

10.074

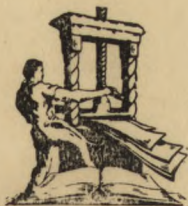
A
MAGYAR
EGÉSZSÉGÜGYI KÖZIGAZGATÁS
KÉZIKÖNYVE

IRTA

Dr. ATZÉL ELEMÉR

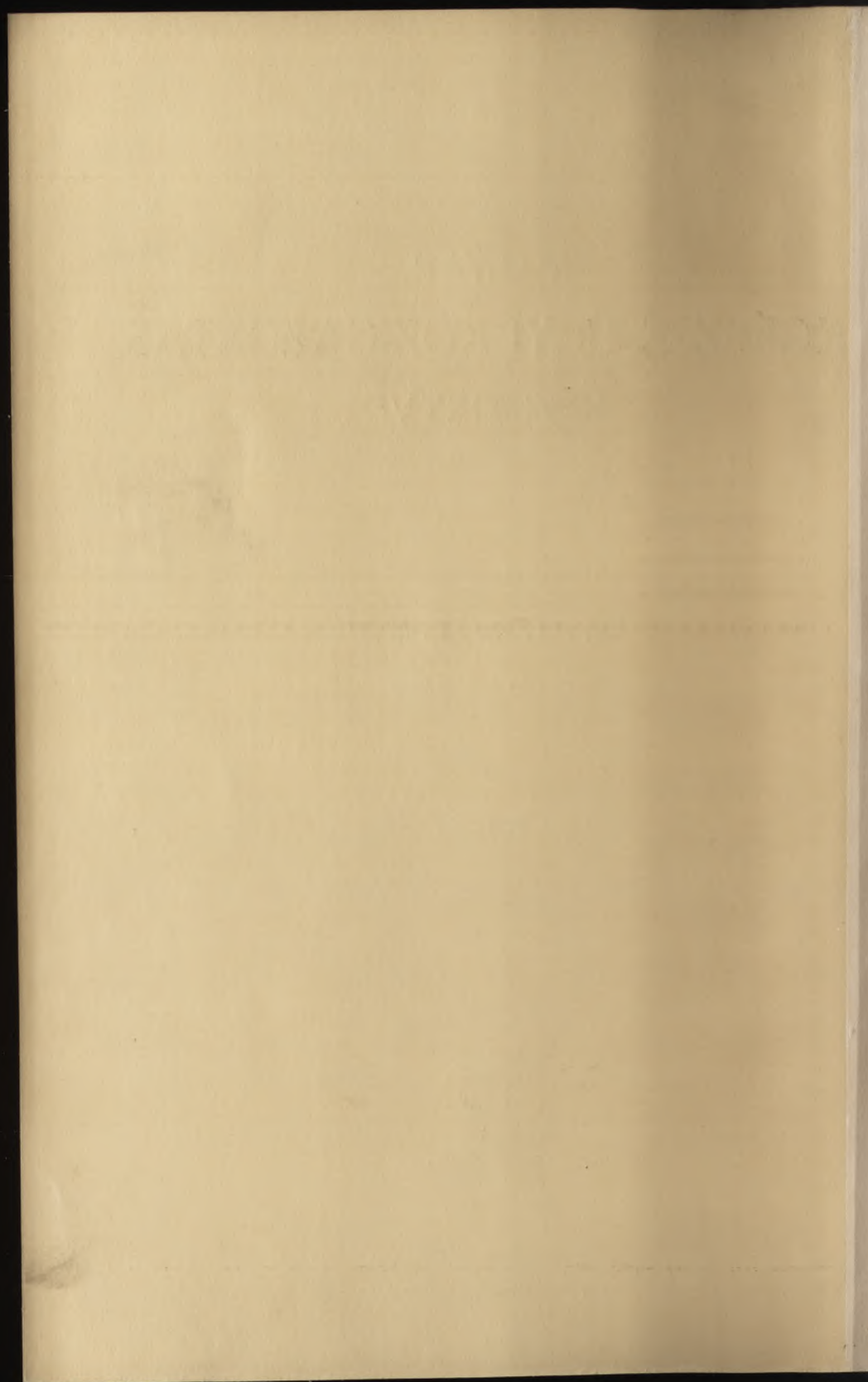
MINISZTERI TANÁCSOS,
EGYETEMI MAGÁNTANÁR

I. KÖTET

BUDAPEST, 1937

KÖZIGAZGATÁSI SZAKKÖNYVEK KIADÓVÁLLALATA (MERKANTIL-NYOMDA)

A
MAGYAR
EGÉSZSÉGÜGYI KÖZIGAZGATÁS
KÉZIKÖNYVE

IRTA

Dr. ATZÉL ELEMÉR

MINISZTERI TANÁCSOS,
EGYETEMI MAGÁNTANÁR

I. KÖTET

ALAPISMERETEK

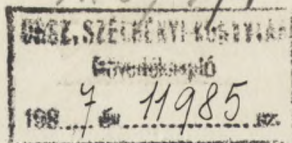

BUDAPEST, 1937

KÖZIGAZGATÁSI SZAKKÖNYVEK KIADÓVÁLLALATA (MERKANTIL-NYOMDA)

13.674/1

ELŐSZÓ.

Kartársaim és tanítványaim régi kívánságát óhajtom teljesíteni munkám közreadásával.

Az egészségügyi közigazgatás még a jogásztisztviselő előtt is csak kevéssé ismert jogi matéria. Márpedig ha valahol a közigazgatásban, úgy az egészségügyi közigazgatás terén — ahol az intézkedés tárgya mindig az ember legfőbb kincsének, az egészségének biztosítása — feltétlenül szükséges, hogy a tett intézkedések úgy jog, mint szakszerűség tekintetében megfelelőek legyenek. A rossz közigazgatás mérhetetlen károkat okozhat a közigazgatás bármely ágában, de helyrehozhatatlan kárt jóformán csak az közegészségügy terén tehet. Ezért szükség van arra, hogy a közegészségügyet intéző jogászok és hatósági orvosok kifogástalanul ismerjék tárgyukat. De ma, sem a jogászoknak, sem a hatósági orvosoknak — a tisztiorvosi tanfolyamot nem tekintve — nincs olyan lehetőségük, ahol ezt a szükséges jogi tudást és közigazgatási jártasságot megszerezhessek. Pedig enélkül a legjobban felépített közegészségügyi politika is csupán utópia marad.

Az egészségügyi közigazgatás irodalmában ezideig nincs olyan munka, amely az egészségügyi közigazgatásban és az ezzel összefüggő jogi ismeretekben teljes áttekintést nyújtana. Ezt a hiányt pótolja ez a munka, amelyet közel két évtizedes közigazgatási gyakorlat, egy évtizedet meghaladó egyetemi magántanári és tisztiorvosi tanfolyam-előadói működésem során leszűrt tapasztalataim alapján írtam meg.

A munka nem joganyag-gyűjtemény, mert erre a célra rendelkezésünkre áll az Atzél—Chyzer-féle egészségügyi törvény- és rendelettár, hanem elméleti és gyakorlati kézikönyv, amely a jogszabályok ismertetése mellett a gyakorlat szempontjából feltétlenül szükséges elméleti és tudományos felvilágosítást is megadja.

Nem értem volna el a kívánt eredményt, ha az egészségügyi közigazgatást csak tudományos alapon kívántam volna ismertetni, mert a tudomány is csak úgy bír jelentőséggel, ha annak a gyakorlati élettel is megvan a kapcsolata. Csak így lesz a tudomány művelése mellett a gyakorlati életnek is irányítója és útmutatója.

Munkámat — hivatásomból kifolyólag — hazánk közegészségügyének és ezzel szebb jövőjének előmozdítása céljából a legnagyobb odaadással és lelkiismeretességgel dolgoztam ki. Különösen súlyt helyeztem arra, hogy az egészségügyi közigazgatással kapcsolatos büntetőjogi és büntető-eljárásjogi szabályokat — amelyekkel előadásaimban részletesen foglalkozni nem állott módomban — megfelelően kifejtssem. Ezen feldolgozásnál dr. Angyal Pál egyetemi tanár munkáit és rendszerét vettem alapul.

Kérem jogász és orvos kollégáimat, fogadják ezt a munkámat is oly megértő jóakarattal, mint az eddig megjelenteket és esetleges hiányait tudják be annak, hogy az egészségügyi közigazgatás irodalmában ez az első munka, amely azt úgy elméletileg, mint gyakorlatilag részleteiben is kimerítő módon tárgyalja.

1937. év július havában.

Dr. Atzél Elemér.

BEVEZETÉS.

Az egészségügyi közigazgatás a jogtudományok legfiatalabb hajtásai közé tartozik. Hatvan éve annak, hogy az 1876:XIV. törvénycikk a közegészségügyet az állam teendői közé sorozta és ezzel azt a közigazgatás feladatkörébe utalta.

Azóta az egészségügyi közigazgatás jelentőségét egyrészt a szociális kérdések fontossága, másrészt az orvostudománynak és ezzel karöltve a higiénének nagyarányú fejlődése mindjobban kidomborította és ez ma már a közigazgatásnak olyan hatalmas ága, amelyben még a szakembereknek is nehéz eligazodni.

A közegészségügy tárgya az egészség. Az egészség pedig az az érték, amelynél drágább, pótolhatatlanabb kincse az embernek nincsen. Vezető államférfiaink belátták, hogy ma, amikor hazánkat annyi sorscsapás érte, a nemzetet csak a közegészségügyi viszonyok javításával, a szociális intézmények kiépítésével menthetik át a krízisen. A magyar faj egészségügyi védelme, a szaporodás elősegítése, a betegségek lehető megelőzése, a már beteg emberek szakszerű gyógyításának biztosítása az, amely a nemzet fennállását és megerősödését előmozdítja. Megcáfolhatatlanul igaz Aristotelesnek az a megállapítása, hogy „az állam nagysága a polgárok egészségén alapszik“.

Sokat vitatkoznak a szakjogászok azon, hogy a jogintézményeknek ez vagy az a része a legfontosabb az állam élete és fenntartása szempontjából, de minden jogi érvelésen felül megcáfolhatatlan igazság az, ami bizonyításra sem szorul, hogy megfontoltan és helyesen gondolkodni és cselekedni csak ép lélekkel és ép testtel lehet. Ez a megállapítás egyúttal az egészségügyi közigazgatást fontosságában azok közé az elsőrendű köz-

feladatok közé emeli, amelyeken az állam jelene, de főleg jövője alapszik. Ezért mindent el kell követnünk, hogy az egészségügyi közigazgatás tudományát fejlesszük és olyan szakembereket neveljünk, akik ezt a tudományt elméletileg és gyakorlatilag tökéletesen ismerik és ennek alapján azt helyesen alkalmazni és továbbfejlesztani tudják. Ehhez pedig elsősorban szakképzett jogászokra és hatósági orvosokra van szükség. Ezért munkámban arra törekedtem, hogy a jogásztisztviselőnek szakszerű, helyes útbaigazítást adjak és ezzel a közigazgatási jognak, illetőleg a jogintézményeknek közegészségügyi vonatkozásait és jelentőségét megismertessem; a hatósági orvost pedig bevezessem a jogi gondolkodásba s megtanítsam mindazokra a jogi alapismeretekre, amelyek nélkül az hivatását szakszerűen el nem láthatja.

A hatósági orvos a közigazgatás szempontjából elsősorban közigazgatási tisztviselő, annak pedig tudnia kell mindazt, amire hivatása gyakorlásában feltétlenül szüksége van. A hatósági orvosnak a legfőbb feladata az, hogy a jogi alapképzettségű közigazgatási szerveknek, különösen hatóságának egészségügyi szakközegeként segédkezzék és a jogászt orvosi ismereteivel a ténykérdések elbírálásában és az intézkedések megtételében támogassa. Ha azonban a hatósági orvos azt akarja elérni, hogy véleménye megfelelő és elfogadható legyen, szükséges, hogy a jogász gondolkodásába is bele tudja magát élni. Ezért a hatósági orvosnak — ha hivatásának helyesen akar megfelelni — feltétlenül ismernie kell a jog alapfogalmait és tökéletesen tudnia kell az egészségüggyel kapcsolatos jogszabályokat, mert csak így lesz képes szakvéleményét, illetve tanácsát nemcsak orvosi, de jogi szempontból is helyesen előterjeszteni.

Ezért munkámat három nagy részre osztottam. Az első kötet felöleli mindazt, amit a hatósági orvosnak, de általában a közegészségüggyel foglalkozó minden közigazgatási szervnek feltétlenül ismerni kell jogrendszerünkben, ha azt akarja, hogy a közegészségügyi igazgatás nagy labirintusában el tudjon igazodni és intézkedéseit a jog helyes alkalmazásával tudja megtenni. Ez

pedig jogrendszerünk azon részeinek ismerete nélkül, amelyek az egészségügyi közigazgatással bizonyos vonatkozásban vannak, lehetetlenség. Ezért könyvem úgy írtam meg és úgy mentem lépésről-lépésre tovább, hogy azt az is megértse, aki eddig a jog elemi fogalmaival sem volt tisztában.

A munka második és harmadik kötete viszont az egészségügyi közigazgatás tételes joganyagát, illetőleg az anyagi és eljárási szabályokat és teendőket fogja tartalmazni.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.
TEL. 733-4331
CABLE: CHICAGO 4-3331
FACSIMILE: 733-4331
POSTAL ADDRESS: 540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S.A.

I. RÉSZ.

1. A társadalmi élet kialakulása.

Az ember veleszületett tulajdonságánál fogva társas lény. Az őskorban szinte ösztönétől hajtva alkotja meg az ember a társasélet kezdő formáit és amikor fokozatosan felismeri azokat az előnyöket, amelyeket a társas együttlét nyújt, alkotja meg a társas alakulatok mindig komplikáltabb alakjait. Az emberi életet társasélet nélkül elképzelni nem lehet. Ezért az emberek kisebb-nagyobb, állandó vagy átmeneti együttesben élnek le életüket, amelyeket vagy családi kötelék, vagy barátság, közös cél, faji, felekezeti, vagy gazdasági és védekezési egymásrautaltság stb. tartanak együtt. Ezekből a különböző együttesekből alakul ki az emberi együttélésnek az a formája, melyet köznyelven társadalomnak nevezünk.

A társadalom kialakulásához nem elegendő egyedül az emberek tömege, hanem szükséges az is, hogy ez az embertömeg bizonyos egységben nyilvánuljon meg. Az egységalkotáshoz pedig szükséges az, hogy közös érdekeik, céljaik legyenek és a társadalmat alkotó emberek helyes megszervezés alapján egységes összműködést fejtsenek ki, amelynek hatása azután a társaságot alkotó egyének mindegyikére nézve kölcsönös. Ezért helyesnek kell elfogadnunk Angyal meghatározását, amikor a társadalmat közös érdek által egybekapcsolt, egymásra kölcsönhatást gyakorló és összműködést kifejtő szervezett emberhalmazként határozza meg.

2. A társadalmi életet szabályozó főbb normák.

Minthogy az embert természete utalja a társaséletre, feltétlenül szükséges, hogy a társaséletnek kialakuljon egy olyan rendje, amely az egyén életét a társaséletben szabá-

lyozza és ezzel az egyes egyén jogainak és kötelességeinek határát megszabja. Lehetetlenség tehát az, hogy ahol valaminémű társasélet bármilyen kezdetleges formában is létrejön, ne legyen meg a rendnek és ezzel karöltve a jog eszméjének valamilyen jelentkezése. Úgy a gyermeknél, mint a legkezdetlegesebb műveltségű népeknél is megtaláljuk a jognak határozott vonalait. Közöttük is van egy, aki a többinek parancsol, a közös vadászszákmányon arányosan osztóznak stb. A gyermek különbséget tud tenni a saját és más játékszere között. Ha azt elveszik, jogsérelmét mintegy dokumentálva, sírással tiltakozik ellene. Az emberrel tehát veleszületik a jog, illetőleg igazságérzet, hogy azután ez miképen és mily mértékben fejlődik ki, ezt már az életkörülmények és a nevelés szabják meg.

A jogérzék helyes kialakulására különösen az erkölcsi (vallási) nevelésnek van nagy jelentősége, amely már a fogékony zsenge korban beleneveli a gyermekbe — helyesebben a veleszületett igazságérzetet kiműveli abban az irányban — hogy a jó és a rossz között különbséget tudjon tenni és mintegy lelkiismereti kényszerré teszi a jónak követését. Ezért az államnak azzal a polgárával, aki kellő erkölcsi érzékkel rendelkezik, kevés baja van. A tisztességes gondolkozású ember nem azért követi a törvények rendelkezéseit, mert azok áthágása büntetést von maga után, hanem azért, mert belső erkölcsi és igazságérzékének, az erkölcsi (ethikai) normának parancsait követi elsősorban, amikor az állam parancsainak engedelmeskedik.

A társasélet létrejöttével karöltve a társadalomban is kialakul egy olyan szabály — a társadalmi (konvencionális) norma — melynek parancsait mindazoknak követniök kell, akik abban a társadalomban élnek.

Aki az erkölcsi normát megszegi, annak büntetése elsősorban az önvádban, vagy más szóval a lelkiismeretfurdalásban nyilvánul meg. Ezzel szemben a társadalmi norma megsértőjét már másnemű hátrányok sújtják.

Azt az embert, aki nem engedelmeskedik a társadalmi szabályoknak, azonnal büntetés éri. Ez egyszerű példákkal megvilágítható; pl. ha valaki a divat követelményeinek nem tesz eleget és ódivatú ruhában jelenik meg, nevetségessé válik. Azt az embert, aki nem tartja meg adott szavát, a

társaságból kirekesztik. Annak az embernek tehát, aki a társadalomban élni és elhelyezkedni akar, feltétlenül alkalmazkodnia kell a társadalmi szabályokhoz.

Az előbbi két norma mellett találjuk meg a társaséletben a jogi normát. A jogi normát az a szerv bocsátja ki, aki abban a társadalomban a legerősebb hatalommal bír. A jogi norma, éppen úgy mint az erkölcsi és a társadalmi norma, valaminek a tevését vagy nemtevését írja elő. Amíg azonban a két utóbbi normának nincs meg a jogi formába öntött kényszerítési lehetősége, addig a jogi norma ki tudja kényszeríteni azt, amit rendelkezésében előír, még pedig tekintet nélkül arra, hogy az, akire a jogi rendelkezés vonatkozik, azt akár erkölcsi, akár társadalmi szempontból igazságosnak tartja-e vagy sem. Ha tehát valaki a jogszabály rendelkezéseinek nem engedelmeskedik, mindjárt követi a megfelelő felelősségrevonás. Ilyképen a dolog lényegéből is következik, hogy jogszabályt, illetőleg jogi normát csak az tud alkotni, aki az abban foglalt rendelkezések teljesítését szükség esetén ki is tudja kényszeríteni. A jogi normát tehát az erkölcsi és a társadalmi normától nem tartalma, hanem a fizikai kényszer különbözteti meg, amellyel rendelkezéseinek minden körülmények között érvényt tud szerezni, illetőleg annak átlépését meg tudja torolni. Úgy az erkölcsi, mint a társadalmi norma, valamint a jogi norma is egyaránt tiltja az emberölést, már a tízparancsolatban benne van: „ne ölj“, de a jogi norma az, amely annak elkövetése esetén a bűnöst feltétlenül megbünteti és a cselekményt megtorolja.

3. A jog fogalma és jelentősége. A tárgyi és alanyi jog.

A jogviszony. A közjog és a magánjog lényege.

A jog a társadalom rendjének legfőbb szabályozója és biztosítója, másszóval: az a rendelkezés, amely megszabja, hogy az egyes embernek mit szabad és mit kell, illetőleg mit nem szabad tennie.

A jog szót kétféle értelemben használjuk, úgymint tárgyi és alanyi értelemben. A tárgyi jog alatt a legfőbb hatalomnak (államnak) arra rendelt szervei által kiadott jogszabályokat értjük. Alanyi jog alatt pedig azokat a jogokat

(jogosítványokat) értjük, amelyeket a tárgyi jog (a jogszabály) az egyes egyénnek nyújt, illetőleg biztosít.

A jogszabály mindig valamely életviszonyt szabályoz. A jog által szabályozott életviszonyokat jogviszonyoknak nevezzük. Az alanyi jog terjedelmét a tárgyi jog szabja meg. A tárgyi jog határozza meg, hogy mire van az egyes embernek joga és mekkora ennek a jognak a terjedelme. A magyar ember erre szokta mondani, hogy jussa van hozzá, más szóval joga van valamihez.

Minden jogszabály két elemre utal: a tényálladéokra és az ahhoz fűzött jogi hatásra. Minden jogszabály vagy parancsol, vagy tilt valamit. Egyik embert kötelezi, a másik embert pedig jogosítja valamire. Aki jogosítva van, azt jogalany-nak, amire pedig jogosítva van, azt jogtárgynak nevezzük. A jogviszonyban egyik ember kötelezve van, a másik jogosítva van valamire. Így pl. a kereskedő jogosítva van, hogy áruját eladja, ugyanakkor a vevő kötelezve van arra, hogy az áruért annak ellenértékét a kereskedőnek megfizesse. Épp így a hitelező jogosítva van arra, hogy az adóstól a kölcsönadott összeg megfizetését követelhesse. Az alanyi jog vagy abszolút, vagy relatív jogot biztosít a jog tulajdonosának a jogi tárgy felett. Az abszolút jogra legjobb példa a tulajdon-jog. Ha valamely tárgy az én tulajdonom, afelett én szabadon rendelkezhetem és ez a jogom mindenkiel szemben fennáll. Jogom van követelni, hogy az én tulajdonomban levő kabátomat senki el ne vegye és mindenki elismerje, hogy az az én tulajdonom. Relatív az alanyi jog abban az esetben, ha az alanyi jog csak egy személlyel, vagy meghatározott személyekkel szemben áll fenn; pl. pénz-kölcsön esetében az alanyi jog a hitelezőt terheli, a kötelezettség pedig csak az adóst terheli. Csak az adósom-tól (illetőleg a törvény szerint arra kötelezett hozzátartozói-tól) követelhetem kölcsönpénzemnek a visszafizetését, de mástól nem.

Igen fontos, hogy a jogszabály úgy legyen megalkotva, hogy az tekintettel legyen úgy az erkölcsi, mint a társadalmi normára is; mert ha egy jogszabály rendelkezése az emberek társadalmi és erkölcsi felfogásával nem egyezik, azt a polgár helyesnek, jónak soha el nem fogja ismerni, hiányozni fog a rendelkezésnek készséges teljesítése s az állam-

hatalom annak végrehajtását csak erőszakkal tudja kikényszeríteni. Mihelyt azonban ez a kényszerítő erő megszűnik, a jogszabály rendelkezéseit senki sem fogja betartani.

Éppen ezen oknál fogva nevezik azt a jogszabályt, amely ezen két előbbi normának rendelkezéseire figyelemmel alkottatott meg, helyes jognak. A jog szó tulajdonképpen a „jó“ szóra is visszavezethető. A magyar ember csak azt a cselekményt, azt a magatartást tartja jogosnak, ami az ő erkölcsi és társadalmi felfogásával minden tekintetben megegyezik.

Az emberek életviszonyaira hol a magánérdek, hol pedig a közérdek van befolyással. Ebből a szempontból beszélünk magánügyről és közügyről. Közügynek kell tekintenünk mindazt, ahol elsősorban az állam érdeke, a közérdek forog fenn. Az egyes emberek magánérdekeivel szemben mindig a közérdeknek kell érvényesülni. Jogelvként hangsúlyozható, hogy magánérdek közérdekbe sohasem ütközhetik. Amíg az állam a közügyre vonatkozó parancsait szorosan határozza meg, addig a magánügyeknél az emberek szabadságjogának tiszteletbentartása céljából csak arra szorítkozik, hogy az egyes egyén szabad elhatározásának érvényesülését s annak keresztülvitelét a jogrend* keretei között biztosítsa. Az egyes embereknek egymáshoz való jogviszonyait a magánjog (ius privatum) szabályozza. Ennek főcélja a magánérdekek kielégítése. Az egyes embereknek az államhoz, mint közhatalomhoz való jogait, ahol az érdekeltek akaratára tekintet nélkül a közérdek az irányadó, a közjog (ius publicum) szabályozza. Aszerint, hogy valamely ügy magán- vagy közérdekű, beszélünk magánjogi, vagy közjogi jogviszonyról. E körülménynek az eldöntése különösen azért jelentős, mert valamely jog érvényesítése során a jog alkalmazásánál más az eljárás, szabály a magán- és más a közjogi jogviszonynál és mások azok a közszervek (fórumok) is, amelyek a vitás jog felett döntenek.

* Jogrendnek nevezzük az államban fennálló törvényes rendelkezéseknek az összességét. Jogrend abban az államban van, ahol a jog sértetlensége biztosítva van. Azt az államot, amely a jog parancsait, illetőleg a törvényes rendelkezéseket tartja minden rendelkezésében szem előtt, jogállamnak nevezzük.

4. Az ember és a jogi személy. A jogképeség és a cselekvőképesség meghatározása. A képviselő (gyámság, gondnokság).

Akinek jogai és kötelességei lehetnek, annak jogképesége van. Jogai és kötelességei csak személynek lehetnek. Jogi szempontból kétfajta személyt különböztetünk meg, úgymint: természetes személyt és jogi személyt.

I. A természetes személy az ember, aki születésénél fogva jogképeséggel bír. A jogképeség az embernek születésétől haláláig tart. A magánjog azonban a gyermek érdekeit még születése előtt is törvényes védelemben részesíti; így a házasság megszűnte után 10 hónapon (300 napon) belül született gyermeket úgy tekinti, mintha az a házasság tartama alatt született volna. A jogképeséghez azonban ilyenkor szükséges az, hogy a magzat élve szülessék. A halált halotti anyakönyvi kivonattal kell bizonyítani, ha pedig ez nincs meg, a halál tényét bíróilag kell megállapítani. Rendes körülmények között a halotti anyakönyvi kivonatot a halottkém bizonyítványa alapján állítja ki az anyakönyvi hatóság. Egyéb esetben a halált bírói eljárás útján tanukkal, vagy más bizonyítékokkal kell igazolni. Vannak azonban olyan esetek, amikor a halál semmiképpen sem bizonyítható, bár fontos jogi érdekek miatt szükséges volna megállapítani a halálnak bekövetkezését. Erre szolgál az úgynevezett holtanyműnyilvánítási eljárás. Ennek az a lényege, hogy a bíróság ítélettel tényként állapítja meg azt a vélelmet, hogy a halál bekövetkezett. A holtanyműnyilvánítás szabályait a polgári perrendtartás állapítja meg. (92. pont). Holtanyműnyilvánítás esetében a bíróság azt az időpontot állapítja meg a halál idejéül, amelyben a halál beállta a holtanyműnyilvánítási eljárás adatai szerint valószínű.

Amíg a jogképeség a személynek csak azt a tulajdonságát jelenti, hogy jogoknak és kötelezettségeknek alanya lehet, addig élesen meg kell különböztetni ettől a személynek a cselekvőképességét, amely azt jelenti, hogy ezeket a jogokat és kötelezettségeket az egyén saját ténye által szerezheti meg és gyakorolhatja. Ilyképen az, aki jogképes, egyúttal nem tekinthető mindig cselekvőképesnek, pl. a csecsemő jogképes, de nem cselekvőképes.

A jog a cselekvőképességet bizonyos életkorokhoz köti, ebből a szempontból ismerünk nagykorúságot és kiskorú-

ságot. A kiskorúság ismét lehet kétféle, úgynevezett törvényes kor és nem törvényes kor. Azt az egyént, aki nagykorúságát elérte és gondnokság alá helyezve, vagy kiskorúsága meghosszabbítva nincs, önjogúnak nevezzük. A cselekvőképességnek három fokozata van: 1. a teljes cselekvőképтелenség; 2. a korlátozott cselekvőképesség és 3. a teljes cselekvőképesség. Az ember 24 éves koráig kiskorú, 24. évének betöltésével pedig nagykorúvá válik. Jogilag nagykorúvá válhat azonban az az egyén is, aki 24. életévét még nem töltötte be, a következő esetekben: 1. A nő teljeskorúvá lesz akkor, ha 24. éve előtt férjhez megy; sőt teljeskorú marad akkor is, ha 24 éves kora előtt özvegységre jut vagy elvállik. 2. Teljeskorúvá lesz az a nő vagy férfi, akit gyámhatósága nagykorúsít. Nagykorúsítani pedig azt a 18. évet betöltött egyént lehet, aki ügyeinek vitelére kellő érettiséggel rendelkezik. Ebben az esetben azonban a szülőket, vagy a nagyszülőket, vagy ha ezek nem élnek, a legközelebbi oldalrokonokat, valamint a gyámot meg kell hallgatni és csak akkor mondhatja ki az árvaszék, illetőleg a gyámhatóság a nagykorúsítást, ha ezek a nagykorúsításba beleegyeznek. Ha bármelyik is ellentmond a rokonok közül, akkor csak a felsőbb gyámhatóság — a belügyminiszter — jóváhagyásával válik a nagykorúsítás véglegessé. A nagykorúságnak ezen kifejezett eseteit leszámítva, van még az úgynevezett hallgatólag nagykorúsítás is, így pl.: 1. teljeskorúvá lesz az a kiskorú, aki a 18. évet betöltötte, ha atyja vagy gyámja beleegyezésével és a gyámhatóság jóváhagyásával önálló ipart folytat; 2. teljeskorúvá lesz az a 20 éven felüli kiskorú, akinek vagyonát az atyja, a gyámhatóság jóváhagyásával a kiskorú szabad rendelkezésére átadja és beleegyeznek abba, hogy önálló háztartást alapítson.

A nem törvényes kor a 12. életév betöltéséig tart, a törvényes kor azontúl a 24. életév eléréséig.

Teljesen cselekvőképtelen az, aki 12. életévét még nem töltötte be, vagy aki bármely oknál fogva esze használatától meg van fosztva, ilyen ok pl. az elmebaj, az elmezavar, az ájulás stb. A teljes cselekvőképтелenség azt jelenti, hogy az ilyen egyének cselekményeihez a jogrend semmiféle jogi következményeket nem fűz.

Azonban még a kiskorú, nem törvényes korban levő

egyén is bír kisebb jelentőségű jogokkal (cselekvőképességgel) és bizonyos ügyleteket jogérvényesen köthet. Pl. a kisgyermek is megveheti iskolai füzetét, tízórait stb. Arra, hogy a cselekvőképtelen, vagy korlátozott cselekvőképességű egyéneket milyen jogok illetik meg, az 1877:XX. törvény-cikk rendelkezései adják meg a választ.

Korlátozott cselekvőképességűek azok, akik a 12. életévüket betöltötték, tehát a törvényeskorúak és azok a nagykorúak, akik a gyámtörvény 28. §-ának a), b) és c) pontja* értelmében gondnokság alá vannak helyezve, feltéve természetesen, ha egyébként eszük használatánál vannak. A korlátozott cselekvőképességű egyén magát jogilag nem kötelezheti és saját cselekvése által csak olyan jogokat szerezhet, amelyek visszteherrel nem járnak.

Teljes cselekvőképességűek azok az önjogúak, akik cselekvőképességüktől sem megfosztva, sem abban korlátozva nincsenek (pl. távollét vagy elzárás miatt), azaz gondnokság alatt nem állanak és kiskorúságuk sem hosszabbított meg.

A kiskorúság meghosszabbítására akkor kerül sor, ha nyilvánvaló, hogy a kiskorú testi vagy lelki fogyatkozás miatt 24 éves kora után sem tud magáról kellőképpen gondoskodni, vagy pedig oly kicsapongó életet él, vagy magát oly súlyos adósságokba bonyolította, hogy az atyai hatalom, illetőleg gyámság fenntartása szükséges. A kiskorúság meghosszabbítását a kiskorú 23 éves korában kell kérni. Erre jogosultak a szülők (nagyszülők), ezek hiányában az oldalrokonok (az unokatestvérek) vagy a gyám stb. A kiskorúság meghosszabbítását a törvényszék rendeli el (92. pont).

A cselekvőképességhez meg kell még magyaráznunk a vétőképesség lényegét. Ez a cselekvőképesség szempontjából azt jelenti, hogy kik azok, akik tilos cselekvésükért vagy mulasztásukért (deliktumaikért) felelősségre vonhatók. E szempontból megint három fokozatot ismerünk: 1. teljesen vétőképtelenek, a cselekvőképtelenek; 2. korlátoltan vétő-

* Az 1877:XX. tc. 28. §-a szerint ezek:

a) az elmebetegek, vagy süketnémák, ha magukat jelekkel megértetni nem tudják;

b) oly gyengeelméjűek és magukat jelekkel megértetni tudó süketnémák, akik ezen bajuk egyike vagy másika miatt vagyonuk kezelésére képtelenek;

c) tékozlók.

képesek a 12—18 évesek, ha a cselekmény elkövetésekor a cselekmény felismeréséhez szükséges belátásuk megvolt, végül 3. teljesen vétőképesek a 18 évnél idősebb emberek, ha nem cselekvőképtelenek.

II. A természetes személy mellett a törvény ismeri még a jogi személyt is. Jogi személyeknek nevezzük azokat a szervezeteket, egyesületeket, alapítványokat, testületeket, társulatokat stb., amelyeket az állam jog- és cselekvőképességgel ruház fel. Ezek épenúgy, mint a természetes személyek, jogok és köteleességek alanyai lehetnek, természetesen azok kivételével, amelyek csak természetes személyeket illelhetnek meg, pl. házasságot csak természetes személy köthet. Egyébként is a jogi személynek a jogalanyisága vagy jogok és köteleességek tekintetében áll fenn. A jogi személy a jogviszonyban mintegy természetes személyként szerepel, erre kijelölt és meghatározott képviselő útján. Aszerint, amint a jogi személyiséget alkotó egyesület, testület stb. céljai, feladatköre köz- vagy magánjellegűek, beszélünk magánegyesületekről, alapítványokról stb. és közintézetekről, köztestületekről, közalapítványokról stb. Jogi személyiséggel felruházott közjogi testületek, azaz köztestületek a törvényhatóságok, a községek, a bevett és elismert felekezetek, az ügyvédi, orvosi, mérnöki kamarák, a tudományos akadémia stb. Meg kell jegyeznünk, hogy bizonyos tekintetben az állam is jogi személy. Azonban lényes különbség van az állam jogi személyisége és más jogi személy között, mert amíg az utóbbiak az államtól nyerik jogi személyiségüket, addig az állam keletkezésével egyidejűleg ipso facto szerzi meg jogi személyiségét.

Jogi személyiségek különösen az egyesületek, alapítványok és köztestületek. Az egyesület, több embernek szövetezése bizonyos megengedett célok elérésére. Ehhez szükséges, hogy az egyesületet alapító tagok közgyűlése megalkossa az egyesület alapszabályát, amelyet — ha más rendelkezés nincs — a belügyminiszter láttamoz. Hogyha a miniszter a hozzá felterjesztett alapszabályokat negyven nap alatt nem láttamozza és egyébként sem nyilatkozik, az egyesület működését ideiglenesen megkezdheti. Ha a miniszter az alapszabályok láttamozását megtagadja, az az egyesület feloszlásával tekinthető egyenlőnek. A szabályszerűen megalakult és

jóváhagyott alapszabállyal rendelkező egyesület saját neve alatt, mint önálló jogi személy kötelezettségeket és jogokat szerezhet, amelyek teljesen függetlenek tagjainak jogaitól. Az egyesületet a tagok összességét alkotó közgyűlés irányítja, kifelé pedig az alapszabályokban meghatározott szerv, rendszeren az elnök vagy igazgató képviseli. Ha az egyesület nem az alapszabály szerint fejti ki működését, vagy egyébként is államellenesen működik, vagy a tagok életét veszélyezteti, a belügyminiszter azt bármikor feloszlathatja. Az egyesület vagyona tekintetében — feloszlása esetére is — az alapszabályoknak kell rendelkezni. Vannak olyan egyesületek, amelyeknek megalakítása teljesen az egyes egyéneknek szabad elhatározására van bízva, de vannak olyan egyesületek is, amelyeknek létesítését törvény írja elő. Ilyenek pl. az ipartestületek, hegyközségek. Az egyesületnek akaratelhatározó irányító szerve a közgyűlés, végrehajtószerve az igazgatóság, elnökség. Az egyesület rendszerint valamely művészi, tudományos, társadalmi vagy hasonló cél megvalósítására létesül. Vannak olyan egyesületek is, amelyek a tágabb értelemben vett közönséges magánjogi egyesületektől úgy a cél, mint a rájuk vonatkozó egyéb különleges szabályok folytán különböznek, ilyenek a kereskedelmi, ipari célú egyesületek, pl. részvénytársaság, bányatársláda, öntöző társulatok, gazdasági munkás és betegsegélyző pénztárak, legelőtársulatok stb.

Alapítvány akkor keletkezik, ha valaki egy bizonyos vagyont valamely megengedett, meghatározott célra leköt olyanképen, hogy e vagyon hozadékanak (jövedelmének) e célra való fordítását állandó szervezet biztosítja. Az alapítványnál meg kell határozni, hogy mi a célja az alapítványnak és mekkora az alapítvány céljára szánt vagyon. Az alapítványnak nem lehet olyan célja, amely akár törvényes tilomra, akár pedig a jó erkölcsbe vagy a közrendbe ütközik. Szükséges továbbá az is, hogy a cél közérdekű legyen. Ha az alapítvány céljában valamely különleges szervezetet, organizmust létesítenek, akkor az alapítványt intézetnek is szokás nevezni. Így vannak alapítványi kórházak, iskolák stb. Vannak olyan alapítványok is, amelyeket valamely közhatóság alapít, ezeket közalapítványoknak nevezzük. Ilyenek pl. a vallásalap, a tudományegyetem stb. Az alapítványokkal nem kell összetéveszteni az úgynevezett alapokat, amelyek

bár szintén bizonyos célra szolgáló vagyontömegek, azonban ezeknek jogalanyisága nincsen, illetőleg jogi személyeknek nem tekinthetők. Ilyenek a vármegyéknél levő különböző alapok, pl. a háztartási alap, a nyudíjalap stb. Az alap tehát nem más, mint egy meghatározott célra szolgáló vagyontömegnek a kijelölése.

A jogi személyeknek egyik különleges csoportját alkotják az úgynevezett köztestületek. A köztestületeknek a létesítése mindig törvényen alapszik. Ezek mindig bizonyos közfunkciót teljesítenek; ilyen pl. az államkincstár, törvényhatóság, községek, kamarák, az egyes egyházközségek, ilyen a vitézi rend is.

A köztestületeknek vagyonnevelését törvények állapítják meg. Így a törvényhatóságok, a községek háztartásáról pl. az 1886:XXI. és XXII. törvénycikk, illetőleg az 1929:XXX., valamint az 1927:V. törvénycikk stb. intézkedik. A köztestületeknek a vagyona kifejezetten a köztestületet, mint jogi személyt illeti meg és teljesen különbözik a kötelékébe tartozó személyeknek a vagyonától; pl. a városnak, illetve a községnek vagyona, földje nem tekinthető a városi, illetve községi lakos vagyonának vagy földjének. A köztestületek között legfontosabb jogi személy az állam, amely miként más köztestületek, magánjogilag is jogoknak és köteleességeknek alanyává lehet. Természetesen e tekintetben is lényeges különbség van az állam és a többi jogi személyek között, mert a állam számos olyan előjogot élvez, amelyet más jogi személy nem gyakorol. A bíróságok előtt az államkincstárt a királyi kincstári jogügyi igazgatóság képviseli, amelynek alárendelt szervei a kir. kincstári ügyészségek. A törvényhatóságot annak első tisztviselője képviseli. Az államkincstár felel végeredményben mindazokért a károkért, amelyeket a magánosoknak a hatósági ténykedések során az egyes tisztviselők hanyagságból, vagy törvénytelen eljárásuk folytán okoztak.

III. A cselekvőképtelen, vagy korlátozott cselekvőképességű természetes személynek, valamint a jogi személynek cselekvőképességét az úgynevezett képviselő pótolja. A képviselő az, aki az ilyen személy helyett és nevében végzi azokat a cselekményeket, amelyeknek azután végeredményben a képviseltre van joghatálya. A képviseleti megbízás vagy törvényen vagy hatósági rendelkezésen, vagy

magától a képviselttől eredő meghatalmazáson alapszik. Ha a képviseletre valakit a törvény hatalmaz fel, azt törvényes képviselőnek nevezzük. Ilyen törvényes képviselője a kiskorúnak atyja vagy a gyámja. Ép így az elmebetegnek vagy általában a gondnokság alá helyezettnek a gondnoka. Ilyen pl. az államkincstárnak a kincstári jogügyi igazgatóság, a törvényhatóságnak a törvényhatóság első tisztviselője, az egyesületnek az elnöke stb. A magánjogban a képviselőt kirendelő magánjogi ügyletet, meghatalmazásnak nevezzük.

Minden törvényes kiskorú atyai hatalom alatt áll. Ha az atya nem él, vagy hatalmának gyakorlásában akadályozva van, vagy attól el van vonva, vagy törvénytelen gyermekeknél, ahol atyai hatalomról szó sem lehet, a kiskorúnak cselekvőképtelenségét, illetőleg korlátozott cselekvőképességét a gyám helyettesíti. A gyám kirendelése a gyámhatóság feladatkörébe tartozik. Nagy- és kisközség elsőfokú gyámhatósága a vármegyei árvaszék, másodfokú a vármegyei közigazgatási bizottság gyámügyi fellebbviteli küldöttsége. Megyei városok elsőfokú gyámhatósága a saját árvaszékük, másodfokon a vármegyei közigazgatási bizottság gyámügyi fellebbviteli küldöttsége. Törvényhatósági város elsőfokú gyámhatósága a saját árvaszéke, másodfokon a törvényhatóság közigazgatási bizottságának gyámügyi fellebbviteli küldöttsége. A legfelsőbb gyámhatóság a belügyminiszter. Gyámja csak kiskorúnak, gondnoka nagykorúnak, de kivételesen kiskorúnak is lehet. Ez utóbbi eset akkor fordul elő, ha valamely ügynek az ellátását nem lehet, vagy a gyámhatóság nem tartja célszerűnek az atya vagy a gyám kezében meghagyni. A gyám mindig, minden irányban képviseli a gyámoltját. A gondnok csak az 1877:XX. törvényeikk (gyámtörvény) 28. §-a a), b) és c) pontjai esetében képviseli minden irányban gondnokoltját. Aki azonban más alapon van gondnokság alá helyezve, annál a gondnoki képviselet csak a vagyonkezeléssel kapcsolatos ügyekre szorítkozik.

A gyámság tulajdonképpen az atyai hatalmat pótolja, azonban nem olyan független, mert a gyámnak több fontos ügyben és esetben a gyámhatóság jóváhagyását ki kell kérnie. A gyámságot az látja el elsősorban, akit az atya végrendeletében vagy közokiratban gyámul rendel ki. Ez a nevezett vagy végrendeleti gyámság. A gyámnevezés csak az

atya halála esetére szólhat. Az ilyen gyámot tisztében a gyámhatóság erősíti meg. A megerősítés csak akkor tagadható meg, hogyha a gyámságra nézve kizárási okok merülnek fel (1877:XX. tc. 41., 43., 44. §). Az atyának meg van a joga arra is, hogy a gyámságból halála esetére bizonyos egyéneket kizárjon. A gyámságnak második faja a természetes vagy törvényes gyámság. Az esetben ugyanis, ha nevezett gyám nincsen, a gyámság a természetes és törvényes gyámra — az anyára — száll át. A természetes és törvényes gyámság az anya újabb férjhezmeneteléig terjed. Az anya mint természetes és törvényes gyám kiskorú gyermekeinek vagyonát rendesen számadás nélkül kezelheti. Az anya kiskorú gyermekeinek természetes és törvényes gyámságát köteles elfogadni, azonban a vagyonkezelést gondnok kezére is bízhatja. Az anyát még abban az esetben is megilleti az a jog, hogy gyermekeit magánál tarthassa és neveltethesse, ha az atya őt a természetes és törvényes gyámságból gyámnevezéssel végrendeletileg kizárta. A gyámságnak harmadik faja a törvényes gyámság. Az anya után a törvényes gyámság az atyai nagyatyát, ha pedig ilyen nincs, az anyai nagyatyát, ezek nemlétében pedig az ezek után következő fi-nembeli oldalrokonokat az unokatestvérekig bezárólag illeti meg. Ha az előbbi gyámságnak esetei fenn nem foroghatnak, akkor következik a rendes gyámság, amikor a gyámhatóság a kiskorú részére a rokonok meghallgatásával rendeli ki a gyámot.

A gyámhatóságnak arra is joga van, hogy fontosabb okokból ideiglenes gyámot, illetőleg ideiglenes gondnokot rendeljen ki. A törvénytelen gyermek gyámsága a nagykorú anyát illeti. Ha pedig az anya még kiskorú, akkor a gyámhatóság rendel ki részére gyámot. Ha azonban az anya nagykorúvá válik, akkor ő lesz a természetes és törvényes gyám. A gyámságviselés polgári kötelesség s ezért arra az állampolgárok kötelezhetők is. A gyámságot, illetőleg gondnokságot nem tartoznak viselni azok: 1. akik 60. életévüket betöltötték; 2. akik már egy terheesebb vagy két kisebb gyámságot viselnek; 3. akik öt gyermeknek viselik gondját; 4. a miniszterek; 5. az országgyűlési képviselők; 6. tényleges állományú katonai személyek és köztisztviselők, világi papok és tanítók, ha előljárásaik bizonyítványával igazolják, hogy

gyámi tennivalóik elvégzése hivatali állásukkal össze nem egyeztethető; 7. azok a személyek, akik a gyámoltnak, illetőleg gondnokoltnak lakhelyétől oly távol laknak, hogy a gyámságot, illetőleg gondnokságot csak nagy költséggel és sok nehézséggel láthatnák el; 8. az anya a gyermekei, a feleség a férje felett gondnokságot viselni nem köteles. Gyámságot és gondnokságot egyáltalán nem viselhetnek: 1. a nők, kivéve az anyát, örökbefogadó anyát és feleséget; 2. a gyámság és gondnokság alatt állók; 3. akiket az atyai hatalom gyakorlásától vagy valamely gyámságtól vagy gondnokságtól megbízhatatlanságuk miatt elmozdítottak; 4. a szerzetesek; 5. a botrányos életűek (ezt a gyámhatóság mérlegeli, ilyen pl. a részeges, a kicsapongó, a kerítés gyanújában álló ember stb.); 6. a csőd alatt állók; 7. a büntetőbíróóság által hivatalvesztésre ítélt egyének. Úgy a gyám, mint a gondnok köteles tisztjében a jó apa, a bonus pater familias gondosságával eljárni és gyámoltjának, illetőleg gondnokoltjának érdekét minden tekintetben megvédeni. A gyámnak és a gondnoknak működését az árvaszék ellenőrzi. Abban az esetben, ha a gyám vagy gondnok tisztjét nem megfelelően látja el, attól el is mozdítható.

A gondnokság alá helyezést az 1877:XX. tc. 28. §-a a), b) és c) pontja esetében a bíróság mondja ki, amely a gondnokság alá helyezés elrendelése után a gondnok kirendelése végett a gyámhatóságot hivatalból keresi meg. (Pp. 718—731. §). Minden más esetben a gyámhatóság rendel ki gondnokot. A gondnoki tisztség elsősorban a házastársat, utána az atyát, azután — miként a gyámságnál — a többi rokonokat illeti meg. Általában a gondnokság szabályai kevés eltéréssel megegyeznek a gyámság szabályaival. Errenézve a gyámtörvény (az 1877:XX. törvénycikk) tartalmaz részletes szabályokat.

5. Az állam fogalma és az állami élet jelentősége. Nemzet, nemzetiség. Az állami főhatalom (szuverénítás) fogalma és megnyilvánulása. Az alkotmány fogalma és lényege.

A társadalmi alakulatok egyik legfontosabb formája az állam. Állam alatt oly társadalmat értünk, amely egy meghatározott területen önmaga szuverén vezetése mellett jogilag

szabályozott életet él abból a célból, hogy a jogilag szabályozott rendet biztosítsa, fenntartsa és a területén élő emberek szellemi és anyagi jólétét előmozdítsa. Az állam elnevezése közfelfogás szerint is a megállapodottság és rend tényét fejezi ki. Ezért az államot a régi magyar nyelven álladalomnak is nevezték. Az államban élő emberek jogait és kötelezettségeit, másszóval szabadságkörét az állam erre hivatott szervei útján jogilag szabályozza és ezzel az állam jogrendjét megállapítja.

Az államnak három alkateleme van: a terület, a népesség és a főhatalom (szuverénitás). A terület az államnak az az alkateleme, amelyen az egyrészt hatalmát gyakorolja és amelyen másrészt gazdasági, szociális, kulturális stb. életét kifejti. Miután a terület az állam személyiségének kiegészítő része, az állam területének minden csorbítása, az állam személyiségének megsértését is jelenti (felségsértés). Az állam az ő területén nem a tulajdonjogot (dominiumot), hanem az impériumot, azaz a területén élő népesség feletti uralmat gyakorolja.

Az állam népessége alatt az állam területén élő ember-tömeget értjük. A tömeget azonban csak oly népek alkotják, kik más népek irányában önállósultak, azaz nemzetet alkotnak. Az államban élő azokat a népeket, amelyek eredet, faj és kultúra szempontjából a nemzetet túlnyomólag alkotó néptől külön társadalmi életet élnek, nemzetiségeknek nevezzük.

A szuverén: az a legfőbb hatalom, amely az államban élő összes emberek és társadalmi alakulatok felett áll és amely egyúttal az állami tudatnak és akaratnak is forrása. Aszerint, hogy ki bírja az államban ezt a főhatalmat, állapíthatjuk meg, hogy az államnak milyen az államformája. Az államforma lehet monarchikus, ahol az államhatalom birtokosa egy személy (a király). A király azonban az alkotmányos államban a főhatalmat nem egyedül gyakorolja, hanem az államnak az alkotmány által megállapított többi szervével együtt. Beszélünk azután köztársasági államformáról is, ahol ezt a hatalmat vagy a kiválóbbak (arisztokrácia), vagy az állampolgárok egyeteme (demokrácia) bírja. Azonban itt is van a köztársasági elnöknek bizonyos szuverén joga is, tehát a szuverénitás birtokosa itt sem egyedül a nép. Az államban

élő és tartózkodó emberek csekély kivétellel az állam szuverénitásának, mint a legfőbb jogi személy akaratának mindenben alá vannak vetve és parancsainak engedelmeskedni tartoznak. Az állam szuverénitása az arra hivatott szervek útján nyilvánul meg.

Az állam egész működésével arra törekszik, hogy célját, polgárainak jólétét és gazdagságát, úgyszintén saját maga biztonságát minél jobban előmozdítsa és biztosítsa. E céljait azonban csak úgy tudja elérni, ha azok megvalósításának alapjául szolgáló akaratát kinyilvánítja és azt arra hivatott szervei segítségével végre is hajtja. Az állami hatalom gyakorlása részint a jogalkotásban, illetőleg a törvényhozásban, részint a törvényhozás által alkotott jogszabályok végrehajtásában nyilvánul meg. A jogalkotás tulajdonképpen nem más, mint az állam akaratának kijelentése, a végrehajtás pedig ennek az akaratnak valóraváltása. A végrehajtásnak egyik jelentős része a tulajdonképeni közigazgatás.

Az állam életének és belső rendjének alapja az alkotmány. Alkotmány nélkül egyik állam sem állhat fent, ilyenképpen az alkotmányt úgy foghatjuk fel, mint azoknak a törvényeknek, jogszabályoknak és jogintézményeknek* összességét, amelyek az államélet alapjait foglalják magukban, az állam belső szervezetét és szervei működésének körét megállapítják. Alkotmányos államnak az olyan államot nevezzük, ahol az államhatalom gyakorlásában az állampolgárok is résztvesznek és ahol az államhatalom polgárainak bizonyos jogait feltétlenül elismeri, ilyen pl. az állampolgárok részvétele a törvényhozásban.

6. Az állampolgárság lényege. A magyar állampolgár jogai és kötelességei. A magyar állampolgárság megszerzése, igazolása és elvesztése.

Az államot az állampolgárok összessége alkotja. Az állampolgárság azt a jogviszonyt jelenti, melynél fogva valamely egyén az állam kötelékébe tartozik s mindazokkal a

* Egyazon jogviszonyt nem csak egy jogszabály, hanem gyakran a jogszabályok egész sora szabályozza. Az egyazon jogviszonyt szabályozó jogtételek ilyen összefogó csoportját jogintézménynek nevezzük. Ilvenek pl. az egészségügyre, a honosságra, stb. vonatkozó jogintézmények.

jogokkal bír, amelyekkel az állam az ő polgárait, illetőleg az őt alkotó népet felruházza. Máskülönben az állampolgárság valamely személynek az állam politikai területéhez való tartozásaként is felfogható.

A magyar állampolgárság a magyar államhoz való jogi viszonyt, illetőleg jogi hozzátartozást jelenti. A magyar állampolgárt részint állampolgári kötelezettségek terhelik, részint pedig állampolgári jogok illetik meg. Az állampolgári kötelezettségeknek a teljesítését az állam az ő szuverén jogánál fogva megköveteli és azt kényszereszközökkel is kikényszeríti, elmulasztását pedig büntetéssel sújtja.

Állampolgári kötelezettségek: 1. az állampolgári hűség; 2. az állampolgári engedelmesség; 3. a közteherviselés; 4. a tankötelezettség; 5. a védkötelezettség.

Az állampolgári hűség azt a kötelezettséget jelenti, hogy a magyar állampolgár úgy az államfővel, mint az állammal szemben teljes hűséggel, odaadással tartozik viseltetni. Ez tulajdonképen az állampolgár legfontosabb kötelezettsége. Minden olyan cselekményt, amely akár az államfő, akár az állam elleni hűtlenségben nyilvánul meg, a büntetőtörvénykönyv a legszigorúbb büntetéssel sújtja. Nagyon jól tudjuk különben, hogy a legnagyobb bűn, amit ember elkövet, a hazaárulás büntette. Ugyancsak az állampolgári hűség megszegése a hűtlenség és a felségsértés is. Érdemes megjegyezni, hogy a felségsértést nem csak az követi el, aki az államfő személye ellen közvetlenül intézett cselekményt visz végbe, hanem az is pl., aki más állam részére kémkedik. Az állampolgári engedelmesség azt jelenti, hogy a magyar állampolgár köteles az állam jogrendjének, a törvényes rendelkezéseknek engedelmeskedni és mindazoknak a kötelezettségeknek megfelelni, amelyek a törvény rendelkezéséből folyólag reá származnak. Ilyen pl. a tanuzási kötelezettség, a gyámi és gondnoki kirendelés elfogadása stb. A közteherviselés azt jelenti, hogy az állam közszükségleteinek fedezéséhez mindenki az állam által előírt módon, erejéhez mérten, hozzájárulni köteles. Ilyen pl. a közmunka, az adó stb. A tankötelezettség azt jelenti, hogy — bizonyos kivételtől eltekintve — mindenki köteles az elemi népoktatásban résztvenni, tehát az elemi iskolának hat osztályát elvégezni. A védkötelezettséget máskülönben honvédelmi kötelezettség-

nek is mondjuk és ez azt jelenti, hogy az állam minden egyes férfi tagjának kötelessége a hazát fegyverrel is védeni, ezért az előírt katonai szolgálatot teljesíteni.

Az állampolgári jogok, mint már előbb is említettük, jórészt az alkotmányban vannak lefektetve. A magyar állampolgárokat megillető jogokat közjogi alanyi jogoknak is szokás nevezni. Ezeket két csoportra osztjuk, mégpedig az állampolgári szabadságjogokra és politikai jogokra. A magyar állampolgárok szabadságjogai, illetőleg alapjogai: 1. a személyes szabadság; 2. a tulajdon sérthetetlensége; 3. a vallásszabadság; 4. a gyülekezési és egyesülési szabadság; 5. a szólás- és sajtószabadság (gondolatnyilvánítás szabadsága); 6. a tanszabadság; 7. a polgári jogegyenlőség.

1. A személyes szabadság joga azt jelenti, hogy minden magyar állampolgár a törvény keretei között saját magával, illetőleg személyével szabadon rendelkezik és ha őt bárki e jogában megsérti, az államhatalom védelemben részesíti. A személyes szabadsághoz tartozik: a panaszjog, a szabad költözködési jog, a szabad pályaválasztási jog, a személyi titok sértetlensége stb. A törvény értelmében senkit törvényes eljárás nélkül megbüntetni, vagy személyes szabadságában korlátozni nem szabad. A panaszjog pedig azt jelenti, hogy sérelmei orvoslása céljából bárki a hatóságokhoz fordulhat még a jogorvoslati úton kívül is. Egyébként senkit illetékes bírójától elvonni nem szabad. A magyar állampolgár a magyar állam területéről el nem űzhető, idegen államnak ki nem adható.

2. A tulajdon sértetlensége azt jelenti, hogy mindenkinek jogában áll a törvény keretei között vagyont szerezni és ebben, valamint vagyona kezelésében és élvezetében őt senki nem korlátozhatja.

3. A vallásszabadság azt jelenti, hogy mindenki szabadon gyakorolhatja azt a vallást, amelyiket akarja, ha az az ország törvényeivel, vagy a közérkölcsiséggel nem ellenkezik. A fenti korlátok között vallási szertartásában akadályozni, vagy vallási meggyőződésével ellentétes cselekményekre kényszeríteni senkit sem szabad. Ezt máskülönben lelkiismereti szabadságnak is szokták mondani. A törvény értelmében vannak bevett és elismert vallások. Bevett vallások a római

(latin, görög és örmény szertartású) katolikus, a református, az ágostai hitvallású evangélikus, a görög keleti, az unitárius, az izraelita és a mohamedán vallások. Elismert a baptista. Büntetőjogi védelemben csak a bevett és az elismert vallásokat részesíti az állam. A bevett és az elismert vallások között az a lényeges különbség, hogy a bevett vallás törvénybeiktatás által, az elismert vallás pedig miniszteri rendelettel nyeri elismertetését. Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy a bevett keresztény felekezetek tagjai egymás temetőiben szabadon temetkezhetnek (1868:LIII. tc. 22. §). A bevett és az elismert vallásfelekezetek saját tagjaik részére külön temetőt rendezhetnek be. A köztemetők használatára azonban bármelyik vallásfelekezet tagjai egyformán jogosultak.

4. A gyülekezés és egyesülés szabadságának joga azt jelenti, hogy a polgárok a törvény keretei között egyesületeket alakíthatnak, politikai gyűléseket tarthatnak.

5. A gondolatnyilvánítás szabadsága azt jelenti, hogy mindenkinek joga van gondolatát, véleményét bármely dologról, viszonyról, embertársairól akár szóval, akár sajtó útján a törvény korlátai között kinyilvánítani.

6. A tanszabadság azt jelenti, hogy a tanár az egyetemen tudományát szabadon művelheti, adhatja elő, viszont a tanuló is bármely tárgyat, bármely tanártól hallgathat.

7. A polgári jogegyenlőség azt jelenti, hogy a jogok és kötelességek tekintetében az állampolgárok között a törvény szempontjából semmiféle különbség nincs és az állam mindegyik polgárát egyforma oltalomban részesíti, még abban az esetben is, ha azok különböző anyanyelvűek.

A politikai jog azt jelenti, hogy minden magyar állampolgár az állam közügyeiben részt vehet. Ilyen az aktív és a passzív választójog, a képviselő-, a törvényhatósági és a községi választások alkalmával. A másik a közhivatalviselés joga, amely az állam igazgatásában való közvetlen részvételi jogot jelenti. Minden magyar állampolgár, aki megfelel a törvény által előírt kikötéseknek, közhivatal viselésére jogosult.

A magyar állampolgárságot egyedül a belügyminiszter igazolhatja. Erről tehát semmiféle más hatóság, törvényhatóság, város vagy község igazolványt nem adhat. A magyar állampolgárság megszerezhető az 1879:L. törvénycikk értel-

mében: 1. leszármazás; 2. törvényesítés; 3. házasság; 4. honosítás által. Leszármazás útján szerzi meg a magyar állampolgárságot az, aki magyar állampolgárnak törvényes, vagy magyar állampolgár-anyának törvénytelen gyermeke, mindkét esetben még akkor is, ha a születési helye külföldön van. Törvényesítés által úgy szerezhető meg az állampolgárság, ha magyar állampolgár külföldi nőtől született törvénytelen gyermekét törvényesíti. Házasság által az a külföldi nő szerzi meg a magyar állampolgárságot, aki magyar állampolgárhoz megy férjhez. A honosítás történhet királyi oklevéllel és honosítási okirattal. A királyi oklevéllel való honosítás olyképen történik, hogy a minisztertanács az államfőnél aziránt előterjesztést tesz. Csak rendkívüli érdemeket szerzett egyéneket lehet ilyképen honosítani. Annak az idegen állampolgárnak, aki a magyar állampolgárságot akarja megszerezni, elsősorban valamely magyarországi község kötelekébe való felvételét kell kérnie. Az a község vagy város, amely az idegen állampolgár felvételére hajlandó, úgynevezett felvételi igérvényt állít ki és a felvétel — községi illetőség — kilátásba helyezését véghatározat alakjában kinyilvánítja.

A magyar állampolgárságért a következőképen kell folyamodni:

1. annak, aki Magyarország jelenlegi területén született és 1921. évi július hó 26-át megelőzően legalább négy éven át és azóta is állandóan igazoltan itt lakott, kérvényéhez csatolnia kell a saját születési és atyja házassági és születési bizonyítványát. Törvénytelen származású folyamodó kérvényéhez a saját és anyja születési bizonyítványát mellékel. Aki nem kétségtelenül magyar eredetű felmenőktől származott, köteles még ezenfelül azt is igazolni, hogy felmenője — figyelemmel az 1879:L. tc. 8. és 48. §-ában foglaltakra is — mikor és hogyan szerezte meg a magyar állampolgárságot. Ha a felmenő az 1879:L. tc. 48. §-ának rendelkezései alapján vált magyar állampolgárrá, folyamodónak a leszármazási okmányok bemutatása mellett azt kell okmányilag igazolnia, hogy felmenője az 1875—80. évek között Magyarország területén lakott és ebben az időben az adózók lajstromába be volt vezetve, illetve adóköteles foglalkozást űzött;

2. az, aki Magyarország jelenlegi területén született és 1921. évi július hó 26-át megelőzően legalább négy éven át itt lakott, de azóta huzamosabb időn át külföldön tartózkodott, az 1. pont alattiak okmányi bizonyításán kívül köteles igazolni még azt is, hogy az ország mai területén kívül hol, mennyi ideig tartózkodott;

3. az, aki Magyarország jelenlegi területén kívül született, vagy Magyarország mai területén született ugyan, de az 1921. évi július hó 26-át megelőző négy éven át megszakítás nélkül ú. n. elcsatolt területen lakott, az 1., illetve 2. pont alattiak igazolására szolgáló okmányokon kívül köteles kérvényéhez mellékelve olyan illetőségi bizonyítványt is bemutatni, amely igazolja, hogy 1921. évi július hó 26-án Magyarország területén fekvő valamelyik községben bírt illetőséggel.

A szabályszerűen felbélyegzett kérvényeket a belügyminiszterhez címezve, városokban a polgármesterhez, nagy- és kisközségekben a községi (kör) jegyzőhöz kell benyújtani.

A polgármester, illetőleg a községi (kör) jegyző köteles megállapítani, hogy a nála előterjesztett kérvény a fentebb felsorolt okmányokkal kellően el van-e látva és intézkedik aziránt, hogy a fél a kérvényt a netán hiányzó mellékletekkel egészítse ki.

Ha a mellékletek számbavétele során valamely okmány hitelessége tekintetében bármilyen szempontból kétség merülne fel, az okmány hitelessége felől a polgármesternek, illetőleg a községi (kör) jegyzőnek — rövid úton, esetleg távbeszélőn — meggyőződést kell szereznie.

A polgármester, illetőleg a községi (kör) jegyző a felbélyegzett és mellékletekkel kellően ellátott kérvényt közvetlenül a belügyminiszterhez terjeszti fel. Ez alkalommal a kérelem érdemére vonatkozó esetleges észrevételeit [például kérvényező családja nem kétségtelenül magyar eredetű, vagy folyamodó honosítását (visszahonosítását) kérelmezte, de kérelmével elutasított stb.], valamint az okmányok hitelességére vonatkozó netáni megjegyzéseit, illetve megállapításait is meg kell a felterjesztésben említene (31.700/1937. B. M. rendelet). A belügyminiszter azonkívül megkérdezi az illetékes rendőrhatóságot, valamint a főispánt (főpolgár-

mestert) is. Amennyiben a belügyminiszter a kérelmet teljesíti, a folyamodó részére honosítási okiratot állít ki. A honosítási okiratot minden esetben nyilvántartásbavétel végett a miniszterelnöknek is be kell mutatni. A honosítási okirat világosan feltünteti, hogy a honosítás a folyamodón kívül még kikre vonatkozik (nejére, gyermekeire stb.). Az ilyképen kiállított honosítási okiratot a belügyminiszter a folyamodó lakhelye szerinti törvényhatóság első tisztviselőjének küldi meg, aki erről a folyamodót értesíti, egyúttal megjelöli azt a napot, amikor eskütétel végett nála jelentkeznie kell. Az esküt vagy a törvényhatóság első tisztviselője, vagy pedig helyettese előtt kell letenni. Az esküről jegyzőkönyvet kell felvenni, amelyet az esküttevő aláír. Az eskü letételének napját az esküttevőnek az aláírásával együtt a honosítási okira rájegyzik és így adják át a honosított-nak. A magyar állampolgárság attól a naptól kezdődik, amikor az ilyképen kiállított honosítási okiratot a honosított átvette. Ha a honosított a honosítási eskü letételére megidéztetett, de ennek ellenére az idézés kézbesítésétől számított egy év alatt az eskü letételére nem jelentkezik, a honosítási okirat hatályát veszti és azt a hatóság a belügyminiszternek visszaterjeszti. Az eskü letételéről a hatóság jelentést tesz a belügyminiszternek. Azokat, akik a magyar állam területén születtek, vagy akik itt találtattak és mint lelencek itt nevelkedtek fel, amíg idegen honosságuk bizonyítva nincs, magyar állampolgároknak kell tekinteni. A magyar állampolgárságot igazoló bizonyítványt csak a belügyminiszter állíthatja ki. Illetőségi bizonyítvány önmagában nem igazolja a magyar állampolgárságot.

A magyar állampolgárság megszűnik: 1. elbocsátás; 2. hatósági határozat; 3. távollét; 4. törvényesítés; 5. házasság által. A magyar állampolgárság megszűnésének gyakori módja az elbocsátás által való megszűnés. Annak, aki a magyar állampolgárok közül elbocsátás útján akar kiválni, erre vonatkozó kérvényét a lakhelye szerint illetékes törvényhatóság első tisztviselőjénél kell benyújtani. A kérvényhez csatolni kell a folyamodó születési anyakönyvi kivonatát, ha nő vagy családós, házassági anyakönyvi kivonatát, valamint gyermekeinek születési anyakönyvi kivonatát is. Igazolnia kell továbbá, hogy önjogú, ha pedig nem, úgy atyjának, ille-

tőleg gyámjának gyámhatóságilag jóváhagyott beleegyezését, végül igazolnia kell azt, hogy semmiféle állami és községi adóval hátralékban nincs, nem áll büntető eljárás vagy vizsgálat alatt, valamint oly bírói ítélet hatálya alatt, amely még végrehajtva nincs. A magyar állam kötelékéből való elbocsátás férfinél csak a béke idejében történhetik meg és ebben az esetben a honvédelmi miniszter igazolványát kell felmutatnia, amely igazolja, hogy elbocsátó levelet nyert. Háború esetén csak rendkívüli esetekben lehet helye az elbocsátásnak és ez csak a minisztérium előterjesztésére az államfő hozzájárulásával történhet meg. A törvényhatóság első tisztviselője a szabályszerűen felszerelt kérvényt a belügyminiszterhez terjeszti fel, aki az elbocsátási okiratot kiállítja. Az elbocsátási okiratban világosan kiteendő, hogy az elbocsátás kikre terjed ki. A magyar állampolgárság az elbocsátási okirat kézbesítése napjától kezdve szűnik meg. Abban az esetben, ha az elbocsátási okirat kézbesítésének napjától egy éven belül az elbocsátott nem költözik el Magyarország területéről, az elbocsátás hatályát veszti, illetőleg érvénytelené válik.

Hatósági határozat folytán azok a magyar állampolgárok vesztek el magyar állampolgárságukat, akik engedély nélkül más állam szolgálatába állottak és hatósági felszólítás ellenére meghatározott időn belül ebből a szolgálatból ki nem lépnek. Ebben az esetben a belügyminiszter a magyar állampolgárság megszűnését határozatilag kimondja.

A magyar állampolgárság leggyakrabban távollét alapján szűnik meg. Abban az esetben t. i., ha a magyar állampolgár a magyar kormány megbízása nélkül tíz évig megszakítás nélkül az állam területén kívül tartózkodik, elveszti állampolgárságát. Meg kell jegyeznünk, hogy a tíz évi távollétnek megszakítás nélkül kell lefolynia, mert annak bármily rövid időre való — bár véletlenül történő — megszakítása is már megakasztja a magyar állampolgárságnak távollét alapján való megszűnését. Ha a magyar állampolgár külföldön óhajt hosszabb ideig tartózkodni, leghelyesebben úgy jár el, ha eltávozásakor, vagy legalább a tíz év lejárta előtt az illetékességi helye szerint illetékes törvényhatóság első tisztviselőjénél, vagy a magyar követségnél, konzulátusnál bejelenti, hogy magyar állampolgárságát fenntartja. A távollét

folytonosságát maga az adófizetés nem szakítja meg. Az állampolgárságnak távollét alapján való megszűnését az időközben meghosszabbított magyar útlevél is meggátolja. A magyar állampolgárságnak távollét által való elvesztését a törvényhatóság első tisztviselőjének javaslatára a belügyminiszter mondja ki. A magyar állampolgárság távollét esetében nem a határozat keltének az időpontjával, hanem a megszabott időnek az elteltével szűnik meg.

Törvényesítés által az a gyermek veszti el magyar állampolgárságát, akit külföldi honosságú természetes atyja hazája törvényei szerint törvényesített.

Házasság által elveszti magyar állampolgárságát az a nő, aki nem magyar állampolgárhoz megy férjhez. Nem veszti el magyar állampolgárságát az a külföldi nő, aki magyar állampolgárhoz ment férjhez és özvegységre jutott, vagy férjétől bíróilag elválasztatott, vagy akinek házassága feloldatott. Ha magyar állampolgár egyúttal más államnak a polgára lett, mindaddig magyar állampolgárnak is kell tekinteni, amíg magyar állampolgárságát az 1879:L. törvény-cikk értelmében az előbb felsorolt módon el nem veszttette.

Ha a magyar állampolgárságot valaki elvesztette, visszahonosítás útján lehet azt ismét visszanyerni. Mégpedig, ha valaki hatósági határozat, vagy törvényesítés által veszttette el magyar állampolgárságát, a honosításokra rendelt szabályok szerint tartozik ezért újra folyamodni. Egyebekben a törvény (1879:L. törvénycikk) a visszahonosításra nézve 38—44. §-aiban kivételes rendelkezéseket tartalmaz. A visszahonosításra vonatkozólag egészen különleges rendelkezéseket tartalmaz az 1921:XXXIII. törvénycikkbe iktatott trianoni békeszerződés. E szerződés III. részének VII. címe foglalkozik az állampolgárság változásával kapcsolatos rendelkezésekkel. Ez a törvény az állampolgárság megszerzésének alapjául a községi illetőséget jelöli meg.

A magyar állampolgárság fenntartására, illetőleg az idegen állampolgárság megszerzésére irányuló igényt opciónak nevezzük. A békeszerződés 61. cikke értelmében mindazok a magyar állampolgárok, akiknek illetőségi községe olyan területen volt, amely Magyarországtól a békeszerződés alapján valamely más államhoz csatoltatott, tekintet nélkül ezidejű lakhelyükre, magyar állampolgári kötelékből való előzetes

elbocsátásuk nélkül, a békeszerződés életbeléptetése napján, azaz 1921. évi július hó 26-án eddigi magyar állampolgárságukat elvesztették, s minden honosítási eljárás, vagy hatósági intézkedés nélkül jogérvényesen annak az államnak állampolgárságát szereztek meg, amely állam fennhatósága alá illetőségi községük került. A békeszerződés 63. cikke alapján azonban mindazok a magyar állampolgárok, akik magyar állampolgárságukat a 61. cikk alapján elvesztették és illetőségi hovatartozásuk alapján új állampolgárságot szereztek, jogosultak voltak a békeszerződés életbeléptetésétől, vagyis 1921. évi július hó 26. napjától számított egy év alatt, tehát 1922. évi július hó 26-ig magyar állampolgárságuk fenntartását igényelni, azaz optálni. A 6500/1921. M. E., a 69.500/1921. B. M., a 90.100/1921. B. M. és a 63.154/1925. B. M. rendeletek szabályozták a magyar állampolgárságnak az optálás által való elismerésénél követendő eljárást.

1922. évi július 26-án lejárt az állampolgárságra vonatkozó opció jog gyakorlásának határideje. Ennek alapján azok a magyar állampolgárok, akiknek községi illetősége oly területre esett, mely valamely utódállamhoz csatoltatott és optálási jogukkal nem éltek, az illető utódállamok állampolgáiraivá váltak. Azonban az elcsatolt területen való magyarságnak jórésze kénytelen volt vagy politikai, vagy gazdasági okokból később mégis Magyarország területére költözni. De igen sok eset volt olyan is, amikor a visszahonosítást kellett kérni oly magyar állampolgárnak is, aki elcsatolt területen bír illetőséggel annak ellenére, hogy már évtizedek óta Magyarország mai területén tartózkodott. Ezért a magyar törvényhozásnak gondoskodni kellett arról, hogy ezekre nézve az 1879:L. törvénycikkben meghatározott visszahonosítási eljárást megkönnyítsék. Ilyenképpen jött létre az 1922. évi XVII. törvénycikk, amely az úgynevezett kedvezményes visszahonosítási eljárást (24. §-ában) szabályozta. Ennek a törvénynek értelmében azonban csak azok az egyének kérhetik visszahonosításukat, akik kétségtelenül magyar állampolgárok voltak. Így tehát azok, akik elbocsátás, vagy tíz évi megszakítás nélküli távollét miatt veszítették el magyar állampolgárságukat, visszahonosításukat a jelen törvény alapján nem kérelmezheték. Meg kell jegyeznünk, hogy azoknak, akik 1924 március 1-e előtt nem laktak Magyarország mai

területén, hanem elcsatolt területről költöztek Magyarországra, az úgynevezett beköltözési engedélyt is kérniök kellett. Minthogy az 1886:XXII. tc. 5. §-a értelmében minden állampolgárnak községi illetőséggel kell bírnia, szükséges volt ennél a kedvezményes visszahonosítási eljárásnál szabályozni a községi illetőség kérdését is. Az ezekre, valamint a törvény egyéb rendelkezéseinek végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket a 167.335/1922. és a 12.551/1926. B. M. rendeletek állapították meg.

7. A külföldiek (idegenek) jogviszonya hazánkban. A területenkívüliség (exterritorialitás).

Azokat a természetes személyeket, akik a magyar állam területén tartózkodnak, de nem magyar állampolgárok, idegeneknek, vagy külföldieknek nevezzük. Az idegen Magyarország területén csak hatósági engedély alapján tartózkodhat, illetőleg települhet le. Erre szolgálnak az útlevelek, illetőleg tartózkodási engedélyek. Az idegen Magyarország területén politikai jogokat nem gyakorolhat, közhivatalt nem viselhet, s közhatósági megbízásokkal sem ruházható fel. Az idegen azonban az ország köztörvényeinek — és pedig úgy a magán-, mint a büntető és közigazgatási jogi törvényeknek — épen úgy alá van vetve, mint a magyar állampolgár.

Az állam területén vannak olyan személyek, akikre az állam felségjoga nem terjed ki. Ilyen személyek a külföldi uralkodók és államfők, az idegen államok diplomáciai képviselői, a követek, ezek családtagjai, a követségek tagjai, katonai attaséi és mindezek családtagjai, a magyar állam területén tartózkodó külföldi uralkodóknak és államfőknek, valamint a követeknek házi- és szolgaszemélyzete. Az utóbbiak azonban csak abban az esetben, ha az illető külföldi államnak alattvalói. Területenkívüliséget élveznek a hadihajók, ha külföldi államterület vizein tartózkodnak, úgyszintén a kereskedelmi vagy személyszállító hajók is, ha idegen államok parti vizein áthajóznak, de horgonyt nem vetnek. A területenkívüliséget élvező személyekhez tartozó tárgyakra, pl. a követségi palotára a községek és rendőrhatóságok jogai nem terjednek ki. A külföldi államok követségeinek épületein

levő külföldi lobogó és címer azt jelzi, hogy az épület nem tartozik a magyar állam szuverénitása alá, hanem az idegen állam felségjoga alatt áll. Arra a közigazgatási hatóságok végrehajtást, zárlatot nem vezethetnek. Ilyen területre való belépés tulajdonképpen csak a követ, illetőleg az idegen állam hozzájárulásával lehetséges. A területenkívüliséget élvező személy ellen a büntetőbíróság eljárást nem indíthat, de ha olyan cselekményt követ el, mely az anyagi büntető jog keretébe esik, az őt kiküldő állam bírósága vonja felelősségre. Az anyagi magánjogi törvényeknek szintén alá van vetve a területenkívüliséget élvező személy, azonban ellene éppúgy, mint a büntetőbíróságok, a polgári bíróságok sem alkalmazhatnak kényszerszabályokat. A területenkívüliséget élvező személyt sem tanunak, sem szakértőnek beleegyezése nélkül megidézni nem lehet. Hazai bíróság előtt csak akkor perelhető, ha ahhoz a területenkívüliséget élvező személy kifejezetten hozzájárul. Ha bármely ügyben kétség merül fel atekintetben, hogy a területenkívüliség esete nem áll-e fenn, leghelyesebb, ha a külügyminisztériumtól, vagy a belügyminisztériumtól kérjük meg a szükséges útbaigazítást. Addig, amíg ez az útbaigazítás meg nem érkezik, leghelyesebb minden intézkedést függőben tartani.

II. RÉSZ.

8. A magyar állam életműködésének áttekintése. A magyar állami főhatalom megnyilvánulása. A törvényhozás, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás. Az államfő jogköre általában. A magyar állam államformája és jelvényei.

A magyar állam berendezésében arra törekszik, hogy minden szerve olyképen legyen megalkotva, ahogyan az céljának és érdekeinek a legjobban megfelel. Az állami főhatalmat három nagy ágazatra osztjuk, úgymint: a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalomra. A törvényhozói hatalomnak, mint a szuverénitást leginkább kifejező hatalmi ágnek, hatáskörébe tartozik az állam legfőbb akaratkijelentésének,

a törvénynek létrehozása. A jogalkotást az államban csak a szuverénitást kezelő szerv gyakorolhatja és ez a törvényhozó hatalom, a törvényhozás. Az állam életét szerveinek köztevékenysége, a közigazgatás biztosítja, viszont e szervezetnek a működését a jogrend állapítja meg, amely a törvényhozó hatalom útján a jogalkotásban nyilvánul meg. Az állam akaratát a jogszabályok konkrét megvalósítása által, illetőleg azok pontos végrehajtása útján történhet csak meg. Ezért tehát a közigazgatás, illetőleg a köztevékenység, helyesebben a törvényhozó által törvénybe foglalt akaratkijelentés és annak foganatosítása az állam életének fő megnyilvánulásai. A közigazgatás meddő munka volna, ha annak jogi rendje a törvényhozó hatalom parancsaival nem állna összhangban. Ezért a törvényhozó hatalom az emberi élethez hasonlítva az agyműködésnek, a közigazgatás, azaz a végrehajtó hatalom a vérkeringésnek tekinthető. Bármelyiknek hiányos működése lehetetlenné teszi a normális emberi életet, éppen úgy az állam életében akár a törvényhozás, akár a közigazgatás hiányos működése az állami élet zavaraiiban fog megnyilvánulni. A végrehajtó hatalomnak feladata a törvényhozó és bírói hatalmak akaratelhatározásának, parancsainak végrehajtása.

A bírói hatalom (igazságszolgáltatás) hatásköre az állami jogrend megvédésére irányul. E hármas szervezetnek a teljes szétválasztása azonban a gyakorlatban keresztülvihetetlen. Így a törvényhozói hatalom is végez sokszor közigazgatási és igazságszolgáltatási teendőket, pl. az országgyűlés házszabályainak végrehajtását maga látja el, bírászkodik a képviselők összeférhetetlensége esetében stb. De a bírói hatalom, az igazságszolgáltatás is lát el sokszor közigazgatási teendőket, mint pl. az igazságügyi közigazgatásban, ügybeosztásban, épületfenntartási ügyekben stb. A végrehajtó hatalom sem teljesít mindig tisztán közigazgatási teendőket, ellenben mint részszuverén igen nagy jogalkotó munkát végez rendeletek és szabályrendeletek kibocsátásával, sőt bírói teendőket is, pl. a rendőri büntetőbíráskodás terén.

Az állam e három hatalmi ágának működési körét az állam alkotmánya szabályozza, egyúttal gondoskodik arról is, hogy mindegyik hatalmi ágnak megfelelő szervei legyenek, viszont a végrehajtó hatalom legfőbb irányítójának az államfőt teszi meg. A törvényhozás teljesítésére felállítja az országgyűlést,

a bírói hatalom gyakorlására a különböző bíróságokat, a végrehajtóhatalom ellátására pedig a közigazgatási hatóságokat. A bírói hatalomnak a közigazgatástól, azaz a végrehajtó hatalomtól való szervezeti elválasztását az 1869:IV. törvény-cikk mondotta ki.

A magyar állam felségjogát külső jelvényekkel is kifejezésre juttatja; ilyen jelvények a nemzeti szín, illetőleg a nemzeti színű lobogó és az ország címere. Az 1848:XXI. törvény-cikk emelte a magyar állam színeit — a piros-fehér-zöld színt — a magyar állam szuverénitását jelző külső jelvénné.*

A magyar állam címerének vagy zászlójának meggyalázó szándékból való bemoeskolását, megrongálását az 1879:XL. tc. 37. §-a államellenes kihágásnak minősíti. Az 1883:XVIII. törvény-cikk alapján az ország címerét magánosok, magánjellegű testületek, vállalatok, intézetek, gyári és iparcikkek, üzlethelyiségeken, címtábláikon csakis a miniszterelnök engedélyével használhatják. Az ország címerének engedély nélküli használatát a törvény bünteti. Azok, akik az állami egyedárusítás körébe tartozó cikkeket árulnak, az illetékes hatóság engedélyével az egyedárusításra vonatkozó tábláikon az ország címerét használhatják, így pl. a dohány-tőzsdék, bélyegárudák, osztálysorsjáték árusítói stb.

A magyar állam alkotmányos királyság. A magyar államot a nemzet közjoga szerint a Szent Korona képviseli (Szent István koronája), illetőleg jelképezi és ezért mondható, hogy az állami főhatalom a Szent Koronától ered. A Szent Korona megtestesítője: a nemzet és a király. Ebből következik az is, hogy a magyar állam főhatalma az államfő által csakis a nemzettel karöltve, együttesen gyakorolható. A magyar király jogkörét a magyar állam alkotmánya határozza meg. A király hatalmát a koronázás által nyeri el. A koronázás aktusa három részből áll: 1. a királyi hitlevél kiadásából; 2. a koronázási szertartásból és 3. az alkotmányra való királyi eskütételből.

* Magyarország külön kis címere: hasított, vagyis egy függélyes vonallal kettéosztott pajzs, jobbról vörös-ezüst, tehát vörössel kezdődő pólya, balról vörös mezőben hármás zöld halmon álló nyílt aranykoronából kiemelkedő kettős ezüst kereszt. A három halom közül a két szélső egyforma magasságú, a középső kiemelkedő, hatalmasabb, ezen foglal helyet a kettős kereszt. A pajzs felett a magyar Szent Korona van. A címer tartója két lebegő angyal.

A király hatalmát részint közvetlenül, részint pedig a alkotmány által megjelölt szervek útján gyakorolja. A király az államhatalom megszemélyesítője, ezenkívül a törvényhozás egyik tényezője, végül a végrehajtó hatalomnak a birtokosa. A királyt — az alkotmány szerint — megillető királyi jogokat felségjogoknak is nevezzük, amelyek részint személyi, részint pedig politikai jellegűek. Személyi jogai, hogy a királyt „a királyi felség“ cím illeti meg, személye szent és sérthetetlen, perbe nem vonható, külön udvartartást tart. A királyt illeti a Szent Koronának és az állam egyéb hatalmi jelvényeinek a viselése. Külön pecsétje van, a királyi pecsét. Személyét hódolatteljes tisztelet illeti meg, születés- és népnapját hivatalos ünnepnek tekintik. Politikai felségjogai közül meg kell említenünk a következőket: egybehívja és megnyitja az országgyűlést, illetőleg azt feloszlathatja és berekesztheti. Törvényt kezdeményezhet, valamint a törvényt szentesíti és kihirdeti. Az államélet legfőbb irányítója és védelmezője. A király nevezi ki a felelős minisztériumot, a miniszterelnököt és a minisztereket, az állam főbb tisztviselőit a VI. fizetési osztálytól kezdődőleg, a tiszteket és a bírákat pedig fizetési osztályra való tekintet nélkül. Nemességet, főnemességet, címet, címert csakis ő adományozhat. Rendet, rendjeleket, érdemjeleket csakis ő oszthat, ő a legfőbb hadúr, ő gyakorolja a kegyelmezés jogát is, természetesen csak a törvény korlátai között; őt illeti meg az országgyűléssel egyetemben a hadüzenet és a békekötés, a követküldés és elfogadás joga.

A királyi hatalom gyakorlása azonban 1918 november 13-án megszűnt (amint azt az 1920:I. törvénycikk megállapította) és a nemzetgyűlés, mint az állami szuverénitás akkori kizárólagos törvényes képviselője kormányzót választott, aki mint kormányzó a király helyetteseként látja el az államfői teendőket. A nemzetgyűlés ez alapon 1920 március 1-én Magyarország kormányzójává vitéz nagybányai Horthy Miklóst választotta meg s ezt az 1920:II. törvénycikkben törvénybe is iktatta. A kormányzót a „főméltóságú kormányzó úr“ címzés illeti meg. A kormányzót általában ugyanazok a jogok illetik meg, mint a királyt, bizonyos kivételekkel, így pl. törvényt nem szentesíthet, nemességet nem adományozhat, a főkegyúri jogot nem gyakorolhatja. A kormányzó kegyelmezési jo-

gát az 1920:XVII. törvénycikk adta meg. A kormányzó személye sérthetetlen és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint a király (1920:I. tc. 13. §). A kormányzó követeket küldhet és fogadhat, a felelős minisztérium útján szövetségeket és szerződéseket köthet, amennyiben azok nem a törvényhozás tárgyára vonatkoznak, a hadüzenethez és a hadseregnek az ország határán kívül való felhasználásához azonban az országgyűlés hozzájárulása szükséges. A kormányzót a törvényhozás az állami költségvetés keretében tiszteletdíjban részesíti, udvartartása nincs. A kormányzót, amennyiben az alkotmányt vagy a törvényt megszegi, az országgyűlés felelőségre vonhatja. Egyébként Horthy Miklós megbízásának időtartamát a törvény nem állapítja meg, de önként értetődő, hogy a kormányzói hatalom gyakorlása a királyi szék betöltésével ipso facto megszűnik. Az 1921:XLVII. törvénycikk a királyság intézményének fenntartását a 2394/1920. M. E. kormányrendelet pedig az állami hivatalokban a m. kir. címzésnek további használatát és fenntartását mondotta ki.

A kormányzó megválasztásakor a nemzetgyűlés előtt esküdt tett az alkotmány és a törvények (szokásjog) tiszteletben tartására, az ország határának és függetlenségének megóvására, valamint arra, hogy kormányzói tisztét a nemzetgyűléssel, illetőleg az országgyűléssel egyetértésben a felelős miniszterek útján fogja gyakorolni. A királyi udvartartás szervei megszűntek. Az 1920:I. tc. 7. §-ában kimondotta, hogy a bíróságok a bírói hatalmat a törvényhozás további rendelkezéséig a magyar állam nevében gyakorolják. E rendelkezést az 1930:XXIV. törvénycikk megváltoztatta olyképen, hogy a bíróságok ítéleteiket most már a Magyar Szent Korona nevében hozzák meg. A kormányzó közvetlen segédhivatala a kabinetiroda, amely az irodai teendők ellátása mellett a minisztériumok és a kormányzó közötti érintkezést közvetíti. A kabinetiroda veszi át a beérkezett felségfolyamodványokat, valamint kormányzói kihallgatásra is itt kell jelentkezni. A katonai iroda a kormányzó és a honvédelmi minisztérium, illetőleg a hadsereg közötti érintkezés közvetítésére szolgál. A kormányzói gazdasági iroda a kormányzói hivatalok költségvetésének kezelésére, költségek utalványozására, hitelek kezelésére szolgál, egyúttal a Szent Korona javainak is az őre. Az előbb emlí-

tett hivatalok a kormányzó közvetlen rendelkezésére állanak, de ezek különben kifejezetten állami és nem udvari hivatalok, amelyeknek alkalmazottai illetményeiket az államtól kapják. A kormányzó személyi biztonságára, valamint a királyi palota őrzésére szolgál a m. kir. palotaőrség.

9. A törvényhozó hatalom (törvényhozás): a) az államfő törvényhozói tevékenysége; b) az országgyűlés: a képviselőház és a felsőház.

Törvényhozó hatalom alatt azt az államhatalmat értjük, mely az állam legfőbb jogszabályait, a törvényeket alkotja. E hatalmat a magyar állam alkotmánya értelmében a király (államfő) és az országgyűlés együttesen gyakorolják. Az 1918. évet követő időkben átmenetileg a törvényhozó hatalmat a nemzetgyűlés gyakorolta, 1927-ben azonban az országgyűlés életrehívásával újból helyreállt a Szent Koronának ez az alaptagozata.

Addig pedig, amíg a királyi hatalom újra megkezdheti működését, a királynak törvényhozási teendőit, bár korlátozott terjedelemben, Magyarország kormányzója látja el. Az országgyűlést a kormányzó hívja össze, ugyancsak ő rekesztheti azt be és oszlathatja fel. Az országgyűlés a képviselőházból és a felsőházból áll.

Az országgyűlés két háza által közös egyetértésben hozott országos határozatot a kormányzóhoz terjesztik fel, aki azt aláírja és kihirdeti, amiáltal az törvénné lesz. Törvénykezdeményezés úgy az államfőt, mint a felsőházat és a képviselőházat megilleti. Az állami költségvetési törvény alkotása azonban majd teljes egészében a képviselőház jogkörébe tartozik, mert a képviselőház által elfogadott költségvetésen a felsőház módosításokat nem tehet.

Az országgyűlés két háza egymással küldöttségileg érintkezik. Rendes körülmények között a törvényjavaslatot először a képviselőház tárgyalja le és fogadja el és azt mint képviselőházi határozatot a felsőháznak küldi meg tárgyalás és elfogadás végett. Ha a törvényjavaslat elfogadása tekintetében ellentét merül fel az országgyűlés két háza között, ezt a két ház megfelelő bizottságának együttes ülésén

küszöbölük ki. Az esetben, ha a felsőház nem fogadja el a képviselőház határozatát és a felmerült ellentéteket közös bizottsági tárgyalásokon sem sikerül rendezni és határozatát a képviselőház ismételt tárgyalás után is fenntartja, azt a felsőház hozzájárulása nélkül is felterjesztheti az államfőhöz aláírás és kihirdetés végett. Az államfő a képviselőház határozatát visszaküldheti a képviselőházhoz újabb tárgyalás végett, az esetben azonban, ha a képviselőház ugyanazt a határozatát változatlanul fenntartja, aláírását és kihirdetését meg nem tagadhatja, legfeljebb az országgyűlést feloszlathatja. Ha azonban az újonnan összeült országgyűlés e kérdésekben változatlanul elfogadta a korábbi országgyűlés határozatát, az államfő aláírását és a törvény kihirdetését meg nem tagadhatja. Hogy milyen nagy különbség van a királynak és a kormányzónak törvényhozói működése között, arranézve a 83. pont ad felvilágosítást.

Az országgyűlés évenként ül össze.

A) A képviselőházat az országgyűlési képviselők alkotják, akiknek választásáról az 1925:XXVI. törvénycikk rendelkezik. A képviselőválasztásnál aktív és passzív választójogról, azaz választó és választhatósági jogról beszélünk. Aktív választójoga van minden magyar állampolgárnak (tíz évi magyar állampolgárság után), mégpedig annak a férfinak, aki 24. életévét betöltötte, két év óta ugyanabban a községben (városban) lakik, vagy van lakása és az elemi iskolának legalább négy osztályát elvégezte, azaz írni és olvasni tud. Azonban az a férfi, akinek egyetemi vagy főiskolai oklevele van, a 24. életév betöltése előtt is választásra jogosult. A törvény a nők választójogának feltételéül a 30. életév betöltését és hat elemi elvégzését, vagy ezzel egyenlőrangú műveltség igazolását írja elő. Annak a nőnek is van választójoga, aki négy elemi vagy ezzel egyenlő értékű műveltség megszerzését (írni-olvasni tudást) igazolja, ha három vagy ennél több gyermeknek adott életet és azok életben vannak. (Hősi halált halt gyermeket e tekintetben élőnek kell tekinteni.) Egyetemet vagy főiskolát végzett nőnek életkorára tekintet nélkül van választójoga. Úgy a tízéves magyar állampolgárságot mint a két évi helybenlakást illetőleg a törvény bizonyos esetekben kivételt tehet a 3. és 4. §-ai értelmében.

Képviselőválasztói jogát csak az az egyén gyakorolhatja,

aki a képviselőválasztók névjegyzékébe fel van véve. Nincs választójoga annak az egyénnek, akiről időközben bebizonyosodott, hogy magyar állampolgárságát elvesztette, vagy a fegyveres erő tagja, végül annak, akit a törvény a 7. §-ában foglaltak szerint a választójogból kizár. Így többek között nincs választójoga annak, aki csőd vagy gondnokság alatt áll, aki közsegélyből tartja fenn magát, aki erkölcsrendészeti ellenőrzés alatt áll, akit nyereségvágyból elkövetett bűntett vagy vétség, az állam ellen elkövetett bűntett vagy vétség miatt elítéltek, ily cselekmények miatt letartóztatásban vagy vizsgálati fogságban van, szabadságvesztés büntetését tölti ki, vagy aki bűntett vagy vétség miatt politikai jogainak gyakorlásától fel van függesztve stb.

A választónak választójogát személyesen kell gyakorolnia. A választójog gyakorlását csak ott írja elő kötelezően a törvény, ahol a választás titkos.

Országgyűlési képviselővé választható (passzív választójog) mindenki, akinek aktív választójoga van és a 30. életévét betöltötte, még abban az esetben is, ha a választók névjegyzékébe nincs felvéve, ha nem esik a törvény 10. §-ában felsorolt kizáró okok alá. Így nem választhatók meg többek között a törvényben meghatározott ideig azok, akiket nyereségvágyból elkövetett bűntett miatt jogerősen legalább két évet meghaladó, vagy a törvény életbeléptetése után tíz éven belül három ízben jogerősen szabadságvesztésbüntetésre ítélték. Nem választható a törvényben meghatározott ideig az a köztisztviselő, lelkész vagy ügyvéd, akit hazafiatlan magatartása miatt jogerős fegyelmi határozattal hivatalvesztésre, illetőleg az ügyvédség gyakorlásától való felfüggesztésre ítélték. Nem választható meg az sem, aki az úgynevezett tanácsköztársaság alatt népbiztos vagy helyettes, a forradalmi törvényszék tagja, vádbiztosa, vagy politikai megbízott volt stb. Nem választhatók meg a 11. §-ban felsorolt azok a tisztviselők, akik a választás napjának kitűzése és a választás közötti időben a választókerületre illetékes főispán, alispán, főszolgabíró, pénzügyigazgató, jegyző, törvényszéki bíró, királyi ügyész stb. voltak. A választás öt évre szól. Az országgyűlési képviselőválasztással kapcsolatos ügyeket, így a választók névjegyzékének összeállítását, azoknak soronkívüli kiigazítását, továbbá a

választások előkészítését a központi választmány végzi.* A központi választmányt minden törvényhatóságban, továbbá minden oly megyei városban meg kell alakítani, amely külön választókerületet alkot, vagy amely több megyei városból alakított választókerület székhelye. Oly választókerületben, amely több törvényhatóság területéből alakul, e területeket a választási székhely szerint illetékes központi választmány látja el. A központi választmány az elnökből (aki a törvényhatóság első tisztviselője, megyei városban a polgármester, több megyei városból alakított választókerületben a kerület székhelyéül szolgáló város polgármestere, illetőleg ezek törvényes helyettesei) és a törvényhatósági bizottság, illetőleg a képviselőtestület (képviselettestületek) által választott tagokból áll. A központi választmány megbízatása három évre terjed. A választás községenként, illetve választókerületenként, a törvényben meghatározott módon történik.

B) A felsőház. A felsőház felállításáról az 1926:XXII. törvénycikk intézkedik és jogköre nagyjában megegyezik jogelődjének, a főrendiháznak a jogkörével. A felsőház az országgyűlésnek egyik háza. A felsőházi tagok négy címen nyerhetik tagságukat: 1. méltóság vagy hivatal útján. Ilyenek az ország zászlós urai, a koronaörök, továbbá a Kúria és a közigazgatási bíróság elnöke és másodelnöke, a budapesti királyi ítélőtábla elnöke, a koronaügyész, a honvédség főparancsnoka, a Nemzeti Bank elnöke és az Országos Társadalombiztosító Intézet elnöke, a vallásfelekezetek képviselői, illetőleg azok egyháznagyjai. 2. választás útján. Ide tartoznak az arisztokrácia képviselői, a vármegyei és városi törvényhatóságok által választott tagok,** fontos társadalmi

* A választók névjegyzékét öt évenként újból kell összeállítani és évenként kiigazítani. A névjegyzéket községenként állítják össze a m. kir. statisztikai hivatal által megküldött egyéni számlálólapon. Ezek adatainak helyességét a község (város) előjárósága ellenőrzi. A számlálólapok alapján a községenként alakított összeíró küldöttség két példányban névjegyzéktervezetet készít és azt a központi választmányhoz beterjeszti, amely a tervezetből először ideiglenes, majd a felszólalásra kitűzött idő lejártá után végleges választói névjegyzéket állít össze.

** A törvényhatóság nem választhatja meg felsőházi taggá a főispánját (főpolgármesterét), a törvényhatóság területén szolgálatot teljesítő önkormányzati tisztviselőket, törvényhatósági vagy községi tisztviselőket, továbbá azokat az állami tisztviselőket, akik a közigazgatási bizottságnak hivatali állásuknál fogva tagjai.

érdekképviselők, tudományos és gazdasági testületek választottjai, többek között az orvosi és ügyvédi kamara, a vitézi szék, egyetemek, főiskolák, Budapesti Áru- és Értéktőzsde választottjai stb.

A választás minden esetben titkos. Felsőházi aktív és passzív választójoggal csak az bír, aki 30. életévét betöltötte (az örökös főrendiházi tagság jogával felruházott hercegi, grófi és bárói családok tagjai, amennyiben magyar állampolgárok és képviselőválasztói joggal rendelkeznek, már a betöltött 24. életév után is választói joggal bírnak). A választás útján szerzett felsőházi tagság általában tíz évre szól, olyképpen azonban, hogy az első alkalommal választott tagok fele öt év múlva sorsolás útján kilép, akik azonban újból megválaszthatók. Új választás útján szerzett felsőházi tagság azután már teljes tíz évre szól.

3. A Habsburg-Lotharingiai-család férfi-tagjai, akik 24. életévüket betöltötték, magyar állampolgárok, magyarul beszélni tudnak és az arisztokrácia megállapított vagyoni cenzust elérik, amennyiben állandóan Magyarország területén laknak, minden választás nélkül tagjai a felsőháznak.

4. Kinevezés útján, akiket a minisztérium előterjesztésére az államfő kiválóan érdemes állampolgárok közül élethossziglan, vagy a hiányzó tagok pótlása végett meghatározott időtartamra felsőházi tagokul kinevez. Az életfogytiglan kinevezett felsőházi tagok száma azonban a 40-et meg nem haladhatja.

A felsőházi tagságra ugyanazon kizáró okok állanak fenn, mint az országgyűlési választásokra.

Mindenki csak egy jogcímen lehet a felsőháznak tagja. Ha a felsőházi tagot országgyűlési képviselővé választják és azt elfogadja, felsőházi tagságáról le kell mondania.

10. A mentelmi jog (immunitas) és az összeférhetetlenség (incompatibilitas) lényege.

Az országgyűlés tagjai a törvényhozással kapcsolatos kötelességeiket csak akkor tudják betölteni, ha elhatározásuk, — tanácskozásuk és határozathozatalaik alkalomával — teljesen szabadon és függetlenül érvényesül. A tör-

vényhozókat ebben a minőségükben megillető különös jogokat a mentelmi jog foglalja magában. A mentelmi jognak két elágazása van, úgymint az immunitás és az inviolabilitás. Az immunitásnak az a lényege (1867. évi XII. törvénycikk 47. §.), hogy amit az országgyűlési tag, mint olyan, a házban és a házon kívül mond vagy tesz, azért csak az országgyűlés, és pedig annak csak az a háza vonhatja felelősségre, amelyhez tartozik. Ezért ellene sem a bírói, sem a közigazgatási hatóságok eljárást nem indíthatnak, ugyan-csak nem lehet ellene ebből kifolyólag sem polgári pert, sem pedig fegyelmi eljárást indítani. Az inviolabilitás, a sértetlenség pedig azt jelenti, hogy mindazért, amit az országgyűlési tag nem mint olyan és nem törvényhozói hivatásának gyakorlása közben mond vagy tesz, csak a ház engedelmeivel vonható felelősségre. Ezért, ha az országgyűlési tag ellen bűnvádi eljárást akarnak indítani, a bíróságnak, illetőleg a hatóságnak az országgyűlés illető házatól ki kell őt kérnie. A Ház a mentelmi jog felfüggesztése tekintetében a mentelmi bizottság javaslata alapján határoz. A büncselekményen ért országgyűlési képviselő letartóztatható, a letartóztatás fenntartásáért azonban mentelmi jogának felfüggesztését kell kérni.

A mentelmi jognak nem az a célja, hogy az országgyűlés tagját a büntetés alól mentesítse, hanem az, hogy az alaptalan feljelentésektől, illetőleg zaklatásoktól kímélje. Ebből kifolyólag a képviselőház a hatóságtól, illetőleg a bíróságtól a mentelmi jog felfüggesztése iránt hozzá érkezett előterjesztést csak abból a tekintetből vizsgálja, hogy zaklatás esete nem forog-e fenn.

A képviselő béke idejében, az országgyűlés együttlétében a ház engedélye, illetőleg a saját, önkéntes elhatározása nélkül katonai szolgálatra be nem hívható. Azokra nézve, akik a törvényhozás tagjait működésük körében akadályozzák, a büntetőtörvénykönyv is súlyos rendelkezéseket tartalmaz (1914:XIV. és XLI. törvénycikk és 1878:V. tc. 152. §-a.) A mentelmi jog a megválasztás időpontjában veszi kezdetét s addig tart, amíg az illetőnek az országgyűlési tagsága meg nem szűnik.

Az országgyűlési összeférhetetlenség (incompatibilitas) a képviselők teljes függetlenségét óhajtja biztosítani.

Összeférhetetlenségi bejelentést bármely magyar állampolgár tehet a ház elnökénél; ezenkívül a képviselők összeférhetlenségi bejelentést a ház ülésén előszóval is tehetnek. Összeférhetlenségi bejelentést tehet bármelyik képviselő önmaga ellen is, amennyiben a kérdés tisztázását látja szükségesnek. Az országgyűlési képviselők összeférhetlenségéről az 1901. évi XXIV. törvénycikk intézkedik, amelyet bizonyos tekintetben módosított az 1925:XXVI. törvénycikk. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a törvény csak az országgyűlési képviselőkre vonatkozik, a felsőházi tagokra nem. Az országgyűlési képviselő nem viselhet olyan hivatalt, amely a kormány kinevezésétől függ és fizetéssel vagy díjazással jár együtt. Kivételnek ez alól a miniszterek, a miniszteri tárcáknak az államtitkárai, továbbá a tudományegyetem és műegyetem tanárai stb. A törvényhatósági és a községi szolgálat tehát nem akadályozza az országgyűlési képviselői választhatóságnak. Az országgyűlési képviselővé választott közszolgálati alkalmazott közhivatali szolgálatot nem teljesíthet, magánfoglalkozást azonban, mint orvos, ügyvéd stb. folytathat. Országgyűlési képviselő nem lehet olyan egyén, aki idegen állam diplomáciai vagy konzuli testületének tagja, tényleges katona, királyi közjegyző, valamely szerzetes-rend tagja, a premontreiek, a ciszterciták, a bencések és a kegyesrendiek kivételével. Nem lehet tagja a képviselőháznak az állam szállítója, vállalkozója és az állami javak, hasznot hajtó jogok bérelője, vagy aki a kormánnyal üzleti viszonyban levő valamely cégnek, intézetnek igazgatója vagy felügyelője. Ez utóbbiak az ú. n. érdekeltségi összeférhetlenségek. Nem lehet továbbá tagja a képviselőháznak az, aki csőd vagy gondnokság alá került, vagy aki az 1925:XXVI. tc. 10. §-ában meghatározott kizáró okok alá esik. Büntetőjogi szempontból az, akit gyilkosság, lopás, orgazdaság, okirathamisítás, hamis bukás, hamis eskü miatt jogerősen elítéltek. Ha a képviselő megválasztása előtt jutott összeférhetetlen helyzetbe, ezt megbízólevelének bemutatásakor köteles a ház elnökének bejelenteni és végleges igazolásától számított harminc nap alatt az összeférhetetlen helyzetet megszüntetni. Amíg ez meg nem történt, a ház tárgyalásaiban nem vehet részt. Ha igazolt képviselő jut összeférhetetlen helyzetbe, az összeférhetetlenséget 48 órán belül meg kell szüntetnie. Összefér-

hetetlenségi ügyekben a képviselőház összeférhetlenségi állandó bizottsága és az összeférhetlenségi ítélő bizottság határoz. A képviselőnek az összeférhetlenséget az ítéletet követő nyolc nap alatt meg kell szüntetnie, vagy pedig képviselői megbízatásáról kell lemondania.*

11. A végrehajtó hatalom. A közigazgatás és a közigazgatási jog fogalma. A közigazgatási jogviszony lényege. A közigazgatási cselekmények (aktusok). A közigazgatási centralizáció és decentralizáció lényege.

A végrehajtó hatalom legfőbb birtokosa az államfő, aki ezt a hatalmat a felelős minisztérium útján gyakorolja. A végrehajtó hatalom működését az állam alkotmányában lefektetett jogszabályok, az ú. n. alaptörvények határozzák meg. A végrehajtó hatalomnak működését mindig szigorúan a törvényekhez kell szabni és hogy ez tényleg meg is történjék, alkotmányunk oly szerveket állított be, amelyek a közigazgatási szervezet törvényszerű működését teljes mértékben ellenőrzik. Ezek: az országgyűlés, a miniszteri felelősség intézménye és a közigazgatási bíróság. Amint azonban a törvények az országgyűlés teljes ellenőrzési jogát biztosítják a végrehajtó hatalom működése felett, szintűgy biztosítják a törvények a közigazgatási szervek törvényszerű közigazgatási tevékenységének zavartalanságát.

Az állam célkitűzéseit arra hivatott szervei útján valósítja meg. A szervek által végzett tevékenységet magát, közigazgatásnak nevezzük. Általánosságban a közigazgatás lényegét, e szervezete és az általa kifejtett köztevékenység együttesen alkotja. A közigazgatási jog pedig a közigazgatási szervezetet, hatáskört és a közigazgatási eljárást szabályozó jogszabályok, jogintézmények foglalata. A köz-

* Az összeférhetlenségi állandó bizottság 11 tagból áll. A bizottságot a képviselőház egy-egy ülészsakra választja. Határozathozatalához legalább öt tag szükséges. A bizottság tagjai esküt kötelesek tenni. Az összeférhetlenségi ítélő bizottság tagjainak névjegyzékét a ház elnöke minden ülészsak elején állítja össze. Ez 40 képviselőből áll, akiknek nevét a ház tudomására kell hozni. Az egyes felmerült esetek elbírálására ebből a 40 tagból 12 tagot sorsolnak ki. Kisorsolásuk után nyílt ülésen kötelesek esküt tenni. Az ítélőbizottság ítélete végérvényes és azt a ház tudomásul köteles venni.

igazgatási jog elmélete — a közigazgatástan — az előbbieket szabályozó jogintézmények lényegének ismertetésével, magyarázatával, bírálatával, a jog fejlődésének előmozdításával foglalkozik. A közigazgatási jog teljes egészében tételes jognak tekintendő, amely mindig valamely meghatározott államra vonatkozik. Ily értelemben a magyar közigazgatási jog a magyar államban érvényes közigazgatási jogszabályok, jogintézmények foglalata, amely megmutatja azt, hogy miképpen és kik által történik hazánkban a közügyek intézése. A magyar egészségügyi közigazgatási jog azt tárgyalja, hogy miképpen történik hazánkban az állam közegészségügyének igazgatása, intézése. Mielőtt azonban a közigazgatás szervezetének kérdésével foglalkoznánk, röviden ki kell térnünk a közigazgatási jognak az alkotmányjoggal való összefüggésére.

Amint az előbbieken ismertettük, az állami élet lényege az állam szuverenitása, mely más államokkal szemben teljes függetlenséget, saját állampolgáraival szemben pedig azt jelenti, hogy az állam hatalma minden polgárával szemben korlátlan és e hatalom terjedelmét az állam saját belátása és akarata szerint szűkítheti vagy tágíthatja. Az állam alkotmánya az állami szervezetet olyképpen állapítja meg, hogy nemcsak az egyes szervek hatáskörét, hanem azoknak egymáshoz való viszonyát is meghatározza. Azon jogszabályok és jogintézmények összessége, melyek e kérdésekkel foglalkoznak, alkotja az alkotmányjogot. A közigazgatási jog Lechner szerint az állam tevékenységének szabályzatát alkotja, Concha szerint pedig a közigazgatás nem más, mint az alkotmány gyakorlata, azaz másszóval, az állami élet képességének egyik fontos jelzője, mert a közigazgatás az, amely a jog elvont szabályait valóságos ténnyé alakítja át. Az alkotmányjogot és a közigazgatási jogot együttesen közigagnak (államjognak) nevezik, mert mind a kettő az államra vonatkozó jogszabályok foglalata, mégpedig az egyik az állam szervezetére, a másik pedig az állami tevékenységre vonatkozólag.

A közigazgatás működésében úgynevezett közigazgatási jogviszonyokat hoz létre, amelyek tartalmuk tekintetében megegyeznek a magánjogi jogviszonyokkal, amennyiben itt is két fél — a kötelezett és a jogosított — állanak egymással

szemben, másrészt tárgyuk is hasonló. A lényeges különbség mégis abban áll, hogy a közigazgatási jogviszonyban az állampolgár a hatósággal szemben nem mint egyenjogú, hanem mint alárendelt fél szerepel, ami abban leli magyarázatát, hogy a közigazgatási hatóságok, amikor a közigazgatási jogviszonyokat létrehozzák, azt impériummal végzik. A közigazgatási jogviszonyok ú. n. közigazgatási aktusok által jönnek létre. A közigazgatási aktus a közigazgatási hatóságnak oly cselekménye, amely közigazgatási jogviszonyokat hoz létre. Ilyenek pl. a hatóságok határozatai, a köztisztviselők kinevezése stb.

Minden közigazgatási aktusnak érvényességi kelléke az, hogy az a törvényes rendelkezésekkel ellentétben ne álljon és, hogy azt az a szerv hozza létre, amelyet erre törvény feljogosít. Ha a közigazgatási aktus lényegbe vágó alaki hibában szenved, önmagában semmisnek tekintendő. A kirtisztí orvost pl. a belügyminiszter nevezi ki, de az alispánt nem. Az előbbi esetben azért nevezheti ki, mert erre hatásköre van, az utóbbi esetben pedig azért nem, mert erre hatásköre nincs. Ha kisebb alaki hibában szenved a közigazgatási aktus, akkor megtámadhatónak mondjuk. Ilyen aktus ellen a közigazgatási eljárásban használható jogorvoslatokkal élhetünk. A közigazgatási, helyesebben a közjogi jogviszonyokból nyerhetők a közigazgatási, illetőleg közjogi alanyi jogok. Ilyen alanyi jog pl. az állampolgársági jog, az államhatalom gyakorlásában való részvételi jog, a képviselőválasztási jog stb. Ezen jogok sérthetetlenségét az állam azáltal is biztosítja, hogy megsértésük esetén közigazgatási bírói jogvédelmet nyújt. E bíróság, amely a közigazgatási tevékenység törvényszerűségének egyik főbiztosítója, szervezetileg teljesen el van választva a közigazgatási hatósági szervektől és a bírói függetlenség minden biztosítékával fel van ruházva.

Magyarországon a közigazgatás ellátása részint centralizáció vagy reálrendszer, részint pedig decentralizáció vagy provinciál-rendszer szerint történik. A centralizáció szabálya szerint a közigazgatás intézését állami szervek teljesítik, amelyeknek élén egy központi főszerv, a miniszter áll. Ilyenképpen a közigazgatást ez az állami főszerv, a miniszter az ő alsó- és középfokú szervei útján teljesíti.

Ennek ellenkezője a decentralizáció vagy a pro-

vinciál-rendszer, amely szerint a közigazgatás intézése területi alapon szervezett önkormányzati alakulatok által történik. Erre példa a törvényhatósági és a községi igazgatás. Államélet szempontjából amilyen teljesen kivihetetlen a tiszta centralizáció, épúgy helytelen volna a teljes decentralizáció is. Amilyen helyesnek kell elismernünk azt, hogy a közegészségügyi szervezetet államosították, ép oly helytelennek kellene tekintenünk azt, hogyha ez pl. a községi jegyzőkre nézve megtörténne. A mennyire helyes tehát a centralizáció a kormányzásban, ép annyira szükséges a decentralizáció az igazgatás egyes részeiben.

12. A közigazgatás szervei és csoportosításuk.

A hatáskör és illetékesség fogalma.

Az állam célkitűzései és életmegnyilvánulásai erre hivatott és feljogosított szervei, a közigazgatási szervek útján jelentkeznek. Az állami élet rendkívül bonyolult volta, különböző tárgyainak sokfélesége, az életcéloknak rendkívül nagy változatossága, a közigazgatás szervezetét szétágazóvá teszik. Amint az előzőekben említettük, az állam maga is jogi személy, amiből viszont következik, hogy életműködése csakis szervei útján nyilvánulhat meg. Közigazgatási szervnek az az egyén vagy testület tekinthető, amelyik a törvény felhatalmazása alapján a törvényben meghatározott keretek között a közigazgatási teendőknek egy meghatározott körére jogosítva, illetőleg kötelezve van. Maga a közigazgatási cselekvés a közigazgatási szervnek nemcsak jogát, hanem annak a kötelezettségét is jelenti, hogy azt a teendőt, amit az állam reábizott, elvégezze.

A közigazgatási szerv működése hatáskörhöz van kötve. Hatáskörnek nevezzük azt a meghatározott ügykört, amelyre a közigazgatási szervnek eljárása, eljárásának jogosultsága és kötelezettsége a törvény alapján kiterjed.

A közigazgatási szerv abban az esetben, amikor munkáját végzi, magának az államnak a megisméjeztetője. Magától értetődik, hogy a közigazgatási szervnek működése csak akkor tekinthető közigazgatási ténykedésnek, ha a közigazgatási szerv a törvényben biztosított jogkör-

ben, illetőleg hatáskörben jár el. A törvények szigorú rendelkezéseket tartalmaznak abban a tekintetben, hogy a közigazgatási szerv hatáskörét túl ne lépje, illetőleg, hogy a közigazgatási szervek egymás hatáskörét és illetékességét érintetlenül hagyják. Ebből a szempontból külön kell még beszélnünk az illetékességről is. A közigazgatási szervek között vannak olyanok, amelyeknek a hatásköre végeredményben teljesen egyezik egymással. Pl. a főszolgabíróknak, akárhol is teljesítenek szolgálatot, végeredményben egyenlő hatáskörük van. Az alispán hatásköre minden vármegyei törvényhatóságra nézve egyenlő, mégis a jogsegélyért folyamodó önkéntelenül megérzi, hogy nem mindegy az, hogy melyik alispánhoz fordul, megérzi, hogy ha ő Vas megyében lakik, akkor nem fordulhat ügyével a Hont megyei alispánhoz. Az illetékesség azt mondja meg, hogy adott esetben az azonos hatáskörű közigazgatási szervek közül melyiknek van eljárási jogosultsága és kötelezettsége. Az illetékességet magát tehát nem az általános hatáskör, hanem a konkrét ügy területi vonatkozása határozza meg.

A közigazgatási szervezet rendkívül bonyolult voltára tekintettel szükséges annak szervei között bizonyos felosztást tenni, hogy ezáltal azok felett áttekintést nyerhessünk. Erre vonatkozólag a legmegfelelőbbnek Kmety felosztását tartjuk, aki a közigazgatási szervezetet elsősorban két nagy csoportra osztja fel, mégpedig hivatásos vagy hivatalnoki és nem hivatásos, nagy népies (laikus) elemekkel dolgozó közigazgatásra. A hivatásos (hivatalnoki) elem működését, illetőleg közigazgatási ténykedését élethivatásként, azaz úgy végzi, hogy reánézve a közigazgatási működés életfeltételt jelent. Viszont a nem hivatásos, vagy laikus elem, a közigazgatási ténykedést nem élethivatásként, hanem nobile officiumként gyakorolja. De vannak még olyan közigazgatási szervek is, amelyekben a hivatalnoki és a laikus elemek egyesülnek s ezeket ú. n. vegyes közigazgatási szerveknek nevezzük. Ilyen pl. a közigazgatási bizottság, az adókéivető-bizottság, az iskolaszék stb. A hivatalnoki elem, a szubordináció, a fokozott előképzettség, a folytonosság és az egység képviselője, a laikus elem viszont a méltányos kíméletesség kifejezője a közigazgatásban.

A hivatásos közigazgatási szerveket nagy számban az

állami közigazgatásban, a laikus elemeknek a közigazgatásba való bevonását pedig főleg az önkormányzatban, tehát a törvényhatóságoknál és községeknél találjuk meg.

A közigazgatási szerveket osztályozhatjuk még hatáskör, tekintélyi fok és alakítási módozatok szerint. Hatáskör szempontjából beszélünk hatósági- és segédszervekről, illetőleg hivatalokról. Hatóságnak nevezzük azokat a közigazgatási szerveket, amelyek impériummal bírnak. Az impérium pedig azt jelenti, hogy a hatáskörükbe tartozó kérdésekben — a törvény keretei között — szabadon intézkedhetnek és ezen határozatuk, illetőleg akaratnyilvánításuk megvalósítását szükség esetén ki is tudják kényszeríteni. Azokat a szerveket, amelyek impériummal nem bírnak, hanem a hatóságok működésének elősegítését, ügykezelését, vagy azok rendelkezéseinek végrehajtását végzik, segédszerveknek, illetőleg hivataloknak mondjuk. A segédszervek csoportjába tartoznak a szakszervek is, ilyenek pl. a kir. tiszti főorvosok, tiszti orvosok, községi orvosok, mérnökök stb. Ugyancsak ilyeneknek tekinthetők a számvevők is, akik az állami pénzkezeléssel kapcsolatos munkálatokat és azok ellenőrzését végzik. A segédszervek nélkülözhetetlen közigazgatási szervek, mert nélkülük a közigazgatási hatósági szervek működésüket megfelelően kifejtteni képtelenek volnának. Hatásköre csak hatóságnak van, mert impériummal nem rendelkező közigazgatási szervnél csak feladatköréről, vagy jogköréről beszélhetünk. A minisztériumokban a miniszter nevében történő hatósági intézkedéseket az ú. n. fogalmazási személyzet látja el.

A segédszervektől meg kell különböztetni a tulajdonképpeni kezelőszemélyzetet, amelynek hivatása az, hogy a közigazgatási szerveket, vagyis úgy a hatóságokat, mint a hivatalokat működésükben támogassa. Ezeknek inkább a szükséges technikai munka — az iktatás, az iratok letisztázása, továbbítása, nyilvántartása és megőrzése — képezi feladatát. Ebből a szempontból beszélünk iktatóról, kiadóról és irattárról.

Aszerint, hogy a hatósági szerveknek a hatásköre milyen területre terjed ki, beszélünk országos, területi és helyi szervekről. Az országos szervek működési köre az ország egész területére kiterjed, ezek a központi főhatóságok, a miniszte-

rek stb. Területi hatóságok azok, amelyeknek a működési köre az országnak csak egy meghatározott területére terjed ki, pl. az alispán, a főszolgabíró stb. Helyi hatóságnak pedig azt a közigazgatási szervet nevezzük, amelynek az illetéksége, illetőleg hatásköre csak egy község vagy város területére szorítkozik, pl. a polgármester, a községi jegyző.

Hatáskör szempontjából aztán megkülönböztetjük még a kormányzó, a reprezentatív, az általános (egyetemes) és a különleges szerveket. Kormányzó vagy központi igazgatási szerveknek nevezzük azokat a közigazgatási szerveket, amelyek az egyes közigazgatási ágak irányítását és legfőbb felügyeletét teljesítik. Ezek az ú. n. központi főhatóságok, pl. a miniszterek. Reprezentatív vagy bizalmi szervek azok, amelyek főleg az állam méltóságát, hatalmát juttatják kifejezésre, ilyenek pl. a követek, kormánybiztosok; reprezentatív szervek rendszeren egyúttal bizalmi szervek is, amennyiben ezek egyúttal az állam kormányának politikai irányát is képviselik, pl. a főispánok. Általános vagy egyetemes közigazgatási szervnek nevezzük azokat a szerveket, amelyeknek működési köre, illetőleg hatásköre több közigazgatási ügyágra terjed ki, pl. az alispán, főszolgabíró. Különleges vagy speciális szerveknek nevezzük azokat, amelyeknek hatásköre csak egy meghatározott közigazgatási ágra terjed ki, pl. a pénzügyigazgató, a tanfelügyelő.

Tekintélyfok szempontjából a közigazgatási szervek között fokozati különbségek vannak, amelyek egyúttal a közöttük levő alárendeltségi viszonyt is kifejezésre juttatják. Ezen az alapon tehát a közigazgatási szervek között bizonyos fokozat van, amit mi hatósági fokozatnak vagy hierarchiának nevezünk. Ennek — mint később látni fogjuk — a jogorvoslatok szempontjából van nagy jelentősége. Tekintélyfok szempontjából beszélhetünk alsófokú, középfokú és felsőfokú közigazgatási szervekről. Az alsófokú közigazgatási szerveknél történik a közigazgatás feladatainak elsőfokú intézése, a tulajdonképpeni végrehajtás, ilyenek pl. a községek. Középfokú közigazgatási szervek azok, amelyek az alsófokú közigazgatási szervek felett állanak, egyrészt azok felett felügyeletet gyakorolnak, másrészt pedig a hozzájuk kerülő ügyeket másodfokon intézik el, pl. a törvényhatóságok. Felsőfokú vagy harmadfokú közigazgatási szerv az, amely-

nél az ügyintézés végső fokon történik, pl. a miniszter, a közigazgatási bíróság. A közigazgatási szerveknek ez a tagozódása elsősorban a közigazgatási ügyek jogszerűségének biztosítására szolgál, mert ilyképen válik lehetővé az, hogy a közigazgatási ügyek csak alapos megfontolás és elhatározás után lesznek végrehajthatókká, illetőleg kötelező közigazgatási határozattá. Közigazgatási rendszerünkben a különböző fokozatú hatóságoknak jogköre pontosan szabályozva van és ebben a hatáskörben köteles mindegyik meg is maradni. Felsőfokú hatóság tehát a hozzá kerülő ügyeket nemcsak abból a szempontból nézi, vajjon jog és ténykérdés szempontjából helyesen vannak-e elbírálva, hanem egyúttal figyelemmel kíséri azt is, hogy azt a bizonyos határozatot olyan alsó- és középfokú szerv hozta-e meg, amelynek a hatásköréhez, illetőleg illetékességéhez tartozik a kérdéses ügynek elbírálása. Az alsófokú szervek felett a felügyeletet a középfokú hatóság, a középfokú szerv és az alsófokú szerv felett a legfőbb felügyeletet a főhatóság, vagyis a miniszter gyakorolja.

Alakítási módjuk szerint a közigazgatási szerveket beosztjuk egyéni, vagy egyedi (individuális) és testületi (kollegiális) szervekre. Egyedi szerveknek azokat a közigazgatási szerveket nevezzük, amelyeknél a hatáskört egy személy gyakorolja. Ennélfogva az intézkedés is mindig ennek a személynek a nevében történik. Ezt látjuk pl. az alispánnál és a minisztereknél. Ha a közigazgatási hatáskör az egyedi szervet illeti meg és az intézkedést nem az a közigazgatási szerv végzi, hanem valamely alárendelt tisztviselője, az intézkedés mégis az egyedi szerv nevében, illetőleg felelősségére történik. Így pl. ha az intézkedést nem közvetlenül a miniszter írja alá, hanem más, az mindig a miniszter helyett vagy a miniszter nevében történik. Testületi szerveknek nevezzük azokat a közigazgatási szerveket, amelyek a részükre biztosított hatáskört nem egyénileg, hanem testületileg gyakorolják. Azt, hogy valamely közigazgatási intézkedés foganatosítására egyéni vagy pedig kollegiális szerv alkalmas-e, általában a közigazgatási berendezés szabja meg. A magyar közigazgatásban vegyesen találkozunk úgy egyedi, mint kollegiális szervekkel. Általában ott, ahol gyors intézkedésre, a felelősség kidomborítására van szükség, az egyedi

szervek felelnek meg inkább, ott viszont, ahol a higgadt megfontolás és a felelősségnek fokozott kiterjesztése szükséges, inkább a kollegiális szervek felelnek meg. A kollegiális szervek hatáskörüket egységesen gyakorolják, a kollegium nevében hozott határozatokat pedig a törvényben erre felhatalmazott egyének írják alá. Pl. a közigazgatási bizottság határozatát a főispán. Kollegiális szervekkel leginkább az önkormányzati igazgatásban találkozunk.

A közigazgatási szerveket a közalkalmazás szempontjából felosztjuk tisztviselőkre, kezelőkre, díjnokokra és altisztekre. Tisztviselők azok, akik az állami rendszerű fizetési osztályokba vannak beosztva. Idetartoznak a gyakornokok is, bár állásuk nincs fizetési osztályba sorozva. A tisztviselőket képesítésük és munkakörük szempontjából ismét három csoportba sorozzuk. A fogalmazási, segéd- és kezelőtisztviselőkre. A fogalmazási tisztviselők főiskolai képesítésű egyének, akik többnyire intézkedési jogkörrel vannak felruházva. A segéd-tisztviselők vagy főiskolai vagy pedig középiskolai végzettségű egyének lehetnek, pl. a közegészségügyi felügyelők, számvevők. A kezelőszemélyzet iskolai végzettsége rendszerint a középiskola négy osztálya. A kezelő kisebb végzettséggel rendelkező alkalmazott, akit csekélyebb súlyú teendők elvégzésére alkalmaznak. A díjnok ideiglenes közalkalmazott, aki napidíj fejében végzi segédhivatali teendőit. Vannak olyan díjnokok is, akik főiskolai végzettségük alapján fogalmazói teendőket végeznek, ezeket szakdíjnokoknak nevezzük. Altiszt vagy szolga az, aki fizetés vagy zsold fejében végzi rendszerint fizikai erőt igénylő munkáját; ezek a tisztviselők számára létesített fizetési osztályokba nem kerülhetnek.

Aszerint, hogy milyen köztisztület alkalmazza a közigazgatási szervet, beszélünk állami, megyei, városi vagy községi alkalmazottakról. Az alkalmazás vagy állandó, vagy ideiglenes jellegű. Míg az állandó alkalmazás csak rendszeresített állásra történhet és vissza nem vonható, addig az ideiglenes kinevezés vagy megbízás bármikor visszavonható.

13. A közszolgálati jogviszony lényege. A közszolgálat általános feltételei. A közalkalmazottak kötelességei, jogai, illetményei. A közszolgálati jogviszony megszűnése.

A közigazgatás szerveit általános megjelöléssel közalkalmazottaknak nevezzük. Közalkalmazottnak kell tekintenünk mindazt az egyént, aki valamely köztestülettel közszolgálati jogviszonyba lép. A közhivatalnok fogalmát a Btk. 461. §-a a következőképpen határozza meg: „Közhivatalnokoknak tekintendők azok, akik az állam közigazgatási, igazságszolgáltatási, vagy valamely törvényhatóság vagy község hatósági teendőinek teljesítésére hivataluknál, szolgálatuknál vagy különös megbízatásuknál fogva kötelezve vannak, úgyszintén azok is, akik az állam, törvényhatóság vagy a község által közvetlenül kezelt közalapítványoknál, kórházaknál, tébolydáknál mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok vagy szolgák vannak alkalmazva.“ A királyi közjegyzők szintén közhivatalnokoknak tekintendők. Természetesen ez a meghatározás csak büntetőjogi szempontból bír jelentőséggel. Magának a közalkalmazásnak annyi faja és annyi minősége van, hogy azokat pontosan meghatározni nem lehet. Mindenesetre azokat az egyéneket, akik valamilyen közfeladatot, helyesebben tevékenységet, a közhatalomtól eredő felhatalmazás alapján végeznek, közalkalmazottnak kell tekinteni. Ilyen szempontból pl. közalkalmazott működéséből kifolyólag a falusi bakter is.

A közalkalmazás történhetik kinevezés, választás, vagy kijelölés, sőt sok esetben kisorsolás útján is. A közalkalmazás mindig bizonyos előzetes alakisághoz van kötve és csak a megfelelő közigazgatási aktusok teljesítése után történik meg. A közalkalmazott működési köre csak arra a meghatározott ügykörre terjed ki, amelyre nézve alkalmaztatott. A közszolgálati alkalmazottak jogviszonyai egységes jogszabályba foglalva még a mai napig sincsenek, hanem erre különböző jogszabályok tartalmaznak rendelkezéseket. Az állami közszolgálati alkalmazottakra nézve a pénzügyminisztérium ügykörére vonatkozó szolgálati szabályzat az irányadó, amelyet 1896-ban adtak ki és amelyet a minisztertanács 1902 február 12-én hozott határozatával az összes állami alkalmazottakra kiterjesztett. A törvényhatósági tisztvise-

lőkre az 1886:XXI. törvénycikk és az 1929:XXX., illetőleg az 1930:XVIII. törvénycikk stb. tartalmaz rendelkezéseket; a községi tisztviselőkre vonatkozólag az 1886:XXII. törvénycikk, illetőleg a 62.000/1926. B. M. rendelet, a kir. tisztiorvosokra pedig az 1936:IX. törvénycikk tartalmaz rendelkezéseket.

A közszolgálati jogviszonyt kifejezett közigazgatási jogviszonynak tekinthetjük. Ahhoz, hogy valaki közalkalmazottá váljék, minden esetben szükséges egy közigazgatási cselekmény, illetőleg egy közigazgatási aktus. A közigazgatási aktus azért fontos, mert határozott, külső alakiséghez köti az egyénnek közalkalmazottá minősítését és ezáltal meghatározza azt az időpontot is, amelytől fogva az alkalmazott végezheti azt a közfunkeiót, amelyet a törvény, illetőleg a jogszabályok feladatává tesznek. Ugyancsak ilyen közigazgatási aktus szükséges a közigazgatási jogviszony megszűnéséhez is. A közalkalmazott szolgálati viszonya nem tekinthető magánszolgálati viszonnak és ezért teljesen más is annak jogállása. A közszolgálati jogviszony létesítésével ugyanis a közszolgálatban álló egyén kifejezett alárendeltségi viszonyba kerül az állammal, illetőleg a közülettel szemben, amely őt alkalmazta. A közalkalmazásra vonatkozólag semminemű magánmegállapodás nem irányadó, hanem csupán a közigazgatásra, illetőleg a közszolgálatra vonatkozó rendelkezések, jogszabályok. Ebből kifolyólag megtörténhet az is, hogy a közszolgálati alkalmazott helyzete idővel rosszabb lesz, mint aminő a szolgálati viszonyba lépés alkalmával volt. A közszolgálati jogviszonynak megváltoztatása megtörténhet a közalkalmazott megkérdezése nélkül és ez alól az legfeljebb olyképen mentesítheti magát, hogy a közszolgálati viszonyt lemondással megszünteti. Az a körülmény, hogy a közszolgálati viszony tartalmát a törvényhozás bármikor belátása szerint megváltoztathatja, a legjobban megkülönbözteti a közszolgálati jogviszonyt a magánszolgálati viszonytól. A magánszolgálati viszonnak alapja az a magánjogi szerződés, amelyet a munkavállaló a munkaadóval kötött. Ezen a szerződésen mindennemű változtatás csakis a két szerződő fél kölesönös megegyezésével jöhet létre. Élesen megkülönbözteti a közszolgálati jogviszonyt a magánszolgálati viszonytól továbbá az is, hogy a közszolgá-

lati jogviszonyból származó jogvitát vagy jogsérelmet nem a polgári bíróság, hanem a közigazgatási hatóság, illetőleg a közigazgatási bíróság dönti el. Ezzel szemben a magánalkalmazottaknál minden jogvita vagy jogsérelem a polgári bíróság döntése alá kerül. De ezenkívül a közalkalmazásnak vannak olyan külső ismertető jelei is, amelyek élesen megkülönböztetik azt a magánszolgálati viszonytól. Így pl. közszolgálati viszonyba csakis magyar állampolgár léphet. Az, aki közszolgálati jogviszonyba lép az állammal, esküt, illetve fogadalmat köteles tenni. A közszolgálati jogviszonyhoz szükséges közigazgatási aktusnak legjellemzőbb része az eskü-, illetőleg fogadalomtétel. Minden közigazgatási, illetőleg közalkalmazási jogviszony az eskü letétele után veszi kezdetét. Ettől az időponttól számít a közalkalmazás és ettől a pillanattól fogva kapja a közalkalmazott illetményeit is. A közszolgálatban álló személyesen köteles a reá vonatkozó közszolgálatot ellátni.

A közszolgálati jogviszony létesítése rendszeren az egyén beleegyezésével történik, azonban vannak olyan esetek is, amikor ez nem függ az egyén beleegyezésétől, pl. a katonai szolgálat, az éjjeliőri szolgálat a községeknél stb. A közigazgatási jogszabályok megkülönböztetnek állami és önkormányzati alkalmazottakat. Ennek a megkülönböztetésnek azonban a közalkalmazotti minőségre jogi szempontból különösebb kihatása nincs.

Közigazgatási jogunk ismer olyan közszolgálati jogviszonyt is, amelynél a közszolgálati jogviszony magánjogi szerződéshez kapcsolódik. Ily esetben az alkalmazott, bár magános szolgálatában áll, mégis a közigazgatási jogszabályok alapján bizonyos köztevékenységet végez s ekkor közalkalmazottnak tekinthető; pl. ilyen alkalmazottak a hegyőrök, a magán erdőőrök, a magánvasutak, hajózási vállalatok alkalmazottai stb. Ebben az esetben a közszolgálati jogviszony a magánszerződés felbontásával szűnik meg. A közszolgálat ellátása szempontjából tehát a közfunkciót végző szervek között bizonyos különbségek vannak, s ezen az alapon szoktak azután a közszolgálat körében elsődleges és másodlagos közszolgálati jogviszonyról, illetőleg alkalmazotti minőségről beszélni. Ebből a szempontból elsődleges közszolgálati jogviszonynak tekintendő az az alkalmazás, amely ki-

fejezetten az állammal vagy az állam által létesített valamely közszervvel (törvényhatóság, község) van összefüggésben. Magánszemélyeknek magánszerződés által közvetve létrejött közszolgálati jogviszonyát másodlagos jogviszonynak nevezzük.

A közigazgatási jogviszony körében azután különbséget lehet tenni a karhatalom, mint a honvédség, csendőrség, folyamőrség, vámőrség szolgálati viszonya és az úgynevezett polgári közalkalmazottak szolgálati viszonya között. Azok az egyének, akik az állam vagy közület valamely magángazdálkodási, üzemi vagy üzleti tevékenységével kapcsolatban nyernek alkalmazást, közalkalmazottaknak nem tekinthetők és ezekre a magánalkalmazottakra fennálló jogszabályok, illetőleg a magánszerződés rendelkezései irányadók.

Hatósági közegek azok, akik az 1878:V. tc. 461. §-ában meghatározott közhivatalnok fogalma alá nem tartoznak, azaz nem közvetlen birtokosai a közhatalomnak (pl. rendőr, csendőr).

A közszolgálati jogviszony tekintetében, épen az alkalmazottak foglalkozása és tudományos képzettsége szerint való osztályozás szempontjából fontos az 1883:I. törvény-cikk, az ú. n. minősítési törvény, melyet a közszolgálatban való alkalmazás általános és különös feltételeit tartalmazó különböző törvények és rendeletek egészítenek ki.

A közalkalmazás — miként már említettük — kinevezés, választás, esetleg kisorsolás útján történik. A kinevezés és a választás és az ezzel kapcsolatos eskü, illetőleg fogadalom teszik ki azokat a közigazgatási cselekményeket, illetőleg aktusokat, amelyek alapján a közszolgálatbalépés történik. Valamely állás betöltése előtt elsősorban az állást kell megszervezni és azután történik az állás betöltése. Az állás betöltése rendszerint pályázat útján történik. A pályázatokat mindig valamely hivatalos lapban, rendszeren a Budapesti Közlönyben, vagy a törvényhatóság hivatalos lapjában kell meghirdetni; erre vonatkozólag pl. a hatósági orvosokra nézve külön rendelkezések vannak, amennyiben úgy a városi, mint a községi és körorvosi állásokat a törvényhatóság hivatalos lapjában, a Népegészségügyben, valamint egyik elterjedt orvosi lapban is meg kell hirdetni. A hirdetés tartalmazza mindazokat a feltételeket, amelyeket az állás betölté-

sénél megkívánnak. A pályázat megjelöli az állás elnyeréséhez szükséges képesítést, az azzal járó illetményeket és azokat a netán előírt egyéb feltételeket, melyek az állás elnyeréséhez szükségesek. A pályázat tulajdonképpen arra szolgál, hogy az alkalmazó hatóságnak megfelelő módja legyen az állás betöltésénél a legalkalmasabb egyén kiválasztására. Tételes közigazgatási jogunk pontosan meghatározza azt, hogy kiket illet a kinevezési jog. Így az állami alkalmazásban a VI. fizetési osztálytól felfelé, valamint a honvédtisztek, bírák, egyetemi tanárok és ügyészek kinevezése fizetési osztályra való tekintet nélkül kifejezetten az államfőnek fenntartott jog. A VI. fizetési osztályon alul levő állásokba való kinevezés az egyes miniszterek hatáskörébe tartozik, különösen a központi igazgatás létszámában, ezenkívül a külső igazgatáshoz tartozó olyan állásokra is, melyeket valamely törvényes rendelkezés hatáskörükbe utal. Az önkormányzatok kinevezési, illetőleg választási jogát pontos szabályok rendezik, abban a tekintetben, hogy kit, illetőleg milyen testületet és milyen alakiságok mellett illet meg.

A közszolgálati alkalmazott kinevezése, illetőleg megválasztása után 15 napon belül hivatali esküt tartozik tenni, miként ezt az 1936:IX. törvénycikk a tiszti orvosokra vonatkozólag is előírja; bíráknál és ügyészeknél ez a határidő egy hónap. A közigazgatási szolgálatban, illetőleg a közszolgálatban esküt tett tisztviselőnek csak akkor kell újabb esküt tenni, ha más szolgálati ágba lép át; fokozatos előléptetés során újabb esküt tenni nem kell. A szolgálatbalépés alkalmával a köztisztviselő úgy a saját személyére, mint családjára vonatkozó személyi okmányokat bemutatni köteles. Az okmányok adatait a szolgálati táblázatba vezetik be. A szolgálati táblázat egyrészt tartalmazza a közalkalmazott születésére, vallására, családi állapotára, nyelvismeretére, tanulmányaira, valamint a hadkötelezettség teljesítésére vonatkozó adatokat, másrészt feltünteti az első kinevezés, az eskütétel, a véglegesítés, az újabb kinevezés, az áthelyezés, a felfüggesztés, a szabadság időpontját, úgyszintén a rendelkezési állományban és nyugdíjban eltöltött idő tartamát és a szolgálati minősítést.

A törvény gondoskodik arról is, hogy a köztisztviselő oly megbízásokat, illetőleg foglalkozásokat, amelyek a hiva-

tali tekintélynek, a tisztviselő elfogulatlanságának, érdektelenségének, vagy kötelességteljesítésének rovására esnének, ne vállalhasson. Ezek a tisztviselői összeférhetetlenség esetei. Ilyen összeférhetetlenségi eseteket találunk különösen a pénz- és vagyонkezeléssel foglalkozó tisztviselőknél, a törvényhatósági tisztviselőknél, a községi előljáróknál, de főleg a bíráknál, akiknél különösen a rokonsági és sógorsági viszony eredményez összeférhetetlenségi eseteket.

A köztisztviselők összeférhetetlenségére vonatkozóan különösen a 7421/1923. M. E. rendelet tartalmaz részletes rendelkezéseket. Így pl. a köztisztviselő nem fogadhat el olyan mellékfoglalkozást, mely a tisztviselői állás, illetőleg kötelesség ellátása tekintetében őt elfogulttá teheti, a tisztviselői állás tekintélyével ellenkezik, vagy amely a tisztviselőt rendes hivatali működésében tartósan gátolja. Tiltva van egyébként mindenféle pénzintézetnél, vagy részvénytársaságnál, általában nyereszkesedésre alakult intézményeknél a felelős vezetésben résztvenni. Köztisztviselő nem foglalkozhat szeszitalok árusításával, nem vehet részt politikai hírlap szerkesztésében és nem lehet tagja olyan egyesületnek, amely tagjaitól esküt, fogadalmat, vagy ünnepélyes ígéretet kíván meg és általában tartózkodnia kell minden olyan helyzettől, amely elfogulatlanságát bármiképen befolyásolhatná, vagy amely esetleg hivatali esküjével ellentétes cselekedetekre ösztönözné. A pénzkezeléssel megbízott tisztviselő nem lehet együttes szolgálatban olyanokkal, akikkel fel- vagy lemenő ágbeli rokonságban, másodízi sógorságban, örökbefogadott szülői vagy gyermeki viszonyban áll, mert mindezek a viszonyok esetleg az ellenőrzés gyengítésére vezethetnek.

A közzolgálati alkalmazott köteles felsőbbsege parancsainak feltétlenül engedelmeskedni és az áthelyezést is elfogadni, mert ennek visszautasítása lemondásnak tekinthető. Az áthelyezés tekintetében azonban korlátozások állanak fenn, különösen a bírákra nézve, akiket rendes körülmények között csak beleegyezésükkel lehet más állomáshelyre áthelyezni. A minisztériumi szolgálatban a főiskolai képesítéshez kötött állások rendszeren próbaszolgálatra való berendelés alapján töltenek be.

A megüresedett állást egyelőre ideiglenes helyettesítés útján kell betölteni. Ha valamely állás vagy hivatal, amelyre a tiszt-

viselő kinevezve volt, megszűnt, vagy pedig átszervezés alá került, a tisztviselő más állásra áthelyezhető, szabályszerű elbánás alá vonható, vagy rendelkezési állományba helyezhető (1931:I. tc. 2. §). A közalkalmazottnak joga van állásáról lemondani. A lemondást mindig írásban kell bejelenteni és akkor válik érvényessé, ha azt felettes hatósága elfogadta. Amíg az elfogadás meg nem történt, addig az alkalmazottnak kötelességét teljesítenie kell. Fegyelmi eljárás során nem lehet lemondani, legfeljebb akkor, ha a fegyelmi eljárás kisebb jelentőségű, főleg nem vagyoni vonatkozású fegyelmi vétségek miatt van folyamatban. A benyújtott lemondás csak kivételes esetben, a felettes hatóság hozzájárulásával vonható vissza.

Az 1883:I. tc. 1. §-a értelmében állami vagy törvényhatósági állásra csak az nevezhető ki, illetőleg választható meg, aki magyar állampolgár, gondnokság vagy csőd alatt nem áll, büntett vagy vétség miatt vád alá helyezve, vagy általában szabadságvesztés büntetésre ítélve nincs, nyereségvágyból eredő büntett vagy vétség miatt elítélve nem volt, hivatalvesztésre szóló ítélet hatálya alatt nem áll, erkölcsileg fedhetetlen és kimutatja, hogy rendelkezik azzal az előképzettséggel, amelyet az állás betöltése megkíván. Igazolni kell továbbá a pályázónak azt is, hogy egészségi állapota a szolgálat ellátására képessé teszi szóval, hogy testileg és lelkileg ép és egészséges. A 18. év betöltése előtt állami szolgálatba lépni nem lehet és az ilyen előzetes szolgálat még nyugdíj szempontjából sem vehető figyelembe. A pályázónak ki kell mutatnia azt is, hogy előélete minden tekintetben megfelel annak az ethikai felfogásnak, amelyet a közszolgálatban megkívánnak. Azok az egyének, akik 40. életévüket betöltötték, állami szolgálatba csakis korengedély alapján nevezhetők ki. Akik azonban nyugdíjas állapotban vannak, szóval előzetes szolgálattal rendelkeznek, vagy pedig törvényhatósági vagy községi szolgálatot teljesítettek, közvetlenül léphetnek át az állami szolgálatba. A korengedélyt vagy az államfő, vagy a minisztertanács adja meg.

Az említetteken kívül a közszolgálatban való alkalmazásnak oly különös kellékei is vannak, amelyeket egyes közszolgalati ágakra az 1883:I. törvénycikk, valamint az ezt kiegészítő egyéb jogszabályok állapítanak meg. A

közigazgatási fogalmazási tennivalók ellátására általában csak oly egyének alkalmazhatók, akik jogi vagy államtudományi vagy a közgazdaságtudományi karon a közigazgatási szakosztály elvégzése után szerzett közgazdaságtudományi tudori oklevéllel rendelkeznek. Ezenkívül a jogi képesítéshez kötött állásra IX. vagy ennél magasabb fizetési osztályba csak az nevezhető ki, aki előzetesen a közigazgatási gyakorlati vizsgát letette. A közigazgatási gyakorlati vizsga két részből áll: úgymint általános és szakvizsgából. Szakvizsga négyféle van, úgymint: belügyi, pénzügyi, vallás és közoktatásügyi, közgazdasági és közlekedésügyi szakvizsga. Az egyes szakvizsgák letétele a minisztériumokban és az alájuk rendelt közigazgatási szerveknél alkalmazott jogi képesítésű tisztviselők véglegesítésére nézve különös feltételt képez. A gyakorlati közigazgatási vizsga letétele alól mentesek a törvényhatóságok első tisztviselői és a megyei városok polgármesterei; ezeknek csak az általánosan megkívánt képesítéssel kell rendelkezniök, de közigazgatási gyakorlati vizsgát tenniök nem kell. A gyakorlati vizsgára csak 3 évi gyakorlat után lehet jelentkezni. Azok azonban, akik ügyvédi-bírói oklevéllel, illetőleg jogtanári képesítéssel rendelkeznek, gyakorlat nélkül is vizsgára bocsáthatók. Egyébként a vizsgára bocsátás tekintetében a miniszterelnök kivételt tehet (1933:XVI. tc. 39. §-a). Aki belügyi igazgatási szakvizsgára jelentkezik, annak legalább két évet vármegyei, városi vagy rendőri igazgatási ágban kell eltöltenie. A harmadik évet pedig bármely szakigazgatási ágazatnál el lehet tölteni. A gyakorlati közigazgatási vizsga letétele a törvény értelmében szigorúan kötelező és aki alkalmaztatásától számított 6 év alatt nem teszi le, azt az ezt követő harmadik hónap végével minden további igény nélkül, a szolgálatból el kell bocsátani. Az államfő egyes kivételes esetekben a gyakorlati közigazgatási vizsga letétele alól felmentést adhat.

Az orvosi közszolgálatra vonatkozólag az 1883:I. tc. 9. §-a tartalmaz rendelkezéseket. E törvénycikk rendelkezéseit, miután azok gyökeres változásokon mentek keresztül, az egyes közszolgálati ágaknál külön ismertetjük.

A közszolgálati jogviszonyból, mint általában minden jogviszonyból jogok és kötelezettségek származnak. Ezek a jogok és kötelezettségek részint az államra, illetőleg a közü-

letre, részint pedig a közigazgatási alkalmazottra vonatkoznak. A közalkalmazottaknak általános kötelezettségei között legelsősorban kell említenünk a feltétlen hűséget a haza és az államfő iránt. A hűség — miként már említettük — egyébként is állampolgári kötelesség, de annak a közalkalmazottnál mégis a legnagyobb fokban kell meglennie. A közalkalmazott esküjében, amely a közszolgálati alkalmazásnak is alapja, a haza és az államfő iránt kötelező engedelmesség és hűség — mint lényeg — domborodik ki. Az eskü szövegét és alakiságát jogszabályok írják elő. A díjnokok és napibéresei csak fogadalmat tesznek. A polgári tisztviselőkre vonatkozó esküt a 2078/1920. M. E. rendelet tartalmazza. A bírákra és az ügyészekre nézve külön rendelet intézkedik.

A közhivatalnok köteles a reábízott hivatalos titkot minden esetben gondosan megőrizni. Erre vonatkozólag a Btk. 328., 329. és 479. §-ai igen szigorú rendelkezéseket tartalmaznak. E szakaszokból folyólag hivatalos iratot vagy annak tartalmát — a megengedett eseteken kívül — közölni vagy arról nyilatkozni nem szabad. Erre vonatkozólag a pénzügyi szolgálati szabályzat 71. §-a is szigorú rendelkezéseket tartalmaz. Minden közalkalmazott köteles felettesével és fellebbvalóival szemben illő tisztelettel viselkedni, az alárendeltekkel pedig megfelelő módon, illendően és higgadtan bánni. A közalkalmazott köteles az ügyekben hozzáforduló feleket udvariasan és előzékenyen fogadni és részükre — amennyiben ezek hivatali titkot nem képeznek — a szükséges felvilágosítást megadni. Erre vonatkozólag különböző jogszabályok intézkednek. A közalkalmazott — amennyiben erre nézve a törvények, illetőleg jogszabályok kivételt nem tesznek — köteles hivatali székhelyén lakni (a fővárosban szolgálatot teljesítők pl. a fővárost környező községekben is lakhatnak). A községi és körorvosra vonatkozólag külön rendelkezés van, amennyiben a belügyminiszter megengedheti, hogy az orvos — amennyiben az 1936:IX. törvényeikk kibocsátása előtt a körön kívül lakott — kivételjesen a körön kívül levő helyen lakhassék. A közalkalmazott köteles fellebbvalója minden parancsának engedelmeskedni, kivéve, ha az tőle nyilvánvalóan törvény- vagy szabályellenes magatartást követel. Abban az

esetben azonban, ha a felettes parancsát a közalkalmazott észrevétele ellenére is fenntartja, s csupán írásbeli intézkedési tervzet elkészítéséről van szó, úgy a tervzetet el kell készíteni, az észrevételt azonban pro domo feljegyzésként az előadóiívre szabad lefektetni. Ha a hatósági orvos kerül ily helyzetbe, s az, akivel szembekerült nem szakfőnöke, úgy a leghelyesebb, ha az esetről felettes tiszti orvosának vagy tiszti főorvosának tesz jelentést, aki azután a további eligazítást részére megadja, vagy amennyiben szükségét látja, az ügyről a belügyminiszternek jelentést tesz.

A közszolgálati alkalmazottakat a fennálló törvényes rendelkezések alapján a következő jogosítványok illetik meg: Minden tisztviselőt szolgálati címének megnevezése mellett „úr“ címzés illet meg. A magasabb állásnak a címe a címzésen kívül semmiféle más előjogot nem ad. A magasabb állás jellege, helyesebben rangja az illetmények (mint fizetés, napidíj, lakpénz) kivételével mindazokat a jogokat nyújtja, amelyek a magasabb állással járnak. A tiszteletbeli vagy fizetéstelen minőség csak akkor nyújt ranghelyet, ha erre a valóságos állásra később kinevezik. Az ugyanazon munkakörben, illetőleg szakban dolgozó tisztviselők, akiknek egyenlő képzettségük van, az igazgatási ágazatokon belül külön összesített létszámba vannak sorolva. Ez a rangsor vagy státus.

Tekintettel arra a közfunkcióra, amelyet a közalkalmazottak végeznek, az állam fokozottan gondoskodik a közalkalmazottaknak, illetőleg a közigazgatási hatóságoknak és közegeknek büntetőjogi védelméről. Erre vonatkozólag külön törvény, a hatóságok büntetőjogi védelméről szóló 1914:XL. törvénycikk tartalmaz különösebb rendelkezéseket. Ennek a törvénynek 1. §-a elsősorban meghatározza, hogy kiket kell hatóság és kiket kell közigazgatási hatóság alatt érteni, 5. §-a pedig meghatározza, hogy kik azok, akik büntetőjogi szempontból hatósági közegeknek tekintendők.*

* A büntető törvénykönyvekben előforduló „hatóság“ elnevezés alatt a bírói és a közigazgatási hatóságokat, a „közigazgatási hatóság“ elnevezés alatt pedig a bírói hatóságok kivételével minden állami, akár polgári, akár katonai hatóságot, minden törvényhatóságot és községi hatóságot kell érteni. Ezenfelül hatóságnak kell tekinteni a büntető törvények alkalmazása szempontjából a közhivataloknak minden fegyelmi hatóságát is.

Közszolgálatra rendelt polgári és katonai öröket, továbbá a hatóság által felesketett mezőőröket, fegyőröket, erdőtiszteket,

Az 1914:XL. tc. 2. § első bekezdése értelmében az a csoportosulás, melynek célja az, hogy a hatóságot vagy annak tagját akár erőszakkal, akár veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozza vagy intézkedésre kényszerítse, vagy pedig a hatóságot gyakorló személyt, vagy a hatóság tagját hivatásában való eljárása alatt, vagy pedig bosszúból hivatásának gyakorlása miatt tetteleg bántalmazza, büntetett. Ugyanezen szakasz második bekezdése értelmében, aki csoportosulás esetén kívül a hatóságot, vagy annak tagját, akár erőszakkal, akár veszélyes fenyegetéssel hivatásának jogszerű gyakorlásában akadályozza, vagy intézkedésre kényszeríti, úgyszintén aki az első bekezdés alá eső valamely személyt hivatásából folyó eljárása alatt, vagy pedig bosszúból hivatásának gyakorlása miatt tetteleg bántalmazza, szintén büntetett követ el. Azokat, akik ezt hatósági közegek ellen követik el, vétség miatt vonják felelősségre. A hatóságok, illetőleg közegeiknek védelmére vonatkoznak még a büntető törvényeknek egyéb rendelkezései is, aminő pl. a Btk. 172. §-a. A becsület védelméről szóló 1914:XLI. törvénycikk a hatóságot, illetőleg közegeit fokozottabb védelemben részesíti. Ugyancsak ilyen rendelkezéseket találunk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921:III. törvénycikkben. A kihágási büntetőtörvénykönyv (Kbt.) 39—43. és 46—50. §-aiban foglalja össze azokat a kihágási cselekményeket, amelyek a hatóságokkal szemben elkövethetők. Erre vonatkozólag a Kbt. 43. §. azt mondja, hogy aki hatóság hivatalnok vagy közege által hivatása gyakorlása közben nevének, állásának, lakhelyének megmondására szólíttatván fel ezt megtagadja, vagy valótlan adatot mond be, pénzbüntetéssel büntetendő. Az 1933:III. tc. 81. és 82. §-a, amely a Kbt. 44. §-a helyébe lépett, kijelenti, hogy aki illetéktelenül közhivatalban vagy közszolgálatban álló személynek, vagy a fegyveres erő tagjának adja ki magát, vagy aki hivatali vagy

erdőőröket, útmestereket, útkaparókat, vadőröket, vízőröket és vízműőröket, végül a közforgalmú vaspályák és tömegszállításra rendelt egyéb géperezű forgalmi közlekedési vállalatok, valamint az állami vagy más közhasználatú vagy közérdekű, távirtdák, távbeszélő és egyéb villamosjelzésű berendezések felügyelő- és kezelő-személyzetének tagjait, úgyszintén a m. kir. posta alkalmazottait, amennyiben felőlük külön szakasz nem rendelkezik, a büntető törvények alkalmazása szempontjából hatósági közegeknek kell tekinteni.

közszolgálati egyenruhát, vagy a hatóság, hivatalnok vagy közegének felismerésére szolgáló jelvényt, vagy pedig katonai egyenruhát jogtalanul visel, pénzbüntetéssel vagy elzárással büntetendő. Ugyancsak a törvény 83. §-a, amely a Kbt. 45. §-a helyébe lépett, kijelenti, hogy aki őt jogosan meg nem illető olyan címet vagy rangfokozatot használ, mely a közönséget tévútra vezetheti, valamint az, aki őt jogosan meg nem illető belföldi rend- vagy díszjelet, vagy engedély nélkül külföldi rendjelet vagy díszjelet nyilvánosan visel, pénzbüntetéssel büntetendő.

Az állam tekintélyének megóvása végett feltétlenül szükséges az, hogy az állam, illetőleg a törvényhozás fokozott védelemben részesítse a közhivatalnokokat és megvédje a közalkalmazottnak tekintélyét és a hivatali működés karakterét. A közigazgatási tisztviselő végeredményben az állam megismerője, tehát kell, hogy az állam fokozottan gondoskodjék arról, hogy szerveit semmiféle sérelem vagy méltánytalan támadás, illetőleg hivatali működéséből kifolyólag bántódás ne érhesse.

Az 1893:IV. tc. 1. §-a értelmében az állami tisztviselők — a gyakornokok kivételével — tizenegy fizetési osztályba vannak sorozva. Ma már az önkormányzati tisztviselők is mind — Budapest székfőv. kivételével — állami fizetési rangfokozatokba tartoznak. Az egy státuszba tartozó tisztviselők-nél rangsort kell megállapítani. Ennek meghatározása ugyan csak a fenti törvény alapján a következőképen történik: Elsősorban irányadó: 1. a kinevezési okirat kelte; 2. azok-nál, akik egy létszámból neveztetnek ki, amennyiben ugyan egy napon neveztettek ki és már előbb szolgálatban voltak, a kinevezés előtt elfoglalt rangsor; 3. ha különböző létszámokból neveztettek ki, elsősorban a kinevezés előtt közvetlenül elfoglalt fizetési osztály; 4. egyenlő fizetési osztály esetében az ugyanazon fizetési osztályban eltöltött hosszabb szolgálati idő; 5. ha az ugyanazon fizetési osztályban eltöltött szolgálati idő egyenlő, úgy a nyugdíjba beszámítható hosszabb szolgálati idő; 6. ennek is egyenlő volta esetében a kinevezés sorrendje adja meg az elsőséget; 7. ha olyanok neveztetnének ki, akik a kinevezést közvetlen megelőzőleg állami szolgálatban nem voltak, a kinevezés sorrendje állapítja meg a rangsort; 8. ha pedig a már állami szolgálatban

állók olyanokkal neveztetnek ki egyidejűleg, akik állami szolgálatban még nem voltak, a már állami szolgálatban állók megelőzik a többieket. Egyébként a rangsorozásra vonatkozólag a 9000/1927. M. E. rendelet az irányadó. Annál a tisztviselőnél, aki fegyelmileg állásától felfüggesztetett, a felfüggesztés idejét csak akkor lehet rangsor szempontjából beszámítani, ha a fizetésnek a felfüggesztés alatt visszatartott részét a tisztviselőnek utólag teljes egészében kiszolgáltatták. Az állami alkalmazottak az alsóbb fizetési osztályból a magasabb fizetési osztályba rendszerint kinevezés útján, ugyanazon osztály magasabb fizetési fokozataiba pedig fokozatos előlépés útján jutnak. A fokozatos előlépés azon rangsor szerint történik, amelyet a tisztviselő a vele egy létszámba tartozók között elfoglal, míg a kinevezésnél nemcsak a rangsor, hanem emellett a szakképzettség, érdemesség és alkalmasság a döntő. A kinevezés rendszerint az illető fizetési osztály legalsó fizetési fokozatába való sorozással történik. Ha kivételesen különös szolgálati érdekből magasabb fizetési fokozatba való sorozással kívánatos a kinevezés, ez csak a minisztertanács hozzájárulásával történhetik. Ha az előléptetésre jogosult ellen fegyelmi eljárás van folyamatban, az előléptetési eljárást a fegyelmi eljárás jogerős befejezéséig függőben kell tartani. Ha azonban az előléptetésre jogosult ellen a fegyelmi eljárást megszüntették, ha őt felmentették, vagy pedig feddésre vagy pénzbüntetésre ítélték, részére a fegyelmi eljárás befejezésével a magasabb fizetést attól a naptól kell utalványozni, amely naptól kezdve a magasabb fizetés különben megillette volna (1893:IV. tc. 5. §-a). Az I—III. fizetési osztályban 1, a IV—V. fizetési osztályban 2—2, a VI—XI. fizetési osztályban pedig 3—3 fizetési fokozat van. A fizetési fokozatokba való előlépés időhatára általában 3 év. Az önkormányzati tisztviselőknél, tehát úgy a vármegyei, mint a városi és községi alkalmazottaknál az előlépés különbözőképpen van szabályozva (1929:XXX. tc. 69. §. és a 62.000/1926. B. M. rendelet). Erről a hatósági orvosokat illető részben külön megemlékezünk. Azoknak a tisztviselőknak, akik azelőtt a megszállott területen teljesítettek szolgálatot (menekült tisztviselők), az 1921. évi július 26. előtt eltöltött szolgálati idejüket a fizetési fokozatokba való beszámítás szempontjából mindig figyelembe kell venni.

A tisztviselőket a VI. fizetési osztályban a nagyságos cím, az V. fizetési osztálytól a III. fizetési osztályig bezárolag a méltóságos cím, a II. és I. fizetési osztályban a kegyelmes cím illeti meg. A minisztérium fogalmazási tisztviselői közül a VIII. fizetési osztályban a segédtitkár, a VII. fizetési osztályban a titkár, a VI.-ban az osztálytanácsos, az V.-ben a tanácsos, a IV.-ben az osztályfőnök, a III.-ban az államtitkár van. A II. fizetési osztályban vannak a miniszterek, az I. fizetési osztályban csak egy tisztviselő van, a miniszterelnök.

Minden közalkalmazottnak fizetésre, lakáspénzre és családi pótlékra van igénye. A fizetés az eskü letételétől, magasabb állásra való kinevezésnél pedig a kinevezési okirat keltét követő hónap elsejétől jár. Ha a hónap elsején történt a kinevezés, akkor a tisztviselőt a fizetés e naptól fogva illeti meg. A fizetés mindig a kinevezésben megjelölt fizetési osztály és fokozat szerint jár. A közalkalmazottak fizetését legutóbb 1927-ben állapították meg. A közszolgálat jellegéből kifolyólag kívánatos volna, hogy a közalkalmazottak fizetése állandóan lerögzítettessék és olyképen állapíttassék meg, amely tisztességes megélhetésüket lehetővé teszi. A közalkalmazottak fizetése ma, az ország nehéz helyzete miatt, amelybe a trianoni békeparancs folytán került, lényegesen kisebb, mint volt a béke idejében. Ez a csökkentés 32—17%-ot tesz ki.

A közalkalmazott bármely közülettől csak egy állandó fizetést nyerhet. Az 1912:XXXV. tc. 20. §-a értelmében, ha a közalkalmazottnak az illetménye tévedésből alacsonyabb összeggel állapítottatott meg, mint amennyi neki az érvényben álló törvényes rendelkezések szerint jár (természetesen özvegyének és árvájának is), eziránt az illetményt kiutaló hivatalhoz bélyegmentes kérvényt kell beadnia. Vigyázni kell azonban arra, hogy 3 évnél hosszabb idő ne teljen el a tévesen megállapított illetmény esedékességi ideje és a kérvény benyújtása között. Ha magasabb összegben állapították meg a közalkalmazott, illetőleg özvegyének és árváinak az illetményét és az illetékes hatóság erről tudomást szerez, azonnal helyesbítenyi kell. Az összeg visszafizetése csak akkor követelhető, ha a felvétel rosszhiszeműleg történt. A jóhiszeműleg felvett összeg megtérítése visszamenőleges hatállyal nem követelhető. E rendelkezéseket a később kiadott

7000/1925. M. E. és a 9000/1927. M. E. rendeletek olyképen módosították, hogy a visszamenőleg egy évet meg nem haladó időre a többletet feltétlenül vissza kell fizetni.

A fizetést be kell szüntetni: 1. a tisztviselő elhalálozásával, mégpedig az elhalálozás hónapjának végével; 2. lemondás vagy a szolgálatból való kilépés esetén annak a hónapnak utolsó napján, melyben a kilépés megtörtént, illetőleg a lemondás elfogadtatott; 3. elbocsátási határozat esetén, annak a hónapnak utolsó napján, amelyben az elbocsátási határozat jogerőre emelkedett. Ha a családfő meghal, özvegye 3 hónapig kapja a férjének járó illetményeket (5100/1924. M. E. rendelet). Minden közalkalmazottnak joga van családi pótlékra is, mégpedig tekintet nélkül arra, hogy állami vagy önkormányzati alkalmazottról van-e szó. Családi pótlék jár: 1. a feleség után, kivéve, hogyha a feleség maga is közalkalmazásban áll, vagy ilyen alapon ellátásban részesül; 2. ellátatlan törvényes vagy törvényesített édes vagy mostoha gyermek után 16., illetve 24. életévének betöltéséig; 3. az 1912:XXXV. tc. 9. §-a alapján, méltánylást érdemlő különleges esetek fennforgása esetén, ha egyébként a vagyoni viszonyok is indokolják, olyan családtag után is, akit az alkalmazott keresetéből tart el. Ilyen családtagok, ha azok munkaképtelenek és keresőképtelenek, illetőleg vagyontalanok és nincs más, aki gondoskodik róluk, a törvényes kort elért gyermek, az apa, az anya, a teljesen árva unoka és az örökbefogadott gyermek. A családi pótlék összegét utoljára a 3000/1932. M. E. rendelet állapította meg. A családi pótlék havonként előre jár, újszülött gyermek után születése, feleség után a házasság bejelentése hónapjának elsejétől kezdve.

Minden közalkalmazottnak hivatalos kiküldetése esetén igénye van napidíjra és útiköltségeinek megtérítésére, vagy útiátalányra. Az erre vonatkozó részletes ismertetést munkánk 44. pontjában a „kiküldetési illetmények és utazási költség” cím alatt közöljük.

A közigazgatási bíróság orvosi tanácsának ülésén résztvevő vidéki orvos-tagokat — amennyiben azok egyébként közszolgálatban állanak — az állami tisztviselőkre érvényes jogszabályok szerint járó kiküldetési illetmények illetik meg. Amennyiben a vidéki orvos nem áll közszolgálatban, a ki-

küldetési illetményeket az állami rendszerű VII. fizetési osztály szerint kell megállapítani (30/1937. B. M. rendelet).

Ha a közalkalmazottnak illetményügyében bármiféle panasz merül fel, ebben a kérdésben a felettes hatóságok határoznak és ezeknek határozata ellen panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz.

A közalkalmazottnak ezután még a következő kedvezményre van igénye: fizetési előlegre, jutalomra és segélyre, az Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap (O. T. B. A.) szolgáltatásaira, szabadságra és végül az úgynevezett egyéb kedvezményekre is.

A rendkívüli szolgálatot teljesítő közalkalmazottakat jutalomban lehet részesíteni, ez azonban évi 2.000 pengőnél, altiszteknél pedig 400 pengőnél nagyobb összeg nem lehet. Ha a közalkalmazott önhibáján kívül rendkívül nyomasztó helyzetbe kerül, kivételes esetben segélynek van helye. Az állami alkalmazottak és azon családtagjaik, akik után családi pótlékot élveznek, az O. T. B. A. kedvezményben is részesülnek, amely magában foglalja egyrészt az ingyenes orvosi kezelést, másrészt a kórházi ápolást, gyógyászati segédeszközöket, gyermekágyi segélyt és temetkezési segélyt.

A köztisztviselőt, illetőleg a közalkalmazottat, szabadság illeti meg. Ez a szabadság azonban tulajdonképpen nem járandóság, hanem kedvezmény, mert ha a szolgálati érdek úgy kívánja, a szabadságot nem kell feltétlenül megadni. Csak akkor nem lehet megtagadni a szabadságot, ha a tisztviselő beteg, vagy valamely rendkívüli és fontos ok miatt erre feltétlenül szüksége van. Általában azonban az előírt szabadságot minden tisztviselő rendszeresen megkapja. Hatósági orvosok szabadságáról a 900/1936. B. M. rendelet rendelkezik.

A közszolgálati alkalmazottakat és törvényes hozzátartozóikat a vasutakon 50%-os menetdíjkedvezmény illeti meg. Ezt a szabályszerűen kiváltott arcképes igazolvány alapján igényelhetik. A vasuti igazolvány kiváltásáért a köztisztviselők megfelelő térítést fizetnek. Egyéb kedvezmények, amelyek a köztisztviselőket megilletik: a nyugellátás; illetményeikre és nyugdíjukra kivetett állami adó után sem törvényhatósági, sem pedig községi pótdót és útdót kivetni nem lehet, úgyszintén a lakáspénzre sem. Az állami és törvényhatósági tisztviselőket az 1890:I. törvénycikk értelmében min-

den hídon, kompon és réven vámmentesség illeti meg. A közalkalmazottak nyugtái bélyegmentesek, úgyszintén a szolgálati úton (szolgálati ügyben) beadott kérvényeik is. A közszolgálati alkalmazottak sem gyámságot, sem gondnokságot — a törvényes gyámság kivételével — viselni nem tartoznak.

A közszolgálati alkalmazottnak a fizetési osztály és állomáshely szerint megállapított lakáspénzre is igénye van. Az ország I—VI. lakáspénzosztályba van beosztva. A lakáspénzosztályokon belül kétféleképpen van a lakáspénz megállapítva aszerint, hogy az alkalmazottnak van-e legalább 3 olyan családtagja, aki után családi pótlékot élvez. A nyugdíjasok lakáspénze ezenkívül még a szolgálati időn belül is arányosítva van. A lakáspénz a kinevezés napját követő lakbérnegyed első napjától jár, 1932 óta azonban a lakáspénzt is havi részletekben fizetik a fizetéssel együtt, aminek alapján a közalkalmazottak lakbérüket havonta fizethetik. Ha az alkalmazott természetbeni lakást kap, lakáspénzre igényt nem tarthat. A fűtés és világítás költségeit azonban ez esetben is sajátjából tartozik fizetni.

A közszolgálati jogviszonyból származó jogosítványok között a legfontosabb az, hogy minden közalkalmazottat, annak törvényes özvegyét és árváját, nyugdíj, illetőleg özvegyi nyugdíj és árvák ellátása illeti meg. A nyugdíjigény úgy a véglegesen, mint az ideiglenesen alkalmazottaknál 9 év, 6 hónap után kezdődik. Munkások és napszámosok, ha 10 évig megszakítás nélkül dolgoznak, nyugbérre tarthatnak számot. A nyugdíjba beszámítható idő megállapítása a szolgálati idő szerint történik, azonban a főiskolai végzettségű közalkalmazottaknak, továbbá a rendőrségi felügyelői szolgálatot, detektív és őrszemi szolgálatot teljesítőknél, a csendőrségi rangosztályba nem sorozott alkalmazottaknak, a pénzügyőri legénységnek, valamint az országos büntető és javító intézetek őrszemélyzetének minden 7 hónapját 8 hónapnak kell számítani. Teljes nyugdíjigény 40 évi szolgálat után illeti meg a közalkalmazottat, illetőleg a kedvezményes számítások szerint 35 évi tényleges szolgálat után. A nyugdíj alapját csakis a fizetés és a lakbér képezi, a vármegyei törvényhatósági tisztviselőknél azonban a nyugdíjba be kell számítani még az 1929:XXX. tc. 69. §-a szerint járó személyi pótlékot is. Tíz évi szolgálati idő után 40% a nyugdíj, amely

minden további tényleges 1 évi szolgálat után 2%-kal emelkedik. A nyugdíjat épügy, mint a rendes fizetést, nem lehet kétféle jogcímen élvezni.

A nyugdíjazás történhet kérelemre, vagy hivatalból. Az 1912:LXV. tc. (nyugdíjtörvény) 31. §-a értelmében el kell rendelni a nyugdíjazást a közalkalmazott kérésére: 1. ha az illető olyan testi vagy szellemi fogyatkozásban szenved, mely őt szolgálatának további ellátására véglegesen, vagy legalább huzamosabb ideig képtelenné teszi, 2. ha a beszámítható javadalmazással egyenlő összegű nyugdíjra igényt adó szolgálati idejét betöltötte, 3. ha a 60. életévét betöltötte. Hivatalból el lehet rendelni a nyugdíjazást: 1. az előbbi 1. és 2. pont esetében és akkor, ha a közalkalmazott 60. életévét betöltötte. A bírák és ügyészek, valamint egyetemi és műegyetemi rendes tanárok azonban csak 70. életévük betöltése után nyugdíjazhatók; 2. hivatalból el lehet rendelni a nyugdíjazást akkor, ha valaki betegsége miatt egyhuzamban, vagy 30 napot meg nem haladó megszakításokkal, 6 hónapnál hosszabb időn át nem teljesít szolgálatot; 3. ha a szükséges szorgalom, vagy egyéb fontos kellék hiánya miatt nem kellő mértékben látja el szolgálatát. Nyugállományba kell helyezni azt a közalkalmazottat (1912:LXV. tc. 35. §): 1. akit jogerősen gondnokság alá helyeztek, vagy aki ellen csődöt nyitottak; 2. azt a közalkalmazottat, akire hivatalának vagy állásának átszervezése vagy megszüntetése miatt szükség nincs és 6 hónapon belül más helyre elhelyezni nem lehetett; 3. akit fegyelmi úton ítéltek áthelyezésre, de az áthelyezést követő három hónap alatt az áthelyezést foganatosítani nem lehetett; 4. aki 65. életévét betöltötte; 5. végül, akit országgyűlési képviselővé választottak és állása a képviselői megbízással összeférhetetlen. A nyugdíjtörvény értelmében szabályszerű elbánás alá vonás alatt vagy nyugalomba helyezést — amennyiben a törvényes kellékek fennforognak —, vagy végkielégítést, vagy az állástól felmentést kell érteni. A szabályszerű elbánás alá vonást a köztisztviselő felettes hatósága rendeli el, ennek lefolytatására a minisztériumban, illetőleg az alsó hatóságnál 3 évenként alakított és 3 tagból álló állandó bizottság hivatott. A háromtagú bizottság csak javaslatot tesz, ez ellen úgy az alkalmazott, mint annak szolgálati főnöke 15 nap alatt írásban észrevételt tehet. Egyébként is

az állandó bizottság javaslatát az illetékes miniszterhez kell felterjeszteni, aki ezt az 5 tagú állandó bizottsággal vizsgálhatja felül. Ezt a bizottságot ugyancsak három évenként alakítja a miniszter. Ennek a bizottságnak az elnöke a miniszter által kijelölt államtitkár, vagy osztályfőnök, tagjait a miniszterium V. fizetési osztályú három tisztviselője és egy közigazgatási bíró alkotja. Az ötös bizottság javaslata felett a miniszter végérvényesen határoz. Az alkalmazottat a határozatot követő 3 hónapig teljes illetmények illetik meg.

Nyugdíjazásnál az orvosi vizsgálatot mindig hatósági orvosnak kell teljesíteni. A nyugdíjazás lehet ideiglenes vagy végleges. Véglegesen csak azt a közalkalmazottat lehet nyugdíjazni, aki 60. életévét betöltötte vagy szolgálati idejét teljesen kitöltötte. Egyébként az ideiglenes nyugdíjazottat bármikor be lehet szolgálatra hívni s amennyiben az a behívásnak nem tesz eleget, nyugdíját a maga személyére nézve elveszti. Ha a közalkalmazottat az ideiglenes nyugdíjazást követő öt év alatt nem vették a tényleges szolgálatba vissza, az ideiglenesen nyugdíjazott végleges nyugdíjazását kérheti. Ha pedig időközben 60. életévét elérte, vagy eltelt már annyi idő, amennyi a teljes szolgálati idejéből hiányzott, végleges nyugdalomba kell helyezni.

A végkielégítés egyszer s mindenkorra szól és általában a közszolgálati alkalmazott nyugdíjalapjául szolgáló illetmény 2 évi összegénél több nem lehet. A nyugdíjban álló közszolgálati alkalmazott is kérheti a végkielégítését, azonban hatósági orvosi bizonyítvánnyal kell igazolnia, hogy egészségi állapota olyan, hogy minden valószínűség szerint legalább még 2 évig élni fog és ki kell nyilatkoztatnia, hogy minden további igényéről lemond. Ez a megváltási összeg azonban legfeljebb az évi nyugdíj kétszerese lehet. Ily kérelemhez, ha a nyugdíjasnak neje van, felesége beleegyezése és ha kiskorú gyermeke van, ahhoz még a gyámhatóság jóváhagyása is szükséges. A most fennálló törvényes rendelkezések értelmében a 15 évnél kevesebb szolgálati idővel rendelkező alkalmazott nyugdíjának csak 60%-át kaphatja. A 15 évnél hosszabb, de 40 évnél rövidebb szolgálati idő esetén legfeljebb 90%-át érheti el az eredeti nyugdíjnak. Kivételes nyugdíjak a minisztert, államtitkárt, a legfőbb

állami számvevőszék elnökét és alelnökét, a főispánt és a polgármestert illetik meg. Erre vonatkozólag külön jogszabályok intézkednek. A közalkalmazott nyugdíját be kell szüntetni (1912:LXV. tc. 44. §-a): 1. ha a nyugalomba helyezett magyar állampolgárságát elveszti, 2. ha előzetes engedély nélkül idegen állam szolgálatába lép, 3. ha jogerős bírói ítélettel hivatalvesztésre ítélték, 4. ha jogerős bírói ítélettel szabadságvesztésre ítéltetett a hivatalvesztés kimondása nélkül (ez esetben azonban a nyugdíjigény megszűnte csak a büntetés idejére terjed), 5. ha előzetes engedély nélkül tartósan külföldön él, 6. ha kiderül nyugalombahelyezése után, hogy tényleges szolgálata alatt olyan cselekményt követett el, amelynek alapján a szolgálatból el kellett volna bocsátani (ha azonban a cselekmény elkövetése után 3 évnél hosszabb idő eltelt, ez alapon nem lehet a nyugdíjat beszüntetni), 7. ha fegyelmi ítélettel a nyugdíjigény elvesztését mondták ki, 8. ha újra közszolgálatba lép, 9. ha nyugdíjáról lemond, 10. ha meghal. Az a nyugdíjas, aki újra közszolgálatba lép, azokat az illetményeket kapja, amelyek új állásával járnak. Ilyenkor a végleges nyugdíjazásnál a szolgálati időt úgy kell számítani, mintha a nyugdíjazási idő nem szerepelt volna. Ha a végkielégítettet visszaveszik a szolgálatba (1912:LXV. tc. 49. §-a), a végkielégítési összeget tartozik visszafizetni; a végkielégítés összegét, ha egy évi végkielégítést kapott 12 havi, ha pedig két évi végkielégítést kapott, 24 havi egyenlő részletben vonják le mindaddig, ameddig a teljes összeget ki nem fizette.

A nyugdíjtörvény 51. §-a értelmében annak a közalkalmazottnak az özvegyét, aki nyugdíjra egyébként igényjogosult volna, özvegyi nyugdíj illeti meg akkor: 1. ha férjével a tényleges szolgálati ideje alatt, vagy azt megelőzőleg lépett házasságra; 2. ha a házasság megkötésekor a férj még nem volt 57 éves. (57 éven fölülének házasságkötése esetén is jár az özvegy nyugdíja akkor, ha a házasságból még a tényleges szolgálat ideje alatt gyermek született, vagy ha a nyugalomba helyezés időpontjában még nem volt a férj 60 éves, vagy ha a férj a házasság megkötése után még legalább 3 évig tényleg szolgált); 3. ha az özvegy a férj halálát legalább három hónappal megelőzőleg kötötte a házasságot, de ennél rövidebb időn belül is jár abban az esetben, ha a házasság-

ból gyermek származott, vagy ha azáltal gyermekük törvényesített, vagy ha a férj halálát valamely heveny betegség okozta; 4. ha az özvegy igazolja, hogy a férj halálakor a férjével együtt élt; de még az esetben is, hogyha ez nem áll fenn, kapja az özvegy a nyugdíját, ha hitelt érdemlően igazolja, hogy erkölcsös életet élt és a különélés nem az ő hibájából következett be. Az a nő, akinek házassága jogerősen felbontatott, özvegyi nyugdíjra csak akkor tarthat igényt, ha újból nem ment férjhez s a házasság felbontását kimondó ítéletről kétségtelenül kitűnik, hogy a házasság kizárólag a férj hibájából bontatott fel és ha a férj tartásdíj fizetésére volt kötelezve. Az a nő, aki feleségétől elvált alkalmazotthoz ment férjhez, teljes összegű özvegyi nyugdíjat csak akkor kaphat, ha az elvált nő bármi okból nem kap nyugdíjat, vagy azt beszüntetik (l. fentebb). Aki nyugdíjas alkalmazotthoz ment férjhez, csak akkor kaphat özvegyi nyugdíjat, ha a házasság által a tényleges szolgálat alatt született gyermek törvényesített, vagy a férj a nyugdíjazáskor még nem volt 60 éves és nem töltötte be a teljes szolgálati idejét és a házasságkötés után újra alkalmazták és legalább 3 évet szolgált. A férj öngyilkossága nem érinti az özvegy nyugdíjjogosultságát. Az özvegyi nyugdíj megszűnik: 1. ha az özvegy magyar állampolgárságát elvesztette; 2. ha az özvegyet büntető ítélettel hivatalvesztésre vagy szabadságvesztésre ítélik, ez utóbbi esetben, ha szabadságvesztéssel hivatalvesztés nincs összekötve, csak a büntetés ideje alatt; 3. ha előzetes engedély nélkül állandóan külföldön tartózkodik; 4. ha a férj halála után derül ki, hogy a férj tényleges szolgálata alatt olyan cselekményt követett el, amely miatt a tényleges szolgálatból el kellett volna bocsátani. Nem lehet azonban a nyugdíjat beszüntetni, ha a cselekmény elkövetése után 3 évnél, vagy a férj halála után 6 hónapnál hosszabb idő már eltelt; 5. ha az özvegy közbotrányt okoz, erkölcstelen életet él; 6. ha az özvegy újból férjhez megy, ez esetben azonban az újból férjhez menetel napjától számított egy éven belül özvegyi nyugdíjának megváltását kívánhatja, vagy özvegyi nyugdíját, újbóli özvegysége esetére fenntarthatja; 7. ha özvegyi nyugdíját megváltja, ez azonban a nyugdíjnak 2 évi összegénél nagyobb nem lehet és nem érintheti a gyermekek nevelési járulékát; 8. ha az özvegy

nyugdíjigényéről lemond; 9. ha az özvegy meghal. Annak az özvegynak, akinek férje a nyugdíjra alapot képező legkisebb szolgálati időt sem töltötte be halálakor, özvegyi végkielégítésre van igénye, ez azonban nem lehet több, mint az elhalt férj legutolsó nyugdíjba beszámítható javadalmazása egy évi összegének egynegyed része. Azoknak a közalkalmazottaknak, akiknek kivételes nyugdíjra van igényük, az özvegyeit is kivételes nyugdíj illeti meg. Az özvegyet a férj legutóbb élvezett fizetésének 50%-a illeti meg nyugdíjképen, de ha a férj nyugdíjas állapotban halt el, az özvegy nyugdíja ennél kisebb összeg is lehet.

Minden közalkalmazott törvényes vagy törvényesített gyermekét, aki a közszolgálat megkezdése előtt vagy alatt törvényes házasságból született vagy törvényesítettet, ha atyjuk a nyugdíjra jogosító legkisebb szolgálati idejét elérte, nevelési járulék illeti meg. A nevelési járulékra igénye van a közalkalmazott tényleges szolgálata alatt született törvénytelen gyermekének is, ha törvényesítése a nyugdíjazás után történt, továbbá annak, aki nyugdíjazása után kötött házasságból született, de az apa még 60. évét és teljes szolgálati idejét nem töltötte be, vagy a házasság (törvényesítés) után még 3 évig szolgált. Nevelési járulék tisztviselők gyermekeit 24. évük, egyéb alkalmazottakéit 16. évükig illeti meg. A nevelési járuléknak az összege az anya által élvezett nyugdíj $\frac{1}{5}$ része. Teljesen árvák nevelési járuléka az özvegy élvezhető nyugdíjának kétötödrészeben állapítandó meg. A nevelési járulékot megváltani nem lehet. A nevelési járulékgigény megszűnik: 1. ha az árva magyar állampolgárságát elveszti; 2. ha előzetes engedély nélkül állandóan külföldön tartózkodik; 3. ha a bíróság az árvát szabadságvesztésbüntetésre ítéli hivatalvesztés kimondása nélkül, a büntetés tartama alatt; ha azonban a bíróság jogerősen hivatalvesztésre ítéli, véglegesen elveszti a járulékot; 4. ha az árva a törvény által előírt életkort betöltötte; 5. ha az árvát nagykorúsították; 6. ha a fiúárva megnősül; 7. ha a leányárva férjhez megy; 8. ha az árva meghal; 9. ha az árva olyan ellátásban részesül, mely a nevelési járulék beszüntetését vonja maga után.

Ellátottnak kell tekinteni azt az árvát, akinek legalább 32 pengő havi jövedelme, vagy ilyen értékű természetbeni javadalmazása van. Ha ez alá az összeg alá száll a jövedelem,

abban az esetben az ezt követő hó elsejétől újra kell folyósítani a járulékot. Azokat az árvákat, akiknek atyja még nem töltötte be azt a szolgálati időt, amellyel nyugdíjigényre jogosultságot szerzett volna, végkielégítés illeti meg, amely a szülő utolsó beszámítható évi javadalmazása egynegyed részét teszi ki. Az özvegyi nyugdíj és a nevelési járulék összege nem haladhatja meg a férjnek, illetőleg az apának utolsó beszámítható fizetését, illetőleg nyugdíját. Ha pedig meghaladná ezt, a gyermekek nevelési járulékából kell arányos részekben levonni.

A közalkalmazottat — mint az előadottakból látható — olyan jogosítványok illetik meg, amelyek egyrészt erkölcsi természetűek, ilyen pl. a fokozott büntetőjogi védelem, a rang- és címmegkülönböztetés, másrészt pedig anyagi természetűek, amilyenek a kinevezés, előléptetés, pénzbeli és természetbeni illetmények és az egyéb kedvezmények, nyugdíj, özvegyi nyugdíj és az árvák ellátása.

A közszolgálati jogviszony megszűnik a közalkalmazott halálával, továbbá annak az állásról való lemondásával (ez azonban a közszolgálati jogviszonyt csak akkor szünteti meg, hogyha ezt az a szerv fogadta el, amely a kinevezést vagy választást eszközölte), ha fegyelmi vagy büntetőbírósaági ítélet a viselt hivatal elvesztését mondotta ki, végül elbocsátás vagy végkielégítés esetében.

14. A közalkalmazottak büntetőjogi, magánjogi (vagyon) és fegyelmi felelősségéről általában.

A közigazgatás zavartalan menetének biztosítása érdekében feltétlenül szükséges, hogy a közalkalmazott a reábízott feladatokat, azaz hivatali kötelességét mindig odaadással és lelkiismeretesen végezze el. A közalkalmazottat csak az a munkakör illeti meg, amelynek ellátására törvényes hatáskörénél, illetőleg jogkörénél fogva megbízása van. (Ha valamelyik tisztviselő túleszi magát ezeken a szabályokon, ebből a köznek rendkívül súlyos kára származhatik.) A közalkalmazottak, illetőleg a köztisztviselők, működési körükben is pontosan alkalmazkodni tartoznak azokhoz a jogszabályokhoz, amelyeket részükre az egyes intézkedéseknél a törvények, illetőleg jogszabályok előírnak. Hogy

tehát a közalkalmazott tevékenységével vagy mulasztásával akár az államnak, akár pedig az egyes polgároknak kárt ne okozhasson, felelőssége olyképen van megállapítva, hogy ezáltal a fenti jogelv tökéletesen megvédessék. Ebből a szempontból minden közalkalmazottat hármas felelősség, ú. m.: 1. büntetőjogi, 2. magánjogi (vagyon) és 3. fegyelmi felelősség terhel. Amint a törvények a köztisztviselőt hivatalos működése keretében különös jogvédelemben részesítik, ép-úgy a köztisztviselőt azokért a cselekedetekért és mulasztásokért, amelyeket az hivatali működésével kapcsolatban szabályellenesen, illetőleg törvénytelenül követett el, még szigorúbban büntetnek, mint az állam egyéb polgárait. A köztisztviselők tehát az állampolgárok felelősségénél sokkal súlyosabb büntetőjogi felelősséggel tartoznak. A büntető törvénykönyv 1878:V. tc. 42. fejezetében hivatali bűntettek és vétségek címén külön foglalkozik azokkal a bűntettekkel és vétségekkel, amelyeket a köztisztviselő követhet el hivatali működése közben. Ezek közé tartozik a hivatali sikkasztás, a megvesztegetés, a hivatali visszaélés, a hivatalos hatalommal való visszaélés és a hivatali kötelességnek megtagadása. De ezeken az egyébként tipikusan közhivatalnoki bűncselekményeken kívül a büntető törvénykönyv számtalan más bűncselekményt is súlyosabban minősít, ha azt a cselekményt köztisztviselő követi el. Hogy ilyen példát említsünk, sokkal súlyosabban minősül, ha a személyes szabadságot valamely közalkalmazott sérti meg; a levéltitok, távirati titok megsértése, hűtlen kezelés, okirathamisítás stb. mind súlyosabban minősül, ha ezeket valamely közalkalmazásban álló egyén követi el. A közszolgálati alkalmazottakra kiszabható büntetéseknek azonban még egy különösen súlyos záradéka van, amennyiben e cselekmények legnagyobb részénél a hivatalvesztést, vagy legalább is a viselt hivatal elvesztését a bíróságnak ki kell mondania. Ha valamelyik közalkalmazott ellen olyan vád merül fel, amely szerint az nyilvánvalóan büntetendő cselekményt követett el, felettes hatósága köteles azonnal a bíróságot, vagy az illetékes kir. ügyészséget értesíteni. A közalkalmazottnak fegyelmi felelősségét nem szünteti meg az, ha a büntető eljárás során esetleg felmentik, mert ennek ellenére előállhat az a helyzet, hogy fegyelmi úton esetleg állásvesztésre ítélik.

A közigazgatási alkalmazottak magánjogi felelőssége azt jelenti, hogy a közalkalmazott mindazon kárért, melyet cselekményével vagy mulasztásával, hivatali működése körében az államnak, illetőleg az állampolgároknak okozott, magánjogilag, helyesebben vagyoniilag is felelősséggel tartozik. Ez a magánjogi felelősség azonban csak akkor érvényesíthető, ha az okozott kár rendes jogorvoslat útján elhárítható nem volt. Az állami közigazgatási alkalmazottak a pénzügyi szolgálati szabályzat 82. §-a értelmében — a bűncselekményeket kivéve, amely esetekben a bűnvádi eljárás során az ítéletben állapítják meg az okozott kár megtérítésére irányuló kötelezettségét — hivatalos működésükért, illetőleg mulasztásukért a polgári bíróság előtt felelősségre nem vonhatók. Vannak azonban egyes állami tisztviselői csoportok, akiknek magánjogi felelősségét a törvény kifejezetten megállapítja, ami különösen a vagyonkezelő tisztviselőkre és a bírákra vonatkozik. Törvényeink különösen szigorú rendelkezéseket tartalmaznak és szigorú vagyoni jogi felelősséget állapítanak meg azoknál a tisztviselőknél, akik vagyonkezeléssel, vagy pénzkezeléssel foglalkoznak. Ezeknél a felelősség elsősorban a pénzkezelő, illetőleg vagyonkezelő tisztviselőt terheli, ha pedig ő az okozott kárt megtéríteni képtelen, ez a kötelezettség a felettes, illetőleg ellenőrző hatóságot terheli. Az önkormányzati alkalmazottakra pedig tételes jogunkban találunk oly rendelkezéseket, amelyek az anyagi felelősség megállapítására vonatkoznak (1886:XXI., 1886:XXII. és 1908:XXXVIII. törvénycikkek). Ha valamelyik közalkalmazott cselekedetével, illetőleg mulasztásával az államnak okozott kárt, kártérítési kötelezettsége fegyelmi úton érvényesíthető; ilyenkor az államnak joga van arra, hogy az okozott kár erejéig magát kielégítthesse. Törvényeink azonban a közalkalmazottaknak magánjogi felelősségrevonására általában igen rövid időt, 1—30 napot, 30 napot — 1 évet állapítanak meg. Így pl. az államkincstár a bírák és a bírósági hivatalnokok ellen az általuk okozott károkért csak akkor indíthat polgári pert, ha a kárt okozó cselekménytől, illetőleg mulasztástól egy év még nem telt el. Ha pedig a fegyelmi bíróság határozatilag megállapította a közalkalmazott magánjogi felelősségét, akkor a határozat kézbesítésétől számított 30 napon belül a bírói eljárást feltétlenül folyamatba kell tenni, különben

polgári per útján sem lehet azt többé érvényesíteni. A közalkalmazottal szemben a magánjogi igény csak akkor érvényesíthető, ha a kár kifejezetten annak cselekményéből, illetőleg mulasztásából következett be. Nem vonható felelősségre azonban olyan károkért, amelyeket hivatali működésével kapcsolatban, a fennálló jogszabályok szabályszerű végrehajtása során okozott. Ha a kárt okozó cselekményt, illetőleg mulasztást a tisztviselő felettes hatóságának utasítására követte el és ez bebizonyítható, abban az esetben a kártérítés nem az elkövető tisztviselő, hanem az utasítást kiadó tisztviselő ellen vethető fel. Ha tehát a tisztviselő olyan utasítást kap, amelynek jogszerűsége és helyessége tekintetében aggályai vannak, helyesen teszi, ha az ügy elintézésénél ezt pro domo-ként írásban is lerögzíti, már csak azért is, hogy ezáltal úgy a fegyelmi, mint a magánjogi felelősségtől mentesüljön. Ha a károsult azért nem kapta meg a vagyoni kártérítést, mert a közalkalmazottnak megfelelő vagyona, vagy levonható illetménye nincs, ez a kártérítési kötelezettség az államkinestárt, vagy a közületet terheli. Ugyancsak kimondja a törvény azt is, hogy ha a törvényhatóság vagy általában valamely collegium határozatával ért valakit károsodás, ezért a kárért mindazok a bizottsági tagok felelősek, akik ennek a határozatnak a hozatalában részt vettek.

A közalkalmazottak magánjogi, illetőleg kártérítési kötelezettsége tehát vagy büntetőjogi alapon, vagy fegyelmi határozat alapján, vagy polgári per útján állapítható meg. Erre vonatkozólag a tisztviselők különböző minősége szerint a tételes jog különböző rendelkezéseket tartalmaz. A bűnvádi perrendtartás foglalja magában azokat a rendelkezéseket, amelyek a letartóztatás vagy elkobzás során jogtalanul okozott kár megtérítésére vonatkoznak. Amíg a köztisztviselők büntetőjogi felelőssége elsősorban az elkövetett cselekmények vagy mulasztások megtorlását célozza, addig a magánjogi felelősségnek az a lényege, hogy mindenkit biztosítson arról, hogy a közalkalmazott a szolgálati körében, illetőleg hivatali működésében elkövetett károkért felelősségre vonható.

Amikor a jogrend szempontjából kívánatos, hogy az állam, illetőleg a közalkalmazottak az általuk okozott kárért kártérítést fizessenek, ugyanakkor gondoskodni kell arról is,

hogy a tisztviselők hivatali működésük körében jogtalan zaklatásoknak kitéve ne legyenek. Ez a kérdés azonban jelenleg csak az önkormányzati tisztviselőknél van szabályozva, ahol pl. az ok nélküli perlekedőket 1000 pengő pénzbírsággal lehet büntetni.

Amíg a büntető eljárásnak a megtorlás a célja, addig a fegyelmi eljárásnak a megtorláson kívül az is a rendeltetése, hogy a közalkalmazottat hanyagsága, nemtörődömsége vagy tudatlansága esetén hivatali kötelezettségének pontos és lelkiismeretes elvégzésére kényszerítse. De rendeltetése a fegyelmi eljárásnak ezenkívül az is, hogy eltávolítsa a szolgálatból azokat, akik egyébként is a köztisztviselői állás tekintélyével össze nem férő magatartást tanúsítanak, vagy a közszolgálat ellátására szolgálatuk folyamán képteleneknek bizonyultak. A fegyelmi eljárás mintegy védekezése az államnak, illetőleg az önkormányzatnak a tisztviselő rosszakarata, hanyagsága ellen, de módot ad arra is, hogy azt a közalkalmazottat, aki testi vagy szellemi fogyatkozás miatt munkakörének megfeleni nem tud, a közszolgálatból eltávolíthassa.

15. A közigazgatási intézmény és a közvagyon fogalma.

Amikor ismerjük a közigazgatás szerveit, azoknak beosztását, elengedhetetlen, hogy megismerjük a közigazgatási intézmény fogalmát is. A közigazgatási intézmények, vagy más szóval közintézmények arra a célra szolgálnak, hogy a közigazgatás szerveinek működését kiegészítsék, azt támogassák és a közigazgatási intézkedések végrehajtását elősegítsék. A közintézmény fogalmához mindig bizonyos tárgyi berendezés tartozik. Ez a tárgyi berendezés a hozzátartozó személyzettel együtt adja meg a közintézmény jellegét. Közintézménynek tekinthetők tehát azok az intézmények, amelyek bizonyos közcél, vagy közérdeket szolgálnak.

A közintézmények át- és áthatják közigazgatásunk egész hálózatát. A közigazgatás minden ágában — tárgyak szerint elkülönítve — a közintézmények egész sorát találjuk. Ismerjük meg most már közelebbről, hogy milyen közintézményekkel találkozunk különösen az egészségügyi közigazgatás terén. Az egészségügyi közigazgatás intézményei közül

különösen ki kell emelnünk a kórházakat, a különböző orvosi rendelőintézeteket; ily közintézmények továbbá a gyermekmenhelyek, a különböző mentőegyesületek, társadalombiztosító intézetek, az óvódák stb. A különböző közintézmények egymástól megkülönböztethetők egyrészt* aszerint, hogy azoknak ki az alapítója, másrészt pedig azon az alapon, hogy azok milyen kapcsolatban vannak a közigazgatás szervezétével. Ebből kifolyólag láthatjuk, hogy vannak olyan közintézmények, amelyeket csak az állam, vagy pedig közületek létesíthetnek. Ezeknek a közintézményeknek külön, önálló jogi személyisége nincs, hanem kifejezetten egybeolvadnak magának az államnak, illetőleg az önkormányzatnak a lényegével. Ilyen közintézménynek tekinthetők pl.: a közvágóhidak, a fertőtlenítő intézetek, a tüdőbeteggondozó intézetek, a fogházak stb. Vannak azután olyan közintézmények, amelyeknek a közigazgatás szervezetével való kapcsolata csak közvetett, mint a különböző társadalombiztosító intézetek, amelyek bizonyos autonóm jogokkal is fel vannak ruházva. Ezek az intézmények már önálló jogi személyiséggel is bírnak. Végül vannak olyan közintézmények is, amelyeket magánosok létesítenek, az államnak bizonyos koncessziós rendszere alapján, ilyenek pl. a gyógyszertárak. Azonban a magánosok által létesített intézmények csak akkor tekinthetők közintézményeknek, ha létesítésük tekintetében valamely törvény vagy törvényerejű rendelet intézkedik és működésüket pontos feltételekhez köti.

A közintézményeket mindenki igénybe veheti és rendszerint minden közintézménynek megvan az a szabályzata, amelynek alapján igénybevétele történik. Ha ezeket a közintézményeket bárki is igénybe óhajtja venni, köteles azoknak alapszabályaihoz, szervezeti szabályaihoz, vagy pedig üzleti szabályaihoz alkalmazkodni. Így pl. ha a vasutat igénybe vesszük, feltétlenül szükséges, hogy a jegyet megváltssuk és az alatt az idő alatt, amíg a vasúton tartózkodunk, magunkat a vasuti üzletszabályzatnak alá vessük. Ugyancsak így vagyunk a kórházakkal is. Az, aki a kórházba felvéteti magát, köteles a kórház szervezeti és működési szabályzatában foglalt feltételeknek megfelelni, tehát — amennyiben vagyontalan — szegénységi bizonyítványt felmutatni, vagy pedig az ápolási díjakat előre megfizetni és a kórházi

ápolás ideje alatt a kórház házirendjéhez minden tekintetben alkalmazkodni. Tehát ebből azt látjuk, hogy a közintézményeknél, mikor azokat igénybe veszik, bizonyos közigazgatási jogviszony is létesül az intézmény és a fél között. A fél, amennyiben igénybe akarja venni a közintézményt, feltétlenül köteles magát alávetni azoknak a szabályoknak, amelyek az állam jóváhagyásával a közigazgatási intézmény igénybevételét megengedik. Éppen azért azonban, hogy ezek a közintézmények minden tekintetben a közcél, illetőleg közérdeket szolgálják, az általuk kibocsátott szabályzat minden esetben állami jóváhagyás alá esik, hogy ezzel is biztosítsák a közintézménynek a közigazgatási szervezettel való teljes együttműködése.

A közintézmények egyébként az állami életnek is igen fontos intézményei, mert rendszeresen olyan közcélokra és megvalósítására és előmozdítására szolgálnak és olyan nélkülözhetetlen cikkeknek előállítására, vagy szolgáltatásoknak a lebonyolítására valók, amelyeknél föltétlenül szükséges az, hogy az intézmény — a rentabilitás gazdasági biztosítása mellett — a legolcsóbban és az állampolgároknak legcsekélyebb megterhelésével szolgáltassa teljesítményeit. Már pedig, ha ezeket magánosok létesítenék, az állampolgárok semmiképen sem vehetnék olyan olcsón igénybe.

A közintézmény tehát sohasem haszonra, hanem a közcélra legmegfelelőbb kielégítésére törekszik. Célja elsősorban az, hogy az állampolgároknak a szolgáltatást a legminimálisabb haszon mellett nyújtsa. Különösen áll ez azokra a közintézményekre, amelyek nélkülözhetetlen szolgáltatásokat nyújtanak; ilyen pl. a vasút, a villamos, a világítás stb. A közintézménynek közigazgatási jellegét az is kidomborítja, hogy mindazok a viták, amelyek felmerülnek a polgárok és a közintézmények között, nem a polgári per útjára, hanem a közigazgatási eljárás alá esnek.

A közintézmények fogalmától el kell azonban különíteni az egyes közületeknek kifejezetten magángazdálkodás céljára, vagy haszonhajtás céljából létesített üzemait vagy egyéb intézeteit. Ezekre vonatkozólag természetesen a magánjogi szabályok az irányadók, azonban az ilyen üzemeknek létesítése is a felsőbb hatóság jóváhagyása alá esik.

A közigazgatási szervek működését elősegítik a köz-

vagyonok is. Közvagyont csak az állam vagy az önkormányzati közületek szerezhethetnek. A közvagyon birtokába az állam és a közületek is csak rendes magánjogi úton juthatnak. A közvagyon vagy az államnak, vagy az önkormányzati közületnek magáncéljaira szolgál. Miután azonban ezeknek a tulajdonosa maga az állam, illetőleg a közület, helyesebben annak összes polgárai, ezért ebben a tekintetben közvagyonnak csak a mindenkit érdeklő, illetőleg érintő vagyontárgyakat kell tekinteni. Vannak azután olyan közvagyonok, amelyeknek használata mindenkinek meg van engedve, de miután nem az egyeseknek, hanem az államnak vagy a közületnek a tulajdonát képezik, ezért nevezik közvagyonnak; pl. az iskolákat, vízvezetékeket, az utcákat, utakat, közkutakat stb. A közületek közvagyonszerzése az állam legszigorúbb ellenőrzése alá esik és annak akár csökkentése, akár pedig növelése mindig az állam hozzájárulását igényli. Épp így, amennyiben az állam óhajt magángazdálkodása céljaira vagy egyébként közvagyont létesíteni, ehhez is törvényes felhatalmazásra van szükség. Látjuk tehát, hogy úgy a közintézmények, mint a közvagyonok végeredményben a közigazgatási eljárás elősegítésére, annak hathatósabbá tételére, végrehajtásának megkönnyítésére szolgálnak. Közintézmények nélkül a közigazgatás szervezetét elképzelni nem lehet és gondoskodni kell arról is, hogy olyan vagyontárgyak és vagyontömegek is álljanak az államnak, illetőleg a közületeknek a rendelkezésére, amelyek közvetlenül nem az egyes emberek javát, hanem az egyetemes érdekeket szolgálják.

16. A magyar közigazgatás szervezete. A központi, közép- és alsófokú közigazgatási szervekről általában.

A magyar állam közigazgatási szerveinek működési köre, tehát maguknak a szerveknek, azok működésének, az általuk ellátandó feladatoknak megállapítása az állam alkotmányában van lefektetve. Ebből következik az is, hogy közigazgatási teendőket csak azok a közigazgatási szervek végezhetnek, amelyek erre törvényes felhatalmazással bírnak. A magyar közigazgatásban hármas fokozatot találunk: 1. a köz-

ponti vagy felsőfokú, 2. a középfokú és 3. az alsófokú közigazgatási szerveket.

A központi szerveket az államfő és a felelős miniszteri kormány alkotják. A központi szervekhez szoktuk számítani a közigazgatási bíróságot, a hatásköri bíróságot, valamint a legfőbb állami számvevőszéket is. A közigazgatás középfokú szervezetét egyes pénzügyi, gazdasági és tanügyi hatóságoktól eltekintve, a törvényhatóságok, az alsófokú közigazgatás szervezetét pedig, ugyancsak nem tekintve egyes szakigazgatási szerveket, a megyei városok, nagy- és kisközségek, illetőleg a járások alkotják.

A központi szervek mind állami szervek, viszont a közép- és alsófokú közigazgatás szervezetét általában az önkormányzati alapon szervezett közületek alkotják. A közigazgatási szervek fokozott felügyelet alatt állanak. A községek felügyeletét a törvényhatóságok, ezek felügyeletét pedig a miniszterek látják el. Viszont a miniszterek a parlament ellenőrzése alatt állanak; az ellenőrzést szolgálja a miniszteri felelősség intézménye is. A közigazgatásnak közép- és alsófokon szervezett önkormányzati szervei mellett — miként említettük — vannak még különleges állami középfokú szervek is, amelyek közvetlenül a kormánynak vannak alárendelve. Ilyenek pl. a pénzügyigazgatók a pénzügyigazgatás terén, a tankerületi főigazgatók a tanügyi igazgatás terén.

III. RÉSZ.

17. A magyar közigazgatás központi szervei.

Azt, hogy a központi szerv fogalma alatt mit kell értenünk, már kifejtettük (12. pont). Ehelyütt szükségesnek tartjuk azonban a központi hatósági szervek mellett megemlíteni azokat a fontosabb központi hivatalokat is, amelyek a közigazgatásban különös jelentőséggel bírnak. Ezek: a m. kir. Központi Illetményhivatal, a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Levéltár.

18. A kormányzó közigazgatási hatásköre. A felségfolyamodványok és a kormányzói kihallgatások. A kormányzó segéd-szervei.

A magyar állam alkotmányos királyság, amelynek feje és megszemélyesítője a király, illetőleg jelenleg, minthogy a királyi hatalom gyakorlása szünetel, az 1920:I., illetőleg az 1920:II. törvénycikk értelmében a kormányzó. Az államfő a végrehajtóhatalomnak legfőbb birtokosa. Az államfő ezeket a jogokat éppen azért, mert alkotmányos államnak a feje, csak az alkotmány előírása szerint gyakorolhatja, mint azt az 1790:XII. törvénycikk is kijelenti. Ezt az államfő esküjében, a törvény záradékában (a király koronázási esküjében, a királyi hitlevélben) külön ki is emeli és megígéri, hogy az ország törvényeit és szokásjogait mind maga megtartja, mind másokkal megtartatja.

Az államfő a végrehajtó hatalmat a felelős miniszterek útján gyakorolja. Ez abból a tényből is kiviláglik, hogy az államfő minden intézkedése csak akkor törvényes, ha azt a felelős miniszterek valamelyike is aláírja. Az alkotmány éppen azért állította a felelős minisztereket az államfő mellé, hogy annak intézkedéseiért legyen felelős tényező, mert közjogunk értelmében a király, illetőleg az államfő személye sérthetetlen, felelősségre nem vonható, ezért tetteiért a felelősséget a felelős miniszterek viselik. A miniszterek felelősségét az 1848:III. törvénycikk mondja ki. Jól meg kell azonban jegyeznünk azt, hogy amikor a miniszter a király rendeletét maga is aláírja (ellenjegyzí), ez nem azt jelenti, mintha a miniszteri aláírás adná meg az államfő rendelkezésének a tulajdonképpeni intézkedési jogot, hanem azt, hogy az államfői intézkedés alkotmányszerűségéért a miniszter vállalja a felelősséget, mintegy igazolásául annak is, hogy az intézkedés az államfőtől ered, tehát mintegy hitelesíti az államfő aláírását. Ebből az is következik, hogy az államfői minden intézkedésnek a miniszteri ellenjegyzés elengedhetetlen kelléke.

Bár az államfő a végrehajtó hatalom legfőbb birtokosa, mégis az államfőt a közvetlen intézkedés csak azokban az ügyekben illeti meg, amelyeket az alkotmány vagy valamely törvény vagy szokásjog kifejezetten az államfő hatáskörébe

utal. Ilyen kizárólag az államfőt megillető jogok azok, amelyek az állami élet legfőbb vezetésére, irányítására vonatkoznak. A 64/1867. M. E. rendelet részletesen felsorolja azokat az ügyeket, amelyek államfői elhatározás alá tartoznak. A közigazgatási teendők legnagyobb részét azonban az államfő a törvények rendelkezései következtében csak más szervek által, illetőleg ezek útján végzi. Ezeknek az ügyeknek az intézését az államfő magához nem vonhatja. Megmarad azonban az államfőnek minden közigazgatási szerv felett a legfőbb felügyeleti joga, másrészt az államfő bármely közigazgatási hatóság vagy bíróság intézkedését a kegyelmi jog alapján megváltoztathatja, avagy tetszése szerint mérsékelheti. Az államfő legfőbb felügyeleti jogából folyik, hogy bármely közigazgatási vagy bírói szerv működését akár személyesen is ellenőrizheti, felvilágosítást és jelentést követelhet tőle.

Az államfőnek az állampolgárokkal való közvetlen érintkezésére szolgálnak az államfői kihallgatások és a felségfolyamodások. Az állam minden polgárának joga van panaszával vagy kérelmével az államfőhöz fordulni, aki ebből kifolyólag szükséges intézkedéseit felelős miniszterei útján teszi meg. Az államfői kihallgatások kétfélék, úgymint: külön- és magánkihallgatások. Az előbbiek általában a magasabb politikai méltóságok és idegen államok képviselőinek fogadására szolgálnak. Magánkihallgatáson a kabinetirodához való előzetes bejelentés után, megfelelő óvintézkedések figyelembevételével és az illemszabályok betartásával bárki megjelenhet.

A felségfolyamodványok — amelyeknek tárgya panasz vagy kegyelmi kérés lehet — magánkihallgatáson személyesen adhatók be, vagy postán küldhetők el. Oly esetben azonban, amikor valamely kegyelmi kérvény előterjesztéséről van szó, leghelyesebb a felségfolyamodványt az elsőfokon eljáró hatóságnál benyújtani, amely ezt köteles megfelelő iratokkal, esetleg jelentéssel, a felettes hatóságnak továbbítani. Ez saját álláspontjának kifejtése mellett az illetékes miniszterhez juttatja, aki azt esetleg jelentés kíséretében az államfő kabinetirodájába továbbítja. Ez az eljárás azért helyesebb, mert a felségfolyamodvány elintézéséig az ítélet vagy határozat végrehajtását az alsóbb hatóságok rendszerint felfüg-

gesztik, illetőleg ha az alsófokú szervek a felfüggesztésről még nem intézkedtek, ezt a miniszter rendelheti el. Az államfő a felségfolyamodványra — elhatározása szerint — kézjegyét alkalmazhatja (ezt nagy kézjegynek is szokás nevezni, s ennek alkalmazása úgy történik, hogy a kérvényre külön papírlapot ragasztanak, amelyen az eljárásra illetékes miniszter és a kormányzónak kezdőbetűi olvashatók). Ha nem ez történik, a kabinetiroda a kérvényt vagy „ab imperatore“, illetőleg „kormányzótól“ jelzéssel, vagy pedig csak bélyegzőjével látja el és minden jelzés nélkül küldi le az illetékes miniszterhez. A nagy, illetőleg a legfelsőbb kézjeggyel való ellátás azt jelenti, hogy az államfő a jogos, illetőleg méltánylást érdemlő esetben a kérést teljesíteni hajlandó. A miniszter ez esetben köteles felterjesztést, esetleg kegyelmi előterjesztést tenni megfelelő indokolás kíséretében. A „kormányzótól“ jelzésre a miniszter köteles az ügyet kivizsgálni, illetőleg tárgyalni és jogosult hatáskörében felterjesztés nélkül is azonnal intézkedni, esetleg kegyelmi előterjesztést vagy jelentést tenni. A legújabb gyakorlat szerint azonban a miniszter ez esetben is a tett intézkedésről, illetőleg az eset körülményeiről a kabinetirodához jelentést tesz. A kabinetirodai bélyegzővel ellátott, jelzés nélküli felségfolyamodványokat a miniszter iratként intézi el és tárgyalás alá is csak akkor veszi, ha annak szükségét látja. Ebben az esetben azonban a kormányzóhoz jelentést tenni nem kell. Természetes azonban, hogy a miniszter ilyen esetben is tehet kegyelmi előterjesztést, ha azt indokoltnak látja. Tény az, hogy az államfő — akár közigazgatási, akár egyéb kegyelmi kérvényről van szó — elhatározását csak az illetékes miniszter előterjesztésére és ellenjegyzésével teszi meg. A kormányzó segéd szervei a kormányzati közigazgatási ügyek intézésében elsősorban a miniszterek, azután a kabinetiroda, a katonai iroda és a gazdasági iroda (8. pont).

19. A felelős miniszteri kormány. A minisztertanács. A miniszterek hatásköre és felelőssége általában.

Az államfő végrehajtó hatalmát 1848 óta felelős minisztériuma útján gyakorolja (1848:III. törvénycikk). A kormány közigazgatási ágak szerint több csoportra van osztva, minden

ügyágazat élén egy-egy miniszter áll. Az összes miniszterek együttesen alkotják a kormányt. A kormány áll: a miniszterelnökből és 9 szakminiszterből. Ezek a következők: 1. belügyi; 2. külügyi; 3. földművelésügyi; 4. honvédelmi; 5. igazságügyi; 6. pénzügyi; 7. kereskedelem- és közlekedésügyi; 8. vallás- és közoktatásügyi és 9. iparügyi miniszter. A miniszterek közigazgatási ügykörét miniszteri tárcának is szokás nevezni. Azokat a minisztereket, akiknek alárendelt hatóságaik nincsenek, tárcanélküli minisztereknek mondják. Ilyen volt az Osztrák-Magyar Monarchia fennállása idején a felség személye körüli miniszter, ilyennek tekinthető a miniszterelnök is, ha csak nem vállalja valamelyik minisztérium vezetését. A miniszternek segédszerve a vezetése alatt álló minisztérium.

A minisztérium szó általában két fogalmat is jelent. Minisztériumnak nevezik a minisztert alárendelt segédszerveivel együtt. Így beszélünk belügyi-, földművelésügyi minisztériumról stb., viszont minisztérium szó alatt érthető a miniszterek összessége, amelyet minisztertanácsnak is nevezünk. Vigyáznunk kell azonban nagyon a kifejezésekre, a miniszter ugyanis egyedi (individualis) hatóság, ami azt jelenti, hogy minden rendelkezés, mely az ő minisztériumában történik, csak ő általa vagy az ő nevében történhetik. Nem helyes tehát, ha azt mondjuk pl.: „a köztisztaság megőrzéséről szóló 76.796/1918. B. M. belügyminisztériumi rendelet“, hanem erről a tárgyról szóló belügyminiszteri rendelet. Viszont a nyilvános betegápolás rendezéséről szóló 6000/1931. M. E. rendeletről nem azt mondjuk, hogy ennyi számú miniszteri rendelet, hanem minisztériumi rendelet, mert az M. E. jelzés nem azt jelenti, hogy azt a miniszterelnök mint egyedi hatóság adta ki (mert a miniszterelnöknek, ha csak nem vállalja más miniszter ügykörét, hatósági ügyágazata nincs), hanem azt, hogy a rendeletet az összes minisztereket magában foglaló minisztérium — mint collegium — adta ki és azt a miniszterelnök az összes miniszterek nevében írta alá.

A miniszteri állás elnyerésének különös minősítési feltételei nincsenek, csak általános feltételei vannak. Ezek: a magyar állampolgárság, írni-olvasni tudás, önjogúság. Nem lehet miniszter, aki büntett vagy vétség miatt vád alatt, vagy szabadságvesztés büntetés hatálya alatt áll, nyereségvágyból

vagy aljas indító okból elkövetett bűncselekmény miatt el volt ítélve, valamint az, aki hivatalvesztés hatálya alatt van.

A miniszterelnököt az államfő minden előterjesztés nélkül, tetszése szerint nevezi ki. A kinevezést ez esetben a lelépő miniszterelnök, vagy a kinevezett miniszterelnök maga ellenjegyzí. A kormány (kabinet) többi tagját, az úgynevezett szakminisztereket viszont az államfő a miniszterelnök előterjesztésére nevezi ki. A miniszter az államfő kezébe esküt köteles tenni.

A miniszterek úgy az államfő ellenjegyzett intézkedéseíért, mint a maguk eljárásáért felelősséggel tartoznak. A miniszteri felelősség kétféle, úgymint politikai és jogi felelősség. A politikai felelősség abban nyilvánul meg, hogy az országgyűlés, ha a miniszter magatartását, illetőleg intézkedéseit nem helyesli, a miniszterrel szemben bizalmatlanságát nyilvánítja (pl. indítványát, melyhez állását köti, leszavazzák). Ez esetben a miniszternek le kell mondanía. Ha a kormánynak csak egy vagy két tagja mond le, miniszterválságról beszélünk, ha azonban a miniszterelnök mond le, akkor vele együtt az összes miniszterek távoznak és ez esetben kormány-, illetőleg kabinetválságról beszélünk.

A miniszterek jogi felelősségéről az 1848:III. törvény-cikk intézkedik és részletesen megjelöli azokat az okokat, amelyek miatt a miniszterekkel szemben felelősségrevonásnak van helye. Általánosságban csak törvény- vagy alkotmány sértés miatt lehet a minisztereket felelősségre vonni. A miniszterek felelősségrevonása nem a rendes, hanem a felsőház tagjaiból erre a célra alakított különbíróság által történik.* A miniszter oly bűncselekményért, amelyet hiva-

* A miniszter felelősségrevonását a képviselőház általános szótöbbséggel mondja ki. A felsőház titkos szavazással 36 tagot választ, ezek közül azután 12 tag alkotja a bíróságot, mégpedig olyképpen, hogy a 36 tagból tizenkettőt a képviselőház által kiküldött vádbiztosok, tizenkettőt a miniszter visszavethet. A bűnösség megállapításához legalább 8 szavazat szükséges. Szavazategyenlőség esetén a vádlottra kedvezőbb döntés válik határozattá. A felsőházi bíróság mindazt a büntetést kiszabhatja, amelyet büntető-törvénykönyvünk ismer, ezenkívül még vagyoni kártérítést is megállapíthat. Az ítélet ellen fellebbezésnek helye nincs és a kormányzó a miniszterrel, valamint az ugyanazon elbánás alá eső Legfőbb Állami Számvevőszék elnökével szemben kegyelmezési jogát sem gyakorolhatja. A király is csak közbo csánat, amnesztia, esetében adhatott kegyelmet.

talos minőségén kívül követett el, a rendes bíróság által vonható felelősségre.

Ha a miniszter — büntetőeljárás során — hivatalvesztésre, viselt hivatalának elvesztésére, vagy politikai jogainak felfüggesztésére elítéltetett, ez esetben államfői rendelkezés nélkül is elveszti miniszteri állását. A miniszteri állások számát törvény állapítja meg. Ebből következik, hogy új minisztériumok létesítését, vagy meglevők megszüntetését csak törvény mondhatja ki.

A kormányzati ügyeket a kormány tagjai minisztertanácsban tárgyalják meg. A minisztertanács elsősorban tanácskozó testület, amelyen részint fontosabb állami, vagy több miniszter hatáskörébe tartozó ügyeket tárgyalnak meg, részint pedig az egyes miniszterek között felmerülő hatásköri vitákat intézik el. Vannak azonban olyan ügyek is, amelyekben valamely törvény rendelkezéséből kifolyólag a minisztertanács, mint testületi (kollegiális) hatóság határoz. Ilyenek pl. a főispánoknak rendkívüli kormánybiztosi hatáskörrel való felruházása (1886:XXI. tc. 64—66. §-ai), a királyi okirattal történő honosítás előterjesztése (1879:L. törvénycikk) stb. A minisztertanácsban a miniszterelnök vagy helyettese elnököl, aki a minisztertanácsot bármikor összehívhatja; kivételes alkalmakkor, nagyfontosságú esetekben a minisztertanácsban az államfő elnököl. A minisztertanács ülései nem nyilvánosak, az ülésekről azonban rendes jegyzőkönyvet kell vezetni. A minisztertanácsban az egyes ügyeket a szakminiszter, vagy ahelyett a kirendelt magasabb rangú tisztviselő — rendszeren államtitkár — adja elő. A minisztertanácsban — meghívás esetén — más magasabb rangú tisztviselő is részt vehet, szavazati joga azonban csak kinevezett minisztereknek van. A miniszter az esetben, ha valamely indítványával a minisztertanácsban leszavazzák és azt magára sérelmesnek tartja, vagy ha a minisztertanács oly határozatot hoz, melyet a maga részéről elfogadhatatlannak tart, a leszavaztatás vagy a hozott határozat politikai következményei ellen csak lemondásával védekezhet. A miniszterek egyébként is meghatározott politikai irány képviselői, akik az általuk helyesnek tartott politikához, azaz célkitűzéshez alkalmazkodnak.

A miniszterek a végrehajtóhatalomnak — a tulajdon-

képeni közigazgatásnak — legfontosabb központi organumai, akik a közigazgatás irányítását, főfelügyeletét, a közigazgatási intézmények szervezését, a törvényben meghatározott keretek között a kinevezési és fegyelmi jogkört gyakorolják, azaz a tulajdonképeni kormányzati teendőket végzik. A minisztert a tárcájához tartozó közigazgatási, valamint kihágási ügyekben (de csak azokban, amelyeknek elbírálása a közigazgatási hatóságoknak mint rendőri büntetőbíróságoknak ügykörébe tartozik) a felsőfokú, tehát végérvényes rendelkezési jog illeti meg. Feladata a törvények végrehajtása, illetőleg azok végrehajtásának ellenőrzése, a minisztertanácsi és miniszteri rendeletek kibocsátása, a törvénytervezetek, a kormányzói előterjesztések elkészítése, a kormányzói rendelkezések ellenjegyzése. Határozata ellen jogorvoslatnak helye nincs (inapellabilis), kivéve egyes meghatározott eseteket, amikor a közigazgatási bírósághoz panasszal lehet élni. A kormányzata alá tartozó közigazgatási ügyek menetéről a miniszter az országgyűlésnek évente köteles jelentést tenni. Azonban sem a minisztertanács, sem a parlament nem fellebbezési fórum, a miniszter intézkedése ellen a felelősségrevonásnak csak akkor van helye, ha a miniszter kifejezetten alkotmány- vagy törvénysértést követett el. Az egyes miniszterek ügykörét külön törvények nem határozzák meg, hanem azokat legjobban a költségvetési törvényekből ismerhetjük meg. Egyébként pedig az egyes törvények is rendszerint megjelölik, hogy a törvény végrehajtása melyik miniszter hatáskörébe tartozik. Általában a szakminiszter megnevezése: pénzügyminiszter, földművelésügyi miniszter stb. már útbaigazítást nyújt arra, hogy a miniszternek ügyágát mi képezi.

A miniszter rendelkezésére közigazgatási teendőknek, ügykörének ellátásában — mint közvetlen segédszerve — minisztériuma, illetve annak személyzete és a különböző szaktanácsok szolgálnak. A személyzet feloszlik fogalmazási, számvevőszéki, kezelő- és altiszti, illetőleg szolgaszemélyzetre. Minden minisztérium ügybeosztása a fontosabb közigazgatási tárgykörök szerint csoportokra, a csoportokon belül ügyosztályokra és ezek keretében alosztályokra oszlik. A csoportok élén az államtitkár, vagy miniszteri osztályfőnök, az ügyosztályok élén az ügyosztályvezetők, az alosztály élén az

alosztályvezetők állanak. Az ügyosztályokban megfelelő számú fogalmazási tisztviselő van beosztva, akik közül az egyik, rendszeren a legmagasabb rangú, az osztályvezetőnek hivatalos helyettese. A fogalmazási személyzet rangja szerint áll: az adminisztratív államtitkárból (államtitkárokból) (III. fizetési osztály), a miniszteri osztályfőnökökből (helyettes államtitkárokból) (IV. fizetési osztály), miniszteri tanácsosokból (V. fizetési osztály), miniszteri osztálytanácsosokból (VI. fizetési osztály), miniszteri titkárokból (VI. fizetési osztály) és miniszteri segédtitkárokból (VIII. fizetési osztály). A politikai államtitkár nem tartozik a minisztérium fogalmazási személyzetének létszámába, állása tisztán politikai, a miniszter parlamenti helyettese, akinek megbízatása rendszerint a miniszter lemondásával vagy felmentésével együtt szűnik meg. A különféle szakirányú tisztviselők elnevezése különbözik a fogalmazási tisztviselők rangjelzésétől, így van műszaki tanácsos, egészségügyi felügyelő stb. A fogalmazási tisztviselők a minisztert működésében előadói tervezetekkel, szakvéleményekkel, ellenőrzési és felügyeleti működésükkel támogatják, a fogalmazási tisztviselők feladatát általában a miniszter hatáskörébe tartozó közigazgatási teendők ellátása, helyesebben intézése alkotja. Az államtitkárok, az ügyosztályfőnökök és az ügyosztályokba beosztott magasabb rangú tisztviselők mindig, a kisebbrangúak pedig kivételesen felhatalmazást kaphatnak a minisztertől, hogy bizonyos ügyeket (a miniszter helyett, illetőleg nevében) intézhessenek el, illetőleg az elkészített ügydarabokat kiadmányozhassák. Az államtitkárok intézkedéseiket a miniszter helyett, a többi tisztviselők a miniszter rendeletéből gyakorolják, illetőleg írják alá. Vannak azonban olyan ügyek is, amelyek kiadmányozását a miniszter kifejezetten fenn tartja magának. A kiadmányozási jog terjedelmét és időtartamát a miniszter határozza meg. Meg kell azonban jegyezni, hogy a minisztérium minden tisztviselőjének intézkedéséért és eljárásáért a miniszter felelős. A tisztviselők viszont a miniszternek teljes felelősséggel tartoznak (büntetőjogi, vagyoni és fegyelmi felelősség). A minisztérium szaktisztviselői létszámába tartoznak a m. kir. közegészségügyi felügyelők (ezeknek a hatáskörét később tárgyaljuk), ilyenek továbbá a mérnöki csoportba tartozó műszaki tisztviselők is stb.

A minisztérium számvevősége szintén osztályokra van felosztva (rendszerint a fogalmazási ügyosztályoknak megfelelőleg), amelyek a minisztérium különböző számviteli teendőit látják el. A számvevőség élén a számvevőségi igazgató áll (V. fizetési osztály). A számvevőségi személyzetet kiadmányozási joggal felruházni nem lehet, így az általuk elkészített kiadmánytervezeteket is a miniszter, illetőleg a kiadmányozási joggal felruházott fogalmazási tisztviselők írják alá.

A minisztérium kezelőszemélyzete az iktató, kiadó és irattárral kapcsolatos ügynevezett segédhivatali teendőket látja el. Az iktatóhivatalnak a beérkezett beadványok iktatása, a kiadóhivatalnak az iktatmányoknak a letisztázása, egyeztetése és továbbítása, az irattárnak pedig az elvégzett és elintézett ügydaraboknak megőrzése, csoportosítása a feladata.

A minisztérium személyzetének személyi ügyeit és azokat, melyeket a miniszter magának tart fenn, a minisztérium elnöki osztálya látja el. A minisztériumban az ügyintézés legtöbbször írásban történik. Szóbeli tárgyalás és ügyintézés csak kivételes esetekben fordul elő. A minisztériumban elintéztett ügydaraboknak az érdekeltekkel való közlése rendszerint a törvényhatóság első tisztviselője közbenjöttével történik. Magának a miniszteri rendelkezésnek a végrehajtása részint a közép-, részint pedig az alsófokú közigazgatási szervek feladata.

20. Az egészségügyi közigazgatás szervezete.

A belügyminiszter egészségügyi közigazgatási hatásköre.

Az 1876:XIV. tc. II. részében három fejezetben jelöli meg azokat a szerveket, amelyek az egészségügyi közigazgatás körébe vágó ügyekben intézkedési, illetőleg rendelkezési joggal bírnak. Bár az egészségügyi törvénynek ezt a részét későbbi jogszabályok, mégpedig egyik fejezetét teljes egészében, a másik két fejezetét pedig nagyrésztben hatályon kívül helyezték és helyettük új szabályokat alkottak, mégis rendelkezésének alapelveit az újabb jogszabályokban is legnagyobb részben továbbra is megtaláljuk.

Az egészségügyi közigazgatás épenúgy, mint általában a közigazgatás minden ága, hármas tagozatot tüntet fel. Itt is

megtaláljuk az alsó-, közép- és felsőfokú szerveket, mégpedig olyanképen, hogy felsőfokon tisztán állami szervek, az alsó- és középfokon pedig önkormányzati és részben állami szervek látják el az egészségügyi közigazgatás munkáját. A közegészségügyet az egészségügyi törvény kifejezetten az állami közigazgatás keretébe utalta, ebből következik, hogy annak ellátása az önkormányzatokra, de különösen a törvényhatóságokra nézve átruházott állami közigazgatási teendőknek tekintendő. Ezért az állam az egészségügyi közigazgatás irányításában és intézésében fokozottabb rendelkezési joggal bír és ugyanakkor a törvények pontosan körülhatárolják azt a területet, amelyen belül az önkormányzatok az egészségügyi közigazgatás körébe tartozó közügyekben önkormányzatuk keretén belül intézkedhetnek. A tisztí orvosi kar államosítása is főleg azt a célt szolgálta, hogy az egészségügyi igazgatás szakközegei az önkormányzatokban is állami tisztviselők legyenek, akik felett az állam legfőbb egészségügyi szerve, a belügyminiszter a törvény keretei között szabadon rendelkezhetik anélkül, hogy az önkormányzatok autonóm jogai a rendelkezési jog tekintetében érintve lennének. Az egészségügyi közigazgatás felsőfokú szerve a belügyminiszter. Középfokú szervei mindazok a testületi és egyedi szervek, amelyek a törvény értelmében közegészségügyi kérdésekben bizonyos meghatározott hatáskörrel rendelkeznek. Ezek a törvényhatósági bizottság, a törvényhatósági kisgyűlés, a közigazgatási bizottság, a törvényhatóság első tisztviselője és a kir. tisztí főorvos. Alsófokú szervei: a járási főszolgabíró, a megyei város polgármestere, a kir. tisztí orvos, a kerületi előljáró, a kerületi tisztí orvos, a községi képviselőtestület, a községi előljáróság, a városi, községi és körorvos.

Az egészségügyi hatósági fokozatok azonban változnak akkor, ha a törvény rendelkezése értelmében az elsőfokon való intézkedési jog nem a rendes elsőfokú hatóság ügykörébe tartozik. Ezekre az esetekre nézve e munka megfelelő helyén mindig felhívjuk olvasóink figyelmét. Meg kell azonban jegyezni már most, hogy abban az esetben, ha az egészségügyi intézkedést közérdekű ügyben (mindazokban az ügyekben, amelyek egyes meghatározott egyének, vagy jogi személyek érdekkörén túl, egyénileg meg sem határozható személyekre terjednek ki) a törvényhatóság első tisztviselő-

jénél alsóbb önkormányzati hatóság tette meg, úgy II. fokon a kisgyűlés jár el. Egyes egyének (természetes vagy jogi személyek) közegészségügyi vitás ügyeiben mindig az alábbi táblázatban megjelölt hatóságok intézkednek.

Az egészségügyi közigazgatás hatósági szervei:

	Kis- és nagy- községekre nézve	megyei váro- sokra nézve	törvényható- sági városok- ra nézve	Budapest székesfővá- rosra nézve
I. fokon	a járási főszolgabíró	a polgár- mester	a megbízott közigazgatási tisztviselő, kerületi be- osztás eseté- ben a kerületi előljáró	a kerületi előljáró
II. fokon	az alispán		a polgár mester	
III. fokon	a belügyminiszter			

Az egészségügyi igazgatás egyes szerveinek hatáskörét, illetőleg munkakörét e könyv megfelelő helyén ismertetjük.

Az egészségügyi közigazgatásnak központi főhatósága és így a közegészségügynek legfőbb őre, irányítója és vezetője a belügyminiszter. Ebből kifolyólag a belügyminiszter hajtja végre az egészségügyre vonatkozó törvényeket, illetőleg a legfőbb felügyeletet gyakorolja azok rendelkezései-
nek mikénti megvalósítása tekintetében. Az egészségügyi törvény 6. és 167. §-ában nyert felhatalmazás alapján joga van az egészségügyre vonatkozó rendeleteket és szolgálati utasításokat kibocsátani. Ugyancsak felhatalmazása van a belügyminiszternek arra is — amennyiben egyes közegészségügyi kérdések fokozottabb figyelmet és közvetlen, átfogó intézkedést kívánnak meg — hogy miniszteri biztost küldjön ki, illetőleg ha szükséges, kormánybiztos kiküldése végett a minisztertanácsnak előterjesztést tegyen. A belügyminiszter-

nek joga van arra, hogy rendelkezésének végrehajtását saját kiküldött tisztviselője útján közvetlenül ellenőrizhesse. Ezt az ellenőrzést rendszerint a közegészségügyi felügyelők útján gyakorolja. A belügyminiszter köteles a közegészségügyi viszonyokról és azok igazgatása körében tett intézkedéseiről évente az országgyűlésnek jelentést tenni.

A belügyminiszter hatáskörébe tartozik ezenfelül az 1936:IX. törvényeikk alapján a kir. tiszti főorvosok, a kir. tiszti orvosok, a községi, kör- és városi orvosok, valamint az 1876:XIV. tc. 64. §-a értelmében az állami közkórházak orvosi és tisztviselői személyzetének (VII. fizetési osztályig bezárólag) kinevezési joga is. Ezenkívül különböző egészségügyi vonatkozású jogosítványok és engedélyek megadása is a belügyminiszter hatáskörébe tartozik; így pl. személyjogú és házi-gyógyszertárak, gyógyfürdők stb. engedélyezése.

A belügyminiszter egészségügyi intézkedési és kihágási ügyekben harmadfokú hatóság, akinek határozata ellen további jogorvoslatnak helye nincs.

A belügyminisztort egészségügyi közigazgatási teendőinek ellátásában részint minisztériuma fogalmazási személyzete, orvos-tisztviselői, részint pedig a közegészségügyi felügyelők, az Országos Közegészségügyi Tanács, egyes közegészségügyi intézetek, intézmények és szervek támogatják.

Egyébként a belügyminiszter közegészségügyi hatáskörét legjobban tükrözi vissza a belügyminisztérium ügybeosztása.

A közegészségügyi vonatkozású ügyek a minisztérium közegészségügyi csoportjában öt osztályba tartoznak. A csoport élén orvos-államtitkár áll. Az osztályok a jelenlegi ügybeosztás szerint a következők:

„XIII. (általános egészségügyi) osztály.

Ügköre: A közegészségügy feltételeinek megállapítása, az ezt veszélyeztető jelenségek megfigyelése, számontartása, a közegészségügy fenntartását, illetve helyreállítását célzó tevékenység előkészítése.

Az ember környezetének, továbbá a köztisztaság, a közlekedés, az építkezés, a városrendezés, a táplálkozás, a közlemezés, a piaci árusítás, a lakás, a gyermekmenhelyek, a letartóztatási intézetek, a nyilvános helyiségek, a munka, az erkölcsrendészet, a temetés, a temetők, a hullaszállítás stb. egészségügyi vonatkozásai. Az idevonatkozó szabályrendeletek egészségügyi szempontból való elbírálása.

Fertőtlenítő intézetek ügyei.

Trachomaügy.

A gyógyfürdőköről, az éghajlati gyógyintézetekről, a gyógyhelyekről, az üdülőhelyekről, az ásványvíz- és gyógyforrásokról szóló törvénycikk, valamint az ennek életbeléptetése, végrehajtása tárgyában kiadott rendeleteknek, továbbá a gyógyhelyekről és üdülőhelyekről, végül a balatoni gyógyhelyekről és üdülőhelyekről szóló rendeleteknek végrehajtásával kapcsolatos összes teendők intézése.

Szülészeti ügyek. Szülésznők kiképzési és személyi ügyei. Szülésznők országos nyilvántartása.

Az orvosi gyakorlatra vonatkozó ügyek.

A szakorvosi képesítés ügyei.

Az orvosság, gyógyszerész és droguista ügyek. A vizsgázott fogászmesterek ügyei. Orvosok és gyógyszerészek társadalmi alulatainak ügyei.

Országos Közegészségügyi Tanács ügyei.

Kihágási ügyekben véleménynyilvánítás.

Államorvosi felülvizsgálat. Az országos gazdasági munkáspénztári tagok kártalanítási ügyeinek orvosi elbírálása.

XIV. (egészségügyi igazgatási) osztály.

Ügköre: Az egészségügyi közigazgatási szolgálat szerveztének és területi beosztásának megállapítása.

A tisztiorvosi szolgálat államosításával kapcsolatos ügyek. Az állami tisztiorvosi szolgálat ügyei, ennek felügyelete és irányítása.

Az állami tisztiorvosok személyi ügyei.

A gyógyszerértési jog adományozásával és átruházásával kapcsolatos ügyek. Gyógyszertárak elhelyezésével kapcsolatos ügyek.

Véleménynyilvánítás orvosok, bábák, védőnők, gyógyszerészek stb. visszahonosítása ügyében.

Egészségüggyel és gyermekvédelemmel kapcsolatos törvény- és rendelettervezetek anyagának gyűjtése.

Az orvosok országos nyilvántartása.

Gyógyszertárak és az azokban alkalmazott gyógyszerészek országos nyilvántartása.

Ebadónak közegészségügyi célokat szolgáló része felhasználásának ellenőrzése.

M. kir. Országos Közegészségügyi Intézet, az orvos internátus, a M. kir. Ápolónő- és Védőnőképző Intézet, a M. kir. Társadalomegészségügyi Intézet és Múzeum, valamint általában a közegészségügyi célokat szolgáló intézmények, intézetek és társadalmi egyesületek ügyei.

Az orvosi kamarákkal kapcsolatos ügyek.

Az egészségügyi vonatkozású véghatározatok felsőfokú elbírálása.

XV. (egészségvédelmi és járványügyi) osztály.

Ügköre: A népbetegségek elleni védekezés ügyei. Iskolaegészségügy, iparegészségügy.

Az egészségházak, tüdőbeteggondozók és nemibeteggondozók ügyei. Az Országos Antivenereás Bizottság ügyei. A munkaközösségi ügyek.

Az ivóvizellátással kapcsolatos ügyek.

A hevenyfertőző betegségek ellen való védekezés. Járványügyek.

Érintkezés a Nemzetek Szövetségének egészségügyi szakosztályával és más nemzetközi egészségügyi alakulatokkal a hevenyfertőző betegségekre vonatkozó nemzetközi védekezés tárgyában.

Az egészségpolitikai szempontból fontos statisztikai adatok gyűjtése, szemmeltartása és feldolgozása.

A gyógyszerek ellenőrzésével és felülvizsgálatával kapcsolatos ügyek. A gyógyszerek, gyógyszerkülönlegességek és a gyógyászati segédeszközök forgalombahozatalának, engedélyezésének, továbbá ellenőrzésének ügyei. A gyógyszerek árának megállapítása. A gyógyszerek behozatalával, elvámolásával kapcsolatos ügyek. A hivatalos gyógyszerkönyv elkészítésével járó teendők. A gyógyszergyárak és laboratóriumok ügyei. Gyógynövényekre, műszerekre és bakteriológai készítményekre, mérgekre, orvosi műszerekre, sebészeti kötözőszerekre vonatkozó ügyek. Mesterséges tápszer gyártása, forgalombahozatala és ellenőrzése.

Tisztí orvosi, közséi és körorvosi tanfolyamok és vizsgák. Tisztí orvosképzés. Orvosok továbbképzése a közigazgatási szolgálat szempontjából. Ápoló- és egészségügyi védőnők, anya- és csecsemővédőnők, fertőtlenítők képzése.

Ápolónők és egészségügyi védőnők országos nyilvántartása.

XVI. (betegellátási) osztály.

Ügkör: A közegészségügy rendezéséről szóló 1876:XIV. tc. IX., X. és XVI. fejezetében foglaltak, valamint a Németországgal 1853. évi július hó 1-én a vagyontalan betegek kölcsönös díjtalan ápolása, a svájci szövetséggel 1875. évi december hó 7-én a letelepedés iránt kötött s az 1876:XVII. tc.-be becikkelyezett államszerződés 7. cikkének, az Olaszországgal a vagyontalan betegek kölcsönös díjtalan ellátása iránt Bécsben 1896. évi június hó 25-én kötött és az 1897:XV. törvénycikkbe iktatott nemzetközi egyezmények, a nyilvános betegápolás költségeinek fedezéséről szóló 6000/1931. M. E. rendelet egészségügyi rendelkezéseinek végrehajtásával, illetve a hivatkozott törvények alapján foganatosított közigazgatási tevékenység irányításával és felügyeletével járó teendők ellátása.

A kórházak, gyógyintézetek, szanatóriumok, betegüdülőházak, szülőotthonok, gyógytelepek, járóbetegek gyógyítására szolgáló orvosi rendelőintézetek stb. felállításának engedélyezése és ellenőrzése.

A magánkórházaknak közkórházi jelleggel való felruházása. A kórházak és gyógyintézetek szervezeti és működési szabályzatának és házirendjének jóváhagyása, illetve láttamozása.

Orvosi műszerek és felszerelések külföldről való behozatalának engedélyezése.

Az állami elme- és ideggyógyintézeteknek és az állami kórházaknak személyzeti, gazdasági és igazgatási ügyei.

A kórházak évi költségvetésének elbírálása és ezzel kapcsolatban az ellátmány, illetőleg napi hozzájárulási díj megállapítása.

Kórházi főorvosok képesítésének szakszempontból való elbírálása.

Kórházi ellátmánynak, illetőleg a napi hozzájárulási díjnak a nyilvános betegápolási költségek terhére való kiutalása.

A kórházak zárszámadásainak felülvizsgálata, államsegélyek elszámolásának jóváhagyása.

Külföldi kórházakban és elmeigógyintézetekben ápolott magyar honos betegek hazaszállításának engedélyezése és intézeti elhelyezése.

Véleménynyilvánítás ápolónők visszahonosítása ügyében.
 Kórházak és gyógyintézetek gyógyszerbeszerzési ügyei, ideértve a betegségi biztosító intézetek gyógyszerellátási ügyeit is.
 Mentésügy.
 Az osztály ügykörét érintő kérdésekben véleményadás.

XVII. (gyermekvédelmi) osztály.

Ügyköre: Az állami gyermekvédelem irányítása. A vonatkozó törvények és rendeletek végrehajtása.

Gyermekjóléti kérdések szemmeltartása és tanulmányozása.

Állami gondozásba vett (gyermekmenhelyi kötelékbe utalt) gyermekek gondozásának felügyelete, téli és nyári ruházatuknak központi beszerzése.

Az állami gyermekmenhelyek igazgatási, gazdasági és személyzeti ügyei. Teleporvosok, telepfelügyelők megbízása és ellenőrzése.

Az állami gyermekmenhelyek kisegítő intézményeinek (üdülőtelepek, gyógypedagógiai intézetek, szigorított nevelésre szolgáló intézetek, ápolóintézetek, szabadlégi erdei iskolák, szanatóriumok stb.) főfelügyelete.

Az állami gyermekmenhelyek kötelékébe tartozó és más szegény gyermekek nyaraltatása. A nyaraltatási mozgalmak támogatása és felügyelete.

A gyermekvédelemmel foglalkozó intézmények főfelügyelete. Gyermekvédelmi egyesületek alapszabályainak jóváhagyása kérdésében véleménynyilvánítás.

Az anya- és csecsemővédelem irányítása és ellenőrzése.

Az óvodák és menedékházak felügyelete és irányítása. Az állami óvodák és menedékházak igazgatási, gazdasági és személyzeti ügyei. Véleménynyilvánítás óvónők visszahonosítási ügyeiben.

Hadigondozott gyermekek (hadiárvak és hadi-rokkantak gyermekei) részére megállapodás (szerződés) alapján tartásdíjhozjárulás vállalása mellett igénybevett közületi, szerzetesi, egyházi, egyesületi stb. intézetek felügyelete és ellenőrzése.

Hozzá tartozóik gondozásában levő hadigyámolt gyermekek után kivételes esetekben havi tartásdíj-segély engedélyezése (3360/1936. B. M. eln.).“

21. A m. kir. közegészségügyi felügyelők és munkakörük.

A m. kir. közegészségügyi felügyelők a belügyminiszter azon orvosi minősítésű szakközegei, akiknek révén a belügyminiszter úgy az egészségügyi hatóságok, mint azok egészségügyi szakközegeinek működését közvetlenül ellenőrzi, illetve főfelügyeleti jogát gyakorolja. Működésükre vonatkozó részletes utasítást a 119.000/1913. B. M. rendelethez csatolt szolgálati utasítás tartalmazza. (Atzél—Chyzer V. kötet, 29. oldal.). Eszerint a közegészségügyi felügyelők szolgálatukat kerületi beosztás szerint végezték. Ezt a beosztást, illetőleg az eddigi általános ellenőrzési rendszert a 240.787/1936. B. M. rendelet megváltoztatta és helyette az ú. n. szakfelügye-

leti (reál) rendszert vezette be. Ennek értelmében a belügy-minisztériumban jelenleg szolgálatot teljesítő négy egészségügyi felügyelő munkaköre nem terület, hanem az egészségügyi közigazgatás szakcsoportjai szerint oszlik meg. E szakcsoportok: 1. az általános egészségügyi rendészeti és betegellátási szolgálat; 2. az egészségvédelmi szolgálat szervezése és az egészségvédelemmel foglalkozó intézetek; 3. a gyermekvédelemmel kapcsolatos intézmények; 4. a járványügy körébe tartozó teendők. A csoportok szerint kirendelt közegészségügyi felügyelők a kapcsolatos ellenőrzési és felügyeleti jogkört gyakorolják. Ha azonban eljárásuk során szakfelügyeletük körén kívül eső jelenségeket is észlelnének, úgy az erre vonatkozó észrevételeiket is kötelesek megtenni.

A közegészségügyi felügyelők feladata, hogy személyes tapasztalás útján közvetlen meggyőződést szerezzenek a szakörükbe tartozó közegészségügyi viszonyokról, a vonatkozó törvények és rendeletek pontos végrehajtásáról. Ugyanekkor a hatósági és egyéb szerveket útbaigazítják és szakszerű tanáccsal ellátják, hogy ilyképen a jogszabályok intencióinak megfelelő egyöntetű eljárást biztosítsák, illetőleg előmozdítsák. A közegészségügyi felügyelők ellenőrzésüket megfelelő útiterv alapján végzik.

A közegészségügyi felügyelők az egészségügyi osztályokban rendes előadói tevékenységet is fejtenek ki. Intézkedési joguk, minthogy nem a fogalmazási orvos-tisztviselők csoportjába tartoznak, nincsen.

Kiszállásuk alkalmával kötelesek az illetékes törvényhatóság főispánjánál és első tisztviselőjénél jelentkezni. Vizsgálataikat a közegészségügyi hatósági közegek és hatósági orvosok közbenjöttével, — rendszerint a kir. tiszti főorvossal együtt végzik.

22/a. Az Országos Közegészségügyi Tanács szervezete és munkaköre.

Az egészségügyi közigazgatás terén a belügyminiszternek véleménynyilvánító szerve az Országos Közegészségügyi Tanács.

Az Országos Közegészségügyi Tanács felállítását a magyar orvosok és természetvizsgálók az alkotmány helyreállítása után Pesten tartott első nagygyűlése határozta el. Ezen országos szakértekezlet

által elfogadott emlékirat alapján 1868. évben a király jóváhagyta a tanács szervezetére és működésére vonatkozó előterjesztéseket, majd kinevezte a tanács elnökét és tagjait. A tanács első elnöke Balassa János volt. A tanács már kezdetben rendkívül nagy munkásságot fejtett ki a közegészségi és orvosi ügyeknek rendezése terén. Elsősorban a tanácsnak köszönhetjük a rendkívüli körülményekkel alkotott és hazánk közegészségügyének alapját képező 1876:XIV. törvénycikk létrejöttét. A tanácsnak eddig csak alapszabályzatban lefektetett hatáskörét az 1876:XIV. törvénycikk fektette le, míg jelenlegi szervezetét és új elnevezését az 1936:IX. te. 15. §-a állapítja meg.

A Tanács elnökét a belügyminiszter előterjesztésére az államfő, másodelnökét, titkárát, valamint kinevezés alá eső tagjait az elnök meghallgatásával a belügyminiszter nevezi ki. A kinevezés alá eső tagok számát a belügyminiszter állapítja meg, ez azonban 24-nél kevesebb nem lehet. Jelenleg a kinevezett tagok száma 55. A Tanácsnak hivatalból tagjai a belügyi, a földművelésügyi, az iparügyi, a kereskedelem- és közlekedésügyi, a vallás- és közoktatásügyi, az igazságügyi és a honvédelmi miniszternek egy-egy képviselője, továbbá a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet igazgatója, az Országos Orvosi Kamara elnöke és a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke. A Tanács ülésein a Tanács tagjain kívül részt vehetnek még: az ügyek természete szerint érdekelt miniszterek által — az elnök előterjesztésére — kirendelt és az ülésre meghívott tisztviselők, a Tanácson kívül álló s a Tanács elnöke által megbízott szakértők. Ezen személyek a Tanácsban a szükséges felvilágosításokat megadják, de szavazati joguk nincs. Az elnök, másodelnök, titkár és a kinevezett tagok megbízása három évre szól. Az időközben kinevezettek megbízása a három évi időnek hátralevő részére terjed.

Szervezeti szabályzatát és ügyrendjét — a belügyminiszter jóváhagyásával — maga a Tanács állapította meg. A Tanács nevében és képviseletében az elnök jár el, az elnököt a másodelnök helyettesíti. A Tanács ügyviteli tennivalóit az elnök irányítása mellett a titkár látja el. A titkárnak szavazati joga nincs.

A Tanács az ügyeket teljes ülésben, szaktanácsokban és bizottságokban intézi. A teljes ülésben csak általános érdekű ügyek és az évi jelentés tárgyalhatók. A Tanács a szaktanácsok számát és minőségét teljes ülésben állapítja meg és a szükséghez képest a szaktanácsok számát és minőségét változtathatja.

Jelenleg a következő szaktanácsok vannak: 1. általános egészségügyi szaktanács; 2. egészségügyi igazgatási és társadalomegészségügyi szaktanács; 3. kórházügyi szaktanács; 4. gyógyszerészeti és fürdőügyi szaktanács; 5. egészségügyi károsodásokat megállapító szaktanács; 6. személyi ügyek szaktanácsa; 7. arsenobenzol szaktanács; 8. insulín szaktanács.

A szaktanácsok egyes kérdések tárgyalására bizottságokat alakíthatnak meg.

Ettől eltekintve a Tanács elnöke a különleges kérdések tárgyalására külön bizottságokat alakíthat. Ezen bizottságoknak hatásköre a szaktanácsokéval egyezik meg.

A beérkezett ügyiratokat az elnök előadóknak osztja ki. Az előadók feldolgozzák az iratokat. A teljes ülésben, a szaktanácsokban vagy külön bizottságokban az előadók jelentése alapján megvitatják a kérdéseket (a szavazás személyi ügyekben minlig, egyéb ügyekben is általában titkos). A Tanács (szaktanácsok és bizottságok is) határozatot hoz. A szakügyeket a szaktanácsok határozatai alapján az elnök közvetlenül közli a belügyminiszterrel; ha a szaktanácsok tagjainak valamelyike a szaktanácsától eltérő véleményt nyújt be, azt a belügyminiszterhez intézett felterjesztéshez csatolják.

A Tanács munkáját a belügyminiszter közvetítésével bármely más miniszter is igénybeveheti.

22/b. Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság szervezete és munkaköre.

A Bizottság felállítására az 1929:XVI. tc. (Atzél—Chyzer, VII. kötet, 19. old.) 47. §-a adta meg a törvényes felhatalmazást. E törvény alapján kibocsátott 500/1931. N. M. M. rendlet (Atzél—Chyzer VII. kötet, 353. oldal) tartalmazza a Bizottság szervezeti szabályzatát, működési körét és ügyrendjét.

Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság a gyógyfürdőire, az éghajlati gyógyintézetekre, a gyógyhelyekre, az üdülőhelyekre, továbbá az ásvány- és gyógyvízforrásokra vonatkozó szakszerű kérdésekben véleményező és indítványozó testület.

A Bizottság elnöke a belügyminiszter, akit az általa kinevezett másodelnök helyettesít. A Bizottság ügyviteli teendőit a belügyminisztérium tisztviselői közül a miniszter által kirendelt titkár látja el.

Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságnak hivataból tagjai:

a) a belügyminiszternek két, a földművelésügyi, kereskedelemügyi, az igazságügyminiszternek, a pénzügyminiszternek a Fővárosi Közmunkák Tanácsának, az Országos Közegészségügyi Intézetnek, az Országos Idegenforgalmi Tanácsnak, a Balatoni Intéző Bizottságnak, az Országos Társadalombiztosító Intézet és a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete igazgatóságainak és az Országos Közegészségügyi Tanácsnak egy-egy, a magyarországi közlekedési vállalatoknak, a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter által kijelölt két, végül Budapest székesfővárosnak három kiküldötte;

b) az Országos Balneológiai Egyesület, a Balatoni Szövetség, a Balatoni Társaság, az Idegenforgalmi Érdekeltségek Szö-

vetsége, a Magyar Turista Szövetség, végül Budapest Fürdőváros Egyesület kijelölése alapján a belügyminiszter által kinevezett egy-egy tag;

c) végül a belügyminiszter által a szakemberek sorából kinevezett 10 tag.

(1) Hivatali kiküldetés alapján (60. § a) pontja) a tagság a hivatalos minőség megszűnéséig, illetőleg a kiküldetés visszavonásáig tart.

(2) A kinevezett tagok (60. § b) és c) pontja) megbízása első alkalommal 1933. évi december hó 31-ig, azontúl pedig mindenkor a megbízás napját követő naptári év január hónapjának 1. napjától számított három év tartamára terjed. Ha időközben új tagok kinevezése válik szükségessé, a kinevezett új tag megbízatása az előbbi bekezdésben említett három év hátralevő időszakára terjed.

Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság tennivalói különösen a következők:

1. Indítványokat tesz a gyógyfürdők, az éghajlati gyógyintézetek, a gyógyhelyek, az üdülnőhelyek és az ásvány- és gyógyvízforrások tekintetében szükséges intézkedések, úgyszintén ezek forgalmának javítása érdekében;

2. véleményt nyilvánít a fürdőtörvény 7., 9., 10., 11., 25., 30., 38., 39. és 58. §-ában, valamint az 500/1931. N. M. M. eln. rendeletben meghatározott esetekben;

3. szakvéleményt ad a gyógyfürdőket, az éghajlati gyógyintézeteket, a gyógyhelyeket, az üdülnőhelyeket és az ásvány- és gyógyvízforrásokat tárgyaló törvény- és rendelettervezetek tekintetében, végül

4. véleményt ad a hozzáforduló bíróságoknak és más hatóságoknak.

Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság vagy teljes ülésben, vagy albizottságban tárgyal és dönt. Albizottságai: 1. az egészségügyi; 2. a gazdasági; 3. a forgalmi és 4. a propaganda-albizottság.

A tagokat az albizottságokba az elnök javaslata alapján a teljes ülés osztja be. A teljes ülést az elnök, az albizottság ülését pedig az albizottság elnöke vezeti.

Az albizottság elnökét saját tagjai közül maga választja.

Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság tagjainak állása tiszteletbeli és díjazással nem jár. Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottságnak nem tisztviselő tagjai, ha Budapesten kívül hivatalos megbízásokban eljárnak, a VI. fizetési osztálynak megfelelő kiküldetési illetményeket, tisztviselő tagjai pedig a hivatali állásuknak megfelelő kiküldetési illetményeket igényelhetik. Az úti számlákat az elnök záradékolja és a belügyminisztérium érvényesíti. Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság működésével felmerülő személyi és dologi kiadások fedezéséről a belügyminiszter gondoskodik.

23. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet szervezete és munkaköre.

Az Országos Közegészségügyi Intézetet az 1925:XXXI. törvénycikk állította fel. Létrejöttét a Rockefeller-alapítvány nagyfokú áldozatkészségének s a magyar közegészségügyi kormányzat megértésének és támogatásának köszönheti (Atzél—Chyzer, V. kötet, 660. oldal).

Az intézet munkakörét maga a törvény körvonalaazza, amikor az intézet feladatát a közegészségügyi tudomány gyakorlati alkalmazásának előmozdításában, a fertőzőbetegségek ellen irányuló védekezés irányításában, a közegészségügyi hatóságok támogatásában és a hatósági, különösen a tisztviselői orvosi kar kiképzésében jelöli meg. Általánosságban tehát a törvény az intézet működését két nagy területben határozza meg, a közegészségügy gyakorlati alkalmazásában és a tanítói munkában.

Az Országos Közegészségügyi Intézet működését 1927. évi július hó 1-én kezdte meg és eredetileg 4 osztályra tagozódott, úgymint: a pathohistológiai és parasitológiai, a bakteriológiai, a serológiai és a kémiai osztályra. Az intézet jelenleg 7 osztályból áll, amelyek a következők: pathohistológia és parasitológia; bakteriológia; serológia; kémia, amelynek alosztálya a biológia; vízügyi osztály, amelynek alosztálya a mérnöki iroda; járványügyi osztály és a külső munkák osztálya. A belügyminisztériummal, mint a közegészségügy legfőbb irányító szervével, való harmónikus és gyors együttműködés biztosítására 1936 július 1. óta az intézet épületében nyert elhelyezést a belügyminisztérium XV. (egészségvédelmi és járványügyi) osztálya, amelynek vezetésére 1936. évi június hó 25-én az intézet igazgatója nyert megbízást.

A pathohistológiai és parasitológiai osztály munkaköréhez tartozik részben a vidékről érkező szövettani preparátumok feldolgozása, részben a bélférgek diagnosztizálása férgek vagy féregpeték útján. A parasitológiai osztály évek óta folytatja a bányászászály elleni küzdelmet. Állandó kísérleteket végez a légyellenes küzdelem megszervezésére, amelyről az osztály vezetője a Népszövetség Egészségügyi Osztályának ülésén is beszámolt. Feladatkörébe tartozik még a malária diagnosztikai vizsgálata s a malária-megelőzés feltételeinek kutatása.

A bakteriológiai osztály hatáskörébe tartozik a fertőző beteg vagy betegségre gyanús egyén váladékainak a 40.700/1930. N. M. M. rendelet által elrendelt bakteriológiai vizsgálata. Az évente elvégzendő vizsgálatok nagy száma ezeknek egyetlen központi intézetben való feldolgozását lehetetlenné tette, ezért az intézet röviddel megalakulása után megalakította a vidéki vizsgálóállomásokat, eleinte négyet; ma ezen vizsgálóállomások száma kilenc. Vizsgáló fiókállomása van az intézetnek: Baján, Debrecenben, Gyulán, Hódmezővásárhelyen, Miskolcon, Pécsen, Szegeden,

Székesfehérváron és Szombathelyen. A vidéki vizsgálóállomások a központi intézettel a legszorosabb összeköttetésben állanak.

A bakteriológiai osztály működésének növekedését szemléltetően mutatja, hogy míg az első teljes esztendőben, 1928-ban, a vizsgálatok száma 7111 volt, addig 1935-ben a vizsgálatok száma 184.306-ra emelkedett. Azóta a vidéki vizsgálóállomások számának szaporításával a központi intézetben végzett vizsgálatok száma valamivel csökkent.

Ugyancsak ezen osztály foglalkozik a typhusvaccina készítésével, amelyet a 212.000/1933. B. M. rendelet az intézet hatáskörébe utalt és ugyanekkor az intézet igazgatóját bízta meg a védőoltások irányításával, az oltóanyagnak kellő mennyiségben való termelésével és kiszolgáltatásával. Ugyanezen rendelet teszi kötelezővé a bacillusgazdák felkutatását és nyilvántartását, amelyet szintén a bakteriológiai osztály végez. A typhus ellen védőoltottak száma 1935-ben 200.000-en felül volt, a bacillusgazda-kutatás eredményeképpen pedig az eddig elvégzett 150.000 vizsgálat alapján az 1936. év végén 940 typhus és 42 paratyphus bacillusgazdát tartott nyilván az intézet.

A serológiai osztály hatáskörébe tartoznak a serodiagnosztikai eljárások és az aktív immunitást kiváltó diphteria elleni oltóanyagnak az előállítás. Foglalkozik még ezenkívül az osztály, különösen az utóbbi időben, a skarlát és a tuberkulózis elleni aktív immunizálás megszervezésének kérdésével is. A serológiai osztályon történnek a Wassermann-vizsgálatok, amelyekre a 40.700/1930. N. M. M. rendelet csak a lehetőséghez képest nyújt módot s amelyeket ma a rendelkezésre álló hely kicsinyisége és a serológiai osztály hatalmas munkaköre következtében csak a terhes anya- és csecsemővizsgálatoknál s az egészségvédelmi körzetekben beszervezett rendelőintézetek számára tud ellátni az intézet. Így is 1936-ban 28.117 volt a vizsgálatok száma.

Ezen az osztályon történik a diphteria anatoxin készítése, amelyet az intézet ingyenesen bocsát a hatósági orvosok rendelkezésére. E munka hatalmas fellendülést nyert a 209.300/1933. B. M. rendelet megjelenése óta, amely a diphteria elleni csoportos védőoltásokat ajánlja. Az anatoxin-praecipitatum bevezetésével, amelynek egyszeri oltása is védettséget biztosít és amelyet a 238.100/1935. B. M. rendelet ajánl, a fellendülés még szembetűnőbb; 1928-ban 5000, 1936-ban pedig közel 300.000 gyermeket immunizáltak diphteria ellen. E téren az európai országok között első helyen állunk.

A 200/1933. B. M. rendelet a gyógyszerkülönlegességek vizsgálatát és törzskönyvezését rendeli el. A gyógyszerkülönlegességek és a magistraliter rendelt gyógyszerek és vegyi anyagok vizsgálata a kémiai osztály hatáskörébe tartozik. A 230.513/1935. B. M. rendelet a vizsgálatot kiterjesztette a kommersz injekciók, homoeopathiás szerek és a külföldről behozott gyógyszerekre is

Ma Magyarországon az intézet vizsgálata és ellenőrzése nélkül gyógyszerkülönlegesség és egységes összetételű gyógyszerkészítmény forgalomba nem kerülhet. Nemcsak a gyári készítményeknek, hanem a gyógyszerészek által elkészített gyógyszereknek — melyeket a gyógyszerértár-vizsgálatok alkalmával a tisztí főorvos küld be — a vények alapján való vizsgálata is a kémiai osztályon történik. A kémiai osztály 1928-ban 1037, 1936-ban pedig 2383 gyógyszervizsgálatot végzett.

A kémiai osztály biológiai alosztálya a kémiai úton nem ellenőrizhető gyógyszerek biológiai vizsgálatával foglalkozik. Ide tartoznak az arzenobenzol, az organotherápiás szerek, insulin, digitális készítmények stb. Ezen gyógyszerek közül minden egyes sorozat készítésétől kezdve állandó ellenőrzés alatt áll, hatásértéküket az alosztály titrálja ki a szokásos biológiai eljárások alapján s a forgalomba kerülő készítmények ezután láttatnak el az intézet címkéjével. A biológiai alosztály az 1936. év folyamán 211 preparátumot vizsgált meg.

A 79.770/1924. N. M. M. rendelet elrendelte az ivóvizek vegyi és bakteriológiai vizsgálat s ezen vizsgálatokat a 79.104/1927. N. M. M. rendelet szintén a Közegészségügyi Intézet hatáskörébe utalta. Az intézet vízügyi osztálya 1936-ban 8875 vízvizsgálatot teljesített és ezzel 25.000-re emelkedett az intézet által megvizsgált és nyilvántartott vízáadó berendezések száma. A megvizsgált kutakról az intézet kartotékot vezet, a jóvizű kutakat a község kérésére az intézet által szabott feltételek betartása esetén „Jó ivóvíz” táblával látja el; 1936-ban 863 jó ivóvíz-táblás kút volt nyilvántartva az országban. Ez az osztály foglalkozik a gyógyszerek vitamintartalmának a meghatározásával is.

A vízügyi osztályhoz tartozik a mérnöki alosztály, amely részint egészségházak tervezésével és építésével, részint pedig a vízügyi osztály keretében épített kutak felállításával foglalkozik. A belügyminiszter által rendelkezésre bocsátott hitelkeretből az intézet rosszvízű községekben a célnak megfelelő legolcsóbb eljárási móddal jóvizű kutakat épített; 1936-ban az intézet 179 kutat építtetett.

A járványügyi osztály a 36.500/1930. N. M. M. rendelet értelmében a bejelentésre kötelezett fertőző betegségek állandó nyilvántartásával és statisztikai feldolgozásával foglalkozik. Hetenként kimutatást készít a fertőző betegségek állásáról és megküldi a Népszövetség Egészségügyi Osztályának, a környező államoknak és a törvényhatóságoknak. Az osztály által feldolgozott bejelentőlapok száma 1936-ban 127.748 volt.

A zöldkeresztes egészségvédelmi munkával a külső munkák osztálya foglalkozik. Az egészségvédelmi szolgálat szervezése már 1927-ben megindult. A 41.066/1929. N. M. M. rendelet az intézet igazgatójának megbízást adott az egészségvédelmi munka további kifejlesztésére, a törvényhatóságokat pedig felszólította a mozgalom

támogatására. Az egészségvédelmi szolgálat személyzetének képzése, munkabeosztása, szabadságolása az intézet hatáskörébe tartozik és a külső munkák osztálya foglalkozik vele. Az osztály nagyarányú és sikeres működését mutatja, hogy 1936 végén 126 egészségvédelmi körzet működött 381 községgel, 1,065.700 lélekkel. Ezen hatalmas arányú fejlődésnél is gyorsabb ütemű terjeszkedés volna lehetséges a községek nagyfokú érdeklődése és áldozatkészsége folytán, ha a védőnők hiánya az egészségvédelmi szolgálat gyorsabb ütemű kifejlődésének korlátot nem szabna.

Az intézet munkakörének a törvény által megszabott másik fő feladatköre a tanítói munka, a hatósági orvosok képzése. E célból az intézet 1928 óta évente rendez 9 hónapig tartó tiszti orvosi tanfolyamokat, 5 hónapi elméleti és 4 hónapi gyakorlati kiképzéssel. A felvett hallgatók száma évente 24, hogy a rendelkezésre álló laboratóriumi férőhelyeknek megfelelően teljes és alapos kiképzést nyújthasson. A tanfolyam főcélja a modern egészségügyi és szociálhigiénés problémák ismertetése és az egészségügyi közigazgatási és az ezzel összefüggő jogi alapismeretekben való alapos kiképzés.

Az intézet 1932 óta évente 6 hetes községi orvosi tanfolyamokat is tart, amelyeknek tárgya lényegesen kisebb időtartamánál fogva megszükitett keretek között a tiszti orvosi tanfolyam tárgykörével azonos. Az 1936:IX. törvénycikk az újonnan kinevezett községi orvosoknál a községi orvosi tanfolyam elvégzését kötelezővé tette, a 268.600/1936. B. M. rendelet pedig a községi orvosi tanfolyamokat és vizsgákat szabályozta, aminek eredménye lett, hogy az 1932—35-ig átlagosan 30 körül mozgó létszám 1936-ban a férőhelyek maximumának megfelelően 80-ra emelkedett.

Az intézet — amint az egyes osztályok fentvázolt munkaköréből is kitűnik — mindenben igyekezett az eltelt 10 év alatt a felállításáról szóló törvény szellemének megfeleni. Mindinkább erősödő szálak ezrei fűzik az intézetet az ország közegészségügyének gyakorlati problémáihoz, minden téren segítséget nyújt a közegészségügy előretolt őrszemeinek, a községi és körorvosoknak nehéz munkájukban. Kevés ily irányú intézet van az egész világon, amely ennyire megtalálta a laboratóriumi munkának az élethez vezető útját és egyben megtartotta szoros és harmónikus összeköttetését az egészségügyi közigazgatás legfőbb szervével, az egészségügyi politikát irányító belügyminisztériummal.

24. A m. kir. Ápolónő- és Védőnőképző Intézet szervezete és munkaköre.

A 41.066/1929. N. M. M. rendelet az egészségvédelmi szolgálat további fejlesztését rendelte el. A falusi általános egészségvédelmi szolgálat ellátására a magyar állam a Rockefeller-alap segítségével felállította a m. kir. Ápolónő- és Védőnőképző Intézetet, amely

a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet felügyelete alatt áll és a zöldkeresztes egészségügyi védőnők kiképzésével foglalkozik, akiknek feladatköre az egészségvédelmi körzetekben a vezetőorvosnak való segédkezés, anya- és csecsemővédelem, iskolásgyermekek egészségügyi gondozása, tuberkulotikus betegek gondozása és az otthoni betegápolás tanítása. Az intézet 1930. év szeptemberében nyílt meg.

A modern egészségügyi követelmények kielégítésére még 1921-ben megnyílt Debrecenben Csiky professzor kezdeményezésére a Vörös Kereszt szervezésében, Ibrányi Alice főnökasztany irányításával a Debreceni Ápolónőképző Intézet, a klinikai betegápolás céljára intelligens ápolónők kiképzésére. Az 1927-ben a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet felállításával meginduló egészségvédelmi munka szükségessé tette védőnők kiképzését és ezért ugyanezen időben a Rockefeller-alap a Debreceni Vörös Kereszt Ápolónőképző Intézettel megegyezve, a Nagyverdőben új ápolónő- és védőnőképző intézetet építtetett, amely a vallás- és közoktatásügyi minisztérium felügyelete alá került és a debreceni egyetem orvosi karának vezetése alatt áll. Az intézet növendékeinek tanítását a klinika orvosai látják el és szervezete lényegében az alább részletesen ismertetett budapesti Ápolónő- és Védőnőképző Intézet szervezetével megegyezik.

Az egészségvédelmi körzetek gyorsütemű szaporodása újabb intézet felállítását tette szükségessé s ez hozta létre 1930-ban a budapesti Ápolónő- és Védőnőképző Intézetet, amely az 1936–37. iskolaévben az állandóan növekvő felvételi igények kielégítésére a Rockefeller-alap segítségével lényeges kibővítés alatt áll.

A m. kir. Ápolónő- és Védőnőképző Intézetbe 18–30 év közötti, kifogástalan egészségi állapotú, értségi bizonyítvánnyal vagy tanítónői oklevéllel rendelkező nő vehető fel. A tanfolyam szeptemberben kezdődik és két és fél évig tart. A védőnők elméleti kiképzése 40 hét. Ebből 20 hét az előkészítő kurzus, 20 hét a közegészségügyi kurzus. A gyakorlati kiképzés 82 hétig tart.

Az elméleti kiképzés anyagát képezi az előkészítő tanfolyamon: anatómia, physiologia és pathologia, kémia, bakteriológia, gyógyszer-tan, személyi higiéné, kórházi adminisztráció, betegápolástan. A közegészségügyi tanfolyamon: közegészségtan, járványtan, anyavédelem, szülészet, fertőzőbetegségek, csecsemőbetegségek, orr-, fül-, torok-gégebetegségek, szembetegségek, elsősegélynyújtás, csecsemőgondozás, bőr- és nemibetegségek, lélektan és elmekórtan, jogi ismeretek, szociális problémák, védőnői módszertan, gazdaságtan. A gyakorlati kiképzés sebészeti, belgyógyászati és nőgyógyászati betegek ápolásának, gyermekgyógyászatnak és csecsemővédelemnek, szemészeti, különösen trachomás betegek ápolásának, elmebeteg-ápolásnak, orr-fül-torok-gégebetegek ápolásának, városi tuberkulotikus dispensairek munkájának, Stefánia csecsemővédelemnek és a falusi egészségvédelmi szolgálatnak gyakorlati elsajátításából áll.

Az elméleti kiképzés az intézetben, a gyakorlati kiképzés a székesfőváros Szent István közkórházának belgyógyászati és szülészeti osztályán, a II. sz. szülészeti-nőgyógyászati klinikán, a III. sz. sebészeti klinikán, az egyetemi csecsemő- és gyermekgyógyászati klinikán, továbbá az állami szemkórházban, a Lipótmizei Állami Elmeagyógyintézetben, Budapest székesfőváros tuberkulózis dispensairjeiben, a Budapesti Stefánia Szövetségben és az Országos Közegészségügyi Intézet alá tartozó falusi egészségvédelmi körzetekben történik.

Az 1930 óta eltelt idő alatt 4 évfolyam végzett; 99 diplomát adtak ki, amelyek közül 98 rendes, 1 tiszteletbeli diploma volt. A végzett növendékek a következőképpen helyezkedtek el: 69 falusi egészségvédelmi szolgálatban, 1 szociális munkában, 5 tanítótestvér lett a Védőnőképző Intézetben, 2 tuberkulózis dispensairben, 2 fővárosi iskolanővér, 1 ápolónő, 1 a gödöllői szülőotthonban helyezkedett el, 9 visszatért az apácarendhez, amely őt kiképzésre küldte és végül 8 megvált a szolgálattól.

A m. kir. Ápolónő- és Védőnőképző Intézet nehéz és felelősségteljes munkára neveli hallgatóit, ami természetesen csak kellő fegyelemmel és szigorral lehetséges. A munka, melyet az egészségügyi védőnők ellátnak, nem könnyű feladat, de talán a legszebb, ami nő számára elképzelhető. E pálya csak azoknak való, kik arra kimondottan hivatást éreznek. Az egészségügyi védőnői diploma úgyszólván azonnali biztos elhelyezkedést jelent. Ma az egészségvédelmi szolgálat több mint egymillió lelket lát el és remélhető, hogy a jövőben sikerül az egész országban kiépíteni az egészségvédelmi szolgálatot, amelynek kihatása a magyar falu egészségesebbé, ellenállóbbá tételében jövőnkre nézve kiszámíthatatlan előnyt jelent.

25. A m. kir. Társadalomegészségügyi Intézet és Múzeum szervezete és munkaköre.

Az intézményt Társadalmi Múzeum néven 1901-ben létesítette a kereskedelemügyi miniszter, hogy „az a helyes szociálpolitika intézéséhez szükséges hazai és külföldi anyagot egybe gyűjtse, feldolgozza, hozzáférhetővé tegye és ezúton terjessze és népszerűsítse a munkásvédelmet és annak intézményeit”.

A múzeum az egészségügyi ismereteknek a nép szélesebb rétegeiben való terjesztése és vándorkiállításai révén lassankint a népbetegségek elleni küzdelemnek olyan fontos eszközévé vált, hogy amikor 1919-ben a szociális és népegészségügyi igazgatás önálló minisztériumban egyesült, a múzeum nevét Népegészségügyi Múzeumra változtatta át az egészségügyi kormányzat. Ezáltal az intézmény egészségügyi jellege jobban kidomborodott.

A népjóléti és munkaügyi miniszter a múzeum épületét 1927–28-ban a Rockefeller-alapítvány anyagi támogatásával

átépíttette és az intézményt olyan módon szervezte át, hogy az egyrészt mint múzeum az egészségügyi ismeretterjesztés terén az egészségügyi kormányzatnak központi szerve legyen, másrészt pedig mint társadalomegészségügyi intézet az iparhigiénés, valamint a társadalomegészségtani kutatás és oktatás céljait is szolgálhassa. Az intézmény ezért nyerte a m. kir. Társadalomegészségügyi Intézet és Múzeum elnevezést.

Munkakörét az 1928. évi augusztus 8-án megtartott minisztertanács a következőkben állapította meg:

1. a társadalmi betegségekre és a szociális törvénykezésre vonatkozó bel- és külföldi adatok gyűjtése, tanulmányozása és ismertetése;

2. szaktanácsadás, tanfolyamok és kiállítások rendezése, szociálegészségügyi, munkásjóléti és iparegészségügyi kérdésekről;

3. az egészségügyi kultúra intézményes terjesztése és az ehhez szükséges technikai oktatási segédanyag, film, diapozitív stb. anyag előállítása és kölcsönzése, vezérfonalak szerkesztése és kiadása, az országos egészségügyi propaganda adminisztratív és szellemi irányítása;

4. tudományos kutatómunka a társadalomegészségtan és az iparhigiéné terén;

5. az ország területén működő hatósági, társadalmi stb. jellegű egészségügyi és szociális intézmények és a külföldi egészségügyi mozgalmak nyilvántartása.

Szervezete: Az Intézet élén igazgató áll megfelelő szakszemélyzettel (múzeumi titkár, múzeumi őr, múzeumi szaksegéd, könyvtárnok) és segédszemélyzettel.

Az Intézetnek tagozódása a következő:

1. tudományos; 2. múzeumi; 3. propaganda és műszaki osztályok; 4. könyvtár és archivum.

26. Közegészségügyi szempontból fontosabb egyéb szervek és intézmények szervezete és munkaköre.

a) Az Országos Stefánia Szövetség.

Az általános embervédelemnek és így a gyermekvédelemnek természetes alapja az anya- és csecsemővédelem, mert nem elég a már megszületett egyedeket gondozásba venni, hanem a prevenció jegyében gondoskodni kell elsősorban az anyák egészségéről, valamint arról a szociális és erkölcsi támogatásról, amely biztosíték arra, hogy az anyák egészséges gyermekeket szülhessenek. A magyar anya- és csecsemővédelem tulajdonképpen a családvédelem rendszerén épül fel és elsősorban a család képezi gondozásának tárgyát,

Az anya- és csecsemővédelmet átruházott hatáskörben az

Országos Stefánia Szövetség (az anyák és csecsemők védelmével állam által megbízott szervezet) végzi.

A magyar anya- és csecsemővédelem fenntartását három tényező biztosítja: az állam, mint ellenőrző, felügyelő és irányító szerv, megfelelő állami ellátmány nyújtásával; a helyi hatóságok (törvényhatóságok, városok, községek) megfelelő anyagi, erkölcsi támogatással és közvetlen ellenőrzéssel; végül a helyi fiókszövetségekbe tömörült magyar társadalom közvetlen együttműködéssel, ugyancsak értékes anyagi és erkölcsi támogatással. A társadalom közreműködése a magyar anya- és csecsemővédelem munkájában nemcsak eszmei, hanem gazdasági vonatkozásban is igen jelentékeny, mert a Szövetség költségvetésének egynegyedét a társadalmi hozzájárulás teremti elő. Az Országos Stefánia Szövetség 1937. évi költségvetésének megoszlása ezt a képet mutatja:

Államsegély	1,080.000 P
Törvényhatósági és helyhatósági hozzájárulás	1,660.000 P
Társadalmi hozzájárulás	950.000 P
OTI hozzájárulás	200.000 P
Egyéb bevételek	217.134 P
Kispesti szülőotthon bevételei	77.800 P
Összesen	4,184.934 P

A magyar anya- és csecsemővédelem országos szervezetét a központi igazgatóság irányítja, tehát a munka vezetésében és irányításában a legmesszebbmenő centralizáció jut érvényre. Erre szükség van egyrészt az állam ellenőrzésének, irányításának biztosítása szempontjából és szükség van erre azért is, hogy a központban folytatott tudományos kutató munkával a munka rendszerét megfelelően javítani, fejleszteni lehessen. Így lehet biztosítani a szervezet munkájában a célirányos egyöntetűséget és az egységes munkarendszert. Az anya- és csecsemővédelem munkájának végrehajtása azonban a legmesszebbmenő módon decentralizált, mert a minden községben felállított helyi szervezet azok vezetőinek irányításával intézi és hajtja végre az anya- és csecsemővédelmi munkát az egyöntetű országos útmutatások és szabályzatok alapján. A Szövetség munkája az egyes községekben két részre tagozódik: a szakmunkára és a társadalmi szociális, karitatív munkára. A szakmunkát az anya- és csecsemővédő intézetekben az orvosok és védőnők végzik; a társadalmi szociális és karitatív munkát, — amely nélkül eredményes szakmunkát végezni nem lehet — a helyi fiókszövetségekbe tömörült helyi társadalom biztosítja. A védőintézet élén a vezetőorvos áll, aki irányítja és ellenőrzi úgy az orvos-egészségügyi, mint a védőnői szakmunkát. A védőintézet szakmunkásait, akik egy országos státusba vannak tömörítve, az országos központ bízta meg és ezek a központ közvetlen irányítása és ellenőrzése alatt működnek. A fiókszövetségek tisztségeit pedig az autonómiával rendelkező fiókszö-

vetségek maguk töltik be. A védőintézet és a fiókszövetség a helyi anya- és csecsemővédelemnek nem egymás alá vagy fölé, hanem egymás mellé rendelt szervei. Míg a szakmunka ellátása a védőintézetek kötelessége, addig a szociális segélynyújtás, erkölcsi, etikai megsegítések munkája, valamint az ismeretterjesztő „anyák iskolája”-nak és propaganda-előadásoknak rendezése a fiókszövetség munkakörébe illik be.

Az anya- és csecsemővédelem országos szervezetének munkája két főcsoportra oszlik: 1. anyavédelemre; 2. csecsemő- és kisdiedvédelemre.

Az anyavédelem munkája a terhesség IV—V. hónapjától kezdődik és a gyermekágy befejezéséig tart. (Ezt a munkát az az elv irányítja, hogy minden nő, ki gyermeket szül, nagyobb értéket termel a nemzetnek, mintha ez alatt az idő alatt bármiféle más munkát végezne, tehát az államnak és a társadalomnak saját jól felfogott érdeke, hogy ezt a hazafias kötelességét teljesítő anyát lehetőleg semmiféle anyagi és erkölcsi kár ne érhesse. Így tehát az anyavédelem munkája ismét két irányban nyilvánul meg: a szociális és egészségügyi gondozásban, valamint az erkölcsi és lelki támogatásban). A védőintézetek igyekeznek minden tudomásukra jutott terhes anyánál elsősorban megfelelő orvosi vizsgálattal megállapítani, hogy a terhes egészségi állapota megfelelő-e? Ha oly betegségben szenved, mely a szülést károsan befolyásolhatja, a védőintézet teljes erejéből törekszik arra — esetleg megfelelő gyógyintézetbe való utalással —, hogy a szülésig az anya egészsége helyreállíttassék és minden olyan betegség vagy körülmény, mely reá vagy születendő magzatára veszélyt jelentene, a szülésig kiküszöböltessék. A védőintézet igyekszik gondoskodni továbbá arról is, hogy ahol arra szükség van, megfelelő szociális támogatással az anyát alkalmassá tegye a szülés elviselésére. Már a szülés előtt igyekszik a védőintézet a bekövetkezendő szülés zavartalan lefolyását biztosítani. Ha rendes szülésre van kilátás, igyekszik a védőnő útján az anya otthonát alkalmassá tenni a szülés lefolyására és pedig úgy szociális, mint egészségügyi tekintetben. Szükség esetén szülészeti vándorládát bocsájt rendelkezésére, hogy így mindazokat az anyagokat és felszerelési tárgyakat biztosítsa, melyek a szülés zavartalan és higiénikus lefolyásához okvetlenül szükségesek. Ha azonban rendellenes szülésre van kilátás, vagy erkölcsi, esetleg szociális okok teszik kívánatosná, hogy az anya a nehéz napokra otthonából kiemeltessék, úgy a védőnő mindent elkövet, hogy az anyát a szülés idejére megfelelő szülőintézetbe helyezze el, ahol az a kellő orvosi és egyéb egészségügyi segítségben és gondozásban részesül. Erkölcsi tekintetben pedig mindent elkövet a védőintézet aziránt, hogy a családi helyzet, mely minden helyes gyermeknevelésnek alapja, ha nincs kellően rendezve, mielőbb rendeztessék. Vadházakat törvényes házasságkötésre bír, a már megszületett gyerme-

keket utólagos házassággal törvényesíti, az egyenetlenségben élő házastársakat lelki összhangba hozza. Az anyának védelme és ellenőrzése természetesen folytatódik a szülés, valamint a gyermekágy ideje alatt is. Sajnos, a statisztika adatai szerint az anya- és csecsemővédelemmel beszervezett területek anyáinak alig egy-negyede jut a szülés előtt a védőintézetek védelme és ellenőrzése alá (holott mennyi bajnak, bűnnek és tragédiának lehetne elejét-venni, ha minden anya idejében védelem és ellenőrzés alá vétet-nék). Ezért kívánatos volna a terhes nők kötelező bejelentését szigorúan elrendelni.

A csecsemő- és kisdédvédelmi munka nagyobb eredményeket mutat fel, mert a belügyminiszter rendelkezése értelmében az anyakönyvi hivatalok kötelesek minden megszületett és anyakönyvezett csecsemőről az illetékes védőintézetet értesíteni. Az értesítés alapján indul meg a csecsemő védelme. A csecsemővédelem is egészségügyi és megfelelő szociális és erkölcsi védelemre tagozódik. Rendszeres orvosi ellenőrzéssel irányítja a védőintézet szakorvosa a csecsemő táplálását, gondozását és nevelését, a rendszeres család-látogatások útján a védőnő ellenőrzésével pedig gondoskodás történik arról, hogy az anya a kapott utasításokat, tanácsokat, útmutatásokat betartsa. Ahol szükséges, ennek teljesítését, végrehajtását megfelelő szociális segélynyújtással és tanításokkal is alátámasztják.

A magyar anya- és csecsemővédelemnek a központi igazgatóság (Budapest, VIII. Vas-utca 8–10.) keretében működő szervei, amelyek a védőnők kiképzésének és gyakorlati nevelésének végrehajtására is szolgálnak: a m. kir. Állami Anya- és Csecsemővédőnő-képző és Internátus, az Anya- és Csecsemő-Gondozónőképző a szegedi, pécsi és debreceni gyermekklinikákkal kapcsolatban, a központi tejkonyha, a központi laboratórium, a központi védőnői iroda, a jogvédő iroda, a Központi Anya- és Csecsemővédő Intézet, az Anya- és Csecsemőotthon, az Anyavédelmi (szülő) Intézet, az Anya- és Csecsemővédelmi Múzeum. Az országos szervezet keretében 309 fiókszövetség, 315 anya- és csecsemővédő intézet, 140 tejkonyha, 14 anyaotthon, 24 bölcsőde, 20 napközi gyermekotthon, 18 szülő-intézet, 4 csecsemő- és gyermekkórház működik. Ezekben az intézményekben 558 orvos, 715 védőnő, 19 gondozónő, 228 védőnőjelölt, 23 gondozónőjelölt és 30 baba végzi az anya- és csecsemővédelem szakmunkáját. A védőintézetek működési körébe a székhely-községeken kívül 501 község van bekapcsolva. Az országos szervezet átlagban 102.000 csecsemő, 80.000 kisdéd, 39.000 anya gondozását teljesíti; a védőintézetekben folyó orvosi tanácsadásokon az anyák átlagban évenként 735.000 esetben jelennek meg. A védelem alatt álló anyákat, gyermekágyasokat, csecsemőket és kisdédeket egy év alatt átlagban 1.600.000 védőnői látogatással ellenőrzik. Ismeretterjesztő „anyák iskoláját“, melyet az anyák díjtalanul látogathatnak, 4.228 ízben tartottak az elmúlt évben, míg szociális segély-

nyújtásokhoz szükséges anyagi eszközök összegyűjtésére, az anya- és csecsemővédelem eszméinek propagálására 234 ünnepélyt, műkedvelő- és propagandaelőadást rendeztek. A védőintézettel beszervezett területek összlakossága 4,990.715, tehát ma már a védelmi munka, az ország lakosságát tekintetbe véve, több mint a lakosság felére van kiépítve.

b) Az Igazságügyi Orvosi Tanács.

Az Igazságügyi Orvosi Tanácsot az 1890. évi XI. törvény-cikk létesítette.

A tanács áll: elnökből, alelnökből és (legfeljebb) 20 előadó rendes tagból.

Elnökét — az igazságügyminiszter előterjesztésére — az államfő, alelnökét és a rendes tagokat pedig az igazságügyminiszter nevezi ki. A tanács jegyzőjét az igazságügyminiszter rendeli ki, ugyanő a tanácson kívül álló szakértőket is meghívhat a tanácskozássokra, akik egyes ügyek előadásával is megbízhatók.

A tanács az igazságügyminiszter véleményező szakszerve, amely a hozzá utalt kérdésekben a bíróságokkal közvetlenül érintkezik.

Az elnököt és alelnököt 3 évre nevezik ki; ezen idő elteltével azonban újra kinevezhetők. Az előadó rendes tagok megbízatása 3 évig tart. Egy harmadrészüket minden év leteltével kilép; a kilépő tagok azonban újra kinevezhetők.

A tanács feladatkörét képezi az igazságügyminiszter felhívására szakvélemény adása az igazságügyi kormányzat és a törvényhozás terén felmerülő kérdésekben, a közegészségügyhöz tartozók kizárásával.

Ezenfelül különösen:

a) felülvizsgálása azon orvosi szakvéleményeknek, melyeket az igazságügyi hatóságok és a bíróságok ezen tanács elé terjesztenek;

b) véleményadás orvosok által elkövetett és a bíróságok eljárását igénylő műhibák felett;

c) véleményadás az orvosi díjszámlák megállapítása iránt a bíróságok előtt folyamatban levő ügyekben;

d) véleményadás törvényszéki, vagy fogházorvosi állomások betöltésénél a folyamodók szakképzettsége felett;

e) kiválóan fontos esetekben orvos-törvényszéki vizsgálatnak közvetlen teljesítése;

f) közreműködés a törvényszéki orvosi vizsgákon;

g) felülvizsgálása az igazságügyi szervezetben alkalmazott állami tisztviselők és szolgák egészségi állapotának, szolgálatképesség szempontjából.

A tanács ügyrendjét és eljárási szabályait a 35.320/1891. I. M. rendelet szabályozza; a tanács elnöke, alelnöke és tagjai esküt (fogadalmat) kötelesek tenni. A tanács tagjai kötelesek a hivatali

titkot megőrizni, felekkel nem érintkezhetnek, fölvilágosítást nem adhatnak. Az elnök és a jegyző a feleknek az előadó személyéről és az ügy mikénti állásáról felvilágosítást nem adhatnak.

c) A m. kir. Országos Bírósági Vegyészeti Intézet.

(Budapest, I. Győző-utca 11.)

Eleinte (1872. év előtt) dr. Felletár Emil a bíróságok részére csak magánmunkálatok gyanánt végzett vizsgálatokat.

Első ízben a 15.993/1872. I. M. rendelet mondta ki, hogy bűnügyekben a vegyészeti vizsgálatokat elvégezni az „Országos Művegyészeti Hivatal” hivatott. (Az ekkor még Than professzor kémiai intézetében működött). Mint önálló intézet 1883 óta működik. Nevét a 2.146/1897. I. M. rendelet állapította meg.

Az ország területén előforduló bűnügyekben bírósági (ügyész-ségi) megkeresésre végzi a kémiai vizsgálatokat és szakvéleményt ad (emberi, állati szervek és kuruzslószerekről).

Magánfelek részére vizsgálatot nem teljesíthet.

d) Az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elmeorvosintézet.

(Budapest, X. Kozma-utca 13.)

Működését 1894-ben kezdte, mint a „Letartóztatottak és elítéltek megfigyelő osztálya”.

Szervezetét a 9.052/1906. I. M. rendelettel állapították meg. Itt helyeztetnek el:

a) a kétes elmeállapotú előzetesen letartóztatottak és vizsgálati foglyok elmeállapotuk megfigyelése végett;

b) a kétes elmeállapotú szabadlábon levő terheltek, ha elmeállapotuk megfigyelése másképp meg nem történhetik;

c) oly jogerősen szabadságvesztésbüntetésre ítélték és javítóintézeti növendékek, akiken az elmebetegség jelenségei, vagy egyéb speciális elbánást igénylő izgatottsági tünetek (pl. epilepsziás, hisztériás rohamok) mutatkoznak, gyógyítás, illetőleg ápolás végett;

d) kivételesen gyógyítás, illetőleg ápolás végett oly elmebetegek, akik már a büncselekmény elkövetése idejében elmebetegek voltak s közveszélyességük miatt elmeorvosintézeti elhelyeztetésük szükséges.

Munkakörét megfigyelés, gyógyítás és ápolás képezi, továbbá véleményadás az igazságügyminiszter részére.

A felvétel (befogadás) minden esetben a felvételt elrendelő bírósági határozat és orvosi vélemény alapján előzetesen kieszakölendő igazságügyminiszteri engedéllyel történik.

*e) A m. kir. Országos Chemiai és Központi Vegy-
kísérleti Állomás.*

(Budapest, II. Keleti Károly-utca 24.)

Az Intézet közvetlenül a földművelésügyi miniszternek van alárendelve.

Az Intézet munkaköre:

1. Szakvélemények adása a földművelésügyi miniszteriumnak minden vegyészeti vonatkozású kérdésben.

2. Szakvélemény adása a pénzügyminiszteriumnak a pénzügyigazgatás szolgálatában, így:

- a) fogyasztási adómentességek engedélyezése ügyében;
- b) jövedéki kihágási ügyekben;
- c) szeszfőzdek adóköteles termelvényeinek ellenőrzése;
- d) adóköteles termékek (pl. cukor, ásványolaj) ellenőrzése;
- e) exportcikkre (pl. sör, cukor) adóvisszatérítés céljából való vizsgálata;

f) adómentes egyedárusági anyagok (pl. mesterséges édesítőszer) ellenőrzése;

g) vámügyek másodfokú vegyészeti elbírálása;

h) denaturálószer készítése és a denaturálás irányítása.

3. Hivatalos bizonylatok kiállítása kivitelre kerülő termények-, termékek- és cikkek (pl. bor, paprika) vonatkozólag.

4. Talajjavítási munkálatok irányítása és talajjavítási-szabadföldi kísérletezés tervezése.

5. Mérgezésre gyanús élelmiszerek, takarmányok vizsgálata.

6. A mezőgazdasági üzemből elhullott, mérgezésre gyanús állati hullarészek vizsgálata.

7. Élelmiszerek és takarmányok vitamintartalmának vizsgálata.

8. Tudományos készülékek (pl. ecetmérők) ellenőrzése és hitelesítése.

9. Elemi- és különleges (pl. fűszertanulmányi) mikroszkópiai tanfolyamok rendezése.

10. Különleges mykológiai és bakteriológiai tanulmányok.

11. Ehető- és mérges gombák meghatározása és gombaismereti tanfolyamok ellenőrzése.

Az országos intézeten kívül vannak még a) állami, b) törvényhatósági vegykísérleti és vegyvizsgáló állomások és végül c) a vetőmagvizsgáló állomás.

Ezen állomások önállóan működnek (az országostól teljesen függetlenül, csak a földművelésügyi miniszteriumnak alárendelve) körzeti beosztás szerint. Az országos intézetnek is van körzete; de ezenkívül — kivételes esetekben — különleges megbízatás (esetről-esetre) alapján az egész ország területéről is végez speciális vizsgálatot.

A mezőgazdasági termények, termékek és cikkek hamisítá-

sának tilalmazásáról szóló 1895:XLVI. törvénycikk alapján működő vegykísérleti és vegyvizsgáló állomások körzetei (1933. évi március hó 1. óta):

I. Állami vegykísérleti állomások:

1. M. kir. Országos Chemiai Intézet és pestszenterzsébeti vegyészeti kirendeltsége.

Körzete: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye budakörnyéki és pomázi járása, Budafok és Szentendre m. város. A pestszenterzsébeti vegyészeti kirendeltség útján: az alsódabasi, gyömrői, központi, monori, nagykátai és ráckevei járás, Kispest és Pestszenterzsébet m. városok, Komárom és Esztergom k. e. e. vármegye esztergomi járása és Esztergom m. város.

2. M. kir. Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomás, Békéscsaba.

Körzete: Békés vármegyének egész területe, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye tiszai alsó, tiszai felső és tiszai közép járása, Karcag, Kisujszállás, Mezőtúr és Túrkeve m. városok.

3. M. kir. Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomás, Debrecen.

Körzete: Bihar vármegye, Hajdu vármegye, Szabolcs és Ung k. e. e. vármegye, Szatmár, Ugocsa és Bereg k. e. e. vármegye egész területe, Debrecen tvh. város.

4. M. kir. Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomás, Miskolc.

Körzete: Abauj-Torna vármegye, Borsod, Gömör és Kishont k. e. e. vármegye, Heves vármegye és Zemplén vármegye egész területe, Miskolc tvh. város.

5. M. kir. Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomás, Pécs.

Körzete: Baranya vármegye egész területe, Pécs tvh. város, Somogyvármegye barcsi, csurgói, kaposvári, nagyatádi és szigetvári járása, Kaposvár m. város.

6. M. kir. Vegykísérleti Állomás, Újpest.

Körzete: Nógrád és Hont k. e. e. vármegye egész területe, Pest vármegye aszód, gödöllői és váci járása, Rákospalota, Újpest és Vác m. városok.

7. M. kir. Vegykísérleti és Paprikakísérleti Állomás, Kalocsa.

Körzete: Bács-Bodrog vármegye egész területe, Baja tvh. város, Pest vármegye dunavecsei, kalocsai és kiskőrösi járása, Kalocsa és Kisunhalas m. városok.

8. M. kir. Vegykísérleti és Paprikakísérleti Állomás, Szeged.

Körzete: Arad és Torontál k. e. e. vármegye és Csongrád vármegye egész területe, Hódmezővásárhely és Szeged tvh. városok, Pest vármegye kiskunfélegyházi járása, Kiskunfélegyháza m. város.

9. M. kir. Vegykísérleti és Tejkísérleti Állomás, Magyaróvár.

Körzete: Győr, Moson és Pozsony k. e. e. vármegye magyaróvári és rajkai járása, Magyaróvár m. város, Veszprém vármegye devecseri, pápai, veszprémi járása, Pápa és Veszprém m. városok.

II. Törvényhatósági vegyvizsgáló állomások:

10. Budapest Székesfőváros Vegyészeti és Élelmiszervizsgáló Intézete, Budapest (Központi városháza).

Működési köre: Budapest székesfőváros egész területére kiterjed.

11. Győr város tvh. Vegyvizsgáló Állomása, Győr.

Körzete: Győr tvh. város, Győr, Moson és Pozsony k. e. e. vármegye pusztai, sokoróaljai és tószigetcsilizközi járása, Komá-

rom és Esztergom k. e. e. vármegye gesztesi és tatai járása, Komárom m. város.

12. Kecskemét város tvh. Vegyvizsgáló Állomása, Kecskemét.

Körzete: Kecskemét tvh. város Jász-Nagykun-Szolnok vármegye jászági alsó, jászági felső és központi járása, Jászberény és Szolnok m. városok, Pest vm. abonyi és kunszentmiklósi járása, Cegléd és Nagykőrös m. városok.

13. Sopron város tvh. Vegyvizsgáló Állomása, Sopron.

Körzete: Sopron vm. egész területe és Sopron tvh. város.

14. Székesfehérvár város Vegyvizsgáló Állomása, Székesfehérvár.

Körzete: Tolna vm. és Fejér vm. egész területe, Székesfehérvár tvh. város, Somogy vm. igali, lengyeltóti, marcali és tabi járása, Veszprém vm. enyingi járása.

15. Vas vm. és Szombathely m. város Vegyvizsgáló Állomása, Szombathely.

Körzete: Vas vm. és Zala vm. egész területe.

III. A m. kir. Állami Vetőmagvizsgáló Állomás:

(Budapest, II. Kis Rókus-utca 15.)

Munkakörébe tartozik: Magyarország egész területén a hivatalos vetőmagminták megvizsgálása és e tekintetben szakvéleményadás.

f) Az Országos Állategészségügyi Tanács.

Létesítette az 1900:XVII. törvénycikk, amelynek 28. §-a alapján a földművelésügyi miniszternek állategészségügyi kérdésekben véleményező és indítványozó szaktestülete.

A tanácsot alkotja az elnök, alelnök, jegyző és 9 rendes tag; továbbá rendkívüli tagok, legfeljebb a rendes tagok kétszeres számáig.

Hivatalból tagjai a tanácsnak azonkívül: a földművelésügyi minisztérium állategészségügyi és állattenyésztési osztályának, valamint a belügyminisztérium általános egészségügyi osztályának és a kereskedelemügyi minisztériumnak egy-egy, az illető miniszterek által kiküldött képviselője.

A tanács elnökét, alelnökét és tagjait a földművelésügyi miniszter nevezi ki, jegyzőjét a tanács — tagjai sorából — maga választja.

Az elnök, az alelnök, a jegyző és úgy a rendes, mint a rendkívüli tagok működése 6 évig tart, mely idő elteltével újra ki nevezhetők. A rendes tagok egyharmadrésze minden két év letelével kilép.

Munkaköre a következő:

a) a földművelésügyi miniszter felhívására indokolt szakvéleményt mond az állategészségügyi igazgatás körében felmerülő kérdésekben;

b) az állati ragadós betegségek elleni védekezésre s általában az állategészségügyi viszonyokat javító intézkedésekre nézve indítványokat és javaslatokat tesz;

c) véleményt ad új gyógyító eljárások és gyógyszerek engedélyezése, illetve gyógyszerek előállítására vonatkozó eljárások szabadalmazása tárgyában;

d) bírósági megkeresésre véleményt ad állatorvosok műhibái és díjszámlái fölött.

*g) A m. kir. Növényegészségügyi Intézet
(régi nevén: M. kir. Állami Rovartani Allomás).
(Budapest, II. Herman Ottó-út 15.)*

Létesítését a 24.000/1936. F. M. rendelet mondotta ki.

Munkaköre: A mezőgazdasági és kertgazdasági természetvényeket veszélyeztető állati és növényi (baktérium és gomba) kártevőknek, valamint az élősködő és gyomnövények életviszonyainak tudományos és gyakorlati tanulmányozása. Védekező módszerek kidolgozása, védekező eszközök és gépek, valamint védekező és gyomirtó szerek vizsgálata, laboratóriumi és gyakorlati kipróbálása és minősítése. Védekező szerek növénybiokémiai hatásának tanulmányozása. Tömegesen jelentkező állati és növényi kártevők esetleges közérővel, vagy államsegély igénybevételével való irtásának helyszíni megszervezése és irányítása. A hatóságoknak, valamint a mező- és kertgazdasági növények termesztésével foglalkozóknak díjtalan felvilágosítás és szaktanácsadás. A növényvédelmi ismeretek terjesztése végett közreműködés a gyakorlati útmutatók összeállításában, ismeretterjesztő előadások tartása, rendszeres rádióközlés, időszerű növényvédelmi kérdésekről. A hivatalos növényegészségügyi szolgálat eredményéről évkönyv kiadása.

*h) Az Országos Testnevelési Tanács (OTT).
(Budapest, V. Alkotmány-utca 3.)*

Testnevelési és sporthatóság. A vallás- és közoktatásügyi miniszternek véleményező szerve. Feladatainak teljesítéséhez szükséges adatok megszerzése végett a hatóságokkal közvetlenül érintkezik. Törvényes jogkörében pedig mint felügyelő és végrehajtó szerv működik.

Az Országos Testnevelési Tanács-ot mai szervezetében az 1921. LIII. tc. 10. §-a létesítette. Szervezetét és munkakörét az ugyanennek végrehajtása tárgyában kiadott 9000/1924. V. K. M. és az ezt módosító 111.001/1930. V. K. M. és 111.005-6/1931. V. K. M. rendeletek állapították meg.

Szervezetét a) elnök, társelnök és alelnök; b) főtitkár, a szakbizottságok előadói és titkár; c) 40 tanácsstag és az igazgató (aki állami tisztviselő) alkotja.

Munkakörét a) szakbizottságokban, b) az elnöki tanácsban, c) és a teljesülésben látja el.

Feladatát képezi különösen: a) a vallás- és közoktatásügyi minisztertől, vagy más minisztertől a testnevelésre vonatkozóan vett megbízatásokban eljárni; b) a vallás- és közoktatásügyi minisztertől, vagy más minisztertől érkezett és a testneveléssel kapcsolatos kérdésekben véleményt nyilvánítani és javaslatát megtenni; c) a hatóságoktól, egyesületektől, testnevelési szervektől vagy magánosoktól beérkezett és a hatáskörébe tartozó beadványokat elintézni, illetőleg vélemény vagy javaslat kíséretében további eljárás végett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez előterjeszteni; d) a testnevelés országos állapotát iskolalátogatás révén is figyelemmel kísérni, az iskolai és iskolán kívüli testnevelést, valamint a társadalmi sportügyeket úgy bel- földi, mint nemzetközi vonatkozásban irányítani és fejleszteni; e) az állami költségvetésben a testnevelés céljaira évenként felveendő összegre vonatkozóan a költségvetési előmunkálatok alkalmával mutatkozó szükséglet által megokolt költségvetési tervet készíteni és azt a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjeszteni; f) az Országos Testnevelési Alap rendeltetésszerű felhasználására évente részletes költségvetési tervezetet szerkeszteni és azt a vallás- és közoktatásügyi miniszter elé terjeszteni; g) a testneveléssel foglalkozó szervezetek munkásságát, valamint a testnevelési célokra testületeknek vagy egyesületeknek kiutalt összegek helyes felhasználását ellenőrizni; h) a sporttestületek pénzközelésének ellenőrzését és a főfelügyeleti jogkörbe eső bármely irányú ellenőrzést saját hatáskörében foganatosítani.

i) Az Államorvosi Felülvizsgáló Bizottság.

Az Államorvosi Felülvizsgáló Bizottságot a 2425/1924. N. M. M. rendelet (Atzél-Chyzer V. kötet, 498. oldal) létesítette.

Elnökét és tagjait a belügyminiszterium orvos-tisztviselői közül a belügyminiszter nevezi ki; a bizottság részben a belügyminiszterium orvos-tisztviselői közül, részben pedig a meghívott orvosok közül alakul meg. A bizottságnak előadóját a belügyminiszter tárcájának orvos-tisztviselői közül nevezi ki.

A bizottság feladata, hogy az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról szóló 1924:IV. tc. 2. §-ának kiegészítő részeként a törvényhez csatolt a) melléklet A) II. rész 3. pontjának (1) bekezdésében foglalt rendelkezés szerint a tizenöt beszámítható szolgálati évnél rövidebb beszámítható szolgálati idővel nyugalomba helyezett közszolgálati alkalmazottak közül azoknak, akik semmiféle keresettel vagy jövedelemmel nem bírnak és teljesen munka- és keresetképtelenek, ez utóbbi állapotát — kérelmükre — (rendszerint) a bemutatott tisztiorvosi bizonyítvány alapján elbírálja.

A kérelem csak írásban terjeszthető elő. A kérvényt a „Felülvizsgáló Bizottság”-hoz (belügyminiszterium) kell intézni és közvetlenül a belügyminiszterhez kell benyújtani. A kérvény bélyegmentes.

A „Felülvizsgáló Bizottság“ rendszerint a kérvény és mellékletei alapján határoz.

Az eljárással felmerült költséget (hatósági és orvosi bizonyítványok díja, utazási, kórházi költség stb.) folyamodó maga tartozik viselni.

j) A Magyar Vöröskereszt Egylet.

A Magyar Vöröskereszt Egylet szervezetének és munkakörének megismerése céljából néhány szóval ismertetnünk kell a Nemzetközi Vöröskereszt szervezetét is. Ez utóbbinak szervei a következők:

a) Jelenleg 62 országnak van nemzeti Vöröskereszt Egylete, kb. 30 millió taglétszámmal;

b) Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság, mely a függetlenség és semlegesség jellegével van felruházva és 1863-ban alakult; székhelye Genf;

c) Vöröskereszt Egyletek Ligája, mely a 62 nemzeti Vöröskereszt Egylet szövetségéből alakult 1919-ben; székhelye Párizs.

A Nemzetközi Vöröskereszt ezen 3 alkotó elemének összműködése a 2–4 évenként egybehívott „Nemzetközi Vöröskereszt Konferenciá“-ban történik, melynek teljesjogú tagjai a három fenti szerveen kívül az ú. n. „Genfi Egyezmény“ tagállamainak kormányképviselői is. E konferenciák előkészítését és köztük a folytonosság biztosítását egy kilenc tagú „Állandó Bizottság“ látja el.

A Magyar Vöröskereszt Egylet alapítása királyi rendeletre történt 1881-ben. Jogállását tekintve a társadalom közreműködésével fenntartott közintézmény.*

Magyarország szintén a „Genfi Egyezmény“ egyik tagállama, így nálunk is, más államok hasonló intézményeitől független Nemzeti Vöröskereszt Egylet áll fenn. Országos szervezetét, központi szerveinek hatáskörét, továbbá a vármegyei, városi választmányok és fiókegyletek kereteit alapszabályai határozzák meg. Központi szervei: 1. az országos közgyűlés; 2. a központi választmány; 3. a központi iroda; 4. az elnök; 5. az elnökség többi tagjai; 6. a főgondnok; 7. a főtitkár; 8. az ügyész; 9. a megbízotti kar; 10. a számvizsgálóbizottság; 11. az ifjúsági vöröskereszt osztály végrehajtóbizottsága; 12. a szociális békemunka szervezete. A Magyar Vöröskeresztre vonatkoznak a következő jogszabályok: az 1911:XX., az

* Erre mutat, hogy a) királyi rendelet alapján a m. kir. kormány közreműködésével jött létre; b) alapszabályait és ezek módosításait a kormány előterjesztésére az államfő hagyja jóvá; c) bizonyos szerveit az államfő nevezi ki; d) vezetésében a m. kir. kormány nem csupán mint felügyeleti hatóság, hanem egyenes és közvetlen közreműködés útján vesz részt; e) a munkakörét érintő nemzetközi konferenciákon delegátusai, szakértői stb. útján, mint teljesjogú tag vesz részt, viszont ugyanitt teljesjogú tagként vesz részt a m. kir. kormány is stb....

1913:XLIII., az 1921:XXXIII., az 1929:XL., az 1936:XXX. törvény-cikkek) és végül a 2027/1913. M. E. rendelet.

Működési köre részint: a) békebeli, részint b) rendkívüli (háborús) teendőket foglal magában. Békebeli feladata: 1. a hivatásos és önkéntes ápolónők kiképzése és házi betegápolási tanfolyamok tartása; 2. az országúti elsősegély szolgálat, a vízből mentés és viharjelzés, az elsősegély őrsök a falvakban, a légi mentésügy; 3. a nemzetközi szociális szolgálat: a külföldön élő magyarok és az ő haza közötti kapcsolat fenntartása, a nemzetközi vöröskereszt közvetítésével, tanácsadás, segélyezés, stb.; 4. a kerületi szegénygondozás, a Horthy-akció lebonyolítása, a szociális munkások szak kiképzése, a kórházmisszió, a szeretetotthonok és tanoncotthonok fenntartása; végül 5. az ifjúsági vöröskereszt.

A rendkívüli feladataira a Magyar Vöröskereszt Egylet a fentebb felsorolt békebeli állandó és sokoldalú munkássága által készül elő, hogy azután elemi csapások és tömegszerencsétlenségek esetén, vagy háború idején intézményeit és szerveit a társadalomnak, illetőleg az államnak rendelkezésére bocsáthassa.

27. A m. kir. Közigazgatási Bíróság szervezete és hatásköre. **A Közigazgatási Bíróság orvosi tanácsa.**

A közigazgatási bíróság egyfokozatú független bíróság, amelyet az 1896:XXVI. törvények állított fel. A közigazgatási bíróság áll az elnökből, a másodelnökből, a tanácselnökökből és ítélőbírákból, akiknek rangjuk és jellegük mindenben megegyezik a Kúria elnökének és másodelnökének, tanácselnökeinek és ítélőbíráinak rangjával és jellegével. A közigazgatási bíróság tagjait felerészben a bírói képesítésű, felerészben pedig a magasabb állású közigazgatási tisztviselők sorából nevezi ki a minisztérium előterjesztésére az államfő. A bírói képesítésűek közül csak az nevezhető ki, aki legalább 10 évig bíró, ügyvéd vagy jogtanár volt, vagy az igazságügyi minisztérium fogalmazási tisztikarában 10 évig szolgált. A közigazgatási tisztviselők közül, akik a közigazgatási ágazat fogalmazási szakán legalább 5 éve szolgálnak és ebből 3 évet magasabb állásban töltöttek be. (Rendszerint alispánokat, főjegyzőket, polgármestereket, főügyészt, miniszteri tanácsosokat, főispánokat stb. szoktak kinevezni). A közigazgatási bíróság segédszemélyzetét (elnöki titkár, tanácsjegyző stb.) a szakminisztériumok létszámából a miniszter osztja be vagy nevezi ki,

azonban e beosztott tisztviselők továbbra is annak a minisztériumnak a státusában maradnak, amelyhez előzőleg is tartoztak. A szükséges kezelőszemélyzetről a belügyminiszter és a pénzügyminiszter gondoskodik. A szolgálkat a közigazgatási bíróság elnöke alkalmazza vagy bocsátja el. A közigazgatási bíróság társasbíróság és tárgyalásai nyilvánosak. A közigazgatási bíróság ügyköre szempontjából két osztályra tagozódik, úgymint: általános közigazgatási és pénzügyi osztályra. A pénzügyi osztályba az adó- és illetékügyek, az általános közigazgatási osztályba pedig az egyéb tárgyú közigazgatási ügyek tartoznak. Az egyik osztályban az elnök, a másik osztályban pedig a másodelnök végzi az elnöki teendőket. A közigazgatási bíróság hatáskörét a) teljes-, b) osztály- és c) tanácsülésekben gyakorolja.

Teljes ülés elé tartoznak az ítéldbírák eskütétele, a kebelbeli fegyelmi tanács, a hatásköri bíróság és a közigazgatási bíróság orvosi tanácsa bírói tagjainak megválasztása, a bíróság ügyrendjének módosítása vagy kiegészítése, a bíróság elnöke által a teljes ülés elé vitt kérdések megvitatása. A teljes ülésben a bíróság mindkét osztályának összes bíró tagjai résztvesznek az elnök vagy helyettesének elnöklése alatt. Előadó csak ítéldbíró lehet, a jegyzőkönyvet az elnöki titkár vagy tanácsjegyző vezeti. A teljes ülés érvényes határozatához az elnök, másodelnök és tanácselnökökön kívül a bíróság összes bírótagjai $\frac{2}{3}$ -ad részének jelenléte szükséges. A teljes ülések nem nyilvánosak.

Osztályülés hatáskörébe csupán a döntvények alkotása tartozik. Az osztályülésen az elnök vagy helyettese elnököl; tagjai pedig az osztály keretébe tartozó tanácselnökök és ítéldbírák. Érvényes határozathoz az ítéldbírák $\frac{2}{3}$ részének jelenléte szükséges. Előadó csak ítéldbíró lehet, a jegyzői teendőket pedig a kirendelt elnöki titkár vagy tanácsjegyző látja el. Az osztályülés sem nyilvános. Az osztályülés — mint látjuk — nem szolgál egyébire, mint arra, hogy oly esetekben, amikor az osztály keretében működő tanácsokban valamely elvi jelentőségű állásfoglalásra van szükség, főleg a bíróság egyöntetű gyakorlatának biztosítás végett, az itt megtörténjék. A 4634/1897. B. M. rendelet 7. §-ában részletesen felsorolja azokat az eseteket, amikor döntvény hozatalára szükség van. Így az osztályülés elé

kell terjeszteni azt az ügyet, melynél az ügy tárgyalása során elvi jelentőségű jogkérdés merül fel és az előadó vagy a tanács bármelyik tagja indítványt tesz arra, hogy a kérdést az osztályülés elé vigyék és ehhez a tanács többsége is hozzájárul. Osztályülés elé kell terjeszteni továbbá azt az ügyet, melynek tárgyalása során a tanács tudomást szerez arról, hogy az előadotthoz hasonló ügyben a tanács más, ellentétes alapon nyugvó határozatot hozott, végül az osztályülés határoz akkor is, ha a bíróság elnöke szerez tudomást arról, hogy bizonyos hasonló tárgyú kérdésekben a bíróság egyes tagjainak állásfoglalása össze nem egyeztethető. A fenti esetekben a tanács, illetőleg a bíróság elnöke intézkedik, hogy az osztályülés a felvetett kérdésben állást foglaljon és a konkrét ügy érdemi elintézését a döntésig felfüggeszti. Mielőtt azonban a felmerült kérdésben az osztályülés határozná, az osztály elnöke az ügyet az osztály ú. n. jogegységi tanácsa elé viszi. A jogegységi tanács a kérdést megvitatja és arról jogegységi vagy elvi jelentőségű határozatot hoz. Csak ha ez a döntés nem kielégítő, kerül az ügy a fentebb elmondottak szerint az osztályülés elé. A közigazgatási bíróság általános közigazgatási osztályán jogegységi tanács nem működik. A jogegységi tanács jogegységi és elvi jelentőségű határozatainak, valamint a döntvényeknek csupán az a célja, hogy a bíróság az eljárást egyöntetűvé tegye. A bíróság döntvényeihez az illető osztály mindegyik tanácsának alkalmazkodni kell, amíg azokat az osztályülés esetleg újabb döntvénnyel meg nem változtatja. Meg kell jegyeznünk azt, hogy bár a döntvényekhez való alkalmazkodási kötelezettség csak a bíróság tanácsaira kötelező, mégis ahhoz a közigazgatási hatóságok is alkalmazkodni szoktak, mert ellenkező esetben véghatározataikat a közigazgatási bíróság panasz esetében megváltoztatja és a jogszabályokat a döntvények rendelkezései szerint alkalmazza.

A közigazgatási bíróság elé tartozó ügyek tulajdonképeni elintézése a tanácsülésekben történik. A tanácsok jövő évi beosztását mindig az év végén az elnök állapítja meg. A tanács az elnökön kívül négy ítélőbíróból áll, akik közül kettőnek bírói alapképesítésű egyénnek kell lennie. A tanácsok határozataikat vagy szótöbbséggel, vagy egyhangúlag hozzák. A tanácsülések rendszerint nyilváno-

sak és csak akkor zártak, ha a nyilvánosság kizárását az elnök a közérköles szempontjából, vagy más közérdekből szükségesnek tartja.

A közigazgatási bíróság a közigazgatási eljárás során egyes állampolgárokat ért sérelmet orvosolja, illetőleg a felerült jogvitát eldönti.

A közigazgatási bíróság eljárásában kifejezett formákhoz, illetőleg sorrendhez van kötve és csak olyan közigazgatási jogvitákban hivatott eljárni, amelyeket a törvény hatáskörébe utal. Ez a hatáskör azonban minisztertanácsi felhatalmazás alapján kiadott miniszteri rendeletek útján kiterjeszthető a miniszteri rendeleteken és a törvényhatósági és megyei városi szabályrendeleteken alapuló vitás ügyekre is. A közigazgatási bíróság előtti eljárást közigazgatási peres eljárásnak is nevezzük (80. pont).

Sajnos, hogy a közigazgatási bíróság hatásköre a közigazgatási jogvitás (contentiózus) ügyeknek csak aránylag kis csoportjára terjed ki. Azoknak a közigazgatási jogvitás ügyeknek nagy részét, amelyeknek elbírálása a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik, az 1896:XXVI. törvénycikk sorolja fel, mégpedig olyképen, hogy nemcsak a vitás ügy tárgyát jelöli meg, hanem azt a közigazgatási fórumot is, amelynek véghatározata ellen közigazgatási bírói panasszal lehet élni. A közigazgatási bíróság hatásköre a törvény 19. §-a értelmében sem analogia legis, sem analogia iuris alapján ki nem terjeszthető. Oly esetekben azonban, melyekben a közigazgatási bírósághoz tartozó vitás kérdéssel más oly, különben a közigazgatási hatóság hatásköréhez tartozó kérdés kapcsolatos, melynek előzetes vagy együttes elbírálása nélkül a bíróság elé tartozó főkérdés el nem dönthető, az előbbi felett is a bíróság illetékes dönten. Azokban az ügyekben, amelyeknek eldöntése a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik, a miniszterek még felügyeleti jog címen sem rendelkezhetnek. A közigazgatási bíróság hatásköre a közegészségügyi kérdéseken kívül kiterjed községi, törvényhatósági, népoktatásügyi, vízügyi, vámügyi, vasútügyi, állategészségügyi, vadászati, halászati és ami igen fontos, az állami alkalmazottak illetményügyeire is. Természetesen e felsoroláson kívül óriási azoknak a közigazgatási ügyeknek a száma, amelyek a közigazgatási bíróság hatáskörébe tar-

toznak, úgyhogy azokat teljes egészében felsorolni alig lehetséges.

Az orvosi rendtartásról szóló 1936:I. törvénycikk az orvosok legfelsőbb fegyelmi bíróságaként felállítottta a közigazgatási bíróság orvosi tanácsát. E tanács felerészben bíró, felerészben pedig orvos tagokból áll. Elnöke a közigazgatási bíróság elnöke vagy másodelnöke, vagy az elnök által kijelölt tanácselnök. Az orvosi tanács bíró tagjait a közigazgatási bíróság teljes ülés keretében egy naptári évre választja a bíróság ítélőbírái közül. A tanács orvos tagjait pedig az Országos Orvosi Kamara választmányának meghallgatása után az orvosi kamara tagjai sorából a belügyminiszter nevezi ki 3 év tartamára. A tanács az elnökön kívül 4 tagból áll, amelynek két tagja bíró, 2 tagja pedig orvos. Fegyelmi ügy elbírálásánál a tanács tagjait a tanács elnöke esetenként hívja be. A belügyminiszter által kinevezett 10 orvos-tagnak felerészét Budapesten lakók közül kell kinevezni, ha pedig ezek közül bármelyik is elköltözik Budapestről, akkor helyette ismét budapesti tagot kell kinevezni. A törvény rendelkezése értelmében az az orvos-tag, aki az országos választmánynak is tagja, egyidejűleg a közigazgatási bíróság orvosi tanácsának tagja nem lehet. A közigazgatási bíróság orvosi tanácsának orvos-tagja működésének megkezdése előtt a közigazgatási bíróság elnöke vagy helyettese előtt esküt tesz.

Az eskü szövege a következő: „Én esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy a közigazgatási bíróság orvosi tanácsában viselt tisztemben az ország törvényei, szokásai és egyéb jogszabályai értelmében híven, pontosan, lelkiismeretesen és részrehajlás nélkül fogok eljárni és a hivatali titkot megőrzöm. Isten engem úgy segítjen!”

Az eskütételről jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyet az eskütételnél közreműködő elnök, az esküt tett orvos és a jegyzőkönyvvezető ír alá.

Ha a közigazgatási bíróság orvosi tanácsának orvos tagját az országos orvosi kamara választmányának (1936:I. tc. 11. §) tagjává választják meg, az illető orvostag köteles az országos kamarának haladéktalanul bejelenteni, hogy a közigazgatási bíróság orvosi tanácsában viselt tagságot, vagy az országos kamarai választmányi tagságot kívánja-e megtartani (1936:I. tc. 44. § (6) bekezdése). Ha az ilyen orvos a

jogerős választást közlő értesítéstől számított nyolc napon belül a bejelentést nem teszi meg, vagy ha azt jelenti be, hogy az országos kamarai választmányi tagságot nem fogadja el, választmányi tagsága egyidejűleg megszűnik. Ha pedig az orvos az országos kamarai választmányi tagságot kívánja megtartani, a közigazgatási bíróság orvosi tanácsában viselt tagsága egyidejűleg megszűnik s erről az országos kamara a belügyminiszternek haladéktalanul jelentést tesz.

Ha a közigazgatási bíróság orvosi tanácsának olyan orvos-tagját, aki az országos orvosi kamara választmányának póttagja, a választmány rendes tagjának hívják be, a fent közölt rendelkezések akként nyernek alkalmazást, hogy a nyolcnapos határidő a rendes tagként történt behívás közlésétől számít.

Ha a közigazgatási bíróság orvosi tanácsában orvos-tagsági hely bármely okból időközben üresedik meg, a hátralevő időre a belügyminiszter új tagot nevez ki.

A közigazgatási bíróság orvosi tanácsának orvos-tagjait az ülésekre a tanács elnöke hívja meg lehetőleg nyolc nappal az ülés előtt. Ha a közigazgatási bíróság orvosi tanácsának orvostagja az ülésen bármely okból nem vehet részt, köteles ezt a tanács elnökének az ok megjelölésével olyan időben bejelenteni, hogy helyébe idejekorán más orvos-tagot lehessen meghívni.

A közigazgatási bíróság orvosi tanácsának körén belül az együttalkalmazást kizáró rokonsági és sógorsági viszonyok tekintetében, úgyszintén abban a tekintetben, hogy a tanács orvos-tagjai érdekeltség okából mely ügyek intézésében nem vehetnek részt, a közigazgatási bíróság ítélőbíráira irányadó szabályokat kell alkalmazni.

A közigazgatási bíróság orvosi tanácsának olyan orvos-tagja, aki a tanács előtt tárgyalta ügy elsőfokú elintézésében részt vett, vagy abban mint szakértő közreműködött, az illető ügynek a tanács által történő elintézésében nem vehet részt.

A közigazgatási bíróság orvosi tanácsának működésével járó ügyviteli tennivalók (jegyzőkönyvvezető kijelölése, segédhivatali altiszti szolgálat) ellátása iránt a közigazgatási bíróság elnöke intézkedik (196/1937. B. M.).

A tanács ülésein résztvevő orvosokat, akik nem laknak Budapesten, a VII. fizetési osztálynak megfelelő napidíj és útiköltség illeti meg.

28. A m. kir. Hatásköri Bíróság szervezete és hatásköre.

A bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869:IV. tc. 1. §-a mondotta ki a bírói és végrehajtó hatalomnak egymástól való elkülönítését. Amíg azelőtt a bírói hatalmat a végrehajtó hatalom egy részének tekintették, ezzel a rendelkezéssel teljesen elkülönült egymástól az a két tevékenység, amelyet az igazságszolgáltatás és közigazgatás fogalma alatt értünk. A törvény azt is kimondotta, hogy sem a bírói, sem a közigazgatási hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak. Ha azonban a két hatóság között hatáskör tekintetében vita merült fel, a minisztertanács döntötte el, hogy a kérdéses ügyben melyik hatóság illetékes eljárni. (Ez az állapot állott fenn 1908. évi május hó 1-ig). A törvényhozás a hatásköri jogviták eldöntésére az 1907:LXI. törvényekkel külön bíróságot, a m. kir. hatásköri bíróságot állította fel.

A hatásköri bíróság elnöke és másodelnöke 3 évenként váltakozva a Kúria és a közigazgatási bíróság elnöke és másodelnöke.

A hatásköri bíróság tagjai az elnökön és másodelnökön kívül a Kúriának és a közigazgatási bíróságnak 8—8 ítélembírája. Az illető bírakat úgy a Kúria, mint a közigazgatási bíróság teljes ülésében saját tagjai sorából titkos szavazással választja meg 3—3 évi időtartamra. A tagokat azonban úgy kell megválasztani, hogy a hatásköri bíróságban a Kúria polgári és büntető osztálya, valamint a közigazgatási bíróságnak általános közigazgatási és pénzügyi osztálya képviselve legyen. A megválasztott bíró tisztségét feltétlenül köteles elfogadni és arról le nem mondhat. A hatásköri bíróság az elnökön kívül 6 tagú tanácsban hozza meg határozatát. A tanács 3 tagjának a Kúria, 3 tagjának pedig a közigazgatási bíróság ítélembíráiból kell állnia. A tanács elnöke: a hatásköri bíróság elnöke vagy másodelnöke, vagy az elnök által rangsor szerint kijelölt ítélembíró. A hatásköri bíróság független egyfokozatú bíróság, amely hivatva van mindazon hatásköri kérdésekben végérvényesen dönteni, amelyek a rendes bíróságok (mint járásbíróság, törvényszék, ítélőtábla, Kúria) és a közigazgatási hatóságok között, úgyszintén a közigazgatási bíróság, az országos földbirtokrendező bíróság, honvédbíróság, valamint a közigazgatási hatóságok

között felmerülnek. A hatásköri bíróság hatáskörébe tartozó ügyek sehol nincsenek taxative felsorolva, de kétségtelen, hogy abban a tételes jognak minden változata felmerülhet (büntetőjog, magánjog, közigazgatási jog stb.). A hatásköri összeütközés aktív vagy pozitív és passzív vagy negatív összeütközés lehet. Abban az esetben, ha a kérdéses ügyben két vagy több hatóság magát tartja illetékesnek, beszélünk aktív vagy pozitív hatásköri összeütközésről. Abban az esetben pedig, ha a kérdéses ügyben két vagy több hatóság közül az egyik sem tartja magát illetékesnek, beszélünk passzív vagy negatív hatásköri összeütközésről.

A hatásköri bíróság a vitás ügy érdemi részével nem foglalkozik, csak azt dönti el, hogy annak elbírálására melyik hatóság illetékes, vagy hatáskör összeütközés esete fennforog-e egyáltalán vagy sem. A hatásköri bíróság azonban azt, hogy a hatóság melyik szerve intézze az ügyet, határozatában nem mondja ki. Tehát, ha a hatásköri bíróság megállapítja, hogy az ügy elbírálása pl. a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik, nem mondja meg azt, hogy a főszolgabírónak, vagy alispánnak, vagy a miniszternek kell intézkedni; vagy ha rendes bíróság hatáskörébe utalta azt, nem mondja ki, hogy a járásbíróság vagy a Kúria van hivatva közvetlenül intézkedni. Erre vonatkozólag a fennálló tételes rendelkezések az irányadók. A hatásköri bíróság döntését határozat alakjában a magyar Szent Korona nevében hozza meg. Határozata végérvényes és az általa eldöntött hatásköri kérdést vita tárgyává tenni többé nem lehet. A hatásköri bíróság határozatát mindig indokolni tartozik.

A hatásköri összeütközés esete felmerülhet ugyanazon közigazgatási vagy bírói szervek között is, pl. a főszolgabíró és a megyei város polgármestere között, járásbíróság és törvényszék között. Ilyen esetben az illető közigazgatási vagy bírói szervek közös felettes hatósága, esetleg a miniszter dönti el a felmerült hatásköri vitát. Ha hatásköri összeütközés esete látszik fennforogni, köteles az a hatóság, amelynek határozata következtében a hatásköri összeütközés felmerült, hivatalból, tehát minden panasz bevétele nélkül, az összeütközésre vonatkozó összes iratokat (tehát ebben az ügyben eljáró más hatóságok iratait is) 15 napon belül közvetlenül a hatásköri bírósághoz felterjeszteni. A felterjesztő

hatóságnak (bírósnak) azonnal értesítenie kell azt a hatóságot is, amellyel szemben a hatásköri vita felmerült és kormányhatóságát is; így a rendes bíróság az igazságügyminisztert, a közigazgatási hatóság az illetékes minisztert köteles nyomban értesíteni. A hatásköri összeütközés felmerültét az érdekelt fél is bejelentheti, amikor a hatásköri bíróság által kijelölt előadó-bíró szerzi be a tárgyiratokat. Az ügynek a hatásköri bírósághoz való felterjesztése az eljárás folytatását, valamint az érdemi határozat jogerőre emelkedését is felfüggeszti, a halaszthatatlan intézkedéseket azonban nem zárja ki. A hatásköri bíróság elnöke az ügyirat beérkezése után előadót jelöl ki a bíróság tagjai sorából, aki egyúttal gondoskodik a hiányzó ügyiratok beszerzéséről is. A tárgyalás határnapját úgy kell kitűzni, hogy az értesítés kézhezvétele és a kitűzött határnap között legalább 30 nap legyen. A tárgyalásra úgy az érdekelt feleket, mint az érdekelt minisztert, bűnügyben pedig a koronaügyészt is meg kell idézni. A miniszter bármely tisztviselőjével is képviseltetheti magát a tárgyaláson, az érdekelt ügyfél azonban csak ügyvédi képvisellel jelenhet meg. A felek meg nem jelenése a tárgyalás lefolytatását nem akadályozza meg. A tárgyalás perrendje ugyanaz, mint a közigazgatási bíróságé. Az eljárás mindig bélyeg- és illetékmentes, az ügyvédi képviseltetési költségben sem lehet az ellenfélt elmarasztalni. A bíróság határozatát az ügyben érdekelt miniszterrel, továbbá az érdekelt felekkel közölni kell. A hatásköri bíróság az iratokat a felterjesztő hatóságnak (bírósnak) küldi vissza. Abban az esetben, ha a hatásköri bíróság eljárása a fél kérelmére indult meg, amennyiben a felek egyértelműleg kijelentik, hogy a hatásköri összeütközés esetének elbírálását nem kívánják, az összeütközés elintézése, illetőleg elbírálása elmarad. Ugyancsak nem határoz a bíróság akkor sem, ha a felmerült hatásköri összeütközés megfelelő közigazgatási intézkedés következtében megszűnt s erről a bíróság hivatalosan értesítve lett. Ez esetben a bíróság az ügyiratokat intézkedés nélkül küldi vissza a felterjesztő hatósághoz.

Az 1907:LXI. törvénycikket az 1928:LXIII. törvénycikk egészítette ki, mely a hatásköri bíróság hatáskörét kiterjesztette és szervezetét is bizonyos tekintetben módosította.

29. a) A m. kir. Legfőbb Állami Számvevőszék szervezete és hatásköre.

A legfőbb állami számvevőszéket az állam bevételeinek és kiadásainak, az államvagyon és államadósság kezelésének s általában az állam számvitelének ellenőrzése végett — a kormánytól független önálló hatáskörrel — az 1870:XVIII. törvénycikk létesítette.

A legfőbb állami számvevőszék ellenőrzi a közigazgatás minden ágában, vajjon minden számadás a számviteli rendszer szerint kellőleg igazolást nyer-e, továbbá, hogy a kiadások utalványozása az állami költségvetést megállapító törvény felhatalmazása alapján történik-e. Ehhez képest vizsgálja, hogy az utalványozások megfelelnek-e a költségvetési törvényben megállapított rovatrendszernek, a kiadások nem haladják-e túl az engedélyezett összegeket s végül, hogy tiltott átruházások nem fordulnak-e elő, illetőleg a megtakarítások nem használatnak-e fel a törvényben meg nem engedett célra. Ellenőrző tiszténél fogva a legfőbb állami számvevőszéknek joga van a hatáskörébe tartozó hivatalok (intézmények) pénz-, anyag- és ügykezelését az illető miniszter előzetes értesítése mellett bármikor megvizsgálni.

Ha a legfőbb állami számvevőszék az imént körvonala-zott elvektől és rendszabályoktól bármilyen eltérést tapasztal és az illetékes miniszter nem oszlatja el a kételyeket, az összes ügyiratokat észrevételei kíséretében a miniszterelnök útján a minisztertanácsnak küldi meg, mely határozatát írásban közli a legfőbb állami számvevőszékkel.

A legfőbb állami számvevőszék hatásköre kiterjed továbbá az állami vagyon, az alapok, az állami segélyben részesülő intézetek kezelési számadásainak, az állami adósságoknak, valamint a fémváltópénz veretésének és forgalmának ellenőrzésére.

Ezeken kívül a legfőbb állami számvevőszék őrködik a nyugdíjazási szabályok megtartása felett, ezért az illetékes hatóságok az ellátási táblázatok hiteles másolatait hozzá megküldeni kötelesek (1870:XVIII. és 1880:LXVI. törvénycikk).

A legfőbb állami számvevőszék a törvényhozás által engedélyezett évi hitellel szemben a számadási év folyamán előfordult túlkadásokról, előirányzatnélküli kiadásokról és

a hitelátruházásokról félévenként — és pedig a számadási év első feléről március 15-éig, második feléről szeptember 15-éig — az ú. n. hitelettérési kimutatásokba összefoglalva, a minisztertanács útján az országgyűlésnek jelentést tesz (1897:XX. tc. 16. §. és 1915:XII. tc. 4. §.).

A legfőbb állami számvevőszék működésének legkiemelkedőbb mozzanata az állami zárszámadás elkészítése. A zárszámadást a miniszterek által rendelkezésére bocsátott anyagból, azok megvizsgálása és bírálata mellett szerkeszti oly módon, hogy abból kitűnjön, vajjon a kormány a költségvetésben meghatározott előirányzatot betartotta-e. A zárszámadás tartalmazza a legfőbb állami számvevőszék elnökének jelentését, a minisztereknek a túlkiadásokra, előirányzatnélküli kiadásokra és a kevesebb bevételekre vonatkozó indoklásait, az állam vagyонkimutatásait és mérlegeit, valamint az egyes részek megvilágítására szolgáló részletezéseket és az egyéb jelentéseket. Az országgyűlés a legfőbb állami számvevőszék által elkészített állami zárszámadás alapján gyakorolja zárszámadási, vagyis megszámloltatási jogát és határoz a felmentvény megadása tekintetében.

A legfőbb állami számvevőszék felügyel az állam számviteli szolgálatának rendbentartására, továbbá arra, hogy abban a lehető egyszerűsítések eszközöltessenek. E célból helyszíni vizsgálatokat tarthat. A vizsgálat eredményét a tapasztalt hibák és hiányok elhárítására vonatkozó javaslatok kíséretében közli az illetékes miniszterrel s ha e közlés a kívánt eredménnyel nem járna, a minisztertanáccsal. Amennyiben a legfőbb számvevőszék elnöke a minisztertanács határozatába sem nyugszik bele, ezt a körülményt az országgyűlés elé terjesztendő zárszámadási jelentésébe felveszi (1870:XVIII. és 1880:LXVI. törvénycikk).

A miniszterek a pénz- és vagyонkezelésre, valamint a számvitelre és ellenőrzésre vonatkozó utasításokat és szabályrendeleteket csak a legfőbb állami számvevőszék elnökének előzetes hozzájárulásával bocsáthatják ki és azok módosítását is csak a legfőbb állami számvevőszék elnökének egyetértésével eszközölhetik (1897:XX. tc. 142. §.).

A legfőbb állami számvevőszék az utalványozásokat a vidéki utalványozó hatóságok által beküldött utalványozási jegyzékekben, a Budapesten székelő utalványozási hatóság-

goknál pedig folyamatos helyszíni ellenőrzések során a főkönyvekben tételesen áttekinti s ha valamely tételnek szabályszerűsége iránt kételye támad, a vonatkozó ügyiratokat az illetékes minisztertől bekéri.

A legfőbb állami számvevőszék köteles a bevételeket és kiadásokat nemcsak a tételek számszerinti helyessége és a számviteli beadványokkal való összhangzása tekintetében megvizsgálni, hanem azoknak szabályszerűségét, tekintettel a törvényekre, jogerejű szerződésekre, a közigazgatás különböző ágaiban tényleg fennálló szabályrendeletekre, érdemi- leg is megbírálni (1870:XVIII. és 1880:LXVI. törvénycikk).

A legfőbb állami számvevőszék élén a miniszterekkel egyenlő rangban levő elnök áll. Az elnököt a képviselőház kezdeményezésére az országgyűlés által kijelölt három egyén közül, élethossziglani hatállyal, a miniszterelnök ellenjegyzése mellett, az államfő nevezi ki.

A legfőbb állami számvevőszék ügyeit személyes felelősség mellett az elnök vezeti, aki felelős minden mulasztásért vagy törvényellenes eljárásért, amelyet vagy maga követ el, vagy amelyről tudomással bírt, de jelentésében az országgyűlés elé terjeszteni elmulasztott. Az elnök vád alá helyezését a képviselőház általános szavazattöbbséggel rendeli el s a bíraskodást ugyanoly módon, ugyanaz a bíróság gyakorolja, mely a miniszterekre nézve meg van állapítva (1848:III. törvénycikk).

Az elnököt akadályoztatása esetén az államtitkári rangban levő alelnök helyettesíti. A személyzet egyébként fogalmazási és irodakezelési tisztviselőkből, kezelőkből, díjnokokból, altisztekből és szolgálkból áll. A legfőbb állami számvevőszék fogalmazási tisztviselőinek állásai a hasonló minisztériumi állásokkal teljesen azonos ranggal és jelleggel vannak szervezve (1880:LXVI. tc. 3. §-a és 1914:IV. törvénycikk).

A legfőbb állami számvevőszék elnöke, alelnöke és tisztviselői az országgyűlés egyik házának sem lehetnek tagjai. Elnökké, alelnökké, valamint a legfőbb állami számvevőszék fogalmazási karába tartozó tisztviselővé nem szabad kinevezni olyanokat, akik egymás között vagy a miniszterekkel fel- vagy lemenő egyenes vagy oldalági, első- vagy másodfokú rokonságban vagy sógorságban állanak.

A legfőbb állami számvevőszék elnöke és többi tagjai semmiféle más állami vagy magánhivatalt és oly állást vagy tisztséget, mely számadási vagy vagyoni felelősséggel jár — a természetes és törvényes gyámság kivételével — nem viselhetnek és sem közvetlenül, sem hozzátartozóik vagy más közvetítők által nem vehetnek részt oly vállalatok igazgatásában vagy ügyvitelében, amelyek az államnak számolni kötelesek, vagy az állammal bárminő segélyezési vagy szerződési viszonyban állanak.

A legfőbb állami számvevőszék hatáskörébe tartozó ügyek az elnökségnél, fő- és ügyosztályokban, valamint tanácsülésben tárgyaltnak.

29. b) Az állami és önkormányzati költségvetés rendszere.

A magyar költségvetés felépítése a bruttó költségvetési rendszert követi. E rendszer lényege az, hogy egyfelől a kiadási ágakkal kapcsolatos bevételeket, másfelől a bevételi ágaknál előforduló kiadásokat elkülönítve, teljes összegükkel, nem pedig kompenzáltan kell az előirányzatba felvenni.

A költségvetés két főrészből és pedig a kiadásból és a bevételből áll, amelyek tovább a rendes és rendkívüli kezelés osztályaira tagozódnak. A rendkívüli kiadások osztálya ezenkívül még az átmeneti kiadások és a beruházások alosztályaira oszlik. Mind a rendes, mind pedig a rendkívüli kezelés részletes előirányzata fejezetekre van beosztva. Általában minden kormányzati ág (minisztérium), üzem és nagyobb különleges kezelési ág, mint pl. az állami adósságok és a nyugellátások, egy-egy fejezetet képez. Az állami költségvetésnek ezidőszereint 27 fejezete van. A fejezetek a feladatok irányai szerint további ágazatokra, az ú. n. címekre, ezek pedig a szükségletek minemiségének megfelelő rovatokra, alrovatokra, sőt esetleg tételekre oszlanak.

A magyar állam költségvetése a július hó 1-től június hó végéig terjedő ú. n. költségvetési — pénzügyi — évre készül és összesszerűleg ezidőszereint 1.200 millió pengő körül mozog, amelyből a közigazgatásra mintegy 800 millió pengő, az üzemekre pedig 400 millió pengő esik. A költségvetések rovatokig menő részletezéssel évenként törvénybe iktattatnak. A fejezetekről külön füzetekbe foglalva,

részletes előirányzatok is készülnek, alrovatokig menő részletezéssel, amelyeket indokolások kísérnek.

Az önkormányzatok költségvetéseiket — eltérőleg az államtól — nem költségvetési, hanem naptári évre állapítják meg.

A vármegyei költségvetés 3 fejezetből, ú. m. a háztartási, a nyugdíj és az alapok költségvetéséből, továbbá 2 függelékéből áll.

Az I. fejezet (háztartási költségvetés) feltünteti a vármegye közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásait és bevételeit és sommázatra és részletezésre oszlik. A sommázat három részből, ú. m. szükségleti részből, fedezeti részből és költségvetési mérlegből áll. Mind a szükségleti, mind a fedezeti rész rendes és rendkívüli kezelésre, továbbá a megfelelő rovatokra tagozódik. A részletezésben az egyes rovatok alá tartozó szükségletet, illetőleg fedezetet tételenként kell felsorolni és részletesen megokolni.

A II. fejezet (nyugdíjköltségvetés) és a III. fejezet (az alapok költségvetése) szükségleti (kiadási) és fedezeti (bevételi) részből áll, amelyek rovatokra, esetleg alrovatokra oszlanak. A III. fejezetben a vármegye rendelkezése alatt álló mindazokat az alapokat kell kimutatni, amelyeknek kiadásait egészen vagy részben a vármegye közönségének hozzájárulása fedezi, kivéve az útalapot.

Az I. függelék feltünteti a vármegye területén a költségvetés készítésének évére kivetett és a vármegyei pótdónál számításba jövő adók összegét, továbbá az I., II. és III. fejezetek alatt kimutatott kiadásokra szükséges hozzájárulások összegét.

A II. függelékben fel kell sorolni a vármegye rendelkezése alatt álló mindazokat az alapokat, amelyekhez nincs szükség a vármegye közönségének hozzájárulására.

A városok költségvetése az egyes csoportok szerint történő főösszesítést, a fejezetek és címek szerint való tulajdonképeni költségvetést, végül pedig a rovatonként és tételenként való részletezést feltüntető mellékleteket foglalja magában.

A községek költségvetése a főösszesítést, továbbá a fejezetekre és rovatokra vonatkozó költségvetést tartalmazza.

A városi és községi költségvetések kiadási (szükségleti) és bevételi (fedezeti) részből állanak s rendes és rendkívüli kezelésre oszlanak. Háztartási költségvetéseikhez csatolni kell I. függelékként az önálló vagyonkezelési intézmények, üzemek és vállalatok költségvetéseit, II. függelékként pedig a kezelésükben levő alapok költségvetéseit (1897:XX. törvénycikk, 160.224/1924. B. M. és a 42.200/1927. B. M. rendeletek).

29. c) A belügyi költségvetés áttekintése.

A belügyminisztérium évi előirányzata ezidőszert 125 millió pengő körül mozog, amelyből személyi járandóságokra közel 70, az önkormányzatok alkalmazottainak illetményeire való hozzájárulásra 10, dologi, egyéb rendes és átmeneti kiadásokra pedig mintegy 45 millió pengő esik.

A belügyi tárcának — feladatköréhez alakulón — a következő ágazatai (címei) vannak: 1. központi igazgatás; 2. vármegyék és községek; 3. közegészségügy; 4. gyermekvédelem; 5. társadalombiztosítás; 6. közjótékonyosság és emberbaráti intézmények; 7. közbiztonság és közrendészeti szolgálat; 8. csendőrség; 9. rendőrség és 10. nyomozórság.

A „Közegészségügy“ cím évi előirányzata a rendes kiadásoknál mintegy 22.5 millió pengő. Ebből nyerne fedezetet az I. közegészségügyi kiadások keretében: a betegápolási hozzájárulások, a fertőző- és népbetegségek elleni védekezés, az ivóvízszerezés, az orvosok továbbképzési, a baba- és ápolóképzés költségei és a vegyes közegészségügyi kiadások. A II. egészségügyi intézmények keretében: az Országos Közegészségügyi Tanács, a közegészségügyi felügyelők, kir. tiszti főorvosok és tiszti orvosok, az állami elme- és ideggógyintézetek, állami kórházak, a népgondozó kirendeltségek, az egyéb állami kórházak, az Országos Közegészségügyi Intézet, a Társadalomegészségügyi Intézet és Múzeum s végül az Országos Szociálpolitikai Intézet költségei.

29. d) A nyilvános betegápolási és gyermekgondozási pótdó.

A nyilvános betegápolás költségéhez való állami hozzájárulásnak, a külföldön ápolott magyar állampolgárok kórházi

ápolási költségeinek, valamint az állami gyermekmenhelyek kötelékébe felvett gyermekek gondozási költségeinek fedezésére — amennyiben ezeket a költségeket a fizetésre köteles hozzátartozók meg nem térítik — nyilvános betegápolási és gyermekgondozási pótdadó néven, kizárólag az említett célokra szolgáló pótdadót kell kivetni.

A pótdadó alapja a földadó, a házadó — ideértve az ideiglenesen mentes épületek eszményi házadóját is — az általános kereseti adó, a társulati adó és a tantiem adó. Az alkalmazottak kereseti adója alapján pótdadó kivetésének helye nincsen.

E pótdóra nézve a közadókra vonatkozó törvényes rendelkezéseket kell alkalmazni. Kulcsát évről évre a pénzügyminiszter állapítja meg, amely évek óta változatlanul 16%.

E pótdadó alól mentességnek helye nincsen (6000/1931. M. E. és 57.999/1932. P. M. rendeletek).

Az államkincstár és a székesfőváros közönsége között az 1931. évi október hó 3-án létrejött megállapodás értelmében a pótdadóból befolyó bevételekből 1932. évi január hó 1-től számított 12 évre évi 7.000.000 P Budapest székesfővárost illeti.

29. e) Az ebadó.

Az ebek után adót kell fizetni. Adómentesen csupán a szopós ebek tarthatók.

Az ebadó mértékét, kivetésének és beszedésének módját, valamint azt, hogy az ebadóból befolyó jövedelem milyen célra fordíttassék, a törvényhatóságok szabályrendeletben állapítják meg.

Az ebadó házörző és pásztorkutyák után, ebenként 1 pengőnél alacsonyabb és 2 pengőnél magasabb, egyéb kutyák után pedig 5 pengőnél alacsonyabb nem lehet.

Az ebadóból befolyó jövedelem a törvényhatóságot illeti és csak állategészségügyi, valamint állattenyésztési dologi kiadásokra fordítható. Átmenetileg, 1948. évi december hó 31-ig, az ebadójövedelem felerészét közegészségügyi célokra kell fordítani (1936:IX. tc. 20. §).

Az évente befolyó ebadó összegéről, valamint annak felhasználásáról a törvényhatóságok a számadási évet követő

év első felében a földművelésügyi miniszterhez részletes jelentést kötelesek tenni. A közegészségügyi célokra szolgáló jövedelemrész az állategészségügyi és állattenyésztési célokra szolgáló résztől elkülönítve kell kezelni és annak összegéről, valamint felhasználásáról a számadási évet követő év első felében a belügyminiszterhez kell részletes jelentést tenni.

Az ebadó alól elvont, valamint az ebtartás egyéb szabályai ellenére tartott ebeket a hatóság elkobozhatja és belátása szerint értékesítheti vagy leöletheti (1928:XIX. és 1936:IX. törvénycikk).

30. A m. kir. Központi Illetményhivatal.

Az 1924:IV. törvénycikk lényegesen megváltoztatta az állami vagyon kezelésére vonatkozó 1897:XX. törvénycikk egyes rendelkezéseit, amelyek szerint az állami vagyon kezelését, bevételeinek, valamint kiadásainak teljesítését az állampénztárak és az adóhivatalok eszközölték, az ellenőrzést pedig a számvevőségek gyakorolták. Ugyancsak ezek a hivatalok teljesítették az 1924:IV. törvénycikk hatályba lépte előtt a nyugdíjas és tényleges tisztviselők ellátási díjainak kifizetését is. Az 1924:IV. törvénycikk, illetőleg ennek végrehajtási utasítását képező 5200/1924. B. M. rendelet, az állami alkalmazottak illetményeinek, valamint az állami nyugdíjasok ellátásának fizetésére és elszámolására az állampénztárak helyett külön szervet: a Központi Illetményhivatalt állította fel. Ez a hivatal gondoskodik ezenkívül még a hadirokkantak és más hadigondozottak járandóságainak kezeléséről és folyósításáról is. A központi illetményhivatal két csoportban, úgymint: az ellátási csoportban és az illetmény csoportban végzi teendőit. Az ellátási csoporthoz tartoznak a nyugellátási és rokkantellátási kérdések és két osztályban végzi el munkáját. Az illetménycsoport pedig négy osztályban a tényleges és nyugalmazott állományú alkalmazottak, valamint a községi alkalmazottak illetményügyeivel foglalkozik. A belügyminisztérium, valamint a községi alkalmazottak illetményügyeit a negyedik osztály végzi. Idetartoznak tehát a tisztviselők illetményügyei is.

Ez az osztály teljesíti ezenkívül a vasúti-jegy váltására szolgáló igazolványok kiállítását, továbbá a fizetési előlegnek és a családi pótléknek folyósítását is.

A Központi Illetményhivatal munkájának nagy részét gépek végzik, mégpedig rendkívüli pontossággal. Különösen azok az egyszerűsítési eljárások, amelyeket az illetményhivatal pl. a kartotékrendszer bevezetésével elért, tették lehetővé azt, hogy úgy a tényleges, mint a nyugállományú alkalmazottak illetményeiket pontosan kapják és hogy az illetmények szabályszerű folyósítását sem a fizetési fokozat, sem pedig az áthelyezés folytán előálló változások nem késleltetik. Ha illetménykiutalás tekintetében bármiféle zavar is mutatkozik, az illetményhivatal a hozzáfordulóknak — így a hatósági orvosoknak is — a szükséges felvilágosítást készséggel megadja, illetőleg az elmaradt illetményeknek kiutalása ügyében a szükséges lépéseket megteszi. Az 1935. évi július hó 1-től a községi alkalmazottak készpénzjárandóságait, így tehát a községi orvosok és körorvosok illetményeit is a Központi Illetményhivatal előlegezi.

31. A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal.

A hivatalos statisztikai szolgálatot az 1929:XIX. törvénycikk alapján (Atzél—Chyzer VII. kötet, 33. oldal) a Központi Statisztikai Hivatal látja el az országos statisztikai tanáccsal együtt. A hivatalos statisztikai szolgálat feladata az ország közállapotának és közérdekű viszonyainak nyilvántartása, adatok gyűjtése, feldolgozása és közzététele, mégpedig olyképen, hogy azok tudományos, törvényhozási, kormányzati igazgatási és más gyakorlati célokra is egyaránt használhatók legyenek. A Központi Statisztikai Hivatal élén az elnök áll, akinek helyettese az alelnök. Személyzetét pedig részint fogalmazási, részint statisztikai és kezelési személyzet alkotja. Fogalmazási tisztviselőnek általában csak az nevezhető ki, aki megfelelő jogi képzettséggel, mégpedig az 1883:I. tc. 1. §-ában meghatározott jogtudori, államtudományi vagy a tudományegyetem közgazdaságtudományi karán szerzett tudori, vagy a József műegyetem közgazdasági karán szerzett tudori oklevéllel rendelkezik.

A fogalmazási tisztviselők létszámában a jogi tisztviselők mellett egynegyed részben egyéb főiskolai képzettségű egyének, pl. orvosdoktorok is nevezhetők ki. A Központi Statisztikai Hivatalban alkalmazott fogalmazási tisztviselőknek az elnevezése azonos a minisztériumok fogalmazási tisztviselőinek címével és jellegével. A statisztikai személyzettől csak középiskolai érettségit kívánnak meg. Azonban úgy a fogalmazási, mint a statisztikai személyzetnek ezenkívül az arra a szakra rendszeresített statisztikai szakvizsgának a letételét is igazolni kell. A fogalmazási osztály VI. fizetési osztályába és a statisztikai szaknak VII. fizetési osztályába pedig csak az nevezhető ki, aki a magasabb elméleti képzettségét és gyakorlati rátermettségét igazoló szakonként rendszeresített külön vizsgát sikerrel letette. A Központi Statisztikai Hivatallal együtt működő szerv az Országos Statisztikai Tanács. Valamennyi állami és önkormányzati hatóság és hivatal, valamint törvény alapján alkotott testület és intézet köteles évenként munkatervet készíteni. A Központi Statisztikai Hivatal elnöke az országos statisztikai tanács meghallgatása után a minisztertanács hozzájárulásával megadott munkatervet jóváhagyás végett az országgyűlés elé terjeszti és ennek alapján történik a következő évre tervezett új adatgyűjtésnek tárgyi és módszeres feldolgozása. Ugyancsak az említett hatóságok, illetőleg hivatalok, testületek és intézetek kötelesek az adatgyűjtés főeredményeit statisztikai feldolgozásuk után a Központi Statisztikai Hivatallal közölni, ha csak az adatgyűjtés nem belső igazgatási célú, vagy helyi jelentőségű. A Központi Statisztikai Hivatal ezeket a szerveket működésükben irányíthatja és támogathatja. Az ország egész területére kiterjedő statisztikai adatgyűjtést maga a Központi Statisztikai Hivatal végzi. A munkatervbe nem szabad felvenni olyan adatoknak gyűjtését, amelyek magánszemélyek jövedelmének vagy vagyonának egészére vagy ezek külsőleg nem nyilvánuló részére, végül az egyén családi, társadalmi és erkölcsi életének benső viszonyaira vonatkoznak.

A munkatervben megállapított adatszolgáltatásra úgy a magánszemélyek, mint pedig a világi és egyházi hatóságok, hivatalok vagy szervek kötelezve vannak. Amennyiben valaki ezen adatszolgáltatási kötelezettségnek nem tesz ele-

get és a szükséges adatokat hivatalos felszólítás ellenére sem szolgáltatja be, a Központi Statisztikai Hivatalnak joga van a mulasztást elkövető terhére és költségére a helyszínen beszerezni a szükséges adatokat. Hamis vagy valótlan adat beszolgáltatását a törvény bünteti. A miniszterelnök az adatgyűjtés főbb eredményeit tartalmazó adatokat a statisztikai évkönyvben a minisztériumok működési osztályainak közállapotát jelentő irat kíséretében évenként az országgyűlés elé köteles terjeszteni. Úgy a Központi Statisztikai Hivatal, mint az országos statisztikai tanács szervezeti szabályzatát a miniszterelnök rendelettel állapítja meg. Az erre vonatkozó rendelkezéseket a 2800/1929. M. E. rendelet tartalmazza (Atzél—Chyzer VII. kötet, 79. oldal).

32. A m. kir. Országos Levéltár.

Az Országos Levéltár felállítását az 1723:XLV. törvénycikk mondta ki és az 1765:XII. törvénycikk valósította meg. Újjászervezése 1872-ben történt meg, míg mai formáját 1875-ben nyerte. Az Országos Levéltárban őrzik a régi „Archivum regni“ iratain kívül a magyar helytartótanács, a magyar udvari kancellária, a magyar kormánysszékek (pozsonyi és szepesi) levéltárait, az „Erdélyi Főkormánysszék“ iratait és a hiteles helyek levéltárai is ide kerültek. Az 1934:VIII. tc. 3. §-a a magyar Nemzeti Múzeumnak levéltári osztályát (családi levéltárak) is egyesítette az országos levéltárral, amely egyidejűleg beleolvadt a nemzeti múzeumba és ennek jelenleg egyik osztálya. Két osztályból és egy hivatalból áll. Ezek: 1. kormányhatósági levéltár (állami iratok); 2. múzeumi levéltár (családi iratok és gyűjtemények) és a Nemességvizsgáló Hivatal.

Az Országos Levéltár az eredeti törvényszövegek megőrzésének helye és közjogi kérdésekben szakvéleményező szerve a kormányhatóságoknak; munkakörét képezi továbbá a hozzákerült iratok megőrzése, rendezése, tudományos kutatás céljaira használhatóvá tétele, rendelkezésre bocsátása és szakkérdésekben fölvilágosítás adása; a „Nemességvizsgáló Hivatal“ a belügyminiszternek nemességi címer és előnév ügyekben szakvéleményt ad.

IV. RÉSZ.

33. A magyar közigazgatás középfokú szervei. A törvényhatóságokról általában.

Az állam legfontosabb középfokú közigazgatási szervei a törvényhatóságok, amelyek önkormányzati alapon, mint államszervezeti alakulatok végzik nagyjelentőségű működésüket. A törvényhatóságok hosszú történeti fejlődésének eredményei.

Az önkormányzat lényege tulajdonképpen az, hogy a törvényhatóság saját területén az állam megfelelő felügyelete mellett, az ott megtelepedett állampolgárainak igénybevételeivel igazgatási teendőit maga látja el. Az a funkció, amelyet a törvényhatóságok az önkormányzat keretén belül végeznek, valójában szintén állami közigazgatás. Az 1848. év előtt — mint később ismertetni fogjuk — a rendi alkotmányból kifolyólag a vármegyék közügyeinek intézése csupán a nemeseket illette meg, akik azt a maguk közül választott tiszttviselőkkel látták el. Eleinte az önkormányzati teendőket teljesen ingyen — *nobile officium*ként — látták el s az önkormányzati tiszttviselők csak a 18. századtól kezdve részesültek rendszeres fizetésben. A *nobile officium* elvén kívül igen jellemző azonban a magyar önkormányzati közigazgatásra, hogy az önkormányzati tiszttviselők megbízásukat mindig választás és sohasem kinevezés útján nyerték, amely körülmény a törvényhatóság önkormányzati elvének is lényeges eleme volt. A rendi alkotmány megszűnésével a nemesség helyébe az állampolgárok egyeteme lépett. A törvényhatóságot alkotó állampolgárok maguk közül választják azt a szervet, amely az önkormányzat minden jogáért és kötelességéért felel. Ez a kollégiális szerv a törvényhatósági bizottság, melynek tagjai tisztségüket ingyen látják el. Ez a bizottság választja azután azokat az önkormányzati tiszttviselőket, akik a rájuk bízott feladatok elvégzéséért is elsősorban az önkormányzat egyetemét képező s őket megválasztó törvényhatósági bizottságnak felelősek. A magyar önkormányzat alkatelemei: 1. a meghatározott terület, a törvényhatóság területe; 2. a területen lakó népesség; 3. a teljes önkormányzati

hatalom, amelyet a törvényhatóságok a törvény keretei között megfelelő állami felügyelet mellett gyakorolnak, végül 4. a közjogi hatáskör, amely politikai hatáskört is tartalmaz. A törvényhatóságok az államtól különálló jogi személyek, amelyek úgy magánjogi, mint közjogi értelemben jogalanyisággal bírnak. A törvényhatóság jogállása az 1886:XXI. törvénycikken alapszik, szervezetét azonban nagy részben megváltoztatta az 1929:XXX. törvénycikk. Az 1886:XXI. tc. 2. §-a értelmében a törvényhatóságok hármassal hatáskörrel rendelkeznek: 1. gyakorolják az önkormányzatot; 2. közvetítik az állami közigazgatást; 3. egyéb közérdekű, sőt országos ügyekkel is foglalkozhatnak, azokat megvitathatják, azokra nézve megállapodásukat kifejezhetik, egymással és a kormánnyal közölhetik, kérvény alakjában a törvényhozás bármely házához közvetlenül felterjeszthetik. A törvényhatóságok előző két hatáskörét általában adminisztratív hatáskörnek, az utóbbit pedig politikai hatáskörnek szokás nevezni. A törvényhatóság önkormányzati ténykedése alatt mindazokat a közigazgatási teendőket kell érteni, amelyek állami szerveknek fenntartva nincsenek, illetőleg amelyeket valamely törvény vagy jogszabály kifejezetten állami tevékenységnek nem nyilvánít. Ezen önkormányzati jogánál fogva a törvényhatóság maga választja meg testületi és egyedi hatóságait és szerveit, saját belügyeiben szervei útján önállóan határoz és határozatait is a maga közegeivel hajtja végre. Mint részszuverén saját területére nézve mindenkire érvényes partikuláris jogszabályokat, szabályrendeleteket alkothat. Költségvetését és zárszámadását maga állapítja meg (kormányhatósági jóváhagyás mellett), tisztviselőivel közvetlenül rendelkezik és felettük a fegyelmi jogkört is gyakorolja. A kormánnyal közvetlenül érintkezik olyképen, hogy a törvényhatóság első tisztviselője (alispán, polgármester) útján a kormány bármelyik tagjához közvetlen felterjesztéseket, jelentéseket tehet, vagy utasításokat kérhet, esetleg személyesen is tárgyalhat. Önkormányzati ügyekben a kormánynak csak ellenőrzési jogot biztosít a törvény. A törvényhatóság általános, azaz állami közigazgatási tevékenysége az, hogy a nem állami közigazgatási hatóságok — az ú. n. szakközigazgatási szervek (pl. pénzügyigazgató) — útján végrehajtandó törvényeket és kormány-

rendeleteket saját területén a saját tisztviselőivel hajtja végre. Teendőit vagy kollegiális, vagy egyedi szerveivel látja el. A törvényhatóságok az állami közigazgatási ügyek végrehajtásánál úgy járnak el, mintha az állami közigazgatás szervei volnának. Ettől azonban mégis megkülönbözteti őket az a jog, hogy amennyiben valamely kormányrendeletet törvénybeütközőnek vagy a helyi viszonyok miatt célszerűtlennek vagy végrehajthatatlannak tartanak, az ellen a végrehajtás foganatosítása előtt felírhatnak a kormányhoz. Ez az úgynevezett felírási jog (demonstrálási jog); ha azonban a kormány (miniszter) annak végrehajtásához az előterjesztett indokok ellenére is ragaszkodik, úgy a törvényhatóságok azt foganatosítani tartoznak (törvénytelen kormányrendeletek kivételével, mint amilyen pl. a meg nem szavazott adók kivetésére vonatkozó rendelkezés). Azonban az előkészítő rendelkezéseket itt is foganatosítani kell. Minden kormányrendeletet, amely bár szabálytalan, de az állam érdekei miatt halasztást nem tűr, végre kell hajtani, a törvényhatóság azonban a felírat elutasítása esetén panasszal fordulhat a közigazgatási bírósághoz.

A törvényhatóság törvényben biztosított önkormányzati jogának védelmét szolgálja az 1907:LX. törvénycikk, az ú. n. garanciális törvény, amely a törvényhatóságoknak megadta a közigazgatási bírósági jogvédelmet. Ennek értelmében a törvényhatóság oly esetben, mikor a kormány (miniszter) rendelete, vagy közegének bármely rendelkezése, intézkedése a törvényhatóság érdekeit, vagy hatáskörét sérti, panasszal fordulhat a közigazgatási bírósághoz. Az 1907:LX. törvénycikk a közigazgatási bíróság hatáskörét taxatív felsorolás nélkül, általánosságban terjesztette ki a törvényhatóság védelmére.

A törvényhatóságok ezzel szemben a kormány felügyelete és ellenőrzése alatt állanak, hogy megakadályozható legyen azoknak minden olyan intézkedése, amely vagy hatásköri túllépésből ered, vagy az állami érdekeket veszélyeztetheti. E célból a kormánynak jogában áll a törvényhatóságok minden jogellenes intézkedését megsemmisíteni, illetőleg új eljárást elrendelni, sőt bizonyos esetekben a törvényhatóság helyett is intézkedhetik (kormánybiztos kiküldésével). A belügyminiszter a törvény értelmében a

törvényhatóságok közigazgatási eljárását, belső ügyvitelét, háztartását, kiküldött közgeivel bármikor ellenőrizheti, sőt bizonyos esetekben egyes tételeknek a költségvetésbe való felvételét kívánhatja a törvényhatóságtól. E kívánságot a törvényhatóság teljesíteni köteles és ellene legfeljebb közigazgatási bírósági panasszal élhet. Ugyancsak a fenti célból bizonyos törvényhatósági határozatok (a szabályrendeletek azonban mindig) csak miniszteri jóváhagyás után hajthatók végre, illetőleg léphetnek érvénybe. Ilyenek pl. a költségvetés megállapítására, állások szervezésére, közvagyon elidegenítésére, kölcsön felvételére stb. vonatkozó határozatok. Mindazok a határozatok, amelyek a törvény értelmében kormányhatósági jóváhagyást igényelnek, vagy kifejezetten, vagy hallgatólagosan hagyhatók az illetékes miniszterek által jóvá. Hallgatólagosan jóváhagyottnak kell tekinteni azt a törvényhatósági határozatot, amelyre az illetékes miniszter a feltejesztéstől számított 40 napon belül (Budapest törvényhatósági határozatai tekintetében pedig 60 napon belül) nem nyilatkozott. Ezek e határidőn túl jóváhagyás nélkül is végrehajthatók. Az állami felügyelet állandó gyakorlása végett a törvényhatóság élén a főispán áll, mint a kormány bizalmi szerve, aki ebből kifolyólag a törvényhatóságnak minden olyan határozata ellen, amely törvénnyel, kormányrendelettel, vagy az állam érdekeivel ellenkezik, hivatalból élhet jogorvoslattal a kormányhoz. Ugyanez a jog megilleti a törvényhatósági tiszti főügyészeket is, akik hivatalos tisztükből kifolyólag egyébként is a törvény és egyéb törvényes jogszabályok őrei a törvényhatóságokban. A főispáni jogorvoslattal megtámadott határozatok a kormány döntése előtt végre nem hajthatók.

A vármegyei törvényhatóság több közigazgatási területre oszlik, amelyeket járásoknak nevezünk. A járás azonban nem önálló közjogi testület, csak egy-egy elsőfokú közigazgatási szervnek működési területe. A vármegyék között hatáskör tekintetében különbség nincs. A vármegyék a járásokon belül nagy- és kisközségekre, a járásokon kívül pedig megyei városokra is tagozódnak. A megyei városok és a községek, mint helyi önkormányzati szervek látják el a közigazgatási teendőket. A városi törvényhatóságok is teljesen egyöntetűen vannak megszervezve és hatáskörük is

egyenlő (Budapest székesfőváros kivételével). A városi törvényhatóság — mint helyhatóság — a törvényhatósági és községi közigazgatást együttesen gyakorolja.

A törvényhatóság területét csak törvény alapján lehet megváltoztatni. Kivétel azonban az az eset, amikor két törvényhatóság kölcsönösen megegyezik valamely területének átsatolásában; a belügyminiszter az átsatolást ez esetben is az országgyűlésnek bejelenteni köteles.

34. A törvényhatóságok fajai és mai felosztásuk.

A törvényhatóságok kétfélék, úgymint vármegyei és városi törvényhatóságok. A vármegyei törvényhatóságok a királyi várkerületekből fejlődtek ki. A várkerületek a nem nemes lakosságnak tulajdonképeni közigazgatási kerületei voltak, amelyeknek élén a király által kinevezett várispán állt (comes). A várispán helyettese az udvarbíró volt. A nemesek nem tartoztak a kerületekhez, hanem közvetlenül a király alá voltak rendelve. A várkerületek katonailag megszervezett népessége a királyi hadakhoz tartozott. A XII. századtól kezdődőleg a kisebb birtokú köznemesek a várkerület felsőbb elemeihez, a várjobbágyokhoz csatlakoztak, hogy együttesen védekezzenek az oligarchák sokszor túrhetetlen hatalmaskodásai ellen. Lassanként a köznemesség is várkerületenként, vármegyénként szervezkedett és onnan mindinkább kiszorította a nem nemes elemeket. A XV. századtól kezdődőleg a bírói székek már teljesen nemesi intézmények voltak, amelyek részint mint bírói, részint mint közigazgatási tényezők nagy szerepet játszottak. Ezek az intézmények lassanként a vármegyék intézkedő és határozó szerveivé lettek. E bírói széket később nemesi székeknek, majd utóbb közgyűlésnek nevezték, amelyben a főispán, majd az alispán elnökölt. E testület majd kiküldi, majd megválasztja azokat a tisztviselőket, akik úgy a bírói (magán- és büntetőjogi), mint a közigazgatási teendőket végzik. A főispánok jogelődjei a várispánok, az alispánokéi pedig a régi várispánok helyettesei, az udvarbírák voltak. A bírói székek a mai vármegyei törvényhatósági bizottsági közgyűlések elődeinek tekinthetők. Az 1552:XXXII. törvénycikk értelmé-

ben a főispán, mint a királyi kormány képviselője, a hivatalos esküt már a közgyűlésen tartozott letenni a megyei közönség előtt és nem a király kezébe. Esküjében már ebben az időben is nemcsak a törvények, hanem a megyei jogok védelmére is kötelezte magát. A főispán a közgyűlés elnöke. Az alispán, akit akkoriban még a főispán nevezett ki, főleg bírói funkciót végzett. Az 1548. évtől kezdve azonban az alispánt már a megyei nemesség választja a főispánnal egyetértően. A XVIII. századtól kezdve 2, sőt 3 alispánt is választanak az egyes fontosabb ügykörök szerint. Így az első alispán a közigazgatást, a második a polgári bíráskodást, a harmadik a büntetőbíráskodást végezte. Az 1547:XXX. törvény-cikk, majd a későbbi törvénycikkek kimondják, hogy a főispánnak az alispán a törvényes helyettese. Lassanként azonban a közigazgatás intézése teljesen az alispán kezében összpontosult, akit már akkor a vármegye tulajdonképpen első tisztviselőjének, illetőleg kormányzójának tekintettek. Minden megye több járásra, illetőleg ismét több kerületre oszlott. A járások élén a szolgabíró, a kerületek élén az alszolgabíró állott segédeivel, az esküdtekkel. Ezek teendői részint bírói, részint közigazgatási természetűek voltak. Megtaláljuk a többi tisztviselőket is; ezek voltak a jegyzők, ügyészek, orvosok, a hadi és házi adószedők, levéltárnokok, számvevők, várnagyok stb. Ezeket mind három évre választották meg.

Az 1600. évtől kezdve találkozunk már a táblabírói intézménnyel is. A táblabírák kifejezetten tiszteletbeli tisztviselők voltak. Eleinte csak a megyei bíráskodásban vettek részt, később azonban az egész megyei közigazgatásban nagy befolyásra tettek szert. A vármegyék a rendi alkotmány idejében, a 16. század második felétől kezdődőleg 1848-ig, követeik által vettek részt a törvényhozásban, mégpedig eleinte 3, sőt 4, később azonban, 1681 óta csak 2—2 követtel. Ezeket a követeket a vármegye közgyűlése választotta és azok a törvényhozásba meghatározott utasítással lettek kiküldve, melyhez szigorúan alkalmazkodni voltak kötelesek. Minden országos jelentőségű ügyet azonban előzetesen a vármegye közgyűlése alaposan megvitatott a legnagyobb nyilvánosság előtt, ami által mintegy kényszerítették polgáraikat, hogy azok az állam ügyeivel törődjenek és azok intézésében ma-

guk is tevékeny részt vegyenek. Saját területén minden vármegye szabályrendeleteket alkothatott. A törvények és kormányrendeletek csak a vármegyék által voltak végrehajthatók, amennyiben pedig azt törvénytelennek tartották, az ellen felírtak (demonstráltak). Ha pedig ez eredményre nem vezetett, bár tisztelettel, de egyszerűen félretették (vis inertiae). A kormány viszont királyi biztosokkal igyekezett ilyen esetben rendeletét végrehajtani. Ez azonban a vármegyék ellenállását még jobban kihívta és mintegy felrázta a közvéleményt, amely annál inkább ragaszkodott a törvények tiszteletben tartásához. Ebből láthatjuk, hogy a törvényhatóság alkotmányvédelmi szempontból is mily megbecsülhetetlen értékű tevékenységet fejtett ki. A birói hatalmat is a vármegye gyakorolta első- és másodfokon, mégpedig szolgabíráival és esküdtjeivel, majd később ugyancsak 3 évre választott táblabíráival.* A vármegyék birói hatáskörét már az 1852. évi osztrák pátens elvette, azonban azt törvénytelenül csak az 1869:IV. törvénycikk szüntette meg. A királyi törvényszékek és járásbíróságok ennek értelmében működésüket 1872 január 1-én kezdték meg. Ezzel az igazságszolgáltatás a tulajdonképeni közigazgatástól — mint már fentebb is említettük — a gyakorlatban teljesen elválasztatott. A vármegyének meg volt a joga, hogy a többi törvényhatósággal levelezhetett (a mai politikai jogköre). Meg volt a kérelmezési joga. Közvetlenül érintkezhetett a királyi helytartótanáccsal, sőt sok esetben magával a királlyal is. Költségvetését és adóját is maga állapította meg és annak behajtásáról is a saját tisztviselői útján gondoskodott. Azonban úgy statutuimai, mint költségvetése a királyi helytartótanács jóváhagyása alá estek. A közgyűléseket rendszerint negyedévenként tartották, mellette szerepelt még a kisgyűlés is, ahova azonban csak a fontosabb határozatok végrehajtása és az elrendelt vizsgálatok lefolytatása tartozott. A kisgyűlés minden határozata azonban csak a közgyűlés jóváhagyása után volt végrehajtható.

* Itt említést kell tennünk még a ius resistendiről, azaz a nemzet aktív ellenállási jogáról is. Ezt az 1222. évben alkotott Aranybulla 31. cikke tartalmazta. Ez a jog a nemességnek megengedte, hogy a király alkotmány- vagy törvénytörő ténykedése ellen fegyveresen is fellépessen. Ezt a jogot azonban az 1687:IV. törvénycikk megszüntette.

A vármegyék jogállását 1848 után a népképviselői alkotmány sok tekintetben megváltoztatta, mégis fontosabb jogköreit megtartotta azzal a különbséggel, hogy most már nemcsak a nemesek, hanem a vármegyének minden állampolgára részt vehetett az önkormányzat belső életében. Megszűnt azonban a törvényhozási követküldési és visszahívási joga.* Ettől fogva nem a vármegyék küldik a követeket, hanem a választásra jogosult állampolgárok választókerületenként választják őket. A vármegyéknek a népképviselői alkotmány szerint való átalakítását az 1870:XLII. törvénycikk vitte keresztül, bár bizonyos tekintetben idegen (belga és porosz) minta szerint. E rendelkezéseket azután a törvényhatósági jognak egyik alappillére képező 1886:XXI. törvénycikk is átvette, melyet nagyvonásokban később ismertetünk.

A városi törvényhatóságoknak a szabad királyi városok voltak a jogelődei, amelyek az úgynevezett szabad kerületekhez hasonlóan, a nem nemes polgároknak voltak a közületei. Jogállásuk sokkal korlátozottabb volt, mint a vármegyéké. Önkormányzatukat a saját választott tisztviselőkkel végeztették el és elsőfokon bíraskodtak polgáraik felett is. A városokban két fontos kollegiális szerv végezte a közigazgatási és önkormányzati teendőket, úgymint: a belső és a külső tanács. A belső tanács élén a főbíró állott, akinek helyettese a polgármester volt. A közbiztonságra a város kapitánya ügyelt fel, aki egyúttal a tanácsok tulajdonképeni végrehajtó szerve is volt. A belső tanács két részre tagozódott, úgymint: törvényszékre és közigazgatási tanácsra. A törvényszéki ügyek élén a főbíró állott, míg a polgármester a tulajdonképeni politikai közigazgatást, illetőleg önkormányzati ügyeket intézte. A belső tanács a főbíró, a polgármesteren és a városkapitányon kívül még 3—12 tanácsúrból állott, a törvénykezési ügyek kivételével azonban a belső tanács minden ténykedéséhez a külső tanács jóváhagyása volt szükséges. A külső tanácsnak 30—124 tagja volt és élén a város szószólója állott. A külső tanács hatáskörébe tartozott a fentebb említett vagyoni és gazdasági felügyeleten kívül a városi tisztikar választása (akiknek meg-

* Bár e jogkört bizonyos mértékben az 1926:XXII. törvénycikk a törvényhatóságok felsőházi tagküldési jogával helyreállította.

bíztatása 1—3 évig tartott) és az országgyűlési követek választása. A szabad királyi városok, illetőleg törvényhatósági városok fentebb leírt hatásköre, belső adminisztrációja 1848-ig állott fenn, amikor a városok szervezetét is átalakították a népképviselői elvek szerint. E rendezést első ízben az 1848:XXXIII. törvénycikk végezte el. E szerint háromféle város volt: 1. kisvárosok 12.000-nél kevesebb lakossal; 2. középvárosok 12—30.000 lakosig és 3. nagyvárosok 30.000-nél több lakossal. Megalakult a törvény értelmében a város képviselőtestülete, majd a városi közgyűlés, amelynek ugyanaz a hatásköre volt, mint a megyei közgyűlésnek. A közgyűlést a város képviselőtestülete és a városi tisztviselők együttesen alkották. Mellette volt a városi tanács, amelynek hatásköre főleg a város közigazgatási teendőire terjedt ki. A tanács elnöke a polgármester volt, érvényes határozathozatalhoz 3—5 tanácstag jelenléte volt szükséges. Idetartozott a közegészségügy, a szegény- és lelelőügy intézése is. A törvényhatósági városok jogállását először az 1870:XLIII. törvénycikk (l. még az 1874. évi XXXIX. törvénycikket is), majd a törvényhatóságokról szóló 1886:XXI. törvénycikk rendezte (l. még az 1891. évi XXXIII. törvénycikket és az 1892:XXVI. törvénycikket is). Budapest törvényhatóságáról rendelkező régebbi törvények az 1872:XXXVI. és az 1893:XXXIII. törvénycikk. Az 1886:XXI. törvénycikk szerint már lényes szervezeti különbséget találunk a vármegyei és a városi törvényhatóságok között. Így pl. a városi törvényhatóság első tisztviselője, a polgármester csak a városi tanáccsal együtt bírt azzal a hatáskörrel, mint a vármegyei törvényhatóság első tisztviselője, az alispán. Ezt a különbséget azonban teljes egészében megszüntette a közigazgatás rendezéséről szóló 1929:XXX. törvénycikk, illetőleg Budapest székesfővárosra nézve az 1930:XVIII. törvénycikk. Míg az 1870:XLII. törvénycikk a szabad királyi városoknak minden további nélkül megadta a törvényhatósági jogot, addig az 1876:XX. törvénycikk és a későbbi törvények a legtöbb szabad királyi város törvényhatósági jogát megvonta és ma már, amennyiben az ily városnak kifejezett törvényhatósági joga nincsen, a „szab. kir. város“ megjelölés pusztán címénél egyébnek nem tekinthető, legfeljebb jelzi azt, hogy a város törvényhatósági jogát még 1848 előtt szerezte meg.

Magyarországnak, már t. i. az anyaországnak a trianoni békeszerződés előtt 63 vármegyéje és 27 törvényhatósági városa volt. Ma azonban csak 25 vármegyénk és 11 törvényhatósági városunk van. A vármegyei törvényhatóságok közül csak 10 maradt fenn teljes egészében, illetőleg épségben. A jelenleg fenmaradt Csonka-Magyarország területén azonban 17 vármegye annyira meg volt csonkítva, hogy 7 vármegyévé kellett őket a közigazgatás helyes ellátása végett összevonni. Az összevont törvényhatóságokat nevükről ismerjük fel, mert ezeket az 1923:XXXV. tc. 11. §-a értelmében — a törvényhatóságok területének általános rendezéséig — közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyéknek nevezzük; e vármegyéket azonban a közigazgatási szervezet szempontjából egy önálló vármegyének kell tekinteni. Vármegyei törvényhatóságaink a következők:

Abauj-Torna vármegye székhelye: Szikszó.
 Bács-Bodrog vármegye székhelye: Baja.
 Baranya vármegye székhelye: Pécs.
 Békés vármegye székhelye: Gyula.
 Bihar vármegye székhelye: Berettyóújfalú.
 Borsod-Gömör-Kishont k. e. e. vármegye székhelye: Miskolc.
 Csanád-Arad-Torontál k. e. e. vármegye székhelye: Makó.
 Csongrád vármegye székhelye: Szentés.
 Fejér vármegye székhelye: Székesfehérvár.
 Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegye székhelye: Győr.
 Hajdu vármegye székhelye: Debrecen.
 Heves vármegye székhelye: Eger.
 Jász-Nagykun-Szolnok vármegye székhelye: Szolnok.
 Komárom-Esztergom k. e. e. vármegye székhelye: Esztergom.
 Nógrád-Hont k. e. e. vármegye székhelye: Balassagyarmat.
 Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye székhelye: Budapest.
 Somogy vármegye székhelye: Kaposvár.
 Sopron vármegye székhelye: Sopron.
 Szabolcs-Ung k. e. e. vármegye székhelye: Nyiregyháza.
 Szatmár-Ugocsa-Bereg k. e. e. vármegye székhelye: Mátészalka.
 Tolna vármegye székhelye: Szekszárd.
 Vas vármegye székhelye: Szombathely.
 Veszprém vármegye székhelye: Veszprém.
 Zala vármegye székhelye: Zalaegerszeg.
 Zemplén vármegye székhelye: Sátoraljaujhely.

Városi törvényhatóságaink:

Budapest székesfőváros.
 Baja.
 Debrecen sz. kir. város.
 Győr sz. kir. város.
 Hódmezővásárhely.
 Kecskemét
 Miskolc.

Pécs sz. kir. város.
 Sopron sz. kir. város.
 Széged sz. kir. város.
 Székesfehérvár sz. kir. város.

35. A törvényhatóságok testületi és egyedi szervei.

A törvényhatóságok élén a főispán áll, aki egyúttal a kormány bizalmi embere. A törvényhatóság jogkörét arra hivatott testületi és egyedi szervei útján látja el. A vármegyei és városi törvényhatóságok testületi szervei (Budapest törvényhatóságát külön tárgyaljuk, mivel lényeges szervezeti különbség van a többi városi törvényhatóságokkal szemben):

1. a törvényhatósági bizottság és ennek kiegészítő szervei:
 - a) az igazoló választmány,
 - b) a kijelölő bizottság,
 - c) az összeférhetlenségi bizottság,
 - d) a szakbizottságok,
 - e) a kijelölő választmány;
2. a törvényhatósági kisgyűlés;
3. a közigazgatási bizottság;
4. a számonkérőszék.

A vármegyei törvényhatóság főbb egyedi szervei, illetőleg tisztviselői két csoportra oszthatók, úgymint:

- a) központi tisztviselőkre és
- b) kültisztviselőkre.

Központi tisztviselők: 1. az alispán; 2. a főjegyző; 3. a másodfőjegyző; 4. az aljegyző; 5. a tiszti főügyész; 6. az alügyészek; 7. az árvaszéki elnök; 8. az árvaszéki ülnökök; 9. a főlevéltáros; 10. az allevéltáros; 11. a tűzrendészeti felügyelő.

Kültisztviselők: a főszolgabíró és a szolgabíró.

A városi törvényhatóság főbb egyedi szervei, illetőleg tisztviselői: 1. a polgármester; 2. a helyettes polgármester vagy főjegyző; 3. a tiszti főügyész; 4. a tiszti alügyészek; 5. az árvaszéki elnök; 6. az árvaszéki ülnökök; 7. a kerületi orvosok; 8. a városi orvosok; 9. a tanácsnokok; 10. a főlevéltáros, illetőleg allevéltárosok.

A vármegyénél a kültisztviselőket egyébként járási tisztviselőknak is szokták nevezni.

36. A törvényhatósági bizottság szervezete és hatásköre, különös tekintettel az egészségügyi közigazgatásra. Aktív, passzív választójog. Az igazoló választmány, kijelölő bizottság, az összeférhetetlenségi bizottság, a szakbizottságok, a kijelölő választmány.

A törvényhatósági bizottság a törvényhatóság legfontosabb testületi szerve, amely a törvényhatóság közönségét képviseli. Ennélfogva mindazokkal a jogokkal bír, amelyek az önkormányzatot általában megilletik és amelyek más szerveknek fenntartva nincsenek. A törvényhatósági bizottság tulajdonképpen nem tekinthető egyébnek, mint a törvényhatóság képviselőtestületének, miután a bizottság tagjai nem mások, mint azok az egyének, akik a törvényhatóság közönségét megfelelő választás útján képviselik. A törvényhatósági bizottság hatáskörét a közgyűlésen gyakorolja, amelyet az összes törvényhatósági bizottsági tagok egyeteme alkot. A közgyűlések vagy rendesek, vagy rendkívüliek. A rendes közgyűlések számát és idejét a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg. Rendes közgyűlést azonban évente legalább kettőt kell tartani, mégpedig egyet tavasszal az előző évi zárszámadás tárgyalása, egyet pedig ősszel a jövő évi költségvetés megállapítása végett. A közgyűlés tárgysorozatát a főispánnal egyetértésben a törvényhatóság első tisztviselője állapítja meg, meg nem egyezés esetében a vitát a kisgyűlés dönti el. A tárgyalásra kitűzött ügyeket a kisgyűlés készíti elő. Rendkívüli közgyűlést annyit tart a törvényhatóság, amennyit szükségesnek vél. A főispán rendkívüli közgyűlést bármikor összehívhat. Rendkívüli közgyűlést kell összehívni az elnöknek, ha annak összehívását a rendes közgyűlés elhatározta, vagy ha az összehívást a törvényhatósági bizottság nem tisztviselő tagjainak legalább 25%-a, vagy 50 nem tisztviselő bizottsági tag írásban kéri. A rendkívüli közgyűlést ily esetben vármegyében 15, törvényhatósági jogú városban 8 napon belül meg kell tartani. A kérelmezők kötelesek aláírásaikat hitelesíttetni, az aláírás hitelesítése azonban bélyeg- és illetékmentes.* A törvényhatóság első tisztviselője köteles

* A hitelesítést végezheti a törvényhatóság első tisztviselője, a kir. járásbíró, a kir. közjegyző, a járási főszolgabíró, vagy a községi előljáróság.

a közgyűlés időpontját és tárgysorozatát vármegyében legalább 8 nappal, törvényhatósági jogú városban legalább 48 órával a közgyűlés megkezdése előtt szabályszerűen közhírré tenni. Rendes közgyűlésen utólag a tárgysorozatba olyan ügyeket is fel lehet venni, amelyeket a közgyűlés előtt 24 órával az elnöknek bejelentettek. Rendkívüli közgyűlésen azonban csak az előre meghatározott, illetőleg a tárgysorozatba felvett ügyeket lehet tárgyalni.

A közgyűlés elnöke a főispán, akadályoztatása esetén a törvényhatóság első tisztviselője vagy ennek helyettese, illetőleg azon magasabb állású tisztviselő, akit erre a törvényhatóság szabályrendeletileg előre kijelöl, a tiszti főügyész azonban a közgyűlés elnöke nem lehet.

A közgyűlést az elnök nyitja meg és zárja be. A tanácskozási rend betartásáért az elnök felelős, örökös a tanácskozás rendjének és színvonalának fenntartása felett és amennyiben valaki az ellen vét, a széksértést megállapítja és annak megbüntetéséről* gondoskodik. A törvényhatósági bizottság, ha valamely jogszabály másként nem rendelkezik, egyszerű szótöbbséggel határoz. Névszerinti szavazás kötelező olyan kérdésben, amely új adók megállapítására, a meglevő adók emelésére vagy mérséklésére, várme-

* Széksértést követ el az a bizottsági tag (1929:XXX. tc. 30. §), aki az állam és a társadalom rendje ellen izgató, a nemzeti érzést vagy vallási meggyőződést, a közgyűlés egyes pártjait vagy tagjait sértő kifejezést használ, vagy a tanácskozást zavaró, vagy annak komolyságához nem méltó magatartást tanúsít és azt megintés, vagy rendreutasítás után is folytatja. Ily esetben az elnök felhívására a tiszti főügyész indítványt köteles tenni a széksértés elkövetése felett. Az indítvány felett a közgyűlés — hozzászólás nélkül — egyszerű szavazással végérvényesen határoz. Ha a széksértés megállapított, az elnök felhívására a tiszti főügyész indítványt tesz a büntetés, a pénzbírság nagyságára nézve. A széksértés maximális büntetése 500 pengő, amelyet a törvényhatóság szegényalapja javára kell fordítani. A széksértésben elmarasztalt bizottsági tag, tagsági jogait mindaddig nem gyakorolhatja, amíg a kirótt pénzbírságot meg nem fizeti. Ha a bírságot 8 napon belül meg nem fizeti, bizottsági tagságát elveszti. Súlyos esetekben a közgyűlés a bizottsági tagot a közgyűlésen való megjelenéstől meghatározott időtartamra kizárhatja, esetleg bizottsági tagságától végleg megfoszthatja. Az az egyén, akit a törvényhatósági bizottság bizottsági tagságától megfosztott, a megfosztás napjától számított 5 év tartamáig egy törvényhatósági bizottságnak sem lehet tagja. Ugyancsak e feltételek és szankciók állanak fenn azokkal a törvényhatósági bizottsági tagokkal szemben is, akik a törvényhatóság kisgyűlésén követnek el ilyen széksértést.

gyékben 10.000, törvényhatósági jogú városban 50.000 pengőt meghaladó értékű ingatlan vagy ingó vagyron szerzésére vagy elidegenítésére, bérleti vagy haszonbérleti szerződés kötésére vagy kölcsön felvételére vonatkozik. Ugyancsak névszerinti szavazást kell elrendelni, ha azt valamely jogszabály kifejezetten előírja, vagy ha a bizottság 15%-a, vagy 30 bizottsági tag kéri, végül ha az a kérdés merül fel, hogy valamely tárgyban a törvényhatóság szabályrendeletet alkotson.

A bizottságnak minden tagja, így az elnök is csak olyan ügy tárgyalásában vehet részt, amelyben közvetlenül érdekelve nincs. A közgyűlés nyilvános. Ha azonban a hallgatóság egy vagy több tagja a tanácskozás csendjét vagy rendjét zavarja, a hallgatóságot az elnök esetleg karhatalommal is eltávolíttathatja. A tanácskozó teremben jogosulatlan egyének nem tartózkodhatnak (így a kizárt tagok sem) és aki az ellen vét, 5 évig terjedhető fogházzal és politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésével büntethető. Minden törvényhatóság közgyűlésének tanácskozási rendjét a törvény rendelkezéseinek betartásával szabályrendeletileg maga állapítja meg. A közgyűlésről jegyzőkönyvet kell vezetni és azt rendszerint a közgyűlés másnapi ülésében hitelesíteni kell. Az egy napig tartó, vagy az utolsó napi közgyűlés jegyzőkönyvét a közgyűlés által megbízott tagok 3 nap alatt hitelesíteni kötelesek. A közgyűlés jegyzőkönyvét minden törvényhatóság köteles bármelyik miniszter kívánságára hiteles másolatban felterjeszteni.

Az 1929:XXX. tc. 22. §-a részletesen felsorolja a törvényhatósági bizottság közgyűlésének hatáskörét. Így gyakorolja a politikai, levelezési, felirási jogot, a közigazgatási panaszjogot és a fegyelmi jogkört. Hatáskörébe tartozik a főispán beiktatása, illetőleg az eskü kivétele, a számonkérőszék és az alispán (polgármester) jelentésének tárgyalása, a felügyelet gyakorlása a közigazgatás önkormányzati szerveinek működése felett. Ebből kifolyólag határoz a törvényhatóság első tisztviselőjének felfüggesztése esetén annak helyettesítése kérdésében, a törvényhatósági tisztviselők felelősség alóli felmentéséről, azok nyugdíjazása, továbbá a községi képviselőtestületek felosztatása tárgyában teendő előterjesztés felett. Választja a törvényhatóságnak választás alá eső tagjait, a törvényhatósági bizottság örökös tagjait,

a bizottságok választás alá eső tagjait, a felsőházi rendes és póttagokat, általában mindazokat, akiket valamely közjogi szervhez a törvényhatóság képviselőjében választás útján kell kiküldeni. Megállapítja a törvényhatóság költségvetését, zárszámadását, a törvényhatósági városokban ezenkívül a beruházási és városrendezési terveket. Határoz vagyonszerzés, eladás, megterhelés, terhes szerződések vagy egyezségkötések kérdésében, mégpedig vármegyékben 10.000 pengőn felüli, törvényhatósági jogú városokban 50.000 pengőn felüli ügyekben. Határoz a törvényhatóság jövedelmének hovafordítása, gyümölcsöztetése, középületek, közintézmények, üzemek berendezése, vállalatok létesítése, rendeltetése, szervezeti és kezelési módjuk megállapítása kérdésében. Végül megállapítja a törvényhatósági kisgyűlés ügyrendjét, üléseinek számát és időpontját. Különösen fontos az, hogy a törvényhatósági szabályrendeletek alkotása — így tehát az egészségügyi vonatkozású szabályrendeleteké is — a közgyűlés hatáskörébe tartozik. Miután a közgyűlésnek a tiszti főorvos szakszerűség szempontjából tagja, az egészségügyre vonatkozó szabályrendeletek elkészítése és a közgyűlés előtt való ismertetése az ő feladatkörébe tartozik. Igen fontos, hogy ha a tiszti főorvos ilyen szabályrendeletet készít, azt a tiszti főügyésszel megtárgyalja, hogy egyrészt anyagi semmiségi okok fenn ne forogjanak, másrészt, hogy az jogilag helyesen legyen megfogalmazva és felépítve. A közgyűlés elé tartozik minden szervezeti kérdés, tehát az új orvosi állások szervezésének kérdése is. Általában — amint látjuk — minden olyan kérdés, amely egyrészt a törvényhatóság területét, szervezetét és gazdaságát érinti, vagy amelyben a törvényhatóságnak állást kell foglalnia, vagy irányító akaratát kell kifejezésre juttatnia, a törvényhatósági bizottság közgyűlésének hatáskörébe tartozik.

A törvényhatósági bizottság választott tagokból és tisztjüknél, illetőleg hivatali állásuknál fogva bizottsági tagsággal felruházott tisztviselőkből áll. A választott tagok száma vármegyékben 150-nél kevesebb és 450-nél több, városi törvényhatóságokban 120-nál kevesebb és 180-nál több nem lehet.* Számukra nézve az 1929:XXX. törvénycikkhez csa-

* E szám a törvényhatóság lakosainak számához igazodik akként, hogy vármegyékben 750, törvényhatósági jogú városokban minden 500 lakosra esik 1—1 törvényhatósági bizottsági tag.

tolt A) kimutatás nyújt törvényhatóságokként tájékoztatást, egyúttal megadja a belügyminiszternek a felhatalmazást arra, hogy amennyiben a lakosság számában 10%-os eltérés mutatkoznék, e számot rendeletileg felemelje vagy leszállítsa. A törvényhatósági bizottság összetétele a következő: 1. a legtöbb adót fizetők közül választott tagok (virilisták); 2. az összes választók közül választott tagok; 3. a) szakszerűség képviselője (akik tisztjüknél fogva tagjai a bizottságnak), b) a vallásfelekezetek képviselői, c) az érdekképviselői tagok; 4. az örökös tagok; 5. a hivatali állásuknál fogva (nem választás útján) tagok. A törvényhatóságra megállapított bizottsági taglétszámból az 1. alattiakra $\frac{2}{5}$ rész, a 2. alattiakra $\frac{2}{5}$ rész, a 3. alattiakra $\frac{1}{5}$ rész esik, a 4. alattiak létszáma pedig az előbbieknél csak 5%-a lehet. Bár a törvényhatósági bizottság összetétele különböző, annak tagjai teljesen egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel bírnak; noha a törvény e kijelentésével szemben kétségtelen, hogy akik szakszerűség címén, vagy hivatali állásuknál fogva tagok, lényegesen kisebb jogokkal rendelkeznek, mint azok, akik egyéb címen tagjai a törvényhatósági bizottságnak.

A törvény szerint bárki csak egyféle címen lehet a bizottságnak tagja, mégis kivételképen megengedi, hogy a legtöbb adót fizetők közül történt választás vagy szakszerűség címén bárki akárhány törvényhatósági bizottságnak tagja lehessen. Úgyszintén, aki a legtöbb adót fizetők közül történt választás címén egy vagy több törvényhatóság bizottságának tagja, az az összes választók közül való választás alapján tagja lehet lakóhelye törvényhatósági bizottságának is; végül aki a vármegyei székhelyül szolgáló törvényhatósági jogú városban lakik, mindkét törvényhatósági bizottságnak bármilyen jogcímen is tagja lehet.

Törvényhatósági választójoga (aktív választójoga) annak van, aki az országgyűlési képviselőválasztóknak a törvényhatósági választás évére érvényes névjegyzékébe fel van véve és legalább 6 év óta a törvényhatóság területén lakik, vagy ott van lakása. Kizárás tekintetében ugyanazok az okok forognak fenn, mint az országgyűlési képviselőválasztókra nézve. Törvényhatósági bizottsági taggá (passzív választójog) csak azt a férfit lehet megválasztani, illetőleg érdekképviselőként csak azt a tagot lehet kiküldeni, akinek

aktív választójoga van, 30. életévét betöltötte, bárhol bármilyen állami egyenesadót, vagy a törvényhatóság területén községi adót fizet, tekintet nélkül arra, hogy a választók névjegyzékébe a törvényhatóság területén fel van-e véve. Sőt a legtöbbadófizetők csoportjában azt is meg lehet választani, aki nem lakik a törvényhatóság területén. Az országgyűlési képviselőt meg lehet választani annak a törvényhatóságnak a területén, amelybe a választókerülete tartozik, tekintet nélkül arra, hogy nem lakik a törvényhatóság területén és ott községi adót sem fizet. Törvényhatósági jogú városban azt a nőt is meg lehet választani — az összes választók közül választottak csoportjában, — aki a passzív választójogra nézve előírt egyéb feltételeknek megfelel és középiskola vagy ezzel egyenrangú iskola elvégzését igazolta.

A törvényhatósági bizottság virilista tagjait, a legtöbbadófizetők névjegyzékébe felvett választók választják 5 év tartamára. A törvényhatósági választók névjegyzékét az igazoló választmány 5 évenként állítja össze az országgyűlési képviselőválasztók névjegyzéke alapján. Jogosulatlan felvétel vagy kihagyás miatt az igazoló választmányhoz felszólalásnak van helye. Az igazoló választmány véghatározata ellen pedig panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz. Az összes választók közül való választás szavazóköronként titkosan, szavazólapokkal történik, előzetes ajánlás alapján (1929:XXX. tc. 11—18. §-a).*

Az összes választók közül megejtett választásokat az igazoló választmány hivatalból is felülvizsgálja. Különben pedig mindenki élhet a választás ellen az igazoló választmányhoz felszólalással, akinek a választásnál szavazati joga volt. Az igazoló választmány véghatározata ellen panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz. Az összes választók közül választott bizottsági tagokat 5 évenként 10 évre választják olyképen, hogy választókerületenként kilép a választott tagoknak az a fele része, amelyiknek 10 éves meg-

* A választókerületeket a járások és megyei városok határain belül a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg lehetőleg akként, hogy abban a vármegyében, amelynek lakossága 500.000-nél több, 1—1 választókerületben 4.000 választónál kevesebb, de 12.000 választónál több, vagy 500.000-nél kisebb lakosságú vármegyékben 1.000 választónál kevesebb és 6.000 választónál több, törvényhatósági jogú városban pedig 1000 választónál kevesebb, de 2.000-nél több ne legyen.

bíztatása lejárt. Az időközönként megüresedett bizottsági tagsági helyekre a törvényhatóság első tisztviselője hívja be a tagokat a legtöbb szavazatot nyert póttagok sorából.*

A virilistákat a legtöbbadófizetők névjegyzékébe felvett választók választják (1929:XXX. tc. 10. §-a). A választási eljárást külön rendelet szabályozza. A szavazás kötelező; aki igazolatlanul elmarad, a legközelebbi választásnál nem szavazhat és a törvényhatósági bizottság tagjává sem választható.

Szakszerűség szempontjából a törvényhatósági bizottság tagjai vármegyékben: 1. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében, a m. kir. rendőrség vidéki főkapitánya, a többi vármegyékben a törvényhatóság székhelyén működő m. kir. rendőrkapitányság vezetője; 2. a m. kir. pénzügyigazgató; 3. az államépítészeti hivatal főnöke; 4. a m. kir. gazdasági felügyelőségnek a törvényhatóság területén működő vezetője; 5. a vármegye területén levő, illetőleg működő főiskola igazgatója, ahol főiskola nincs, a tankerületi kir. főigazgató; 6. a kir. tanfelügyelő; 7. a törvényhatósági m. kir. állatorvos; 8. az Országos Társadalombiztosító Intézet kerületi pénztárának ügyvezetője; 9. a vármegyei számvevőszék főnöke; 10. a m. kir. erdőigazgató, ott, ahol a székhely a vármegye területén van, egyébként pedig az az erdőfelügyelő, akinek működése a törvényhatóság székhelyére is kiterjed; 11. ahol vármegyei általános tanítóegyesület működik, annak elnöke; 12. a kir. tiszti főorvos. Abban az esetben, ha a vármegye területén több egy és ugyanazon hatáskörű szakképviselő van, akkor a törvényhatósági bizottsági tagság azt illeti meg, akinek a székhelye a törvényhatóság székhelyén van, illetőleg akinek működési köre a vármegye székhelyére kiterjed. Törvényhatósági városban: 1. a város területén működő m. kir. rendőrkapitányság vezetője; 2. a m. kir. pénzügyigazgató; 3. a m. kir. gazdasági felügyelőségnek a városban működő vezetője; 4. ahol egyetem vagy más főiskola van, az egyetem (főiskola) rektora, ahol csak más állami főiskola van, a főiskola igazgatója, ahol sem egyetem, sem főiskola nincs, a tankerületi kir. főigazgató; 5. a kir. tanfelügyelő;

* A póttagok száma félannyi, mint a rendes tagoké, úgy a legtöbb adófizetők, mint az összes választók és az érdekképviselői tagok csoportjából választottaknál. Ezek megbízatásának hatálya azonban 5 év leteltével véget ér.

6. a törvényhatósági m. kir. állatorvos; 7. az Országos Társadalombiztosító Intézet kerületi ügyvezetője; 8. a kir. tiszti főorvos.

A vallásfelekezeteket a legnépesebb vallásfelekezetek élén álló lelkészek képviselik, híveik számarányában (számuikat a törvényhez csatolt kimutatás tünteti fel).

Érdekképviseltek címén tagjai a törvényhatósági bizottságnak: 1. az ügyvédi; 2. a közjegyzői; 3. a mérnöki; 4. az orvosi kamaráknak; 5. a vármegyei, illetőleg városi mezőgazdasági bizottságnak; 6. a kereskedelmi és iparkamaráknak kiküldöttei; 7. a törvényhatóság területén lakó vitézek képviselői; 8. az Országos Társadalombiztosító Intézet kerületi pénztári választmányának a biztosításra kötelezettek sorából kijelölt kiküldöttei; 9. ezenkívül a vármegyei törvényhatóságokban a községi és körjegyzői egyesületek kiküldöttei.

Az érdekképviselői tagokat maguk az érdekképviseltek választják. A választás szabályait külön rendelet állapítja meg.

Az orvoskamarák törvényhatósági bizottsági kiküldötteinek választására nézve (Budapest kivételével) a 600/1936. B. M. rendelet 22. §-a nyújt részletes felvilágosítást. A választást az összes választók közül történő választások után kell megtartani. A választás közelebbi időpontját a kamara elnöke állapítja meg. A választást annak a törvényhatóságnak a székhelyén kell megtartani, amelynek a törvényhatósági bizottságába a kiküldés történik. A törvényhatóság köteles a választás céljára székházában megfelelő helyiséget rendelkezésre bocsátani. A kamara a választás megtartása előtt legalább 15 nappal köteles egy választási elnököt és egy helyettes elnököt a szavazásra jogosultak közül kijelölni és nevüket a törvényhatóság első tisztviselőjének bejelenteni. Úgy a választási elnök, mint helyettese, valamint a választásnál közreműködő szavazatszedő küldöttség tagjai az 1929:XXX. tc. 15. §-ának (3) bekezdésében megállapított szövegű esküt kötelesek a törvényhatóság első tisztviselője előtt letenni. A szavazás titkosan, szavazólapon történik, amit a kamara bocsát a tagok rendelkezésére. A kamara tagjai közül csak azok szavazhatnak, akik annak a törvényhatóságnak a területén laknak, amelynek törvényhatósági bizottságába a kiküldés történik. A rendes tagok választásával egy-

idejűleg félannyi póttagot is kell választani és azt a szavazásra jogosultak névjegyzékével és a leadott szavazólapokkal együtt haladéktalanul az igazoló választmány elnökének kell megküldeni.

Amíg a vidéki törvényhatóságokban a kamarák saját maguk választják érdekképviselői kiküldötteiket, Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottságának érdekképviselői tagjait — így az orvoskamarák kiküldötteit is — a törvényhatósági bizottság választja. A kerületi orvoskamarák kiküldötteinek száma törvényhatóságonként a következő:

1. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye	3
2. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye	3
3. Somogy vármegye	3
4. Zala vármegye	3
5. Szabolcs-Ung k. e. e. vármegyék	3
6. Békés vármegye	3
7. Heves vármegye	3
8. Vas vármegye	3
9. Borsod-Gömör-Kishont k. e. e. vármegyék ..	3
10. Tolna vármegye	3
11. Baranya vármegye	3
12. Veszprém vármegye	3
13. Nógrád-Hont k. e. e. vármegyék	2
14. Hajdu vármegye	1
15. Fejér vármegye	3
16. Csanád-Arad-Torontál k. e. e. vármegyék ..	1
17. Bihar vármegye	1
18. Komárom-Esztergom k. e. e. vármegyék	1
19. Győr-Moson-Pozsony k. e. e. vármegyék	1
20. Csongrád vármegye	1
21. Sopron vármegye	1
22. Zemplén vármegye	1
23. Szatmár-Ugocsa-Bereg k. e. e. vármegyék ..	1
24. Bács-Bodrog vármegye	1
25. Abauj-Torna vármegye	1

Törvényhatósági jogu városokban:

1. Szeged	2
2. Debrecen	2
3. Kecskemét	1
4. Hódmezővásárhely	1
5. Miskolc	1
6. Győr	1
7. Pécs	1
8. Székesfehérvár	1
9. Sopron	1
10. Baja	1

Budapest székesfőváros törvényhatósága a budapesti kerületi orvoskamara választmányának tagjai közül 3 tagot választ titkos szavazással.

A törvényhatósági bizottság örökös tagjait a kijelölő bizottság előterjesztésére a törvényhatósági bizottság közgyűlése választja a közélet terén érdemeket szerzett férfiak sorából. Az örökös tagok megbízatása élethossziglan tart. Aki örökös tagságát bármely oknál fogva elveszti, azt csak új választással szerezheti vissza. Örökös taggá csak azt a férfit lehet megválasztani, aki bárhol törvényhatósági választójoggal bír. Tényleges szolgálatban álló miniszterek, államtitkárok, főispánok és olyan tisztviselők, akik szakszerűségi képviselés címén vagy hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak, örökös taggá nem választhatók meg (így tehát a tényleges állományú kir. tiszti főorvos sem).

Hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak: 1. vármegyékben: az alispán, főjegyző, tiszti főügyész, az alügyészek, az árvaszéki elnök, az árvaszéki ülnökök, járási főszolgabírák, szolgabírák és a megyei városok polgármesterei; 2. a törvényhatósági jogú városokban: a polgármester, a helyettes polgármester, a főjegyző, a városi tanácsnokok, az árvaszéki elnök, az árvaszéki ülnökök, a tiszti főügyész, az alügyészek, a városi mérnöki hivatal vezetője, a városi erdészeti hivatal vezetője és a főszámvevő. A törvény megengedi, hogy azok a törvényhatósági tisztviselők, akik hivatali állásuknál fogva bár nem tagjai a törvényhatósági bizottságnak, amennyiben főiskolai képzettséghez kötött állást töltenek be, továbbá a tiszteletbeli tisztviselők is a közgyűlésen megjelenhessenek és felszólalhassanak, de szavazati joggal csak akkor bírnak, ha tagjai egyébként a törvényhatósági bizottságnak.

Látjuk tehát, hogy az 1929:XXX. törvényeikk a legnagyobb körültekintéssel gondoskodott arról, hogy mindazok az elemek és érdekeltségek, amelyek a törvényhatóság életére állásuknál vagy társadalmi pozíciójuknál fogva befolyással lehetnek, a törvényhatósági bizottságban helyet kapjanak és ezáltal a törvényhatóság érdekei, valamint a szakszerűség követelményei biztosíttassanak. Az örökös tagok intézményével pedig megteremtette a törvény a törvényhatósági bizottságban azt az elemet, amely ott az állandóságot képviseli és amely minden egyes alkalommal keresztülsegíti az új törvényhatósági bizottságot a kezdet nehézségein. Örökös taggá csak olyan egyént lehet megválasztani, aki tevékenységével

és közéleti működésével a törvényhatóságban nagy tekintélyre tett szert, az ilyen egyén pedig saját személyével is emeli a törvényhatósági bizottság színvonalát. A törvénynek ez az intézkedése azért is helyes, mert az oly férfiak közéleti működését is lehetővé teszi, akik eddig ily megbízást azért nem vállaltak, mert magukat a választási huzavonának kitenni hajlandók nem voltak. Ha tekintetbe vesszük azt, hogy a régi rendszerű törvényhatósági bizottságban csak oly egyének vettek részt, akik vagy virilizmus révén, vagy választás alapján, vagy hivatali állásuknál fogva jutottak be a törvényhatósági bizottságba, viszont sem a vallásfelekezetek, sem a szakszerűség, sem az érdekképviselők különösen képviselve nem voltak, láthatjuk, hogy a törvényhatóságok szervezete mily rendkívül nagy haladást tett abban a tekintetben, hogy céljának és rendeltetésének — összetételénél fogva is — minél jobban tudjon megfelelni.

A törvényhatósági bizottsági tagság az 1929:XXX. tc. 21. §-a értelmében megszűnik valamely kizáró ok (e kizáró okokat az 1929:XXX. tc. 8. §-a sorolja fel) összeférhetetlenség,* lemondás, elhalálozás, önjogúságnak elvesztése, vagy a választás, illetőleg kiküldetés megsemmisítése miatt. Ezenkívül a legtöbbadófizető elveszti tagságát, ha vagyoni helyzete olyképen rosszabbodott, hogy a legtöbbadófizetők névjegyzékébe se volna felvehető; a szakszerűség vagy hivatali állás alapján törvényhatósági bizottsági tag pedig akkor, ha a tagságának alapjául szolgáló hivataláról lemond, nyugdíjba megy, vagy állását elveszti. A vallásfelekezetek képviselője címén megszűnik tag lenni az a lelkész, aki nem lelkésze többé annak az egyházközségnek, amelynek révén a törvényhatósági bizottsági tagságát nyerte, vagy maga az egyházközség szűnt meg. Végül megszűnik a törvényhatósági bizottság tagja lenni az az érdekképviselői kiküldött, aki nem tagja többé annak a szervezetnek

* Összeférhetetlen helyzetbe kerül az a törvényhatósági bizottsági tag: 1. aki a főispánnál, vagy a törvényhatóság bármely hatóságánál, közegénél, üzeménél, vállalatánál saját vagy más ügyében, vagy érdekében olyan módon, okból vagy célból jár el, amely a köztisztességbe ütközik; 2. aki a törvényhatóság érdekeit közvetlenül, vagy közvetve érintő vagyoni kérdésekben ügyvédként, megbízottként, vagy képviselőként a törvényhatósággal szemben jár el, kivéve, hogyha ez saját, vagy házastársa, vagy gyermeke, vagy gyámoltja (gondnokoltja) érdekében történik.

vagy intézménynek, amely őt kiküldötte, vagy ha maga a szervezet, illetőleg az intézmény szűnt meg időközben.

A legtöbbadófizetők vagyoni képességét az igazoló választmány hivatalból köteles minden évben megvizsgálni. Általában a tagság megszűnésével kapcsolatos teendőket az igazoló választmány teljesíti. Ha pedig összeférhetetlenség esetét látja fennforogni, azt tárgyalásra előkészíti és döntés végett az összeférhetetlenségi bizottság elé terjeszti. Az a törvényhatósági bizottsági tag, akinek bizottsági tagsága bármilyen okból is megszűnt, elveszti az ezzel kapcsolatban nyert mindazon tisztségeit (bizottsági, választmányi stb. tagságát), amelyhez törvényhatósági bizottsági tagsága révén jutott. Amíg a törvényhatósági bizottsági tagság megszűnését jogerősen nem állapították meg, az érdekelt bizottsági tag tagsági jogát gyakorolhatja.

A törvényhatósági bizottságot a belügyminiszter előterjesztésére a minisztertanács feloszlathatja, ha az törvényvel vagy törvény alapján kibocsátott rendelettel nyíltan szembehelyezkedik, vagy az állam érdekeit veszélyeztető magatartást tanusít. A városi törvényhatósági bizottságot ezenkívül még akkor is feloszlathatja a minisztertanács, ha az tartósan munkaképtelenné vált, vagy ha oly működést fejt ki, hogy ennek következtében a törvényhatóság gazdasági helyzete válságossá válhatik. A törvényhatósági bizottság felosztatását a belügyminiszter a minisztertanács határozata után haladéktalanul köteles a „Budapesti Közlöny“-ben közhírré tenni és az országgyűlésnek is bejelenteni. A törvényhatóság azonban a törvényhatósági bizottság felosztatása ellen közigazgatási bírói panasszal élhet, amelynek a bíróság döntéséig halasztó hatálya van, bár a felosztatott törvényhatósági bizottság közgyűlést addig nem tarthat. Abban az esetben azonban, ha a közigazgatási bíróság a panasz beadásától számított 60 napon belül döntését nem hozza meg, a felosztatott törvényhatósági bizottság közgyűlése újból összehívható. A törvény azonban előírja a közigazgatási bíróságnak, hogy az ilyen panaszt 30 napon belül elintézni köteles. A panasz benyújtása a következőképpen történik: Amikor a törvényhatósági bizottság felosztatását kimondó minisztériumi rendelkezés a „Budapesti Közlöny“-ben megjelent, attól számított 8. napra a törvényhatóság első tiszt-

viselője összehívja a felosztatott törvényhatósági bizottságot annak elhatározása végett, hogy a minisztertanács határozata ellen kíván-e panasszal élni? Ez a közgyűlés azonban egyéb tárggyal nem foglalkozhatik és a panaszra nézve fel szólalás nélkül, névszerinti szavazással dönt. A panasz előterjesztésének csak akkor van helye, ha arra a törvényhatósági bizottság nem tisztviselő tagjainak legalább $\frac{1}{4}$ része, vagy legalább 50 nem tisztviselő bizottsági tag szavazott. A panasz előterjesztése kérdésében tehát azok, akik a törvényhatósági bizottságnak szakszerűség címén és hivatali állásuknál fogva tagjai, nem szavazhatnak. Ha a törvényhatósági bizottság panasszal élni nem óhajt, vagy a közigazgatási bíróság a panaszt elutasította, az előbbi esetben a felosztatás közhírré tételétől, utóbbi esetben pedig az ítélet keltétől számított hat hónap alatt a legutolsó érvényes törvényhatósági választó-névjegyzék alapján az új választást meg kell tartani. Ha azonban az újabb választástól számított egy éven belül a közgyűlést újból jogerősen fel kellett osztatni, az új választást legfeljebb két esztendőre el lehet halasztani. A törvényhatósági bizottság felosztatása esetén a kisgyűlés, a közigazgatási bizottság és az igazoló választmány régi összetételében működik mindaddig, amíg a bizottság újból meg nem alakul. Ameddig az új törvényhatósági bizottság meg nem alakul, a közgyűlés hatáskörébe tartozó halaszthatatlan ügyeket a kisgyűlés intézi el, azonban tisztviselők választására, újabb adók kivetésére nem jogosult. Abban az esetben, ha a kisgyűlés működését megtagadja, vagy oly magatartást tanusít, amely okul szolgálhatott volna a törvényhatósági bizottság felosztatására is, a minisztertanács kormánybiztost nevez ki, aki a törvényhatóság igazgatását a törvényhatósági bizottság, kisgyűlés stb. helyett végzi. A törvényhatóság tisztviselői a kormánybiztos törvényes rendelkezéseit teljesíteni tartoznak. A törvény, a kormánybiztosnak a törvényhatósági bizottság, illetőleg a kisgyűlés hatáskörébe tartozó kérdésekben hozott határozatai és intézkedései ellen ugyanolyan jogorvoslatokat biztosít, mintha azokat a törvényhatósági bizottság (kisgyűlés) hozta volna.

Az 1929:XXX. törvényeikk értelmében a törvényhatósági bizottság közgyűlésének fellebbviteli jogköre (II. fokú

intézkedési jogköre) teljes egészében, de elsőfokon való intézkedési joga is az 1929:XXX. tc. 22. §-ában foglaltakon kívül megszűnt. Így egészségügyi közigazgatási tekintetben az 1876:XIV. tc. 159. §-ában és egyéb törvényekben eddig a közgyűlésnek fenntartott intézkedési jogkör is — a szabályrendelet-alkotás kivételével — a kisgyűlésre szállt át.

A) Az igazoló választmány végzi a törvényhatósági bizottság megalakulásával kapcsolatos összes teendőket, így összeállítja a választók névjegyzékét, elbírálja a választók névjegyzéke ellen beadott felszólalásokat, valamint határoz a törvényhatósági bizottsági tagság megszűnése kérdésében és végzi az összeférhetlenségi esetek bejelentését. Az igazoló választmány 8 törvényhatósági bizottsági tagból áll, elnöke a főispán, helyettese pedig a törvényhatóság első tisztviselője. Az igazoló választmány határozatképességéhez legalább 4 tag jelenléte szükséges. Budapesten az igazoló választmány elnökét a főpolgármester nevezi ki, az örökös vagy az összes választók közül választott bizottsági tagok közül, helyettesét pedig az igazoló választmány tagjai közül jelöli ki. Az elnök csak szavazategyenlőség esetében szavaz. Az igazoló választmány megbízatása egy évig terjed, ülései nyilvánosak, az üléseken a törvényhatósági tisztviselő vagy helyettese köteles jelen lenni, a tárgyaláson is részt vehet, azonban szavazati joga nincs (1929:XXX. tc. 20. §).

B) A kijelölő bizottság a vidéki törvényhatóságban az örökös tagok kijelölésére alakított bizottság. Elnöke a főispán, helyettese a törvényhatóság első tisztviselője. Két tagját és egy póttagját a főispán, két tagját és egy póttagját a törvényhatóság első tisztviselője jelöli ki, két tagját és egy póttagját pedig a közgyűlés választja a törvényhatósági bizottság azon tagjai közül, akik nem szakszerűség alapján és nem hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak. A kijelölő bizottság megbízatása egy évig tart. Az elnöknek csak szavazategyenlőség esetén van szavazati joga. A kijelölő bizottságot nem szabad összetéveszteni a kijelölő választmánnyal, így Budapesten a kijelölő bizottságnak a hatáskörét tulajdonképpen a kijelölő választmány végzi (1929:XXX. tc. 5. §-a). A kijelölő bizottság végzi ezenkívül az összeférhetlenségi bizottság tagjainak kijelölését is.

C) Az összeférhetetlenségi bizottság. Ha az igazoló választmány összeférhetlenségi esetet észlel, azt az összeférhetlenségi bizottságnak jelenti be. Az összeférhetlenségi bizottságot a vidéki törvényhatóságban a kijelölt bizottság jelöli ki, tagjainak száma 30. A megbízatást el kell fogadniok. Megbízatási idejük pedig 1 évre terjed. Összeférhetlenségi bejelentés esetében a főispán, illetőleg helyettese a kijelölt 30 tagot összehívja és a megjelentek közül kisorsolja az összeférhetlenségi bizottság 8 rendes és 3 póttagját. Aki a meghívásnak igazolatlanul nem tesz eleget, azt a törvényhatósági bizottság közgyűlésén nyilvánosan figyelmeztetik kötelességére, aki pedig másodízben is igazolatlanul elmarad, törvényhatósági bizottsági tagságát elveszti. A megalakult 8 tagú összeférhetlenségi bizottság elnökét és jegyzőjét tagjai sorából titkos szavazással választja meg. Határozathozatalnál az elnöknek mindig szavazni kell és szavazategyenlőség esetében azt kell kimondani, hogy összeférhetlenség nem merült fel. Az összeférhetlenségi bizottságban az ügyet rendesen az adja elő, aki az igazoló választmányban azt előadta, tehát a törvényhatóság által erre kijelölt tisztviselő. E helyett azonban a törvényhatóság első tisztviselője mást is kijelölhet. Ha az összeférhetlenségi bizottság az 1929:XXX. tc. 8. §-ának a) pontja alapján, köztisztességbe ütköző kijárást állapított meg, ez a bizottsági tagság megszűnését vonja maga után. Ha pedig e szakasz b) pontja alapján (a törvényhatósági bizottság érdekeit közvetlenül érintő ügyben a törvényhatósággal szemben jár el) állapítja meg az összeférhetlenséget, úgy felszólítja a bizottsági tagot, hogy az összeférhetlenséget vagy 8 nap alatt szüntesse meg és ezt ugyanezen határidő alatt igazolja, vagy pedig mondjon le törvényhatósági bizottsági tagságáról. Ha az érdekelt törvényhatósági bizottsági tag összeférhetetlen helyzetének megszüntetését 8 nap alatt nem igazolja, az összeférhetlenségi bizottság megállapítja törvényhatósági bizottsági tagságának megszűnését. A szavazás mindig titkosan és végérvényesen történik (1929:XXX. tc. 21. §-a).

D) A szakbizottságok. A szakbizottságok hatáskörét a közgyűlés vagy a kisgyűlés hatáskörébe tartozó ügyekre vonatkozó véleményadás képezi. A szakbizottságot

a közgyűlés alakítja meg. Lehet állandó vagy pedig egyes ügyekre kiterjedő. A szakbizottság szervezetét a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg, azonban az egyes szakbizottságok tagjainak száma 21-nél több nem lehet. A szakbizottságba olyan törvényhatósági bizottsági tagot, aki szakszerűség alapján vagy hivatali állásánál fogva tag, nem lehet megválasztani. A szakbizottság elnöke a törvényhatóság első tisztviselője vagy megbízottja. A szakbizottság véleményét elnöke útján terjeszti a közgyűlés vagy a kisgyűlés elé. A szakbizottság zárt ülésben tanácskozik és határoz. Abban az esetben, ha a szakbizottság közgyűlés alá tartozó ügyben adott véleményt, a kisgyűlés terjeszti* azt a közgyűlés elé (1929:XXX. tc. 27. §-a).

E) A kijelölő választmány. A kijelölő választmány esetenként alakított bizottság, amelynek az a célja, hogy a törvényhatóság választása alá kerülő állások betöltésénél a jelöléseket végezze. A kijelölő választmány elnöke a főispán, három tagját a főispán jelöli ki, három tagját pedig a közgyűlés választja a törvényhatósági bizottság ama tagjai sorából, akik nem szakszerűség alapján és nem hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak. A kijelölő választmány határozatait titkosan hozza meg és indokolni nem tartozik. Minden állásra legalább 3 egyént kell jelölni és ettől csak abban az esetben lehet eltekinteni, ha háromnál kevesebb pályázó jelentkezett. Szavazategyenlőség esetén az elnök dönt (1886:XX. tc. 82. §-a).

37. A törvényhatósági kisgyűlés szervezete és hatásköre, különös tekintettel az egészségügyi közigazgatásra.

A törvényhatósági bizottság lényegesen csökkentett mai alakjában is oly nagy kollegiális szerv, amely nem alkalmas arra, hogy a rendkívül nagyszámú közigazgatási teendőket elláthassa, ezért olyan kisebb kollegiális szerv létesítéséről

* Aki szakszerűség képviselője címen tagja a törvényhatósági bizottságnak — így a kir. tiszti főorvos is — köteles a törvényhatósági bizottság ülésein megjelenni és felhívásra az ügykörébe tartozó szakkérdésekben a felvilágosítást megadni. Akadályoztatása esetén magát helyettesítheti, tehát a kir. tiszti főorvos a kir. tiszti orvossal. E kötelességének gyakorlása közben a szakképviselő bármikor és akárhányszor felszólalhat.

is történt gondoskodás, mely a kevésbbé jelentős, vagy haszthatatlanul sürgős közigazgatási és önkormányzati ügyek ellátására a törvényhatósági bizottságnál fokozottabb mértékben alkalmas. Ebből az okból állította fel az 1929:XXX. törvénycikk a kisgyűlést. Ennek hatáskörébe tartoznak mindazok az ügyek, amelyeket a törvényhatósági bizottság közgyűlésének a törvény kifejezetten fenn nem tartott. Így: 1. elsőfokon intézkedik mindazokban a közérdekű ügyekben, amelyekben ezelőtt a törvényhatósági bizottság közgyűlése intézkedett, de amelyek az 1929:XXX. tc. 22. §-ában a törvényhatósági bizottság közgyűlésének fenntartva nem lettek; 2. másodfokon intézkedik azokban a közérdekű ügyekben, amelyekben a törvény hatálybalépte előtt a törvényhatósági bizottság közgyűlése volt hivatva határozni; 3. hatáskörébe tartozik a törvényhatósági bizottság közgyűlése elé terjesztendő ügyek előkészítése (1929:XXX. tc. 35. §-a). A kisgyűlés elnöke ugyanaz, mint a törvényhatósági bizottság közgyűléséé, tehát a főispán, illetőleg helyettesei, alispán, polgármester stb. A kisgyűlést csakis önkormányzati tisztviselők és nem tisztviselő törvényhatósági bizottsági tagok alkotják. Így a kisgyűlés tagjai vármegyékben: 1. az alispán; 2. a főjegyző; 3. az árvaszéki elnök vagy helyettese; 4. a tiszti főügyész vagy helyettese; 5. továbbá a törvényhatósági bizottság közgyűlése által tagjai sorából 5 évre megválasztott 16, 20 vagy 24 tag. Ezeknek számát a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg olyképen, hogy a törvényhatósági bizottság összes tagjai számának 10%-ánál több nem lehet.

Törvényhatósági városban a kisgyűlés tagjai: 1. a polgármester; 2. a helyettes polgármester; 3. a főjegyző; 4. két városi tanácsnok, akiket a törvényhatósági bizottság közgyűlése a kisgyűlés tagjaivá megválasztott; 5. a tiszti főügyész vagy helyettese; 6. a törvényhatósági bizottság 16, 20 vagy 24 tagja, akiknek a számát a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg olyképen, hogy ez a szám a törvényhatósági bizottság összes tagjai számának 15%-át meg nem haladhatja. Az utóbb említett tagoknak $\frac{3}{4}$ részét a törvényhatósági bizottság közgyűlése tagjai sorából választja, $\frac{1}{4}$ részét pedig a főispán a törvényhatósági bizottság tagjai közül 5 évre nevezi ki. A kisgyűlésben úgy a legtöbbadót

fizetők által, mint az összes választók által választott tagoknak, úgyszintén az érdekképviselői törvényhatósági bizottsági tagoknak képviselve kell lenniök. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a kisgyűlés tagjául sem megválasztani, sem kinevezni nem lehet azokat a törvényhatósági bizottsági tagokat, akik szakszerűségi képviseltetés címén vagy hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak. A kisgyűlés tagjainak választása, vagy kinevezése alkalmával a rendes tagok számával egyenlő számú póttagot is kell választani, illetőleg kinevezni. A kisgyűlés választott tagjait a törvényhatóság közgyűlése titkos szavazással választja a törvényhatósági bizottság tagjai közül. Az 1936:IX. törvénycikk hatálybalépte előtt a kisgyűlésnek a törvényhatósági tiszti főorvos is tagja volt; minthogy azonban az 1936. évi IX. törvénycikk szerint a tiszti főorvos állami tisztviselő, az tehát kisgyűlési tagságát elvesztette. Az 1929. évi XXX. tc. 34. §-ának (6) bekezdése értelmében a kir. tiszti főorvost az egészségügyi közigazgatásra vonatkozó szakkérdések tárgyalására meg kell hívni és meg kell hallgatni, így tehát a tiszti főorvos végeredményben a kisgyűlés tárgyalásán felszólalhat, véleményét kifejtheti, csupán szavazati joga nincsen. A kisgyűlés előadója olyan tisztviselő is lehet, aki nem tagja a kisgyűlésnek. Jegyzőjét a törvényhatóság első tisztviselője jelöli ki a törvényhatósági tisztviselők közül. A kisgyűlés elnöke a szakkérdések tárgyalására bárkit meghívhat. A kisgyűlés ügyrendjét és rendes üléseinek számát a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg, de a törvény értelmében havonta legalább egy rendes kisgyűlést tartani kell. Rendkívüli kisgyűlést az elnök tetszés szerint bármikor összehívhat, ha azonban a kisgyűlés összehívását nem tisztviselő tagjainak $\frac{1}{4}$ része kívánja, 4 nap alatt összehívni köteles. A kisgyűlés határozóképeségéhez vármegyében legalább 5, törvényhatósági jogú városban pedig legalább 7 nem tisztviselő tag jelenléte szükséges. Ha azonban a kisgyűlést határozatképtelensége miatt újból össze kell hívni, az újból összehívott kisgyűlés a határozatképtelen kisgyűlés tárgysorozatába felvett kérdések felett a jelenlevő kisgyűlési tagok számára tekintet nélkül határoz. Az a kisgyűlési tag, aki 3 egymásután következő ülésről igazolatlanul elmarad, kisgyűlési tagságát el-

veszti. A kisgyűlési tagság elvesztését az igazoló választmány mondja ki és véghatározata ellen 15 nap alatt panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz. A kisgyűlés tárgyalási rendjére a közgyűlésre vonatkozó rendelkezések szerint az elnök ügyel fel (1929:XXX. tc. 34. és 35. §-ai). A kisgyűlés közegészségügyi hatáskörét képezik elsősorban azok az intézkedések, amelyek azelőtt a törvényhatósági közgyűlést illették meg. Így: 1. az illető község meghallgatásával intézkedik az egészségre ártalmas posványok vagy mocsarak kiszárítása vagy lecsapolása, növényzet ültetése, megfelelő csatornázási vagy más hasonló rendszer bevezetése iránt; 2. gondoskodik az egészségi állapot hiányainak elhárítására szükséges rendkívüli módokról; 3. intézkedik a községekben okleveles bábák alkalmazásának lehetővé tétele iránt. Azelőtt a kisgyűlésnek hatáskörébe tartozott az orvosok és szülésznők okleveleinek kihirdetése is, azonban az 1936:I. törvényeikk értelmében ez a hatásköre megszűnt.

A kisgyűlés véghatározatai ellen a főispánt ugyanaz a felterjesztési (fellebbezési) jog illeti meg, mint a törvényhatósági bizottság közgyűléseinek véghatározatai ellen.

38. a) A közigazgatási bizottság szervezete és hatásköre, különös tekintettel az egészségügyi közigazgatásra. A közigazgatási bizottság fegyelmi választmányának és közegészségügyi albizottságának szervezete és hatásköre.

A közigazgatási bizottság felállítását az 1876:VI. törvényeikk rendelte el. A közigazgatási bizottság vegyes szerv, amely részint állami, részint pedig önkormányzati tisztviselőkből, valamint ezek számának megfelelő törvényhatósági bizottsági tagból áll. Elnöke a főispán, Budapesten a főpolgármester. Tagjai mint önkormányzati tisztviselők: az alispán, a polgármester, a főjegyző (Budapesten az alpolgármester), a tiszti főügyész, az árvaszék elnöke; mint állami tisztviselők: a kir. tiszti főorvos (1936:IX. tc. 2. §.), a pénzügyigazgató, az államépítészeti hivatal főnöke, a tanfelügyelő, a gazdasági felügyelő és a királyi ügyész; a fővárosban ezeken kívül tag még a rendőrfőkapitány is. Választott tagok: a törvényhatósági bizottság tagjai sorából,

a közgyűlés által két évre megválasztott 10 törvényhatósági bizottsági tag. Választott tag azonban sem állami, sem törvényhatósági, vagy községi tisztviselő nem lehet. A közigazgatási bizottság választott tagjait a törvényhatósági közgyűlés minden előzetes kijelölés nélkül titkosan, viszonylagos szótöbbséggel választja. A választott tagoknak felerésze minden év végével kilép, de azok újra megválaszthatók. Az állami tisztviselőket, úgyszintén — arra az esetre, ha ezek meg nem jelenhetnek — helyettesüket az illetékes miniszter mindig névszerint megjelölve rendeli ki a közigazgatási bizottságba. A pénzügyigazgató helyettesét a pénzügyigazgató rendeli ki. Az az állami tisztviselő, akinek hatásköre több törvényhatóság területére terjed ki — minő esetleg a kir. tishti főorvos is — mindegyik törvényhatóság közigazgatási bizottságának tagja (1936:IX. tc. 2. §). A közigazgatási bizottság minden hónapban rendes ülést tart, ezenkívül rendkívüli üléseket is tarthat. Ülései rendszerint nyilvánosak. A közigazgatási bizottság jegyzője a törvényhatósági főjegyző, előadóként pedig azoknak az ágaknak vezető tisztviselői szerepelnek, akik az illető ágat a törvényhatóságban képviselik. Közegészségügyi ügyekben tehát előadó a kir. tishti főorvos. Ha a közigazgatási bizottság olyan ügyet tárgyal, amelyben valamelyik tag érdekelve van, az sem a tanácskozásban, sem pedig a szavazásban részt nem vehet. A közigazgatási bizottság a hatáskörébe tartozó ügyeket vagy teljes ülésben, vagy pedig úgynevezett albizottságaiban intézi el. Albizottságok elé azok az ügyek kerülnek, amelyeket a törvény kifejezetten az albizottságok elé utal. A közigazgatási bizottságnak rendeltetése elsősorban az, hogy a törvényhatóságban az állami és önkormányzati közigazgatási szerveknek egyöntetű működését biztosítsa, azok felett felügyeletet és ellenőrzést gyakoroljon és hogy a tisztviselők fegyelmi ügyében fegyelmi választmánya révén eljárjon. Az 1929:XXX. törvénycikk a közigazgatási bizottság hatáskörét lényegesen korlátozta és intézkedési és fellebbviteli jogkörét teljes egészében megszüntette (1929:XXX. tc. 58. §). E törvény értelmében: 1. megszűnt tehát a közigazgatási bizottság elsőfokú hatósági jogköre és helyette elsőfokon ez esetben a törvényhatóság első tisztviselője jár el; 2. megszűnt a fellebbviteli

hatásköre és ezután fellebbviteli hatóságként az jár el, aki az 1929:XXX. tc. 57. §-a 2. pontja értelmében erre jogosult. Azonban nem érintette e törvény a közigazgatási bizottság fegyelmi jogkörét, valamint fegyelmi választmányának első és másodfokú hatáskörét. Általában a törvény a közigazgatási* bizottság különleges alakulatainak (albizottságainak, választmányának) intézkedési jogkörét nem érintette. Abban az esetben, ha a közigazgatási bizottság hatásköre tekintetében vita merül fel, ezt a minisztertanács dönti el. A közigazgatási bizottságnak azonban még rendkívül fontos teendői is vannak, így ellenőrzi a törvényeknek, a miniszteri rendeleteknek pontos végrehajtását és ezért minden félévben a közigazgatás összes ügyágazatainak menetéről, így tehát a közegészségügyről is jelentést tesz a minisztertanácsához. Ezzel a jelentésével kapcsolatosan javaslatokat és indítványokat is tehet a szükséges megoldások tekintetében. Félévi jelentését a közigazgatási bizottság a törvényhatósági bizottságnak is beterjeszti, egyébként indítványait, vagy javaslatait oda is megteheti. A törvényhatósági bizottság köteles a közigazgatási bizottságnak felszólítására minden felvilágosítást megadni. Közegészségügyi szempontból a közigazgatási bizottságnak különösen két különleges alakulata bír ránk nézve jelentőséggel. Egyik a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya, másik pedig a közegészségügyi albizottság. A közigazgatási bizottság a fegyelmi eljárás megindítása tekintetében teljes ülésben határoz, a fegyelmi bíráskodást azonban fegyelmi választmánya gyakorolja, mégpedig a törvény rendelkezései szerint, hol első, hol pedig fellebbviteli fórumként. A fegyelmi választmány elnöke a főispán, akadályoztatása esetén annak törvényszerű helyettese, tagjainak száma pedig négy, akiket a közigazgatási bizottság teljes ülésén saját tagjai közül választ. Két tagnak állami tisztviselőnek kell lennie, kettőnek pedig a választott tagok sorából kell kikerülnie. A közigazgatási bizottságnak joga van bármelyik tisztviselője, sőt saját tisztviselő-tagjai ellen is a fegyelmi eljárás elrendelésére, a miniszternek a kívánatára, vagy a törvényhatósági bizottság határozata alapján pedig elrendelni tartozik. A fegyelmi választmányt a közigazgatási bizottság minden évi első ülésén 1 évre választják. Ugyanakkor felényi póttagot kell vá-

lasztani, mégpedig egyet az állami tisztviselő tagok, egyet pedig a közgyűlés által választott tagok közül. Úgy a rendes, mint a póttag újra is választható. Érvényes határozathoz az elnökkel együtt legalább 3 tagnak jelenléte szükséges.

Miután az 1936:IX. törvénycikk értelmében a kir. tisztifőorvos is állami tisztviselő, nincs akadálya annak, hogy a közigazgatási bizottság fegyelmi választmányának állami tisztviselő tagjai sorába a tisztifőorvos is beválasztassék.

A közigazgatási bizottság közegészségügyi albizottságát a 7.890/1930. M. E. rendelet hozta létre. Az 1929:XXX. tc. 58. §-a (2) bekezdés c) pontja feljogosította a minisztertanácsot arra, hogy a közigazgatási bizottság különleges alakulatainak kérdését rendezze és hogy annak — szükség szerint — újabb különleges alakulatait is létesíthesse; ezen az alapon jött létre — többek között — a közegészségügyi albizottság. A közegészségügyi albizottság — a 6.600/1936. M. E. rendelet életbelépése óta — elnökből (főispán) és 6 tagból áll, akik között a kir. tisztifőorvos hivatalból foglal helyet. Egyúttal ő a közegészségügyi albizottságnak előadója is. A közegészségügyi albizottságnak részint első-, részint másodfokú hatásköre van. Az albizottság határoz az 1876. évi XIV. tc. 134. §-ban megjelölt esetekben a gyógyszerügyi jog adományozása felett. Mint másodfokú, illetőleg fellebbezési fórum jár el az 1.300/1932. N. M. M. eln. rendelet által alakított közkórházi bizottságok határozatainak elbírálása tekintetében. A közegészségügyi albizottság hatásköre és szervezete szempontjából jelentős a 6.600/1936. M. E. rendelet, mely egyrészt a tagok számát négyről hatra emelte fel, akik között a kir. tanfelügyelő és az államépítészeti hivatal főnöke hivatalból foglal helyet, másrészt pedig a bizottság hatáskörét a kisdédóvási ügyekre is kiterjesztette. Eszerint: 1. a közegészségügyi albizottságra száll át a hatáskör azokban az ügyekben, amelyekre nézve valamely jogszabály a közigazgatási bizottság népoktatásügyi albizottságának hatáskörét állapította meg; 2. amelyekben a kir. tanfelügyelő hatósági jogkörben járt el. Nevelési ügyek tekintetében azonban az albizottságnak hatásköre nincs. A közigazgatási bizottságnak közegészségügyi igazgatási hatáskörét az 1929:XXX. törvénycikk, valamint az 1936:IX. törvénycikk annyira lecsökkentette, hogy annak komolyabb

jelentősége nincsen. Különösen megszüntette mindazokat a rendelkezéseket, amelyek bizonyos tekintetben a közigazgatási bizottságnak intézkedési jogkört biztosítottak, így pl. az 1908:XXXVIII. törvénycikknek azokat a rendelkezéseit, melyek egyes teendőket a közigazgatási bizottság hatáskörébe utaltak. A közigazgatási bizottságnak közegészségügyi szempontból mégis nagy jelentősége van és ez abban áll, hogy a bizottságban a kir. tiszti főorvosnak módjában van mindazon kifogásait és jelentéseit megtenni, amelyek a törvényhatóság közegészségügyére jelentőséggel bírnak és mindazokat a módosításokat, illetőleg indítványokat javasolni, amelyek a törvényhatóság területén a közegészségügy javítására alkalmasak. Ezzel kapcsolatban a 900/1936. B. M. rendelet 22. §-ának b) pontja úgy rendelkezik, hogy a kir. tiszti főorvos a közigazgatási bizottságnak havi jelentést köteles tenni. Ezt a havi jelentést másolatban a belügyminiszterhez is minden esetben fel kell terjeszteni. A közigazgatási bizottság rendkívüli közgyűlését, ha járvány szempontjából szükséges közegészségügyi kérdések merülnek fel, a kir. tiszti főorvos kívánságára össze kell hívni.

A kir. tiszti főorvosnak tehát a közigazgatási bizottság ülésein módjában van a közegészségügy tekintetében felmerült nehézségek, akadályok és összeütközések elhárítására indítványát előterjeszteni, valamint a bizottság többi tagjának bármely indítványára észrevételeit megtenni. A bizottság jelentősége éppen abban van, hogy a felmerült nehézségek és akadályok tekintetében intézkedhetik, az egyes közigazgatási ágakban felmerült összeütközéseket elsimíthatja, a szükséges rendelkezéseket az egyes közegeknek kiadhatja, amennyiben pedig az elintézés hatáskörét meghaladná, felterjesztést tehet aziránt az illetékes miniszterhez. Ugyanekkor azonban joga van arra is, hogy amennyiben az akadály, nehézség vagy összeütközés valamely közigazgatási szerv hibája vagy mulasztása folytán állott elő, az ellen a fegyelmi eljárást megindíthassa.

38. b) A számonkérőszék.

A számonkérőszék az önkormányzati tisztviselőkre felügyelő bizottsági szerv, amelynek elnöke a főispán. Tagjai

megyei törvényhatóságokban az alispán, a főjegyző, a főügyész és a kisgyűlés által kiküldött 2 olyan bizottsági tag, akik nem hivatali állásuknál fogva, vagy szakszerűség címén tagjai a kisgyűlésnek, tehát nem tisztviselő tagok; városi törvényhatóságokban a polgármester, a főjegyző, a tisztifőügyész, a tanácsnokok és a közgyűlés által e célra választott 2 bizottsági tag. Vármegyékben minden rendes közgyűlés előtt, a városi törvényhatóságban pedig évenként legalább kétszer kell számonkérő széket tartani. A számonkérőszéket a főispán tartja (1886:XXI. tc. 57. §-a A) pontjának a) pontja). Budapesten számonkérőszék nincs.

39. A törvényhatóság egyedi szervei. A főispán, alispán, polgármester, főszolgabíró és a megyei város polgármesterének hatásköre.

A törvényhatóságok élén az 1886:XXI. tc. 56. §-a értelmében a főispán áll (Budapesten a főpolgármester), akit a belügyminiszter előterjesztésére az államfő nevez ki az 1929:XXX. tc. 9. §-ában, illetve a főpolgármestert az 1937:III. törvénycikkben meghatározott illetmények mellett. A főispán, akitől különös minősítést nem kívánnak meg, nem a törvényhatóság, hanem a kormány bizalmi szerve, a végrehajtó hatalom képviselője s mint ilyen, állásától bármikor felmenthető. Ennélfogva a főispán hivatalos pecsétjén az ország címerét használja, köriratban a törvényhatóság megjelölésével. A főispán hivatali esküjét a törvényhatóság közgyűlése előtt teszi le (1882-től fogva). Egyébként a főispán szolgálati szempontból közvetlenül a belügyminiszternek van alárendelve. A főispán hatásköre igen sokoldalú, így kiterjed törvényhatósága területén az összes önkormányzati és állami tisztviselők működésére (a bírósági közegek kivételével). A vármegyékben minden rendes közgyűlés előtt, városi törvényhatóságokban pedig évenként legalább kétszer számonkérő széket tart. Az önkormányzat minden tisztviselőjéhez, így az alispánhoz, a polgármesterhez és ezek útján a többi önkormányzati tisztviselőkhöz is rendelkezéseket adhat ki. Rendelkezése ellen a törvényhatóság első tisztviselője 24 óra alatt előterjesztéssel élhet a belügyminiszterhez. A fő-

ispán az előterjesztést 24 órán belül köteles a belügyminiszterhez felterjeszteni. Sürgős szükség esetén azonban rendelkezéseinek azonnali végrehajtását is követelheti. Rendkívüli esetekben a minisztertanács a főispánt kormánybiztosi hatáskörrel is felruházhatja. A főispán a hanyag önkormányzati tisztviselő ellen fegyelmet rendelhet el, azonban csak azok ellen, akik nem tagjai a közigazgatási bizottságnak (a tiszti főorvosra nézve kivételt tesz az 1936:IX. tc. 6. §-a). A főispán a törvényhatóság területén megürült fontosabb állami hivatal, vagy miniszteri kinevezés alá eső egyéb állások (pl. kir. tiszti főorvosi, tiszti orvosi, községi orvosi, körorvosi állások) betöltésénél javaslatot tehet az illetékes miniszterhez annál is inkább, mert a főispán véleményét ily esetekben különben is ki szokták kérni. Azelőtt a főispán hatáskörébe tartozott a törvényhatósági tiszti főorvos és a járási tisztorvosok kinevezése is. Az önkormányzati tisztviselők egy részének a kinevezése is a főispán hatáskörébe tartozik. A főispán a törvény szerint egyébként is fontos és jelentős befolyást gyakorol a törvényhatóság egész életére és pedig azért, mert minden fontosabb bizottságnak is ő az elnöke. Fontos hatásköre van azonkívül a főispánnak az 1876:VI. törvénycikk értelmében abban a tekintetben is, hogy a közigazgatási bizottság hatáskörébe tartozó, de halasztást nem tűrő esetekben az illető közigazgatási bizottság előzetes meghallgatása nélkül intézkedhetik; ilyenkor azonban intézkedését és azt, hogy az ülés rendjét miért mellőzte, a legközelebbi ülésén bejelenteni tartozik. A főispán úgy a közgyűlésnek, mint a kisgyűlésnek minden olyan határozata ellen, amelyet törvénybe, vagy miniszteri rendeletbe ütközőnek, vagy az állam érdekeire sérelmesnek vél, előterjesztéssel, illetőleg felterjesztéssel élhet az illetékes miniszterhez. Az ilyen határozatokat a kifejezett jóváhagyás előtt végrehajtani nem szabad. A főispánt ezenkívül hatósági panaszjog illeti meg a közigazgatási bírósághoz a törvényhatóság és közigazgatási bizottság bizonyos intézkedései, illetőleg határozatai ellen.

Az alispán a vármegye első tisztviselője. Ebből a szempontból a vármegye közigazgatásának a vezetője és intézkedési jog illeti meg minden olyan ügyben, amely a közgyűlésnek, a kisgyűlésnek, a közigazgatási bizottságnak,

vagy más hatóságnak vagy közegnek hatáskörébe utalva nincsen. Ebből a szempontból végrehajtja a kormány rendeleteit, valamint a törvényhatósági bizottság közgyűlésének és a közigazgatási bizottságnak határozatait. Amennyiben a kormány bizonyos rendelkezéseit, vagy a főispán rendelkezéseit törvénybe ütközőnek, vagy a helyi viszonyok között károsnak, vagy éppen kivihetetlennek tartja, felírási jog illeti meg a főispán útján az illető miniszterhez. Felírása elutasítása esetén pedig az 1907: LX. törvénycikk alapján esetleg közigazgatási bírósági panaszt is vehet igénybe. A törvényhatóságnak szóló minden levelet, hatósági megkeresést ő vesz át. A törvényhatóság pecsétjének őre, utalványozási jog illeti meg, valamint rendelkezik a törvényhatóság egyes tisztviselőivel. Fegyelmi jogot is gyakorol (sőt ítélkezik is), így különösen községi és körorvosok fegyelmi ügyeiben. Végül őt illeti meg a karhatalom esetleges kirendelésének joga is.

A törvényhatósági városokban a törvényhatóság első tisztviselője a polgármester. Ennek hatásköre az 1929: XXX. törvénycikk életbeléptetése óta, mely a városi tanácsot teljes egészében megszüntette, mindenben megegyezik az alispán hatáskörével, azzal a különbséggel, hogy míg az alispán területi, a polgármester helyi hatóság.

A főszolgabíró a járás első tisztviselője. Felügyeleti jog illeti meg a kis- és nagyközségekre vonatkozólag és ezekre nézve elsőfokú közigazgatási hatósági jogot is gyakorol. Hatásköre lényegében megegyezik az alispánéval azzal a különbséggel, hogy az ő hatásköre nem az egész törvényhatóság, hanem csak a járás területére terjed ki. Ezért tehát őt is generális hatósági szervnek kell tekinteni. Pecsétje a törvényhatóság címere a járás nevét tartalmazó körirattal. Teendőit a hozzá beosztott szolgabírákkal és közigazgatási gyakornokokkal, járási őrökkel végzi.

A megyei város polgármesterének hatásköre az 1929: XXX. törvénycikk óta teljes egészében megegyezik a főszolgabíró hatáskörével, azzal a különbséggel, hogy ennek a hatásköre csak egy községre — a megyei város területére — terjed ki.

A törvényhatóság egyéb tisztviselői minket kevésbé érdekelnek és így azok hatáskörét is csak röviden ismertetjük.

A főjegyző az alispánnak törvényes helyettese. A törvényhatósági tiszti főügyész a törvényhatóság jogtanácsosa, akinek véleményét jogi kérdésekben mindig meg kell hallgatni. Fegyelmi ügyekben a vádat, a törvényhatóságot pedig magánügyeiben is képviseli. Széksértések esetén a büntetés mértékére nézve indítványt tesz. Felügyel a jogszabályoknak pontos betartására és ebből kifolyólag a törvényhatóságnak bármelyik határozata ellen felterjesztéssel, illetőleg fellebbezéssel élhet. Egyébként a főjegyzők, valamint az aljegyzők végzik a jegyzőkönyvvezetési és a fogalmazási teendőket is.

40. Az alispánnak, a törvényhatósági jogú város polgármesterének, a főszolgabírónak és a megyei város polgármesterének egészségügyi közigazgatási hatásköre.

Az alispánt — aki a közegészségügyi kérdésekben másodfokú hatóság is — közegészségügyi igazgatási ügyekben rendkívül fontos hatáskör illeti meg. Hatáskörét egyébként az 1876:XIV. tc. 157. §-a részletesen meghatározza; ennek értelmében: 1. felügyel arra, hogy a közegészségügyi szabályok a törvényhatóság egész területén az alantas közegek által pontosan kezeltessenek és végrehajtassanak. Evégből koronként és esetről-esetre jelentéstételt rendelhet el, sőt a fennforgó körülményekhez képest vizsgálat és személyes meggyőződés végett időnként egyik, vagy másik községbe ki is szállhat; 2. intézkedik számos egyén szűkebb lakásokba való összezsúfolásának megakadályozása tekintetében; 3. megállapítja a járvány létét, valamint a megszüntét is és ez ügyben, úgyszintén a tájókórok megelőzése és továbbterjedésének lehető megakadályozása iránt intézkedik; 4. intézkedik a tanintézetek, gyógyszertárak, községi és hatósági fogházak megvizsgálása iránt egészségügyi tekintetből; 5. intézkedik a tanodák bezárása iránt az 1876:XIV. tc. 33. és 34. §-ai esetében; 6. felügyel a törvényhatóság területén létező egészségügyi, jótékony-, köz- és magánintézetekre (1876:XIV. tc. 60. §-a); 7. engedélyezi a hullaszállítást más törvényhatóság területére; 8. orvosoknak kézi gyógyszertár tartására adhat engedélyt (1876:XIV. tc. 135. §-a), úgyszintén gyógyszertárak

részére az 1876:XIV. tc. 125. §-a esetében kezelőt rendelhet ki; 9. kinevezi a községi kórházak orvosi személyzetét; 10. eljár mindazon ügyekben, amelyeket valamely törvény vagy szabályrendelet reábíz.

A törvényhatósági jogú város polgármesterét ugyanaz az egészségügyi hatósági jogkör illeti meg, mint az alispánt. Míg azonban az alispánnak — mint területi hatóságnak — hatásköre több községre, addig a polgármesternek — mint helyi hatóságnak — hatásköre csak városára terjed ki.

A főszolgabírónak és a megyei város polgármesterének mint elsőfokú közegészségügyi hatóságnak hatáskörét az 1876:XIV. tc. 154. §-a foglalja magában. Így: 1. megfigyeli mindazokat a mozzanatokat, amelyek a közegészségügyre befolyással bírnak, tapasztalatai folytán — amennyiben lehetséges — saját hatáskörében intézkedik; ha pedig a teendő hatáskörén túl esne, azok iránt a felsőbb hatóságokhoz jelentéseket, illetve javaslatokat tesz; 2. felügyel az orvosrendőri szabályoknak hatósága területén való foganatosítására (utcák, utak, terek, közgyűlhelyek és kéjelgési ügy tekintetében); felügyel továbbá, hogy az egészségügyi szabályok tanintézetek, gyárak, iparüzletek, lakások, ürülékek, csatornák és emésztőgödrök, nemkülönbben folyó-, álló-, ivóvizek, élelmi- és tápszerek, szeszes- és más italok, a hússzemle, főző- és más edények, a nyilvános fürdőintézetek, valamint a vágóhidak és az állati hullák körül megtartassanak; e részben tapasztalt hiányok elhárítása iránt intézkedik; 3. felügyel arra, hogy az első segélynyújtásról hirtelen életveszélyeknél hatósága területén mindenütt gondoskodva legyen, az e részben megkívánt szakoktatás megtörténjék; 4. nyilvántartja a hatósága területén levő leleneket, süketnémákat, elmebetegségeket, bárgyúkat, dajkaságba adottakat és azok tartása és ápolására, valamint vagyontalanok gyógyítására felügyel, illetőleg a helyi viszonyokhoz képest eljár; 5. segédkezik a hatósága területén levő gyógyszerárak vizsgálatánál; 6. az orvosrendőri boncolásokat elrendeli; 7. hullaszállítási engedélyt ad a község, illetőleg a város vagy járás egyik temetőjéből a másikba szállítani szándékolts hullákra nézve; 8. rendelkezik járása területén azon ügyekben, melyekre nézve az intézkedési jog általános-

ságban az elsőfokú közigazgatási hatóságra ruháztatott, amennyiben arra más közeg nem jelöltetett ki; 9. eljár mindazon ügyekben, amelyeket valamely törvény, rendelet vagy szabályrendelet reá bíz. Tartozik községeiben személyesen megjelenni és a helyi körülményekről személyesen ismereteket szerezni, ennek alapján intézkedni s a foganatosításról meggyőződni.

V. RÉSZ.

41. A hatósági orvosi szolgálatról általában. Az 1936:IX. törvénycikk teljes szövege és magyarázata.

Midőn az 1876:XIV. törvénycikk az egészségügyi közigazgatás rendszerét az állami igazgatás keretében a fejlődő élet és a haladó tudomány követelményének megfelelően kiépítette, egyszersmind meghatározta azokat a hatóságokat, melyek az egészségügyi közigazgatás körébe tartozó teendőket ellátni hivatottak és létesítette, illetve megjelölte azokat a szerveket is, melyek az egészségügyi közigazgatás körében eljáró hatóságokat e tevékenységük során szakképzettségükkel támogatni, sőt az egészségügyi közigazgatás körébe tartozó teendők egy részét maguk ellátni kötelesek. Ez utóbbiak az egészségügyi közigazgatást ellátó egyes hatóságok egészségügyi szakközegei.

Minthogy az egészségügyi közigazgatást ellátó hatóságokról már a fentiekben is megemlékeztünk s azokkal a következőkben is foglalkozni fogunk, helyütt az egészségügyi szakközegekről és általában a hatósági orvosi szolgálatról tárgyalunk.

Az 1876:XIV. törvénycikk rendszerében az egészségügyi hatóságok egészségügyi szakközegei a törvényhatósági tiszti főorvosok, a járási tiszti orvosok és a megyei városi ügyvezető orvosok voltak. Az egészségügyi közigazgatás orvosi személyzetéhez tartoztak továbbá a városi, a községi és kör-orvosok is, akiknek tevékenysége azonban inkább a gyógyí-

tás körébe eső működésben (szegénybetegek gyógyítása, dajkaságba adottak ellenőrzése, védhimlőoltások elvégzése stb.), mint preventív jellegű hatósági orvosi tevékenységben merült ki. Törvényhatósági tiszti főorvos, járási tiszti orvos, valamint megyei városi ügyvezető orvos csak az lehetett, aki az orvosi oklevélen kívül tiszti orvosi képesítéssel is rendelkezett.

Az 1876:XIV. törvénycikk megalkotása óta napjainkig 60 esztendő telt el s ez az átlagos emberöltőt is jóval meghaladó időtartam épp abba a korba esett, melyben a tudomány, különösen a természettudomány soha nem remélt fejlődését érte meg. A természettudományok e virágzása a közegészség tudományában is éreztette hatását és eredménye a prevenció gondolatának a közegészségügyi politikában előtérbehelyezése volt. A modern egészségügyi közigazgatás a maga feladatát elsősorban abban látja, hogy megfelelő intézkedésekkel megelőzze mindazokat a betegségeket, amelyek az orvostudomány mai állása szerint elkerülhetők. Különösen nagyjelentőségű ez a törekvés a fertőző betegségek leküzdése terén, ahol az orvostudománynak sikerült megállapítania, hogy e betegségeket mikroszkopiai kicsinységű lények okozzák. E felfedezés által lehetővé vált viszont az is, hogy a fertőző betegségek nagy része a prevenció útján — leginkább védőoltások alkalmazásával — ma már elkerülhető.

A prevenció sikere sok esetben az intézkedés gyorsaságában rejlik, ami azonban a közegészségügyi törvény alapján megszervezett hatósági orvosi szolgálatban nem mindig érvényesült.

A hatósági orvosi szolgálatot teljesítő tiszti orvosok ugyanis épúgy, mint az egyéb közzolgálatot teljesítő városi, községi és körorvosok önkormányzati tisztviselők voltak, a miniszter tehát az orvosi közzolgálatra vonatkozó rendelkezéseit csak a törvényhatóság első tisztviselője útján valósíthatta meg, ezért a kormányzat egészségügyi rendelkezéseinek végrehajtása feletle nehézessé és lassúvá vált.

Hogy tehát a hatósági orvosi szolgálatban az egyöntetű és gyors intézkedés lehetősége mennél inkább biztosíttassék, a hatósági orvosok államosítása vált elkerülhetetlenül szükségessé. Az államháztartás súlyos pénzügyi helyzetére tekin-

tettel azonban a hatósági orvosi szolgálat államosítása nem volt a maga egészében keresztülvihető, hanem csak a tiszti orvosi szolgálat államosítására kellett azt korlátozni. Ezenfelül mellőzni kellett Budapest székesfőváros tiszti orvosi szolgálatának államosítását is. A városi és községi orvosi szolgálatban a fokozottabb állami gondoskodás azzal jutott érvényre, hogy a városi, községi és körorvost a jövőben a belügyminiszter nevezi ki.

A tiszti orvosi kar államosítását a hatósági orvosi szolgálatról és a közegészségügyi törvények egyéb rendelkezéseinek módosításáról szóló 1936:IX. törvénycikk (a hatósági orvosi törvény) vitte keresztül.

A törvény két fejezetre oszlik. Első fejezete a hatósági orvosi szolgálatról szól, második fejezete pedig vegyes rendelkezéseket tartalmaz. A törvény első szakasza megállapítja, hogy kik azok az orvosok, akik a hatósági orvosi szolgálatot ellátják. Ezek: 1. a kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok; 2. a városi orvosok, községi orvosok és körorvosok; 3. végül Budapesten a tiszti főorvos, a kerületi tiszti orvosok és a kerületi orvosok.* Ugyanakkor megállapítja azt is, hogy a kir. tiszti főorvos, valamint a székesfővárosi tiszti főorvos és a kir. tiszti orvos a működési területén szolgálatot teljesítő hatósági orvosoknak és egészségvédelmi szerveknek szakfőnöke. Megállapítja, hogy a hatósági orvosi szolgálatot teljesítő orvosoknak az 1883:I. törvénycikk 9. §-án kívül milyen külön képesítéssel kell rendelkezniök. Végül felhatalmazást ad a belügyminiszternek arra, hogy az az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg rendeletben állapítsa meg a hatósági orvosi szolgálat részletes szabályait. Ez a rendelkezés azért volt helyes, mert a hatósági orvosi szolgálat az életkörülmények változásának állandóan ki van téve és így bizonyára gyakran lesz szükség arra, hogy a hatósági orvosi szolgálatra vonatkozó rendelkezéseket módosítsák, illetőleg a hatósági

* Hatósági orvosoknak jogi szempontból csak azokat az orvosokat lehetne minősíteni, akik hatósági joggal rendelkező, tehát impériummal felruházott közigazgatási szervek mellett teljesítenek szolgálatot; ilyenekül csak az első- és másodfokú egészségügyi hatóság mellett szolgálatot teljesítő tiszti orvosok tekinthetők, bár egyes törvényhelyek régebben is — minő pl. az 1928:V. törvénycikk (6. §.) — a községi (kör) orvosokat is hatósági orvosoknak nevezik.

orvosi szolgálat szabályait változtassák. A törvény nem lett volna erre alkalmas, sőt a hatósági orvosi szolgálat szabályai merevvé váltak volna, ha azokat maga a törvény állapította volna meg. A hatósági orvosi szolgálat szabályait ezidőszereint a 900/1936. B. M. rendelet foglalja magában. A törvény felhatalmazást ad továbbá a belügyminiszternek arra is, hogy úgy a tiszti orvosi tanfolyam, mint pedig a községi orvosi tanfolyam részletes szabályait, úgyszintén e tanfolyamok vizsgaszabályait megállapíthassa. A tiszti orvosi vizsgára vonatkozólag még mindig a 22.925/1919. N. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet, 218. oldal) van érvényben (az új tiszti orvosi tanfolyam- és vizsgarendelet előkészítés alatt áll), míg a községi orvosi tanfolyamokra nézve a 268.600/1936. B. M. rendelet tartalmazza a részletes szabályokat. A törvény első fejezete a 2. szakasztól kezdődően három csoportra oszlik. Az A) csoport (2—8. §.) a kir. tiszti főorvosokra és a kir. tiszti orvosokra vonatkozó általános rendelkezéseket foglalja magában, a B) csoport (9—12. §.) a városi, községi és körorvosokra, a C) csoport (13—14. §.) a székesfővárosi hatósági orvosokra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza.

A törvény II. fejezete utasítást ad az Országos Közegészségi Tanács újjászervezésére, amelyet a törvény ezúttal Országos Közegészségügyi Tanácsnak nevezett el (22. pont).

Igen fontos rendelkezése a törvénynek az, hogy ezután a belügyminiszter főfelügyelete alá tartozó hatóságoknál, közintézeteknél, közintézményeknél, úgyszintén állami, törvényhatósági vagy községi támogatást élvező, vagy társadalmi segélyben részesülő egyéb intézménynél — a törvényben megjelölt kivételtől eltekintve — akár végleges, akár ideiglenes hatályú kinevezéssel vagy szerződéssel alkalmazni csak azt az orvost lehet, akinek kinevezéséhez, illetőleg alkalmaztatásához a belügyminiszter előzetesen hozzájárult (16. §.). Ez a rendelkezés azért fontos, mert ezáltal lehetővé válik, hogy az orvosok kiválasztása a szakképzettség, az egyénirátermettség, a megbízhatóság és az érdemesség szempontjainak figyelembevételével lehetőleg egységes elvek szerint és a közkívánalmaknak megfelelőleg történjék. A törvény lehetővé teszi, hogy az egészségvédelmi szolgálat kiépítése céljából a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértésben bizonyos költségeknek a törvényhatóságok, a megyei váro-

sok, illetve a nagy- és kisközségek költségvetésébe való felvételét rendelhesse el.

A 18. §. felhatalmazást ad arra, hogy a belügyminiszter kolera, pestis, továbbá diphteria és hastyphus megelőzése céljából a lakosság kötelező védőoltását rendelhesse el. Az 1876:XIV. törvénycikk, valamint az ezt kiegészítő 1887:XXII. törvénycikk csak a himlőoltás kötelező elrendelésére adott felhatalmazást a belügyminiszternek; viszont kétségtelen, hogy egyes fertőző betegségeknek, de különösen az említetteknek megelőzése céljából a védőoltások kitűnő eredménnyel alkalmazhatók. Minthogy pedig az említett védőoltásoknak külön törvényes felhatalmazás nélkül való keresztülvitele sértette volna az egyéni szabadságot, szükséges volt, hogy a belügyminiszter ezen védőoltások kötelező elrendelésére külön felhatalmazást kapjon.

A 19. §. felhatalmazza a belügyminisztert annak az összegnek meghatározására, amellyel a törvényhatóságok és a megyei városok a területükön működő kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok illetményeinek fedezéséhez hozzájárulni kötelesek.

A vármegyei tiszti főorvos és a járási tiszti orvosok járandóságait már a hatósági orvosi törvény hatálybalépése előtt is az állam viselte és azokat a törvény hatálybalépése után is viseli, e tekintetben tehát a törvény a fennálló állapoton mit sem változtatott. Ezzel szemben azonban a hatósági orvosi törvény életbeléptéig a törvényhatósági jogú városok főorvosainak, tiszti orvosainak, valamint a megyei városok ügyezető és egyéb orvosainak illetményeit teljes egészében a város fizette, míg a szóban levő városok területén működő kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok illetményeit az említett törvényben az állam magára vállalta. Meltányosnak mutatkozott tehát a kérdést olyképen rendezni, hogy e költségek viseléséhez tehetségükhöz mérten az érdekelt városok is hozzájáruljanak. Ez a hozzájárulás tehát nem jelenti a városok külön megterhelését, mert azok a szóban levő költségeket eddig is viselték; az imént említett aggály annál kevésbbé merülhet fel, mivel a hozzájárulás összegét az állami költségvetésben kell megállapítani, végeredményben így a hozzájárulás mérvét a törvényhozás fogja meghatározni. Viszont a törvényhozás által meghatározott ösz-

szeget az egyes városok között — az ott működő kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok létszámának figyelembevételével — a belügyminiszter osztja fel.

Az 1887:XVII. tc. 72. §-a, majd az 1928:XIX. tc. 37. §-a értelmében az ebadóból befolyó jövedelem fele 1938 december hó 31-ig az egészségvédelmi szolgálat ellátásához szükséges költségek fedezésére is felhasználható. Ennek a rendelkezésnek érvényét a törvény (20. §.) 1948. év végéig meghosszabbította. Ebben a vonatkozásban tehát a hatósági orvosi törvény az állategészségügyi törvényt módosította. De módosította a törvény említett szakaszát a hatósági orvosi törvény más tekintetben is. Az állategészségügyi törvény 37. §-a ugyanis feljogosította a vármegyei törvényhatóságokat, hogy a vármegyei ebadó-alapból, a földművelésügyi miniszter előzetes hozzájárulásával, a Nemzeti Bank mindenkori kamatlábának megfelelő kamatfizetés ellenében, kölcsönt vehessenek fel. Ezt a rendelkezést a hatósági orvosi törvény olyképen változtatta meg, hogy az említett kölcsönfelvételhez 1936. évi július hó 1-től kezdődőleg 1948. évi december hó 31-ig a belügyminiszter és a földművelésügyi miniszter együttes hozzájárulása szükséges.

A törvény 21. §-a kimondja, hogy a hatósági orvosok feladatkörébe utalt, de magánfelek érdekében kifejtett tennivalók ellátásáért a magánfél díjat köteles fizetni. Ugyanezt a kötelezettséget állapítja meg a törvény azokkal a magánfelekkel szemben is, akik a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet szolgálatait magánérdekből veszik igénybe. E szakasz tehát a magánfelek érdekében kifejtett hatósági orvosi, illetve közegészségügyi intézeti tevékenység díjazására és e díjazás mértékének megállapítására nyújt jogalapot, felhatalmazván a belügyminisztert arra, hogy úgy a díjazás alá eső tennivalókat, mint a díjnak nagyságát, lerovásának, kezelésének és felhasználásának módját az érdekelt miniszterekkel egyetértésben rendelettel szabályozza (888/1936. B. M. rendelet).

A törvény 22. §-a megszünteti az egészségügyi bizottságokat. Ezeknek a bizottságoknak tulajdonképeni jelentőségük a járvány elleni védekezés terén volt, de gyakorlati eredményt — éppen nehézkességük miatt — e szerepkörben sem tudtak felmutatni. Járvány esetén ugyanis a szakszerű intéz-

kedések sürgős megtételére van szükség, ezt pedig a közegészségügyi bizottságok nyújtani nem tudták.

A 22. §-nak különös jelentősége van azért is, mert felhatalmazza a kir. tiszti főorvost, a kir. tiszti orvost, illetőleg a székesfővárosi tiszti főorvost és tiszti orvosokat arra, hogy veszélyes járvány fellépésének vagy terjedésének megakadályozása céljából sürgős szükség és közvetlen veszély esetében a saját felelősségükre elrendelhessék és foganatosíthassák mindazokat az intézkedéseket, melyeket a fennálló jogszabályok a közigazgatási hatóság hatáskörébe utalnak. Ez tehát az első lépés arra, hogy a tiszti orvosi szolgálatot teljesítő hatósági orvosok bizonyos közegészségügyi kérdésekben hatósági joggal legyenek felruházva.

A 23. §. a hatósági orvosi törvény hatálybalépésével kapcsolatos hatálytalanító rendelkezéseket tartalmazza, a 24. §. pedig a törvény hatálybalépését határozza meg. A hatósági orvosi törvénynek egyéb rendelkezéseit ehelyütt nem tartottuk szükségesnek ismertetni, mivel azok a következőkben amúgyis tárgyalásunk alapjául fognak szolgálni.

A törvény teljes szövegét az alábbiakban adjuk:

1936. ÉVI IX. TÖRVÉNYCIKK

a hatósági orvosi szolgálatról és a közegészségügyi törvények egyéb rendelkezéseinek módosításáról.

I. fejezet. Hatósági orvosi szolgálat.

1. §.

(1) A hatósági orvosi szolgálatot általában

- a) a m. kir. tiszti főorvosok és a m. kir. tiszti orvosok,
- b) a városi orvosok, a községi orvosok és a körorvosok látják el.

(2) Budapest székesfővárosban a hatósági orvosi szolgálat szervei: a tiszti főorvos, a tiszti orvosok és a kerületi orvosok (1930:XVIII. tc. 50. §. (2) bek. és 1934:XII. tc. 13. §. (2) bek.).

(3) A m. kir. tiszti főorvos és a m. kir. tiszti orvos, valamint a székesfővárosi tiszti főorvos a működése területén szolgálatot teljesítő hatósági orvosoknak és egészségvédelmi szerveknek szakfőnöke.

(4) M. kir. tiszti főorvosi, m. kir. tiszti orvosi és városi orvosi állásra, valamint székesfővárosi tiszti főorvosi és tiszti orvosi

állásra csak azt lehet alkalmazni, aki a tiszti orvosi vizsgát sikerrel letette; székesfővárosi kerületi orvosi, községi orvosi és körorvosi állásra pedig csak azt lehet alkalmazni, aki a tiszti orvosi vagy községi orvosi vizsgát sikerrel letette. Úgy a tiszti orvosi, mint a községi orvosi vizsga előtt tanfolyam hallgatása kötelező.

(5) A hatósági orvosi szolgálat részletes szabályait a belügyminiszter — az érdekelt miniszterekkel egyetértve — rendelettel állapítja meg. Ugyancsak a belügyminiszter állapítja meg az előző bekezdésben említett tanfolyamokra és vizsgákra vonatkozó részletes szabályokat.

A) M. kir. tiszti főorvosok és m. kir. tiszti orvosok.

2. §.

(1) A m. kir. tiszti főorvos és a m. kir. tiszti orvos állami tisztviselő.

(2) A m. kir. tiszti főorvos a törvényhatóság első tisztviselőjének, a m. kir. tiszti orvos pedig a főszolgabírónak és a megyei város polgármesterének szakközege, őket azonban a belügyminiszter közvetlenül is utasíthatja.

(3) A m. kir. tiszti főorvos szakszerűség képviselője címén tagja a törvényhatósági bizottságnak és tagja a közigazgatási bizottságnak. A m. kir. tiszti orvos tagja a megyei város képviselő-testületének.

3. §.

(1) A m. kir. tiszti főorvos és a m. kir. tiszti orvos működési területét és székhelyét a belügyminiszter rendelettel állapítja meg.

(2) A belügyminiszter a tiszti főorvosi tennivalók ellátását több törvényhatóság területén egy tiszti főorvosra, a tiszti orvosi tennivalók ellátását ugyanabban a vármegyében több járás és több megyei város területén egy tiszti orvosra bízhatja.

(3) A belügyminiszter megyei városban a tiszti orvosi tennivalók végzésével városi orvost (9. §.) is megbízhat.

(4) A m. kir. tiszti főorvos és a m. kir. tiszti orvos helyettesítését a belügyminiszter rendeletben szabályozza.

4. §.

(1) A m. kir. tiszti főorvosokat és a m. kir. tiszti orvosokat az állami rendszerű V—VIII. fizetési osztályba kell sorozni. A fizetési osztályokba sorozás részleteit a belügyminiszter — a pénzügyminiszterrel egyetértően — állapítja meg.

(2) A m. kir. tiszti főorvos és a m. kir. tiszti orvos kiküldetési illetményeit, illetőleg ezek helyett a belügyminiszter és a pénzügyminiszter által egyetértőleg megállapított átalányait a törvény-

hatóság, illetőleg a megyei város viseli. Ugyancsak a törvényhatóság, illetőleg a megyei város gondoskodik a m. kir. tiszti főorvos és a m. kir. tiszti orvos hivatali elhelyezéséről, valamint a működésükkel kapcsolatban felmerülő dologi szükségletekről (nyomtatványok, fűtés, világítás stb.) és a szükséges segédszemélyzetről.

(3) A m. kir. tiszti főorvos és a m. kir. tiszti orvos átköltözködési illetményeit az állam viseli.

(4) A m. kir. tiszti főorvos és a m. kir. tiszti orvos magángyakorlatot (1936:I. tc. 30. §.) nem folytathatnak; mellékfoglalkozásukat a belügyminiszter rendeletben szabályozza.

5. §.

(1) M. kir. tiszti főorvossá azt lehet kinevezni, aki legalább öt évig tiszti orvosként működött. Ettől a kelléktől a jelen törvény hatálybalépésétől számított öt év alatt el lehet tekinteni.

(2) M. kir. tiszti orvossá azt lehet kinevezni, aki legalább öt évig városi, községi vagy körorvosként működött, vagy ezekkel a szolgálatokkal egyenlőnek tekintendő tevékenységet végzett.

(3) A belügyminiszter rendeletben állapítja meg, hogy a (2) bekezdés alkalmazása szempontjából mely orvosi tevékenységet kell a városi, a községi, illetőleg a körorvosi szolgálattal egyenlőnek tekinteni.

6. §.

(1) A m. kir. tiszti főorvos, illetőleg a m. kir. tiszti orvos ellen fegyelmi eljárás elrendelésére és állásától felfüggesztésére

a) a belügyminiszter,

b) a főispán,

c) a közigazgatási bizottság jogosult.

(2) A m. kir. tiszti főorvos, illetőleg a m. kir. tiszti orvos fegyelmi ügyében elsőfokon a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya, másodfokon a belügyminiszter ítélt.

(3) A fegyelmi szabályokat a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértőleg rendeletben állapítja meg.

7. §.

(1) Azt a törvényhatósági főorvost, járási orvost, városi tiszti orvost és megyei városi orvost, akit 1936. évi július hó 1. napjáig sem m. kir. tiszti főorvossá, m. kir. tiszti orvossá vagy városi orvossá nem neveznek ki, sem pedig — saját kérelmére — a közszolgálat körében más állásra nem alkalmaznak, 1936. évi július hó 1. napjával — a reá irányadó jogszabályoknak megfelelően — szabályszerű elbánás alá kell vonni. A szabályszerű elbánás alá vonásból előálló teher annak a vármegyének nyugdíjalapjára, illetőleg arra a városra hárul, amelynek szolgálatában a szabályszerű elbánás alá vont orvos e törvény hatálybalépésének napján állott.

(2) Az (1) bekezdés irányadó arra az orvosra is, aki m. kir. tiszti főorvossá, illetőleg m. kir. tiszti orvossá kinevezését a kinevezési okirat kézbesítésétől számított tizenöt nap alatt el nem fogadja.

8. §.

Ha e törvény hatálybalépésekor a kinevezett m. kir. tiszti főorvos, illetőleg m. kir. tiszti orvos eddigi állása után az új állásával járó, nyugdíjba beszámítható illetményeknél magasabb összegű nyugdíjba beszámítható illetményt (fizetést, személyi pótlékot, nyugdíjba beszámítható pótilletményt) élvezett, ez utóbbinak élvezetében személyére nézve megmarad mindaddig, amíg az állami szolgálatban nyugdíjba beszámítható illetményének megfelelő fizetési osztályba vagy fokozatba elő nem lép.

B) Városi, községi orvosok, körorvosok.

9. §.

(1) A törvényhatósági jogú és a megyei város köteles a szükségnek megfelelő számú városi orvosi állást rendszeresíteni.

(2) A belügyminiszter a törvényhatósági jogú és a megyei városokat — a törvényhatóság első tisztviselőjének meghallgatása után, a pénzügyminiszterrel egyetértően — a városi orvosi létszám kiegészítésére kötelezheti.

10. §.

(1) Minden, legalább ötezer lélekszámú község köteles községi orvosi állást rendszeresíteni.

(2) A belügyminiszter az ötezernél nagyobb lélekszámú községet, az alispán meghallgatása után, több orvosi állás rendszeresítésére kötelezheti.

(3) A belügyminiszter az olyan községeket, ahol nincs községi orvosi állás rendszeresítve, közegészségügyi körbe osztja be, vagy az orvosi szolgálat szempontjából valamely vele határos megyei városhoz vagy olyan községhez csatolja, amelyben orvosi állás van rendszeresítve. A közegészségügyi körben a községi orvos tennivalóit a körorvos látja el.

(4) A közegészségügyi kör területét és székhelyét a belügyminiszter állapítja meg.

(5) A körorvosnak a közegészségügyi kör székhelyén kell laknia. Ha a körorvos ennek a törvénynek hatálybalépése előtt nem a kör — újonnan megállapított — székhelyén lakott, a belügyminiszter megengedheti, hogy a körorvos a közegészségügyi kör területén más, olyan községben lakhassék, ahol gyógyszerár van.

(6) Az egyes jogszabályokban előforduló „orvosi kör” megjelölés alatt — ennek a törvénynek hatálybalépésétől kezdve — „közegészségügyi kört” kell érteni.

11. §.

(1) A városi orvost, a községi orvost és a körorvost — a törvényhatóság első tisztviselőjének meghallgatása után — a belügyminiszter nevezi ki.

(2) Az (1) bekezdésben említett orvosok városi, illetőleg községi tisztviselők, a képviselőtestületnek továbbra is tagjai, illetményeiket és egyéb járandóságait továbbra is a város, illetőleg a község viseli.

(3) Az (1) bekezdésben említett orvosoknak törvényben vagy az 1. §. (5) bekezdése alapján kiadott rendeletben nem szabályozott feladatkörét a törvényhatóságok és a megyei városok szabályrendeletben állapíthatják meg.

(4) Az (1) bekezdésben említett orvosok szabályszerű elbánás alá vonását — a jogszabályok értelmében erre illetékes hatóságokon kívül — a belügyminiszter is elrendelheti.

12. §.

(1) E törvény hatálybalépésének napjától számított három éven belül városi orvossá, községi orvossá, illetőleg körorvossá olyan orvost is ki lehet nevezni, aki tiszti orvosi, illetőleg községi orvosi vizsgát (1. §. (4) bek.) nem tett. Az ilyen orvos az említett képesítést a kinevezés napjától számított három éven belül megszerezni köteles, különben állását veszti. Az állását veszített orvost úgy kell tekinteni, mint akit szolgálatképtelenség okából bocsátottak el.

(2) Az 1. §. (4) bekezdésének rendelkezése állásuk megtartásában nem érinti azokat, akik e törvény hatálybalépésekor községi vagy körorvosi állást töltenek be.

C) Székesfővárosi hatósági orvosok.

13. §.

Ebben a fejezetben az *A)* és *B)* címek alatt levő szakaszok — az alább felsorolt rendelkezések kivételével — Budapest székesfővárosra nem vonatkoznak:

a) a székesfővárosi tiszti főorvosra és tiszti orvosokra is vonatkozik az a rendelkezés, hogy a belügyminiszter őket közvetlenül is utasíthatja (2. §. (2) bek.);

b) a 4. §-nak a magánygyakorlatról és a mellékfoglalkozásról szóló (4) bekezdése, valamint az előzetes hatósági orvosi szolgálatot szabályozó 5. §. rendelkezései a székesfővárosi tiszti főorvosra és tiszti orvosokra is vonatkoznak;

c) a városi orvosi létszámot szabályozó 9. §. hatálya Budapest székesfővárosra is kiterjed.

14. §.

A székesfővárosi hatósági orvosoknak (1. §. (2) bek.) törvényben vagy az 1. §. (5) bekezdése alapján kiadott rendeletben nem szabályozott feladatkörét és ott nem szabályozott szolgálati viszonyait a törvényhatóság szabályrendeletben állapítja meg.

II. fejezet. Vegyes rendelkezések.

15. §.

(1) A közegészségügyi közigazgatás terén a belügyminiszter véleménynyilvánító szerve az Országos Közegészségügyi Tanács.

(2) A Tanács a közegészségügyet érintő kérdésben a belügyminiszter felhívására véleményt mond és javaslatot tesz vagy saját kezdeményezéséből indítványt terjeszt elő. A Tanács munkáját a belügyminiszter közvetítésével bármely más miniszter is igénybeveheti.

(3) A Tanács elnökét a belügyminiszter előterjesztésére az államfő, másodelnökét, titkárát, valamint kinevezés alá eső tagjait — az elnök meghallgatásával — a belügyminiszter nevezi ki. A kinevezés alá eső tagok számát a belügyminiszter állapítja meg, ez azonban huszonnégynél kisebb nem lehet. A Tanácsnak hivatalból tagjai: a belügy-, a földművelésügyi, az iparügyi, a kereskedelem- és közlekedésügyi, a vallás- és közoktatásügyi-, az igazságügy- és a honvédelmi miniszternek egy-egy képviselője, továbbá a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet igazgatója, az Országos Orvosi Kamara elnöke és a m. kir. Központi Statisztikai Hivatal elnöke.

(4) Az elnök, másodelnök, titkár és a kinevezett tagok megbízatása három évre szól. Az időközben kinevezettek megbízatása a három évi időszak hátralevő részére terjed.

(5) A Tanács szervezeti szabályzatát és ügyrendjét — a belügyminiszter jóváhagyásával — maga a Tanács állapítja meg.

(6) Az Országos Közegészségügyi Tanácsot a törvény hatálybalépésétől számított három hónapon belül újra kell alakítani. Az első ízben újraalakult Tanács tisztikarának és tagjainak megbízatása 1939. évi december hó 31. napjáig tart.

16. §.

(1) A belügyminiszter főfelügyelete alá tartozó hatóságoknál, közintézeteknél és közintézményeknél akár végleges, akár ideiglenes hatállyal kinevezni vagy szerződéssel alkalmazni csak azt az orvost lehet, akinek kinevezéséhez, illetőleg alkalmaztatásához a belügyminiszter előzetesen hozzájárult. Ez a rendelkezés kiterjed az olyan intézetekre és intézményekre is, amelyek köz-

intézeteknek vagy közintézményeknek nem tekinthetők ugyan, azonban állami, törvényhatósági vagy községi támogatást élveznek, vagy társadalmi segélyben részesülnek.

(2) Az (1) bekezdés nem vonatkozik a törvényhatósági és községi kórházaknak ideiglenes hatállyal alkalmazott segédorvosaira, alorvosaira és adjunktusaira.

17. §.

A belügyminiszter az egészségvédelemre szükséges költségeknek a törvényhatóságok, a megyei városok, valamint a nagy- és kisközségek költségvetésébe felvételét — a törvényhatóság első tisztviselőjének meghallgatása után — a pénzügyminiszterrel egyetértőleg elrendelheti.

18. §.

A kolera és a pestis, továbbá a diftéria és a hastífusz megelőzése céljából a belügyminiszter az ország területére vagy annak egy részére nézve az egész lakosságnak vagy a lakosság egy részének kötelező védőoltását rendelheti el.

19. §.

A m. kir. tiszti főorvosok és a m. kir. tiszti orvosok illetményeit az állam viseli; a törvényhatósági jogú és a megyei városok azonban a területükön működő m. kir. tiszti főorvosok és m. kir. tiszti orvosok illetményeinek fedezéséhez hozzájárulni kötelesek. A hozzájárulás összegét — évenként — az állami költségvetésben kell megállapítani. Az egyes városok között a hozzájárulás összegét — az ott működő m. kir. tiszti főorvosok és m. kir. tiszti orvosok létszámának arányában — a belügyminiszter osztja meg.

20. §.

(1) Az 1928:XIX. tc. 37. §-ának hatodik bekezdése úgy módosul, hogy az ebadóból befolyó jövedelem 50%-át 1948. évi december hó 31. napjáig közegészségügyi célokra kell fordítani. A közegészségügyi célokra szolgáló jövedelemrészt az állategészségügyi és állattenyésztési célokra szolgáló résztől elkülönítve kell kezelni és annak összegéről, valamint felhasználásáról a számadási évet követő év első felében a belügyminiszterhez részletes jelentést kell tenni.

(2) Az 1928:XIX. tc. 37. §-ának hetedik bekezdésében említett kölcsönfelvételhez a belügyminiszternek és a földművelésügyi miniszternek előzetes hozzájárulása szükséges.

21. §.

A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézetnek, valamint a hatósági orvosoknak feladatkörébe utalt, magánfél érdekében ki-

fejtett tennivalók ellátásáért a magánfél díjat köteles fizetni. A díjazás alá eső tennivalókat, a díjak nagyságát, azok lerovásának, kezelésének és felhasználásának szabályait a belügyminiszter — az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg — rendeletben állapítja meg.

22. §.

(1) Az egészségügyi bizottságok (járványbizottságok) a törvényhatóságokban, a megyei városokban és a községekben (1876: XIV. tc. 163., 164. §. és 1908:XXXVIII. tc. 34. és 35. §.) e törvény hatálybalépése napján megszűnnek.

(2) A m. kir. tiszti főorvos és m. kir. tiszti orvos, illetőleg a székesfővárosi tiszti főorvos és tiszti orvos veszélyes járvány fellépésének vagy terjedésének megakadályozása céljából, sürgős szükség és közvetlen veszély esetében, saját felelősségére — a közigazgatási hatóság rendelkezésének bevárása nélkül is — elrendeli és foganatosítja mindazokat az intézkedéseket, melyeket a fennálló jogszabályok a közigazgatási hatóság hatáskörébe utalnak.

23. §.

A törvényeknek és egyéb jogszabályoknak ezzel a törvénnyel ellenkező rendelkezései hatályukat veszítik. Különösen hatályát veszti az 1876:XIV. tc. 155., 156., 160., 162—164., 169—174. §-a az 1908:XXXVIII. tc. 3—9., 20., 22., 23. §-a, 24. §-a az első bekezdés kivételével, 25. §-ának harmadik bekezdése, 34. és 35. §-a, 37. §-ának 1—3. pontja, az 1929:XXX. tc. 68., 69. §-ának a törvényhatósági főorvosra, a járási orvosokra vonatkozó rendelkezése és 72. §-ának (6) bekezdése.

24. §.

(1) Ennek a törvénynek 7. és 15. §-a a törvény kihirdetése napján, egyéb rendelkezései 1936. évi július hó 1. napján lépnek hatályba.

(2) Ezt a törvényt a belügyminiszter hajtja végre.

42. A tiszti orvosi szolgálatról általában. A tiszti orvosi képesítés megszerzésének módja. A tiszti főorvosi és tiszti orvosi állás betöltésének módja. (Pályázat, kinevezés, hivatali eskü, szolgálati beosztás).

A kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok, nemkülönben Budapesten a tiszti főorvos és a tiszti orvosok a másodfokú, illetőleg az elsőfokú közegészségügyi hatóságoknak szakközegei, emellett a kir. tiszti főorvos és a kir. tiszti orvos

-- Budapesten a tiszti főorvos — a működési területükön szolgálatot teljesítő hatósági orvosoknak és egészségvédelmi szerveknek szakfőnökei is. A kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok fentiekben megjelölt fontos feladatkörére tekintettel különösen nagy súlyt kell helyoznünk arra, hogy a tiszti orvosi szolgálatba csak azok az orvosok kerülhessenek, akiknek megfelelő szociálhigiénés és közigazgatási előképzettségük van. Ezért az 1936:IX. tc. 1. §. (4) bekezdése értelmében azoknak az orvosoknak, akik tiszti főorvosi vagy tiszti orvosi állást elnyerni óhajtanak, tiszti orvosi képesítéssel kell rendelkezniök. A tiszti orvosi vizsga előtt tanfolyamot kell hallgatni. A tanfolyam hallgatása alól a belügyminiszter a hatósági orvosi törvény életbeléptéig felmentést adhatott, azonban — a törvény rendelkezése folytán — a jövőben felmentésnek helye nincs. A tiszti orvosi tanfolyam tartama 9 hónap. Erre az aránylag hosszú tartamú tanfolyamra azért van szükség, hogy a tiszti orvosi szolgálatot ellátó hatósági orvosok úgy elméleti, mint gyakorlati szempontból egyaránt magasszínvonalú szakképzettséget nyerjenek.

A tiszti orvosi vizsga tárgyai a következők: 1. Közegészségtan, beleértve a bakteriológiát is, különös tekintettel a fertőző betegségek elleni védekezésre; 2. társadalmi egészségtan; 3. egészségügyi közigazgatás az egészségügyi statisztika elemeivel. A vizsga két részből áll, úgymint: a) gyakorlati és b) szóbeli vizsgálatból. A gyakorlati vizsga tárgya: A közegészségtan. A szóbeli vizsgálat tárgyai: Közegészségtan, társadalmi egészségtan, egészségügyi közigazgatás. A vizsgálóbizottság dönt afelett, hogy a vizsgálaton meg nem felelő jelöltnek az előkészítő tanfolyamot is ismételnie kell-e vagy sem. Aki a vizsgán egy tárgyból nem felelt meg, az a vizsgát három hónap múlva ismételheti. Aki a vizsgán két tárgyból nem felelt meg, az egész vizsgálatot egy év múlva ismételheti. Az ismétlő vizsgák nincsenek az előkészítő tanfolyamok idejéhez kötve s évközben bármikor tarthatók.

A tiszti orvosi vizsga államvizsga jellegével bír és jelenleg csak a Budapesten működő tiszti orvosi vizsgálóbizottság előtt tehető le.

A tiszti orvosi tanfolyamra évente legfeljebb 24 hallgatót vesznek fel. A felvétel pályázat útján történik.

A közszolgálatban állók kérvényeiket felettes hatóságukkal láttamoztatni tartoznak.

A kérvényhez csatolni kell:

a) a születési anyakönyvi kivonatot (vagy annak hiteles másolatát);

b) az orvosi szigorlatok eredményeit igazoló bizonyítványokat (lecke-könyv, kórházi gyakorlati könyvecske, szigorlati bizonyítványok);

c) a Magyarország területén érvényes (záradékolt) egyetemes orvosdoktori oklevelet vagy annak hiteles másolatát;

d) hiteles igazolását annak, hogy a jelentkező gyakorlatra feljogosító orvosi oklevelének elnyerése után legalább egy évig egyetemi vagy kórházi szolgálatot teljesített, vagy legalább két évig magángyakorlatot folytatott;

e) rövid önéletrajzot (*curriculum vitae*), amelyben a jelentkező — az összes vonatkozó okmányok csatolásával — végzett tanulmányairól, szakismereteiről és hivatásbeli működéséről számol be.

A vizsgadíj 150 pengő, amelyet a tanfolyamra felvett orvosoknak a tanfolyam megkezdésekor a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet gondnokságánál kell lefizetniük.

A tanfolyamra elsősorban közigazgatási szolgálatban levő (városi, községi és kör) orvosok vétetnek fel, egyéb állásban levő és magánorvosok csak akkor, ha az előbbiekből nem volna elég megfelelő jelentkező.

Elősegíti továbbá a tanfolyamra való felvételt annak hatósági igazolása, hogy a pályázónak tisztí orvosi képesítéshez kötött állás elnyerésére komoly kilátása van.

A hatósági orvosi törvény 5. §-a értelmében tisztí főorvossá csak az nevezhető ki, aki legalább 5 évig tisztí orvosként működött, tisztí orvossá pedig csak az, aki a tisztí orvosi képesítésen kívül legalább 5 évig városi, községi vagy körorvosi gyakorlatot, illetőleg ezzel egyenlőnek tekinthető más közszolgálatot tud felmutatni. Amíg azonban a tisztí főorvos kinevezésénél a törvény a belügyminiszter részére azt a jogot biztosítja, hogy az előírt 5 évi megelőző tisztí orvosi szolgálattól eltekinthet (a törvény hatálybalépésétől számított 5 évig, tehát 1941 július hó 1-ig, 1936:IX. tc. 12. §-a), addig a tisztí orvos kinevezésénél a törvény ezt a lehetőséget a miniszter részére nem adja meg. Ezzel mintegy ki akarja

zárni azt, hogy a tiszti orvosi karba olyan egyén is bekerülhessen, aki a szükséges közegészségügyi ismeretekkel és az egészségügyi intézményeknél szerzett közigazgatási gyakorlattal nem rendelkezik. Közegészségügyi szempontból tulajdonképpen az volna a helyes, ha a tiszti orvosi, illetőleg a hatósági orvosi kiképzés a tisztán orvostudományi kiképzéstől már az egyetemen elkülönülne; az egyetemi oktatásnak ilyen irányú átszervezése által már az egyetemen megkezdődne az azoknak az egyéneknek szakirányú nevelése, akik a hatósági orvosi szolgálatra éreznek hivatást.

A kezdő tiszti orvosi állások betöltése nyilvános pályázat útján történik, ellenben a tiszti orvosi előléptetések és a tiszti főorvosi kinevezések pályázat mellőzésével történnek. A tiszti orvosi állásokra a pályázatot a belügyminiszter írja ki. A pályázatokat a Budapesti Közlönyben, továbbá a Népegészségügyben, s valamely elterjedt orvosi vagy napilapban kell közzétenni. A tiszti orvosi állásra a pályázatot a Budapesti Közlönyben történt közzétételtől számított 15 napon belül kell benyújtani. A pályázati kérvényhez eredetben vagy hiteles másolatban a következő okmányokat kell csatolni:

1. igazolását annak, hogy folyamodó 5 évig városi, községi vagy körorvosként működött, vagy a 666/1936. B. M. rendeletben a városi, községi és körorvosi szolgálattal egyenlőnek tekintendő orvosi tevékenységet folytatott;*

* A városi, községi vagy körorvosi szolgálattal teljesen egyenlő orvosi tevékenység: 1. a belügyminisztérium egészségügyi osztályaiban teljesített szolgálat; 2. a székesfővárosi kerületi orvosi szolgálat; 3. a székesfővárosi megbízott hatósági orvosi szolgálat; 4. a vármegyei díjtalan orvosgyakornoki szolgálat; 5. a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézetben teljesített szolgálat; 6. a tudományegyetemek közegészségügyi intézeteiben teljesített szolgálat abban az esetben, ha ebből legalább egy év díjas minőségben töltetett el. Két évet kell beszámítani: 1. a tényleges honvédorvosi tisztikarban teljesített szolgálatból; 2. a m. kir. honvéd- és közrendészeti közegészségügyi intézetben teljesített szolgálatból; 3. a m. kir. rendőrorvosi és megbízott rendőrorvosi minőségben teljesített szolgálatból; 4. a közkórházban (1300/1932. B. M. rendelet 6. §-ának (1) bekezdése) teljesített szolgálatból és 5. a világháború folyamán katonarvosi minőségben teljesített szolgálatból. Három évet kell beszámítani az egészségvédelmi intézeteknél teljesített szolgálatból. Egy évet kell beszámítani a közegészségügyi laboratóriumban eltöltött szolgálatból. Végül beszámítható az új rendszerű tiszti orvosi tanfolyamon eltöltött tanulmányi idő abban az esetben, ha a tanfolyamon résztvevő orvos megelőzőleg már tiszti orvosi képesítést szerzett.

2. a születési anyakönyvi kivonatot;
3. az erkölcsi, valamint családi állapotot igazoló hatósági bizonyítványt;
4. a magyar honosságot igazoló hatósági bizonyítványt;
5. az ország területén orvosi gyakorlatra jogosító oklevelet;
6. egyetemi leckekönyvet, kórházi szolgálati könyvecskét és a szigorlati bizonyítványokat;
7. a tiszti orvosi képesítést igazoló okmányt;
8. a polgári közszolgálatban való alkalmazást igazoló okmányokat;
9. közszolgálatra alkalmas szellemi és testi épséget igazoló újkeletű tiszti orvosi bizonyítványt;
10. a katonai szolgálatra vonatkozó okmányokat;
11. az esetleges szakképzettséget igazoló okmányokat;
12. az esetleges nyelvismeretekre vonatkozó adatokat.

Az 1. pontban meghatározott 5 évi előzetes hatósági orvosi szolgálattól eltekinteni a kir. tiszti orvosi kinevezések-nél nem lehet (1936:IX. tc. 5. §. (2) bekezdése).

A közszolgálatban álló pályázók az előbb felsorolt követelmények közül azokat, amelyek a törzskönyvi lapon (minősítési táblázaton) fel vannak tüntetve, az említett törzskönyvi lappal (minősítési táblázattal) igazolhatják.

A pályázati kérelmeket a kir. tiszti orvosi állásokra a belügyminiszterhez kell közvetlenül címezni és ott kell beadni (az erre vonatkozó részletes utasításokat a 950/1936. B. M., illetőleg az 1.140/1936. B. M. rendelet tartalmazza). A kinevezés a belügyminiszter joga. A kinevezési okmányt a belügyminiszter ahhoz a főispánhoz küldi meg, akihez a kir. tiszti orvos szolgálati beosztását nyerte. A kinevezett kir. tiszti orvosnak eskütételre a kinevezési okmány kézhezvételétől számított 8 napon belül kell jelentkeznie (900/1936. B. M. rendelet 8. §-a). Ha a kir. tiszti orvos kinevezését a kinevezési okmány kézhezvételétől számított 15 nap alatt nem fogadja el, úgy kell tekinteni, mintha a kinevezés meg sem történt volna (T. 7. §. (2) bekezdés). A főispán előtt a 2.708/1920. M. E. rendeletben meghatározott alábbi szövegű esküt kell tenni:

„Én N. N. esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és

Magyarország kormányzójához hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segítse!”

Az eskütételre kiszabott 8 napi határidőtől csak akkor lehet eltekinteni, ha az illető mulasztása okát elfogadható módon igazolja. Az eskütételről két példányban jegyzőkönyvet kell felvenni és azokat úgy az eskütevőnek, mint az eskütevőnek — főispánnak — alá kell írnia. Az eskütétel megtörténtét a kinevezési okmányra rá kell vezetni. A főispán az esküről felvett jegyzőkönyv egyik példányát a kir. tiszti orvos személyi táblázatához csatolja, a másik példányt pedig a belügyminiszterhez terjeszti fel.

A kir. tiszti főorvos első kinevezése alkalmával az esküt a belügyminiszter előtt köteles letenni, az eskü szövege ugyanaz, mint a kir. tiszti orvosoknál előbb említett esküszöveg.

A kir. tiszti orvos eskütétele után a főispán a tiszti orvosról a 900/1936. B. M. rendelethez csatolt minta szerinti személyi táblázatot állítja ki 2 példányban. A személyi táblázat egyik példányát a főispán köteles a belügyminiszterhez felterjeszteni, a másik pedig nála marad. A személyi táblázatba a kir. tiszti orvosra vonatkozó minden változást be kell vezetni.

A kir. tiszti főorvosról a személyi táblázatot a belügyminiszter állítja ki ugyancsak 2 példányban; e példányok egyike a belügyminisztériumban marad, a másik példányt a belügyminiszter, az eskütétel felvételéről szóló jegyzőkönyv egy példányával együtt ahhoz a főispánhoz küldi meg, akihez a kir. tiszti főorvos beosztást nyert. Abban az esetben, ha a kir. tiszti főorvost vagy a kir. tiszti orvost áthelyezik, a főispán köteles a személyi táblázatot az újabb szolgálati hely szerint illetékes főispánhoz áttenni. A személyi táblázat magában foglalja a tiszti orvos születésére, vallására, családi állapotára, iskolai és szakképzettségére, nyelvismereteire, katonai szolgálatára, a tiszti orvosi szolgálatot megelőző szolgálatára, első kinevezésére, eskütételére, továbbá kinevezésére és áthelyezésére vonatkozó adatokat. Ezeken kívül a

személyi táblázatban a kitüntetésekre, a fegyelmi és más büntető határozatokra, a nyugdíjazásra, a hivatalról való lemondásra, a hivatalvesztésre, a végkielégítésre, vagy felüggesztésre, úgyszintén a szabadságon, illetőleg rendelkezési állományban töltött időre vonatkozó feljegyzések is vannak. Az a közszolgálati jogviszony, amelyet a kinevezés létesít, az eskütétel által véglegessé válik és csak a törvényben szabályozott módon (1934:I. törvénycikk), illetőleg fegyelmi úton szüntethető meg. A kir. tiszti főorvos és a kir. tiszti orvos szolgálati beosztásáról a belügyminiszter rendelkezik, illetőleg azok működési területét és székhelyét ő állapítja meg (1936:IX. tc. 3. §. (1) bekezdés, 900/1936 B. M. rendelet 11. §-a). A kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok működési területének, valamint székhelyének első megállapítását a 777/1936 B. M. rendelet tartalmazza.*

*** A M. KIR. BELÜGYMINISZTER 777/1936 B. M. SZÁMÚ
RENDELETE**

**a m. kir. tiszti főorvosok és a m. kir. tiszti orvosok működési
területének, valamint székhelyének megállapítása tárgyában.**

A hatósági orvosi szolgálatról és a közegészségügyi törvények egyéb rendelkezéseinek módosításáról szóló 1936:IX. t.-c. 3. §-ának (1) bekezdésében kapott felhatalmazás alapján a következőket rendelem:

1. §.

A m. kir. tiszti főorvosok működési területe és székhelye a következő:

1. Abauj-Torna-vármegye:	Szikszo.
2. Bács-Bodrog vármegye és Baja thj. város:	Baja.
3. Baranya vármegye és Pécs szabad királyi város:	Pécs.
4. Békés vármegye:	Gyula.
5. Bihar vármegye:	Berettyóújfalú.
6. Borsod-Gömör és Kishont közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék és Miskolc thj. város:	Miskolc.
7. Csanád-Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék:	Makó.
8. Csongrád vármegye és Hódmezővásárhely thj. város:	Szentes.
9. Fejér vármegye és Székesfehérvár szabad királyi város:	Székesfehérvár.
10. Győr-Moson és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék és Győr szabad királyi város:	Győr.

11. Hajdú vármegye és Debrecen szabad királyi város:	Debrecen.
12. Hevesvármegye:	Eger.
13. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye:	Szolnok.
14. Komárom és Esztergom közigazgatási-
lag egyelőre egyesített vármegyék:	Esztergom.
15. Nógrád és Hont közigazgatásilag egye-
lőre egyesített vármegyék:	Balassagyarmat.
16. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye és
Kecskemét thj. város	Budapest.
17. Somogy vármegye:	Kaposvár.
18. Sopron vármegye és Sopron szabad ki-
rályi város:	Sopron.
19. Szabolcs és Ung közigazgatásilag egye-
lőre egyesített vármegyék:	Nyíregyháza.
20. Szatmár-Ugocsa és Bereg közigazgatási-
lag egyelőre egyesített vármegyék:	Mátészalka.
21. Tolna vármegye:	Székszárd.
22. Vas vármegye:	Szombathely.
23. Veszprém vármegye:	Veszprém.
24. Zala vármegye:	Zalaegerszeg.
25. Zemplén vármegye:	Sátoraljaújhely.
26. Szeged szabad királyi város:	Szeged.

2. §.

A m. kir. tiszti orvosok működési területe és székhelye a következő:

I. Abauj-Torna vármegye.

1. Abaujszántói járás és gönci járás:	Gönc.
2. Encsi járás:	Encs.
3. Szikszói járás:	Szikszó.
4. Tornai járás:	Bodvaszilás.

II. Bács-Bodrog vármegye és Baja thj. város.

5. Bácsalmási járás:	Bácsalmás.
6. Bajai járás:	Baja.
7. Jánoshalmi járás:	Jánoshalma.

III. Baranya vármegye és Pécs szabad királyi város.

8. Baranyavári járás:	Villány.
9. Hegyháti járás:	Sásd.
10. Mohácsi járás és Mohács megyei város:	Mohács.
11. Pécsi járás:	Pécs.
12. Pécsváradi járás:	Pécsvárad.
13. Siklói járás:	Siklós.
14. Szentlőrinci járás:	Szentlőrinc.

IV. Békés vármegye.

15. Békési járás és gyomai járás:	Gyoma.

A 237.092/1937. B. M. rendelet 1937. évi augusztus hó 1-től szétválasztotta e két járást olyképpen, hogy a Békés székhelyen működő kir. tiszti orvos a békési járást, a gyomai járást pedig a Gyoma székhelyen működő kir. tiszti orvos látja el.

16. Gyulai járás és Gyula megyei város:	Gyula.
17. Orosházai járás:	Orosháza.

18. Szarvasi járás:	Szarvas.
19. Szeghalmi járás:	Szeghalom.
20. Békéscsaba megyei város:	Békéscsaba.

V. Bihar vármegye.

21. Berettyóújfalusi járás:	Berettyóújfal.
22. Biharkeresztesi járás:	Biharkeresztes.
23. Cséffa-nagyszalontai járás:	Sarkad.
24. Derecskei járás:	Derecske.
25. Sárréti járás:	Biharnagybajom.
26. Székelyhídi járás:	Nagyléta.

VI. Borsod-Gömör és Kishont közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék és Miskolc thj. város.

27. Edelényi járás:	Edelény.
28. Mezőcsáti járás:	Mezőcsát.
29. Mezőkövesdi járás:	Mezőkövesd.
30. Miskolci járás:	Miskolc.
31. Ózdi járás és putnoki járás:	Ózd.
32. Sajószentpéteri járás:	Sajószentpéter.

VII. Csanád-Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék.

33. Battonyai járás:	Battonya.
34. Eleki járás és mezőkovácsházi járás:	Elek.
35. Központi járás és torontáli járás:	Makó.
36. Makói megyei város:	Makó.

VIII. Csongrád vármegye és Hódmezővásárhely thj. város.

37. Csongrádi járás és Csongrád megyei város:	Csongrád.
38. Kiskundorozsmai járás:	Kiskundorozsma.
39. Mindszenti járás és Szentes megyei város:	Szentes.

IX. Fejér vármegye és Székesfehérvár szabad királyi város.

40. Adonyi járás:	Adony.
41. Móri járás:	Mór.
42. Sárbogárdi járás:	Sárbogárd.
43. Székesfehérvári járás:	Székesfehérvár.
44. Váli járás:	Vál.

X. Győr-Moson és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék és Győr szabad királyi város.

45. Magyaróvári járás és Magyaróvár megyei város:	Magyaróvár.
46. Pusztai járás és sokoróaljai járás:	Győr.
47. Tószigetcsilizközi járás:	Győr.

XI. Hajdu vármegye és Debrecen szabad királyi város.

48. Központi járás:	Debrecen.
49. Püspökladányi járás és Hajduszoboszló megyei város:	Hajduszoboszló.

50. Hajduböszörmény megyei város és Hajdunánás megyei város: Hajdunánás.

XII. Heves vármegye.

51. Egri járás: Eger.
 52. Gyöngyösi járás és Gyöngyös megyei város: Gyöngyös.
 53. Hatvani járás: Hatvan.
 54. Hevesi járás: Heves.
 55. Pétervásári járás: Pétervására.
 56. Tiszafüredi járás: Tiszafüred.
 57. Eger megyei város: Eger.

XIII. Jász-Nagykun-Szolnok vármegye.

58. Jászsági alsó járás: Jászapáti.
 59. Jászsági felső járás és Jászberény megyei város: Jászberény.
 60. Központi járás: Szolnok.
 61. Tiszai alsó járás: Tiszaföldvár.
 62. Tiszai felső járás: Kunhegyes.
 63. Tiszai közép járás: Törökszentmiklós.
 64. Karcag megyei város és Kisújszállás megyei város: Karcag.
 65. Mezőtúr megyei város és Túrkeve megyei város: Mezőtúr.
 66. Szolnok megyei város: Szolnok.

XIV. Komárom és Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék.

67. Esztergomi járás és Esztergom szabad királyi város: Esztergom.
 68. Gesztesi járás és Komárom megyei város: Komárom.
 69. Tatai járás: Tata.

XV. Nógrád és Hont közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék.

70. Balassagyarmati járás és Balassagyarmat megyei város: Balassagyarmat.
 71. Nógrádi járás: Rétság.
 72. Salgótarjáni járás: Salgótarján.
 73. Szécsényi járás: Szécsény.
 74. Sziráki járás: Szirák.
 75. Szobi járás: Szob.
 76. Salgótarján megyei város: Salgótarján.

XVI. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye és Kecskemét thj. város.

77. Abonyi járás: Abony.
 78. Alsódabasi járás: Alsódabas.
 79. Aszódi járás: Aszód.
 80. Budakörnyéki járás és Budafok megyei város: Budapest.
 81. Dunavecsei járás: Dunavecse.

82. Gödöllői járás:	Gödöllő.
83. Gyömrői járás:	Gyömrő.
84. Kalocsai járás és Kalocsa megyei város:	Kalocsa.
85. Kiskőrösi járás:	Kiskőrös.
86. Kiskunfélegyházai járás:	Kiskunfélegyháza.
87. Központi járás:	Budapest.
88. Kunszentmiklósi járás:	Kunszentmiklós.
89. Monori járás:	Monor.
90. Nagykátai járás:	Nagykáta.
91. Pomázi járás és Szentendre megyei város:	Pomáz.
92. Ráckevei járás:	Ráckeve.
93. Váci járás és Vác megyei város:	Vác.
94. Cegléd megyei város:	Cegléd.
95. Kiskunfélegyháza megyei város:	Kiskunfélegyháza.
96. Kiskunhalas megyei város:	Kiskunhalas.
97. Kispest megyei város:	Kispest.
98. Nagykőrös megyei város:	Nagykőrös.
99. Pestszenterzsébet megyei város:	Pestszenterzsébet.
100. Pestszentlőrinc megyei város:	Pestszentlőrinc.
101. Rákospalota megyei város:	Rákospalota.
102. Újpest megyei város:	Újpest.

XVII. Somogy vármegye.

103. Barcsi járás:	Barcs.
104. Csurgói járás:	Csurgó.
105. Igali járás:	Igal.
106. Kaposvári járás:	Kaposvár.
107. Lengyeltóti járás:	Lengyeltóti.
108. Marcali járás:	Marcali.
109. Nagyatádi járás:	Nagyatád.
110. Szigetvári járás:	Szigetvár.
111. Tabi járás:	Tab.
112. Kaposvár megyei város:	Kaposvár.

XVIII. Sopron vármegye és Sopron szabad királyi város.

113. Csepregi és soproni járás:	Sopron.
114. Csornai járás:	Csorna.
115. Kapuvári járás:	Kapuvár.

XIX. Szabolcs és Ung közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék.

116. Dadai alsó járás:	Tiszalök.
117. Dadai felső járás:	Gáva.
118. Kisvárdai járás:	Kisvárd.
119. Ligetaljai járás és nyírbátori járás:	Nyíradony.
120. Nagykállói járás:	Nagykálló.
121. Nyírbaktai járás:	Baktalórántháza.
122. Nyírbogdányi járás:	Kemecse.
123. Tiszai járás:	Mándok.
124. Nyíregyháza megyei város:	Nyíregyháza.

XX. Szatmár-Ugocsa és Bereg közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék.

125. Csengeri járás:	Csenger.
126. Fehérgyarmati járás:	Fehérgyarmat.
127. Mátészalkai járás:	Mátészalka.
128. Városnaményi járás:	Városnamény.

XXI. Tolna vármegye.

129. Dombovári járás:	Dombovár.
130. Dunaföldvári járás:	Paks.
131. Központi járás:	Szekszárd.
132. Simontornyai járás:	Gyöng.
133. Tamási járás:	Tamási.
134. Völgysegi járás:	Bonyhád.
135. Szekszárd megyei város:	Szekszárd.

XXII. Vas vármegye.

136. Celldömölki járás:	Celldömölk.
137. Körmed-németújvári járás:	Körmend.
138. Sárvári járás:	Sárvár.
139. Szentgotthárd-muraszombati járás:	Szentgotthárd.
140. Szombathelyi járás:	Szombathely.
141. Vasvári járás:	Vasvár.
142. Kőszeg megyei város:	Kőszeg.
143. Szombathely megyei város:	Szombathely.

XXIII. Veszprém vármegye.

144. Devecseri járás:	Devecser.
145. Enyingi járás:	Enying.
146. Pápai járás és Pápa megyei város:	Pápa.
147. Veszprémi járás és Veszprém megyei város:	Veszprém.
148. Zirci járás:	Zirc.

XXIV. Zala vármegye.

149. Alsólendvai járás és novai járás:	Lenti.
150. Balatonfüredi járás és tapolcai járás:	Tapolca.
151. Keszthelyi járás:	Keszthely.
152. Letenyei járás:	Letenye.
153. Nagykanizsai járás és Nagykanizsa megyei város:	Nagykanizsa.
154. Pacsai járás:	Pacsa.
155. Sümegi járás és zalaszentgróti járás:	Zalaszentgrót.
156. Zalaegerszegi járás:	Zalaegerszeg.
157. Zalaegerszeg megyei város:	Zalaegerszeg.

XXV. Zemplén vármegye.

158. Bodrogházi járás és sárospataki járás:	Sárospatak.
159. Szerencsi járás és tokaji járás:	Tokaj.
160. Sátoraljaujhely megyei város:	Sátoraljaujhely.

3. §.

Ez a beosztás 1936. évi június hó 1-én lép életbe.

43. A kir. tiszti főorvos és kir. tiszti orvos szolgálati viszonyai. Kettős hatósági beosztás. Áthelyezés és központi szolgálatra berendelés.

A kir. tiszti főorvos és a kir. tiszti orvos a hatósági orvosi törvény 2. §-a értelmében állami tisztviselő. Minthogy azonban működése az önkormányzati igazgatással a legszorosabban összefügg és szolgálati beosztása szerint a kir. tiszti főorvos a törvényhatóság első tisztviselőjének, a kir. tiszti orvos pedig az illetékes elsőfokú egészségügyi hatóságnak szakközege, ennek folytán a 900/1936. B. M. rendelet értelmében azoknak alárendelt tisztviselője is. A végrehajtási utasítás kiemeli ezt az alárendeltségi viszonyt, habár az a kir. tiszti főorvos, illetve kir. tiszti orvos szolgálatának lényegéből következik.

A kir. tiszti főorvos szolgálati beosztásában a törvényhatóság központi előadóira irányadó szabályok szerint működik. Abból a helyzetből kifolyólag azonban, hogy a kir. tiszti főorvos és a kir. tiszti orvos egyszersmind állami tisztviselő is, a központi főhatóságnak fennmarad az a joga, hogy amennyiben azt a közegészség érdeke megkívánja, a kir. tiszti főorvost, illetőleg a kir. tiszti orvost közvetlenül is utasíthassa. Ebben az esetben a kir. tiszti főorvosnak, illetve a kir. tiszti orvosnak kötelessége azonban, hogy ezt a körülményt felettes hatóságának azonnal tudomására hozza. Viszont abban az esetben, ha a kir. tiszti főorvos feltétlen szükségét látja, a rendes szolgálati út betartása nélkül, közvetlenül is felterjesztést intézhet a belügyminiszterhez s ezt csak utólag köteles a törvényhatóság első tisztviselőjének bejelenteni. Ugyancsak közvetlenül utasíthatja a szakszolgálat ellátása tekintetében a szakfőnöksége alá tartozó kir. tiszti orvosokat is.

Jelentős újítása a törvénynek az, amely a belügyminisztert felhatalmazza arra, hogy a kir. tiszti főorvosra több törvényhatóság tiszti főorvosi teendőinek ellátását, a kir. tiszti orvosra pedig több járás, illetőleg több megyei város, vagy megyei város és járás tiszti orvosi teendőinek ellátását bízhatja. E rendelkezésnek indoka az, hogy a törvényhatóságok, illetőleg a járások területi beosztásában nyilvánvalóan nagy aránytalanságok vannak és így sok esetben előfordult, hogy

a hatósági orvos munkaereje nem volt megfelelő mértékben igénybe vehető; a racionális munkaerő-kihasználást és az ezáltal elérhető költségmegtakarítást kívánta a törvény biztosítani akkor, midőn lehetővé tette azt, hogy a kir. tiszti főorvos, illetőleg a kir. tiszti orvos több másodfokú, illetőleg elsőfokú egészségügyi hatóság mellett teljesíthessen szolgálatot. A 777/1936. B. M. rendelet értelmében ezidőszereint 26 kir. tiszti főorvos működik. Ezek közül 9 kir. tiszti főorvos két törvényhatóságot lát el. A tiszti orvosi külszolgálatot 160 kir. tiszti orvos látja el, akik közül 3 két-két megyei várost, 18 egy megyei várost és egy járást, 13 pedig két járást lát el. Összesen tehát 34 összevont tiszti orvosi állomás van.

A törvény megengedi azt, hogy olyan kisebb megyei város területén, ahol külön tiszti orvosi állás rendszeresítésére szükség nincs, illetőleg ahol a város a tiszti orvosi szolgálat ellátása szempontjából nem kapcsolható célszerűen össze sem egy járással, sem pedig egy másik megyei várossal, a tiszti orvosi szolgálatot városi orvos láthassa el.

Vannak olyan törvényhatóságok, ahol a kir. tiszti főorvosok mellé, azok közvetlen rendelkezése alá tartozó kir. tiszti orvos van beosztva. A kir. tiszti főorvos és kir. tiszti orvos szakfőnöke a működési területén szolgálatot teljesítő hatósági orvosoknak és egészségvédelmi szervezeteknek.

Ennek a rendelkezésnek rendkívül nagy jelentősége különösen abban mutatkozik, hogy általa a hatósági orvosok között létrejön az a hierarchia, mely nagy mértékben szolgálja az egységes irányítást, a feladatok egyöntetű ellátását és minden esetben a gyorsaságot és szakszerűséget is.

A kir. tiszti főorvos, mint központi előadó, amennyiben hivatalos szolgálata miatt nincs székhelyétől távol, köteles a törvényhatóság első tiszttviselője által meghatározott napokon és órák alatt hivatalos helyiségében tartózkodni. Abban az esetben, ha hivatali külszolgálatot teljesít, kötelessége ezt a törvényhatóság első tiszttviselőjének előzetesen bejelenteni. A leghelyesebb eljárás általában az, ha egy-egy hónapra előzetesen elkészíti munkatervét és ezt a törvényhatóság első tiszttviselőjével láttamoztatja; ezáltal ugyanis elkerüli azt, hogy állandóan jelentéseket kelljen tennie. Ettől a rendszertől csak akkor térjen el a kir. tiszti főorvos, ha rendkívüli eset miatt sürgős kiszállás szüksége merült fel.

A kir. tiszti orvosra hasonló rendelkezések állanak fenn,

mert amennyiben hivatali külszolgálatot teljesít, annak helyét és időtartamát a főszolgabírónak, illetőleg a megyei város polgármesterének előre bejelenteni köteles. Kívánatos, hogy munkatervét a kir. tiszti orvos is előre készítse el és kiszállásait ennek alapján végezze.

A tiszti főorvosi állás üresedése esetén a tiszti főorvosi tennivalókat a belügyminiszter által kijelölt kir. tiszti főorvos vagy tiszti orvos látja el. A tiszti orvost ilyenkor a belügyminiszter által kirendelt tiszti orvos, vagy városi, vagy községi orvos helyettesíti. Ha a kir. tiszti főorvost, illetőleg kir. tiszti orvost fegyelmi eljárás során felfüggesztik, az ideiglenes helyettesítés iránt a főispán intézkedik. — A kir. tiszti főorvos, illetve kir. tiszti orvos helyettesítése iránt egyéb esetben — ha a távollét tartama hat hétnél nem hosszabb, — a törvényhatóság első tisztviselője, hat hétnél hosszabb távollét esetén pedig a belügyminiszter intézkedik. — A helyettesítéssel kapcsolatban megjegyezzük, hogy a járásban szolgáló kir. tiszti orvost, ha ezáltal a városi törvényhatóság közegészségügyi teendőinek ellátása hátrányt nem szenved, a beosztott tiszti orvos és a városi orvos is helyettesítheti. A városi orvost azonban a kir. tiszti orvos — mivel ennek munkaköre az elsősorban gyógyító tevékenységet kifejtő városi és községi orvosétól teljesen elütő — nem helyettesítheti. Úgyancsak a helyettesítéssel kapcsolatban hangsúlyozniuk kell azt is, hogy a helyettesítés költségeit minden esetben, tehát akkor is, ha a szabadságot nem a belügyminiszter engedélyezte, a belügyi tárca viseli.

Úgy a kir. tiszti főorvosnak, mint a kir. tiszti orvosnak hat heti rendes szabadságidőre van igénye, amelyet — a fentiekből következőleg — a törvényhatóság első tisztviselője engedélyez, azonban olyképen, hogy az ügymenet fennakadást ne szenvedjen. Ezenkívül a kir. tiszti orvos egy évben két ízben 3—3 napot meg nem haladó szabadságot vehet igénybe, melyre az engedélyt felettes hatósága, a kir. tiszti főorvos mellé beosztott kir. tiszti orvosnak pedig a kir. tiszti főorvos adja meg. A kir. tiszti főorvos 3 napot meg nem haladó időre külön engedély nélkül is szabadságot vehet igénybe, mindössze távozását köteles a törvényhatóság első tisztviselőjének bejelenteni. Abban az esetben azonban, ha a kir. tiszti orvos, illetőleg kir. tiszti főorvos ezt a szabadságot az

év folyamán több mint kétszer veszi igénybe, ezt a rendes szabadságidőbe be kell számítani. A törvényhatóság első tisztviselője az engedélyezett szabadságokról nyilvántartást vezet.

A kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok kiküldetési illetményeit, vagy az ezek helyett járó átalányt a belügyminiszter a pénzügyminiszterrel egyetértésben állapítja meg és ezeket a költségeket a törvényhatóságnak, illetőleg a megyei városnak kell viselnie. A kir. tiszti orvosok hivatali elhelyezéséről, valamint a működésükkel kapcsolatos dologi szükségletekről, irodahelyiségről, fűtésről, világításról, nyomtatványról és a szükséges segédszemélyzetről az illető törvényhatóság, illetőleg megyei város köteles gondoskodni. Ebben a tekintetben lényeges különbséget látnunk az egyes törvényhatóságok között. Van olyan törvényhatóság, amely felismerve a közegészségügy nagy jelentőségét, a kir. tiszti orvosok dologi szükségletét teljes egészében kifogástalanul biztosítja és rendelkezésükre bocsátja azt a segédszemélyzetet is, amely hivatali teendőiknek ellátásához feltétlenül szükséges. Más törvényhatóságoknál viszont e tekintetben még sok kívánni való van.

A kir. tiszti főorvost, illetőleg kir. tiszti orvost állomáshelyéről a belügyminiszter más állomáshelyre áthelyezheti, vagy központi szolgálatra berendelheti. A központi szolgálatra általában kiváló szolgálatot teljesítő és kiváló munkateredményt felmutató kir. tiszti orvosokat rendelnek be s ezt a belügyminiszter a minősítés alapján — különösebb előzetes indítványozás nélkül maga rendeli el.

44. a) A kir. tiszti orvosok (főorvosok) illetményei (fizetés, lakáspénz, családi pótlék, hadipótlék, közlekedési segély, személyi pótlék). Kiküldetési illetmények (úti átalány, napidíj, utazási költség, áthelyezési és átköltözködési átalány). Magánfelek érdekében kifejtett tennivalók után járó eljárási díj-átalány, OTBA., vasúti díjkedvezmény, fizetési előleg, P. K. kölcsön.

Fizetés. A kir. tiszti főorvosok és tiszti orvosok a VIII.—V. fizetési osztályba sorozott állami tisztviselők, akik fizetés címén a jelzett fizetési osztályokra nézve megállapított összegeket kapják. Az illetmények alaprendelkezései a

7000/1925. M. E. és a 9000/1927. M. E. rendeletben vannak lefektetve. Az ezidőszerint érvényben lévő és már csökkentett fizetések az 1.400/1933. M. E. rendeletben vannak megállapítva. Egy-egy fizetési osztály keretén belül az V. fizetési osztályban 2, a VI.—VIII. fizetési osztályban 3 fokozat van. Az alsóbb fokozatból a magasabba 3 évi várakozási idő után történik az előlépés. A 3 évet a kinevezést követő július, illetőleg január 1-től kell számítani, de ha a kinevezés július, illetőleg januárra esett a várakozási idő, szóval a 3 év kezdete már a kinevezés napjától számít. Ha az előlépésnél már a magasabb fizetési osztály jellege megvolt, ezt az időt a várakozási időbe be kell számítani.

Lakáspénz. A lakáspénzek egyrészt a fizetési osztálytól, másrészt a családi pótlékban részesülő családtagok számától és az állomáshelytől (szolgálati helytől) függően vannak megállapítva. A lakáspénzek eredetileg negyedévi, ezidőszerint havi részletekben folyósítatnak. (A legutolsó megállapítást — a csökkentések figyelembe vételével — a 3000/1932. M. E. és a 9.800/1932. M. E. rendeletek tartalmazzák.) Három és ennél több családi pótlékban részesülők a magasabb, a két és ennél kevesebb családi pótlékot élvezők az alacsonyabb összegű lakáspénzt kapják. Az állomáshely szempontjából 6 lakáspénzosztály van. A lakáspénzosztályokba tartozó városok, községek a 2.000/1930. M. E. rendeletben vannak megállapítva. Ha a közös háztartásban élő házastársak mindegyike közszolgálatban áll és lakáspénzben részesül, a kisebb összegű lakáspénzt élvező házastárs lakáspénzének csak az 50%-a jár. Ha pedig a házastársak egyike természetbeni lakást élvez, a másik házastárs lakáspénzét kell 50%-kal csökkenteni (3.000/1932. M. E. rendelet 13. §-a).

Családi pótlék. A fizetési osztályba sorozott kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok részére a 3.000/1932. M. E. rendelet 15. §-ában foglaltak, valamint az 1912:XXXV. törvénycikk érvényben levő egyéb rendelkezései értelmében családi pótlék címén a közös háztartásban élő feleség után havi 6 pengő, az ellátatlan gyermek után havi 12 pengő jár. A többgyermekes tiszti orvosok családi pótléka a most törvényhozási tárgyalás alatt álló javaslat szerint új rendezést fog nyerni. Ha a feleség közszolgálatban áll, a 3.000/1932. M. E. rendelet 15. §-ának 3. bekezdése értelmében utána a

családi pótlék nem jár. A családi pótlék engedélyezése iránti kérelmet a m. kir. postahivataloknál beszerezhető zöldszínű levelezőlapokon a belügyminiszterhez kell felterjeszteni a vonatkozó házassági, vagy születési anyakönyvi kivonat csatolása mellett. Az okmány betekintése alapján a kérelmet a miniszter engedélyezi, igazolási záradékkal, valamint bélyegzővel látja el, ennek megtörténte után a kérelmet (az igazolt levelezőlapot) folyósítás végett a m. kir. központi illetményhivatalnak küldi meg (30. pont).

Hadipótlék. A világháborúban legalább 12 havi és a m. kir. honvédelmi minisztérium által igazolt arcvonalbeli szolgálatot teljesített kir. tiszti főorvosok és tiszti orvosok részére havi 7 pengő 20 fillér hadipótlék állapítható meg (7.000/1925. M. E. rendelet 45. pontjának 1. bekezdése alapján).

Közlekedési segély. Budapesten állomásozó kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos részére a VII. és VIII. fizetési osztályban havi 10 pengő közlekedési segély jár. A VI. vagy ennél magasabb fizetési osztályban a közlekedési segély töröltetett (3.000/1932. M. E. rendelet 5. §.).

Személyi pótlék. Ha a kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos korábbi állásában magasabb összegű nyugdíjba számítható illetményt élvezett, ez utóbbinak élvezetében személyére nézve megmarad mindaddig, amíg korábban élvezett illetményeinek megfelelő fizetési osztályba, illetőleg fokozatba elő nem lép (7.000/1925. M. E. rendelet 43. pont. 1936:IX. t.-c. 8. §.).

Kiküldetési illetmények. A kir. tiszti főorvosnak és tiszti orvosnak hivatalos kiküldetése esetén igénye van napidíjra és útiköltségeinek megtérítésére. A napidíjak mértékét utoljára a 7.100/1930. M. E. rendelet állapította meg. A napidíj csak akkor jár, ha a közalkalmazott működési területén, illetőleg állomásán kívül eső helyre küldetik ki. Egyébként napidíjra igénye nincs.

A kir. tiszti főorvosok és tiszti orvosok — célszerűségi szempontokra figyelemmel — a belügyminiszternek és pénzügyminiszternek egyetértőleg kiadott 100.021/1936. B. M. rendelete értelmében a törvényhatóságok, illetőleg megyei városok terhére *útiátalányban* részesülnek. Ezen útiátalányok terhére tartoznak teljesíteni összes hivatalos külszolgálatukat. Az átalány havi előleges részletekben esedékes.

Az átalány terhes illetmény, mely a tényleges szolgálat teljesítésével van egybekötve, ennél fogva az átalányt az alábbi eseteket kivéve meg kell szüntetni annak a hónapnak utolsó napjával, melyben a tényleges szolgálat teljesítése megszűnik.

Az átalányt nem kell megszüntetni a rendes szabadság, vagy az egyhuzamban 30 napot meg nem haladó betegség tartamára. Az egyhuzamban 30 napnál tovább tartó betegség esetében az illetékes miniszter rendelkezik aziránt, hogy a betegségnek a 30 napot meghaladó tartamára ki lehet-e fizetni, vagy pedig egészben vagy részben meg kell-e szüntetni az átalányt. Evégből az átalányban részesülő kir. tiszti főorvos, illetőleg tiszti orvos közvetlen főnöke tartozik jelentést tenni és a döntésig az átalány kifizetését függőben köteles tartani. A betegség miatt megszüntetett átalányt a tényleges szolgálat megkezdését követő hónap első napjától kezdve kell újból utalványozni.

Ha az átalányban részesülő kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos a meghatározott időszakra megállapított kiküldetését — a rendes szabadság esetét kivéve — bármely okból egészben vagy részben nem teljesítette, a részére kifizetett átalányt, vagy annak a belügyminiszter által meghatározott részét visszatéríteni köteles.

Ha az átalányban részesülő kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos akár belföldön, akár külföldön olyan szolgálatot lát el, mely az átalány ellenében teljesítendő szolgálat körén kívül esik, ezért a kiküldetésért a szabályszerű kiküldetési illetményekre van igénye (1.700/1937. M. E. rendelet).

Kivételt képeznek a 900/1936. B. M. rendelet 15. §-ának (4) bekezdésében foglalt olyan kiszállások, amelyek valamelyik másik kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos helyettesítésével kapcsolatban történnek. Az ily kiküldetések költségeit a belügyi tárca viseli.

E kiszállásokkal kapcsolatban a kir. tiszti főorvosnak, illetőleg kir. tiszti orvosnak napidíjakra, utazási költségekre (vasút, hajó, autobus stb.) van igénye. A 7.100/1930. M. E. rendelet értelmében a *napidíjak* összege a V—VIII. fizetési osztályokban a következő: az V. fizetési osztályban 20 pengő, a VI. fizetési osztályban 18 pengő, a VII. fizetési osztályban

16 pengő, a VIII. fizetési osztályban 14 pengő. A napidíjak a vonat (hajó stb.) menetrend szerinti indulási, illetőleg érkezési idejétől számítatnak. Ha az indulás és az érkezés közötti időtartam 6 óránál kevesebb, napidíj felszámításának nincs helye; 6—8 óráig a napidíjaknak $\frac{1}{4}$ -e, 8—18 óráig a napidíjnak fele, 18—24 óráig a teljes napidíj jár. Több napra történő kiküldetés esetén minden 12 óránál kevesebb időre a napidíjnak fele, 12 órán túl kezdődőleg pedig a teljes napidíj számítható fel. Abban az esetben, ha az elszámolás nem az átalányból, hanem útiszámlával történik, az útiszámlát számszerűség szempontjából mindig a számvevőség ellenőrzi és azután kerül kifizetésre. A tisztviselőnek előrelátható kiadásaira és útiköltségeire a felszámítható költségek $\frac{2}{3}$ -a erejéig, előlegre van igénye.

Külföldi kiküldetésnél az erre megállapított napidíjak irányadók. Az utóbbi esetben a kiküldetés mindig csak a minisztertanács hozzájárulásával történhetik, mégpedig olyanképen, hogy arról a külügyminisztert külön is értesíteni kell. Külföldre csak olyan tisztviselő küldhető ki, aki a szükséges nyelvismerettel rendelkezik.

Utazási költség címén az V. fizetési osztályú kir. tiszti főorvos az I. kocsiosztályú (ha ilyen kocsiosztály közlekedik azon a vonalon), a VI—VIII. fizetési osztályú kir. tiszti főorvosok, illetőleg kir. tiszti orvosok a II. kocsiosztályú vasúti jegy rendes árának felét számíthatják fel.

A kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok kiküldetések és a kincstár terhére történő átköltözködések alkalmával csak azt a menetárat igényelhetik, amelyet arcképes igazolványuk alapján kell fizetniük, tekintet nélkül arra, hogy az igazolványt kiváltották-e vagy sem. Az arcképes igazolvány meghosszabbítása címén a m. kir. államvasutaknak járó díjból az általuk fizetett 8 pengőt a naptári év folyamán teljesített első hivatalos kiszállásról szerkesztett útiszámlában a 6.340/1931. M. E. rendelet értelmében felszámíthatják. A m. kir. államvasút a kir. tiszti főorvosok részére évi kedvezményes vasúti bérletjegyet bocsát rendelkezésre, amely 1.000 km. távolságra vehető igénybe.

Kiküldetés alkalmával, ha mód van arra, lehetőleg vasutat vagy hajót kell igénybe venni, más közlekedési eszköz csak a legritkább esetben vehető igénybe. Abban az esetben.

ha a tisztviselő munkakörét, illetőleg kiküldetését úgy végzi el, hogy más közlekedési eszközt vesz igénybe, viszont teendőjét pontosan elvégezte, úgy, hogy a szolgálat ezzel hátrányt nem szenvedett, a rendszeren felszámítható napidíjra és a rendes vasúti költségre igénye van. A tisztviselő bármilyen közlekedési eszközt igénybe vehet tehát, viszont csak az erre az útra eső vasúti, illetőleg hajózási költségeket számíthatja fel.

Ott, ahol vasút, autobus, hajó stb. nem közlekedik, a tengelyen megtett utakért a kir. tiszti főorvosok, illetőleg tiszti orvosok km.-kint 54 fillér fuvarpénzt számíthatnak fel. A tengelyen megtett út távolságának megállapításánál a kiindulási, illetőleg érkezési pontul a helységnek a távolsági térképen feltüntetett közepét kell venni. Ha valamelyik távolságot a távolsági térkép nem tünteti fel, a tengelyen megtett út távolságát a m. kir. államépítészeti hivatallal kell igazoltatni. Az államépítészeti hivatal igazolását a távolsági térképen fel kell jegyezni (1.700/1937. M. E. rendelet).

Áthelyezési, illetőleg átköltözködési illetmények. A kir. tiszti főorvosoknak, illetőleg kir. tiszti orvosoknak, akiket a szolgálat érdekében — akár előléptetéssel (kinvezéssel) kapcsolatosan, vagy anélkül — más állomáshelyre hivatalból helyeznek át, az 1.100/1925. M. E. rendelet értelmében átköltözködési illetményre van igényük. Ha az áthelyezési rendeletben nincsen feltüntetve, hogy a kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos saját kérelmére helyeztette át, az áthelyezést a szolgálat érdekében, hivatalból történt áthelyezésnek kell tekinteni. Az áthelyezett kir. tiszti főorvost, illetőleg kir. tiszti orvost régi állomáshelyén szolgálata alól fel kell menteni és utasítani kell arra, hogy új állomáshelyén legkésőbb az alább meghatározott időn belül szolgálattételre jelentkezék.

A régi állomáshelyén szolgálattétel alól felmentett állami rendszerű VII. vagy ennél magasabb fizetési osztályba tartozó és napidíj szempontjából ezzel egy tekintet alá eső kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos legkésőbb a felmentés napját követő 15, a többi kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos legkésőbb a felmentés napját követő 8 napon, ha pedig ez a nap hivatali szünnapra esik, akkor az illető

legközelebbi munkanapon új állomáshelyén szolgálattételre jelentkezni köteles.

Az átköltözködési illetmények a következők:

- a) utazási költség,
- b) szállítási költség,
- c) átköltözködési átalány.

Utazási költség jár a kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos saját személyére, továbbá a vele tényleg átköltözött és családi pótlékban részesülő családtagjai, valamint cselédje után.

Ha a kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos átköltözködése alkalmával családját, vagy annak egyes tagjait, illetőleg háztartási alkalmazottját valamely oknál fogva nem viheti magával, de ezeknek az átköltözködése a korábbi állomáshelyén történt felmentés napjától számított egy éven belül — igazolva — megtörténik, az átköltözködési átalány többletét, az utazási költségeket ezek után a családtagok, illetőleg háztartási alkalmazott után pótlólag meg kell téríteni (1.700/1937. M. E. rendelet). A vasúton, vagy hajón megtett utakért a családi pótlékban részesülő családtagok után az V. fizetési osztályú tiszti főorvos az I. kocsiosztályú, a VI—VIII. fizetési osztályú kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos a II. osztályú menetárat számíthatja fel az előbb említett módon. A cseléd után azonban csak a legalacsonyabb kocsiosztályú vasúti jegy igényelhető. Az V—VI. fizetési osztályú kir. tiszti főorvosok, illetőleg kir. tiszti orvosok 2 cseléd után, a VII—VIII. fizetési osztályú kir. tiszti főorvosok, illetőleg tiszti orvosok pedig 1 cseléd után számíthatják fel az utazási költséget, de csak abban az esetben, ha a cseléd az illető kir. tiszti főorvossal, vagy kir. tiszti orvossal tényleg át is költözött, amit rendőrségi bejelentő-lappal, vagy helyhatósági bizonyítvánnyal kell igazolni. *Szállítási költség* címén az átköltözködés alkalmával tényleg szállított bútoroknak és egyéb málháknak a régi állomáshelytől az új állomáshelyre, továbbá esetleg igénybevevett bútorszállító kocsinak, vasúton, vagy hajón történő szállításából kifolyólag felmerült és hivatalos fuvarlevéllel igazolt költségei számíthatók fel. Ebből a szállításból kifolyólag az állami rendszerű V. és VI. fizetési osztályba tartozó és napi-díj szempontjából ezekkel egy tekintet alá eső kir. tiszti

főorvosoknak, illetőleg kir. tiszti orvosoknak legfeljebb 125 métermázsza, a VII. és VIII. fizetési osztályba tartozó kir. tiszti főorvosoknak, illetőleg kir. tiszti orvosoknak legfeljebb 100 métermázsza igazolt súly után van igénye szállítási költség megtérítésére. Abban az esetben, ha az átköltözködés — vasúti vagy hajóközlekedés hijján — tengelyen történik, az átköltözködési összegnek másfélszerese jár.

Az átköltözködési átalány a bútorok és egyéb málhák csomagolására és azoknak a vasúti vagy hajóállomásra és onnan a lakásba való fuvarozásával járó, valamint az átköltözködéssel egybekötött kiadásoknak a fedezésére szolgál. A kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos részére az előreláthatólag felmerülő átköltözködési illetményeknél nem nagyobb összegű átköltözködési előleget lehet utalványozni. Ezt az előleget a kir. tiszti főorvos, illetőleg tiszti orvos teljes összegében visszatéríteni köteles abban az esetben, ha az előleg kézhezvételétől számított egy hónapon belül nem költözik át.

Az átköltözködési átalányok a következők (440/1927. M. E. rendelet):

Fizetési osztály	Azoknál a kir. tiszti főorvosoknál és kir. tiszti orvosoknál akik		
	nem részesülnek családi pótlékban	egy vagy két	három vagy háromnál több
		családi pótlékban részesülnek	
V	204	612	816
VI	163'20	489'60	652'80
VII	136	408	544
VIII	108'80	326'40	435'20

Ugy a hivatalos kiküldetések alkalmával — az átalány keretén kívül — felmerült kiküldetési, mint az átköltözködések alkalmával felmerült átköltözködési illetményekről az 1.100/1925. M. E. rendelet szerinti útszámlát kell szerkeszteni. Az útszámlát az utazás befejezésének napjától számított 14 napon belül be kell terjeszteni a kiküldő hatósághoz, amely azt igazolási záradékkal ellátja és megtérítés végett a belügyminiszterhez terjeszti fel. Elkésve beadott útszám-

lák csak a kiküldő hatóság főnökének külön engedélyével érvényesíthetők.

Magánfelek érdekében kifejtett tennivalók után járó eljárási díjátalány. Az 1936:IX. tc. 21. §-ában kapott felhatalmazás alapján a belügyminiszter a 888/1936. B. M. rendelettel intézkedik a magánfelek érdekében kifejtett hatósági orvosi tennivalók ellátásáért fizetendő díjak mértékének, lerovásának, kezelésének és felhasználásának szabályozásáról. Az említett díjak mértékét a hivatkozott rendelet mellékletét képező hatósági orvosi díjszabás tételes részletességgel feltünteti. Az ilyen díjak címén a 64.116. sz. letéti csekkszámlára befizetett összegből a kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok *negyedévi díjátalányban* részesülhetnek. E díjátalányok mértéke, illetőleg kiszámítása a belügyminiszter rendelkezésétől van függővé téve. Ezek a díjátalányok a kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok járandóságát képezik, azokat a m. kir. postatakarékpénztár útján az érdekeltek részére a belügyminiszter folyósítja. A fegyelmi eljárás alatt álló kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok ilyen díjátalányban nem részesülhetnek.

Országos Tisztviselői Betegsegélyezési Alap. A kir. tiszti főorvosok, illetőleg kir. tiszti orvosok, valamint ezeknek azon családtagjai, akik családi pótlékban részesülnek, az O. T. B. A. tagjai és a családfő illetményeiből levont járulék ellenében a 3.000/1936. M. E. rendelettel szabályozott szolgáltatásokban részesülnek. A szolgáltatások igénybevétele alkalmával a m. kir. központi illetményhivatal által kiállított jogosítványi igazolványt minden esetben fel kell mutatni.

Vasúti kedvezmény. A kir. tiszti főorvosoknak és kir. tiszti orvosoknak, valamint családi pótlékban részesülő családtagjaiknak a m. kir. államvasút által kiadott vasúti arcképes igazolványra van igényük, melynek alapján a Máv. vonalain 50%-os viteldíjkedvezményben részesülnek. Az ezirányú kérelmek a belügyminiszter igazolása és a m. kir. központi illetményhivatal záradékolása, valamint a megszabott térítési összeg befizetése után a kir. tiszti főorvos, illetőleg a kir. tiszti orvos állomáshelyére illetékes Máv. üzletvezetőséghez nyújtandók be.

Fizetési előleg. Fizetési előleg címén a kir. tiszti főorvos, vagy kir. tiszti orvos részére egy havi, illetőleg kellő indokok alapján két havi fizetési összeg engedélyezhető (7.000/1925. M. E. rendelet 44. pontja és a 3.000/1927. M. E. rendelet 3. pont (3) bekezdése). Az egy havi fizetési előleget 6, a két havi fizetési előleget 12 havi egyenlő részletben kell visszafizetni, illetőleg hozzák levonásba. A fizetési előlegek erre a célra a postahivataloknál rendelkezésre álló barnaszínű levelezőlapon kérhetők, melyet kitöltve engedélyezés végett a belügyminisztériumba kell beküldeni, ahol engedélyezési záradékkal és bélyegzővel való ellátás után, folyósítás végett azt a m. kir. központi illetményhivatalnak küldik meg.

Az illetményeket az alábbi állandó levonások terhelik: OTBA járulék, kereseti adó, különadó és rokkantellátási adó.

A kir. tiszti főorvosoknak és kir. tiszti orvosoknak a fentiekben érintett illetményeit a m. kir. központi illetményhivatal folyósítja a belügyminiszter igazolása, engedélye, vagy utasítása alapján. Új kinevezésnél a kinevezett törzskönyvéből készített kimutatás is megküldendő az említett hivatalnak, az eskütétel időpontjának közlése mellett. A folyósítás, illetőleg a családi pótlék, valamint a fizetési előleg iránti kérelmek tekintetében követendő eljárást a m. kir. központi illetményhivatal ügykörét szabályozó 1.100/1932. P. M. rendeletben van megállapítva. A m. kir. központi illetményhivatal az illetményeket csekkel a m. kir. postatakarékpénztár útján az illető helyre (szolgálati hely) utalja ki, ahol a kiutalt illetményeket az illetékes m. kir. posta, illetőleg közvetítő postahivatal kézbesíti ki.

Pénzintézeti Központi kölcsönök. A nyugdíjjogosultságot már megszerzett kir. tiszti főorvos és kir. tiszti orvos indokolt esetben a Pénzintézeti Központtól kölcsönt kaphat. A kölcsön összegét 1—2 havi vagy különös indok alapján ennél több, de legfeljebb 6 havi fizetésnek megfelelően állapítják meg. A folyósított kölcsön, valamint az érvényben levő kamatlábak szerint megállapított kamatok 36 hónap alatt egyenlő havi részletekben fizetendőek vissza. A kölcsönt a Pénzintézeti Központ által kiadott úrlapon kell kérni. Az úrlap a Pénzintézeti Központ állami tisztviselők kölcsönosztályától szerezhető be. Az úrlapot a hivatalfőnöknek

igazolása, valamint a hatósági orvos véleményezése után közvetlen a Pénzintézeti Központhoz kell beküldeni.

A Pénzintézeti Központi kölcsön, nemkülönben a fizetési előleg is csak abban az esetben engedélyezhető, ha az érdekelt kir. tiszti főorvos, illetve kir. tiszti orvos fegyelmi eljárás alatt nem áll.

44. b) A kir. tiszti orvosok (főorvosok), valamint özvegyeik és árvaik nyugdíjügye.

1. *Nyugdíj.* Ha a kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok a szabályszerű elbánás alá vonás miatt (szolgálatképtelenség, vagy 60. életév betöltése, vagy a teljes szolgálati idő kitöltése stb.) a tényleges szolgálat kötelékéből kiválnak, ellátásra tarthatnak igényt. Azoknak, akiknek a tényleges szolgálati idejük legalább kilenc év, hat hónap és egy nap, nyugdíjra van igényük (5.100/1924. M. E. rendelet I. fejezet 14. pontja). Nyugdíj címén 10 évi beszámítható szolgálat után a tényleges szolgálatban utoljára élvezett beszámítható javadalmazás 40%-a, 10 éven túl minden év után további 2%-a jár (1912:LXV. tc. 37. §.). Azok, akiknek beszámítható szolgálati ideje 15 évnél kevesebb, a különben járó nyugdíjnak csak 60%-át kapják. Ez a korlátozás azonban nem nyer alkalmazást azoknál, akik teljesen munka- és keresetképtelenek és e mellett semmi keresettel, vagy jövedelemmel nem bírnak (5.300/1926. M. E. rendelet 4. pontja).

A nyugdíjas kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos részére az 1.630/1934. M. E. rendeletben megállapított s a beszámítható szolgálati idő, valamint a lakáspénzosztályok és fizetési osztály szerint változó összegű lakáspénz jár.

2. *Családi pótlék.* A nyugdíjas kir. tiszti főorvost, illetőleg kir. tiszti orvost a tényleges szolgálatban állók részére járó családi pótlékkal azonos összegű és előfeltételű családi pótlékok illetik meg (3.000/1932. M. E. rendelet 15. §.). A nyugdíjas kir. tiszti főorvosnak, illetőleg kir. tiszti orvosnak hadipótlék és közlekedési segély nem jár és fizetési előlegben sem részesülhet.

Azt a személyi pótlékot azonban, amelynek a nyugdíjba való beszámíthatósága megállapítást nyert, a nyugdíj összegének megállapításánál figyelembe kell venni.

3. *Végkielégítés.* Nyugdíjra igénnyel nem bíró kir. tiszti főorvost, illetőleg kir. tiszti orvost, ha a beszámítható szolgálati ideje 5 évet elér, a tényleges szolgálatban utoljára élvezett fizetés 2 évi összegének 60%-át, teljes munka- és keresetképtelenség esetén 100%-át kitevő összegű végkielégítés illeti meg (1912:LXV. tc. 48. §-a és az 5.300/1926. M. E. rendelet 9. pontja).

Akinek a beszámítható szolgálati ideje az 5 évet el nem éri még, végkielégítésre csak abban az esetben tarthat igényt, ha teljesen munka- és keresetképtelen. E feltétel fennforgása esetén végkielégítés címen az utoljára élvezett fizetés 1 évi összege jár (1912:LXV. tc. 48. §-a és az 5.100/1924. M. E. rendelet I. fejezetének 26. pontja).

A kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok elhalálózása esetén özvegyeiket özvegyi ellátás, árvaikat pedig árva-ellátás illeti meg.

4. *Özvegyi nyugdíj.* Özvegyi nyugdíj címen a férj fizetésének 50%-a, illetőleg ha a férj nyugalmazott állapotban halt el és nyugdíja ennél kevesebb %-kal volt megállapítva, a férj fizetésének annyi %-a jár, ahány százalékkal a férj nyugdíja megállapítva volt (5.300/1926. M. E. rendelet 6. pontja).

5. *Lakáspénz.* A kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok özvegyei ugyancsak az 1.630/1934. M. E. rendelettel megállapított lakáspénzt kapják.

6. *Özvegyi végkielégítés.* Azoknak az özvegyeknek, akiknek özvegyi nyugdíjra igényük nincsen, ha egyébként a feltételeknek megfelelnek, az elhalt férj utoljára élvezett fizetése 1 évi összege $\frac{1}{4}$ -ével felérő özvegyi végkielégítés jár (1912:LXV. törvénycikk 48. §-a és az 5.300/1926. M. E. rendelet 9. pontja). Ugyanily összegű végkielégítés illeti meg a szülőtlen árvaakat is, akik nevelési járulékra nem tarthatnak igényt (1912:LXV. t.-c. 72. §-a és az 5.300/1926. M. E. rendelet 9. pontja). Hogy milyen feltételek mellett jár az özvegynek nyugdíj, ezt munkánk 13. pontja foglalja össze.

7. *Nevelési járulék.* Nevelési járulék címen az ellátatlan atyátlan árvaak az özvegyi nyugdíj $\frac{1}{5}$ részét kapják (5.100/1924. M. E. rendelet III. fejezetének 2. pontja). A kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok teljesen szülőtlen (apát-

lan, anyátlan) és ellátatlan árvái nevelési járulék címén az özvegyi nyugdíj $\frac{2}{5}$ részét kapják (5.100/1924. M. E. rendelet III. fejezetének 3. pontja).

8. *Kegydíj.* Azon kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok, valamint özvegyeik és árváik részére, akik egyébként ellátási igényre a törvényben előírt kellékekkel nem bírnak, kegyelmi úton esetleg kegydíj engedélyezhető. Azonban az engedélyezett kegydíj összege nem lehet nagyobb annál az ellátási összegnél, amely a hiányzó kellékek fennforgása esetén járna (1912:LXV. tc. 121. §.).

Ha a kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos akár a tényleges szolgálatban, akár a nyugállományban halálozott el, az özvegy részére a férj által utoljára élvezett fizetés, lakáspénz és családi pótlék, illetőleg nyugdíj, stb. 3 hónapig jár. A három hónap folyamán az özvegynek özvegyi nyugdíj folyósítása iránt kérvényt kell beadni a m. kir. központi illetményhivatalhoz, amelyhez csatolni kell: 1. a házassági anyakönyvi kivonatot, 2. a halotti anyakönyvi kivonatot, 3. az együttélési bizonyítványt.

Különösen felhívjuk a figyelmet arra, hogy e pont rendelkezései szervesen összefüggnek a 13. pontban elmondottakkal.

45. A kir. tiszti főorvosok munkaköre.

Az egészségügyi közigazgatás középfokú hatóságai orvosi szakismereteket megkívánó ügyekben megfelelő tájékozottsággal és tudással rendelkező szakközegek, a kir. tiszti főorvosok közreműködésére vannak ráutalva. Ezért a hatósági orvosi törvény 2. §-ában a kir. tiszti főorvost a törvényhatóság első tiszttviselője szakközegének minősíti, a törvénynek a hatósági orvosi szolgálatra vonatkozó végrehajtási utasítása pedig kifejezetten kijelenti, hogy a kir. tiszti főorvos a törvényhatóság első tiszttviselőjének alá van rendelve. A kir. tiszti főorvosi kar államosítása azért történt meg, hogy egyrészt az egészségügyi közigazgatási szerveknek a központi kormányzattal való kapcsolata közvetlenebb, gyorsabb és megbízhatóbb legyen, másrészt pedig

azért, hogy azok a rendelkezések, amelyek közegészségügyi szempontból feltétlenül szükségesek, ezáltal gyors megvalósítást nyerhessenek. Ha figyelembe vesszük a tiszti főorvosi intézménynek történeti fejlődését láthatjuk, hogy az eredetileg önkormányzati intézmény volt, s ennek folytán a hatósági orvosi törvénynek különös tekintettel kellett lennie arra, hogy az államosítás által az egészségügyi szolgálatban ne álljon elő oly zökkenő, mely a közegészségügy érdekeit veszélyeztethetné. Ezért a törvény rendelkezéseiben kifejezésre juttatta azt, hogy bár a kir. tiszti orvosok első sorban állami szervek és a kormányhatóság közvetlen rendelkezése alá tartoznak, azokkal a törvényhatóság első tisztviselői is rendelkeznek, de mégis a törvény hatálybalépése előtti állapottól eltérően azzal a különbséggel, hogy a kir. tiszti főorvost a belügyminiszter közvetlenül is utasíthatja.

Ugyanakkor megadja a törvény a kir. tiszti főorvosnak azt a jogot, hogy — a törvényhatóság első tisztviselőjével leendő közlés kötelezettsége mellett — a belügyminiszterrel szakügyekben bármikor közvetlenül is érintkezhessek.

A kir. tiszti főorvos hivatalos iratain a kis magyar címerrel ellátott, köriratban a „m. kir. tiszti főorvos“ megjelölést és a székhelyet feltüntető 35 mm. átmérőjű bélyegzőt köteles használni.

A törvényhatóságokban a kir. tiszti főorvos az 1876:XIV. t.-c. 162. §-ában a tiszti főorvosra nézve megállapított feladatokat teljesíti. Lényeges különbséget alig látunk. A törvényhatóságokban tehát a kir. tiszti főorvos végzi elsősorban a közegészségügyi szakfelügyeletet.

Egyrészt egészségügyi közigazgatási ügyekben véleménynyilvánító szerve a törvényhatóságnak, még pedig úgy az egyedi, mint a testületi szerveknek, másrészt pedig mint központi előadó szakelőadói teendőket is végez. Köteles tehát a törvényhatóság székhelyén lakni, a törvényhatóság első tisztviselője által előírt hivatalos órákat, amennyiben külszolgálatot nem teljesít, betartani. A kir. tiszti főorvos együtt irányítója a törvényhatóságban a közegészségügyi igazgatásnak is. Az általános egészségvédelmi szolgálatnak megszervezése, e szervek működésének felügyelete, irányítása mind a kir. tiszti főorvos feladatkörébe tartozik. Gon-

doskodnia kell arról is, hogy a hatósági intézkedések a jogszabályok céljai szerint történjenek és hogy az egészségügyre vonatkozó jogszabályokat a hatósági orvosok és érdeelt szakközégek minden tekintetben ismerjék.

Különösen nagy jelentőségű a kir. tiszti főorvos szerepköre a fertőző és járványos betegségek elleni védekezés terén. A fertőző és járványos betegségek leküzdése a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet felállítása óta, azaz 1926-tól kezdődőleg óriási mértékben fejlődött és el lehet mondanunk, hogy nálunk e betegségek leküzdése terén európai, sőt világviszonylatban is megtörtént mindaz, amit a közigazgatás ebben a tekintetben megtehet. Azok az intézkedések, amelyek a fertőző betegségeknek bejelentésére, a fertőző anyagoknak hivatalos laboratóriumi vizsgálatára vonatkoznak, végredményben mind óriási lendülettel és eredménnyel vitték előre a fertőző betegségek elleni védekezést. Az 1936:IX. tc. 22. §-a viszont a veszélyes járvány fellépésének vagy terjedésének megakadályozása céljából, közvetlen veszély fennforgása esetén, a tiszti orvosnak — miként a tiszti főorvosnak is — megadja a jogot mindannak elrendelésére és foganatosítására, ami egyébként a hatóság jogkörébe tartozik; ezzel a rendelkezéssel a tiszti orvos — habár csak rendkívüli esetre és átmeneti jelleggel is — de mégis hatósági jogkörre tett szert.

Az általános egészségvédelemmel és ezzel összefüggő rendszerttel kapcsolatban kiterjed a tiszti főorvos felügyeleti jogköre az élelmiszerekre, a lakás- és iparhigiénére, a népbetegségek elleni védekezésre, a szegények, a testi s lelki fogyatkozásban szenvedők egészségügyi nyilvántartására, orvosi és gyógyszerellátására. A közegészségügyi intézmények generális felügyelete, amely — a kórházakon kívül — minden egészségvédelmi intézményre, így az óvódákra, menedékházakra, a helyi jellegű szociális intézményekre, stb. is kiterjed, megad minden lehetőséget a kir. tiszti főorvosnak arra, hogy működését szakszerűen, de egyúttal sikeresen is végezhesse.

A kir. tiszti főorvos az 1936:XXIII. törvénycikk alapján teljesen új munkakört is kapott, a kisdédóvódák igazgatása és felügyelete tekintetében. A törvény végrehajtási

utasítását képező 1.030/1936. B. M. rendelet 2. §-ában* a kisdédóvás terén eddig a tanfelügyelő hatáskörébe tartozó mindazokat az ügyeket, amelyekben a tanfelügyelő nem hatósági jogkörben járt el, a kir. tiszti főorvos hatáskörébe utalta.

A kir. tiszti főorvosokat eddig a közegészségügyi kerületi felügyelők ellenőrizték. Minthogy azonban a 240.787/1936 B. M. rendelet a közegészségügyi kerületi felügyelők intézményét a szakfelügyeleti rendszer alapján újra szervezte, e tekintetben is alapos változásokat találunk (21. pont). A kir. tiszti főorvos működésének ellenőrzésére szolgálnak jelentései. A kir. tiszti főorvos havi jelentést köteles tenni működéséről úgy a törvényhatóság első tisztviselőjének, mint a közigazgatási bizottságnak is. Ezen jelentések másolatát a belügyminiszterhez is fel kell terjeszteni. A kir. tiszti főorvos működéséről teljes képet nyújt továbbá az a jelentés, amelyet a belügyminiszterhez köteles félévenként felterjeszteni. Ebben a jelentésben a kir. tiszti főorvos mindazokat a munkákat, amelyeket végzett, de mindazokat a megfigyeléseket is, amelyeket törvényhatósága területén tett, összefoglalni köteles. Ebből a jelentésből nemcsak a kir.

* 2. §. (1) A kir. tanfelügyelő helyett a m. kir. tiszti főorvos jár el az alábbi ügyekben:

- a) a kisdédóvás fejlesztésére javaslatok készítése;
- b) az állami kisdédóvódák (gyermekmenedékházak) felállítása vonatkozó tárgyalások lefolytatása;
- c) a kisdédóvódák (gyermekmenedékházak) ellenőrzése, az óvónők (menedékházvezetők) nyilvántartása és a kir. tanfelügyelővel egyetértve való minősítése;
- d) az állami óvónő (menedékházvezetőnő) alkalmazására, kinevezésére, áthelyezésére, nyugdíjazására, végelbánás alá vonására előterjesztéstétel;
- e) a nem állami óvónő (menedékházvezetőnő) megválasztásának jóváhagyására, az államsegélyes nem állami óvónő (menedékházvezetőnő) kinevezésére, a fizetésekiegészítő államsegélyek folyósítására, továbbá az óvónő (menedékházvezetőnő) nyugdíjazására, végelbánás alá vonására előterjesztéstétel;
- f) az újonnan alkalmazott, illetve áthelyezett óvónő (menedékházvezetőnő) illetményeinek kiutalása iránt javaslatlétel;
- g) az állam, a község és az izraelita hitközség által fenntartott kisdédóvódákban az óvónő (menedékházvezetőnő) részére nyolc napnál hosszabb, de három hónapot meg nem haladó betegszabadság engedélyezése.

(2) Az (1) bekezdésben felsorolt ügyekben Budapest székesfővárosban a tiszti főorvos jár el, a községi óvónők nyilvántartása és minősítése azonban a polgármester feladata.

(3) A kir. tanfelügyelő nevelési felügyeleti jogköre érintetlen marad.

tiszti főorvos működése, hanem annak egyénisége és képességei is helyesen megállapíthatók.

A kir. tiszti főorvos tennivalóit egyébként a 900/1936. B. M. rendelet 22. §-ban foglalja össze.*

A fentiekből látjuk tehát, hogy a kir. tiszti főorvos a törvényhatóság közegészségügyi szakértője, aki illetékességi területén az egészségügyi viszonyokat állandóan figyelemmel kíséri és az észlelt hiányok vagy mulasztások megszüntetése iránt indítványát a törvényhatóság első tisztviselőjéhez, vagy a belügyminiszterhez teszi meg. Látjuk továbbá, hogy helyes a törvénynek az a rendelkezése, amely a kir. tiszti főorvos részére a törvényhatóság testületi szerveiben is megfelelő működési keretet biztosított: a kir. tiszti főorvos szakszerűség címén tagja a törvényhatósági bizottságnak és tagja a közigazgatási bizottságnak is. Mindezekben a bizottságokban egyúttal előadója is az egészségügyi vonatkozású ügyeknek. A kisgyűlési tagságot azért nem lehetett a kir. tiszti főorvos részére biztosítani, mert annak hivatalból tagjai kizárólag önkormányzati tisztviselők és tulajdonképpen a kisgyűlés szervezetének egész alapelgondolását zavarta volna meg, ha egy állami tisztviselő részére is tagság biztosított volna. Minthogy azonban a kisgyűlésbe az 1929:XXX. tc. 34. §-ának 6. pontja értelmében a szakkérdések tárgyalására az érdekelt állami szaktisztviselőket, így — tehát a kir. tiszti főorvost is — meg kell hívni és meg kell hallgatni, a kir. tiszti főorvosnak a kisgyűlésben is módjában van mindazokat a kérdéseket megvitatni és előadni, amelyek közegészségügyi vonatkozásúak.

* 900/1936. B. M. rendelet 22. §-a:

A m. kir. tiszti főorvos:

a) figyelemmel kíséri az egészségügyi viszonyokat, azok javítására a törvényhatóság első tisztviselőjének, illetőleg a belügyminiszternek javaslatot tesz; ellenőrzi az egészségügy körében tett hatósági intézkedések végrehajtását és azok eredményét; gondoskodik az egészségügyi vonatkozású jogszabályoknak az érdekelt szakközegekkel való közléséről;

b) közreműködik abban, hogy illetékességi területén mindazok az ártalmak megszűnjenek, melyek a népesség egészségét a környezet részéről fenyegetik;

c) irányítja a fertőző betegségek elleni védekezést; ebben a vonatkozásban az illetékes katonai hatósággal szoros együttműködésben jár el; különös gondot fordít a köztisztasági szabályok pontos megtartására, a kötelező védőoltások végrehajtására, a járványkórházak, megfigyelők, elkülönítők és a fertőtlenítőgépek

jókarban tartására; védőoltások kötelező elrendelésére vonatkozólag javaslatot tesz; ellenőrzi a fertőző betegek ellenőrzését, törzskönyvezését, az előírt kórjelző és ellenőrző laboratóriumi vizsgálatok elvégzését, a fertőző betegek elkülönítését, a fertőtlenítések végrehajtását s minden egyéb intézkedést, amely a fertőző betegségek terjedését hivatott megakadályozni s megteszi az előírt időszaki és esetenkénti jelentéseket;

d) eljár, hogy megszűnjének azok az ártalmak, melyek az egészségügyi követelményeknek meg nem felelő táplálkozásból, egészségtelen lakásban lakásból, zsúfoltan együttlakásból, valamint az egészséget veszélyeztető ipari és egyéb munkából származnak; gondoskodik a népbetegségek, így különösen a tuberkulózis és venereás bajok, az alkoholizmus, a csecsemőhalandóság, valamint az egyke elleni küzdelem intézményeinek megszervezéséről, azok működését szakszempontból irányítja s azokat közegészségügyi szempontból ellenőrzi; felügyel a testi és lelki fogyatkozásban szenvedők, valamint a szegények egészségügyi megsegítésére és gyógyítására;

e) felügyeletet gyakorol a köz- és magánintézetek tanulói egészségének megóvására; közreműködik abban, hogy az életmentési, elsősegélynyújtási és betegszállítási szolgálat kellőképpen megszerveztessék;

f) ellenőrzi a közutakat; szükség esetén új utak létesítésére javaslatot tesz;

g) ellenőrzi közegészségügyi szempontból az iparvállalatokat, gyárakat, különösen az élelmiszerüzemeket és élelmiszerüzleteket;

h) felügyel a katonai igazgatás alatt álló intézmények kivételével a kórházakra, gyógyintézetekre, egészségvédelmi intézményekre és szervekre, óvodákra, menedékházakra és egyéb helyi jellegű szociális és egészségügyi intézményekre, népjóléti intézményekre, járvány esetén az állami letartóztató intézetekre, a gyógyfürdők, éghajlati gyógyintézetek, gyógyhelyek, üdülőhelyek, gyógy- és ásványvízforrások és üzemek egészségügyi viszonyaira;

i) felügyeletet és ellenőrzést gyakorol a szakfőnöksége alá tartozó hatósági orvosi szolgálatot ellátó orvosok és az általuk vezetett nyilvántartások felett, részükre a szükséges utasításokat megadja, vagy az illetékes hatóság útján a szükséges intézkedések megtételét szorgalmazza;

j) felügyel a szakfelügyelete alá tartozó egészségügyi személyzet (orvosok, gyógyszerészek, védőnők, gondozónők, gyermekmenhelyi telepfelügyelőnők, óvónők, fogászok és fogművesek, bábák, halottkémek) működésére;

k) megvizsgálja a gyógyszerárakat, közegészségügyi szempontból felügyel a gyógyszerek, gyógyszerkülönlegességek, mérgek, kötszerek, fertőtlenítő anyagok és oltóanyagok forgalmára és ellenőrzi a közgyógyszerellátást; a katonai gyógyszerárak vizsgálata azonban nem tartozik feladatkörébe;

l) gondoskodik a kuruzslók működésének és a közegészségügyre veszélyes szokásoknak megszüntetéséről;

m) katonai szolgálatra alkalmasság megállapításánál kirendelés esetén közreműködik;

n) vezeti az előírt nyilvántartásokat; folytatólagosan gyűjti és rendszeresen feldolgozza az illetékességi területére vonatkozó születési, halálozási, megbetegedési és más népességi adatokat;

o) teljesíti mindazokat a feladatokat, amelyeket valamely jogszabály, vagy hatósági rendelkezés feladatkörébe utal;

p) működéséről a törvényhatóság első tisztviselőjének és a közigazgatási bizottságnak havi jelentést, a belügyminiszternek pedig félévenként kimerítő jelentést tesz; havi jelentését másolatban a belügyminiszterhez is felterjeszti.

46. A kir. tiszti orvosok munkaköre.

A kir. tiszti orvos a főszolgabírónak, illetőleg a megyei város polgármesterének szakközege. Abban az esetben, ha a tiszti orvos több elsőfokú egészségügyi hatóság mellé nyer beosztást, ezek mindegyikének egyképen alá van rendelve. A 900/1936. B. M. rendelet ezenkívül még kiemeli, hogy a kir. tiszti orvos az elsőfokú egészségügyi hatóságnak nemcsak szakközege, hanem kifejezetten alárendeltje is. A kir. tiszti orvosok a VIII—VI. fizetési osztályba vannak sorozva. A kir. tiszti orvos hivatalos iratain kis magyar címerrel ellátott és a köriratban „m. kir. tiszti orvos“ megjelölést és székhelyet feltüntető 35 mm. átmérőjű körbélyegzőt köteles használni. A belügyminiszter nemcsak a kir. tiszti főorvost, hanem a kir. tiszti orvost is közvetlenül utasíthatja, aki parancsának feltétlenül engedelmeskedni és azt haladéktalanul foganatosítani tartozik, azonban ezt közvetlen hivatali főnökének jelenteni köteles. A kir. tiszti orvos a működési területén szolgálatot teljesítő hatósági orvosoknak, egészségvédelmi szerveknek közvetlen szakfőnöke. Egyébként azonban szakszempontról alá van rendelve a kir. tiszti főorvosnak is és működéséről havonta köteles úgy a közveitlen egészségügyi hatóságnak, mint a kir. tiszti főorvosnak, tehát a szakfőnöknek jelentést tenni. A kir. tiszti orvos működési köre tulajdonképpen megegyezik a kir. tiszti főorvos munkakörével azzal a különbséggel, hogy illetékességi területe kisebb és a gyógyszerertárat csupán a gyógyszerek elkészítésének és kiszolgáltatásának szakszerűsége szempontjából ellenőrizheti, a közgyógyszerellátás ellenőrzése azonban nem feladata. A járási hatóság mellett szolgálatot teljesítő tiszti orvosnak községeit a belügyminiszter által megállapított időközökben kell meglátogatnia és működési köre különösen arra terjed ki, hogy az alárendelt hatósági orvosok és az egészségügyi személyzet működését ellenőrizze, valamint az általuk vezetett nyilvántartásokat és kimutatásokat felülvizsgálja. Teljesen új és minden tekintetben megfelelő intézkedés az, amely szerint a törvényhatóság területén felmerülő orvosrendőri hullaboncolásokat a törvényhatóság első tisztviselőjének rendelkezése alapján az a kir. tiszti orvos látja el, aki megfelelő kórbonctani

ismeretekkel rendelkezik, illetve akinek esetleg törvényszéki orvosi képesítése is van. A rendelkezésnek mindenesetre hibája az, hogy a kir. tiszti orvos még abban az esetben is, ha illetékességi területén kívül végzi az orvosrendőri boncolásokat, azért megfelelő külön díjazásban nem részesül. Egyébként a kir. tiszti orvos megszabott részletes tennivalóit a 900/1936. B. M. rendelet 23. §-a foglalja magában.)* A kir. tiszti orvos működési köre és annak közegészségügyi jelentősége, semmiképen sem kicsinyelhető le. A kir. tiszti főorvosnak ugyanis, hogy működésének megfelelhessen, olyan szaksegédekre van szüksége, akik célkitűzéseit teljes egészében átérzik és akik rendelkeznek mindazokkal az ismeretekkel, melyek a helyes egészségügyi szolgálat ellátásához feltétlenül szükségesek. Erre vonatkozólag az új rendszerű tiszti orvosi tanfolyam beváltotta a hozzáfűzött reményeket és a mai tiszti orvosi karról el lehet mondani, hogy úgy közegészségügyi, mint közigazgatási szaktudás tekintetében megállja helyét.

* A 900/1936. B. M. rendelet 23. §-a:

(1) A m. kir. tiszti orvos tennivalói illetékességi területén egyeznek a m. kir. tiszti főorvosnak a 22. §. a)–o) pontjában megjelölt munkakörével azzal az eltéréssel, hogy a m. kir. tiszti orvos a gyógyszerárakat csupán a gyógyszerek elkészítésének és kiszolgáltatásának szakszerűsége szempontjából ellenőrzi, a közgyógy-szerellátásnak a 22. §. k) pontjában megjelölt ellenőrzése azonban a m. kir. tiszti orvosnak nem feladata. Ezenfelül a m. kir. tiszti orvos:

a) amennyiben főszolgabíró mellett működik, a belügyminiszter által járasonként megszabott időközökben minden községet meglátogat és az alárendelt községi orvosok (kórorvosok) közegészségügyi működését ellenőrzi, az általuk vezetett nyilvántartásokat és az általuk készített kimutatásokat felülvizsgálja;

b) kiadja azokat a hatósági orvosi bizonyítványokat, amelyek kiadását valamely jogszabály kifejezetten nem utalja a m. kir. tiszti főorvos, a városi vagy községi orvos (kórorvos) hatáskörébe;

c) oktatja a nemorvos halottkémetek;

d) végzi mindazokat a tennivalókat, amelyeket valamely jogszabály vagy hatósági rendelkezés feladatkörébe utal;

e) működéséről a főszolgabírónak, illetőleg a megyei város polgármesterének és a m. kir. tiszti főorvosnak havonként jelentést tesz.

(2) A m. kir. tiszti főorvos mellé beosztott m. kir. tiszti orvos feladatkörét a 22. §-ban megállapított keretek között a m. kir. tiszti főorvos állapítja meg.

(3) A törvényhatóság első tisztviselője minden naptári év elején kijelöli azt a m. kir. tiszti orvost, aki a felmerült orvosrendőri hullaboncolásokat végzi. A kijelölésnél különös figyelembe kell venni azt a m. kir. tiszti orvost, aki a kórboncolásban megfelelően jártas és akinek törvényszéki orvosi képesítése van. Az orvosrendőri boncolásokat a kijelölt m. kir. tiszti orvos díjtanul köteles elvégezni.

47. A magánfél érdekében teljesített hatósági orvosi szolgálat díjazása. A kir. tiszti orvosi (főorvosi) mellékfoglalkozások és az ezekre vonatkozó engedély megszerzésének módja.

A hatósági orvosi törvény 4. §-ának (4) bekezdésében úgy a kir. tiszti főorvosokat, mint a kir. tiszti orvosokat a magángyakorlat folytatásától eltiltotta. A törvény indoka kétségtelenül helyes. Magának a köztisztviselői állásnak a jellegéből is következik bizonyos tekintetben, hogy az egészségügyi tisztviselő ne folytathasson magángyakorlatot, illetőleg ne fejthessen ki gyógyító működést. Erre vonatkozólag mellette és ellene elég érvet hallottunk, de kétségtelenül helyes ez az álláspont azért, mert következetes keresztülvitele biztosítéka a kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok tárgyilagosságának, azaz annak, hogy azoknak a magánosokra gyakran létérdekű állásfoglalását nem befolyásolja az a körülmény, hogy azok egyszersmind kezeltjeik is. De ez biztosítéka egyúttal annak is, hogy a kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok minden idejüket a közegészségügy szolgálatába állíthassák. A törvényhozás az elvesztett jövedelmek helyett — mert hiszen kétségtelen, hogy a gyógyító orvosi pálya nagyobb jövedelmet nyújt, mint a tisztviselői pálya — gondoskodott arról, hogy egyrészt a kir. tiszti orvosok, illetőleg a kir. tiszti főorvosok magasabb állami fizetési osztályba sorozott állásokba jussanak, másrészt pedig, hogy azokért a tiszti orvosi hatáskörbe tartozó teendőkért, amelyek elsősorban a magánfelek érdekeit szolgálják, előre meghatározott díjat számíthassanak fel. A magánfél által fizetendő díjakat a fél tartozik a 64.116. számú csekkszámmlára befizetni. Az ily címen befolyó összegeket a belügyminiszter tartja nyilván és a belügyminiszter abból a családi állapotra és fizetési osztályra való figyelemmel negyedévenként a kir. tiszti orvosok, illetőleg kir. tiszti főorvosok részére díjátalányt engedélyezhet (44. pont). A magánfelek érdekében végzendő hatósági orvosi eljárás lerovásának mértékére és módjára nézve a 888/1936. B. M. rendelet nyújt útmutatást, melynek kibocsátására a belügyminisztert a hatósági orvosi törvény 21. §-a hatalmazta fel. Ennek értelmében a hatósági orvosok feladatkörébe utalt s magánfél érdekében kifejtett tennivaló ellátásáért a magán-

fél díjat köteles fizetni. Azok a ténykedések, amelyeket a kir. tiszti orvos, illetőleg a hatósági orvos díjazásért végez, a rendelet mellékletét képező hatósági orvosi díjszabásban vannak feltüntetve és ugyanott vannak egyuttal meghatározva azok az összegek is, amelyeket ezekért a ténykedésekért fel kell számítani. Ezenkívül a rendelet megadja a felhatalmazást a hatósági orvosoknak arra is, hogy ezekkel a ténykedésekkel kapcsolatban (átalányukra való tekintet nélkül) kiküldetési illetményeket is számíthassanak fel a magánfél terhére. A magánféltől be nem hajtható kiküldetési költségeknek a törvényhatóság által való megtérítése tekintetében a 76.250/1929. B. M. rendeletben foglaltak az irányadók. Hibája a hatósági orvosi díjszabásnak, hogy nem határozza meg pontosan, melyek azok a munkák, amelyeket a kir. tiszti főorvos, illetőleg a kir. tiszti orvos és melyek azok, amelyeket a többi hatósági orvos végezhet. Erre vonatkozólag egyedül a 900/1936. B. M. rendelet 23. §-ának b) pontja ad némi felvilágosítást, amennyiben kimondja, hogy a hatósági orvosi bizonyítványokat, amennyiben azok kiállítására nincs a kir. tiszti főorvos, vagy más hatósági orvos feladatkörébe utalva, a kir. tiszti orvos állítja ki. Minthogy azonban a 888/1936. B. M. rendelet ebben a tekintetben semiféle kifejezett rendelkezést nem tartalmaz, kíváncsú volna a rendelet oly módon való kiegészítése, hogy az egyes tennivalóknál kifejezetten megjelöltesék az a hatósági orvos, aki annak elvégzésére jogosítva van.

A kir. tiszti főorvos és a kir. tiszti orvosok magánérdekű tevékenységéért járó díjakat a 64.116 sz. póstatakarékpénztári számlára kell befizetni. A befizetési lapok díjtalanul állanak a felek rendelkezésére. A székesfővárosi tiszti főorvosnak és kerületi tiszti orvosoknak ugyanezen szolgálataért járó díjakat a fél elismervény ellenében a székesfőváros központi, illetőleg kerületi pénztárába fizeti be. A vidéki törvényhatósági jogú városban ugyanezen címen fizetendő díjat elismervény ellenében a város közpénztárába kell befizetni. A megyei város orvosa és a községi orvos által teljesített ily természetű tevékenységért járó díj pedig a vármegye kezelése alatt álló, külön e célra nyitott póstatakarékpénztári csekk számlára fizetendő. Az utóbb említett orvosok által a magánfelek ér-

dekében kifejtett hatósági orvosi tennivalókért járó díjakat tehát minden törvényhozásban más- és más számlára kell befizetni. A hatósági orvos a hatósági orvosi díjszabásban felsorolt tennivalók bármelyikét csak akkor teljesítheti, ha az annak elvégzéséért járó díj befizetését igazoló csekkszelvényt, illetőleg pénztári elismervényt a fél előzetesen beszolgáltatja. A csekkszelvényt, illetőleg pénztári elismervényt a jegyzőkönyvre vagy az ügyirat (pl. bizonyítvány) másolati példányára kell ráerősíteni.

A székesfővárosi tiszti orvosoknak, illetőleg a tiszti főorvosnak a polgármester a befizetett díjakból eljárési díjátalanlyt engedélyezhet. Törvényhatósági jogú városi, megyei városi és községi orvosok által teljesített hatósági orvosi szolgáltatásokból befolyt díjakból a hatósági orvosok nem eljárési díjátalanlyban, hanem csak jutalomban részesíthetők; a jutalom összegét a számadási idő végével a törvényhatóság első tisztviselője állapítja meg.

A hatósági orvosi díjszabást*) a hatósági orvos hivatali helyiségeiben, valamint a községi (kör) jegyzői irodában szembeutúnó helyen ki kell függeszteni. Díjat nem kell fizetni azoknak a magánfeleknek, akik szegénységüket igazolják. Ezt a körülményt azonban jegyzőkönyvbe kell foglalni.

A lakhatási engedélyeknél végzett helyszíni szemléért a 10.000-nél kisebb lakósú megyei városokban és a községekben, a díjszabásban megállapított díjtételeknek csak fele összege számítható fel. Egy szobából és legfeljebb még mellék helyiségekből álló lakóház után lakhatási engedélydíj egyáltalában nem számítható fel. A hatósági orvosi bizonyítványok kiállítás díjában mindig benne foglaltatik az ahhoz szükséges megelőző orvosi vizsgálat díja is. A 10.000-nél kisebb lélekszámú megyei városokban és községekben a rendeletben külön fel nem sorolt hatósági orvosi bizonyítványok kiállításáért csupán a fele összeg számítható fel. A hatósági orvosi díjszabás 1. pontjában felsorolt lakhatási helyszíni szemléket minden esetben a kir. tiszti orvosnak kell végezni és közérdekből azzal a gyógyítótevékenységet is folytató egyéb hatósági orvosok meg nem bízhatók. (241.301/1936. B. M. rend.).

A hatósági orvosi díjszabás 3. pontjának d) pontjában

* HATÓSÁGI ORVOSI DÍJSZABÁS.

(A 888/1936. B. M. rendelet melléklete.)

1. Lakhatási (használhatási) engedélyek kiadása előtti helyszíni szemléért:

a) 100m ² -ig terjedő területű építkezéseknél emeletenként	4.— P
b) 100—200 m ² -ig	6.— „
c) 200—500 m ² -ig	8.— „
d) 500—1000 m ² -ig	12.— „
e) 1000 m ² -en felüli beépítés esetén minden további 500 m ² után	2.— „

A pince és padlás területe a tényleg elfoglalt mérettel számítható. Tízezernél kisebb lélekszámú megyei városokban és a községekben a fenti díjtételeknek csupán fél összege számítható fel. Középületek — ideértve a bevett és elismert felekezetek által fenntartott iskolákat, továbbá templomokat is — után díj nem számítható fel. Egy szobából és legfeljebb még mellékhelyiségekből álló lakóházak után lakhatási engedélydíj nem számítható fel.

2. Telepengedélyezési eljárásoknál:

a) azoknál az üzemeknél, amelyekben elemi erővel hajtott, de legfeljebb hat lóerős munkagépet használnak és állandóan tizenöt-nél kevesebb alkalmazottat foglalkoztatnak vagy elemi erővel hajtott munkagépet nem használnak és állandóan húsznál kevesebb alkalmazottat foglalkoztatnak	15.— P
b) a többi üzemeknél	25.— „

3. Hatósági orvosi bizonyítványok kiállításáért a megelőző vizsgálatral együtt:

a) személyjogú gyógyszerügyi jogosítvány átruházásánál	30.— „
b) személyjogú gyógyszerügyi jogosítvány engedélyezéséért folyamodásnál	10.— „
c) fejletlenkorú házasság vizsgálatánál	15.— „
d) közalkalmazott betegszabadságolási és nyugdíjazási ügyében, valamint pályázatoknál	2.50 „
e) tanoncszerződéseknel	1.— „
f) minden egyéb esetben, amennyiben jogszabály kifejezetten díjmentességet nem állapít meg	8.— „

A tízezernél kisebb lélekszámú megyei városokban és a községekben az f) alatti díjtételnek csupán fele összege számítható fel.

4. Nem orvos halottkém vizsgáztatásáért személyenként	20.— P
5. Halottszállítást ellenőrző tevékenységért:	
a) ország területén belül	20.— „
b) külföldre vagy külföldről	30.— „
6. Sír vagy sírbolt létesítésénél és kinyitásánál közreműködésért	20.— „
7. Magán és nyilvános találkahelyek, engedélyezett kéjnyőlakások (kéjnyőtelepek) ellenőrzéséért esetenként és szobánként	6.— „

jelzett tennivalókat, amelyek közalkalmazottak betegszabadsági és nyugdíjazási ügyeire vonatkoznak, a 75.168/1903. B. M., illetőleg a 60.416/1904. B. M. rendelet értelmében csak kir. tiszti orvosok végezhetik el. Szükséghez képest igénybevehetők a törvényhatósági kórházi főorvosok és Budapesten ezenkívül még a kerületi orvosok is. Ez a rendelkezés — a pénzügyőrség személyzetének kivételével — a közalkalmazottak minden csoportjára, tehát úgy az állami és törvényhatósági, mint a községi tisztviselőkre kiterjed. A kir. tiszti főorvos és kir. tiszti orvos láttelelet elvileg nem állíthat ki, amennyiben azonban ennek hivatali minőségéből kifolyólag áll elő szüksége, úgy a láttelelet kiállításáért fizetett díjat az állami számlára befizetni tartozik. A hatósági orvosi díjszabás 5. pontjára, a halottszállítást ellenőrző tevékenységre nézve a következőket kell megjegyeznünk: A 25.857/1906. B. M. körrendelettel kiadott szabályrendelet 15—16. §-a értelmében a hullaszállítással kapcsolatos teendőket csak kir. tiszti orvosok láthatják el, akik úgy az indítás, mint az érkezés alkalmával személyes felelősség terhével a helyszínen jelen lenni tartoznak. Az említett szabályrendelet 9. pontja a 10 kilométeren belüli szállításoknál a kettős koporsóban való szállítás helyett a rendes temetésnél szokásos egyes koporsó használatát is megengedi. Ez az intézkedés azonban a kir. tiszti orvost azon kötelessége alól, hogy úgy az indításnál, mint az érkezésnél a helyszínén jelen legyen, nem mentesíti. Ennélfogva a szemledíjat minden egyes hullaszállításkor a távolságra való tekintet nélkül — mind az indításnál, mind az érkezésnél 20—20 P-t — előre be kell fizetni. Tervbe vétetett oly rendelet közel jövőben való kiadása, mely szerint e díjakat az indítás helyén kell befizetni. Ha azonban a kiemelt hullának eltemetése ugyanazon temetőben történik (exhumálás), csak 20 pengő számítható fel (238.459/1936. B. M. rend.).

A hatósági orvosi díjszabás 6. pontjának helyes szövege a következő: Sírbolt létesítésénél, sír vagy sírbolt nyitásánál való közreműködésnél 20 pengő. Ebből következik, hogy a tiszti orvos közreműködésére csak akkor van szükség, ha nem új sír létesítése, hanem már meglevő sírnak felnyitása forog szóban. Sírboltok létesítésénél és kinyitásánál azonban a közegészségi érdekekre figyelemmel minden

esetben feltétlenül szükség van a tiszti orvos közreműködésére.

Amikor a hatósági orvosi törvény a kir. tiszti orvosok (főorvosok) magánygyakorlatát betiltotta, ugyanakkor felhatalmazta a belügyminisztert arra, hogy a kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok mellékfoglalkozását rendeletben szabályozza (4. §. (4) bek.).

E felhatalmazás alapján adatott ki a 670/1936. B. M. rendelet, mely felsorolja azokat a mellékfoglalkozásokat, amelyeket a kir. tiszti orvosok végezhetnek. Ezek a következők: 1) az egészségvédelmi intézményeknél való szolgálat; 2) az iskolaorvosi és egészségtan tanári megbízás; 3) a m. kir. honvédségnél és a m. kir. csendőrségnél szerződéses polgári orvosi megbízás; 4) a m. kir. rendőrségnél és a m. kir. határőrségnél megbízott orvosi tennivalók ellátása; 5) az ellenőrző vasúti orvosi megbízás; 6) a gyermekmenhelyi teleporvosi megbízás; 7) az állami letartóztató intézeteknél az orvosi tennivalók végzése. Ezeket a mellékfoglalkozásokat a kir. tiszti orvosok azonban csak abban az esetben gyakorolhatják, ha erre a belügyminisztertől előzetesen kifejezett engedélyt nyertek. Az engedély iránti kérelmet a törvényhatóság első tisztviselőjénél kell benyújtani, aki úgy a maga, mint a kir. tiszti főorvos véleményével együtt azt a belügyminiszterhez terjeszti fel. Ezek a rendelkezések a székesfőváros tiszti főorvosára és tiszti orvosaira is vonatkoznak. A kir. tiszti orvosok (főorvosok) az ilyen mellékfoglalkozásuk ellenértékéül járó díjakat a 64.116 számú csekk-számlára befizetni nem tartoznak.

48. A kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok fegyelmi szabályzatának ismertetése és magyarázata.

A közalkalmazottak fegyelmi felelősségéről a 14. pontban már megemlékeztünk. A fegyelmi eljárás céljában lényegesen különbözik a büntető eljárástól. Míg a fegyelmi eljárásnak az a célja, hogy a közalkalmazottat kötelességének becsületes ellátására kényszerítse és ugyanakkor meggátolja azt, hogy a köztisztviselő olyan magatartást tanúsítson, mely a közalkalmazás tekintélyére hátrányos, addig a büntető eljárás célja az, hogy az egyén által megsértett jogrendet helyreállítsa s

együttal az egyént a cselekvés súlyával arányos megtorlásban részesítse. Az említett szempontból a fegyelmi eljárásra a közszolgálat érdekében feltétlen szükség van.

A kir. tiszti főorvosokra és a kir. tiszti orvosokra vonatkozó fegyelmi eljárást a 750/1936. B. M. rendelet foglalja magában. (E pontban a kir. tiszti főorvos és kir. tiszti orvos külön megjelölése helyett az egyszerűség kedvéért csak orvos elnevezést használunk). Az erre vonatkozó törvényes felhatalmazást a hatósági orvosi törvény 6. §-ában adta meg. A fegyelmi eljárásra vonatkozó szabályzat a fegyelmi eljárás perrendjének is tekintendő, amelyhez úgy a fegyelmi eljárást megindító hatóságok, mint a fegyelmi bíróságok, illetőleg a fegyelmi eljárás alatt álló orvos — értve ezalatt úgy a kir. tiszti főorvost, mint a kir. tiszti orvost — feltétlenül alkalmazkodni tartoznak. A törvény értelmében a fegyelmi eljárást elrendelheti az orvos ellen: 1) a belügyminiszter, 2) a főispán, 3) a közigazgatási bizottság (a fegyelmi eljárás megindítása tekintetében a közigazgatási bizottság plénuma dönt).

A fegyelmi eljárás megindulhat: 1) az orvos kérelmére, 2) panasz alapján, ha az olyan cselekményre, vagy mulasztásra mutat rá, amelynek értelmében fegyelmi eljárásnak helye lehet, 3) az arra jogosult hatóság rendeletére. Abban az esetben, ha a fegyelmi eljárást az orvos kérte maga ellen, azt feltétlenül el kell rendelni. Az orvost, ha az eljárás panasz alapján, vagy az arra jogosult hatóság rendeletére indult meg és a késedelem nem jár veszéllyel, a fegyelmi eljárás megindítása előtt meg kell hallgatni.

Az orvos ellen fegyelmi eljárás megindításának van helye akkor, ha: 1) megsérti vagy hanyagúl teljesíti hivatali kötelességét, 2) a köztisztviselői állás tekintélyével össze nem férő magatartásával állásának vagy a tisztviselői karnak tekintélyét csorbítja, vagy a tiszteletre vagy a bizalomra méltatlanná válik, 3) korlátlan cselekvőképességének elvesztése, testi vagy szellemi erőinek fogyatkozása miatt, vagy egyéb okból hivatali állásának betöltésére alkalmatlanná válik.

Ha az orvos enyhébb beszámítású mulasztást, vagy szabálytalanságot követett el, úgy a főispán vagy a belügyminiszter rendbüntetéssel sújthatja. A rendbüntetés 5 pengő-

től az orvos napidíjának ötszöröséig terjedhető pénzbírság, amely az államkincstárt illeti meg. A rendbüntetés kiszabása előtt azonban épp úgy, mint a fegyelmi eljárás megindítása előtt, az orvost igazolásra kell felszólítani és a rendbüntetés kiszabásának csak akkor van helye, ha az orvos a megszabott határidő alatt magát szóbelileg vagy írásbelileg nem igazolja vagy igazolása mentségül el nem fogadható. A rendbüntetés ellen jogorvoslattal élni nem lehet, ellenben ha az orvos azt magára nézve méltánytalannak vagy igazságtalannak tartja, úgy az értesítéstől számított 15 nap alatt fegyelmi eljárás megindítását kérheti maga ellen. A fegyelmi eljárás során a fegyelmi bíróság állapítja meg a rendbüntetés mellőzését, fenntartását, esetleg más fegyelmi büntetés kiszabását. A rendbüntetés fegyelmi büntetésnek nem tekinthető, de azért mégis bizonyos hátránnyal jár, mert az illetőnek teljes mértékben való alkalmasságát kétségessé teszi. Ha az orvos ellen ismételten kellett rendbüntetést kiszabni, ezt személyi táblázatában fel kell jegyezni; ugyan- csak fel kell jegyezni a rendbüntetést akkor is, ha az orvos már előzetesen fegyelmi büntetésben részesült (Ez esetben a rendbüntetésnek már kifejezett fegyelmi büntetés jellege van). A rendbüntetésekről úgy a főispán, mint a belügyminiszter külön nyilvántartást vezet. A főispán az általa kiírt rendbüntetést köteles a belügyminiszternek bejelenteni.

Ha az orvos ellen büntett, vagy nyereségvágyból, vagy aljas indokból elkövetett vétség miatt bűnvádi eljárás indul, ellene a fegyelmi eljárást azonnal el kell rendelni. Ha az orvos szolgálatba lépése előtt tanusított a köztisztviselői állással össze nem férő magatartást, vagy a tisztviselői karnak tekintélyét csorbította, vagy a tiszteleire vagy a bizalomra méltatlanná vált, a fegyelmi eljárást meg lehet indítani ellene, kivéve, ha annak megindítását elévülés kizárja.

Nyugdíjas orvos ellen csak akkor lehet fegyelmi eljárást elrendelni, ha a cselekmény olyan súlyos, amely valószínűvé teszi, hogy hivatalvesztést fognak a fegyelmi eljárás során kimondani.

Ha az orvos halála után derül ki, hogy tényleges szolgálata alatt a büntetőtörvénykönyvbe ütköző oly cselekményt követett el, amely esetleg hivatalvesztés kimondását vonhatja maga után, ha a cselekmény elkövetése óta 6 hó-

nap még nem telt el, a fegyelmi hatóság a fegyelmi eljárás szabályainak betartásával mérlegelheti azt, hogy az elhunyt hozzátartozóit megilleti-e a nyugellátás, vagy sem. Ha a fegyelmi eljárás alatt álló orvos időközben hunyt el, a fegyelmi bíróság csak abban a kérdésben határoz, hogy megilleti-e hozzátartozóit az ellátás, vagy sem.

Ha az orvos enyhébb beszámítás alá eső fegyelmi vétséget követett el és vagyoni felelősségről nincs szó, állásáról lemondhat, illetőleg szabályszerű elbánás alá vonását (nyugdíjazását, vagy végkielégítését) kérheti a felettes hatóságtól. Ha a fegyelmi ügy még elsőfokú döntés előtt áll, a lemondás kérdésében való döntés előtt a közigazgatási bizottság fegyelmi választmányát meg kell hallgatni. Az ellen az orvos ellen, akinek lemondását a felső hatóság elfogadta, vagy akit végkielégített, nincs helye fegyelmi eljárásnak.

A fegyelmi eljárás elrendelését a felettes hatóság véghatározat alakjában közli az orvossal. A fegyelmi eljárás elrendelését kimondó véghatározat ellen jogorvoslattal élni nem lehet. A fegyelmi eljárás elrendelését kimondó véghatározat után a fegyelmi vizsgálat következik. A fegyelmi vizsgálat feladata egyrészt a tényállás felderítése, másrészt a tényállás megállapításához szükséges bizonyítékok összegyűjtése. Abban az esetben, ha a tényállást a lefolytatott bűnvádi eljárás teljes egészében megállapította, vagy ha az orvos beismerésben van és ezt a beismerést egyéb körülmények is valószínűvé teszik, a fegyelmit elrendelő hatóság a fegyelmi vizsgálat mellőzését mondhatja ki és az ügyet haladéktalanul az illetékes elsőfokú fegyelmi bíróság elé utasíthatja.

A fegyelmi vizsgálat lefolytatására vizsgálóbiztost kell kirendelni. A vizsgálóbiztost a tiszti főorvos fegyelmi ügyében mindig a belügyminiszter, a tiszti orvos ügyében pedig rendes körülmények között a törvényhatóság első tisztviselője rendeli ki a törvényhatóság központi tisztviselői közül. Kivételesen azonban a tiszti orvos fegyelmi ügyében is a belügyminiszter küldheti ki a vizsgálóbiztost. A vizsgálóbiztos kiküldetéséről az illetékes közigazgatási bizottságot minden esetben értesíteni kell. Fegyelmi ügyben sem vizsgálóbiztosként, sem közvádlóként, sem pedig bíróként nem működhet az: 1) aki sértett, vagy feljelentő, 2) aki a fegyelmi

eljárás alatt álló orvosnak, a sértettnek, vagy a feljelentőnek házastársa, vagy az volt, továbbá jegyese, 3) aki a orvosnak, a sértettnek, vagy feljelentőnek, vagy képviselőjüknek, úgyszintén a védőnek egyenes ágú rokona, vagy sógora, vagy oldalági rokona — unokatestvérig bezárólag — 4) aki az orvossal, a sértettel, vagy feljelentővel, vagy képviselőjükkel, illetőleg a védővel örökbefogadó vagy nevelőszülői viszonyban van, vagy aki gyámja, vagy gondnoka, vagy aki az volt, 5) aki a fegyelmi ügyben mint védő, mint sértett, vagy feljelentő képviselője, vagy mint rendőri közeg közreműködött, 6) végül akit tanuként, vagy szakértőként hallgatnak ki, ha vallomása nem egyedül a hivatalos úton tudomására jutott tények előadásából állott. Ezek a kizáró okok a bűnvádi perrendtartás (1896:XXXIII. t.-c.) 64. §-ába foglaltakkal azonosak. Aki a fegyelmi ügyben vizsgálóbiztos volt, ugyanabban az ügyben sem közvádló, sem előadó, sem pedig fegyelmi bíróságnak tagja nem lehet. A vizsgálóbiztosnak joga van úgy a panaszost, mint a orvost és a tényállás felderítéséhez szükséges tanukat, szakértőket bármikor megidézni, kihallgatni és szakértői szemlét tartani.

Az orvos védőjéül akár gyakorló ügyvédet, jogtanárt, vagy a törvényhatóság területén levő bármelyik orvost kijelölheti. A védő a fegyelmi eljárás alatt álló orvost a fegyelmi eljárás egész folyamán, tehát akkor is képviseli, ha az akár súlyos betegség, akár ismeretlen helyen való tartózkodása, távollét vagy bármely más ok miatt megidézhető nem volt, illetve ha az a vizsgálóbiztos előtt nem jelent meg. Ugyancsak a védő képviseli a fegyelmi eljárás alatt álló tiszti orvost elhalálozása esetében is. Az orvosnak azonban jól felfogott érdeke, hogy a vizsgálóbiztos előtt minden esetben személyesen jelenjék meg, ha csak ebben valamely alapos ok nem gátolja. Abban az esetben, ha az orvos védőt nem nevezett meg, vagy ha az a védelemről lemondott, a főispán a hozzátartozók meghallgatása után a terhelt javára ügygondnokot rendel ki. Ez az ügygondnok ép úgy jár el, mint maga az orvos és ugyanazok a jogok is illetik meg.

A fegyelmi vizsgálatról jegyzőkönyvet kell vezetni, ahol pontosan fel kell venni vizsgálattal kapcsolatban megejtett kihallgatásoknak minden részletét. A jegyzőkönyvvezetőt a törvényhatóság első tisztviselője rendeli ki. A panaszos, a fegyel-

mi alatt álló orvos és a tanuk kihallgatásánál a vizsgálóbiztoson és a jegyzőkönyvvezetőn kívül más jelen nem lehet (kivéve a szükséges szembesítés esetét). Az orvost azonban a tanukihallgatás helyéről és idejéről mindig értesíteni kell. A vizsgálóbiztos belátásától függ, hogy a szakértőket a felek jelenlétében hallgatja-e meg. A szakértői szemlét a felek közbenjöttével kell megtartani, távolmaradásuk azonban a szemle megtartását nem befolyásolja. Ha a vizsgálóbiztos valamelyik tanú kihallgatását befejezte és vallomását jegyzőkönyvbe foglalta, erre az esetleg jelenlevő orvost behívhatja, illetőleg maga elé idézheti és a tanú jelenlétében közli vele annak vallomását. A fegyelmi eljárás alatt álló orvos a vizsgálóbiztos hozzájárulásával a tanuhoz kérdéseket intézhet, illetőleg a vallomásra nézve észrevételeit megteheti. Ha azonban az orvos nincs jelen, vagy a tanúvallomást vele bármely okból nem lehet közölni, ez az eljárás menetét nem függeszti fel. A fegyelmi eljárás során tett hamis eskütevőt az 1878:V. t.-c. 220. §-a szerint vonják felelősségre. A tanú kihallgatása végett a vizsgálóbiztos megkeresheti a tanú lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes elsőfokú közigazgatási hatóságot is. A tanú vallomását úgy a vizsgálóbiztos, mint a jegyzőkönyvvezető és a tanú aláírni kötelesek. Ha a tanú az aláírást megtagadja, ezt jegyzőkönyvben kell lerögzíteni.

A vizsgálóbiztos csak olyan cselekmény vagy mulasztás vizsgálatára térhet ki, ami megbízatásában kifejezetten meg volt jelölve. Más körülményekre csak a fegyelmi eljárást elrendelő hatóság külön utasítása, illetőleg jogosítása alapján terjeszkedhetik ki. Ha a vizsgálóbiztos a vizsgálatot befejezte, erről értesíti az orvost, aki a vizsgálat iratait úgy maga, mint védője megtekintheti és arra vonatkozó észrevételeit 8 nap alatt a vizsgálóbiztoshoz írásbelileg benyújthatja, illetőleg a vizsgálat kiegészítését kérheti. Ha azonban az orvos a vizsgálat befejezéséről bármely okból nem értesíthető, ez az eljárás menetét nem akadályozza. A vizsgálóbiztos a 8 nap letelte után az összes iratokat, az orvos észrevételeivel együtt, illetőleg védőjének észrevételeit a közvádolóhoz teszi át indítványtétel végett. A közvádлот — aki vagy a tiszti főügyész vagy annak helyettese lehet — mindig az illetékes törvényhatóság első tisztviselője rendeli ki. A közvádлот 15 nap

alatt köteles fegyelmi indítványát megtenni és azt a vizsgálóbiztoshoz visszaküldeni. Kivételesen fontos okból a főispán ennek az indítványnak az előterjesztésére az ügyésznek 15 napi további haladékot engedélyezhet.

A vizsgálóbiztos az ügyész által megküldött vádindítványnak a másolatát az orvossal, illetőleg védőjével közli azaz, hogy esetleges észrevételeit 8 napon belül írásban hozzá benyújthatja, esetleg a vizsgálat kiegészítését kérheti. A kitűzött határidő letelte után a vizsgálóbiztos a fegyelmi iratokat a közvádló indítványával és a fegyelmi alatt álló orvos, illetőleg védője észrevételeivel együtt 3 nap alatt megküldi a közigazgatási bizottság fegyelmi választmányához, mint fegyelmi bírósághoz. A törvényhatóság első tisztviselője a törvényhatóság tisztviselői közül az ügy tárgyalására előadót rendel ki és intézkedik egyuttal, hogy a fegyelmi ügy tárgyalása 30 napon belül megtörténjék. Az előadó a fegyelmi tárgyalásnak egyuttal jegyzője is lehet.

Az orvos fegyelmi ügyében elsőfokon a közigazgatási bizottság választmánya, másodfokon pedig a belügyminiszter ítél (1936:IX. t.-c. 6. §. (2.) bek.). A fegyelmi bírói hatáskör azt a közigazgatási bizottságot illeti meg, amelynek területén az orvos szolgálatot teljesít. Ha az orvos működési területe több törvényhatóság területére terjed ki, akkor annak a közigazgatási bizottságnak fegyelmi választmánya jár el, amelyiknek területén az orvos a vádbeli cselekményt, vagy mulasztást elkövette. Ha pedig ez több törvényhatóság területével kapcsolatos vagy egyébként ezen az alapon az illetékeség nem volna megállapítható, az illetékes közigazgatási bizottságot a belügyminiszter jelöli ki. Ugyancsak a belügyminiszter intézkedik abban az esetben is, ha a fegyelmi eljárás alatt álló orvos a fegyelmi bíróság valamelyik tagjával olyan viszonyban van (rokonság, sógorság, vagy ellenségeskedés), amely az elfogulatlan és tárgyilagos fegyelmi határozat hozatalát kétségesse teszi; ez esetben vagy a fél kérelmére, vagy pedig hivatalos előterjesztés alapján a belügyminiszter más fegyelmi választmányt jelöl ki.

Nyugdíjas orvos fegyelmi ügyében eljárásra, ha a belügyminiszter más fegyelmi hatóságot nem jelölt ki, az a fegyelmi hatóság illetékes, amelynek területén az orvos utóljára tényleges szolgálatot teljesített.

Az orvos fegyelmi ügyében a belügyminiszter, erre a célra külön szervezett fegyelmi tanács javaslata alapján határoz. A közigazgatási bizottság fegyelmi választmányának összetételére lásd a 38. pontot.

A fegyelmi bíróság a tárgyalás határidejéről a közvád-lót, az orvost (védőjét, vagy ügygondnokát), valamint a panaszoszt értesíti. A tárgyaláson a felek jelen lehetnek, az előadó által részletesen ismertetett vizsgálat anyagához úgy az orvos, mint a védője hozzászólhatnak, azonban közvetlen bizonyításfelvételnek helye nincsen. A másodfokú fegyelmi tárgyaláson a felek nem lehetnek jelen. Ha a tárgyalás folyamán a fegyelmi bíróság az összes tényálladékokat tisztázottnak látja, a tárgyalást befejezi és zárt ülésben határoz. Ha a bíróság minden tagja egyöntetű megállapodásra jutott, akkor szavazás nélkül állapítja meg határozatát. Ha azonban a fegyelmi bíróságnak csak egyetlen tagja is kívánja, vagy egyébként is az állásfoglalás különböző, titkos szavazással határoz. A szavazás fehér és fekete golyóknak zárt dobozba dobásával történik. Az elnöknek minden esetben szavazni kell. Ha a fegyelmi bíróság teljesen tisztázottnak látja az ügyet, akkor ítéletet mond, ha pedig nem, úgy a hiányok pótlására, illetőleg a tényállás további felderítésére a vizsgálat újabb kiegészítését rendelheti el. Az így kiegészített vizsgálat befejezése után újabb tárgyalást tűz ki, amelyre vonatkozólag az első tárgyalás során megállapított rendelkezések az irányadók. A fegyelmi bíróság első sorban azt állapítja meg, hogy történt-e fegyelmi vétség, azután dönt a büntetés mineműségéről. A fegyelmi bíróság nincs kötve a közvádoló indítványához. Ha a fegyelmi bíróság a tárgyalás során arra a következtetésre jut, hogy a terhelt orvos korlátlan cselekvőképességének elvesztése, testi, vagy szellemi erejének fogyatkozása miatt, vagy egyéb okból hivatali állásának betöltésére alkalmatlan, úgy a fegyelmi büntetés mellőzésével az orvos szabályszerű elbánás alá vonását rendeli el.

A fegyelmi bíróság határozatában állapítja meg, hogy ki viseli a fegyelmi eljárás költségeit. A fegyelmi bíróság által megállapított pénzbüntetést közzadók módjára kell behajtani. Ha azonban vagyoni felelősség kérdése, vagy kártérítési kötelezettség megállapítása forog fenn, azt rendes bíróság elé kell utalni és abban a rendes bíróság dönt.

Az elsőfokú fegyelmi határozatot, illetőleg ítéletet, a jelenlevő felek előtt ki kell hirdetni, de egyébként a fellebbezésre jogosultaknak írásban is ki kell kézbesíteni. Fellebbezéssel élhet az elsőfokú fegyelmi határozat ellen az elítélt orvos, a főispán, a közvádoló és a panaszos magánfél is. Amennyiben a fellebbezést a közvádoló adta be, az fellebbezését többé vissza nem vonhatja. A fellebbviteli határidő 15 nap, amelyet a fegyelmi határozat kihirdetését, illetőleg amennyiben azt írásban kikézbesítettek, a kézbesítést követő naptól kell számítani. Ha a határozat kézbesítése, vagy kihirdetése az orvos részére bármilyen okból nem sikerült, ebben az esetben a főispán ügygondnokot rendel ki és a fellebbezés tekintetében az határoz. A fellebbezés egy példányát a közvádolónak, a közvádoló fellebbezése esetén pedig az elítélt orvosnak kell kikézbesíteni, aki erre észrevételeit 8 nap alatt írásban terjesztheti elő. A fellebbezést akár élőszóval, akár pedig írásban elő lehet terjeszteni az elsőfokú fegyelmi bíróságnál (tehát a közigazgatási bizottság fegyelmi választmányánál). Az élőszóval előterjesztett fellebbezést indokaival együtt röviden jegyzőkönyvbe kell foglalni és arról a közvádolót, illetőleg amennyiben a közvádoló adta be a fellebbezést, az illető orvost értesíteni kell azzal, hogy a jegyzőkönyvet 8 nap alatt megtekintheti és észrevételeit ugyanezen idő alatt írásban benyújthatja. Ha azonban a kézbesítés bármely okból kifolyólag nem történhetett meg, ez az eljárást nem akasztja meg. Amennyiben az elsőfokú ítélet, illetőleg határozat jogerőssé vált, annak egy példányát a belügyminiszterhez minden esetben fel kell terjeszteni. A belügyminiszter a fellebbezés során az elsőfokú fegyelmi bíróság határozatát feloldhatja, vagy e nélkül is bizonyításfelvétel kiegészítését rendelheti el, melyet akár az illetékes elsőfokú közigazgatási hatóság útján, akár saját kiküldött tagjával végeztethet el.

Az orvos ellen hozott jogerős fegyelmi ítéletet a fegyelmi hatóság az illetékes orvoskamarával közölni köteles (1936:I. tc. 40. §. (4) bekezdés).

Fegyelmi büntetések a következők: 1. rosszalás, 2. pénzbüntetés, 3. az előlépés elvonása, 4. áthelyezés, 5. a szolgálatból felmentés, 6. hivatalvesztés, a hozzátartozók ellátásának érintetlenül hagyásával, 7. hivatalvesztés a hozzátartozókkal együtt.

zók ellátási igényeinek elvonásával. A jogerős fegyelmi határozatot a tiszti orvos személyi táblázatában mindig fel kell jegyezni.

A fegyelmi bíróság által kiszabott pénzbüntetés 10 pengőnél kevesebb és 1000 pengőnél több nem lehet. Az ilyen kiszabott büntetést közadók módjára kell behajtani.

A harmadfokú büntetés — az előlépés elvonása — abban áll, hogy az orvos ez alatt az idő alatt magasabb fizetési osztályba, illetőleg fokozatba nem nevezhető ki, illetőleg nem léphet elő, sem pedig magasabb állásban nem alkalmazható. Az ítélet hatálya azzal a nappal kezdődik, amelyen az orvosra nézve az előléptetés lehetősége megnyílt, de a fegyelmi határozat jogerőre emelkedése napjától számított 5 éven túl nem terjedhet.

A szolgálatról felmentés az 1912:LXV. tc. 35. §-ának utolsóelőtti bekezdésében meghatározott szabályszerű elbánnás alá vonással egyenlő hatályú.

Ha a fegyelmi bíróság hivatalvesztést mondott ki, az egyúttal az orvos állásának, az ezzel összekötött címnek, rangnak, illetménynek, ellátási és minden egyéb kedvezménynek elvesztését vonja maga után. Különös méltánylást érdemlő esetekben a hivatalvesztésre ítélt orvos hozzátartozóinak ellátási igényét a fegyelmi bíróság érintetlenül hagyhatja.

Nyugdíjas orvos ellen csak hivatalvesztés büntetést lehet megállapítani. Ha csak enyhébb büntetés alkalmazására volna ok, a fegyelmi vétséget ugyan megállapítja a fegyelmi bíróság, de a büntetés kiszabását mellőzni kell.

Ha a fegyelmi eljárás során nyilvánvalóvá válik, hogy a fegyelmi alatt álló orvos hivatalból üldözendő bűncselekményt követett el, a fegyelmi ügyben eljáró hatóság köteles a királyi ügyészséget, vagy a járásbíróságot a bűnvádi eljárás megindításához szükséges adatok közlésével azonnal értesíteni. Ha a fegyelmi vétség tényálladéka a büntető bíróság eljárása nélkül is megállapítható és olyan súlyos, hogy hivatalvesztés büntetést kell alkalmazni, a fegyelmi eljárást a bűnvádi eljárásra tekintet nélkül be lehet fejezni. Ellenkező esetben a fegyelmi eljárást a bűnügyi eljárás jogerős befejezéséig fel kell függeszteni. A fegyelmi eljárást nem akasztja meg az sem, ha a büntető bíróság jogerősen

megszüntető határozatot, vagy felmentő ítéletet hozott az orvossal szemben. Ennek ellenére az orvost fegyelmi büntetéssel lehet sújtani.

Abban az esetben, ha a büntető bíróság az orvost jogerősen hivatalvesztésre ítélte, a belügyminiszter az orvost nyomban eltávolítja hivatalából és erről az elsőfokú fegyelmi hatóságot (közigazgatási bizottság) értesíti, amely a hozzátartozók ellátása kérdésében a fegyelmi eljárás szabályainak megfelelő alkalmazásával határoz. Az ilyen orvost többé hatósági orvosként alkalmazni nem lehet.

A fegyelmi eljárás elrendelésére jogosult hatóságok bármelyike a fegyelmi eljárás elrendelésével egyidejűleg, vagy a fegyelmi eljárás során bármikor felfüggesztheti az orvost állásától abban az esetben, ha: 1. a valószínűsített vád olyan súlyos, hogy az bebizonyítása esetében szolgálattól felmentést vagy hivatalvesztés büntetést vonhat maga után, 2. az orvos terhére rótt cselekményeknek már a gyanúja is indokolttá teszi, hogy az orvos a hivatal tekintélye, vagy a közérdek szempontjából távoltartassék hivatalától, 3. az orvos további működése veszélyezteti a vizsgálat eredményét, vagy helyrehozhatatlan kárt okozhatna, 4. az orvos ellen bűnügyi eljárás van folyamatban. Ezekben az esetekben a fegyelmi hatóság rendelkezésétől függ, hogy felfüggeszti-e az orvost állásától, igen-e vagy sem. Fel kell azonban függeszteni az állásától az orvost, ha őt gondnokság alá helyezték, vagy ellene a kényszeregyezségi eljárást vagy csődeljárást jogerősen elrendelték, vagy ha ellene — bár még nem jogerős — fegyelmi határozat hivatalvesztés-büntetést állapított meg s végül ha vele szemben az 1936:I. törvénycikk 22. §-ának a) és b) pontjában*) meghatározott okok valamelyike fennforog. A főispánnak, illetőleg a köz-

* Az 1936:I. tc. 22. §-a a) pontja: aki ellen büntett, vagy az állam és a társadalmi rend ellen elkövetett vétség miatt vád alá helyező határozatot hoztak, vagy főtárgyalást tűztek ki, b) aki a jelen törvény hatálybalépése után az 1878:V. tc. 285. §-ának (2) bekezdésében (aki a teherben levő nő beleegyezésével magzatelhajtás büntetettét követi el, vagy pedig azt nyereségvágyból tette, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő), vagy a 286. §-ában meghatározott bűncselekmény miatt (aki a teherben levő nő méhmagzatát annak beleegyezése nélkül szándékosan elhajtja vagy megöli: 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha pedig ezáltal a teherben levő nő halálát okozta. 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő) jogerősen szabadságvesztés büntetésre ítéltetett.

igazgatási bizottságnak felfüggesztést kimondó véghatározata ellen, vagy ha a fegyelmi eljárás elrendelése esetében egyidejűleg mondták ki az állástól való felfüggesztést, ez ellen fellebbezésnek van helye a belügyminiszterhez, a fellebbezésnek azonban halasztó hatálya nincs. Ezt úgy kell különben értenünk, hogy a felfüggesztés mindaddig érvényben marad, amíg ebben a tekintetben a belügyminiszter nem döntött. A felfüggesztést akkor kell megszüntetni, ha elrendelésének oka megszűnt. Még nem jogerős fegyelmi határozat magában nem elegendő a felfüggesztés megszüntetésére. A felfüggesztést a belügyminiszter bármikor megszüntetheti, egyébként pedig csak az a hatóság szüntetheti meg, amelyik azt elrendelte.

A felfüggesztett orvos a felfüggesztés tartama alatt csak élelmezési illetményben, lakáspénzben és családi pótlékban részesül. Az élelmezési illetmény az orvos fizetésének $\frac{1}{3}$ részéből áll, kivételesen az orvos kérelmére indokolt esetben a belügyminiszter ezt az élelmezési illetményt a fizetés fele összegéig emelheti fel. A felfüggesztés ideje alatt az orvost a fenti illetményekeken kívül sem a mellékjárandóságok, sem pedig az átalányok nem illetik meg, tehát sem az eljárási díjatalány, sem az útiátalány stb. Ha a fegyelmi hatóság az orvost felmentette, vagy csak rosszalással büntette, a fizetésnek visszatartott részét teljes egészében ki kell adni. Ha pedig hivatalvesztést állapított meg, a visszatartott illetményeket nem lehet kiadni. Egyébként arról, hogy a fegyelmi eljárás jogerős befejezése után visszatartott illetmények egészben vagy részben kiadassanak-e az orvosnak, vagy az ellátásra jogosult hozzátartozóinak, a fegyelmi hatóság fegyelmi határozatban határoz.

Ha a fegyelmi határozat szolgálattól felmentés, vagy hivatalvesztés büntetést nem állapított meg, annak jogerőre emelkedése után az orvost állásába azonnal vissza kell helyezni. Abban az esetben, ha a jogerős fegyelmi határozat hivatalvesztést állapított meg, vagy büntetőbíróság ítélete alapján mozdították el az orvost állásától, de újrafelvétel során egyéb büntetésre ítélték, vagy teljesen felmentették, az orvost, ha lehetséges, előbbi állásába kell visszahelyezni. Ha azonban ez nem lehetséges és egy év alatt rangjának és képesítésének megfelelő állásba nem volna elhelyezhető, sza-

bályszerű elbánás alá kell vonni (nyugdíjazás, végkielégítés).

A felfüggesztett orvos helyettesítése mindig a főispán hatáskörébe tartozik (44. pont).

A belügyminiszter által hozott másodfokú ítélet ellen további fellebbezéssel élni nem lehet. Ha azonban az orvos az ügy eldöntése után a kérdés érdemére döntő oly bizonyítékok birtokába jutott, amelyeket az előző eljárás folyamán — az ő hibáján kívül — nem használhatott, újrafelvételi kérelemmel élhet. Újrafelvételi kérelem előterjesztésének határideje az eljárás során hozott utolsó, tehát a belügyminiszter jogerős véghatározatának kihirdetését vagy kézbesítését követő naptól számított egy év. Az újrafelvételi kérelmet mindig írásban, a közigazgatási bizottság fegyelmi választmányánál kell előterjeszteni. Abban az esetben, ha az elsőfokú ítélet vált jogerőssé, a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya határoz, ha pedig nem, akkor a belügyminiszterhez kell felterjeszteni az újrafelvételi kérelmet. Az újrafelvételi kérelemnek helyt adó véghatározat ellen nincs helye jogorvoslatnak, a kérelmet elutasító véghatározat ellen fellebbezéssel lehet élni, amennyiben a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya határozott ebben a kérdésben. Amennyiben a belügyminiszter az újrafelvételt megengedte, az érdemleges eljárás a főügyben eljár elsőfokú hatóságnál kezdődik, ugyanolyan eljárással, mint amit az előbb ismertettünk. Újrafelvételi kérelemmel ugyanabban az ügyben a fél csak egyszer élhet.

49. A hatósági orvosok (kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok) nyilvántartásai és időszaki jelentései. Az ügyirat-kezelés és elintézés helyes módja.

A kir. tiszti főorvos törvényhatóságának (kettős beosztás esetén törvényhatóságainak) szakfőnöke, ezzel karöltve az egészségügyi közigazgatás területi, illetőleg helyi felügyelő szerve és bizonyos tekintetben irányítója is.

A kir. tiszti főorvosnak, de minden hatósági orvosnak is, hogy teendőit pontosan elláthassa, elsősorban tökéletesen és minden részében ismernie kell működési területét. Erre a célra legmegelőbbben az államépítészeti hivatal által

elkészített térképet használhatja úgy, hogy abban más-más színű ceruzával körülrajzolja az alárendelt kir. tiszti orvosok működési területét, majd külön a községi- és körorvosokét; majd más-más jellel tünteti fel a tiszti orvosi, a községi orvosi és a körorvosi székhelyeket, továbbá az egyes közfeladatokkal is megbízott magánorvosok (pl. trachoma orvosok) és védőnők székhelyeit. A térkép egyrészt azonnal kitűnő áttekintést nyújt, másrészt pontos adatokat szolgáltat a távolságokat, út- és vasútviszonyokat illetőleg is.

A kir. tiszti főorvos feladatának csak abban az esetben tud — megfelelő szaktudás mellett is — eleget tenni, ha működési területének minden személyi és tárgyi eleméről, szerveiről és berendezéseiről — amelyek az egészségügyi közigazgatással vonatkozásban vannak — tudomással bír. Minthogy az egészségügyi közigazgatással rendkívül nagyszámú elágazó szervek és intézmények kapcsolódnak szervesen össze, a kir. tiszti főorvosnak — de minden felügyelettel és ellenőrzéssel megbízott hatósági orvosnak is — szolgálata ellátásához nélkülözhetetlen, hogy mindezen adatok célszerűen csoportosítva, állandóan rendelkezésére álljanak.

E célra szolgálnak a kir. tiszti főorvosok, illetőleg a kir. tiszti orvosok és általában a hatósági orvosok által vezetett nyilvántartások. E nyilvántartások vezetését legnagyobb részben jogszabályok írják kötelezően elő. Ebből a szempontból azokkal munkánk vonatkozó helyein külön-külön kívánunk foglalkozni.

Minthogy a nyilvántartások és naplók vezetése ezidő szerint még nem teljesen egységes elvek szerint történik: alábbiakban azokat említjük fel, amelyeknek vezetését a kir. tiszti főorvosok és tiszti orvosok, valamint a többi hatósági orvosok részéről is célszerűnek és ajánlatosnak tartjuk.

Leghelyesebb, ha a nyilvántartások felfektetése bizonyos rendszer szerint történik, ami egyrészt azok vezetését könnyebbé, másrészt a keresett tárgy gyors megtalálását is lehetővé teszi. E tekintetben célszerű az 1876:XIV. törvény-cikk I. részének beosztását és sorrendjét követni, amelynek 16 fejezetét minden hatósági orvos ismeri. A beosztásban először a személyi, azután a tárgyi szempontokat vegyük.

I. Személyzeti nyilvántartások:

- A) 1. kir. tiszti orvosok,
 2. tiszti orvosi tennivalókkal megbízott városi orvosok,
 3. törvényhatósági jogú városi orvosok,
 4. megyei városi orvosok,
 5. községi orvosok,
 6. körorvosok,
 7. közgyógyyszerellátás terhére rendelő magánorvosok.
- B) 1. Közkórházi orvosok,
 2. közszolgálati teendőkkal megbízott (trachoma-, iskola-, törvényszéki-, magán-) orvosok,
 3. magánorvosok,
 4. gyógyszerészek,
 5. fogászmesterek,
 6. hatósági bábák,
 7. magánbábák,
 8. halottképek,
 9. szegődményes húsvizsgálók,
 10. hatósági (szegődményes) fertőtlenítők,
 11. egészségőrök.
- C) 1. Zöldkeresztes és Stefánia, valamint vöröskeresztes, tüdőbeteggondozói stb. védőnők, vagy gondozónők,
 2. óvónők és napközi otthonok vezetői,
 3. telepfelügyelők.
- D) 1. Elmebetegek (hülyék, siketnémák),
 2. községi ápolásba adott gyógyíthatlan betegek,
 3. állami gyermekmenhelyek telepein gondozás alatt álló gyermekek,
 4. dajkaságba adott gyermekek,
 5. közgyógyyszerellátásra jogosult egyének,
 6. cigányok.
- E) 1. Fertőzőbetegek,
 2. typhus bacillusgazdák.
- F) Kéj nők.

A személyi nyilvántartásokra — mint legmegfelelőbbet — a kartoték-rendszert ajánljuk. Minden kartoték-csoportról pedig legyen összesítő kimutatásunk, amelyet a kartoték első lapjára helyezünk el. A kartoték-lapra ne csak a személy nevét jegyezzük fel, hanem — különösen a

hatósági orvosoknál és hatósági közegeknél — röviden személyi- és szolgálati adataikat is. Minden hatósági orvosnál jegyezzük fel, hány község (város) tartozik működési körébe, a községnek hány lakosa van, az egyes községeket mily időközökben látogatja a kir. tiszti orvos, mikor a körorvos, a védőnő. A közkórházi orvosoknál a közkórházi szolgálat beosztása is följegyzendő. Gyógyszerészeknél a szolgálati minőség (tulajdonos, felelős vezető, alkalmazott stb.).

A *D*) csoportba tartozó egyéneknek: az 1. és 2. pontban az egyén nevét és a betegség nemét kell feljegyezni; a 3. és 4. pontnál a gyermek nevét, a telep helyét, illetőlg a gondozást vállaló egyén nevét és lakását. Külön kell nyilvántartani a házi gondozásba adott közveszélyes elmebetegeket is. Az *E*) csoportba tartozó nyilvántartásokat a folyó havi fertőzőbeteg jelentésekből állítjuk össze.

II. A tárgyi nyilvántartások:

A) Egészségügyi ellenőrzés alá tartozó üzletek és ipari üzemek:

1. Tápszerek és italok eladásával foglalkozó iparüzletek (fűszer, tej, hentes-mészáros, péküzletek, korcsmák, vendéglők, kávéházak, kávémérések, cukrászdák, fagyaltosok, kifőzések), penziók, stb.;
2. piacok, vásárok;
3. jégüzemek, jégvermek;
4. közegészségügyileg veszélyes üzemek (foszforgyártás, gyufagyártás, fazekasok, rézöntödék), állati hulladékanyagot feldolgozó üzemek, szemétklerakodó telepek, cséplőgépek stb.;
5. fodrászok, manikürösök, kozmetikusok, drogeriák, illatszertárak, sebkötöző szereket gyártó üzemek;
6. szikvízgyárak, nagyobb ipartelepek, gyárak és malmok;
7. kender- és lenáztatók.

B) 1. Közkutak, ártézi kutak, vízművek;

2. közbúgóhidak, közbúgóhelyek, magánbúgóhidak, magánbúgóhelyek;

3. folyóvizek, nagyobb posványok.

C) Főiskolák, középiskolák, elemi iskolák, magántanintézetek, kisdudóvók, menedékhelyek, gyermekmenhelyi telepek, internátusok.

- D) Mentőállomások, városi mentőszolgálat, vöröskeresztes országúti segélyhelyek.
- E) Fegyházak, börtönök, fogházak, járási és községi fogdák.
- F) Közkórházak, diszpenzerek, magánkórházak, orvosi rendelő-intézetek.
- G) 1. Járványkórházak, fertőtlenítő intézetek, fertőtlenítő gépek;
2. rendszeres védőoltásokkal ellátott községek;
3. himlőoltási körök.
- H) 1. Gyógyfürdők, éghajlati gyógyintézetek, gyógyhelyek, gyógy- és ásványvízforrások;
2. köz- és magánfürdők, uszodák, part-(strand)-fürdők.
- I) Köztemetők, hullaházak.
- J) 1. Nyilvános gyógyszerterek (reáljogú, személyjogú és fiók);
2. kézi- és házi gyógyszerterek.

III.

A fenti két csoportban felsoroltakon kívül a hatósági orvosoknak még a következő nyilvántartások és naplók vezetését ajánljuk:

- 1. Elvetélések és halvaszületések nyilvántartása;
- 2. védőoltásokkal elért eredmények (himlő, diphteria, typhus);
- 3. népbetegségek elleni hatósági védekezés során elért eredmények (pl. tbc., venereás betegségek);
- 4. halottvizsgálati napló;
- 5. statisztikai eredmények (népmozgalmi adatok);
- 6. gyógyszertervizsgálatok;
- 7. egészségügyi okból indított kihágási eljárások;
- 8. egészségügyi előadások;
- 9. vágatási lajstromok (állatfajok szerint);
- 10. bábanaplók összesítő kimutatása;
- 11. a 888/1936. B. M. rendelet alapján végzett munkák, a befizetett összegek feltüntetésével;
- 12. lakhatási engedélyek;
- 13. orvosrendőri boncolások.

A kir. tiszti főorvos és a kir. tiszti orvos az előbbi pontokban (I—II—III) említett nyilvántartásokat legnagyobb-részt csak *számszerint* vezeti azok adatai részletesen a

városi, községi (kör) orvosok által a helyhatóságoknál vezetnek.

Minden hatósági orvosnak, így tehát a kir. tiszti főorvosnak, kir. tiszti orvosnak, valamint a városi, községi és körorvosnak is a hozzáérkezett hivatalos iratokról *iktatókönyvet* kell vezetnie. Ezt a községi és körorvosra nézve a 900/1936. B. M. rendelet 24. §. (2) bekezdésében elő is írja; de szükséges ez azért is, hogy az orvosnak a beérkezett iratokról pontos nyilvántartása legyen és ezzel mintegy ellenőrizni tudja azt, hogy a hivatalos felsőbbsege által hozzáintézett megkereséseknek és a szükséges jelentéseknek eleget tett-e. Minden egyes ügydarabot tehát az iktatókönyvben számmal kell ellátni (folyószám törve évszám). Az iktatószám mellé be kell azután röviden írni, hogy melyik hatóságtól érkezett és azt is, hogy mi az iratnak a tartalma. Az elintézett ügydarabokat pedig ki kell vezetni az iktatókönyvből.

Szükséges továbbá, hogy ezenkívül a hatósági orvosnak rendes hivatalos *postakönyve* és *kézbesítő (átadó) könyve* is legyen. A posta- és kézbesítőkönyvnek pontos vezetése sok kellemetlenségtől és felesleges munkától menti meg a hatósági orvost. A postakönyv úgy legyen rovatozva, hogy abban az ügyirat száma mindig fel legyen tüntetve.

Ajánlatos, hogyha a községi (kör) orvos, illetőleg a városi orvos a polgármester vagy pedig a jegyző által hozzájuttatott ügyiratokról külön munkakönyvet vezet, vagy azokat iktatókönyvében külön jelzéssel látja el, mert ezáltal tiszta képet nyer arról, hogy vonatkozó jelentését, illetőleg válaszát hová kell megtennie.

Szükséges az is, hogy a hatósági orvos pontos *működési naplót* vezessen, amelyben nap-nap után időrendben fel legyen jegyezve a végzett hivatalos vizsgálatoknak és kiszálásoknak időpontja, azoknak tárgya és eljárásának eredménye. A működési napló alapján készíti el azután a hatósági orvos (tiszti főorvos, tiszti orvos, községi és körorvos) havi jelentését felettes hatóságának, de ugyancsak ennek alapján tevékenységéről is mindig számot tud adni. Ezenfelül az egyrészt a végzett vizsgálatokról is mindig pontos útmutatást nyújt, másrészt figyelmezteti az orvost arra is, hogy

mit kell még neki elvégeznie. A működési napló egyúttal útinaplóul is szolgál.

A működési napló mellett célszerű még, ha a hatósági orvos az elvégzendő teendőket tervszerűen előre összeállítja és ennek alapján a következő havi munkabeosztásának tervezetét elkészíti. Erre különösen azért van szükség, hogy ha a hatósági orvosnak több község tartozik működési körébe, mindig meglegyen a szükséges áttekintése, hogy melyik községben mit kell végeznie; ezáltal ugyanis működését célszerűbbé és áttekinthetőbbé tudja tenni.

A kir. tiszti főorvos tevékenységéről, működési területének közegészségügyi állapotáról, valamint a népmozgalmi adatokról havonta jelentést köteles tenni törvényhatósága közigazgatási bizottságának, valamint a törvényhatóság első tisztviselőjének. E jelentés másolatát a belügyminiszterhez is fel kell terjeszteni (900/1936. B. M. rendelet 22. §-a p) pontja). Félévenként pedig a fentiekről a belügyminiszternek kell kimerítő jelentést tennie és a jelentés másodpéldányát a törvényhatóság első tisztviselőjének, illetőleg a közigazgatási bizottságnak is be kell mutatnia. A közigazgatási bizottság e jelentésből veszi azután azokat a közegészségügyre vonatkozó adatokat és szükségleteket, amelyeket félévenként a kormányhoz felterjeszteni, illetőleg előterjeszteni kell. A népmozgalmi adatoknak mindazokat a mozzanatokat fel kell tüntetniök, amelyek a kir. tiszti főorvos működési területén felmerültek. Így tartalmazniok kell a születési, halálozási és az ezzel kapcsolatos szaporodási arányszámot, külön feltüntetve a törvényes és törvénytelen születéseket, abortusokat, halvaszületéseket stb.

Tevékenységgel kapcsolatban jelentést kell tennie továbbá — a működési napló alapján — a végzett összes vizsgálatokról.

A közegészségügy állapotára nézve pedig nyilvántartásai alapján összeállítja és jelenti mindazokat az adatokat, amelyek a közegészségügyi helyzetnek áttekinthető — és a nem orvosi képesítésű közigazgatási szervek számára is megérthető — vázolására alkalmasak.

A különböző időszaki jelentésekre az anyag rendkívül nagy és szétágazó volta miatt munkánk megfelelő helyén fogunk rámutatni és arra a hatósági orvos figyelmét fel-

hívni. Kétségtelen azonban, hogy a fentebb vázolt nyilvántartások és naplók pontos és lelkiismeretes vezetése mellett — amelyek a hatósági orvos ez irányú tevékenységének alapját képezik — azoknak elkészítése különös nehézséget okozni nem fog.

A *kir. tiszti orvos* nyilvántartásai és időszaki jelentései megegyeznek a *kir. tiszti főorvoséval*, azzal a különbséggel, hogy vezeti a fertőzőbetegek törzskönyvét is. Nyilvántartásait csak működése területéről köteles felfektetni és időszaki jelentéseit is ennek megfelelően megtenni.

Havi jelentéseit a *kir. tiszti főorvoshoz* és egyidejűleg hivatali főnökéhez (főszolgabíró, megyei városi polgármester) teszi meg.

Az ügyiratok helyes kezelésére fentiekben a szükséges útmutatást megadtuk. Szükségesnek tartjuk azonban azt is, hogy röviden vázoljuk, miképen történjék, az ügyiratok *elintézése*. A jó közigazgatás alapelve, hogy az gyors és szakszerű legyen. Hogy ezt elérhessük, ehhez a hatósági orvosnak orvosi és közigazgatási szakismeretekre van szüksége, ez utóbbit pedig csak odaadással, nagy szorgalommal, az új anyag megtanulásával, a már ismert anyag állandó ismétlésével lehet elérni. Kerüljük a felületességet és intézzük még a legkisebb ügyet is tudatosan és ne gépiesen. Ha a hatósági orvos valamiben nem tud eligazodni, kérdezze meg felettesét, szakfőnökét, esetleg a minisztérium illetékes faktorát, de sohase készítsen előadói tervezetet, ne adjon szakvéleményt olyan ügyről, amelynek minden részét alaposan nem ismeri. Nem szabad elfeledni, hogy a felületes és később helytelennek bizonyult munka nemcsak magára a hatósági orvosra hátrányos, hanem annak a testületnek is erkölcsi kárát okozza, melynek presztízst megőrizni, tekintélyét fejleszteni, minden hatósági orvosnak legelemibb kötelessége. Különösen figyelmébe ajánljuk ezt a tiszti főorvosi, illetőleg tiszti orvosi karnak, akik az egészségügyi adminisztrációnak vezetői és szakfőnökei. A tiszti orvosi szolgálathoz nem elég a munka kifogástalan elvégzése, hanem ahhoz hozzá kell adni olyan lendületet is, mely nyilvánvaló teszi, hogy a tiszti orvosi pálya elsősorban hivatás és csak másodsorban kenyérkereső foglalkozás.

A hatósági orvos az ügyek intézésénél arra törekedjék, hogy minden ügyet jól, gyorsan, a legkisebb költségokozással, véglegesen intézzен el. Ne terelje azt hosszadalmas bürokratikus útra, hanem amit lehet, intézzен el szóblileg, vagy — mint mondjuk — rövid úton. Előadói tervezete, véleménye legyen világos és rövid. Kerülje a hosszú, tudálékos és végét nem érő körmondatokat. A tervezet és vélemény elkészítésénél törekedjünk arra, hogy azt a jogásztisztviselő nehézség nélkül megérthesse, mert a legszakszerrűbben elkészített tervezet sem éri el célját, ha azt épen azok nem értik meg, akiknek munkáját megkönnyíteni és előkészíteni akarta.

A nyilvántartások adatait évenként gondosan át kell vizsgálni, illetőleg újakkal pótolni; az erre vonatkozó útmutatást könyvünk második és harmadik kötetének vonatkozó helyein fogjuk külön ismertetni.

Az ügyiratokat — mihelyt kézbe kapta — a hatósági orvos azonnal iktassa. Az elintézett ügyiratokat azonnal vezesse ki és minden esetben úgy kézbesítse, hogy igazolja annak továbbítását, illetőleg átvételét. A határidőre kiadott ügyeket úgy intézze el, hogy azokat még a határidő lejárta előtt továbbítsa. Ha pedig erre mód nincs, tegyen erről azonnal jelentést és kérje a határidő meghosszabbítását.

Az elintézett ügydarabokat és az erre vonatkozó iratokat erre a célra szolgáló irattárban (szekrény, állvány) kell gondosan elhelyezni, hogy azok bármikor könnyen megtalálhatók és előmutathatók legyenek.

50. a) A törvényhatósági jogú városi orvosok hatósági orvosi szolgálata.

A hatósági orvosi törvény 11. §-a értelmében a városi orvost a belügyminiszter nevezi ki a törvényhatóság első tisztviselőjének meghallgatása után. A törvény 1. §-a értelmében törvényhatósági városi orvossá csak azt lehet kinevezni, aki a tiszti orvosi képesítéssel rendelkezik. Kivételes esetekben azonban — a törvény hatálybalépésétől számított 3 éven belül — a belügyminiszter olyan orvost is kinevezhet városi orvossá, aki tiszti orvosi vizsgát nem tett. Ennek az orvosnak azonban a tiszti orvosi képesítést, a kinevezéstől számí-

tott 3 éven belül meg kell szerezni, különben állását veszti. Ezt az állását veszített orvost úgy kell tekinteni, mint akit szolgálatképtelenség okából bocsátottak el. A törvény 9. §-ában felhatalmazást adott a belügyminiszternek arra, hogy — a pénzügyminiszterrel együtt — amennyiben a törvényhatósági jogú város a szükségnek megfelelő számú városi orvosi állás rendszeresítéséről nem gondoskodik, a városi orvosok létszámát a törvényhatóság első tisztviselőjének meghallgatása után felemelhesse.

A törvényhatósági jogú városi orvosnak szolgálatkörét a törvény végrehajtási utasítását képező 900/1936. B. M. rendelet 24. §-a állapítja meg. Ebből kifolyólag nyilvánvaló, hogy bár a városi orvos hatósági orvosnak tekintendő, mégis elsősorban városának gyógyító orvosa, aki az egészségvédő szolgálatban csak közreműködni köteles. Egyébként működési köre teljes egészében megegyezik a községi orvosnak a működési körével, ezért erre vonatkozólag a 62. és a 63. pontok alatt fogjuk a részletes tudnivalókat elmondani. Illetményeit az 5.600/1925. B. M. rendelet szabályozza.

50. b) A vármegyei orvosgyakornokok alkalmazása és szolgálati teendőik.

A közegészségügyi szolgálat zavartalan ellátása és az állásnélküli orvosok ideiglenes elhelyezésének biztosítása érdekében a minisztertanács hozzájárulásával a 121.361/1934. B. M. körrendelettel felhatalmazást nyertek a vármegyei törvényhatóságok arra, hogy vármegyénként általában egy, a 8 közigazgatási járásnál nagyobb vármegyék pedig legfeljebb két díjtalan orvosgyakornokot alkalmazzanak.

Az orvosgyakornokok alkalmaztatása ideiglenes jellegű és legfeljebb egy évre szólhat, azonban évről-évre meghosszabbítható. Az orvosgyakornoki alkalmazás végleges alkalmazásra igényt nem ad, annak alapján közszolgálati szempontból semminemű jog nem támasztható, s e szolgálat nyugdíj szempontjából sem vehető számításba. Ellenben a 666/1936. B. M. rendelet 1. §-a alapján a tiszti orvosi állás elnyeréséhez szükséges előzetes 5 évi városi, községi-körorvosi működéssel teljesen egyenlő tevékenységnek tekintendő.

Amennyiben a vármegye háztartási helyzete megengedi, a díjtalan orvosgyakornok a háztartási alap terhére jutalomban részesíthető. Ez az összeg az államigazgatásban alkalmazást nyert főiskolai képesítésű ideiglenes munkaerők díjazását és a díjtalan közigazgatási gyakornokok segélyét — havi 80 P-t — nem haladhatja meg.

Ez az összeg azoknál az orvosgyakornokoknál, akiknek alkalmazása az 1935. évi január hó 1. előtti időben történt, a 85.815/1937. B. M. körrendelet értelmében 1937. évi január hó 1-től számított hatállyal havi 100 P-re emelhető fel abban az esetben, ha a vármegye háztartási költségvetésében erre a célra a szükséges fedezet rendelkezésre áll, illetve az a megtakarításokban fedezetet talál.

A vármegyi orvosgyakornoki szolgálatnak egészségügyi igazgatási szempontból nagy jelentősége van. Szolgálati teendőit a kir. tiszti főorvos határozza meg. Minthogy azonban az orvosgyakornok szolgálatát a kir. tiszti főorvos mellett, annak tanítása és útbaigazítása mellett végzi, oly közigazgatási gyakorlatra és áttekintésre tesz szert, amelyet egyébként a hatósági orvos csak ritkán és akkor is csak igen hosszú szolgálat után sajátíthat el. Szerintünk az orvosgyakornoki intézményt — eltekintve attól, hogy ez a kir. tiszti főorvosok szolgálatát is nagy mértékben megkönnyítené — rendszeresen ki kellene építeni, mert általa elsőrendű gyakorlattal rendelkező tiszti orvosi gárda volna nyerhető.

VI. RÉSZ.

51. Budapest székesfőváros törvényhatóságáról általában. Budapest székesfőváros közigazgatási szervezete.

Budapest székesfőváros törvényhatóságáról külön törvények, az 1930:XVIII. törvényeikk és az ezt kiegészítő 1934:XII., illetőleg az 1937:III. törvényeikk rendelkeznek. Hatásköre és közigazgatási jogköre mindenben megegyezik a többi városi törvényhatóságéval, szervezetére nézve azonban a többitől eltérő, lényeges különbséget találunk.

Budapest törvényhatóságáról elsőízben a Budapest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló

1872:XXXVI. törvényeikk és Budapest székesfőváros kerületi előljáróságáról szóló 1893:XXXIII. törvényeikk rendelkezett. Ezeket a törvényeket, valamint kisebb jelentőségű kiegészítő törvényeiket az előbb említett törvénycikk teljes egészében hatályon kívül helyezték és a székesfőváros törvényhatósági jogát is lényegesen átalakították.

A székesfőváros élén a főpolgármester áll, aki közvetlenül a kormánynak, ezzel szemben a főispán a belügyminiszternek van közvetlenül alárendelve. A főpolgármestert a belügyminiszter előterjesztésére az államfő nevezi ki, de ugyancsak a belügyminiszter előterjesztésére bármikor fel is mentheti. A főpolgármester — mint a főispán is — esküjét a törvényhatósági bizottság közgyűlése előtt teszi le. A főpolgármesternek a főispánétól némileg eltérő hatásköre van, amit bizonyít az is, hogy a főpolgármester pecsétjében nem az állam, hanem a székesfőváros címerét használja. Amíg egyrészt a főpolgármester szószólója a kormánynál a törvényhatóság érdekeinek, másrészt a székesfőváros közigazgatási körében az állam érdekeinek őre. Felügyelet illeti meg a törvényhatóság egész adminisztrációja felett; a főváros gazdálkodását, intézeteinek, közintézményeinek, közműveinek vagy üzemek működését, ügyvitelét és vagyonkezelését bármikor megvizsgálhatja, sőt erre külső szakértőket is igénybe vehet. Felügyeleti jogköre azonban a székesfőváros területén működő középfokú állami szervekre nem terjed ki. A polgármester és az alpolgármesterek kivételével — akár állásüresedés, akár felfüggesztés esetében — ő rendeli ki a szükséges helyetteseket. Fegyelmet rendelhet el a székesfőváros tisztviselői ellen, a főtisztviselők (polgármester, alpolgármester, tanácsnokok, árvaszéki elnök, tisztii főügyész, tisztii főorvos stb.) kivételével. Felterjesztéssel élhet (ami fellebbezés joghatályával jár) a törvényhatósági bizottságnak, a közigazgatási bizottságnak és a polgármesternek minden közérdekű ügyben hozott határozata ellen. A főpolgármester nevezi ki a székesfővárosi tisztii orvosokat és kerületi orvosokat, valamint a legalsó fizetési osztályba tartozó tisztviselőket és a főszámvevő kivételével a számvevőség többi tagjait. Ugyancsak a főpolgármester nevezi ki az intézetek, közintézmények, közművek és üzemek szolgálatában álló orvosok közül a kórházi és fertőtlenítő intézeti orvosokat is. A főpolgármester a tör-

vényhatóság fontosabb testületi szerveinek az elnöke. Különös joga, hogy a törvényhatósági közgyűlés tárgysorozatába olyan ügyek felvételét is elrendelheti, amelyek tárgyalásánál nem ő elnököl. A főpolgármestert az állami rendszerű IV. fizetési osztály szerint járó fizetés, lakáspénz, továbbá az állami költségvetésben évenként megállapított, nyugdíjba be nem számítható képviseleti átalány illeti meg (1937:III. tc. 5. §). A működéséhez szükséges személyi és dologi kiadásokat (személyzet, hivatali helyiség stb.) a törvényhatóság viseli.

Budapest székesfőváros közigazgatási teendőit — kivéve azokat, amelyeknek kifejezett állami szakigazgatási szervei vannak — saját önkormányzati szervei útján látja el. Ezek részint központi hatóságok, részint pedig kerületi hatóságok. Az önkormányzati közigazgatás központi hatóságai: 1. a törvényhatósági bizottság; 2. a közigazgatási bizottság; 3. a polgármester és 4. az árvaszék. Kerületi hatóságai: a kerületi előljárók.

A törvényhatóság egyetemét a törvényhatósági bizottság képviseli, amely a hatáskörébe tartozó ügyek intézését a közgyűléseken gyakorolja.

A székesfőváros törvényhatósági bizottságának összetétele azonban lényegesen különbözik a többi törvényhatósági jogú város törvényhatósági bizottságának összetételétől. A törvényhatósági bizottság áll: 1. az összes választók közül választott 108 tagból; 2. az érdekképviseleti csoportok köréből választott 18 tagból és a Vitézi Szék egy kiküldöttjéből; 3. az örökös tagokból (akiknek száma 22); végül 4. hivatali állásuknál fogva tagjai a polgármester, az alpolgármesterek, az árvaszéki elnök, a tiszti főügyész, az ügyosztályokat vezető tanácsnokok, a tiszti főorvos és a statisztikai hivatal igazgatója. A szakszerűség címén való tagságot az 1934:XII. törvényeikk megszüntette; a közgyűlésre ugyan meg kell őket hívni, azon fel is szólalhatnak, de szavazati joguk nincs.*

* Az 1930:XVIII. tc. 24. §-ának 1. bekezdés b) pontja értelmében a székesfőváros törvényhatóságának szakszerűség címén tagjai voltak: 1. a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitánya; 2. a székesfővárosi m. kir. pénzügyigazgató; 3. a székesfővárosi számszék igazgatója; 4. a budapesti tankerületi m. kir. főigazgató; 5. a budapesti kir. tanfelügyelő; 6. a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöke; 7. a m. kir. vasúti és hajózási főfelügyelőség főnöke; 8. az Országos Közegészségi Tanács elnöke; 9. az Országos Társadalombiztosító Intézet elnöke.

Az 1934:XII. tc. 28. §-ának 6. bekezdése értelmében az örökös tagok száma 22-re csak akkor fog lecsökkenni, amikor azoknak az eredetileg 32-ben megállapított száma erre a létszámra le fog apadni.

Jogok és köteleességek tekintetében a törvényhatósági bizottság tagjai között különbség nincs. Mindenki csak egyféle jogcímen lehet a törvényhatósági bizottságnak tagja.

A székesfővárosi törvényhatósági aktív és passzív választójog minden tekintetben megegyezik a vidéki törvényhatóságok aktív és passzív választójogával. A székesfővárosi választók névjegyzékét 6 évenként a választás évében március hó 31-ig, a székesfővárosi statisztikai hivatal útján, a polgármester állítja össze. Választójogot csak az gyakorolhat, aki a választók névjegyzékébe fel van véve. A választással kapcsolatos összes teendőket az igazoló választmány* látja el. A választás az összes választók köréből az arányos képviseleti rendszer szerint titkosan és lajstromosan, szavazólapokkal történik. A választást jelölés előzi meg. A választás választókerületenként, ezeken belül választókörökben történik. A szavazás nem az egyes jelöltekre, hanem az egyes lajstromokra történik. Az ajánlóívekre az ajánló sajátkezű aláírása mellé a szavazó egyénnek számmal, névvel és a kiállító hatóság bélyegzőjével ellátott szelvényét (úgynevezett bolettát) fel kell ragasztani. A választói jog gyakorlása kötelező. Az összes választók közül megejtett választásokat az igazoló választmány hivatalból is felülvizsgálhatja, de egyébként is felszólalási joga van mindenkinek, akinek választási joga van. Az igazoló választmány határozata ellen a közigazgatási bírósághoz lehet panasszal élni. Ha a választást teljes egészében jogerősen megsemmisítették, a szükséges új választást az igazoló választmány haladéktalanul kitűzi. Ha

* Az igazolóválasztmány 8 tagból áll, akiket a törvényhatósági bizottság saját kebeléből választ. Elnökét a törvényhatósági bizottság örökös és összes választók közül választott tagjainak sorából a főpolgármester nevezi ki; ő jelöli ki a választmány helyettes elnökét is az igazolóválasztmány tagjai közül. Érvényes határozathozatalhoz az elnökön kívül 4 tag jelenléte szükséges. Az elnök csak szavazategyenlőség esetén dönt; egyébként nem szavazhat. Az igazolóválasztmányt minden évben újra kell alakítani, ülései nyilvánosak. Az üléseken a tisztifőügyész vagy helyettese jelen lenni köteles, a tárgyalásban is részt vehet, de szavazati joga nincs. Az igazolóválasztmány kívánságára az üléseken a statisztikai hivatal igazgatója vagy helyettese is köteles megjelenni.

egyres tagok választását semmisítették meg, azoknak tagsági helyét megüresedettnek kell tekinteni és ugyanannyi számú póttagot kell behívni.

A törvényhatóságnak érdekképviselő címen tagjait, a törvényhatósági bizottság titkos szavazással, a következő érdekképviselői csoportok köréből, az alábbi megjelölt számban választja: 1. a budapesti ügyvédi kamara választmányának tagjai közül 3 tagot; 2. a budapesti közjegyzői kamara választmányának tagjai közül 1 tagot; 3. a budapesti orvosi kamara választmányi tagjai közül 3 tagot; 4. a budapesti mérnöki kamara választmányának tagjai közül 3 tagot; 5. a Magyar Gyáriparosok Országos Szövetsége igazgatósági tagjai közül 2 tagot; 6. a Budapesti Kereskedelmi és Ipar-kamara beltagjai közül 4 tagot (még pedig 2 kereskedőt és 2 kisiparost); 7. az Országos Mezőgazdasági Kamara igazgató-választmányi tagjai közül 2 tagot. Minden csoportban ugyanannyi póttagot is kell választani. A Vitézi Szék kiküldöttjét a Vitézi Szék törzskapitánya a vitézi rend tagjai közül jelöli ki és küldi ki. Megüresedett rendes tagsági helyre a sorrendben első póttag lép. A póttagot az igazoló választmány elnöke hívja be és a behívás megtörténtét a törvényhatósági bizottság elnöke a legközelebbi közgyűlésen bejelenti. Az összes választók közül, valamint az érdekképviselői csoportok köréből választott bizottsági tagok mandátuma 6 évre szól. Az érdekképviselői címen választott tag azonban csak addig tartja meg törvényhatósági bizottsági tagságát, ameddig tagja marad annak a kamarának vagy szövetségnek stb., mely őt megválasztotta. Az érdekképviselői tagok választása ellen a választás napjától számított 15 nap alatt panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz. A választásokkal kapcsolatban a tiszti főügyészt fellebbezési jog illeti meg, aki ha egyszer panaszát benyújtotta, azt többé vissza nem vonhatja. A választásokat minden 6-ik év november havának 15—30. napja között kell megtartani. Közelebbi határidejét az igazoló választmány állapítja meg.

Az örökös tagokat a törvényhatósági bizottság közgyűlése a kijelölt választmány* előterjesztése alapján választja.

* A törvényhatósági bizottság választása alá kerülő állások betöltését, valamint az örökös tagok választását jelölés előzi meg. A jelölést a kijelölt választmány teljesíti. A kijelölt választmány elnökből és 6 tagból áll. Elnöke a főpolgármester, akit a belügy-

(Amint látjuk, a vidéki törvényhatóságoknál külön erre a célra alakított kijelölő bizottság végzi az örökös tagok kijelölését.) A választás rendszerint titkosan, szavazólapokkal történik, de egységes állásfoglalás esetén az örökös tagokat közfelkiáltással is meg lehet választani. Örökös taggá csak azt lehet megválasztani, aki a fővárosi polgárok közül a közelet terén érdemeket szerzett és egyébként passzív törvényhatósági választói joggal bír. Miniszterek, államtitkárok, főpolgármester és azok, akik hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak, örökös tagokká nem választhatók. A választás ellen a választást követő 15 napon belül panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz. Az örökös tagság élethossziglan tart, ha csak a tag olyan helyzetbe nem jut, amely miatt törvényhatósági bizottsági tag sem lehet. Aki örökös tagságát elvesztette, ezt csak új választás alapján szerezheti vissza.

A törvényhatósági bizottságnak nem lehet tagja: 1. aki a kizáró okok alá esik; vagyis aki az 1925:XXVI. tc. 10. §-ában meghatározott okok alapján országgyűlési képviselő sem lehetne (lásd erre vonatkozólag a 36. pontot); 2. aki függetlenség hiánya miatt nem lehet az.*

Összeférhetetlen helyzetbe kerül a törvényhatósági bizottságnak az a tagja: aki a székesfőváros főpolgármesteré-

miniszter által kijelölt törvényhatósági bizottsági tag helyettesít. Három tagot a törvényhatósági bizottság saját tagjai közül választ, hármat pedig az elnök hív meg; akik azonban hivatali állásuknál fogva tagok, azokat nem lehet meghívni. A kijelölő választmány mindig ad hoc alakul meg, titkosan egyszerű szótöbbséggel határoz és működése megszűnik, amikor a jelölés megtörtént. A választás az összes állásokra viszonylagos szótöbbséggel történik, egyedül a polgármestert választják meg általános szótöbbséggel.

* Az 1930:VIII. tc. 25. §-a értelmében függő helyzete miatt nem lehet a törvényhatósági bizottság tagja: 1. aki a székesfővárosnak vállalkozója, szállítója, bérlője (lakás, üzlet vagy üzem célját szolgáló bérlet kivételével), továbbá aki a székesfővárosnak vagy a székesfőváros kezelése alatt álló jövedékeknek, hasznathajtó jogoknak bérlője vagy haszonbérlője, ha az évi bérösszeg az 1000 pengőt meghaladja, illetőleg aki a fővárossal anyagi természetű szerződéses viszonyban van (a fentiek kivételével); 2. aki az 1. pont alatt felsorolt személyeknek alkalmazottja, jogtanácsosa vagy felszámolója; 3. aki a székesfővárostól bármilyen illetményt élvez (ezek közé azonban nem számítanak azok, akik hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak, továbbá akik a székesfőváros tisztviselői, lelkészek, vagy akik a székesfővárostól valamilyen megbízásból kifelé kapnak díjazást).

nél, hatóságainál, közegeinél, a székesfőváros intézeteinél, közintézményeinél, közműveinél vagy üzemeinél, akár saját, akár más személynek érdekében közbe jár, ha az eljárása pénzért vagy más anyagi ellenszolgáltatásért, vagy bár ingyen, de közbenjárása az építések megszerzésére, ingó vagy ingatlan javak megvételére, haszonbérletére vagy bérbeadására, megrendelések, szállítások, üzleti kedvezmények vagy előnyök megszerzésére vonatkozik. Összeférhetetlen helyzetbe kerül az a törvényhatósági bizottsági tag is, aki a székesfőváros érdekeit érintő vagyoni természetű ügyben, ügyvédként, megbízóként vagy képviselőként a székesfővárossal szemben eljár. Kivéve, ha saját vagy házastársa ügyében annak megbízottjaként, gondnokoltja vagy gyámoltja képviselőjeként jár el.

Az összeférhetlenségi bizottság összetételére, döntéseire és határozataira vonatkozó rendelkezések megegyeznek a vidéki törvényhatóságok összeférhetlenségi bizottságaival (36. pont).

A törvényhatósági bizottsági tagság megszűnik, ha: 1. a kizáró okok vagy összeférhetlenségi esetek bármelyike beáll; 2. a bizottsági tag lemond; 3. választását jogerősen megsemmisítették; 4. az érdekképviseleti csoportban megszűnik tagja lenni annak az érdekképviseletnek, amelyik kiküldötte; 5. már nem tölti be azt az állást, melynél fogva hivatalból tagja a törvényhatóságnak; végül 6. ha valaki 6 egymásután következő üléséről igazolatlanul elmarad. A törvényhatósági bizottsági tagság jogerős megszűnése esetében az igazoló választmány elnöke póttagot hív be és erről a főpolgármestert és a polgármestert értesíti. A bizottsági tagság megszűnést az igazoló választmány mondja ki, az összeférhetlenségi esetek kivételével. Az igazoló választmány határozata ellen 15 napon belül a közigazgatási bírósághoz panasszal lehet élni.

A törvényhatóságot megillető jogokat és köteleességeket a törvényhatósági bizottság a közgyűlésen gyakorolja. A közgyűlés lehet rendes és rendkívüli. A rendes közgyűlések számát és idejét a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg. Rendkívüli közgyűlést a főpolgármester bármikor összehívhat, de összehívni köteles: 1. ha a törvény rendelkezése szükségessé teszi; 2. ha a törvényhatósági bizottság közgyű-

lése elhatározta; 3. ha a polgármester, illetőleg akadályoztatása esetén vagy az állás üresedése esetében azt helyettese kívánja; végül 4. ha a törvényhatósági bizottság legalább 40 tagja írásban kéri azt, a tárgy megjelölésével. Az 1. és 2. pontban említett esetben a főpolgármester a közgyűlést a megállapított határidőn belül, ily rendelkezés hiányában, valamint a 3. és 4. pont esetében legkésőbb 8 napon belül összehívni köteles. A közgyűlés összehívása a tárgysorozatot feltüntető meghívóval történik. A rendes közgyűlésre 8 nappal, a rendkívüli közgyűlésre 24 órával a közgyűlés napja előtt kell a meghívót kézbesíteni. Ha a törvényhatósági bizottság nyári szünet tartását rendelte el, a törvényhatósági bizottság tagjai június hó 15-től szeptember hó 15-ig a rendkívüli közgyűlés összehívását nem kérhetik. A tárgysorozatot az elnök állítja össze.* A közgyűlés elé terjesztendő ügyeket a polgármester készíti elő. Egyébként a törvényhatóság az ügyek előkészítésére 3 évenként állandó szakbizottságokat alakít a törvényhatósági bizottság tagjai sorából. Az állandó szakbizottságok száma annyi, ahány ügyosztály működik a törvényhatóságban. A törvényhatósági tisztviselők azonban sem az állandó bizottságokba, sem a külön bizottságokba meg nem választhatók; felvilágosítás adása végett azonban a polgármester őket a bizottság ülésére berendelheti.

A közgyűlés nyilvános, rendjére és a tanácskozás méltóságára az elnök felügyel. A tanácskozás és a határozathozatal módozatait részint az 1930:XVIII. tc. 30—41. §-a, részint pedig az ügyrend állapítja meg. A széksértés, valamint az érdekeltség esetei és azoknak elbírálása teljesen megegyeznek a vidéki törvényhatóságokéval, azért azokról itt külön említést nem teszek (36. pont). A közgyűlés hatáskörét az 1930:XVIII. tc. 42. §-ában állapítja meg.**

* A közgyűlés elnöke a főpolgármester, akadályoztatása esetén, vagy ha az állás üresedésben van, helyettese a polgármester; ha pedig mind a kettő akadályozva van, vagy pedig az állás üres, akkor szolgálati sorrendben az alpolgármesterek. A tiszti főügyész a közgyűlés elnökéül ki nem jelölhető.

** A törvényhatósági bizottság közgyűlése: 1. gyakorolja politikai jogait; 2. gyakorolja a felírási, levelezési, kérelmezési és a közigazgatási bírósági panaszjogot; 3. alkotja a szabályrendeleteket; 4. megalakítja a közigazgatási kerületeket; 5. felügyeletet gyakorol a közigazgatás önkormányzati szerveinek működése felett; 6. megválasztja azokat a választmányokat, bizottságokat és küldöttségeket, amelyeknek megalakítását ez a törvény vagy más

A polgármestert a törvényhatósági bizottság abszolút szótöbbséggel választja. Megbízása 6 évre terjed. Helyettesei az alpolgármesterek, akiket szintén a törvényhatósági bizottság választ 6 évre. A polgármester és az alpolgármesterek megválasztásához azonban az államfő megerősítése szükséges, az esküt csak ennek a megerősítésnek megtörténte után tehetik le. A polgármester ügykörét egyébként az 1930:XVIII. tc. 48. §-a és az 1934:XII. tc. 7. és 8. §-ának b) pontja, 25. és 26. §-a, valamint az 1930:XVIII. tc. 58. §-a állapítják meg. Ez utóbbi különösen azért fontos, mert ennek alapján a polgármestert generális kinevezési jog illeti meg (az orvosok kivételével). A kerületi szülésznőket, az altiszteket és szolgákat szintén a polgármester nevezi ki.

Budapest székesfőváros területe közigazgatásilag XIV. kerületre van osztva; minden kerületnek élén, mint a közigazgatás vezetője, a kerületi előljáró áll, aki az ügyeket mint elsőfokú közigazgatási hatóság intézi. A kerületi előljáró: egyedi hatóság, akit a fogalmazási kar létszámából a

jogszabály a törvényhatósági bizottság hatáskörébe utalja; 7. állások szervezése, megszüntetése ügyében határoz és megállapítja a székesfőváros alkalmazottainak illetményeit; 8. a főpolgármestertől az esküt kiveszi; választja az 58. §-ban felsorolt tisztviselőket, a törvényhatósági bizottság érdekképviselői és örökös tagjait, a bizottságok és választmányok választás alá eső tagjait, a felsőházba küldendő rendes és póttagokat és mindazokat, akiket valamely közjogi szervhez a törvényhatóság képviselőtében választás útján kell kiküldeni; 9. gyakorolja a jogszabályokban részére biztosított fegyelmi jogkört; 10. megállapítja a költségvetést; 11. megállapítja a zárszámadást, a vagyonelejtart és a vagyommérleget; 12. gondoskodik a törvényhatóság szükségleteinek fedezéséről; ehhez képest határoz a székesfőváros javára szedhető közszolgáltatások (adók, pótdadók, illetékek, vámok, helypénzek, városi díjak, járulékok stb.) bevezetése, megváltoztatása vagy megszüntetése, valamint a kölcsönök felvétele és átlakítása tárgyában; 13. határoz a székesfővárosi intézetek, közintézmények, közművek és üzemek létesítése, egyesítése és megszüntetése tárgyában; 14. határoz szerződés vagy egyéb jogügylet (vagyonszerzés, elidegenítés, megterhelés) ügyében. A költségvetés keretén belül azonban ezekben az ügyekben a törvényhatósági bizottság csak akkor határoz, ha a jogügylet értéke a 100.000 pengőt meghaladja (egyébként a polgármester). A visszatérő szolgáltatásokból álló kötelezettség értékét (ideértve a bérleti és haszonbérleti szerződéseket is) valamennyi szolgáltatás együttes összege adja; egyébként az érték megállapítására az 1911:I. tc. 6. §-ának rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni; 15. az 1870:X. törvénycikk rendelkezéseinek érintése nélkül tárgyalja a városszabályozási terveket; 16. határoz mindazokban az ügyekben, amelyeket ez a törvény vagy a törvény életbelépése után hozott más törvény vagy szabályrendelet a közgyűlés hatáskörébe utal.

polgármester állít a kerület élére. Ő gondoskodik helyetteséről is és a közigazgatási feladatok ellátásához szükséges személyzetet is ő bocsátja rendelkezésére. A kerületi előljáró a hatáskörébe tartozó egyes ügyekben az intézkedés jogát, személyes felelősségének érintetlensége mellett, helyettesére is bízhatja; azonban az intézkedés végeredményben mindig a kerületi előljáró nevében történik. Olyan ügykörben is, amelyet helyettesének átengedett, sajátmaga intézkedhetik. A polgármester egyes ügyek intézését, ha azt egyöntetű eljárás szempontjából kívánatosnak tartja — az érdekelt miniszter előzetes hozzájárulásával — a többi előljárók kizárásával az általa megjelölt egy vagy több kerületi előljáró kizárólagos illetékességi körébe utalhatja.

A polgármester előterjesztésére a törvényhatósági bizottság egyes kerületeken belül kisebb közigazgatási körzeteket alakíthat. Ezek megalakítását és feladatkörét a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg. A körzet vezetőjét és helyettesét, valamint a körzet ügykörének ellátásához szükséges személyzetet a kerületi előljáró alá rendelt tisztviselők, illetőleg alkalmazottak közül a polgármester rendeli ki. A körzet vezetője, aki csak fogalmazási tisztviselő lehet, a kerületi előljáró felügyelete alatt, személyes felelősség mellett intézi a közigazgatási ügyeket. A körzet vezetőjének bármely határozatát vagy intézkedését úgy kell tekinteni, mintha azt a kerületi előljáró hozta volna és vele szemben is ugyanazok a jogorvoslatok használhatók, mint a kerületi előljárók határozataival szemben.

A kerületi előljáró mellett — mint véleményező testületi szerv — működik a kerületi választmány, amely választott és állandó tagokból áll. A választott tagok száma legfeljebb 16, akiket a kerület törvényhatósági választói, a törvényhatósági bizottsági tagok választásával egyidejűleg 6 évre választanak meg. Állandó tagok: 1. a törvényesen bevett vallásfelekezeteknek a kerületben lakó és ott működő vezetőlelkészei; 2. a kerületben levő községi iskolák igazgatói, szolgálati idejük sorrendjében, akiknek száma azonban 10-nél több nem lehet. Ezeket névszerint a polgármester jelöli ki. A választott tagok választhatósága és választása tekintetében, az összes tagokra vonatkozólag pedig a kizáró okok és az összeférhetetlenség tekintetében ugyanazok a rendelkezések irány-

adók, amelyek a törvényhatósági bizottsági tagokra, illetőleg azok választására vonatkoznak. A kerületi választmány elnökét maga választja. A kerületi előljárónak, valamint a kerületi választmánynak hatáskörét külön törvény, az 1893:XXXIII. törvénycikk határozta meg. Ezt azonban az 1930:XVIII. törvénycikk részben, az 1937:III. törvénycikk pedig teljes egészében hatályon kívül helyezte. Az 1930:XVIII. tc. 55. §-ában elrendelte azt, hogy a kerületi választmány választott tagjainak számát, valamint szervezetének és feladatkörének részletes szabályait a törvényhatóság szabályrendelettel állapítsa meg.

A kerületi előljáró az egészségügyi közigazgatás szempontjából igen fontos szerepet tölt be. Hatásköre lényegében megegyezik az elsőfokú egészségügyi közigazgatási hatósággal, azzal a változtatással, hogy nagyon sok ügyben, amelyeket a vidéki törvényhatóságoknál az 1876:XIV. tc. 157. §-ában a törvényhatóság első tisztviselőjének hatáskörébe utal, Budapesten a kerületi előljáró jár el. Az 1937:III. törvénycikk a belügyminisztert felhatalmazza arra, hogy rendelettel állapítsa meg a polgármesternek, illetőleg kerületi előljárónak egészségügyi közigazgatási hatáskörét.

A székesfőváros egyes kerületeiben a községi bíráskodást (93. pont) a kerületi városhíró gyakorolja. A kerületi városhírót a polgármester nevezi ki és egyúttal ő gondoskodik helyettesről is. Kerületi városhírónak vagy helyettesének csak azt lehet kinevezni, akinek ítélőbírói vagy ügyvédi képesítése, illetve oklevele van; gyakorló ügyvéd azonban nem lehet. A kerületi városhíró szolgálati tekintetben a kerületi előljárónak van alárendelve, egyébként azonban bírói hatáskörében független tőle. A polgármester az ügyintézés célszerűsége szempontjából egyes ügyek intézését — a belügyminiszter és az igazságügyminiszter hozzájárulásával — a többi kerületi városhírók kizárásával egy vagy több kerületi városhíró kizárólagos illetékessége körébe utalhatja. A kerületi városhíróra vonatkozó egyéb rendelkezéseket a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg. Ennek a szabályrendeletnek az érvényességéhez azonban a belügyminiszter és az igazságügyminiszter együttes jóváhagyása szükséges.

A székesfőváros tisztviselői és alkalmazottai az állami

tisztviselők és alkalmazottakétól eltérő fizetési osztályokba vannak sorozva, amelyeket a törvényhatóság szabályrendelettel állapít meg, a belügyminiszter és a pénzügyminiszter együttes jóváhagyásával. Az esküt az előtt a hatóság előtt köteles a tisztviselő letenni, amelyik megválasztotta, illetőleg kinevezte. A polgármestert a szolgálati idő szerint következő alpolgármester helyettesíti, a többi tisztviselők helyettesítése felől a főpolgármester rendelkezik.

A székesfőváros nyugdíjas tisztviselőit (alkalmazottait) a székesfővárosnál vagy annak üzemeinél alkalmazni nem lehet. (A székesfővárosi tisztviselők felelősségére vonatkozólag l. a 14. pontot.)

A törvény a törvényhatósági bizottság tagjainak egyetemes felelősségét is megállapítja, ha valamely jogszabályellenes határozathoz való hozzájárulásukkal az államnak, a törvényhatóságnak, vagy egyeseknek kárt okoztak, kivéve ha a károsulás jogorvoslattal elhárítható lett volna és az elmulasztatott. A székesfőváros önkormányzati tisztviselőinek felelősségrevonása, illetőleg a velük szemben követendő fegyelmi eljárás tekintetében az 1929:XXX. törvénycikk rendelkezései irányadók (amelyek általában minden önkormányzati tisztviselőre nézve is irányadók), azzal a módosítással, hogy a főispán helyett mindig a főpolgármestert kell érteni. A székesfőváros háztartásáról, vagyonkezeléséről, intézeteinek, közintézményeinek és közműveinek, valamint üzemének háztartásáról és kezeléséről az 1930:XVIII. tc. 68—91. §-a, valamint az 1934:XII. törvénycikk adnak útmutatást.

A székesfőváros általános önkormányzati közigazgatása és háztartása felett a belügyminiszter gyakorolja a főfelügyeletet és az ellenőrzés jogát. Az egyes szakigazgatási ágakban ugyanezt az illetékes szakminiszterek gyakorolják. Ebből a célból bármelyik miniszter a székesfőváros törvényhatóságától a polgármester útján bármely ügyben felvilágosítást és jelentést kívánhat, iratok felterjesztését rendelheti el. A törvény felhatalmazza a belügyminisztert arra is, hogy a székesfőváros közigazgatását saját kiküldött közegei, illetőleg szakértői által bármikor felülvizsgálja és a szükséges intézkedéseket megtehesse. A törvényhatóságnak mindazok a határozatai, amelyek szabályrendelet alkotására, szervezésére és gazdaságára (háztartására) vonatkoznak és azok a

határozatok, melyekre nézve valamely törvény kormány-hatósági jóváhagyást ír elő, csak az illetékes miniszter jóváhagyása után hajthatók végre. Ha azonban a miniszter a felterjesztés napjától számított 60 nap alatt érdemlegesen nem intézkedett, a határozatot — amennyiben a törvény másképen nem rendelkezik — hallgatólag jóváhagyottnak kell tekinteni. Mint említettük, ugyancsak a főpolgármesternek is joga van a törvényhatósági bizottságnak, közigazgatási bizottságnak és a polgármesternek minden közérdekű ügyben hozott határozata ellen felterjesztéssel élni, amelyek ez esetben szintén csak akkor hajthatók végre, ha ahhoz az illetékes miniszter hozzájárult. A szabályrendeletekre vonatkozó rendelkezéseket illetőleg l. a 86. pontot. A székesfőváros felírási és panaszjoga teljesen megegyezik a vidéki törvényhatóságok ugyanezen jogkörével (36. pont).

Ha a székesfőváros törvényhatósági bizottsága a törvénnyel, vagy törvény alapján kibocsátott rendelettel nyíltan szembehelyezkedik, vagy az állam érdekeit veszélyeztető magatartást tanúsít, vagy tartósan munkaképtelenné válik, vagy működése oly irányt vesz, hogy annak következtében a törvényhatóság gazdasági helyzete válságossá válik, ezt a belügyminiszter előterjesztésére a minisztertanács feloszlathatja. A törvényhatósági bizottság feloszlatását kimondó határozatot a belügyminiszter a Budapesti Közlönyben haladéktalanul közhírré tenni és az országgyűlésnek bejelenteni köteles. A törvényhatóság a feloszlató miniszteri rendelet ellen a közhírré tételtől számított 30 napon belül panasszal élhet a közigazgatási bírósághoz azon a címen, hogy a feloszlás törvényes feltételeinek egyike sem állott fenn. A panasz benyújtásának halasztó hatálya van, azonban a törvényhatósági bizottság közgyűlést nem tarthat a közigazgatási bíróság döntéséig. Ha azonban a közigazgatási bíróság a panasz beérkezésétől számított 60 nap alatt sem döntött, a törvényhatósági bizottság közgyűlése egybehívható. A polgármester a feloszlást kimondó minisztériumi határozatnak a Budapesti Közlönyben történt közzétételétől számított nyolcadik napra köteles a közgyűlést egybehívni, annak eldöntése végett, hogy a törvényhatóság kíván-e a minisztertanács határozata ellen panasszal élni. Az e tárgyban összehívott közgyűlés más tárggyal nem foglalkozhatik és névszerinti

szavazással határoz; ezen a közgyűlésen azonban azok, akik hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak, nem szavazhatnak. A panaszt csak akkor lehet előterjeszteni, ha emellett a jelenlevő bizottsági tagok többsége, vagy legalább 50 olyan bizottsági tag szavazott, akik nem hivatali állásuknál fogva tagjai a törvényhatósági bizottságnak.

A közigazgatási bíróság a panaszt soronkívül köteles elintézni. A törvényhatósági bizottság feloszlátása esetében az új választást a felosztás közhírrétételétől, ha pedig a feloszlátást kimondó határozatot közigazgatási bírói panasszal támadták meg, a közigazgatási bíróság ítéletének keltétől számított 6 hónap alatt meg kell tartani. Ha azonban a felosztás egy éven belül megint szükségessé vált, akkor az új választást legfeljebb 2 évre lehet halasztani. Ha a törvényhatósági bizottságot feloszlatták, a közigazgatási bizottság, az igazoló választmány és az üzemi választmányok régi összetételükben mindaddig működnek, amíg az új testületek meg nem alakulnak. A törvényhatósági bizottság teendőit, helyesebben a törvényhatóság igazgatását a feloszlátás ideje alatt a minisztertanács által kinevezett kormánybiztos gyakorolja. A kormánybiztosra a főpolgármester ügyköre teljesen átszáll, halaszthatatlan ügyekben a törvényhatósági bizottság jogkörét is gyakorolja; a választás alá kerülő tisztviselők állásának betöltése és új adó kivetése kivételével. A kormánybiztos rendelkezésének a törvényhatóság összes tisztviselői engedelmeskedni tartoznak.

A székesfőváros közigazgatási bizottságának és albizottságainak hatásköre minden tekintetben megegyezik a többi törvényhatóság közigazgatási bizottságnak hatáskörével. Mégis szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy a közigazgatási bizottság hogyan alakul meg a fővárosban. A közigazgatási bizottság elnöke a főpolgármester, vagy törvényes helyettese; tagjai: 1. a törvényhatóság részéről a polgármester, az alpolgármesterek, az árvaszéki elnök, a tiszti főügyész, a tiszti főorvos és a törvényhatósági bizottság által két évenként saját kebeléből választott 10 tag; 2. Az állami közigazgatás részéről a budapesti m. kir. pénzügyigazgató, a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitánya, a m. kir. államépítészeti hivatal vezetője, a budapesti kir. tanfelügyelő, a buda-

pesti királyi ügyészség elnöke és a budapesti m. kir. gazdasági főfelügyelő.

A székesfőváros árvaszéke a székesfőváros törvényhatóságának gyámhatósági teendőit látja el.

A székesfővárosi közmunkák tanácsát az 1870:X. törvénycikk állította fel. Elnökét és alelnökét, valamint 9 tagját a minisztertanács nevezi ki, 9 tagját pedig a székesfőváros törvényhatósági bizottsága választja. Tagjai még ezenkívül a székesfőváros polgármesterének 4 küldöttje, továbbá a székesfőváros műszaki ügyosztályai mellé rendelt szakbizottságok által választott négy tag, azonban az utóbb említett 4 tagnak szavazati joga nincs, csak tanácskozási joga van. A közmunkák tanácsának hatáskörébe tartozik a városrendezési és építési kérdéseknek megoldása, utcák elnevezése, építésügyi szabályzat kidolgozása stb., valamint az e célra alkotott fővárosi pénzalapnak a kezelése. A székesfőváros polgármesterének építési ügyekben hozott határozatait ellen benyújtott fellebbezések elbírálása ugyancsak a közmunkák tanácsának hatáskörébe tartozik, amikor tulajdonképpen a közigazgatási bizottság hatáskörében jár el.

52. Budapest székesfőváros egyes szerveinek egészségügyi közigazgatási hatásköre.

Egészségügyi közigazgatási tekintetben a székesfőváros törvényhatósági bizottságát és egyéb kollegiális szerveit ugyanaz a hatáskör illeti meg, mint a vidéki törvényhatóság hasonló testületi szerveit. A polgármester és a kerületi előjáró hatáskörét az 1876:XIV. tc. 154—157. §-aitól eltérőleg az 1893:XXXIII. tc. 20. §-a szabályozta. E két hatóság hatáskörét azonban sok tekintetben megváltoztatta az 1937:III. törvényeikk.

53. A székesfővárosi tiszti főorvos, a kerületi tiszti orvos, a kerületi orvos, hatósági orvosi szolgálata.

A hatósági orvosi vizsgálatot a székesfőváros területén a székesfővárosi tiszti főorvos, a kerületi tiszti orvosok és a

kerületi orvosok látják el. A székesfővárosi tiszti főorvost a törvényhatósági bizottság választja élethossziglan. A székesfővárosi tiszti orvosok nem állami tisztviselők, hanem a székesfőváros önkormányzatának tisztviselői. A székesfőváros tiszti orvosokra is vonatkoznak teljes egészükben a hatósági orvosi törvénynek azok a rendelkezései, melyek szerint ezeknek a tiszti orvosi képesítéssel, a székesfővárosi kerületi orvosnak pedig tiszti orvosi, vagy a községi orvosi képesítéssel kell rendelkeznie. A törvény értelmében a tiszti főorvost és a kerületi tiszti orvost a belügyminiszter közvetlenül is utasíthatja. A tiszti orvosoknak magángyakorlatot folytatni nem szabad. Tiszti főorvossá csak azt lehet megválasztani — a hatósági orvosi törvény 16. §-a alapján a belügyminiszter előzetes hozzájárulásával — aki előzetesen legalább 5 évig tiszti orvosként működött. Azonban ez alól a belügyminiszter a törvény életbelépésétől számított 5 éven belül felmentést adhat. A kerületi tiszti orvosnak 5 évi városi, községi, körorvosi, vagy ezzel egyenlőnek tekinthető előzetes gyakorlattal (666/1936. B. M. rendelet) kell rendelkeznie, ez alól felmentés nem adható.

A tiszti főorvos a működése területén szolgálatot teljesítő hatósági orvosoknak és egészségvédelmi szerveknek szakfőnöke. A székesfővárosi tiszti főorvos a polgármesternek szakközege és hatásköre teljesen megegyezik a többi törvényhatóság tiszti főorvosának hatáskörével azzal a különbséggel, hogy a gyógyszeráraknak a 900/1936. B. M. rendelet 22. §-ának k) pontjában előírt vizsgálatát Budapesten nem a tiszti főorvos teljesíti, hanem azt a kerületi tiszti orvosok végzik.

A székesfővárosi kerületi tiszti orvosokat és kerületi orvosokat a főpolgármester nevezi ki az élethossziglan, előzetesen azonban a hatósági orvosi törvény 16. §-a értelmében a belügyminiszter hozzájárulását tartozik kikérni. A kerületi tiszti orvosoknak működési köre teljesen megegyezik a többi kir. tiszti orvosnak a hatáskörével, azzal a különbséggel, hogy a 900/1936. B. M. rendelet 22. §. i), továbbá a 23. §. (1) bekezdése a), c) pontjai rájuk nem vonatkoznak, másrészt pedig a gyógyszeráraknak ugyanezen rendelet 22. §-ának k) pontjában előírt vizsgálatát, a kerületi tiszti orvosok végzik. A kerületi tiszti orvos köteles a halottkémlést teljesíteni, a gyógy-

szerkülönlegességek, mérgek, kötszerek, fertőtlenítő-anyagok, oltóanyagok forgalmát ellenőrizni. A székesfővárosban a tisztí orvosi szolgálatot jelenleg egy tisztí főorvos, egy tisztí főorvos-helyettes, 33 kerületi tisztí orvos és három tisztí orvosgyakornok teljesíti.

A kerületi orvosok végzik a szegénybetegek gyógyítását, továbbá a védőoltásokat stb. Működési körüket egyébként a törvényhatóság erre vonatkozó szabályrendelete részletesen felsorolja. Hatósági orvosi bizonyítványt a kerületi orvos nem állíthat ki. Jelenleg harminc kerületi orvos és tíz megbízott kerületi orvos teljesít szolgálatot.

VII. RÉSZ.

54. A magyar közigazgatás alsófokú szervei. A községek-ről általában. A községek jogai és kötelességei általában. A községek fajtái. A községi körök.

A magyar közigazgatás alsófokú közigazgatási teendőit részint állami, részint önkormányzati szervek látják el. Amíg azonban az állami alsófokú szervek csak egy-egy szakigazgatási ág teendőit végzik, addig az önkormányzati alapon szervezett alsófokú közigazgatási szervek, a községek a közigazgatásnak majdnem minden ágára kiterjedő általános alsófokú hatáskört töltenek be.

A községi közigazgatásnak alaptörvénye az 1886:XXII. törvénycikk. A községek hosszú történeti fejlődés alapján létesült közjogi testületek és — mint jogi személyek — jogalanyiséggal vannak felruházva. Azonban ezek alanyi jogait csak a törvény keretei között gyakorolhatják.

Az alaptörvény értelmében háromfajta községet ismerünk, úgymint: megyei várost, nagyközséget és kisközséget.

Megyei városok azok a községek, amelyek fejlettebb közigazgatási szervezettel rendelkeznek, élükön a polgármester áll, aki a város területén az elsőfokú közigazgatási hatósági jogkört is gyakorolja. A megyei város polgármes-

terének hatásköre tehát az egészségügyi közigazgatás tekintetében teljesen megegyezik a járási főszolgabíróéval, azzal a különbséggel, hogy amíg a főszolgabíró területi hatóság, addig a polgármester csak helyi hatóságot képez.

Nagyközségek azok a községek, amelyeknek szervezete bár sokkal kisebb, mint a megyei városoké, de a törvény által reájuk ruházott teendőket saját erejükből teljesíteni képesek és önálló községi jegyzőjük van.

Kisközségek azok a községek, amelyek a törvény által a községekre ruházott teendőket korlátolt anyagi viszonyaik miatt saját erejükből teljesíteni nem képesek és evégből más községekkel kell szövetkezniök. Ezek tehát közigazgatási (községi) köröket alkotnak és közös jegyzőt tartanak. Megtörténhetik azonban az, hogy a kisközség más községgel elkülönített helyzete, vagy a közlekedés nehézségei miatt egyáltalán nem szövetkezhet. Ebben az esetben a törvényhatóság kivételesen megengedheti, hogy valamely szomszédos nagyközséggel szövetkezessen anélkül azonban, hogy ez annak nagyközségi jellegét érintené. Ehhez azonban szükséges az, hogy a két község között a jegyző, a kör- vagy közgyám választása, valamint a jegyzői teendők ellátása és a csatlakozással járó költségek tekintetében megegyezés jöjjön létre. Ha ilyen egyezés nem jön létre, abban az esetben az érdekelt községek meghallgatásával a törvényhatóság határozhat. E határozat ellen fellebbezésnek van helye a belügyminiszterhez.

A törvény értelmében Magyarország minden területének valamely községhez kell tartoznia.

A községekkel sok tekintetben megegyeznek a törvényhatósági jogú városok; végeredményben szintén csak községek, azonban ezenkívül még törvényhatósági joggal is felvannak ruházva. Ezek sok tekintetben önkormányzati hatáskörben azokat a teendőket is végzik, amelyek a községekre nézve vannak általában megállapítva. Ilyenek pl. a községi illetőségre, a községi háztartásra, a vagyon kezelésére és szegényellátásra vonatkozó rendelkezések.

A nagy- és kisközségek elsősorban a járási főszolgabíró felügyelete alatt állanak, aki önkormányzati hatáskörén kívül általános elsőfokú hatósági jogokat is gyakorol.

A megyei város ki van véve a járási hatóság alól és önálló elsőfokú közigazgatási hatóságot képez.

Magyarország területén ma 45 megyei város, 149 járás, 8 járási kirendeltség, 1079 nagyközség, 2277 kisközség van. Ezek közül 2215 kisközség 709 közigazgatási körbe, tehát körjegyzőségbe van beosztva. Van azután 62 olyan kisközség, amely nagyközséggel áll szövetkezésben.

Ha valamely községnek egyes részei önálló községgé akarnak alakulni, ez a következőképen történik meg: 1. igazolni kell, hogy ezen átalakulást a birtokosok azon része kívánja, akik azon a területen az összes egyenes állami adónak felénél nagyobb részét fizetik; 2. az átalakítandó területen legalább 50 olyan állandóan letelepedett család van, akik között a lélekszám arányához képest felállítandó képviselőtestület választott tagjai számát legalább háromszoros mértékben meghaladó számban van olyan lakos, aki saját tulajdonul házat vagy földet bír, az ezek után fizetett állami adó alapján nyeri választói jogosultságát; elegendő számban vannak oly törzslakók, akik — a jegyzői állás kivételével — a többi előljárói állások betöltésére a törvény értelmében képesítve vannak. Igazolni kell továbbá azt, hogy a község fenntartásához szükséges anyagiakkal rendelkeznek, a közterheket viselni tudják és a község ház, valamint a népiskola felállításáról gondoskodva van. Végül, hogy az a község, amelytől a községrész elszakad, ezentúl is képes lesz kis- vagy nagyközségként teljesíteni a törvény által megszabott közigazgatási és egyéb kötelezettségeit (1886:XXII. tc. 152. §). Abban az esetben, hogy ha az új község oly területtől akar alakulni, amely több községnek a területéhez tartozott, akkor a fentieken kívül még igazolnia kell azt is, hogy ezek a területek egymással összefüggenek, ilyképen az alakítandó község területe egységes lesz és a községgé alakulás az új község lakosságára előnyösebb és az iskola szempontjából is megfelelőbb lesz. Ha valamely területrésznek más községhez való átcsatolásáról van szó, ugyancsak ezt az eljárást kell követni azzal a különbséggel, hogy ebben az esetben csak azt kell igazolni: 1. hogy ezt a kérdéses területrésznek azon lakosai kérik, akik az összes egyenes állami adók felénél nagyobb részét fizetik; 2. hogy ezen csatlakozás célszerűbb az ottlakóknak; a közlekedés könnyebbége és a közigazgatás ér-

deke is ezt kívánja; végül 3. hogy az elszakadás, illetve átcsatolás ellenére a visszamaradt községrész a törvény által ráruházott kötelességeinek eleget tud tenni. A kérelem teljesítése tekintetében elsősorban az érdekelt községek egymás között egyeznek meg. Ha az egyesülni szándékozó községrészek, vagy az átcsatolást kérő községrész és a község, amelyhez csatlakozni akar, több törvényhatóság területéhez tartoznak, akkor elsősorban azt kell tisztázni, hogy az érdekelt törvényhatóságok ahhoz hozzájárulnak-e. Ha a két törvényhatóság meg egyezik egymással a községrészek átcsatolása kérdésében, úgy a belügyminiszter ehhez hozzájárul; azonban ezt utólag az országgyűlésnek bejelenteni tartozik. Máskülönben csak törvényhozási úton lehet a kérdést megoldani (33. pont). Az átcsatolás kérdésében, amennyiben egy törvényhatóság területén van az átcsatolandó területrészt, az alispán határoz; határozata ellen azonban fellebbezésnek van helye a belügyminiszterhez. A belügyminiszternek joga van a törvényhatóság előzetes meghallgatása után arra, hogy egyes községi határrészeket más községhez csatoljon át, vagy egymáshoz egészen közel fekvő községek egyesítését elrendelhesse, körjegyzői csoportokat alakíthasson, a fennállókat megváltoztathassa, a körjegyzői székhelyeket megállapítsa és a közigazgatás követelményeit ki nem elégítő községi alakulatokat megszüntethesse (177.300/1924. B. M. rendelet). A törvényhatóság mellett azonban az érdekelt községeket is meg kell hallgatni. Új községek alakulását a belügyminiszter engedélyezi az illető törvényhatóság meghallgatása után.

Az úgynevezett telepített községekre külön törvény, az 1894:V. törvénycikk vonatkozik; a telepítést a földművelésügyi miniszter engedélyezi. Azonban az engedélyezett és létesített telepek községgé alakítása már a belügyminiszter hatáskörébe tartozik.

Összeépült községeknek az egyesítését az érdekelt egy vagy több község képviselőtestületének kérelme alapján, vagy a törvényhatóság javaslatára, a belügyminiszter engedi meg. Pusztának vagy pusztáknak kisközséggé, kisközségnek nagyközséggé, nagyközségnek megyei várossá való alakulása felől, valamint abban a tekintetben, hogy megyei város nagyközséggé, nagyközség kisközséggé alakulhasson (visszafelldhessen) és kisközség ismét más község területéhez tartoz-

hasson: a törvényhatóság meghallgatása után a belügyminiszter határoz.

Ha a kisközség nagyközséggé akar átalakulni, vagy a nagyközség megyei várossá, akkor a képviselőtestületnek ezirányú kérvényét a törvényhatósághoz kell felterjesztenie és igazolni kell azt, hogy ezen átalakulást a község lakosainak az a része kéri, amely az egyenes állami adónak nagyobbik felét fizeti és hogy az átalakulással kapcsolatos terheket a lakosok viselni képesek. Egyébként is a reájuk háramló kötelezettségek teljesítésére úgy szellemileg, mint anyagilag képesek. Ha a kisközség nagyközséggé akar alakulni, akkor ezeken kívül még igazolni kell azt is, hogy a visszamaradó község nélküle is életképes lesz, a körjegyzőség fenntartása biztosítva van, vagy más körjegyzőséghez célszerűen csatlakozhatik.

Ha megyei város nagyközséggé, vagy nagyközség kisközséggé akar átalakulni, vagy pedig kisközség meg akarja községi jellegét szüntetni: igazolniuk kell, hogy az átalakulást a községi lakosok és birtokosok azon része kívánja, amelyik a község egyenes állami adójának felénél nagyobb részét fizeti és hogy a község az eddigi állásában reája háruló kötelezettségeket elégséges szellemi és anyagi erők hiányában teljesíteni nem képes. El felett a törvényhatóság meghallgatásával a belügyminiszter határoz. Viszont megyei városnak nagyközséggé, nagyközségnek kisközséggé alakulását, kisközségnek megszüntetését és más szomszédos községhez való csatlakozását, vagy azzal egyesítését a belügyminiszter — a törvényhatóság előterjesztésére, vagy anélkül is — elrendelheti: 1. ha a község eddigi állásával járó anyagi kötelezettségének megfelelni nem tudott és azt $\frac{1}{4}$ évi időközökben háromszor hozzája intézett hatósági figyelmeztetés után sem teljesítette; 2. vagyha elveszti a szellemi és anyagi kellékeket, amelyek eddigi minőségében való fennállásához szükségesek; 3. vagy ha bebizonyul, hogy kötelességeinek csak a szomszédos községekét tetemesen felülmúló községi adó kivetése által képes megfelelni. Valamely községrésznek önálló községgé, kisközségnek nagyközséggé, nagyközségnek megyei várossá való átalakítását azonban a belügyminiszter hivatalból nem rendelheti el. Ha megyei város törvényhatósággá akar átalakulni, ehhez a törvényhozás engedélye szükséges.

Abban az esetben, hogyha valamely község magasabb fokozatú közjogi testületté akar átalakulni, amennyiben a törvényben előírt feltételek igazolva vannak, a belügyminiszter hozzájárulását nem tagadhatja meg. A törvényhatósági jogú városnak megyei várossá való visszafejlődését a belügyminiszter engedi meg, amennyiben az átalakulást a város lakosságának az a része kívánja, mely az egyenes állami adónak felénél többet fizet. Az átalakulást azonban ilyenkor is utólag törvénybe kell iktatni. Ha valamely község más községi körben kíván elhelyezkedni, igazolni tartozik: 1. hogy ez a közigazgatás hátránya nélkül megtörténhetik; 2. hogy a visszamaradt községek az átlépés következtében sem válnak életképtelenné; 3. hogy a körjegyző illetményeire nézve egyesség vagy hatósági intézkedés folytán rendelkezés történt. Etekintetben a község képviselőtestületének kérelmére a törvényhatóság határoz.

Az 1898:IV. törvénycikk értelmében minden községnek hivatalos névvel kell bírnia. Az elnevezés kérdésében a képviselőtestület határoz, melynek határozata hozzájárulás végett a törvényhatósági bizottsághoz, döntés végett pedig a belügyminiszterhez terjesztendő fel. E törvény értelmében a községek külterületén levő telepek, utcák, havasok, továbbá egyéb jelentékenyebb lakott helyek is, amelyek külön elnevezéssel még nem bírnának, névvel látandók el. A községek neveiről és egyéb helynevekről — azoknak nyilvántartása céljából — a Központi Statisztikai Hivatal állandó országos törzskönyvet vezet az „Országos Községi Törzskönyvi Bizottság“ támogatása, felügyelete és ellenőrzése mellett.

A községek a törvény korlátai között önállóan intézik saját belügyeiket, végrehajtják a törvénynek, kormánynak és a törvényhatóságnak az állami és a törvényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendelkezéseit. A község helyi hatósága egyrészt abban nyilvánul meg, hogy mint az állam közigazgatási szervezetének tagozata, illetőleg része, hatósági felsőbbiséget képez a községben levő minden személyre és dologra; kivéve a hadseregnek, illetőleg a fegyveres hatalomnak tényleges szolgálatban álló tagjait, a területenkívüliséget vagy személyes mentességet élvező egyéneket és a katonai szolgálatra vonatkozó ügyeket, a kormányzó állandó vagy ideiglenes lakhelyéül szolgáló épületeket és azok tarto-

zékait, végül az erősítésre és más katonai célokra tényleg használt épületeket vagy helyiségeket. Természetesen azonban ezekre az épületekre is a közbiztonsági, tűzrendészeti, közrendészeti szabályok kiterjednek.

A helyi hatósági jog jelenti továbbá azt is, hogy a törvény korlátai között önállóan intézi belügyeit, szabályrendeleteket alkothat, határozatait és szabályrendeleteit saját közegeivel hajtja végre, rendelkezik a község vagyona felett, községi adót vethet ki a törvény korlátai között, gondoskodik a községi utakról, közlekedési eszközökről, iskolákról, intézetekről, tűz- és közrendőrségről és szegényügyről; végül ezzel kapcsolatban mindazokat a jogokat is gyakorolja, amelyek a törvény értelmében a községet általában megilletik. Felsőbb hatóság rendelkezését a község vita tárgyává nem teheti, felírási joga nincs, azonban egyes meghatározott esetekben a közigazgatási bírósághoz panaszjoga van. Háztartási tekintetben a községek a belügyminiszter, illetőleg a pénzügyminiszter felügyelete alá vannak rendelve. Ezért mindazok a határozataik, amelyek háztartási kérdéseket céloznak, mint állások szervezése, adók kivetése, szerződések kötése, ingó vagy ingatlan vagyonnak bérbeadása stb. csak miniszteri jóváhagyás után hajthatók végre. A törvény, a kormányrendeletek és a törvényhatósági szabályrendeletek, illetőleg felsőbb rendelkezések végrehajtásáért kis- és nagyközségben elsősorban a bíró és községi jegyző, megyei városokban pedig a polgármester felelős.

A községek között a megyei városok bírnak a legnagyobb jogkörrel. Elsőfokú gyámhatósági joggal is fel vannak ruházva (4. pont). A szabályrendeletalkotás terén is több joggal bírnak, mint a kis- és nagyközségek, mert rendőri szabályrendeleteket is alkothatnak és — törvényes felhatalmazás esetén — szabályrendeleteiken alapuló vitás kérdés végérvényes elbírálását a közigazgatási bíróság jogvédelme alá vonhatják.

A községek a törvényhatóság felügyelete alatt állanak: mégpedig a megyei városok közvetlenül az alispán, kis- és nagyközségek pedig a járási közigazgatási hatóság felügyelete, ellenőrzése alatt. A kis- és nagyközségek a törvényhatósággal a főszolgabíró útján érintkeznek. A községeknek vagyoni természetű határozatai a kisgyűlés jóváhagyásával

válnak érvényessé, illetőleg hajthatók végre. A községi határozatokat másodfokon — ha azok közérdekű ügyekre vonatkoznak — a kisgyűlés hagyja jóvá. A községek költségvetései és zárszámadásai kérdésében azonban az alispán határoz.

A belügyminiszter azokat a megyei városokat, amelyeket fejlettségüknél fogva arra alkalmasaknak ítél, kérésükre és a törvényhatósági bizottság meghallgatása után kiveheti a vármegye vagyonfelügyelő hatósága alól és azok e tekintetben közvetlenül a belügyminiszternek vannak alárendelve épűgy, mint a városi törvényhatóságok.

A belügyminiszternek joga van a törvényhatóság előterjesztésére a község képviselőtestületét is felosztatni abban az esetben, ha annak működése az állam érdekeit, vagy a község jólétét veszélyezteti.

55. A községek szervei. A képviselőtestület és az előljáróság. A jegyző, a községi (kör) orvos egymáshoz való viszonya.

A községek akaratelhatározó szerve a községi képviselőtestület. A községek törvényben biztosított önkormányzati jogukat a közület egyetemét alkotó képviselőtestület útján gyakorolják. A községi képviselőtestület felerészben a leg többadófizetőkből, felerészben pedig választott tagokból áll, de ezeken kívül állásuknál fogva tagjai még a szavazati joggal bíró előljárósági tagok is. A községi legtöbb adót fizetők névjegyzékébe csak azt lehet felvenni, akinek az ország bármelyik községében községi, vagy valamely törvényhatósági jogú városban törvényhatósági választójoga van. Kiskorúakat, a gondnokság alatt állókat és a 30. életévüket be nem töltött nőket pedig akkor, ha velük szemben — a korhatár elérésének, illetőleg az ön jogúságnak hiányán kívül — a választójogosultságból kizáró valamely más ok fenn nem áll. A községben nem lakó, legtöbb adót fizető férfi tagsági jogait személyesen vagy megbízottja útján, a legtöbb adót fizető nő pedig csak megbízottja útján gyakorolhatja. A kiskorú, vagy gondnokság alatt álló legtöbb adót fizető tagsági jogát a gyám, illetőleg a gondnok gyakorolja. A legtöbb adót fizetők a községi képviselőtestületi tagsági jogot a legtöbb adót fizetők névjegyzékébe felvett sorrendben gyakorolják.

E névjegyzéket minden évben ki kell igazítani; ezt kis- és nagyközségben a főszolgabíró, megyei városban a képviselőtestület által választott küldöttség végzi. A községi képviselőtestület választott tagjait a községi választók választják. Községi választójoga annak van, aki az országgyűlési képviselőválasztóknak a községi választás évére érvényes névjegyzékébe a község területén fel van véve, ha legalább 6 év óta a község területén lakik, vagy ott lakása van és saját maga, illetőleg férje a községben legalább 2 év óta föld-, ház-, vagy általános kereseti adót fizet, beleértve az alkalmazottak kereseti adóját is. A választójogot csak személyesen lehet gyakorolni (1929:XXX. tc. 41. §.). Passzív választójoggal bír, vagyis a községi képviselőtestület tagjává választható az a férfi, akinek a választás időpontjában választójoga van, ha életének 30. évét betöltötte; megyei városokban ezenkívül írni-olvasni is kell tudnia. Megyei városokban meg lehet választani azt a nőt is, akinek középiskolai, vagy ezzel egyenlő értékű, más iskolai képzettsége van. Képviselőtestületi taggá választható az is, aki a fenti feltételeknek megfelel, habár a választók névjegyzékébe felvéve nincs. A képviselőtestületi taggá való választhatóságra nézve az 1925:XXVI. törvényekben felsorolt kizáró okok ugyancsak fennállanak. A képviselőtestületi választásokat kis- és nagyközségben a főszolgabíró, vagy az általa megbízott szolgabíró, akadályoztatásuk esetében az alispán által kirendelt helyettes, megyei városban a törvényhatósági kisgyűlés által kiküldött elnök vezeti. A választhatóság hiánya miatt 10 nap alatt az igazoló választmányhoz lehet felszólalni. *) Ennek határozata ellen fellebbezésnek van helye a törvényhatósági kisgyűléshez, a kisgyűlés határozata ellen pedig panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz. A képviselőtestület választás alá eső tagjait 3 évenként 6 évre választják. Háromévenként azok a rendes tagok lépnek ki, akik a 6 évet már betöltötték. A képviselőtestületi tagok száma a község népességéhez igazodik,

*) A községi igazoló választmány 4 tagból áll, akik közül kettőt a képviselőtestület választ, kettőt pedig a főszolgabíró, megyei városban az alispán nevez ki, a legközelebbi választás alá nem eső képviselők közül. Az igazoló választmány elnöke községekben a főszolgabíró, megyei városban az alispán. Az igazoló választmány elsőfokon határoz a község választójogi kérdéseiben, a községi képviselőtestületi tagság megszűnése kérdésében, valamint a választások ellen beadott panaszok fölött.

mégpedig olyanképen, hogy kis- és nagyközségben minden 100, megyei városban pedig minden 400 lélek után kell 1—1 képviselőtestületi tagot választani, számuk azonban kisközségben 10-nél kevesebb és 20-nál több, nagyközségben 20-nál kevesebb és 40-nél több, megyei városokban pedig 60-nál kevesebb és 120-nál több nem lehet. Számukat a képviselőtestület szabályrendelettel állapítja meg. A községi képviselőtestületnek hivatalból tagjai és szavazattal bírnak a következő elöljárók: megyei városban a polgármester, a tanácsnokok, az ügyész, az árvaszéki ülnökök, a számvevők, a kir. tiszti orvos, a városi orvos, a mérnök, az erdőtiszt; nagy- és kisközségekben: a bíró, a törvénybíró, a jegyző, a pénztárnok, a közgyám és a községi, illetőleg a körorvos. A többi községi, illetőleg városi tisztviselők a közgyűlésen felszólalhatnak, sőt felszólalni kötelesek is, de szavazati joggal csak abban az esetben bírnak, ha egyébként is tagjai a képviselőtestületnek. A községi képviselőtestület elnöke a bíró, akadályoztatása esetében helyettese, a másod- vagy törvénybíró. Megyei városban a polgármester, akadályoztatása esetén a helyettes polgármester, illetőleg a legidősebb tanácsnok. A rendes közgyűlések számát a község szabályrendelettel állapítja meg: azonban legalább 2 rendes közgyűlést tartani kell, mégpedig egyet tavasszal, az előző évi zárszámadások felülvizsgálása végett (a zárszámadást megyei városban május 15-ig kell az alispánhoz, kis- és nagyközségben pedig május 1-ig a főszolgabíróhoz felterjeszteni); egyet pedig ősszel, a jövő évi költségvetés megállapítása, illetőleg letárgyalása végett (a jövő évi költségvetést minden megyei város szeptember 1-ig, minden nagy- és kisközség augusztus 25-ig köteles a képviselőtestületben letárgyalni). Ezeknek a közgyűléseknek azonban a törvényhatóság tavaszi és őszi közgyűlését egy hónappal meg kell előzniök. Rendkívüli közgyűlést a polgármester, illetőleg a bíró, vagy maga a képviselőtestület, vagy tagjainak egy-negyede bármikor összehívhat, de össze kell hívni azt a törvényhatósági kisgyűlés, a közigazgatási bizottság, az alispán, továbbá kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, úgyszintén a jegyző kívánságára is. Rendkívüli közgyűlésen azonban csakis a tárgysorozatba felvett ügyek tárgyalhatók. Úgy a rendes, mint a rendkívüli közgyűlés határnapjáról,

valamint az azokon felvett tárgyakról a képviselőtestület tagjait legalább 24 órával előbb értesíteni kell. A képviselőtestület ügyrendjét a község szabályrendelettel állapítja meg. A közgyűlésen csak a jelenlevők szavazhatnak, illetőleg határozhatnak, a tagok csak olyan ügyek tárgyalásában vehetnek részt, melyben közvetlenül érdekelve nincsenek. Aki a község közjavadalmaival haszonbérli, vagy a községgel szerződéses viszonyban, vagy perben áll, a község közjavadalmaira vonatkozó, vagy a szerződési viszonyból eredő semminemű ügyek tárgyalásában részt nem vehet. A határozathozatal felállás útján való szavazással történik. Ha azonban 10 tag kívánja, vagy vagyoni természetű határozatról, terhes szerződések kötéséről stb. van szó, akkor mindig névszerinti szavazást kell elrendelni. A tanácskozás rendjére az elnök ügyel fel. Ha valaki a tanácskozás méltóságát sérti, vagy a gyűlés tagjait sértő kifejezéssel illeti és azt rögtön vissza nem vonja, vagy a tanácskozás rendjét figyelmeztetés ellenére is botrányos magatartással zavarja, az széksértést követ el és az a gyűlés által a fellebbezés kizárásával kis- és nagyközségekben 30 pengőig, megyei városban 100 pengőig terjedhető s közigazgatási úton behajtható pénzbírsággal sújtható. A bírság a község szegényalapját illeti és közigazgatási úton hajtható be. Amíg a bírságot az elítélt nem fizette meg, addig a közgyűlésen részt nem vehet.

A községi előljáróság a község végrehajtó szerve. Ennél fogva végrehajtja képviselőtestületének és a felsőbb közigazgatási hatóságoknak rendelkezéseit s teljesíti mindazokat a teendőket, amelyeket a törvények és felsőbb hatósági rendelkezések a községekre utalnak, ha azok a képviselőtestületi közgyűlésnek vagy egyes közegek hatáskörébe utalva nincsenek (1886:XXII. tc. 62. §.). A község előljárósága nem mint testületi szerv végzi feladatait, hanem, ha valamely jogszabály a községi előljáróságnak valamely teendőt előír, rendszerint megjelöli, hogy az előljáróságnak melyik tagját érti. Általában az állami és törvényhatósági közigazgatásra vonatkozó rendelkezések végrehajtásáért kis- és nagyközségekben a bíró és a kör-, illetőleg a községi jegyző, megyei városokban a polgármester felelős. A főszolgabíró a körjegyzőséghez tartozó községekre nézve, a körjegyzőhöz intézi rendelkezéseit, aki azt az illető község bírójával együtt

tesen hajtja végre. Azokra az önkormányzati ügyekre nézve, melyekben a törvény értelmében a község önállóan intézkedik, ezt az intézkedést az előjáróság végzi. Ezekre nézve elsősorban a képviselőtestület, másodsorban a kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, megyei városban az alispán gyakorolja a felügyelet és ellenőrzés jogát (1886:XXII. tc. 89. §.). A községi előjáróság áll kisközségben: a bíróból és a helyetteséből (másod- vagy törvénybíró), legalább 2 tanácsbeliből (esküdt), a körjegyzőből, a közgyámból és a körorvoshól. Nagyközségben: a bíróból és helyetteséből (másod- vagy törvénybíró), legalább 4 tanácsbeliből, pénztárnokból, a községi jegyzőből, közgyámból, a községi-, illetőleg a körorvoshól. Megyei városban az előjáróságot: a polgármester, a tanácsnokok, a rendőrkapitány, a főjegyző, aljegyzők, főügyész, ügyészek, árvaszéki ülnökök, pénztárnok, számvevő, közgyám, levéltárnok, városi orvos, mérnök, községi erdőtiszt és a község által a helyi igények szerint rendszerezített más tisztviselők alkotják (1886:XXII. tc. 63. §.). Előjáróvá választható minden 24 éves önjogú magyar állampolgár, akinek községi választójoga van és aki nem esik az 1886:XXII. tc. 75. §-ában felsorolt kizáró okok alá.*) Jegyzőknek, ügyészeknek, mérnököknek és erdőtiszteknek azonban megválaszthatók azok is, akik előbb községi választók nem voltak. Ez a rendelkezés eredetileg az orvosokra is vonatkozott, ma azonban már nem, mert a hatósági orvosi törvény értelmében úgy a községi (kör) orvosokat, mint a városi orvosokat ma már a belügyminiszter nevezi ki és nem a község képviselőtestülete választja. A községi előjáróság, továbbá a segéd- és kezelőszemélyzet választása a községi tisztújító székeken történik. A tisztújító szék elnöke kis- és nagyközségben a főszolgabíró, vagy az általa megbízott szolgabíró, akadályoztatásuk esetén az alispán által e célból kirendelt helyettes. Megyei városban az alispán, akadályoztatása esetén a törvényhatóság által e célra kiküldött helyettes. A választást jelölés előzi meg. A kijelölés jogát kis- és

*) Nem választható községi előjáróvá: 1. aki községi képviselő nem lehet, 2. lelkész, tanító, az állami és megyei tisztviselő, habár a községben választójoggal bír is, 3. kis- és nagyközségekben a bíró és pénztárnok egymással, vagy a jegyzővel, 4. megyei városban a polgármester, a főjegyző, a pénztárnok és a számvevői személyzet tagjai egymással, a rokonság, sógorság elsőfokában levő egyének egyidejűleg nem lehetnek.

nagyközségekben: a bírói, községi- s körjegyzői állásokra nézve a tisztújító szék elnöke, a többi községi előljárósági állásokra nézve — a tisztújító szék elnökének vezetése alatt — a képviselőtestület gyakorolja. A kijelölés jogát a megyei városok összes előljárósági és egyéb személyzeti állásaira nézve a kijelölő választmány gyakorolja.* Érvényesen szavazni csak a kijelölt jelöltre lehet. Megyei városokban: a polgármestert a képviselőtestület 10 évre, a többi tisztviselőt pedig (a városi számvevőség egész személyzete kivételével, akiket a főispán nevez ki) a képviselőtestület élethossziglan választja. Nagyközségekben: a bírót, a tanácsbelieket (esküdteket) és a közgyámot a választóközönség 3 évre, a jegyzőt és a községi állatorvost pedig a község képviselőtestülete élethossziglan választja. Kisközségekben: a bírót és a tanácsbelieket (esküdteket) a választóközönség 3 évre választja; a körjegyzőt és a körállatorvost azonban a községi-kör képviselőtestületeinek együttes közgyűlése — a főszolgabíró elnöklete alatt — élethossziglan választja. Az előljárósági tagok választása ellen a törvényhatósági kisgyűléshez lehet fellebbezni, ennek határozata ellen pedig a közigazgatási bírósághoz panasszal lehet élni. A megválasztott községi alkalmazott a képviselőtestület előtt esküt köteles tenni. A megválasztott előljárónak hivataloskodása egész ideje alatt a községben, illetőleg a körben kell laknia. A megüresedett előljárói, illetve tisztviselői állásokat ideiglenesen helyettesítés útján töltik be. Megyei városban a helyettesítést a polgármesteri állásra a képviselőtestületnek az alispán elnöklete alatt tartott közgyűlése eszközli, a többi állásokra a képviselőtestület; nagy- és kisközségekben: a jegyzői (körjegyzői), állatorvosi, körállatorvosi állásokra a főszolgabíró, a többi állásokra nézve pedig a képviselőtestület a főszolgabíró elnöklete alatt. A hatósági orvosok helyettesítésére nézve l. a 62. pontot. A községi előljárók az 1886. évi XXII. tc. 86—88. §-ai értelmében ugyanolyan felelősséggel tartoznak, mint a törvényhatósági tisztviselők.

A községek a törvényhatóságnak, valamint a kormánynak minden törvényes rendelkezését kötelesek végre-

*) A kijelölő választmány áll: a tisztújító szék elnökéből és a képviselőtestület által választott, valamint az elnök által meghívott 2—2 képviselőtestületi tagból. Szavazategyenlőség esetében az elnök dönt.

hajtani, ez a végrehajtó szervezet kifelé a község előljáróságában nyilvánul meg. Az előljáróság tulajdonképpen összefoglaló kifejezést jelent, amelyen belül azután a községeknek egyedi szervei látják el a községekre vonatkozó rendelkezések végrehajtását. A községet azonban személyileg, illetőleg az előljáróságot, rendszerint a bíró és a jegyző együttesen képviseli. A községnek egyedi képviselője és megisméjelyesítője a községi bíró. Az 1886:XXII. tc. 89. §-ában azonban kifejezetten kijelenti azt, hogy a törvény és rendeletek, szabályrendeletek végrehajtásáért a bíró és a jegyző felelős elsősorban.

Többször vita merült fel abban a tekintetben, hogy vajjon a községi (kör)-jegyző jogosítva van-e a községi, illetőleg a körorvos felett rendelkezni. Ez a kérdés azután sokszor oly surlódásokra vezetett, amelyek a jegyzőnek és a községi (kör)-orvosnak a köz érdekében kívánatos együttes működését sok tekintetben megzavarták. Ebből az okból szükségét érezzük annak, hogy a jegyző és a községi orvosnak egymáshoz való viszonyát jogilag kissé megvilágítsuk. Úgy a község önkormányzati igazgatására vonatkozó feladat, mint a magasabb jogszabályoknak végrehajtása végeredményben az előljáróság tagjai között oszlik meg. Ezért tehát a községnek olyan szervezeti szabályzatot kell alkotnia, amely az előljáróság egyes tagjainak teendőit, valamint egymáshoz való viszonyát pontosan meghatározza. Kétségtelen az, hogy nincsen olyan jogszabály, amely a községi orvost (körorvost), mint a jegyzővel (körjegyzővel) teljesen egyenjogú előljárósági tagot, a jegyzővel szemben bizonyos alárendeltségi viszonyba helyezné. Viszont kétségtelen az is, hogy a községben a jegyző az a személy, aki előképzettségénél és törvénytudásánál fogva a község igazgatási teendőiben leginkább jártas; másrészt tisztában van azokkal a rendelkezésekkel, amelyeknek végrehajtása a község előljáróságának feladatát képezi. Ezért tehát a községeknek teljes adminisztrációja végeredményben a jegyzői irodában, illetőleg körjegyzői irodában fut össze és abból a felelősségből kifolyólag, amelyet már említettünk (1886:XXII. tc. 89. §-a), hogy t. i. a bíró és a jegyző (körjegyző) együttesen felelős a törvényes rendelkezések végrehajtásáért, nyilvánvaló, hogy a két személy közül a jegyző az, aki a felelősségnek súlyát

jobban érzi és akit a legsúlyosabb felelősség is terhel abban a tekintetben, hogy a község ezen kötelezettségének feltételül eleget tegyen. Egyébként az egységes ügyintézés is megkívánja azt, hogy a községben legyen egy személy, aki a község elöljáróságához érkező felsőbb rendelkezéseket (főbírói, alispáni utasításokat) átveszi, azokat nyilvántartja és azok végrehajtásáról gondoskodik. Ezért a 126.000/1902. B. M. községi és körjegyzői ügyviteli szabályzat értelmében a községek ügyvitelét — ideértve a községekhez utalt állami és törvényhatósági ügyekkel járó ügyviteli teendőket is — a jegyző köteles ellátni. Ugyancsak ő végzi el a község életében előforduló írásbeli teendőket is, kivéve azokat, amelyekre a községnek külön szakközege van. A községi jegyző veszi át a községi elöljáróság címére postán érkező beadványokat. Azokban a községekben, ahol jegyző nem lakik, a község címére érkező küldeményeket a bíró is átveheti, azok kivételével, amelyek kifejezetten a jegyzőhöz vannak intézve. A jegyző veszi át tehát azokat a beadványokat is, amelyek közegészségügyi kérdésekre vonatkoznak, de a község elöljáróságához vannak címezve; ezeket a jegyző külön nyilvántartó munkakönyvbe jegyzi be és így továbbítja a községi (kör)-orvosnak megfelelő intézkedés végett. A községi (kör)-orvos köteles azután a szükséges munkát vagy jelentést elkészíteni és elintézés után az ügyiratot — a munkakönyvben való jegyzői aláírás ellenében — a jegyzőnek átadni. A jegyző ebből a munkakönyvből győződik meg arról, hogy vajjon a felsőbbség által kiadott rendelkezést a községi (kör)-orvos elvégezte-e. Mindezekből nyilvánvaló tehát, hogy a jegyzőnek joga van ahhoz, hogy az elöljáróság egyes tagjainak — így tehát a községi (kör)-orvosnak is — működését ebből a szempontból ellenőrizze, annál is inkább, mert a felsőbb rendelkezés végrehajtásának elmulasztásáért, bizonyos tekintetben, ő felelős. A jegyzőnek épen azért, mert a község ügyviteléért, a felsőbbség rendelkezésének végrehajtásáért a bíróval egyetemben elsősorban felelős, kötelesége is, hogy szorgalmazza a felsőbbség által kiadott rendelkezések mielőbbi foganatosítását, ha pedig mulasztást vagy hanyagságot észlel, köteles arról a főszolgabírónak jelentést tenni, aki azután a községi törvény 89. §-a értelmében vagy rendbüntetés, vagy fegyelmi eljárás során gondoskodik arról,

hogy a községi (kör)-orvos feladatkörének minden tekintetben eleget tegyen. Láthatjuk ezekből azt, hogy a jegyző nem fellebbvalója a községi (kör)-orvosnak, kötelessége azonban, hogy a felsőbb rendelkezéseknek a végrehajtását szorgalmazza s ebből folyólag a községi (kör)-orvos is ellátni tartozik azokat a feladatokat, melyek a jegyző közbenjöttével ráháramlanak. Ismétlem azonban, hogy mindez nem jelenti azt, mintha a jegyzőt a községi (kör)-orvos felett bizonyos rendelkezési jog illetné meg.

Nem kell külön hangsúlyoznunk, hogy a község életére nézve igen nagy jelentőségű a jegyzőnek és a községi orvosnak megértő együttműködése. Amint a községi (kör)-orvosnak el kell ismernie azt, hogy a jegyzőt rendkívül sok munka és igen nagy felelősség terheli, épúgy a község (kör)-jegyzőnek is be kell látnia, hogy a helyes egészségügyi intézkedéseket megtenni, a község egészségvédelmének szolgálatát jól ellátni csak úgy tudja, ha a községi, illetőleg körorvossal a legbékésebb harmóniában együtt dolgozik (az 1908. évi XXXVIII. tc. 2. §. (2) bekezdése). A jegyzőnek úgyszólván van arra, hogy azt a községi (kör)-orvost, aki kötelességét elmulasztja, vagy pedig azt nem a felső jogszabályok, illetőleg felsőbbbőségnek intenciói szerint végzi, akár a főszolgabíró útján, de különösen a kir. tiszti főorvos, illetőleg kir. tiszti orvos útján kötelességének pontos ellátására szorítsa.

56. A községi illetőség lényege.

A községi törvény értelmében minden magyar állampolgárnak valamely község kötelékébe kell tartoznia. A községhez (városhoz) való szorosabb tartozást a községi illetőség fejezi ki. A községi illetőség feltétlen lakhatási jogot biztosít és ebből folyólag jelenti azt is, hogy senkit illetőségi községből hatóságilag eltávolítani nem lehet (azonban ma már az állami és társadalmi rend megvédése érdekében, vagy kivételes háborús intézkedések esetében a községi illetőség ellenére is eltávolítható valaki községből). A községi illetőség 1931. évi november hó 1-ét megelőzőleg alapját jelentette annak is, hogy a község a saját illetőségű szegényeiről gondoskodni köteles. Ma azonban már az illetőségi községnek ez

a kötelezettsége nem áll fent, mert a 6000/1931. M. E. rendelet értelmében ez a kötelesség nem az illetőségi községet, hanem a lakóhelyet terheli. Lakóhelynek az a község tekintendő, ahol a szegény a segélyezést megelőzően eltelt utolsó 5 év alatt egyhuzamban 3 évig lakott (3 hónapnál nem hosszabb időnkénti távollét a helybenlakást nem szakítja meg). Ha valaki a segélyezést megelőzően eltelt 5 év alatt egyhuzamban 3 évig sehol sem lakott, lakóhelyének azt a községet (várost) kell tekinteni, amelynek területén az említett 5 év időtartamon belül a leghosszabb időt töltötte.

Az elmondottak figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a községi illetőségnek ma — egy-két kisebb jelentőségű vonatkozásától eltekintve — jogi jelentősége nincsen; a községi illetőség a község életében való részvétel szempontjából egyáltalán nem jelentős, de viszont jelentős a kóborlás megszüntetésének kérdése szempontjából, mert a közbiztonságra veszélyes egyének, csavargók, munkakerülők tartózkodási helyükről a rendőrhatalóság által kiutasíthatók és illetékességi községükbe toloncolhatók. A magyar állampolgárságnak is feltétele az, hogy kilátásba legyen helyezve valamely község vagy város részéről az illetőség megadása. A községi illetőségnek jelentősége van ezekenkívül még a sorozás alkalmával, az árvaszék illetékességének megállapításánál stb.

A községi illetőség megszerezhető: leszármazás, örökbefogadás, házasság és a község kötelékébe történt kifejezett, vagy pedig hallgatólágos felvétel útján. Az erre vonatkozó rendelkezéseket az 1886:XXII. tc. 5—18. §§ foglalják magukban. Törvényes vagy törvényesített gyermek apja illetőségét követi, törvénytelen gyermek anyja illetőségét. Örökbefogadott kiskorú az örökbefogadónak illetőségét, nő férje illetőségét követi és azt mint özvegy is megtartja mindaddig, míg önjogúlag más községi illetőséget nem szerez. Ha a nőt férjétől bíróilag elválasztják vagy házasságát felbontották, annak a községnek a kötelékébe lép vissza, amelyhez férjhezmenetele előtt tartozott. Hallgatólág megszerezheti bárki a községi illetőséget, aki ott 4 évig lakott és a község terhehez hozzájárult. Minden magyar állampolgárnak joga van bármely községben települni (állandó otthlakás kifejezésre juttatása). A község a letelepülést csak azon esetben tagadhatja meg, ha a települő erkölcsi okokból kifogásolható, vagy ma-

gát községi segélyezés nélkül fenntartani nem tudja. Ha települt kéri a község kötelékébe való felvételt, azt a község nem tagadhatja meg, ha a települt 2 év óta ott lakik és a község terheihez hozzájárult és ez idő alatt erkölcsi kifogás alá nem esett és magát önállóan fentartani képes. Bármelyik magyar állampolgár kérheti a község kötelékébe való felvételét letelepülés nélkül is, amikor a község efelett a fellebbezés kizárásával határoz. Településnélküli felvételért mérsékelt díjat kell fizetni, amelyet a község szabályrendeletben állapít meg. Vitás illetőségi kérdésekben, ha az ugyanazon járáshoz tartozó kis- és nagyközségek között merül fel, elsőfokon a főszolgabíró, másodfokon az alispán, ugyanazon törvényhatóság különböző járásaiba tartozó nagy- és kisközség, valamint megyei város között elsőfokon az alispán dönt. Az alispán határozata ellen közigazgatási bírói panasszal lehet élni. Ha különböző törvényhatóságok között merül fel az illetőség kérdésében vita, ezt a törvényhatóság első tisztviselője tárgyalja le mindazokkal a törvényhatóságokkal, amelyekben az illetőség a kifejtett körülményekhez képest megállapíthatónak látszik. Ha azonban az illetőség egyik törvényhatóság területében sem mondható ki, a tárgyalást kezdeményező alispán, illetőleg polgármester, az ügyet döntés végett a belügyminiszterhez terjeszti fel, akinek azon határozata ellen, amellyel a különböző törvényhatóságok egész területére megtagadandónak talált községi illetőséget megállapítja, panasznak van helye a közigazgatási bírósághoz (1886:XXII. tc. 18. §-a, 1896:XXVI. tc. 24. §-a).

Az, akit királyi oklevéllel honosítottak (6. pont), amíg másutt nem szerez községi illetőséget, budapesti illetőségű lesz. Minden magyar állampolgárnak joga van tehát más községben letelepülni és a fentiek szerint a községi illetőségnek megadását kérni. Ebben az esetben a régi községi illetőség önmagától megszűnik. Letelepülhet azonban valaki egy községben anélkül is, hogy a községi illetőséget meg akarná szerezni és megtarthatja régi illetőségét is. Külföldiek községekben csak külön tartózkodási engedély alapján tartózkodhatnak (7. pont).

57. A községek közegészségügyi teendői.

A községek közegészségügyi teendőit az 1908:XXXVIII. törvénycikk (új egészségügyi törvény) határozza meg 1. és 2. §-ában. E törvény első szakasza értelmében a községek (városok) közegészségügyi teendőit képezik: 1. a közegészségügyre vonatkozó jogszabályoknak (törvény, miniszteri rendelet, törvényhatósági szabályrendelet) és határozatoknak végrehajtása; 2. a szegényellátás terén: a 6000/1931. M. E. rendelet értelmében a községi (városi) szegényekről, kórházi ápolást nem igénylő gyógyíthatatlan, továbbá nem közveszélyes elmebeteg szegényekről, szegénysorsú hülyék, némák, süketnémák, vakok, nyomorékokról való gondoskodás, családi ápolásba adott elmebetegek felügyelete; 3. a gyermekvédelem terén: magánfelek vagy állami gyermekmenhelyek által dajkaságba adott gyermekek védelme, felügyelete; 4. az egészségvédelem terén: csatornákról, ivóvízről, vízvezetékekről, kutakról való gondoskodás, mocsarak, pocsolyák levezetése, temetők, halottasházak és egyéb egészségügyi intézmények létesítése; 5. a fertőző betegség elleni védekezés terén: a fertőző betegség elleni védekezés költségeinek viselése (6000/1931. M. E. rendelet), járványkórházak, fertőtlenítő intézetek felállítása és fenntartása, természetben való teljesítése a fertőző betegségek ellen szükséges szolgáltatásoknak; 6. az egészségügyi személyzet, így a bába, halottkém, húsvizsgáló stb. megválasztása vagy alkalmazása.

A második szakasz a községeknek az egészségügyi rendszetre vonatkozó különös teendőit szabja meg. Ezek a következők: 1. az élelmiszer és piacvizsgálat: tápszerek, italok vizsgálata, az előforduló hiányok, kihágások feljelentése, továbbá a szükséges lefoglalások, elkobzások és megsemmisítések végrehajtása; 2. az első segélyről való gondoskodás. E teendőket törvényhatósági jogú városokban a kerületi előjáró, illetőleg a törvényhatóság által az elsőfokú egészségügyi hatósági teendőkkel megbízott tisztviselő, megyei városokban pedig a polgármester látja el rendőri és közegészségügyi szakközegeivel. Nagy- és kisközségekben e feladatokat a bíró és a községi (kör)-jegyző végzik, akik ebbeli munkájuk teljesítésénél a városi, illetőleg községi vagy körorvos véleményét meghallgatni kötelesek, kivéve azokat a sürgős

eseteket, amelyekben az orvos meghallgatásából származó késedelem veszéllyel járna. Egyéb esetekben az orvos meghallgatásának elmulasztásából, vagy az orvos véleménye ellenére történt intézkedésből eredő károkért az eljárásra hivatott, illetőleg eljáró közeg felelősségre vonható. Az új egészségügyi törvény egészségügyi igazgatási ügyekben, illetőleg rendészeti ügyekben a szakszerű elintézését feltétlen biztosítani kívánta és ezért az eljáró közigazgatási közegeknek nemcsak fakultatív, de obligát kötelezettségévé tette azt, hogy a községi vagy városi orvost — tehát a közegészségügyi szakembert — meghallgassák és eljárásukat annak intenciói szerint végezzék. A községekre háruló közegészségügyi feladatok ellátása azonban legnagyobb részben a községi, illetőleg körorvosoknak képezi feladatát s így a községre háruló közegészségügyi teendőknek végrehajtását tulajdonképpen a községi és körorvosok végzik.

58. A községi (városi) orvosi állások szervezésének módja.

A községi és városi orvosi állások szervezése tekintetében a hatósági orvosi törvény 9. és 10. §-a tartalmaz részletes utasításokat. A törvény kimondja azt, hogy minden legalább 5000 lélekszámú község köteles községi orvosi állást szervezni. Ebből nyilvánvaló, hogy a törvényhozás, illetőleg az egészségügyi kormányzat az 5000 lélekszámot jelölte meg olyan alapnak, amely 1—1 hatósági orvos alkalmazását kívánja meg. Ugyanakkor azonban megadja a belügyminiszternek a felhatalmazást a törvény arra, hogy 5000-nél nagyobb lélekszámú községet — az alispán meghallgatása után — több orvosi állás rendszeresítésére kötelezhessen. Ezt a felhatalmazást a belügyminiszter megkapta a törvényhatósági jogú és megyei városokra nézve is, amennyiben — a törvényhatóság első tisztviselőjének meghallgatása után — a várost a pénzügyminiszterrel egyetértőleg a városi orvosi létszám kiegészítésére kötelezheti, bár a törvény amúgyis kötelezi a városokat arra, hogy a közegészségügy érdekeinek megfelelő számú városi orvosi állást rendszeresítsenek. A városok által alkalmazandó városi orvosok számát a közegészségügy helyi igényei, elsősorban tehát a helyi viszonyok és körülmények

szabják meg. Olyan város területén, amelyikhez rendkívül nagy külterület tartozik, nyilvánvalóan több orvosra van szükség, mint olyanban, amelyiknek külterülete aránylag kisterjedelmű. Másrészt viszont az a vidék, amelyik egészsége sebb, kevesebb orvost igényel, mint az, ahol a városnak endémiákkal kell megküzdenie, vagy ahol a lakosság, gazdasági körülményeinek mostohasága folytán, a szegényellátásra nagyobb mértékben rá van utalva. De a mondottakon kívül figyelembe jön még ebben a tekintetben a városnak az orvosi és egyéb egészségügyi ellátottsága is. Ebből a szempontból jelentős, hogy van-e ott kórház vagy egyéb gyógyító intézet és hogy a város egészségügyi berendezése általában olyan-e, amely a közegészségügy érdekeinek megfelel. Különösen a népesebb községeknél és megyei városoknál kell az utóbb említett körülményekre tekintettel lenni, mivel az egészségügyi intézményeknek és berendezkedésnek hiánya a közegészségügy és betegellátás elmaradottságára, az egészségügyi kultúra iránti érzék fejletlenségére utal. Mindezekre a körülményekre azonban elsősorban a kir. tiszti orvosoknak és a kir. tiszti főorvosoknak kell különös figyelemmel lenniök. Mindenesetre tehát ott, ahol a helyi körülmények szükségessé teszik és a község gazdasági helyzete is megengedi, törekedni kell arra, hogy megfelelő számú községi, illetőleg városi orvosi állás szerveztessék. Leghelyesebb, ha a tiszti orvos új községi vagy városi orvosi állás létesítése esetén a szükséges tárgyalásokat elsősorban a községi jegyzővel, illetőleg polgármesterrel folytatja le és ezek során igyekszik őket az állás szervezésének megnyerni; csak ennek megtörténte után ajánlatos a kérdést a község, illetőleg város képviselőtestülete vagy kisgyűlése elé terjeszteni. Bár a törvény értelmében nem feltétlenül szükséges a község hozzájárulása, de mindenesetre kívánatos, hogy az állásnak szervezése a községgel egyetértésben történjék, már csak azért is, hogy a hatósági orvos és a közület között a békés együttműködés ezáltal is biztosíttassék. Abban az esetben pedig, ha nyilvánvaló, hogy új községi vagy városi orvosi állás szervezése feltétlenül kívánatos, de ez a község, illetve város indokolatlan ellenállásával találkozik, úgy helyes, ha a tiszti főorvos ebben a kérdésben a törvényhatóság első tisztviselőjének támogatását kéri, akivel karöltve bizonyára mód fog

nyílni arra, hogy a község, illetőleg város helyesebb belátásra jusson. Ha pedig a tisztifőorvos azt látja, hogy egészségvédelmi szempontból feltétlenül szükséges a községi vagy városi orvosi állás megszervezése, de az a helyi körülmények miatt akadályokba ütközik, kívánatos, hogy ezt havi jelentésében kifejtse és az ügyre esetleg külön jelentésben is felhívja a belügyminiszter figyelmét, aki azután a törvény felhatalmazása alapján a szükséges állás megszervezése iránt intézkedhetik.

59. Az egészségügyi körök szervezésének módja.

A hatósági orvosi törvény rendkívül fontos változásokat hozott — amint láttuk — a községi orvosi állás szervezése terén, mert ezeknek a rendszeresítését, illetőleg szervezését kivette az önkormányzati szervek hatásköréből és teljesen kormányhatósági jogkörbe vonta. A törvényhozást ezen rendelkezésben annak a felismerése vezette, hogy megfelelő számú orvosi állás szervezése elsőrendű közegészségügyi érdek ott, ahol arra szükség van, ennél fogva biztosíték kell arranézve, hogy az önkormányzat annak megszervezését autonóm jogára hivatkozással meg ne tagadhassa. Még nagyobb fontosságú ennél a hatósági orvosi törvény 10. §-ának az a rendelkezése, amely az eddigi orvosi köröknek (mostani elnevezés szerint közegészségügyi köröknek) a rendszeresítését is a belügyminiszter hatáskörébe utalta. Ugyancsak a belügyminiszter hatáskörébe tartozik a kör székhelyének a megállapítása is. Nem kell különösen indokolnunk azt, hogy az ország mai helyzetében mily nagy jelentősége van annak, hogy a kisebb falvak is egészségügyi tekintetben megfelelő módon el legyenek látva. Tulajdonképen a falusi nép az, amely az egészségvédelemre ma a legnagyobb mértékben rászorul, mivel éppen a falvakban találjuk a legelhanyagoltabb viszonyokat, de viszont kétségtelen az is, hogy a magyarság jövőjének éppen a falvak a legfontosabb pillérei. A háború után a törvényhatóságok e téren rendkívül sokat tettek, mert belátták azt, hogy a falusi lakosság megfelelő orvosi ellátása nélkülözhetetlen. Mégis — még a legutóbbi időkig is — voltak olyan közegészségügyi körök,

amelyeknek ellátására a körorvos képtelennek bizonyult, egyrészt azért, mert körébe aránytalanul sok község tartozott, másrészt pedig mivel a körhöz tartozó községek földrajzi fekvése, a rossz közutak és a rendelkezésre álló hiányos közlekedési eszközök lehetetlenné tették azt, hogy a körorvos községeit megfelelő időközökben látogatni tudja. Márpedig kétes értékűnek tekinthető az olyan körorvosi működés, amelyik csak azt biztosítja, hogy a körorvos községeit legfeljebb havonta egyszer és akkor is csak futólag látogassa meg. A körorvosi szolgálat ebben a formájában semmiesetre sem elégítheti ki a kör lakosait, mivel ha valaki időközben megbetegedett, akkor vagy az orvost kellett kihozni, ami külön megterhelést jelentett az orvos díjazása tekintetében, vagy pedig az orvoshoz kellett a beteget bevinni, ami viszont a gyógyulást váró betegekre és hozzátartozóira jelentett sokszor legyőzhetetlen nehézséget. Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a községi és körorvos községének elsősorban egészségügyi tanácsadója és nevelője és közegészségügyi szempontból csak másodszorban bír fontossággal az ő gyógyító működése. Tulajdonképpen e kétirányú tevékenysége együttesen eredményezi azt, hogy a körorvosnak működése közegészségügyi szempontból megfelelőjen.

Már az új közegészségügyi törvény értelmében is az egészségügyi kör megállapítására vonatkozó törvényhatósági határozatok minden esetben kormányhatósági jóváhagyást igényeltek; mégis a 39.073/1925. N. M. M. rendelet végrehajtása során — amikor az orvosi körök megosztása tekintetében a törvényhatóságokat újabb megfontolásra hívtuk fel — azt láttuk, hogy sokszor egy-egy orvosi körnek helyes megalkotása igen nagy nehézségbe ütközött. Szorosan körülírt szabályokat az orvosi kör megalkotása tekintetében felvetni nem lehet. Általában irányadó az, hogy hétezernél több lakost még a legkedvezőbb esetben, a legjobb közlekedési viszonyok mellett sem tud egyetlen orvos ellátni. De különösen képtelenség ez akkor, amikor egy-egy orvosi körbe 10—15 község tartozik, mert ezeknek kielégítő egészségügyi gondozása szinte a lehetetlenséggel határos. Említésre érdemes az is, hogy az új egészségügyi törvény megalkotásakor a kormánynak irányelve az volt, hogy különböző vármegyék, vagy járások községei egy orvosi körbe nem csoportosíthatók. A

gyakorlati élet megmutatta, hogy ezt az elvet elfogadni nem lehet. Bár az új körök megosztásánál ezen állásponton túltette magát az egészségügyi kormányzat, mégis azt tapasztalhattuk, hogy az egyes törvényhatóságok az orvosi körök, helyesebben az egészségügyi körök megalkotásánál a községek közigazgatási beosztására is különös tekintettel voltak. Márpedig ebben a kérdésben egyedül az egészségügyi igazgatás követelményei érvényesülhetnek; ennek alapvető gondolata pedig az, hogy elsősorban egészségvédelmi szempontból kell gondoskodni a községek helyes ellátásáról és csak másodsorban lehet a közigazgatási beosztásokra is figyelemmel lenni. Amíg a városokban — amelyek kórházaik és magánorvosaik által is orvosilag jól el vannak látva — 10.000 lakosra is elfogadható egy városi orvos, addig a községekben — főleg kisebb községekről van szó — amelyekben a magánorvosoknak letelepedése is sok nehézségbe ütközik és a szegénybetegek gyógyítása és egészségvédelmi munkája tekintetében is sokkal több tennivalója van a körorvosnak — ez a szám elegendőnek nem tekinthető és az orvosi köröknek a megalakítása különös megfontolást igényel.

Az egészségügyi körök helyes szervezésének előkészítése és keresztülvitele egyike a tiszti orvosi feladatok legszebbikének. Az egészségügyi körök megalkotásánál elsősorban azt kell figyelembe venni, hogy a törvényhatóság hatósági orvosi ellátása hogyan volna a legmegfelelőbb. Ezekre vonatkozólag bennünket elsősorban a helyi viszonyok és körülmények fognak útbaigazítani. Azon a vidéken, ahol endemiákkal kell számolni, ahol nagyobb ipartelepek vannak, vagy egyébként a népnek egészségügyi ellátása akár a táplálkozás hiányos volta, akár pedig a szegénység miatt kifogásolható vagy hiányos, továbbá ahol a közlekedési viszonyok, utak nem megfelelőek, kisebb köröket kell alkotni. Figyelemmel kell lenni a községek gazdasági helyzetére és az orvosi köröket lehetőleg úgy kell megalkotni, hogy mostani beosztásuk megváltoztatása se rőjjön a közületre nagyobb terhet. Leghelyesebb, hogy ha a tisztiorvos ezeket a kérdéseket is elsősorban a község jegyzőjével, majd a járás főszolgabírájával beszéli meg és csak megfelelő előkészítés és az egészségügyi és háztartási kérdések helyes mérlegelése után fog hozzá a tiszti főorvos tervének kiviteléhez, ille-

tőleg megvalósításához (58. pont). A hatósági orvosi törvény a közegészségügyi körök eddigi (törvény előtti) beosztását továbbra is meghagyta, de azok az egészségvédelmi követelmények szerint megváltoztathatók. A törvény életbe léptetése után az „orvosi kör“ elnevezés megszűnt és helyettük „közegészségügyi kör“-t kell érteni. Az általános egészségvédelmi szempontokra figyelemmel helyesebb, ha a belügyminiszter intézi a székhelyeknek a kijelölését is, a közületek jogos igényeinek érvényesülése viszont biztosítva van azáltal, hogy a törvény minden esetben kötelességévé teszi a belügyminiszternek, hogy a törvényhatóság első tisztviselőjét hallgassa meg. A körorvos a közegészségügyi kör székhelyén köteles lakni. Ez alól kivételt csak akkor enged a törvény, ha a körorvos a törvény hatálybalépése előtt is már nem a kör székhelyén lakott. A törvény azonban azt nem engedi meg, hogy a körorvos a közegészségügyi körön kívül lakjék.

A hatósági orvosi törvény 10. §-ának (3) bekezdése értelmében a belügyminiszter az olyan községet, ahol nincs községi orvosi állás rendszeresítve, közegészségügyi körbe osztja be, vagy az orvosi szolgálat szempontjából valamely vele határos megyei városhoz vagy olyan községhez csatolja, amelyben orvosi állás van rendszeresítve. Kétségtelen, hogy ez utóbbira azért van szükség — amint erre már az 1908. évi egészségügyi törvényben is mód nyílt — hogy olyan községek, amelyek orvosi körbe csoportosíthatók nem voltak, viszont közel estek valamely nagyobb községhez vagy városhoz, közegészségügyi szempontból — anélkül, hogy azokkal egy közegészségügyi kört alkotnának — azokhoz csatolhatók legyenek.

60. §. A megyei városi, községi és körorvosi állások elnyerésének feltételei és betöltésének módja.

A hatósági orvosi törvény 11. §-a értelmében a városi, községi és körorvost a belügyminiszter nevezi ki a törvényhatóság első tisztviselőjének meghallgatása után. Városi orvossá csak azt lehet kinevezni, aki a tisztiorvosi vizsgát — a tanfolyam előzetes hallgatása után — sikerrel letette.

Községi vagy körorvossá pedig azt, aki a megfelelő tanfolyam hallgatása után vagy tisztiorvosi, vagy községi orvosi vizsgát tett. A törvény 12. §-a értelmében annak hatálybalépésétől számított 3 éven belül városi orvossá, községi vagy körorvossá olyan orvost is ki lehet nevezni, aki tisztiorvosi, illetőleg községi orvosi vizsgát nem tett. Az ilyen orvos azonban kinevezés esetén az előírt képesítést, a kinevezés napjától számított 3 éven belül, megszerezni köteles, különben állását veszti. A törvény kimondja, hogy ez esetben az állását veszített orvost úgy kell tekinteni, mint akit szolgálatképtelenség okából bocsátottak el. Azokra a községi és körorvosokra, akik már most is ily állást töltenek be, e rendelkezések nem vonatkoznak, így tehát szolgálatukat a községi orvosi, illetőleg tisztiorvosi vizsga nélkül is elláthatják.

A 950/1936. B. M. rendelet értelmében a megüresedett városi, községi és körorvosi állásokat a törvényhatóság első tisztviselője köteles a belügyminiszternek haladéktalanul bejelenteni. A városi, községi és körorvosi állásokat nyilvános pályázat útján töltik be. A pályázatokat városi orvosi állásokra a törvényhatóság első tisztviselője, a községi (kör)-orvosi állásokra pedig az illetékes főszolgabíró írja ki. Állás megüresedése esetén a pályázatot azonnal ki kell írni. A pályázati hirdetményeket úgy a Népegészségügy című hivatalos lapban, mint a vármegyei hivatalos lapban, továbbá valamelyik elterjedt orvosi lapban vagy napilapban közzé kell tenni. A pályázati határidő a hirdetménynek a Népegészségügy című hivatalos lapban történt közzétételétől számított 15 nap. A pályázati kérvényeket mindig a belügyminiszterhez kell címezni. A városi orvosi állásokra a pályázatokat a polgármesternél, a községi (kör)-orvosi állásokra nézve pedig a főszolgabírónál kell benyújtani. A megyei város polgármestere és a főszolgabíró a kérelmeket az alispánhoz terjeszti fel, aki azokat a saját, valamint a kir. tisztifőorvos véleményével kiegészítve 8 napon belül a főispán útján a belügyminiszterhez köteles felterjeszteni. A kinevezés előtt a belügyminiszter az érdekelt várost, illetőleg községet (vagy községeket) köteles meghallgatni. A pályázati kérvényhez a 42. pontban felsorolt mellékleteket kell csatolni. Erre vonatkozólag egyébként a 950/1936. B. M. rendelet 6. §-a

az irányadó. A kinevezett városi, községi vagy körorvos 8 napon belül köteles az állomás helye szerint illetékes megyei város polgármesterénél, illetőleg a főszolgabírónál az eskütételre jelentkezni.

61. A városi, a községi és körorvos illetményei és nyugdíjügye.

A törvényhatósági jogú városi és a megyei városi orvost a törvényhatóság első tisztviselőjének és a közületnek meghallgatása után a belügyminiszter nevezi ki. A törvényhatósági jogú városi orvos kinevezése a IX. fizetési osztályba történik és ebben a fizetési osztályban eltöltött és a fokozatos előlépés alapjául beszámítható hat évi szolgálat után egy ízben a következő fizetési osztály legalacsonyabb fokozatába léptethető elő. A szabályszerű várakozási idő eltelte után a magasabb fokozatokba való előlépés automatikusan történik.

A megyei városi orvos a X. fizetési osztályban kezdi szolgálatát és hat évi kifogástalan szolgálat után a IX. fizetési osztályba léptethető elő. A fizetési osztályokon belül a magasabb fizetési fokozatokba a szabályszerű várakozási idő eltelte után automatikusan történik az előlépés. Magasabb fizetési osztályokba azonban csak azt lehet előléptetni, aki hivatali kötelezettségének kifogástalanul megfelelt (5600/1925. B. M. rendelet).

A törvényhatósági jogú vagy megyei városi orvost magasabb fizetési osztályba nem lehet előléptetni, ha hivatalától fel van függesztve, vagy az utolsó egy éven belül fegyelmi úton egy ízben, vagy az utolsó 3 éven belül két ízben jogerősen pénzbüntetéssel, illetve, ha fegyelmi úton meghatározott ideig a magasabb fizetési osztályba, vagy fizetési fokozatba való előlépésnek elvonásával büntették. Ha a felfüggesztett tisztviselőt utólag jogerősen felmentették, előléptetését a tisztviselő javára visszamenőleg meg lehet állapítani attól az időponttól, amelytől kezdve előléptetésben lett volna részesíthető, ha nem függesztették volna fel.

A városi orvosok fokozatos előléptetését most már a főispán teljesíti és ő nevezi ki őket a magasabb fizetési osztályba is. Anná a városi orvosnál, aki már a hatósági orvosi

törvény életbelépése előtt is városi orvos volt, ha a választás és kinevezés alapján gyakorolt városi orvosi szolgálatában együttesen megszakítás nincs, a teljesített szolgálókat az előlépés szempontjából kell számítani. A határozat azonban belügyminiszteri jóváhagyást igényel. A belügyminiszter döntése ellen a közigazgatási bíróság előtti eljárásnak helye nincs. A városi orvosok mindenkor ugyanazokban az illetményekben részesülnek, mint amelyeket a mindenkor érvényes jogszabályok a hasonló állású és minősítésű állami alkalmazottakra nézve megállapítanak (fizetés, családi pótlék, nyugdíj stb.).

A városi orvos részére utiátalány állapítható meg, ha állandó munkakörének ellátása közben hivatalos utazás szüksége gyakran és rendszeresen forog fenn. Ez esetben azonban a város köteles az évi költségvetési előirányzatban az utiátalány összegét és az utiátalány engedélyezésének indokoltságát egyénenként részletezni. Különmunka-átalányban részesülhet a városi orvos (törvényhatósági és megyei), ha külön megbízás alapján hivatali helyiségén kívül, a hivatalos órákat állandóan és jelentékenyen meghaladó időkből végez munkálatokat. A munkaátalányt mindig a végzett munka arányában kell megállapítani.

A törvényhatóság első tisztviselője a városi orvost (törvényhatósági és megyei városi orvost) a 888/1936. B. M. rendelet 7. §-a értelmében a magánfelek érdekében kifejtett hatósági orvosi tennivalók ellátása fejében — a számadási időszak végével — megfelelő jutalomban részesítheti. Amennyiben a városi orvos, a kir. tiszti orvos helyettesítésére nyer megbízást, az e címen járó kiküldetési illetményeket a belügyi tárca viseli.

A megyei városi orvost az 1927:V. tc. 49. §-a értelmében pótilletményben is lehet részesíteni abban az esetben, hogyha különlegesen nehéz munkát végez és a város anyagi ereje megengedi a pótilletmény adását. A pótilletmény azonban nem lehet több, mint az alapilletmény 50 százaléka. Ezt a pótilletményt nyugellátás szempontjából is be lehet számítani. Nem engedélyezhet azonban a város orvosának pótilletményt, ha a szükséges fedezet csak új közszolgáltatások bevezetésével, vagyis az eddigi közszolgálatok mértékének felemelésével, avagy más, kétségtelenül szükséges kiadási

tételek végleges vagy időközi elhagyásával volna csak előteremthető. A pótilletmény megadása tekintetében a város képviselőtestülete határoz, utólag ehhez kormányhatósági jóváhagyásra van szükség. A városi orvosok egyéb címen, vagy alakban sem a városi képviselőtestülettől, sem a városi üzemektől semmi néven nevezendő illetményben, jutalomban, tiszteletdíjban nem részesíthetők; kivételesen — igen megindokolt esetekben — azonban egyszersmindenkorra szóló jutalom, illetőleg segély engedélyezhető, amennyiben a város költségvetésében „jutalmak és segélyek“ címen előírányzott összeg erre módot ad.

A községi és körorvosok illetményeit, a 62.000/1926. B. M. rendelet rendezte. A községi (kör-) orvos szolgálatát a X. fizetési osztályban kezdi és az itt eltöltött 7 évi tényleges szolgálat után a IX. fizetési osztályba, a IX. fizetési osztályban eltöltött 9 évi tényleges szolgálat után pedig a VIII. fizetési osztályba lép elő. A fizetési osztályba előlépést kizáró okok ugyanazok, mint amit fentebb a városi orvosokra nézve elmondottunk. A fizetési osztály keretében a magasabb fizetési fokozatokba háromévenként lép előre a községi (kör-) orvos. Úgy a fizetési osztályba, mint a fizetési fokozatokba sorozásnál, illetőleg előlépésnél csak azt a tényleges szolgálatot lehet számításba venni, amelyben megszakítás nincs. A tényleges szolgálat minősítésénél a végleges és helyettesi minőségben eltöltött szolgálat között nincs különbség. A tényleges szolgálat megszakításának nem lehet tekinteni, ha a korábbi és az újabb beszámítható tényleges szolgálat közötti idő 30 napot meg nem halad. A községi (kör-) orvosnak állami, vármegyei, vagy városi közigazgatási szolgálati idejét, ha ezekből a szolgálatokból lépett át a községi szolgálatba, a fizetési osztályba és fizetési fokozatba sorozásnál be lehet számítani, ha előbbi állása olyan, vagy magasabb fizetési osztályba volt sorozva, mint amilyen fizetési osztályba a községi állása tartozik. A beszámítás kérdésében a törvényhatóság jóváhagyása mellett a képviselőtestület határoz. A törvényhatóság határozata ellen nincs helye fellebbezésnek. A 62.000/1926. B. M. rendelet, amely első ízben sorozta be a községi tisztviselőket is az állami rendszerű fizetési fokozatokba, elrendelte, hogy a községi orvosokat az eltöltött beszámítható szolgálati idejük alapján, a reájuk

nézve megállapított fizetési osztályokba és fizetési fokoza-
tokba azonnal be kell sorozni. A sorozást olyképen rendelte
el, hogy az addig eltöltött szolgálati időt úgy kell tekinteni,
mintha ennek a rendeletnek a hatálya alatt telt volna el.
Azonban a községi és körorvosi szolgálatból legfeljebb 16
évet lehetett e tekintetben beszámítani.

A községi (kör-) orvos kinevezésénél, ha e rendelet értel-
mében előzetes beszámítható szolgálata van, a belügyminisz-
ter a fizetési osztályt nem jelöli meg, hanem a községi (kör-)
orvost épúgy, mint ahogy a hatósági orvosi törvény életbe-
lépése előtt is, az alispán sorozza be a megfelelő fizetési osz-
tályba, illetőleg fizetési fokozatba. Az alispán a besorozásról
és az illetmény megállapításáról határozatot hoz és erről a
községi (kör-) orvost értesíti. Az alispánnak az illetmény
megállapítása tárgyában hozott határozata ellen, a határozat
kézbesítésétől számított 15 nap alatt a közigazgatási bíróság-
hoz panasszal lehet élni. A fizetés — elsőízben való községi
alkalmazás esetén — attól a naptól jár, amely napon a köz-
ségi alkalmazott hivatalos esküt tett. Előlépés esetében az
újabb fizetés a fizetéshez való jogcím megnyílását követő
hónap első napjától kezdve jár.

A községi és körorvosoknak illetményeit az 1935. évi
július hó 1-től a 4.000/1935. M. E. rendelet értelmében a Köz-
ponti Illetményhivatal utalványozza. Az illetmények fede-
zetéről azonban a jogszabályok értelmében továbbra is a köz-
ségek kötelesek gondoskodni. A községi orvosok illetményeit
tehát teljes egészében az alkalmazó községek, a körorvosok
illetményeit pedig a szövetségben álló községek, a 177.200
—1924. B. M. rendelet 6. §-a értelmében, adóalapjuk ará-
nyában viselik. A községek a 4.000/1935. M. E. ren-
delet értelmében a községi közigazgatási tisztviselők (62.000
—1926. B. M. rendelet) és a községi és körorvosok készpénz-
illetményeinek fedezetére — az illetmények erejéig — első-
sorban a költségvetési egyensúlyuk biztosítására engedélye-
zett államsegélyeket tartoznak, az Illetményhivatalhoz be-
fizetni. Ha az államsegély összege az illetmények fedezé-
sére nem elegendő, vagy ha a község államsegélyben egyálta-
lán nem részesül, a készpénzilletményből az államsegély
levonása után fennmaradó rész, illetve annak teljes összege
a községi pótdoból kell, hogy fedezetet nyerjen és a községi

pótadónak az illetmények fedezésére szolgáló része az illetményhivatalt illeti meg.

A községi (kör-) orvost, a községtől természetben megillető lakásnak legalább 3 szobából és mellékhelyiségekből kell állnia. Ha a községi (kör-) orvos a természetbeni lakást nem veszi igénybe, a fennálló rendeletek szerint az őt megillető lakáspénzt kapja. Természetben kapott lakást azonban az orvos bérbe nem adhatja, ily esetben a lakás felett a község rendelkezik. A községi (kör-) orvos a községtől sem ingyen fűtést, sem ingyen világítást nem igényelhet és ebben nem részesülhet. Ha a községi (kör-) orvost fegyelmi vagy bűnvádi jogerős határozattal hivatalvesztésre ítélik, készpénzfizetését és minden egyéb mellékjárandóságát annak a hónapnak a végével kell szüntetni, amely hónapban a hivatalvesztésre szóló jogerős határozatot neki kézbesítették. Nyugdíjazás, végkielégítés, elhalálozás esetében a fizetést és mellékjárandóságot annak a hónapnak a végével kell szüntetni, amely hónapban magának a nyugdíjazásnak vagy végkielégítésnek ténye jogerőssé vált, illetőleg amely hónapban az elhalálozás történt. Ha a községi (kör-) orvos hivatalát engedély nélkül elhagyja és a főszolgabíró által kibocsátott felhívás ellenére 30 napon belül vissza nem tér, hivatali járandóságait be kell szüntetni.

Ha a községi orvost rendes szolgálati helyén rendelik ki másik községi orvos helyetteséül, helyettes minőségben teljesített szolgálataért díjazásra igénye nincs. Ha azonban szolgálati helyén kívül rendelik ki helyettesül, a szabályok szerint járó napidíjra és utiköltségre, vagy átalányra van igénye. Ha a községi (kör) orvost olyan orvos helyettesíti, akinek nincs más, fizetéssel egybekötött közhivatali állása, a helyettesítés tartama alatt a X. fizetési osztály 3. fokozatának megfelelő fizetést és ennek megfelelő lakáspénzt kap.

A községi (kör) orvost a 888/1936. B. M. rendelet értelmében magánfelek érdekében kifejtett hatósági orvosi tennivalók ellátásáért a magánfelek által e célra befizetett összegből, az alispán a számadási időszak végével, megfelelő jutalomban részesítheti.

A városi és községi (kör-) orvosok egyéb illetménye (családi pótlék, napidíj, kiküldetési és helyettesítési díj, utazási költség, uti-átalány), valamint özvegyeiket és árváikat

megillető nyugdíj, megegyezik a kir. tisztiorvosok illetményeivel és nyugdíjával (44. pont). A városi és községi (kör-) orvosok illetményeit és egyéb járandóságait a város, illetőleg a község viseli, minthogy ők tulajdonképen továbbra is városi, illetőleg községi tisztviselők maradtak (1936:IX. tc. 11. §. (2) bekezdés, 900/1936. B. M. rendelet 17. §-a).

Az 1908:XXXVIII. tc. 21. §-a értelmében a községi (kör-) orvosokat az illető község vagy székhely belterületétől, a község által adott lakás esetében pedig ettől és a körben lakó helyettest saját lakásától két kilométernél távolabb fekvő helyeken fuvar, illetőleg fuvardíj illeti meg. Azt pedig, hogy a körorvosnak, illetőleg helyettesének honnan kezdve van igénye fuvarra, az alispán állapítja meg. Természetben kiszolgáltatandó vagy megváltandó fuvar a községeket terheli, mégpedig: 1. az időszaki látogatások és rendelések teljesítése esetében (900/1936. B. M. rendelet 25. §); 2. az általános közegészségügyi szolgálat végzése (900—1936. B. M. rendelet 25. §); 3. a szegénybetegek látogatása (900/1936. B. M. rendelet 24. §); 4. a himlőoltás és újraoltás végzése alkalmával (900/1936. B. M. rendelet 19. §.). A község az őt terhelő fuvar a községi (kör-) orvos kérelmére vagy beleegyezésével utiátalánnyal válthatja meg. A székhelyül szolgáló község azonban az utiátalányhoz való hozzájárulással meg nem terhelhető, kivéve, ha hozzá két kilométernél távolabb eső kültelek, illetőleg tanya is tartozik. Mint-hogy az átalány annak a fuvardíjnak a megváltása, amely a fentiek szerint a községet terheli, az átalányba — a hivatalos kiszállás esetén kívül — a fizetésre képes és köteleseket terhelő fuvar (fuvardíjat) beszámítani nem lehet; fuvar vagy fuvardíj tehát a magánbetegektől minden más esetben külön jár akkor is, ha az orvosnak egyébként átalánya van. A községeket terhelő fuvar természetben való szolgáltatásának módozataira és a fuvardíj, illetőleg az utiátalány mértékére nézve minden törvényhatóság köteles szabályrendeletet alkotni. Ebben a szabályrendeletben a fuvardíjat és az utiátalányt valamennyi község (kör-) orvosára nézve, de nem egyformán, hanem mindegyikre nézve külön, a különleges helyi viszonyok lelkiismeretes mérlegelésével kell megállapítani. A község nem kötelezhető egyébként arra, hogy az őt terhelő fuvar utiátalánnyal megváltsa. A vármegyei szabályrendelet-

ben megállapított útiátalány tehát csak abban az esetben emelkedik érvényre, ha a megváltást a község a községi (kör-) orvos kérelmére vagy beleegyezésével önként elhatározta. Ha a körorvos — hivatalos kiszállás esetén kívül — ugyanabban a községben több magánbeteget látogat meg, a fuvardíjat csak egyszer számíthatja fel és ezt azok, akiknél gyógykezelés céljából megjelent, egyenlő arányban viselik. Ha pedig a körorvos ugyanegy útban különböző községekben lakó magánbetegeket látogat meg, akkor a fuvardíj szintén csak egyszer számítható fel és ez az egyes feleket a községeknek egymástól való távolsága arányában terheli. A fuvardíj mértékének a megállapítása mindenesetre nagy megfontolást igényel úgy a község, mint a törvényhatóság részéről. A közegészségügyi szolgálat helyes ellátása érdekében rendkívül kívánatos az, hogy a fuvardíjnak a mértékét méltányosan állapítsák meg. A fuvardíjnak, illetőleg a fuvarátalánynak túl alacsony mértékben való megállapítása azt eredményezheti, hogy az orvosok a külső szolgálat ellátására éppen anyagi érdekeik miatt nem szívesen vállalkoznak. A fuvardíjat úgy kell megállapítani, hogy az orvosnak a fuvarozással járó készkiadásai feltétlen megtérüljenek, viszont az orvost igénybevevő felekre nézve se jelentsen az túlságos megterhelést. Leghelyesebb, hogy ha annyi fuvardíjat állapítanak meg, amennyiért azon a vidéken fuvart tényleg lehet kapni.

Az 1908:XXXVIII. tc. 21. §-a megengedte, hogy az orvos fuvardíja a belügyi tárca terhére számoltassék el abban az esetben, ha a hatóság a hevenyfertőző betegségek elterjedésének megakadályozása, vagy az óvintézkedések ellenőrzése céljából a fertőzött községek gyakoribb látogatását rendelte el, ha a községek e célra a fuvardíjat természetben kiszolgáltatni képtelenek. Ez azonban a 6000/1931. M. E. rendelet hatálybalépésével megszűnt, mert e rendelet 15. §-a értelmében az ily címen felmerült költségeket is a község köteles viselni.

62. A városi, községi és körorvosok szabadsága és helyettesi teendői.

A törvényhatósági jogú és a megyei városi orvost ugyanolyan szabadságidő illeti meg, mint a törvényhatóságban általában a főiskolát végzett tisztviselőket. Ez a szabadság-

idő törvényhatóságok szerint különbözőképen 4—6 hétben van megállapítva.

Az 1908:XXXVIII. tc. 24. §-a értelmében a községi (kör-) orvosnak évenként 3 heti szabadságra van igénye. Ezt a szabadságot a kir. tisztifőorvos és a járási főszolgabíró meghallgatása után az alispán engedélyezi. A szabadságidő engedélyezésénél mindig tekintettel kell lenni arra, hogy a szolgálat követelményei ezáltal hátrányt ne szenvedjenek. A szabadságidőnek engedély nélkül való igénybevétele, valamint bármily engedély nélküli eltávozás, fegyelmi vétséget képez.

A törvényhatósági városi orvos állásának üresedése esetén, vagy ha az orvos állásától fel van függesztve, a helyettesítésről az 1886:XXI. tc. 87. §-a értelmében a főispán gondoskodik.

Megyei városi orvos helyettesítése iránt az 1886:XXII. tc. 84. §-a értelmében a város képviselőtestülete intézkedik.

A községi (kör-) orvos helyettesítéséről, akár szabadság, akár betegség vagy az állás betöltetlensége esetében, a kir. tiszti főorvos és járási főszolgabíró meghallgatása után az alispán intézkedik. Abban az esetben azonban, ha a véglegesen megüresedett községi (kör-) orvosi állás 3 ízben hirdetett pályázat után sem lenne betölthető, a helyettesítés iránt a belügyminiszter intézkedik. A községi (kör-) orvosnak helyettesítésével elsősorban valamely más községi vagy körorvost kell megbízni. Oly községben, ahol több községi orvos van, a helyettesítést a másik községi orvos köteles ellátni. A községi (kör-) orvos köteles a helyettesítési megbízást elfogadni és a helyettesítést a jogszabályban megállapított fuvardíjon kívül más külön díjazás nélkül teljesíteni. Indokolt esetben a helyettesítéssel olyan magánorvost is meg lehet bízni, aki a községben (körben) lakik. Sőt körorvos helyettesítésével indokolt esetben, az egészségügyi kör községeinek célszerű felosztása mellett, egynél több orvos is megbízható. Abban az esetben, ha a magánorvos helyettesítésre díjazás nélkül nem vállalkozik, tiszteletdíját a törvényhatóság első tisztségviselője állapítja meg, mégpedig olyképen, hogy fizetésül legfeljebb a X. fizetési osztály 3. fokozatának megfelelő illetményeket lehet megállapítani. A helyettesítés költségei a községet, illetőleg körorvosnál a köz-

egészségügyi kört alkotó községeket terhelik. Megyei városnál a városi orvosnak a helyettesítéséről, amennyiben a városnak erre külön szabályrendelete nincs — analogia legis alapján — ugyanezen elvek szerint kell gondoskodni. Amennyiben akár a törvényhatósági jogú városi orvost, akár a megyei városi, vagy községi (kör-)orvost tanulmány szempontjából, felettes hatósága utánképző tanfolyamok hallgatására kötelezi, vagy utasítja, ezt a rendes szabadságidőbe beszámítani nem lehet.

A községi (kör-) orvosok szabadságidejét leghelyesebb, ha a kir. tiszti orvos meghallgatása mellett a kir. tiszti főorvos állítja össze olyképen, hogy a szabadságidő engedélyezésénél egymással szomszédos községek orvosainak szabadságára is figyelemmel van és különös gondot fordít arra, hogy e községek orvosainak szabadsága ne essék ugyanegy időre. A 132.100/1908. B. M. rendelet 24. §-a értelmében 1 napnál nem hosszabb időre a községi (kör-) orvos engedély nélkül távozhatik, 2 naptól 4 napig terjedő szabadságot a kir. tiszti orvos meghallgatásával a járási főszolgabíró engedélyezhet részére. Ebben az esetben azonban a községi (kör-) orvos helyettesről gondoskodni köteles. Ezt a szabadságot a főszolgabíró esetről-esetre jelenti az alispánnak. Ez mind a törvényhatósági jogú, mind a megyei városi orvosra megfelelően vonatkozik. Kivételesen indokolt esetekben a községi (kör-) orvosnak járó 3 heti szabadságidő meghosszabbítható. Általában szabály az, hogy az előírt 3 heti szabadságidőt egyfolytában kell kivenni, azonban amennyiben a szolgálat érdeke úgy kívánja, az orvos szabadsága több részletben is engedélyezhető. Általában azonban a kir. tiszti főorvosnak gondoskodni kell arról, hogy hatósági orvosai szabadságukat zavartalanul igénybe vehessék. A községi (kör-) orvos fuvarátalányának a helyettesítés tartamára eső aránylagos része a helyettest illeti.

Leghelyesebb, ha a községi (kör-) orvos szabadság iránti kérvényét a kir. tiszti orvos útján nyújtja be a főszolgabíróhoz és az továbbítja ezt az alispánhoz. Helyes intézkedése volt a hatósági orvosi törvénynek az, hogy a községi (kör-) orvos a helyettesi megbízást elfogadni és a helyettesítést külön fizetés nélkül teljesíteni tartozik. Abban az esetben, hogy ha a kir. tiszti orvost, a városi, illetőleg községi (kör-) orvos helyettesíti (csakis olyan helyettesítheti, aki tiszti

orvosi képesítéssel rendelkeznek), ebben az esetben a helyettesítés kiküldetési illetményeit a belügyi tárca viseli (900—1936. B. M. rendelet 15. §-a).

63. A megyei városi, a községi és körorvosok munkaköre és hatósági orvosi szolgálata.

A hatósági orvosi törvény 1. §-a a városi, községi és körorvosokat is hatósági orvosokká nyilvánította. A községi és körorvosnak, valamint a megyei városi orvosnak munkakörét az 1908:XXXVIII. törvénycikk 9. §-a szabályozta, de ezt a hatósági orvosi törvény hatálytalanította. A városi, községi és körorvosnak munkakörét ma a 900/1936. B. M. rendelet 24., illetőleg 25. §-a állapítja meg. Ennek értelmében ő városának, községének, illetőleg körének első sorban gyógyító orvosa, aki azonban az egészségügyi közigazgatási és az egészségvédelmi szolgálatban is közreműködni köteles. Feladata, hogy működési területén mindazokat a jelenségeket megfigyelje, amelyek a közegészségügy előmozdítására, vagy hátrányára szolgálnak. E téren előforduló megfigyeléseiről azonnal köteles felettes kir. tiszti orvosának, törvényhatósági jogú városban pedig tiszti főorvosának, illetőleg elsőfokú egészségügyi hatóságának jelentést tenni és arról azokat tájékoztatni. Különösen figyelemmel van a fertőző betegségek elterjedésének megakadályozására, végrehajtja mindazokat a rendelkezéseket, amelyeket ebben a tekintetben hatáskörébe utalnak, vezeti a járványkórházat és végzi az elrendelt védőoltásokat. Ezzel függ össze az ivóvíz- és élelmiszerellátás ellenőrzése is. Sajnos, a rendelet újra kötelezte a községi orvosokat a húsvizsgálat teljesítésére, ami — éppen azok beteggyógyítási feladata miatt — semmiképpen sem volna megengedhető.

A városi és községi (kör-) orvos csak a törvényhatósági bizottság, illetőleg megyei városban a képviselőtestület által szabályrendeletileg megállapított rendelési, beteglátogatási és műtéti díjakat számíthatja fel. Hét évesnél fiatalabb gyermekek gyógyításánál a rendelési vagy beteglátogatási díjnak azonban csak fele számítható fel. A rendelési és beteglátogatási díjakat vagy külön állapítják meg a kör minden

községére nézve, vagy — a székhelytől való távolságra tekintet nélkül — azonos összegben. Utóbbi esetben a törvényhatóság szabályrendelettel távolságdíjat állapít meg a körorvos részére az oda- és visszautazással járó időveszteség kárpótlásául.

A község köteles a községi (kör-) orvos részére megfelelő rendelőhelyiséget rendelkezésére bocsátani. Amennyiben a község ezt vonakodna teljesíteni, úgy a rendelőhelyiséget szükség esetén a törvényhatóság első tisztviselője jelöli ki.

A községi és körorvos, valamint a városi orvos kötelesek a kisdiedóvó intézeteket és az elemi iskolákat egészségügyi szempontból ellenőrizni, székhelyeiken a halottkémlést teljesíteni, azonban a székhelyükön kívül fekvő pusztákra nézve a halottkémlési kötelezettséget a törvényhatóság első tisztviselője állapítja meg. A halottkémlést szegényeknek ingyen kell végezni, egyébként a törvényhatóság által szabályrendeletileg megállapított díjazás ellenében. A halottkémlésért számítható díjat teljes egészében ki kell szolgáltatni a halottvizsgálatot teljesítő városi, illetőleg községi (kör-) orvosnak.

A városi, községi és körorvos az orvos-rendőri és a törvényszéki orvosi boncolásoknál közreműködni tartozik.

A körorvos köteles a törvényhatóság első tisztviselője által előre meghatározott és megfelelően közhírré tett napokon közegészségügyi köre községeiben időszakos látogatásokat tenni és ezt a község házában levő működési naplóba bejegyezni. Úgy a városi, mint a községi és körorvos köteles vezetni azokat a nyilvántartásokat, amelyeket valamely jogszabály, vagy felsőbb rendelkezés köteleességévé tesz és teljesíteni mindazokat a feladatokat, amelyeket valamely jogszabály vagy felsőbb rendelkezés feladatkörébe utal.

A megyei városokban az ügyvezető orvosi teendőket a kir. tiszti orvos vette át; minthogy azonban egyes megyei városokban és községekben több városi, illetőleg községi orvos van, a városnak, illetve a községnek autonóm jogkörén belül szabályrendeletileg (szervezeti szabályzatában) kell meghatározni az egyes hatósági orvosoknak munkakörét és azoknak egymáshoz való jogviszonyát.

64. A városi, községi és körorvosok fegyelmi szabályzatának ismertetése és magyarázata.

A városi, községi és körorvosok fegyelmi szabályzata sok tekintetben megegyezik a kir. tiszti főorvosok, illetőleg a kir. tiszti orvosok fegyelmi szabályzatával. A törvényhatósági városi orvosok (sőt a törvényhatósági tiszti főorvos és járási tiszti orvos) fegyelmi szabályzatáról azelőtt az 1886. évi XXIII. tc. intézkedett. Az 1929:XXX. törvénycikk azonban IV. részében a törvényhatósági és községi tisztviselők fegyelmi szabályzatát egységesen szabályozta. A fegyelmi eljárásnak a perrendje a fegyelmi eljárás okai, a fegyelmi elrendelése, a vizsgáló biztos kirendelése, fegyelmi vizsgálat lefolytatása, közbíró indítványa, a lemondás feltételei teljesen azonosak a 750/1936. B. M. rendeletben a kir. tiszti főorvosok, illetőleg kir. tiszti orvosokra megállapított fegyelmi szabályzattal (l. 48. pont). A rendbüntetés kiszabásának okai ugyanazok, mint a kir. tiszti orvosoknál. A rendbüntetést azonban bármelyik felügyelő hatósága kiszabhatja, így tehát a községi és körorvosnál a főszolgabírótól, a városi orvosnál pedig a polgármestertől kezdve összes felsőbbsege élhet ezzel a joggal.

A fegyelmi eljárást elrendelheti a községi és körorvos ellen a járási főszolgabíró, az alispán, a közigazgatási bizottság, a kisgyűlés, a törvényhatósági bizottság közgyűlése, a főispán és a belügyminiszter. A megyei városi orvos ellen a polgármester, a képviselőtestület, az alispán, a közigazgatási bizottság, a kisgyűlés, a törvényhatósági bizottság közgyűlése, a főispán és a belügyminiszter. A törvényhatósági városi orvos ellen a polgármester, a főispán, a közigazgatási bizottság, a kisgyűlés, a törvényhatósági bizottság közgyűlése, a belügyminiszter és a tárcája körébe eső ügyekben a belügyminiszterrel egyetértve bármelyik szakminiszter. Felfüggeszteni a községi (kör-) és városi orvost mindazok a hatóságok jogosultak, akik egyébként a fegyelmi eljárás elrendelésére is jogosultsággal bírnak. A községi és körorvos fegyelmi ügyében elsőfokon bíraskodik az alispán, megyei városi orvos fegyelmi ügyében szintén az alispán, törvényhatósági városi orvos fegyelmi ügyében a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya. A községi és körorvos, valamint a megyei

városi orvos fegyelmi ügyében másodfokon a közigazgatási bizottság fegyelmi válaszmánya, a törvényhatósági városi orvos fegyelmi ügyében pedig a fegyelmi bíróság.

A községi (kör-) és megyei városi orvos fegyelmi ügyében harmadfokon a fegyelmi bírósághoz csak akkor lehet fellebbezéssel élni, ha a fegyelmi válaszmány másodfokú határozatában a szolgálattól felmentést, vagy hivatalvesztés-büntetést állapított meg. Ha pedig eljárásában jogszabálysértést követett el, ez esetben felülvizsgálati kérelemmel lehet élni. Ha a községi, kör-, vagy a megyei városi orvos a törvényhatósági városi orvossal együtt követett el valamely fegyelmi vétséget, ebben az esetben valamennyiük felett már elsőfokon a közigazgatási bizottság fegyelmi válaszmánya ítélt. A fegyelmi eljárásra az az elsőfokú fegyelmi hatóság illetékes, amelynek területén a tisztviselő a fegyelmi eljárás elrendelésének idejében tényleges szolgálatot teljesített. Több orvos közös fegyelmi ügyében a tényleges szolgálatban álló hatósági orvosok bármelyikének illetékes fegyelmi hatósága eljárhat, ha az eljárás alatt állók egyike sem tartozik magasabb hatáskörű fegyelmi hatóság alá (ha mindegyik községi, körorvosi, vagy megyei városi orvosi szolgálatot teljesít). Az eljárásra jogosult fegyelmi hatóságok közül az, amelyik a többit megelőzte, az egész eljárás lefolytatására illetékes marad. Nyugdíjas orvos fegyelmi ügyében az a hatóság illetékes, amelynek területén az orvos legutoljára teljesített tényleges szolgálatot. Ha vita merül fel a fegyelmi hatóság illetékessége kérdésében, a belügyminiszter végérvényesen dönt. Ha a fegyelmi eljárás alá vont orvos a fegyelmi hatóság egy vagy több tagjával olyan viszonyban áll, amely miatt elfogulatlan és tárgyilagos fegyelmi határozat hozatala veszélyeztetettnek látszik (rokonság, sógorság, per, ellenségeskedés stb.), az érdekelt felek bármelyikének kérelmére, vagy hivatalos előterjesztés alapján a belügyminiszter más fegyelmi hatóságot jelölhet ki. A községi és körorvos, megyei városi, vagy törvényhatósági városi orvos fegyelmi ügyében végsőfokon a belügyminiszter elnöklete alatt álló fegyelmi bíróság határoz. Ez áll: két közigazgatási bíróból és két belügyminisztériumi, legalább is V. fizetési osztályba tartozó tisztviselőből. A két közigazgatási bírót a közigazgatási bíróság elnöke esetenként jelöli ki, az

általános közigazgatási osztályba beosztott ítélőbírák közül. A belügyminiszter évenként jelöli ki egy vagy több helyettesét és a belügyminisztérium IV. és V. fizetési osztályába sorozott tisztviselők közül esetenként, sorsolás útján két tagot. Az a miniszteri tisztviselő, aki a fegyelmi bíróságban elsőízben vesz részt, működésének megkezdése előtt az elnök kezébe esküt köteles tenni. A fegyelmi bíróság előadóját, aki egyúttal a jegyzői teendőket is végzi, a belügyminiszter esetről-esetre jelöli ki. Az előadó azonban a fegyelmi bíróságnak nem tagja, őt szavazati jog nem illeti meg. A fegyelmi hatóságok elnökének, tagjainak és előadójának kizárására nézve az 1929:XXX. tc. 81. §-ának (4) és (5) bekezdésében a vizsgálobiztosra megállapított rendelkezések az irányadók (l. a tisztiorvosok fegyelmi szabályzatánál 48. pontban elmondottakat). A fegyelmi tárgyalás elsőfokon rendszerint, felsőbb fokokon mindig írásbeli; szóbeli tárgyalásnak csak abban az esetben lehet helye, ha azt a fegyelmi eljárás alá vont tisztviselő valamelyike kéri, vagy a szóbeli tárgyalást a törvényhatóság első tisztviselője, illetőleg a fegyelmi választmány elnöke valamely okból szükségesnek tartja. A szóbeli tárgyalást az orvosnak a vádindítványra tehető észrevételek benyújtási határideje alatt kell kérni. Szóbeli tárgyaláson nincs azonban helye közvetlen bizonyításfelvételnek. Azonban írásbeli tárgyaláson is a fegyelmi eljárás alatt álló tisztviselő és védője, valamint a panaszos jelen lehet és az eljárás alatt álló tisztviselő a tárgyalás befejezése után védelmét személyesen is előadhatja. A vádló indítványához a bíróság kötve nincs. A fegyelmi határozatot a tisztviselő terhére is megváltoztathatja a felettes hatóság. A tárgyalás befejezése után a társas fegyelmi hatóság mindig zárt ülésben, titkos szavazással határoz. A fegyelmi határozatban mindig meg kell állapítani a fegyelmi eljárás költségeit és azt, hogy azokat ki, esetleg milyen arányban köteles viselni. Az eljárási költségeket közadók módjára kell behajtani. Ha azonban az orvossal szemben vagyoni felelősség vagy kártérítési kötelezettség megállapítása válik szükségessé, ez a rendes bíróság hatáskörébe tartozik. A fegyelmi határozatot a jelenlevő felek előtt mindig ki kell hirdetni, de ezt írásban is ki kell kézbesíteni.

A városi, községi és körorvosok ellen kiszabható bünte-

tések a következők: 1. rosszalás, 2. pénzbüntetés, 3. az előlépés elvonása, 4. a szolgálattól felmentés, 5. a hivatalvesztés a hozzátartozók ellátási igényének érintetlenül hagyásával, 6. hivatalvesztés a hozzátartozók ellátási igényének elvonásával. A pénzbüntetés 10 pengőnél kevesebb és 1.000 pengőnél több nem lehet, azt közzadók módjára kell behajtani és a törvényhatósági szegényalap javára kell fordítani. Az előlépés elvonása abban áll, hogy a tisztviselő meghatározott idő alatt — mely 3 évnél hosszabb nem lehet — magasabb fizetési osztályba, vagy magasabb fizetési fokozatba nem léphet, illetőleg nem léptethető elő, sem magasabb állásban nem alkalmazható, illetőleg nem nevezhető ki. (Az előlépés elvonása azzal a határnappal kezdődik, amellyel a tisztviselőre nézve az előlépés lehetősége megnyílt, de a fegyelmi határozat jogerőre emelkedése napjától számított 5 éven túl nem terjedhet.) A szolgálattól felmentés a kényszernyugdíjazással egyenlő (1912: LXV. tc. 35. §-a). A hivatalvesztés a tisztviselő állásának és ezzel összekötött címnek, rangnak, illetménynek, ellátási igénynek és minden egyéb kedvezménynek elvesztését vonja maga után. Nyugdíjas tisztviselőre csak hivatalvesztés-büntetést lehet megállapítani; ha enyhébb büntetés alkalmazása lenne indokolt, a fegyelmi vétséget meg kell állapítani, a büntetés kiszabását ellenben mellőzni kell. A jogerőre emelkedett fegyelmi büntetéseket a tisztviselő személyi táblázatába be kell jegyezni. A rosszalás erkölcsi hatálya egy év alatt, a pénzbüntetésé 2 év alatt, az előlépés elvonása 3 év alatt szűnik meg és annak megszüntét is a tisztviselő személyi táblázatába kell feljegyezni. Ez azonban nem azt jelenti, mintha a fegyelmi büntetés nyoma ezzel eltűnne, hanem csak azt, hogy a megszünt erkölcsi hatályú fegyelmi büntetésnek nincs többé jogkövetkezménye; ezután tehát csak figyelmeztetésül szolgál a tisztviselő egyéni megbízhatósága tekintetében. Fegyelmi büntetés (vagy erkölcsi hatálya) alatt álló tisztviselő jutalomban nem részesíthető.

Azt az orvost, akit a szolgálattól fegyelmi határozattal felmentettek, csak a minisztertanács engedélyével lehet újra alkalmazni. Ez tehát azt is jelenti, hogy ez esetben a fegyelmi határozatnak erkölcsi hatálya alól csak a minisztertanács mentesítheti az orvost. A hivatalvesztésre ítélt orvost (köz-

ségi, kör- és városi orvos) többé törvényhatósági és községi szolgálatra nem lehet alkalmazni, tehát ennek erkölcsi hatálya egyáltalán nem szűnik meg.

Fegyelmi eljárás — elévülés folytán — nem indítható meg az orvos ellen, ha a fegyelmi vétség (mulasztás) elkövetésétől számítva 3 év elmúlt. Az elévülés tulajdonképpen azt jelenti, hogy az államnak, illetőleg a hatóságnak a büntetés kiszabásához fűzött jogigénye megszűnik. Ha azonban a fegyelmi vétség olyan súlyos, hogy szolgálattól-felmentés, vagy hivatalvesztés-büntetést vonhat maga után, 10 év az elévülési idő. Ha a fegyelmi vétség valamely büntetőtörvénybe ütközik, az elévülés időtartama nem lehet rövidebb annál, mint amit a törvény az illető bűncselekményre megállapít. (A büntetőeljárás elévül bűntetteknél 20, 15, illetve 5 év elteltével aszerint, amint az elkövetett bűntettre halál vagy életfogytiglani fegyházbüntetés, 10 éven felüli vagy 5 évi, illetve 5 éven aluli szabadságvesztésbüntetés van megállapítva. Vétségek 3 év elteltével évülnek el.) A fegyelmi eljárás bármikor megindítható olyan bűncselekmény miatt, amelyet a tisztviselő 24. életévének betöltése után nyereségvágyból, vagy aljas indokból követett el. Ez a rendelkezés irányadó arra a tisztviselőre is, akit az 1921:III. tc. 1—8. §-ában ütköző bűncselekmények valamelyike miatt ítélnék el. Az elévülést azonban félbeszakítja a fegyelmi vagy felügyelő hatóságok valamelyikének a fegyelmi vétség miatt a tisztviselő ellen irányult határozata vagy intézkedése. A határozat vagy intézkedés napján azonban az elévülés újra kezdődik. Az elévülés kizárja a fegyelmi büntetés végrehajtását is, a fegyelmi büntetést megállapító határozat jogerőre emelkedésétől számított 3 év múltán. Az elévülést itt is félbeszakítja az illetékes hatóságnak a fegyelmi büntetés végrehajtására irányzott bármely cselekménye. Ha azonban a fegyelmi bíróság szolgálattól felmentést, vagy hivatalvesztés-büntetést mondott ki, annak végrehajthatósága nem évül el soha.

Az elsőfokú fegyelmi hatóság határozata ellen fellebbezéssel élhet az elítélt orvos, a főispán (főpolgármester), annak az önkormányzati testületnek a képviselője, amelynek az eljárás alatt álló orvos szolgálatában áll, tehát a község, a város, a közsédlő (ha ez utóbbi nem fellebbezett, a pana-

szos magánfél is). A fellebbezést a fegyelmi határozat kihirdetését, illetőleg kézbesítését követő naptól számított 15 napon belül kell beadni. A fellebbezést rendszerint írásban és két példányban kell benyújtani. A másodpéldányt, ha az elítélt orvos élt fellebbezéssel: a közvádlnak, ha pedig a közvádlnak élt fellebbezéssel: az orvosnak kell kézbesíteni, aki erre észrevételeit 8 nap alatt írásban előterjesztheti. A fellebbezést élő szóval is elő lehet terjeszteni és azt mindig az elsőfokon eljáró hatóságnál kell beadni.

A felsőbbfokú fegyelmi hatóság az alsóbbfokon hozott fegyelmi határozatot az elítélt orvos terhére még akkor is megváltoztathatja, ha az ellen csak az orvos élt fellebbezéssel. Ezért ajánlatos, hogy az elítélt orvos fellebbezéssel csak akkor éljen, amikor határozottan érzi, hogy indokai nyilvánvalóan jogosak és állításait elfogadható módon bizonyítani is tudja.

Fegyelmi ügyben hozott érdemleges határozat, jogerőre emelkedése után, csak újrafelvételi kérelemmel támadható meg és a jogerős fegyelmi határozatnak felülvizsgálására a közigazgatási bíróságnak még illetményigények címén sincs hatásköre; tehát az ellen a közigazgatási bírósághoz panasszal élni nem lehet. Ez tulajdonképpen abban leli magyarázatát, hogy a hivatalvesztésre szóló fegyelmi határozatok mindenkor a fegyelmi bíróság elé vihetők, amelynek ítélethozatalában a közigazgatási bíróság ítélőbírái is résztvesznek.

Ha a fegyelmi eljárást az orvos ellen olyan ügyben rendelték el, amely valamely bűncselekmény tényálladékát kimeríteni látszik, a fegyelmi ügyben eljáró hatóság köteles erről a királyi ügyészséget, vagy járásbíróságot — a bűnvádi eljárás megindításához szükséges adatok közlése mellett — azonnal értesíteni. A bűnvádi eljárás befejezéséig a fegyelmi eljárást függőben kell tartani. Ha azonban a bűnvádi eljárástól függetlenül is megállapítható a fegyelmi véttség és az olyan súlyos, hogy amiatt hivatalvesztés-büntetést kell alkalmazni, a fegyelmi eljárást a bűnvádi eljárásra tekintet nélkül is be lehet fejezni. Ha az orvos ellen valamely büntető bíróság rendelte el a bűnügyi vizsgálatot, erről az illető törvényhatóság első tisztviselőjét azonnal értesítenie kell, aki ily esetben a fegyelmi eljárás haladéktalan elrendelése iránt intézkedni köteles. Városi, községi (kör-) orvos

bűnügyében hozott jogerős ítéletet haladéktalanul közölni kell a törvényhatóság első tisztviselőjével. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a fegyelmi eljárás lefolytatásának nem lehet akadálya az a körülmény, hogy a büntető bíróság a városi, községi vagy körorvos ügyében felmentő ítéletet hozott. Abban az esetben, ha a büntető bíróság az orvost jogerősen hivatalvesztésre ítélte, közvetlen felettes hatósága nyomban köteles hivatalából eltávolítani és erről az elsőfokú fegyelmi hatóságot értesíteni; ez azután a hozzátartozók ellátása kérdésében a fegyelmi eljárás szabályai szerint határoz. Az olyan tisztviselőt, akit a büntető bíróság hivatalvesztésre ítelt, többé közszolgálatban alkalmazni nem lehet.

A fegyelmi eljárás során szükséges tanukihallgatásokról külön rendelet, a 44/1930. B. M. eln. rendelet, intézkedik. Ennek értelmében mindenki, akinek a fegyelmi tárgyalás alatt álló cselekményről vagy mulasztásról közvetlen úton tudomása van, felhívásra köteles tanuvallomást tenni és azt esküvel megerősíteni. Ebből kifolyólag tehát mindenki köteles a vizsgálóbiztos, vagy a bizonyítás felvételével megbízott közigazgatási hatóság idézésére tanukénti kihallgatása végett megjelenni. Nem hallgatható ki azonban tanuként: 1. a lelkész arra nézve, amit vele gyónásban, vagy egyébként a titoktartás egyházi kötelezettsége alatt közöltek; 2. a védő arra nézve, amit vele a tisztviselő, mint védőjével közölt; 3. a közszolgálatban álló, vagy állott egyén oly körülményekre nézve, amelyeknek feltárásával hivatali vagy szolgálati titoktartás kötelezettségét sértené meg, hacsak ezen kötelezettsége alól illetékes feljebbvaló hatósága fel nem mentette. A felmentés csak akkor tagadható meg, ha annak megadása közérdekbe ütközik. A fenti rendelkezés ellenére tett vallomást semmisnek kell tekinteni.

A tanuzás kötelezettsége alól mentes és ha vallani hajlandó is, az eskü letévésére nem kötelezhető: 1. az eljárás alatt álló tisztviselő fel- vagy lemenő ágbeli rokona, sógora, unokatestvére, vagy ennél közelebbi oldalrokona, házastársa vagy jegyese, házastársának testvére, testvérének házastársa, örökbefogadó, vagy nevelőszülője, örökbefogadott vagy nevelt gyermeke, gyámja vagy gondnoka, gyámoltja vagy gondnokoltja, mégpedig a házastársi vagy sógorsági viszonyban levőkre nézve tekintet nélkül arra, hogy fennáll-e még

az a házasság, amelyen ez a viszony alapszik; 2. az ügyvéd, a közjegyző, az orvos, a gyógyszerész, a szülésznő és segédjük arra nézve, amit valaki a hivatásával vele járó bizalomnál fogva titoktartás kötelezettségével bízott rájuk, ha csak megbízójuk őket a titoktartás alól fel nem mentette. Ha a tanu az eljárás alatt álló több tisztviselő közül, csak egyhez vagy egyesekhez áll a fent megjelölt viszonyban, a tanu-vallomást a többiekre nézve csak akkor tagadhatja meg, ha vallomását nem lehet elkülöníteni. Nem szabad megesketni azt a tanut vallomására: 1. aki gyanú alatt áll, hogy azt a cselekményt, melyre nézve kihallgatják, maga követte el, vagy hogy annak részese; 2. aki hamistanuzás vagy hamis eskü miatt már el volt ítélve, még ha büntetését kiállotta is; 3. aki a kihallgatáskor életének 14. évét még nem töltötte be; 4. aki testi vagy elmebeli fogyatkozása miatt a valót nem tudhatta meg, így azt közölni nem tudja, vagy akinek értelme fejletlenségénél vagy gyengeségénél fogva az eskü lényegéről és fontosságáról nincs kellő fogalma; 5. azt, akiről kitűnik, hogy az eljárás alatt álló tisztviselővel olyan ellenségeskedésben áll, amely vallomását kétségessé teszi; 6. akinek vallomása valamely lényeges körülményre nézve valótlannak bizonyult és nem mutatható ki, hogy csak tévedésből tett valótlan vallomást.

65. A hatósági orvosok (városi, községi és körorvosok) nyilvántartásai és időszaki jelentései.

A városi, községi és körorvos működési körének és területének megfelelőleg vezeti nyilvántartásait és időszaki jelentéseit is ezek alapján terjeszti be. Ő is köteles „Havi jelentés“-t tenni, melyet a kir. tiszti orvoshoz kell benyújtania. Vezetnie kell ugyanazokat a nyilvántartásokat és naplókat, mint a tiszti orvosoknak. Ezért azokat újólagnem részletezzük, hanem utalunk munkánk 49. pontjára. Megjegyezzük azonban, hogy míg a kir. tiszti főorvosok és tiszti orvosok azoknak nagy részét csak számszerűleg — működési területükről összesítve — vezetik, addig azok a városi, községi és körorvosok által részletes adatokkal vezetendők. A fertőző betegségek törzskönyvére, valamint e betegségekkel

kapcsolatban felmerült helyzetjelentésekre, heti-, távirati- és zárójelentésekre vonatkozólag a 36.500/1930. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer VII. kötet 258. oldal) nyújt felvilágosítást. A trachoma-vizsgálatokról január és július hó elején nyújtja be félévi jelentését a kir. tiszti orvoshoz, a belügyminiszterhez való felterjesztés végett. A himlőoltási jegyzőkönyveket pedig ugyanily módon minden év október elsején. A halottvizsgálati naplót (67. pont) havonta a községi elöljáróság útján a kir. tiszti orvoshoz továbbítja. A vágatási lajstromot minden év elején a községi elöljárósághoz küldi be.

Ezekre vonatkozólag munkánk megfelelő helyén behatóan fogunk még visszatérni.

Egyebekben a 49. pontban elmondottak a hatósági orvosokra (városi, községi és körorvos) irányadónak tekintendők, természetesen a megfelelő alkalmazással.

66. A községi bábák alkalmazásának módja; illetményeik, munkakörük és fegyelmi felelősségük. A szülészeti rendtartás célja, jelentősége és szervezete.

Az 1908:XXXVIII. tc. 27—33. §-aiban foglalkozik a városi, illetőleg a községi bábák ügyével. Minden város, nagyközség és minden olyan kisközség, amelynek legalább 800 lakója van, okleveles bábát köteles alkalmazni. Ennél kisebb községek, ha a községben okleveles bába nincs, kötelesek a belügyminiszter által fenntartott bábatanfolyamokon kiképzett és a tiszti főorvos által képesített bábákat alkalmazni. Ha azonban ilyen községben okleveles bába állandóan letelepszik, ez időponttól számítva a képesített (nem okleveles) bába egy éven túl állását csak úgy tarthatja meg és szülészeti gyakorlatot is csak úgy folytathat, ha valamely bábaképző-intézetben időközben rendes bábaoklevelet szerzett. Két egymástól legfeljebb 2 kilométerre eső oly község, amelynek lakossága együttesen 1600-nál nem nagyobb, a törvényhatósági kisgyűlés jóváhagyásával közösen is tarthat okleveles bábát; a 2000-nél több lakosú megyei városok és községek több és pedig: 2—5000 lakosig kettő, 10.000 lakosig három, ezen felül minden további 5000 lakos után egy-egy

községi bábát kötelesek tartani, vagy arra kötelezhetők, hogy a szegény szülőknek segedelméről a magánbábák útján gondoskodjanak. Errenézve a vármegyei törvényhatóság szabályrendelettel intézkedik. Ha valamely község bábatartási kötelezettségnek nem tenne eleget, akkor a községi bábát a község terhére az alispán rendeli ki. Az ilyen bába megbízása azonban csak addig tart, amíg a község megfelelő bábát nem alkalmaz.

Városi vagy községi bábának csak az alkalmazható, aki magyar állampolgár, előírt képesítése van és erkölcsileg kifogástalan.

Törvényhatósági jogú városban a bábákat a törvényhatósági bizottság, megyei városban és községben a képviselőtestület választja meg. Két község által közösen tartott okleveles bábát az érdekelt községek képviselőtestülete együttes ülésen választja. Ez esetben az együttes ülés elnöke a főszolgabíró és ő gyakorolja a kijelölés jogát is. A községi vagy városi bábák évi járandóságát — mely az 1928:II. tc. 1. §-a értelmében 500 lakoson alul 150, 1000 lakoson alul 300, 1500 lakoson alul 450, 1500 lakoson felül 600 pengőnél kevesebb nem lehet — a vármegyei törvényhatósági kisgyűlés jóváhagyásával a községi képviselőtestület állapítja meg. Ha a község képviselőtestülete a bába fizetését megállapítani vonakodnék, ez esetben azt a község terhére a kisgyűlés határozza meg. A bába részére 1928 óta helyipótlékot engedélyezni nem lehet.

A városi (községi) bábának kötelessége a hozzáforduló szegény szülőknek ingyen, a nem szegényeknek pedig szabályrendeletileg megállapított díj mellett segílyt nyújtani. A bába teendőit a 43.000/1929. N. M. M. rendelettel kibocsátott „Bába Utasítás“ tartalmazza (Atzél—Chyzer VII. kötet, 95. oldal).

Bábatartás céljából egyesített, valamint pusztával bíró községekben a bába által felszámítható fuvardíj ugyancsak a község képviselőtestülete által, a vármegyei kisgyűlés jóváhagyásával állapítandó meg. A fuvar díjtalan segílynyújtás eseteiben a községet, egyéb esetekben a díjköteles feleket terheli. A belügyminiszter a községi bábákat ismétlő tanfolyamok hallgatására kötelezheti. A községi és városi bába fegyelmi ügyeiben a községi előljárókra, illetőleg tiszt-

viselőkre, segéd- és kezelőszemélyzetre megállapított fegyelmi szabályok az irányadók. A bábagyakorlatra vonatkozó részletes tudnivalókat munkánk későbbi kötetében fogjuk ismertetni. A hatósági bába (községi, városi bába) közvetlenül a községi, illetőleg városi orvosnak van alárendelve és a kir. tiszti orvos felügyelete alatt áll. A hatósági orvosok kötelesek a bábákról pontos nyilvántartást vezetni és azokat működésükben fokozottan ellenőrizni. Különösen nagy gondot kell fordítani a hatósági orvosoknak arra, hogy a bába működése minden tekintetben kifogástalan legyen s e tekintetben vegyék igénybe a szülészkerületi főorvosok segítségét is.

A 43.000/1929. N. M. M. rendelet egy „a bábagyakorlat minden vonatkozását részletesebben felölelő rendszer“ megalkotását helyezte kilátásba, amely rendszernek a megszervezésére a szülészeti ügyek miniszteri biztossága nyert megbízást. E rendszer „Szülészeti Rendtartás“ címen fokozatosan az egész ország területén életbelépett és jelenleg a törvényhozási jóváhagyást várja. A szülészeti ügyek miniszteri biztosságának feladatkörét 1934-ben a belügyminisztérium illetékes ügyosztálya vette át.

A Rendtartás megalkotását az a megismerés tette szükségessé, hogy hazánkban a születések száma az utolsó félszázad alatt rohamosan csökkent. Az 1885. évtől az 1935. évig — tehát 50 év alatt — az élveszületések arányszáma 44.0‰ -ról 21.2‰ -re zuhant, ami több mint 50%-os csökkenésnek felel meg. Az élveszületések számának kevesbedése újabb időben csaknem minden nemzetnél tapasztalható; amíg azonban a tőlünk keletre és délre fekvő népeknél ez a csökkenés csak alig számottevő, addig nálunk és a tőlünk nyugatra fekvő nemzeteknél lényeges apadás észlelhető. Különösen jelentőségteljes az a megállapítás, hogy amíg nálunk a születések arányszáma az előbb említett idő alatt több mint 50%-kal lett kevesebb, addig Romániában csak 8.5%-os, Jugoszláviában pedig 9%-os csökkenés mutatkozik.

A gyermekáldástól való tartózkodás főleg erkölcsi és gazdasági okokon alapszik, amely okoknak a kiküszöbölése a nemzet egyetemességnek a feladata. Addig is azonban, míg a nemzet szaporodását gátló erkölcsi és gazdasági tényezők megjavításával az előfeltételek adva lesznek, igyekeznünk kell

legalább is a szülni akaró anyák gondos szülészeti ellátása útján megmenteni azoknak a magzatoknak és újszülötteknek ezreit, akik eddig jórészt a hiányos ellátásnak, főleg pedig a szülésnél közreműködő személyzet tudatlanságának estek áldozatául.

Megállapítást nyert, hogy hazánkban évente kb. 5—6000 magzat születik halva és az újszülöttek közül kb. 10.000 az első életévben pusztul el. A Szülészeti Rendtartás célja tehát az, hogy a szülésellátás javítása és fokozása útján, az eddig elvesztett magzatok és újszülöttek életbentartásával járuljon hozzá a nemzetmentés nagy munkájához.

A szülésellátás javítására legnagyobb szükség van az otthoni szülések kapcsán, amivel azonban párhuzamosan kell haladni a gyógyintézeti ellátás fokozásának is.

Hazánkban a szüléseknek 84%-a otthon megy végbe.

Ezeknek a szüléseknek kb. 90%-ánál csupán a baba, míg 10%-ánál orvos és baba működik közre. Ezek a számok élesen mutatják a bábakérdés nagy jelentőségét. Az eddigi adatgyűjtés szerint a bábáknak kb. 25%-a testi vagy szellemi rokkantság miatt hivatásának ellátására teljesen alkalmatlan, 55%-a hiányos képzettségű, de átmenetileg és bizonyos kiképzés után még használható és csak 20%-a felel meg minden tekintetben a jelenkor követelményeinek. Az otthoni szülés-ellátás másik igen nagy hibája, hogy amíg egyes helyeken — főleg a városokban — bábazsúfoltság, addig a kisebb helyeken — különösen a tanyavilágban — hiány mutatkozik.

A Szülészeti Rendtartás törekvése ennél fogva a bábákkal kapcsolatosan odairányul, hogy egyrészt szakképzettségüket emelje, másrészt egyenletes elosztásuk folytán, a szülőnők részére mindenütt megfelelő szaksegítséget biztosítson. A szakképzettség emelést célozzák az ismétlődő tanfolyamok, továbbá a bábaképzés reformjának kezdeményezése. Kíváncos volna olyan rendelkezés kibocsátása is, amely a már szülésszerűen jól ellátott területeken újabb bábának a letelepedését megakadályozná; erre ugyanis egyelőre csak a bábatanfolyamra való felvételnél lehetséges bizonyos mértékben — de csak közvetve — befolyást gyakorolni. Ez a kérdés pedig szoros összefüggésben áll a bábák megélhetésének kérdésével is. A városokban észlelhető bábazsúfoltság követke-

tében ugyanis mindinkább csökken azoknak a bábáknak a száma, akik foglalkozásukból származó jövedelmük után tudják megélhetésüket biztosítani. A létért folytatott küzdelemben így azután nagy részük még bűnös üzelmekről (magzat-elhajtás) sem riad vissza. A kötött létszám elrendelése nemcsak a még ellátatlan területek szülészeti viszonyait javítaná meg, hanem a fentebbi okból népesedéspolitikai szempontból is javulást eredményezhet.

Legnehezebb feladataink közé tartozik a 2—500 lakosú kisközségeknek, továbbá a tanyavilágnak szülésznői ellátása. A kisközségekben más existenciával bíró, helybeli lakosoknak a kiképzése útján törekszünk a kérdés megoldására, a tanyavilágban pedig tanyai bábakörök létesítését igyekszünk keresztülvinni.

A Szülészeti Rendtartás igen nagy gondot fordít a bábák működésének ellenőrzésére. E célból a bába az általa észlelt minden szülészeti esetről bábanaplót köteles vezetni, amelyet szakközegek tanulmányoznak át. Az észlelt hibák és mulasztások minden egyes esetben közigazgatási, esetleg bünvádi eljárás alapját képezik.

A Szülészeti Rendtartás ugyanakkor a gyógyintézeti ellátás terén mutatkozó hiányosságok kiküszöbölésére is törekszik. Különösen nehézményezhető, hogy vannak igen tekintélyes kórházak, amelyekben a szülészeti osztály megszervezése még mindig késik. A Rendtartás feladata, hogy az ilyen állapotokra az illetékesek figyelmét felhívja; azokban a városokban pedig, ahol kórház egyáltalában nincs, kisebb szülőotthonok létesítésére tegye meg a kezdeményező lépéseket.

A Szülészeti Rendtartás szervezési és ellenőrzői feladatkörét, a belügyminisztérium felügyelete és irányítása alatt álló szülészkerületi főorvosok látják el. Jelenleg az ország 9 szülészkerületre van beosztva, mégpedig: Budapest, Szeged, Debrecen, Pécs, Szombathely, Szolnok, Miskolc, Gyula és Gyula székhelyekkel. A szülészkerületi főorvosok az egyetemi női klinikák és bábaképző intézetek igazgatótanárai, esetleg nagyobb közkórházak szülészeti osztályainak főorvosai. Minden főorvos mellett teljes munkakörben foglalkoztatott szaksegéd van alkalmazva. A szülészkerületi főorvosok feladatai: a szülés-ellátás ellenőrzése, amelyet egyrészt

a bábanaplók, másrészt a gyógyintézeti jelentések állandó tanulmányozása útján gyakorolnak; a kerületi népesedési mozgalmak részletes tanulmányozása; a hibák, hiányosságok és mulasztások megállapítása, indítványok, kezdeményezések azoknak leküzdésére; a bábák személyi adatainak nyilvántartása, ismétlő tanfolyamok rendezése; a gyermekágyiláz-
esetek nyilvántartása és esetleg helyszíni kivizsgálása stb.

Az 1908:XXXVIII. tc. 27. §-a felhatalmazza a belügyminisztert, hogy a 800 lakosnál kisebb községek részére tisztifőorvosi képesítésű bábákat képeztesse ki. A kiképzést régebben teljesen a tisztifőorvosok nyújtották, 1900-tól kezdve azonban a kiképzés a nagyobb kórházak szülősztályain, vagy a bábaképző intézetben tartott 3 hónapos tanfolyamokon történt, de a képesítést ezek számára is a tisztifőorvos adta meg. Jelenleg az országban 434 ilyen tisztifőorvosi képesítésű bába folytat gyakorlatot.

Az 1908:XXXVIII. tc. 33. §-a a m. kir. belügyminisztert felhatalmazza arra is, hogy a községi bábák részére ismétlő tanfolyamokat rendezzen; egyben kötelezi a községi bábákat, hogy azokon résztvegyenek. A Szülészeti Rendtartás 1929 óta a szülészkerületi főorvosok székhelyein 3 hetes ismétlő tanfolyamokat tart, amelyekre úgy a községi, mint a magánbábák 10—15-ös csoportokban rendeltetnek be. A hatósági bábák részvétele kötelező, a magánbábáké pedig kívánatos. A tanfolyam költségeit, a bábák ellátását és a magánbábák útiköltségeit a belügyminiszter fedezi, míg a hatósági bábák útiköltségeiről az illetékes község (város) gondoskodik.

67. A községi halottvizsgálat szervezete. A halottkémlés általános szabályainak rövid ismertetése.

Az egészségügyi törvény 110. §-ában a halottkémlést az ország egész területére kötelezőleg rendelte el és ugyanakkor a törvény felhatalmazása alapján a halottkémlésnek részletes szabályait a belügyminiszter a 31.025/1876. B. M. rendeletben bocsátotta közre. Ennek értelmében senkit sem szabad eltemetni addig, amíg a hatóságilag arra feljogosított halottkém a halált bizonyító írásbeli nyilatkozatot ki nem adta.

Halottkémül alkalmazható az ország területén az az orvos, aki valamelyik orvoskamara tagja; továbbá azok, akik halottkémi vizsgát tettek, ez utóbbiak az úgynevezett laikus halottkémek. A halottkémlést nagyközségekben a községi és körorvos, megyei városban és törvényhatósági jogú városban a városi orvos, Budapest székesfővárosban a kerületi tisztiorvos köteles végezni. Azt, hogy a körorvos a székhelyén kívül fekvő melyik községben, illetőleg pusztán köteles a halottkémlést teljesíteni, a törvényhatóság első tisztviselője határozza meg. Egyéb helyeken vagy magánorvost, vagy — amennyiben magánorvos nincs — úgynevezett laikus halottkémét kell megbízni.

A laikus halottkémét a 900/1936. B. M. rendelet 23. §-a értelmében a kir. tiszti orvos képezi ki, aki ezért a 31.025/1876. B. M. rendelet értelmében 40 pengő előkészítési díjat számíthat fel. Az ilyen halottkémnek azután a kir. tiszti főorvos előtt kell vizsgát tenni, előzetesen azonban a 888/1936. B. M. rendelet értelmében köteles a vizsgálati díjért 20 pengőt a 64.116. számú csekkszámára előzetesen befizetni. Halottkémül csak azt lehet kiképezni, aki írni-olvasni tud és aki erkölcsi tekintetben kifogás alá nem esik. A halottkém képesítéséről a tiszti főorvos aláírásával ellátott bizonyítványt kap, azonban a halottkémlési teendőket csak annak a törvényhatóságnak a területén gyakorolhatja, ahol a képesítést nyerte.

A halottkémét a fennálló törvényes rendelkezések értelmében be kell tanítani: 1. a valóban bekövetkezett halál jeleire; 2. a tetszhalottak, vagy tetszhalál iránt gyanúsak körül követendő eljárásra; 3. az erőszakos halál külső jeleire és ezen jelek felismerésnek módjaira; 4. az erőszakos és járvány folytán bekövetkezett halál eseteiben követendő eljárásra; 5. a halottkémek által kiállítani szokott bizonyítványok és jelentések elkészítésének módjára. A hatósági orvosoknak a laikus halottkémeikről is pontos nyilvántartást kell vezetniök. A laikus halottkémét a község mint szegődményt alkalmazza; működésének megkezdése előtt esküt kell tennie a község elöljárósága (jegyző és bíró) előtt. A laikus halottkém alkalmazását a község a törvényhatóságnak bejelenteni köteles. A halottkém működéséhez szükséges nyomtatványokról a község köteles gondoskodni. Halottkémül csak

teljesen megbízható, fedhetetlen előéletű és önjogú magyar állampolgár alkalmazható.

A halottkémlést szegényeknél ingyen, egybéként pedig a törvényhatóság által szabályrendeletileg megállapított díjazás ellenében kell teljesíteni. A halottkémlési díj törvényhatóságoként különböző; általában a lakosság vagyoni helyzetéhez van mérve és 1 pengőtől 4 pengő között változik. A halottkémnek a székhelyétől 2 km-en túl eső kiszállásokért úgy távolsági díj, mint fuvardíj, vagy természetbeni fuvar jár. A nem hatósági orvos által teljesített halottkémlésért tehát — akár orvos, akár pedig laikus halottkém — minden esetben a község által létesített megállapodás az irányadó.

Közkórházakban elhaltak halottkémlési vizsgálatát a kórház orvosi személyzetének erre kirendelt tagja teljesíti. Magánkórházakban elhaltakat a rendes halottkém vizsgálja meg. Honvédkórházakban az épületekben lakó és ott elhalt legénységbeli katonák halotti vizsgálatát katonaeorvos teljesíti; magánházban elhalt katonák, vagy katonai épületben magánlakásban elhalt tisztek családtagjainak és a katonai épületben esetleg elhalt polgári egyéneknek halottvizsgálatát azonban a rendes polgári halottkém teljesíti. A katonai és közrendészeti kórházakban elhalt katonák, vagy polgári egyének halottkémlését pedig az ezzel megbízott katonaeorvos végzi. A honvéd és közrendészeti kórház köteles a saját állományában előforduló haláleseteket a községi elöljáróságnak is bejelenteni. Ha valamely katonai személy hirtelen, természetellenesen, vagy erőszakos halálesettel halt el, a csapat vagy intézet parancsnoksága, ahol az a haláleset történt, azonnal köteles bizottságot kirendelni. A bizottság két tisztből és egy orvosból áll. A bizottság vizsgálata alapján azután döntenek a felboncolásról, ha pedig a halálesetet más, harmadik személy okozta, erről a bizottság a legközelebbi honvéd törvényszéket, illetőleg a legközelebbi polgári bíróságot értesíteni tartozik.

Minden orvos (tehát a magángyakorlatot folytató katonaeorvos is) köteles a gyógykezelése alatt állott, meghalt egyénekre nézve rendeletben előírt „Értesítés“-t a halottkémnek elküldeni.

A halottvizsgálati teendőket a 31.025/1876. B. M. ren-

delet az orvos és a laikus halottkémekre nézve külön-külön határozza meg. A halottkém köteles a haláleset bejelentése alkalmával a halottat azonnal megvizsgálni, amennyiben a halottat előzetesen orvos kezelte, annak értesítését azonnal beszerezni. Amennyiben a halált pontos vizsgálat útján megállapította és az elhalálozásra nézve semmi gyanús körülményt nem talált, kiállítja a „halottvizsgálati bizonyítványt“, egyúttal megállapítja az eltemetési időt. A halottvizsgálati bizonyítvány az elhunyt személyazonosságára, betegségére és a halál okára vonatkozó adatokat tartalmazza. Az eltemetési határidő rendes körülmények között 48 óra; ha azonban a hulla sajátsága miatt — különösen a melegebb évszakban — közegészségügyi szempontból a korábbi eltemetés válna szükségessé, az orvos-halottkém a hulla eltemetését már a halál bekövetkezésétől számított 36 óra után is megengedheti. Ezt azonban a helyi hatóságnak azonnal be kell jelenteni (községi előjárásnak). A laikus halottkém a hulla eltemetését a halál bekövetkeztétől számított 48 órán belül csak abban az esetben engedheti meg, ha erre valamely járvány alkalmával és annak tartamára a hatóság kifejezett felhatalmazást adott; minden más esetben, ha a hulla sajátsága, kivált melegebb időszakban, közegészségügyi szempontból a korábbi eltemetést tenné szükségessé, ez csak a hatósági orvos halottvizsgálati bizonyítványa alapján engedhető meg. Az eltemetés határideje 60 órán túl nem terjedhet. Ezen időn túl az orvos-halottkém is csak abban az esetben adhat engedélyt az eltemetésre, hogyha a hulla elszállítás alá kerül, vagy pedig bebalzsamoztatott; ily esetben mindig gondoskodni kell azonban arról, hogy a hulla közegészségügyi ártalmat ne okozzon. Ha a halottkém tudomására jutna, hogy a hulla a kitűzött időben nem temettetett el, tartozik erről azonnal a községi előjáróságot értesíteni.

A hulla szabályszerű eltemetéséről az arra kötelezett rokonoknak, vagy testületeknek kell gondoskodni, amennyiben pedig ezek azt kellő időben nem teljesítik, akkor az illetők költségére a községi előjáróság köteles intézkedni. Teljes szegénység esetében, vagy ha a temetésre köteles rokonok, testületek, vagy egyesek nincsenek, a temetési költségeket a község viseli (1876:XIV. tc. 114. §-a).

A halottkém az általa kiállított halottvizsgálati bizonyít-

ványt a bejelentésre kötelezettnek, illetőleg a halott hozzátartozóinak adja át, akik azt kötelesek záradékolás végett az illetékes anyakönyvvezetőnek (községi elöljáróságnak) bemutatni, a halál okának anyakönyvi bejegyzése végett. A halottkém a halottvizsgálati bizonyítvány kiállításán kívül minden egyes rendes halálesetről jelentést is köteles az elöljáróságnak tenni. A 7 éven alóli gyógykezelés nélkül elhalt gyermekekről, a rendkívüli halálesetekről, halvaszülöttekről külön minta szerinti jelentést kell kiállítani. Tetszhalál esetében az élesztési kísérletet köteles az orvos megtenni, amennyiben pedig a tetszhalottat laikus-halottkém vizsgálta meg, annak az orvos elhívása végett az elöljáróságot sürgősen meg kell keresnie. Tetszhalál gyanújában álló hullát 48 óra előtt semmiesetre sem szabad eltemetni, sőt 48 óra után is csak akkor, ha a halál kétségtelen, azaz ha a rothadási folyamat már bekövetkezett; ennek bekövetkezésétől számított 12 órán belül azonban a hullát el kell temetni.

Ha a halottkém a halott külső megvizsgálásánál erőszakos halál jeleit találná, vagy ha erőszakos halál iránt gyanúja támadna, továbbá ha az elhalt egyén rögtöni halállal halt el, tartozik a községhez azonnal jelentést tenni. A jelentésben részletesen fel kell sorolni azokat az okokat, amelyek alapján a halálesetet gyanúsnak találta, továbbá le kell írni a jelentésben, hogy a halottkém a hullát hol, mily állapotban, helyzetben találta; fel kell sorolni végül mindazt, ami a halottkém véleménye szerint a halál előidézésére befolyást gyakorolhatott, vagy valamely bűntény kiderítésére adatot szolgáltatathat. Így gyanús ételeket, italokat, gyógyszereket, mérgeket, hányadékot azonnal le kell pecsételni, egyszersmind az iránt is intézkedni kell, hogy a bűnjelek a község őrizete alá jussanak.

Talált hulla esetében a hulla megtalálására vonatkozó körülményeknek a felsorolása mellett épúgy kell eljárni, mint az erőszakos halál esetében és az elöljárósághoz az előírt jelentést meg kell tenni. Erőszakos halál, vagy rögtöni halál esetében, valamint talált hulláknál a halottkém bevárja a hatóság intézkedését és az eltemetés idejét ehhez képest tűzi ki. Ilyen esetben a halottvizsgálati bizonyítványt kiállítani és a hullát eltemetni csak akkor szabad, ha az illetékes kir. ügyészség vagy járáshíroság a „Temetési engedély“-t írás-

ban megadta. Ennek száma azonban a halottvizsgálati bizonyítvány 12. rovatában feljegyzendő. Ha azonban a hatósági intézkedés bármely okból 48 óra alatt meg nem történne, a halottkém ideiglenes eltemetési engedélyt ad és ezt a halottvizsgálati bizonyítvány 12. rovatába bejegyzi.

Járványos betegség folytán bekövetkező halál esetében a laikus-halottkém jelentést tesz a község elöljáróságához (6. sz. minta), egyúttal ellenőrzi, hogy a hatóság által megállapított óvórendszabályok pontosan betartassanak; a beteg környezetét az elővigyázatosságra figyelmezteti és a járvány továbbterjedésének megakadályozása céljából megteszi mindazt, amit köztekintetből szükségesnek tart. A halottkém köteles egyúttal az elhalt környezetének esetleges mulasztásairól is a községnek azonnal jelentést tenni. Orvos-halottkémek ilyen esetben is csak a rendes jelentéseket szokták kiállítani.

A halottkémek kötelesek minden halálesetről halottvizsgálati jegyzőkönyvet is felvenni, azokat megőrizni és minden hó végével összefűzve a község elöljáróságának jelentés kíséretében betérjeszteni. A 97000/1928. B. M. körrendelet értelmében minden bába köteles a halvaszületett magzatot vagy elvetélést — tekintet nélkül korára és kifejlődésére — úgy a halottkémnek, mint az anyakönyvvezetőnek haladéktalanul bejelenteni. A bejelentett elvetéléseket azonban nem kell anyakönyvezni, hanem egy külön nyilvántartásban a szülők nevének, lakóhelyének, foglalkozásának és a bejelentő bába lakóhelyének és nevének feltüntetése mellett feljegyezni. Ha azonban az elvetélt (28 hétnél fiatalabb) magzat bármily rövid ideig is életben volt, úgy már anyakönyveztetni kell. A 71.462/1927. B. M. körrendelet (Atzél—Chyzer V. kötet 158. oldal) értelmében a halvaszületetteken is el kell végezni a halottkémi teendőket és erről is meg kell az előírt jelentést tenni. (A halottkémléssel kapcsolatos iratmintákat a 31.025/1876. B. M. rendelet mellékletében találhatjuk meg.)

Az állami anyakönyvekről szóló 1894:XXXIII. törvény-cikk értelmében (68—74. §) minden halálesetet legkésőbb a legközelebbi hétköznapon az illetékes anyakönyvvezetőnek be kell jelenteni. (Vasuton, hajón történt halálozás a kiszállítás, illetőleg kirakás helyén illetékes anyakönyvvezetőnél jelentendő be és ott tartandó nyilván.) A bejelentésre fokozatosan kötelesek: 1. elsősorban a családfő; 2. a családtagok;

3. az, akinek lakásában a haláleset történt; 4. a háztulajdonos, ha a házban lakik. Bejelentéskor a halottkém által kiállított halottvizsgálati bizonyítványt fel kell mutatni, erre az anyakönyvvezetés megtörténtét az anyakönyvvezető köteles rávezetni. A haláleset anyakönyvezése előtt a temetés csak a községi elöljáróság kivételes engedélyével történhetik meg. A községi elöljáróság ilyen kivételes engedélyéről az anyakönyvvezetőt haladéktalanul értesíteni köteles. Ha a temetés engedély nélkül, az anyakönyvi bejegyzés megtörténte előtt megy végbe, az anyakönyvi utólagos bejegyzés csak a tényállási okok kinyomozása után a felügyelő hatóság (kis- és nagyközségekben a főszolgabíró, megyei városokban, thj. városokban és Budapesten a polgármester) engedélye mellett történhetik meg. Az elöljáróság köteles a halottkémeiktől egy-egy hónapról beérkező halottvizsgálati jegyzőkönyveket átvizsgálni és azokat minden hó elején ellenőrzés végett az elsőfokú közegészségügyi hatósághoz felterjeszteni.

A községi elöljáróság a gyógykezelés nélkül elhalt hét éven aluli gyermekekről beérkező jelentés esetében a szükséges nyomozást megejti, hogy vajjon a szülőt vagy gyámot nem terheli-e mulasztás és az erről felvett jegyzőkönyvet felterjeszti az elsőfokú egészségügyi hatósághoz.

Tetszhálal bejelentése esetében az elöljáróság gondoskodik az orvos mielőbbi elhívásáról. Talált hullánál, hirtelen halál, vagy erőszakos halál esetében azonnal jelentést köteles tenni az elsőfokú egészségügyi hatóságnak. Fertőző betegségben elhunytól beérkező jelentés esetén az elöljáróság köteles azonnal minden intézkedést megtenni, ami a fennálló rendelkezések értelmében, a járvány továbbterjedésének megakadályozása végett szükséges; de különösen nagy gondot kell fordítani arra, hogy a hulla megfelelően elkülöníttessék és a fertőtlenítés mielőbb megtörténjék.

68. A községi húsvizsgálat ellátása. A húsvizsgálók alkalmazásának módja.

A községi húsvizsgálat ellátására vonatkozólag az 1928:XIX. törvénycikk végrehajtása tárgyában kiadott 100.000/1932. F. M. rendelet az irányadó (Atzél—Chyzer

VII. kötet, 604. oldal). Az állategészségügyi törvény 2. §-a értelmében a belföldi fogyasztásra szánt állatok húsának vizsgálata a községek (városok) feladatát képezi. A külföldi fogyasztásra szánt állatok húsának vizsgálata csak akkor kötelessége a községeknek városoknak, ha ezt közérdekből maguknak fenntartják, vagy ha őket erre ugyancsak közérdekből az állategészségügyi hatóság kötelezi (100.000/1932. F. M. rendelet 82. §-a). A húsvizsgálat kétféle lehet, ú. m.: az egyszerű húsvizsgálat és az úgynevezett állatorvosi húsvizsgálat. A törvényhatósági jogú és megyei városokban, valamint községekben a húsvizsgálatot a városi, illetőleg községi állatorvos, vagy külön e célra alkalmazott vágóhídi állatorvos hivatalból tartozik elvégezni. A körállatorvos ugyanígy hivatalból végzi székhelyén az állatorvosi és nem állatorvosi húsvizsgálatot; ugyancsak ő végzi a köréhez tartozó többi községben is a húsvizsgálatot, amelyekben az állatorvosi húsvizsgálati tennivalók ellátásával más állatorvos megbízva nincsen. Azok a községek, amelyekben községi vagy körállatorvos nincsen, szegődményes minőségben úgynevezett laikus húsvizsgálót kötelesek alkalmazni. Egymáshoz közelfekvő községek, amelyekben a húsfogyasztás jelentéktelen, a törvényhatósági kisgyűlés jóváhagyásával egymással szövetkezve közösen is alkalmazhatnak húsvizsgálót. Azokban a községekben, amelyekben községi vagy körállatorvos nincs, vagy a húsvizsgálat ellátására más alkalmas egyén rendelkezésre nem áll, e tennivalókat a 900/1936. B. M. rendelet 24. §-ának d) pontja értelmében a községi, illetőleg körorvos köteles ellátni. Nem kell külön rámutatnunk arra, hogy a húsvizsgálati tennivalóknak a községi vagy körorvos által való ellátása közegészségügyi szempontból mennyire hátrányos, mert amíg a bábának, aki tulajdonképpen belső vizsgálatot nem is végezhet, szigorúan el van tiltva a hússal való minden bánásmód, addig a községi és körorvos, aki a húsvizsgálat végzése után sokszor azonnal szüléshez megy, vagy sebkezelést végez, a húsvizsgálat folytán akaratlanul is súlyos fertőzésnek lehet okozója. Reméljük, hogy az orvosoknak a húsvizsgálati teendőikkel való megbízatása rövid időn belül mégis csak megszüntethető lesz.

Azok a községek, amelyeknek területén vagy közelében húsvizsgálóul alkalmazható állatorvos, magánállatorvos vagy

orvos nincsen és képesített húsvizsgáló sem áll rendelkezésre, a húsvizsgálati teendők ellátására közkieltségen tartoznak húsvizsgálót kiképeztetni. A laikus húsvizsgáló kiképzése a földművelésügyi miniszter által a nagyobb forgalmú közvágóhidakon időközönként rendezett húsvizsgálói tanfolyamokon történik. A tanfolyam 4 hétig tart és a jelentkezők közül elsősorban a községek által oda kiküldött egyéneket kell felvenni. A képesítő vizsga elméleti és gyakorlati részből áll és mindazokat a tudnivalókat felöleli, amelyekre a húsvizsgálónak hivatalos teendőjének ellátásánál úgy gyakorlati, mint elméleti szempontból szüksége van (100.000/1932. F. M. rendelet 86. §-a). A laikus húsvizsgáló alkalmazása a községnél szegődményesi minőségben történik. Húsvizsgálóul hatósági állatorvoson kívül (a m. kir. és a községi vagy körállatorvos) csak fedhetetlen életű magánállatorvost, községi, kör- vagy magánorvost, továbbá az állam nyelvén beszélni és írni tudó, 24. életévét betöltött, ép érzékszervekkel rendelkező olyan kifogástalan magaviseletű magyar állampolgárt szabad alkalmazni, aki a húsvizsgálati tennivalók elvégzésére szabályszerű képesítéssel rendelkezik. Vendéglőst, korcsmárost, halottkémét, továbbá hús árusításával, állatok vágásával, hizlalásával, vagy állatkereskedéssel üzletszerűen foglalkozó és olyan egyéneket, akik a hússal is közvetíthető valamely fertőző betegségben (gümőkórban, bujakórban stb.) szenvednek, húsvizsgálóul alkalmazni nem szabad. Nem lehet továbbá húsvizsgáló a községi előjáró sem, kivéve az előjáróságnak állatorvos vagy orvos tagját. Helyettes húsvizsgálóul, ha erre a célra alkalmas más egyén rendelkezésre nem áll, a szomszédos községben (városban) lakó hatósági vagy magánállatorvos, hatósági vagy magánorvos, vagy képesített húsvizsgáló is alkalmazható. Úgy a községek, mint a városok helyettes húsvizsgálóról is előzetesen gondoskodni tartoznak.

Hadgyakorlatok alkalmával a község (város) belterületén kívül táborozó katonaság élelmezésére a közvágóhídon vagy a közvágóhelyen kívül eszközölt vágásoknál a húsvizsgálatot a katonai állatorvos, ennek hiányában a katonaorvos is végezheti.

A húsvizsgálatot a fogyasztásra szánt állatnak élő állapotban a levágás előtt való megvizsgálása előzi meg. A hús-

vizsgálat szempontjából „hús“ alatt az emberi fogyasztás céljaira szolgáló meleg vagy élő állatoknak emberi élelemre alkalmas minden részét, valamint az ezekből előállított készítményeket (füstölthúst, kolbászféléket stb.) kell érteni. A „közfogyasztás“ alatt a magánháztartás körén kívül, külön fizetés ellenében vagy járandóság fejében kiszolgáltatót hús fogyasztása értendő.

Közfogyasztásnak kell tekinteni a kaszárnnyák, szállók, tan- és nevelőintézetek, étkezőhelyiségek (kifőzők, népkonyhák), fogházak, kórházak, gyógyintézetek, szegény- és menházak, valamint a mészárosok, hentesek, általában a friss húst árusító iparosok, továbbá a vendéglősök és korcsmárosok háztartásának húsfogyasztását, nemkülönben a külső cselédeknek, gazdasági munkásoknak és az olyan alkalmazottaknak hússal való ellátását, kiknek étellemezéséről a munkaadók a saját háztartásuk körében maguk gondoskodnak. Magánfogyasztás alatt: a magánháztartások körében való húsfogyasztást, illetőleg azoknak a húsfogyasztását kell érteni, akik egy-egy háztartáshoz való állandó vagy időleges tartozásuknál fogva (családtagok, nevelők, házitanítók, belső cselédek, házi munkások, vendégek stb.) kapják étellemezésüket.

Kényszervágás alatt az állatoknak megbetegedés vagy baleset alkalmával eszközölt oly levágását kell érteni, amelyet haladéktalanul és abból a célból hajtanak végre, hogy megakadályozzák az állatnak a megbetegedés vagy baleset folytán történő elhullását és így azt, hogy annak húsa az emberi fogyasztásra alkalmatlanná váljék. A kényszervágással egyenlő elbánás alá esnek azok az esetek, amikor az állat nem betegség, hanem külső behatás folytán hirtelen hullott el és az állatot az elhullás után azonnal elvéreztették és kizsigerelték. Ilyen esetek pl. koponya- vagy nyakcsigolyatörés, kényszerhelyzetben való lelövés, villámütés, baleset okozta külső vagy belső elvérzés stb. Minden köz- vagy magánfogyasztásra szánt szarvasmarhát, bivalyt, lovat, szamarat, öszvért, továbbá minden egészben vagy részben közfogyasztásra szánt juhot, kecskét és sertést — a kényszerlevágástól eltekintve — a levágás előtt mindig meg kell vizsgálni. A levágást legalább 6 órával előbb kell a húsvizsgálónak bejelenteni. Nagyobb köztérközvetítőhidakon, ahol az állatok vágására meghatározott idő van kitűzve, a bejelentés

ideje arányosan megrövidíthető. Kényszervágás esetén a bejelentés a vágások okának felmerülésekor történhetik. A húsvizsgáló köteles a levágásra kitűzött időben a vágóhidon, illetve a levágás helyén pontosan megjelenni; kényszervágás esetében igyekeznie kell, hogy a bejelentés után a helyszínen mielőbb megjelenjék. A vizsgálat kiterjed az állat marhalevelére és az állat egészségi állapotára.

A nem állatorvos húsvizsgáló (tehát a hatósági orvos is) csak akkor engedheti meg a levágást: 1. ha az állaton betegségre utaló tünetek egyáltalán nem észlelhetők; vagy 2. ha az állaton a bejelentési kötelezettség alá tartozó fertőző betegségek közül a ragadós száj- és körömfájás, az ivarszervi hólyagos kiütés, vagy rühösség, vagy e betegségekre gyanút keltő tünetek állapíthatók ugyan meg, de az észlelt tünetek nem súlyosak és az állat közérzetét nem zavarják lényegesen. Továbbá ha az alábbi esetek 12 óránál nem hosszabb idő óta állnak fenn: 1. csonttörések; 2. súlyos jellegű belső sérülések (nagyobb sebzések, égések); 3. gyulladás vagy üszkösödés helyétől mentes hüvely- és méhelőés; 4. szülési akadály; 5. zöldtakarmányok okozta gyulladás; 6. fulladás veszélye. Ha ezeken kívül az orvos, illetőleg a laikus húsvizsgáló más betegségeket is észlel, illetőleg ettől eltérő körülmények forognak fenn, a levágást meg kell tiltania és a tulajdonost állatorvos húsvizsgálóhoz köteles utasítani. Egyébként, ha attól kell tartani, hogy az állat állapota az állatorvos húsvizsgáló megérkezéséig jelentékenyen rosszabbodni fog, az azonnali levágást a nem állatorvos húsvizsgáló is köteles megengedni; azonban gondoskodni tartozik arról, hogy az élő állaton végzett vizsgálat adatai a húsvizsgálat során az állatorvos húsvizsgáló rendelkezésére álljanak.

Ha a húsvizsgáló az állaton élő állapotban valamely állati fertőző betegséget észlel, köteles azt azonnal az állategészségügyi hatóságnak bejelenteni. Amíg az állategészségügyi hatóság nem intézkedik, az állatot akként kell őriztetni, hogy azzal más állat vagy ember ne érintkezhessék. Ha a vágásra szánt állatot a levágás helyére nagyobb távolságról hajtották vagy szállították, a levágást siettetni nem szabad. A lábon hajtott állatokat télen legalább 4, nyáron 6 órán át, vasúton vagy más járművön szállított állatokat pedig télen legalább 2, nyáron 3 órán át kell a levágás előtt pihentetni.

A nagy állatokat elvéreztetésük előtt — a zsidó rítus szerint történt vágások, valamint a sürgős kényszervágások kivételével — alkalmas módon el kell kábítani. Ugyanígy a kisebb állatokat is (borjúkat, csikókat, sertéseket, malacot, juhot, bárányt stb.), de csak akkor, ha azokat köz- vagy magánvágóhídon vágják le.

A húsvizsgáló minden köz- vagy magánfogyasztásra levágott szarvasmarhát, bivalyt, lovat, szamarat és öszvért, továbbá minden egészben vagy részben közfogyasztásra levágott juhot, kecskét és sertést a levágás után alaposan megvizsgálni tartozik és húsát csak abban az esetben bocsáthatja fogyasztásra, ha e célra alkalmasnak találta. A húsvizsgálatot annak kell teljesíteni, aki az élő állatot is megvizsgálta. Az orvos-húsvizsgáló a húsnak közfogyasztásra bocsátását csak akkor engedheti meg, ha az állat minden része egészséges, illetőleg azon a 100.000/1932. F. M. rendelet 91. §-ának (6) bekezdésében felsorolt elváltozások észlelhetők csupán. Ha azonban a legcsekélyebb aggodalom merül is fel a húsnak fogyasztásra alkalmassága tekintetében, köteles a helyi állategészségügyi hatóságot értesíteni és a levágott állat összes részeit az állatorvos-húsvizsgáló megérkezéséig lefoglalni.

A fogyasztásra alkalmasnak talált húst a húsvizsgáló a vizsgálat után lebélyegezni tartozik. Ha azonban a fél az állatot magánfogyasztásra vagy saját gazdasági alkalmazottai részére természetben kiszolgáltatandó húsjárandóság fedezésére vágatja, a bélyegzést mellőzni kell és ilyenkor a fél a húsvizsgálat megtörténtéről igazolványt kap. A lebélyegzésre különböző alakú és színű bélyegzők használandók. A fogyasztásra alkalmas hús lebélyegzésére az állatorvos-húsvizsgáló kék vagy lila, a nem állatorvos — tehát az orvos-húsvizsgáló is — feketesínű alkoholos festéket tartozik használni. Felnőtt szarvasmarhának, borjúnak, juhnak, sertésnek fogyasztásra felhasználandó húsát legalább is 36 mm átmérőjű körbélyegzővel kell ellátni. A bélyegzőben a húsvizsgálat helye és napja pontosan fel van tüntetve. Növendékmarnának, bivalynak stb. lebélyegzésére különböző alakú pecséteteket kell használni.

A húsvizsgáló köteles a levágott állatokról — az egyes állatfajok szerint — külön-külön vágólajstromot vezetni. Az

erre vonatkozó mintát a 100.000/1932. F. M. rendelet 13. számú melléklete tartalmazza. A bélyegzők beszerzése a község feladata.

69. A községi fertőtlenítők alkalmazása és munkaköre.

A 6000/1931. M. E. rendelet 15. §-a értelmében — a beteg-ápolási és gyermekgondozási pótagó terhére engedélyezett hozzájárulás felhasználásával — a városok és községek a ragályos és hevenyfertőző betegségek elleni védekezés költségeit saját területükön önmaguk kötelesek teljes egészében fedezni (kórházba szállítás, elkülönítés, fertőtlenítés stb.).

A fertőtlenítés eszközlésére pedig a 29.338/1923. N. M. M. rendelet (Atzél—Chyzer V. kötet, 413. oldal) alapján minden község köteles 1—2 szakképzett fertőtlenítőről gondoskodni. Ezeknek kiképzése a székesfővárosi fertőtlenítő intézetben 4 hetes tanfolyamon díjtalanul történik.

A kiképzett fertőtlenítőket azután a községek alkalmazzák vagy úgy, hogy azok a fertőtlenítések után esetenként díjaztatnak (a helyi viszonyok szerint 2—4 P-vel), vagy mint szegődményesek átalány-összeg ellenében végzik teendőiket. A megbízást mindkét esetben — a főszolgabíró utólagos hozzájárulása mellett — a községi előljáróság adja.

Minthogy a jelenleg szokásos csekély díjazás miatt a fertőtlenítők ezt a munkájukat csak mellékfoglalkozásként végzik, célszerű volna — esetleg több közelfekvő község összevonásával — azoknak olyan díjazást megállapíttatni, hogy abból megélhetésük is biztosítva legyen. Ez esetben — pl. mint egészségőrök vagy mint egészségügyi altisztek — egyéb közegészségügyi teendőket (piacvizsgálat stb.) is végezhetnének.

70. A zöldkeresztes védőnők alkalmazásának módja és munkakörük.

A zöldkeresztes védőnőket az Országos Közegészségügyi Intézet útján az állam — mint állami havidíjasokat — fizeti. Fizetésük egyelőre a XI. fizetési osztálynak megfelelően van

szabályozva. Mint nyugdíjra nem igényjogosult alkalmazottak baleset, betegség, öregség és rokkantság esetére az Országos Társadalombiztosító Intézetnél vannak biztosítva. Az Országos Társadalombiztosító Intézeti járulékok felét a védőnők fizetik, felét pedig — mint munkaadó — az állam. A védőnőknek fizetésükön kívül természetbeni lakásra, vagy a XI. fizetési osztály megfelelő lakáspénzosztályában megállapított lakbérre van igényük.

Zöldkeresztes védőnőül csak az alkalmazható, akinek védőnői oklevelét a budapesti m. kir. Ápolónő és Védőnőképző Intézet, vagy a debreceni Egyetemi Testvéreképző Intézet adta ki, vagy azt elismerte. A védőnők munkaköre a zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálatok munkakörének megfelelőleg kiterjed az orvosi tanácsadásoknál való segédkezésre, családok látogatására és más, a betegségek megelőzésével kapcsolatos tevékenységekre, az anya- és csecsemővédelemnek, ovodás és iskolás gyermekek egészségvédelmének, a tuberkulózis és venereás betegségek elleni küzdelemnek és szociális munkának területeire. Igen fontos tevékenysége a védőnőnek az otthon fekvő szegénybetegek környezetének a házi betegápolásra való kioktatása. Kiveszi a védőnő részét a népnevelésből is az iskolás gyermekeknek és felnőtteknek tartott — rendszeren egészségügyi tárgyú — előadásaival is.

A védőnők szolgálatát az Országos Közegészségügyi Intézet által kiadott ideiglenes szolgálati szabályzat rendezi; fegyelmi tekintetben az Országos Közegészségügyi Intézet-hez tartoznak. Egyes teljesen beszervezett járásokban a járás központjában lakó védőnő — járási vezetővédőnő címmel — felügyel a járásbeli védőnők munkájára. Későbbi időpontban a szolgálatok számának megszorodásával vármegei vezető-védőnők alkalmazása is szükséges lesz. A védőnő munkáját közvetlenül az egészségvédelmi szolgálat orvosa irányítja.

71. A községi általános egészségvédelmi szolgálat szervezete. (Az egészségvédelmi körök.)

A zöldkeresztes általános egészségvédelmi szolgálatok a legszorosabb kapcsolatban vannak az egészségügyi közigazgatás szerveivel, a községi és körorvosokkal, a kir. tiszti

főorvosokkal és a tiszti orvosokkal. A szolgálat vezetője mindig a hatósági orvos. A szervezést a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet egyik osztálya (a külső munkák osztálya) útján végzi. Egy-egy szolgálat 4500—5500 lelket foglalhat magában. A körzet nagyságát esetenként a helyi viszonyok és a községek egymástól való távolsága szabják meg. Székhely-községeknek azt nevezik, ahol az egészségvédelmi szolgálat orvosi munkájával és egyáltalán a vezetéssel megbízott orvos és védőnő lakik. Úgy a székhely-községben, mint a szolgálathoz kapcsolt községek mindegyikében szükség van a tanácsadó helyiségre, mert elv az, hogy az orvos és védőnő mennek oda, ahol rájuk szükség van és nem az egészségvédelmet keresők keresik fel esetleg más községben az orvost és védőnőt. Tanyavidékeken egy-egy körzet vagy szolgálat 3500 léleknél többet nem igen ölélhet fel. Az egészségvédelmi szolgálat megindításának és fenntartásának költségeit a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet útján az állam, továbbá a vármegyék és az érdekelt községek fedezik. A szolgálatok munkáját szakszempontról a m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet ellenőrzi és irányítja; ugyancsak az Intézet gondoskodik arról is, hogy az egészségvédelmi munka az ország különböző részeiben működő egészségvédelmi szolgálatoknál egyöntetűen végeztesse. A szolgálatok munkáját különben a kir. tiszti főorvosok és tiszti orvosok is ellenőrzik. Tanácsadó helyiségek olyan helyeken vannak, ahol arra a pénzügyi lehetőségek megvannak; így pl. az ú. n. egészségházakban, ahol igen gyakran még egy több zuhanyos iskolai fürdő és egy vagy két kádas kádfürdő is helyet talál, úgyszintén a védőnő lakása is. A zöldkeresztes egészségvédelmi szolgálat működése területén általában az anya- és csecsemővédelmet, az iskolásgyermek egészségének védelmét, a tuberkulózis és nemibeteg gondozást, a házi betegápolásra való oktatást stb. — tehát az egész család egészségének védelmét — látja el ugyanazon szervezettel.

VIII. RÉSZ.

**72. A közigazgatási hatósági (nem peres) eljárásról általában.
A közigazgatási eljárás hivatalos nyelve. Idegen anyanyelvű
magyar állampolgárok nyelvhasználatának joga.**

A közigazgatás a közigazgatási aktusok, illetőleg közigazgatási cselekmények (11. pont) szakadatlan láncolatából áll, amelyet összefoglaló kifejezéssel közigazgatási eljárásnak nevezünk. A közigazgatás szervei a közigazgatási eljárás szabályai szerint fejtik ki közérdekű, helyesebben a közcél érdekét szolgáló intézkedéseiket, amelyek által az állam életének állandó menetét, illetőleg folyamatosságát biztosítják. A közigazgatási szervek eljárásának azonban szigorúan kell alkalmazkodni a fennálló tételes jogszabályokhoz, ha pedig ilyenek nincsenek, a fennálló általános jogrendhez. A közigazgatási hatóságok eljárásukban általában mindig bizonyos alakiséghez vannak kötve, amelyet pontosan betartani kötelesek, mindazonáltal a közigazgatás hatalmas területének számos olyan része van, amelyekre pontosan körülírt eljárási szabályok nincsenek. Mindazokban az esetekben azonban, amikor a közigazgatási hatóság alanyi jogokat érintő, igényeket elismerő, illetőleg jogokat alapító vagy megszüntető elhatározásokat juttat kifejezésre, ilyenkor a hatóságnak az eljárási szabályokban szigorúan megállapított formákhoz kell alkalmazkodni, mert eljárásának alaki törvényszerűségét csakis ilyképpen biztosíthatja. A törvény pontosan körülírja azt, hogy a hatóságok mily alakságok betartásával kötelesek eljárni akkor, ha jogvitás esetek merülnek fel és minő alakságok szerint akkor, ha diszkrecionális ügykörben intézkednek. Ezekben az esetekben a jogszabályok pontosan meghatározzák azt is, hogy a közigazgatási hatóságok akaratkijelentése, illetőleg elhatározása minő formában lásson napvilágot, s megállapítják azt is, hogy a fél, aki a hatósági eljárás folyamán sérelmet vél szenvedni, milyen jogorvoslatokat vehet igénybe.

Általában azonban a közigazgatási főhatóságoknak hivatalból is kötelessége az alsófokú közigazgatási hatóságok intézkedéseit törvényesség szempontjából felülbírálni. Az

1886:XXI. tc. 10. §-a megadja a kormánynak azt a jogot, hogy minden olyan hatósági intézkedést, amelyet illetékellenek, vagy törvénybeütközőnek tart, megsemmisíthessen, illetőleg megváltoztathasson. Ezért a törvény a főispánnak (a főpolgármesternek) és a közigazgatási ágak képviselőinek, valamint a tiszti ügyésznek megadja azt a jogot, hogy a törvényhatóság egyes határozatai ellen a miniszterhez fellebbezéssel vagy felterjesztéssel, illetőleg a közigazgatási bíróságnál panasszal élhessenek. A közigazgatási eljárás egyöntetűségének és törvényszerűségének biztosítására alkotta meg ezért a törvényhozás az 1901:XX. törvénycikket, amely legalább a közigazgatási eljárás egyes fontosabb részleteit határozta meg. Az 1901:XX. törvénycikk rendelkezéseit részben hatálytalanította, részben pedig módosította az 1929:XXX. törvénycikk, amely különösen a közigazgatási eljárásra jogosult szervek tüzetes meghatározásával és az alaki szabályokra vonatkozó utasításaival a közigazgatás működésének egyöntetű, gyors és épp ezért racionális menetét segítette elő nagymértékben.

A közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó és ezek előtt folyó eljárást: közigazgatási hatósági-, illetőleg nem peres eljárásnak, a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozó és az előtt folyó eljárást pedig közigazgatási peres eljárásnak nevezzük.

A közigazgatási hatósági és a közigazgatási peres eljárás minden ágazatában a hivatalos nyelv a magyar. A nyelvhasználat tekintetében azonban a nemzeti kisebbségek egyenjogúságáról szóló 1868:XLIV. és az 1921:XXXIII. törvénycikkek, illetőleg az ennek végrehajtása tárgyában kiadott 4800/1923. M. E. rendelet több olyan rendelkezést tartalmaz, amely a nemzeti kisebbségekhez tartozó minden magyar állampolgár részére saját anyanyelvének használatát biztosítja. E rendelkezések értelmében minden magyar állampolgár faji, nyelvi vagy vallási különbség nélkül, a törvény előtt egyenlő polgári és politikai jogokat élvez. Ebből az elvből kifolyólag az említett rendelet kimondja, hogy valamely kisebbséghez tartozás nyilvános állások és hivatalok, méltóságok elnyerése, vagy különböző foglalkozások, iparok gyakorlása tekintetében előnyt vagy hátrányt senkinek sem okozhat. Ugyanakkor megállapítja, hogy minden magyar

állampolgár szabadon használhatja anyanyelvét magánéletében, üzleti forgalmában, vallása gyakorlásában és a sajtóban és egyúttal intézkedéseket tartalmaz arról is, hogy a községi, törvényhatósági és állami hatóságokkal és hivatalokkal való érintkezésben miképpen használhatják anyanyelvüket. Olyan községnek, amelynek lakossága valamely kisebbség anyanyelvét használja, ügyviteli nyelvét képviselőtestületének közgyűlése állapítja meg. Abban az esetben, ha a képviselőtestület tagjainak $\frac{1}{5}$ része a kisebbségi nyelvet kívánja jegyzőkönyvi nyelvül használni, a magyar nyelv mellett azt is használhatja. Ezek a községek azután úgy a minisztériumokhoz, mint saját törvényhatóságukhoz és annak közegeihez, úgyszintén az illető községekben működési körrel bíró állami hatóságokhoz és hivatalokhoz intézett beadványaikban anyanyelvüket használhatják, azonban a magyar nyelvet hasábosan ezek is alkalmazni kötelesek. Más törvényhatósággal, vagy valamely más községgel való érintkezés esetében az állam hivatalos nyelve mellett használhatják a törvényhatóság, vagy a község megengedett jegyzőkönyvi nyelvét is. Ezekben a községekben a képviselőtestületi üléseken azok, akiket felszólalási jog illet, saját anyanyelvükön is felszólalhatnak.

Ha valamely törvényhatóságban a törvényhatósági bizottsági tagok $\frac{1}{5}$ része a közgyűlés jegyzőkönyvében saját anyanyelvét is használni akarja, a közgyűlések jegyzőkönyvét a magyar nyelven kívül anyanyelvükön is elkészíthetik. Ezekben a törvényhatóságokban, illetőleg ezek közgyűlésein, vagy bizottságaiban mindazok, akiket itt a szólásjog megillet, az állam hivatalos nyelvén felül anyanyelvüket is szabadon használhatják.

Ezekben a törvényhatóságokban és községekben a törvényeket, a miniszteri rendeleteket, a törvényhatósági és községi szabályrendeleteket, továbbá a hatósági hirdetményeket a magyar nyelven kívül a törvényhatóság, illetőleg a község jegyzőkönyvi nyelvén is közzé kell tenni. Nyelvi kisebbségekhez tartozó magyar állampolgár saját községéhez, vagy saját járási hatóságához, törvényhatóságához és annak központi közegeihez, mindazon állami hatóságokhoz és hivatalokhoz, melyeknek működési köre lakóhelyére kiterjed és a minisztériumhoz intézett beadványaiban akár a magyar nyelvet,

akár anyanyelvét minden esetben szabadon használhatja. A nyelvi kisebbségekhez tartozó magyar állampolgár kívánhatja azt is, hogy a beadványára hozott határozatot vele anyanyelvén is közöljék. A községi tisztviselők a községbeli nyelvi kisebbséghez tartozó magyar állampolgárokkal hivatalos szóbeli érintkezéseikben ezek nyelvét kötelesek használni, amennyiben ezek anyanyelvükön fordulnak hozzájuk. A járási és törvényhatósági központi tisztviselőkre ez a kötelezettség akkor áll fenn, ha a fél anyanyelvét az illető járás vagy törvényhatóság lakosságának legalább $\frac{1}{5}$ -e vallja anyanyelvének. Az állami tisztviselőkre, így a kir. tisztifőorvosokra és tisztiorvosokra tekintettel a következők irányadók: 1. ha az állami hatóság vagy hivatal működési köre egy községre, egy járásra vagy ennél kisebb területre terjed, az illető állami hatóságnál, hivatalnál alkalmazott tisztviselők a hozzájuk anyanyelvükön forduló felek nyelvét abban az esetben kötelesek használni, ha ez az illető községben, járásban a lakosság legalább $\frac{1}{5}$ részének anyanyelve; 2. minden más állami hatóság vagy hivatal tisztviselői pedig akkor, ha e nyelvet azon törvényhatóság lakosságának legalább $\frac{1}{5}$ -e vallja anyanyelvének, amely törvényhatóság területén az illető állami hatóságnak vagy hivatalnak a székhelye van. Ha az eljáró tisztviselő az illető nyelvben nem jártas, tolmácsot kell alkalmazni. Azok a községi tisztviselők tehát (a községi, városi orvosok), akik a szükséges nyelvismerettel nem rendelkeznek, kötelesek a községbeli kisebbség nyelvét, más önkormányzati és az állami hatóságnál, hivatalnál alkalmazott tisztviselők pedig az illető hatóságnál, hivatalnál az előző rendelkezések értelmében használható kisebbségi nyelvet a külön törvényben megállapított jogi következmények terhe alatt 2 éven belül akként elsajátítani, hogy a rendelet nyelvi követelményeinek megfelelhessenek. Ennek a megszegése fegyelmi vétség. A kisebbségi nyelvek használatára vonatkozó rendelkezések nem érintik a magyar állampolgároknak azt a jogát, hogy mindenütt, ahol őket a szólás joga megilleti, az állam hivatalos nyelvét szabadon használhatják, továbbá azon jogukat, hogy az állam hivatalos nyelvén benyújtott beadványokra minden hatóság és hivatal, tehát azon község is, melynek ügyviteli nyelve nem magyar, a választ minden esetben az állam hivatalos nyelvén közölje. Úgy a bíróságok-

nál, mint az állami és önkormányzati hatóságoknál és hivataloknál, amelyeknek területén a lakosság legalább $\frac{1}{5}$ része ugyanazon nyelvi kisebbséghez tartozik, olyan személyeket kell lehetőleg alkalmazni, akik az illető kisebbség nyelvében jártasak.

73. A közigazgatási hatóságok intézkedési joga. A jogvitás (kontenciózus) ügyek. A diszkrécionális jogkör lényege. A határozat, véghatározat, végzés fogalma.

A közigazgatási hatóságoknak a többi közigazgatási szervektől lényegesen eltérő jogkörük van, mert azok, a közigazgatás akaratnyilvánító szervei, amelyek rendelkezésüket szükség esetén ki is tudják kényszeríteni. Amíg pl. a posta igénybevétele teljesen a felek tetszésére van bízva és ez esetben az ott dolgozó közigazgatási szervek tulajdonképpen csak a postaszabályzatban előzetesen meghatározott módon járhatnak el, addig a közigazgatási hatóságok a felekkel olyan jogviszonyokat is létesíthetnek, amelyek nagyrészből a felek akaratára nélkül jönnek létre és amely jogviszonyok létrehozásában csak a közcélra a megvalósítását kell irányadónak venni és megtenni ebből kifolyólag azokat az intézkedéseket, közigazgatási aktusokat, amelyekre az adott esetben szükség van.

A közigazgatási eljárás abban nyilvánul meg, hogy a közigazgatási szerv foganatosítja azokat az aktusokat, amelyek által a közcél megvalósul. Ezért kell, hogy azok a közigazgatási szervek, akik intézkedési joggal bírnak, a szükséges közigazgatási cselekményt úgy hozzák létre, hogy abban az akaratelhatározás kifelé megnyilvánuljon és ezzel tudomására hozzák azoknak, akikre a rendelkezés vonatkozik, hogy az intézkedésből kifolyólag milyen jogaik és kötelességeik vannak. Minthogy ezek a rendelkezések az állampolgárok szabadságjogait mélyebben érintik, a törvény úgy rendelkezik, hogy az intézkedésre feljogosított szerv akaratelhatározását úgy tegye meg, hogy az formailag is a törvényes rendelkezéseknek megfeleljen, mert különben a rendelkezés jogi szempontból érvénytelen lesz. Ezek a rendelkezések vagy mint egyénileg meghatározatlan személyhez szóló

rendelkezők (pl. rendelet, szabályrendelet), vagy mint konkrét ügyben intézkedő véghatározat, végzés stb. látnak napvilágot.

Az egyes konkrét ügyek vagy a felek akaratából, vagy a hatóság hivatali köteleességéből kifolyólag merülnek fel és létesítik a közigazgatási jogviszonyokat. A felek által megindított közigazgatási ügyek legnagyobb része mint kontenciós ügy, másik része pedig mint kérelem kerül a hatóság elé. A közigazgatási kontenciós ügy ismérve tehát tulajdonképpen az, hogy abban mindig olyan alanyi jog legyen érintve, amelyet valamely tételes jogszabály az egyénnek biztosít. Azok az ügyek, amelyekben ilyen alanyi jog érintve nincs, tehát ahol a fél nem a törvényben neki biztosított alanyi jog érvényesítésre törekszik, illetőleg nem ahhoz való igényt kíván érvényesíteni, egyszerű kérelemnek tekinthetők, amelyeknek teljesítése — amennyiben a jogrend azt megengedi — a hatóság belátásától függ. Ezek azok az ügyek, amelyeknél a hatóság a kérelem felett saját belátásából — diszkréciójából — dönt, ezért ezeket az ügyeket úgynevezett diszkrécionális jogkörbe tartozó ügyeknek nevezzük. A közigazgatási eljárás törvényszerűségének biztosítása végett kíváncsi azonban, hogy a közigazgatási intézkedések jogalkalmazás útján menjenek végbe és ne diszkrécionális hatáskörben, bár természetes, hogy ez esetben is a hatóságok a törvényes jogrend alapelveihez alkalmazkodni kötelesek.

A hatóságok kontenciós ügy esetében a felmerült jogvitát eldöntik, határoznak, viszont más esetben a törvény szerint intézkednek. A gyakorlati életben a hatóságoknak ezek a lényegben különböző rendelkezései egybefolytnak és akár intézkednek, akár kontenciós ügyet bírálnak, illetőleg döntenek el, az akaratkijelentés mindig hasonló formában nyilvánul meg. A közigazgatási hatóságnak akaratkijelentéseit — akár írásban, akár szóban történnek meg — általában „határozat“ gyűjtőnévvel jelölik meg. Amikor a hatóság egy ügyben ügydöntő módon intézkedik, szóval azt érdemileg elbírálja, vagy pedig az ügydöntés mellőzését kimondja, ezt a határozatát „véghatározatként“ nyilvánítja ki. Viszont egyszerű „határozat“ szóval jelöli meg azokat a közbeeső intézkedéseket, amelyek a véghatározat kialakulása előtt ennek mintegy előkészítéseképpen jönnek létre. Ilyen pl. idé-

zés, tanukihallgatás, szakértői szemle elrendelése stb. (Az ilyen, véghatározatot megelőző eljárás során, illetőleg határozatokban szenvedett sérelem orvoslását csak a véghatározat ellen irányuló jogorvoslatban lehet kérni, vagy pedig külön panasz alakjában.) A közigazgatási hatóság azt a határozatát, amellyel az elkésett vagy meg nem engedett jogorvoslatot visszautasítja, „végzés“ elnevezéssel jelöli meg. Sok esetben azonban a közigazgatási hatóságok a törvényben előírt meghatározásokat, illetőleg akaratkijelentéseiknek előírt megjelölését nem használják és véghatározataikat is határozat néven hozzák meg, ami esetleg félremagyarázásokra vezethet. Helyes ügyintézés esetén az akaratkijelentéseknek mindig a törvényben fentebb megjelölt elnevezésekkel kell történniök. A véghatározatok ellen használható jogorvoslatok igénybevétele miatt is szükséges, hogy a közigazgatási hatóságok akaratkijelentések esetében a szabatos megjelölést használják.

Az egészségügyi közigazgatás hatósági szerveit ismerjük (20. pont). Az 1929:XXX. törvénycikk a közigazgatási hatósági eljárásban a hatósági fokozatokat a következőképen jelöli meg: Elsőfokon közigazgatási ügyekben az a közigazgatási hatóság jár el, melyet a hatályban álló jogszabályok elsőfokú hatóságként jelölnek meg (főszolgabíró, megyei város polgármestere, elöljáró). Másodfokon jár el: 1. ha elsőfokú hatóságként a törvényhatóság első tisztviselőjénél alacsonyabb önkormányzati hatóság járt el, közérdekű ügyekben a kisgyűlés (a községi költségvetések jóváhagyásának és a községi zárszámadás felülvizsgálatának kivételével, amely a törvényhatóság első tisztviselőjének a hatáskörébe tartozik), magánügyekben a törvényhatóság első tisztviselője; 2. ha elsőfokú hatóságként a törvényhatóság első tisztviselője, vagy vele egyenrangú, vagy magasabb hatóság járt el (kisgyűlés, törvényhatósági bizottság, közigazgatási bizottság), akkor a miniszter. Azokban az ügyekben azonban, amelyekben a közigazgatási bíróság előtti eljárásnak van helye, esetleg már az elsőfokon hozott véghatározat ellen is lehet a közigazgatási bírósághoz panasszal élni. Egészségügyi közigazgatási ügyekben az egyesek magánügyeiben általában a rendes közigazgatási hatóságok járnak el. Vannak azonban olyan ügyek, amelyekben a törvény értelmében a kisgyűlés

jár el elsőfokon (pl. a fásítás, posványlecsapolás kérdésében), vagy amikor a törvényhatóság első tisztviselője jár el elsőfokú hatóságként, pl. kézigyógyyszertár-engedélyezési ügyben stb. Ezekben az esetekben tehát másodfokon a miniszter jár el.

Akkor, amikor valamely ügy részben magán-, részben pedig közérdekű és az eljárást kettéválasztani nem lehet, azt közérdekűnek kell tekinteni. Az 1929:XXX. törvénycikk megszüntette a törvényhatósági bizottságnak úgy az elsőfokú intézkedési, mint fellebbviteli jogkörét. E törvény életbeléptetése után: 1. azokban a közérdekű ügyekben, amelyekben az intézkedés (határozás) joga a törvényhatósági bizottságot illette meg, vagy amelyeket az 1929:XXX. tc. 22. §-a (2) bekezdése nem sorol fel (és egészségügyi közigazgatási ügyet egyet sem sorol fel); 2. úgyszintén azokban a közérdekű ügyekben, amelyekben másodfokon azelőtt a törvényhatósági bizottság határozott, most a kisgyűlés határoz. Olyan ügyek intézésénél tehát, amelyeket az 1929:XXX. törvénycikk életbeléptetése előtt kihirdetett valamely törvény a törvényhatósági bizottság hatáskörébe utalt, mindig figyelemmel kell lennünk arra, hogy azt az 1929:XXX. tc. 22. §-ának (2) bekezdése a törvényhatósági bizottság hatáskörébe tartozó ügyek között felemlíti-e. Általában azonban az intézkedési jog az egészségügyi közigazgatásban a törvényhatósági bizottság helyett majdnem mindig a törvényhatósági kisgyűlést illeti meg.

A közigazgatási eljárásban szabály az, hogy a hatóságok érintkezése hierarchikus sorrendben történik. Ebből következik, hogy pl. a miniszter a főszolgabíróval csak az alispán közvetítésével érintkezik. Ennek egyik oka az, hogy az érintkezési esetek túlnyomó része a hivatalos iratok csatolását vagy lekapcsolását tételezi fel, ez a körülmény pedig a közbeeső hatóság elkerülését nem teszi lehetővé. Az érintkezés e módjának másik, fontosabb okát abban kell keresnünk, hogy a főhatóságnak tájékozva kell lennie arról, hogy a felsőbb hatóság miképpen rendelkezik a felügyelete alatt álló alsóbb hatóságokkal szemben. Erre szükség van az alsóbbfokú hatósággal szemben gyakorolható felügyeleti és fegyelmi jog szempontjából is.

A közigazgatási hatósági eljárásban különösen arra kell

vigyázni, hogy a közigazgatási ügyet az bírálja el, illetőleg az intézkedjék, akinek az törvényes hatáskörébe és illetékessége alá tartozik. Ezért minden közigazgatási hatóság eljárását hatáskörének és illetékességének megvizsgálásával kell megkezdeni. A hatáskör hiányát az eljárás egész folyamán, tehát a fellebbvitel során is hivatalból kell megállapítani és a felek annak hiánya miatt az eljárás bármely szakában kifogást emelhetnek. A hatásköri vitát kizárja, ha valamely felső hatóság egy közigazgatási ügyet jogerősen valamely alsófokú hatóság hatáskörébe utal; ez esetben az utóbbinak hatáskörét sem maga a hatóság, sem a felek nem tehetik többé vitássá. Illetékességét a hatóság az eljárás folyamán csak abban az esetben veheti újra vizsgálat alá, ha arról szerez tudomást, hogy illetékességében az eljárás folyamán állott be változás. Illetékesség hiánya miatt az érdekelt fél csak az első írásbeli beadványban, illetőleg részvételével megtartott első szóbeli tárgyalás kezdetén tehet kifogást. Hatásköri, vagy illetékességi kifogás elutasítása miatt csak abban a fellebbezésben lehet orvoslást kérni, amely az ügy érdemére vonatkozó véghatározat ellen irányul.

74. Jogvédelem a közigazgatási eljárásban.

A jogrendnek feltétlenül biztosítani kell mindenkinek azt a jogát, hogy a tárgyi jog alapján őt megillető alanyi jogokat szabadon gyakorolhassa és abban senki ne korlátozza. Jogállamról is csak ott beszélhetünk, ahol az állampolgároknak jogai és kötelességei jogszabályokban nyertek megállapítást és ahol a jogrend gondoskodik arról, hogy alanyi jogaikban az állampolgárokat senki ne háborgassa, jogsérelem esetén pedig azok megfelelő jogvédelemben részesüljenek. E védelemről a törvény tehát a közigazgatási eljárásban is gondoskodott, ami annál is inkább indokolt volt, mivel ez eljárásban a felek, illetőleg az állampolgárok a hatósággal szemben mindig bizonyos alárendeltségi helyzetben vannak és ebből kifolyólag a közigazgatás szervei könnyen hozhatnak olyan határozatokat, amelyek az egyeseknek alanyi jogait sértik.

A jogorvoslat tulajdonképpen azt a jogot jelenti, hogy a fél az előzetes hatósági eljárás során szenvedett sérelmét a felet-

tes hatóságához viheti, hogy annak újabb döntése és határozata alapján jogséreleme orvosoltassék. A közigazgatási hatósági eljárásban szenvedett jogsérelemek orvoslására több mód áll a feleknek rendelkezésére. Leggyakoribb eset az, hogy a jogorvoslatot maguk a közigazgatási hatóságok intézik el fokozatos fórumrendszer alapján. Viszont az esetek másik részében, különösen ahol fontosabb alanyi jogok sérelméről van szó, a törvény — a független bíróság — a közigazgatási bíróság jogvédelmét biztosítja. Természetesen e jogorvoslatok mellett módjuk van a feleknek arra is — amennyiben a hatósági eljárás során magánjogi vagy büntetőjogi sérelmet szenvedtek —, hogy sérelmeik orvoslására a törvény keretei között a rendes bíróságokat is igénybe vehessék. Bár igen szűk köre az a hatósági eljárás során szenvedett sérelmeknek, amikor a rendes bíróságok védelmét lehet igénybe venni, mindenesetre éppen a köztisztviselők magánjogi és büntetőjogi felelősségénél fogva esetenként erre is mód nyílik.

Az 1929:XXX. tc. 46. §-a általános jogelvként állapítja meg, hogy minden közigazgatási határozat ellen jogorvoslatnak van helye, ha csak valamely jogszabály a jogorvoslatot kifejezetten ki nem zárja (75. pont). Ugyanakkor pontosan megjelöli azt is, amikor jogorvoslatról van szó, hogy a jogorvoslat melyik neme az, amelyik igénybe vehető. A fentebbi törvény 47. §-a értelmében jogorvoslattal élhet mindenki, akinek jogát vagy érdekét a közigazgatási határozat (intézkedés) érinti. Az ilyen felet érdekeltnek nevezzük. Ebből viszont következik, hogy az érdekeltséget mindig a konkrét ügy természete határozza meg. Ha egy határozat több érdekeltre vonatkozik, az érdekeltnek bármelyike élhet jogorvoslattal, ennek a hatálya azonban nem terjed ki az érdekelt társaira, hanem a véghatározat ezekkel szemben, ha ők nem éltek jogorvoslattal, rendszerint jogerőre emelkedik, kivéve akkor, hogyha a kérdés valamennyi érdekeltre nézve csak egységesen dönthető el. A törvény fenti szakasza kifejezetten megmondja, hogy közérdekű ügyben érdekelt e közületnek minden tagja, akit a határozat ebben a minőségben érint. Közérdekű ügy pedig az, amely egyes meghatározott egyének vagy jogi személyek érdekkörén túl, egyénileg meg sem határozható személyekre terjed ki. A közület tagjának mindazokat kell tekinteni, akikre a kérdéses határozat éppen ebben

a minőségben hat ki. Így pl. ha köztisztasági szabályrendelet az utcák seprését vagy megfelelő öntözését rendeli el, az mindazokra vonatkozik, akiknek házuk van, vagy akik a háztisztántartásáról gondoskodni kötelesek; épígy pl. a községi pótlódó kivetése is mindenkit érint, aki a községnek adófizetője. Ebből tehát nyilvánvaló, hogy a közérdekűséget mindig az ügy természete és az ezzel kapcsolatos érdekelttség dönti el. A törvény e szakaszában kifejezetten érintetlenül hagyja a hatósági személyek részére különféle jogszabályokban biztosított jogorvoslatot, valamint a kormány felülvizsgálati jogát is.

75. A közigazgatási hatósági eljárásban igénybevehető jogorvoslatok fajai. A fellebbezés, a felülvizsgálati kérelem, a felfolyamodás, az igazolási kérelem, az újrafelvételi kérelem. Lemondás a jogorvoslatról.

A közigazgatási hatósági eljárásban megkülönböztetünk rendes és rendkívüli jogorvoslatokat. Rendes jogorvoslatok: a fellebbezés, a felülvizsgálati kérelem és a felfolyamodás; rendkívüli jogorvoslatok az igazolási kérelem és az újrafelvételi kérelem.

Fellebbezéssel lehet élni bármely elsőfokú közigazgatási véghatározat ellen, ha azt nem a miniszter hozta. Nem lehet fellebbezéssel élni az elsőfokú véghatározat ellen akkor, ha a fellebbezést valamely jogszabály kifejezetten kizárja (az egészségügyi közigazgatásban ilyen véghatározat nincs), vagy ha az elsőfokú véghatározat ellen valamely jogszabály közigazgatási bírósági panaszt enged. Ugyancsak nem lehet fellebbezéssel élni oly elsőfokú véghatározat ellen, mely nem jár jogkövetkezménnyel (vélemény, óhaj, bizalom vagy bizalmatlanság nyilvánítása stb.), vagy amelyet a hatóság személyhez kötött jogként gyakorol (kijelölés, kinevezés, választás, kivéve ha valamely jogszabály kifejezetten jogot ad annak önálló megtámadására). Így pl. a közigazgatási bizottság közegészségügyi albizottságának azon határozata ellen, amellyel a megüresedett személyjogú gyógyszerterát valamely gyógyszerésznek adta, ha ez ellen jogorvoslattal élnek, a minisztert kasszatórius hatáskör illeti meg, azaz a végha-

tározatot feloldhatja, de nincs joga ahhoz, hogy a gyógyszer-tári jogot más személynek adja. Az 1929:XXX. törvénycikk az 1901:XX. törvénycikkkel szemben csak egyfokú fellebbe-zést enged meg.

Másodfokú véghatározat ellen fellebbezni csak akkor lehet, ha az 1929:XXX. törvénycikk, vagy e törvény után kiadott későbbi törvény azt kifejezetten megengedi. Egész-ségügyi közigazgatásban ilyen másodfokú közigazgatási vég-határozat nincs. Olyan ügyekben azonban, amelyeknek végső fokon való elbírálása a közigazgatási bírósághoz tartozik, a másodfokú közigazgatási véghatározat ellen panasszal lehet élni a közigazgatási bírósághoz.

Felülvizsgálati kérelemmel rendesen másodfokú végha-tározat ellen lehet élni. Elsőfokú véghatározat ellen csak olyan esetben, amikor az ellen fellebbezéssel élni nem lehet (egészségügyi közigazgatási ügyben azonban ilyen nincsen). Felülvizsgálati kérelemmel csak azon az alapon lehet élni a miniszterhez, hogy az eljáró hatóság túllépte hatáskörét, vagy határozata, vagy annak alapjául szolgáló eljárása jog-szabályt sértett. Ha a miniszter a felülvizsgálati kérelmet az ügy elbírálása során alaptalannak találta, azt elutasítja, ellenkező esetben az alsófokú határozat félretételével az ügyet érdemlegesen bírálja és dönti el.

A miniszter hatásköre a jogorvoslat elbírálására tehát csak abban az esetben nyílik meg, ha a jogkérdés elbírálása során megállapította, hogy a hatóság hatáskörét túllépte, illetőleg kifejezett jogszabálysértést követett el. Ebben az esetben azonban a miniszter teljesen úgy bírálja el a felül-vizsgálati kérelmet, mintha az fellebbezés volna. Tetszésétől függ, hogy a hatósági határozatot félreteszi, illetőleg fel-oldja (megsemmisíti) és az ügyet érdemlegesen újra elbí-rálja. Éppen azért a törvény hangsúlyozza azt, hogy ha a miniszter a felülvizsgálati kérelem elbírálása során új eljárás lefolytatását találja szükségesnek, azt az illetékes közigazga-tási hatóságok bármelyikével teljesíttetheti; amennyiben az alapeljárást nem tartja az ügy elbírálására alkalmasnak, az eljárás kiegészítését rendelheti el; vagy új eljárást és hatá-rozathozatalt rendelhet el, ebben az esetben azonban a mi-niszter kikötheti azt, hogy az alsófokú hatóságok utasításai-hoz alkalmazkodjanak.

Míg a fellebbezést és a felülvizsgálati kérelmet az eljáró közigazgatási hatóságoknak véghatározata ellen lehet benyújtani, addig a felfolyamodás a közigazgatási hatóságok által hozott végzés jogorvoslatául szolgál. A törvény értelmében egyfokú felfolyamodásnak van helye az elkésett, vagy a meg nem engedett jogorvoslatot visszautasító végzés ellen. Elkésett jogorvoslat az, amelyet a megállapított határidő eltelte után teljesztenek elő (76. pont). Meg nem engedett pedig az a jogorvoslat: 1. amelyik nem az érdekelt magánféltől vagy a jogorvoslat használatára nem jogosított hatósági személytől ered; 2. amelynek igénybevételét valamely jogszabály kifejezetten tiltja (pl. idézés ellen nincs jogorvoslatnak helye); 3. amely nem véghatározat, hanem közbeeső határozat ellen irányul és végül 4. amelyet jogerős véghatározat ellen kívánnak igénybe venni. Természetesen az újrafelvételi kérelmet ezek közé nem szabad számítani, mert az ezt visszautasító végzés ellen épúgy lehet felfolyamodással élni, mint a többi végzés ellen.

A törvény értelmében az elkésett vagy meg nem engedett jogorvoslatot mindig vissza kell utasítani. Nem szolgálhat a jogorvoslat visszautasítására okul annak tartalma, az elnevezés helytelen volta, vagy a jogalap állítólagos hiánya. Ezért a felfolyamodásnak, mint általában bármely jogorvoslat tartalmi helytállóságának elbírálása, annak a hatóságnak a hatáskörébe tartozik, amelyik annak érdemleges elbírálására is jogosult. Abban az esetben, ha az elsőfokú hatóság a végzést a fentebb említett okokból nem hozza meg, illetve az ilyen jogorvoslatot vissza nem utasítja, visszautasítása az ügy érdemleges elbírálására jogosult hatóság jogkörébe tartozik. Az ilyen visszautasító végzés ellen azonban további jogorvoslatnak helye nincs, tehát ez esetben felfolyamodással sem élhetünk.

Igazolási kérelemmel élhet az, aki megengedett rendes jogorvoslatot (fellebbezés, felülvizsgálati kérelem, felfolyamodás), vagy a közigazgatási bírósági panaszt elháríthatatlan akadály miatt nem terjeszthette elő kellő időben, vagy aki a hatóság idézésére a kitűzött határnapon nem jelenhetett meg. A rendkívüli jogorvoslatok — tehát az igazolási és újrafelvételi kérelem — határidejének elmulasztása miatt igazolási kérelemmel élni nem lehet. Igazolási kérelemmel az

elmulasztott jogorvoslati határidő utolsó napját, illetőleg a megjelenési határnapot követő naptól számított 6 hónapon belül lehet élni. Azonban az igazolási kérelmet attól számított 15 napon belül be kell nyújtani a félnek, amikor mulasztása tudomására jutott, illetőleg megszűnt az az akadály, amelyik a jogorvoslat igénybevételét lehetetlenné tette. Az igazolási kérelemben tehát mindig igazolni kell azt is, hogy mi volt az az akadály, mely miatt a fél a rendes jogorvoslatnak a kellő időben benyújtását elmulasztotta s egyúttal valószínűsíteni, sőt lehetőleg igazolni kell azt, hogy nem mult el 15 nap attól az időtől kezdve, mikor az igazolási kérelem benyújtására módja nyílt. Ha a hatóság az igazolási kérelemnek helyt ad, a határozat ellen jogorvoslatnak helye nincs és a fellebbviteli beadványt (panaszt) az illetékes hatósághoz kell felterjeszteni és az elmulasztott határnap helyett újabbat kell kitűzni.

Az újrafelvételi kérelmet a jogerősen eldöntött kontenciózus közigazgatási ügyben lehet csak benyújtani. (Tehát diszkrécionális jogkörben hozott határozat ellen nem.) Az újrafelvételi kérelmet a főeljárás során hozott jogerős vég-határozat kihirdetését, vagy kézbesítését követő naptól számított egy éven belül lehet benyújtani abban az esetben, ha a fél igazolja, hogy az ügy eldöntése után a kérdés érdemére döntő oly bizonyíték birtokába jutott, amelyet a főeljárás folyamán önhibáján kívül nem használhatott. Ahhoz tehát, hogy az újrafelvételi kérelem eredménnyel járjon, feltétlenül szükséges az, hogy a bizonyíték új legyen és olyan, amelyet a főeljárás során önhibáján kívül nem használhatott. Újrafelvételi kérelemmel minden ügyben csak egyszer lehet élni, de ha többen vannak érdekelve, mindegyik fél külön-külön is élhet újrafelvételi kérelemmel. Az újrafelvétel kérdésében mindig az a hatóság határoz, amelynek véghatározata alapján vált a döntés jogerőssé. Az újrafelvételi kérelem kérdésében a hatóság véghatározattal határoz. Az újrafelvételi kérelemnek helytadó véghatározat ellen jogorvoslattal élni nem lehet. Ha az újrafelvételi kérelemnek az illetékes hatóság helyt adott, akkor a kérdéses ügyet úgy bírálják el, mintha előzetesen az ügyben véghatározatot még nem is hoztak volna, tehát elsőfokon az illetékes elsőfokú hatóság jár el és ennek a határozata ellen épp olyan jogorvoslatokkal

lehet élni, mint az alapeljárás során hozott véghatározatok ellen.

A közigazgatási véghatározat rendszerint csak akkor hajtható végre és foganatosítható, ha jogerőre emelkedett. Hogy tehát a határozat a jogorvoslati határidő letelte előtt is végrehajtható legyen, a törvény lehetővé teszi, hogy a jogorvoslat igénybevételére jogosult felek e jogukról lemondhassanak. A joglemondás jelentőségéből következik, hogy annak komolynak és hiteltérdemlőnek kell lennie, tehát csak akkor fogadható el hatályosnak, ha azt a fél vagy az erre külön felhatalmazást igazoló képviselője a hatóság előtt jegyzőkönyvbe mondja és a jegyzőkönyvet aláírja, vagy pedig lemondását írásban jelenti be. Csak az olyan lemondás érvényes, amely a határozat kihirdetése, vagy kézbesítése után történik meg, előzetes lemondásnak nincs helye. Mint-hogy pedig az érvényes lemondásnak a határozat jogerőre emelkedése a célja, ebből következik — amit a törvény ki is mond — hogy a jogorvoslatról való lemondást visszavonni nem lehet. Ez a rendelkezés azt kívánja biztosítani, hogy a jogorvoslat kizárása által a véghatározat mielőbb jogerőre emelkedjék és így annak foganatosítása mennél hamarabb keresztülvihető legyen.

76. A jogorvoslatok előterjesztésének módja és helye.

Az előterjesztés határideje, halasztó hatálya.

A jogorvoslatot akár élőszóval, akár írásban elő lehet terjeszteni. Az újrafelvételi kérelmet azonban minden esetben írásban kell a főügyben elsőfokon eljáró hatóságnál benyújtani, mely azt az ügy irataival együtt határozathozatal végett annak a hatóságnak küldi meg, amelyik a főügyben a jogerős véghatározatot hozta, illetőleg amelynek jóváhagyásától a véghatározat jogerőssé válása függött. Ott is kötelező a jogorvoslatnak írásbeli előterjesztése, ahol azt valamely jogszabály kifejezetten előírja. Az élőszóval előterjesztett jogorvoslatot rövid indokolással jegyzőkönyvbe kell foglalni, mégpedig ha a fél kívánja akkor is, ha valamely jogszabály az adott esetben jogorvoslatot nem enged meg, vagy ha a jogorvoslat elkésett. Ilyen esetben a jog-

orvoslatot az elsőfokú hatóság azonnali végzéssel visszautasítja, mely végzés ellen azután a fél felfolyamodással élhet. Bár a* törvény kifejezetten is megengedi az esetek legnagyobb részében azt, hogy a jogorvoslat szóval is előterjeszthető legyen, mondanunk sem kell, hogy a leghelyesebb gyakorlati szempontból is a jogorvoslatnak írásban való benyújtása. A jogorvoslat benyújtásánál megfelelő rövidségre törekedjünk, mert a terjengős, hosszadalmas jogorvoslat végeredményben nem fogja azt a célt szolgálni, amelyet a fél jogorvoslatával elérni óhajtott. A jogorvoslatban mindig elsősorban azt jelöljük meg, hogy melyik volt az a hatóság, amelyik a véghatározatot hozta. Hivatkoznunk kell a véghatározat számára; röviden ismertessük a tényállást, vagy pedig a tényállás igazolására szolgáló bizonyítékokat. Jelöljük meg pontosan, hogy melyik az a sérelmes rész, amelyet a véghatározatban kifogásolunk és a jogorvoslat benyújtására szóló jogalapunk rövid ismertetése mellett, szabatosan jelöljük meg azt is, hogy mit akarunk a jogorvoslat során kérni és mire akarjuk a hatóság figyelmét különösen felhívni.

A jogorvoslatot kivétel nélkül minden esetben annál a hatóságnál kell benyújtani, amely az eljárás során elsőfokon eljár. Ha jogorvoslatunkat testületi hatósághoz intézzük, mivel testületi hatóság járt el a kérdéses ügyben elsőfokon, akkor jogorvoslatunkat ahhoz a szervhez kell benyújtani, amely a testületet kifelé képviseli.

Így tehát a községi képviselőtestületi határozat ellen a jogorvoslatot a jegyzőnél, vagy a bírónál, megyei városi képviselőtestületi határozat ellen a polgármesternél, törvényhatósági bizottsági határozat ellen a törvényhatóság első tisztségviselőjénél, a közigazgatási bizottság, vagy a kisgyűlés határozata ellen a főispánnál (főpolgármesternél) kell előterjeszteni. A jogorvoslat benyújtásának helyére vigyázzunk, mert ha olyan szervhez nyújtjuk be a jogorvoslatot, amely annak átvételére nem illetékes, az továbbítja ugyan az illetékes hatósághoz, azonban a továbbításból származó késedelem a fél veszélyére történik. Így könnyen megeshet az, hogy a fél ezáltal elveszti jogorvoslati lehetőségét. A közigazgatási hatóság köteles határozatában megjelölni egyúttal azt is, hogy az ellen milyen jogorvoslat terjeszthető elő és hogy azt hol kell benyújtani. Ha a hatóság téves útbaigazítást ad ha-

tározatában, az ebből eredő hátrány a fél kárára esik s azt az igazolási kérelemben legfeljebb indokolásul használhatja fel. A jogorvoslat elbírálásánál egyáltalán nem vehető figyelembe, hogy a fél jogorvoslatát helytelen elnevezéssel, vagy pedig a jog alapját helytelenül jelölte meg, mert a jogorvoslat tartalmi helytállóságát a hatóság fogja elbírálni.

A jogorvoslati határidő minden rendes jogorvoslatnál (fellebbezés, felülvizsgálati kérelem, felfolyamodás), valamint a közigazgatási bírósági panaszra 15 nap; a rendkívüli jogorvoslatnál: az igazolási kérelemnél 6 hónapon belül 15 nap, újrafelvételi kérelemnél pedig egy év. A jogorvoslati határidő a határozat kihirdetését, illetőleg kézbesítését követő naptól kezdődik. Ha a határozatot a hatóság posta útján tértivevény nélkül kézbesíti a félnek, akkor azt a postára adást követő nyolcadik napon kell kézbesítettnek tekinteni. Ezért tehát minden esetben őrizzük meg a véghatározatot kézbesítő borítékot is saját érdekünkben. Ha tértivevényvel vagy kézbesítő-könyvvel kézbesítették, a kézbesítést követő napon kezdődik a 15 napos határidő. Abban az esetben, ha a jogorvoslati határidő utolsó napja vasárnapra, vagy Gergely-naptár szerinti ünnepnapra, vagy nemzeti ünnepre esik, akkor a határidő a legközelebbi hétköznapon jár le. Ha jogorvoslatunkat a jogorvoslati nap utolsó napján adtuk postára és ezáltal nyilvánvaló, hogy a 15 napos határidőn túl érkezik a hatósághoz, azt még a rendes időben beadott jogorvoslatnak kell tekinteni.

A törvény értelmében a fellebbezés, vagy a közigazgatási bírósági panasz útját állja a végrehajtásnak, a hatóság azonban ebben az esetben is kimondhatja a végrehajthatóságot, ha azt valamely jogszabály kifejezetten megengedi, vagy ha a végrehajtás haladéktalan foganatosítását fontos közérdek, vagy közveszély, vagy helyrehozhatatlan kár elhárítása szükségessé teszi. Ilyen esetben az intézkedő hatóságnak ezt a határozat záradékában, vagy ha a végrehajtás szüksége később merült fel, külön véghatározatban kifejezetten és indokoltan ki kell mondania. Fellebbvitelre tekintet nélkül többek között végrehajtható az a véghatározat (elsőfokú határozat), amelyik elismerésen alapul. A felülvizsgálati kérelem és felfolyamodás rendszerint nem akadályozza a határozat végrehajtását, ha azonban a végrehajtás fogana-

tosítása helyrehozhatatlan kárt okozhat, vagy ha a felfüggesztés egyéb okból látszik méltányosnak, a határozat végrehajtását akár az elsőfokú, akár a fellebbviteli hatóság a jogorvoslat elintézéséig felfüggesztheti. Igazolási kérelem halasztó hatályára nézve az az irányadó, hogy milyen jogorvoslat elmulasztása miatt nyújtották be. Újrafelvételi kérelem nem akadályozza a főeljárás folyamán hozott jogerős határozat végrehajtását.

77. Miként kell a hatósági orvosnak a közigazgatási eljárást megindítani.

A hatósági orvosok közigazgatási működési körét tételes jogszabályok állapítják meg. Ezek szerint a hatósági orvosnak imperiuma nincs s így rendelkezési jog sem illeti meg. Minthogy azonban a hatósági orvosok általában a hatóságok közegészségügyi szakközegei, minden olyan közigazgatási ügyben, amelyiknek az ellenőrzése, vagy felügyelete működési körükbe tartozik, illetékes hatóságuknak — közegészségügyi szempontból kívánatos eljárását — megindíthatják. Általános szabály ugyanis, hogy a hatósági orvos a közegészségügyet érintő minden kérdésben — megfelelő intézkedés végett — illetékes hatóságához fordulhat. Az eljárás pedig az orvosnak a hatósághoz előterjesztett indítványára vagy feljelentésére indul meg.

78. Az anyagi és alaki jogerő fogalma a közigazgatásban. A végrehajthatóság lényege.

Azt a közigazgatási határozatot, amely ellen rendes jogorvoslattal élni nem lehet, jogerősnek mondjuk. A jogerősség tulajdonképpen azt is jelenti, hogy ezzel a véghatározat végrehajtásának többé útjában mi sem áll. Jogi szempontból megkülönböztetjük az alaki és anyagi jogerőt.

Az alaki jogerőről akkor beszélhetünk, amikor rendes jogorvoslat során nincs mód arra, hogy a véghatározat megváltoztatható legyen. Az anyagi jogerő azt jelenti, hogy arra a tárgyra, helyesebben arra a jogra nézve, amelyről a

hatóság (bíróság) határozott és azokra a személyekre vonatkozóan, akikre a határozat kiterjed, a felmerült jogkérdést véglegesen és megváltoztathatatlanul eldöntötte.

Ha a határozat anyagi jogi szempontból jogerőssé vált, ugyanazon jog felől a hatóság (a bíróság) új határozatot, ítéletet nem hozhat és ha az ilyen jogerős határozattal (ítéllettel) elbírált jog más szervnél kerül elbírálásra, ahhoz a hatóság (bíróság) mint *res iudicata*-hoz, alkalmazkodni köteles. Az anyagi jogerő tehát azt jelenti, hogy jogilag az a kérdés végleg el van döntve. Az anyagi jogerőt azonban csak a bírói ítéleteknél találjuk meg; ez a jogbiztonságot és az államhatalom feltétlenül érvényesülő elhatározását juttatja kifejezésre.

A közigazgatási hatósági eljárásban hozott döntéseknél, illetőleg akaratkijelentéseknél tulajdonképpen csak alaki jogerőről beszélhetünk; mert még olyan esetekben is, amikor a jogerőhöz bizonyos alanyi jogok is szegődnek, ez még mindig nem jelenti azt, hogy az esetleg egy későbbi határozattal megváltoztatható ne lenne, ha másképpen nem, a félnek kártalanítása mellett. A közigazgatási eljárásban ugyanis elsősorban a közcéloknak és a közérdeknek megvalósítása dominál. Már pedig olyan kérdésben is, amelyet az akkori körülmények között a hatóság alakilag eldöntött, még mindig nincs kizárva az, hogy a körülmények megváltozásával — az érdekeltnak kérésére — esetleg a már egyszer alakilag eldöntött kérdést új elbírálás során másképp oldja meg. A közigazgatási eljárásban a hangsúly egyébként is az alaki jogerőn van, amely a mindenkor hozott határozatoknak végrehajtását biztosítja. Ellenben éppen a közérdek és a közcélok változása miatt is kívánatos az, hogy a közigazgatási hatóság bizonyos közigazgatási cselekményeket, amelyek alaki jogerőre emelkedtek, megváltoztathasson, vagy visszavonhasson, amennyiben az állam érdeke és a közcél azt megkívánja. Nem vitatható, hogy a körülmények sokszor úgy változnak meg, hogy egy bizonyos közigazgatási intézkedésnek fenntartása éppen a közcél érdekében nem kívánatos.

A közigazgatási határozatoknak jogereje tehát csak azt jelenti, hogy valamely kérdésnek a szabályozását addig, ameddig azt a közérdek, illetőleg a közcélok érdekében a hatóság megváltoztatni szükségesnek nem tartja, jogi-

lag és mindaddig, ameddig újabb szabályozás nem történik, irányadónak kell tekintenünk. Az egészségügyi közigazgatás terén különben is lépten-nyomon láthatjuk azt, hogy a gazdasági viszonyok és helyi körülmények változása hányszor teszi szükségessé bizonyos hatósági intézkedéssel már rendezett jogviszonyoknak újabb szabályozását.

A közigazgatási hatóságok akaratkijelentései — mint elvont fogalmak — csak akkor lesznek konkrét valósággá, amikor azok végrehajthatókká válnak. A végrehajthatóság tehát azt jelenti, hogy a hatóság határozatában foglalt rendelkezéseit akár kényszer útján is keresztül viheti. A végrehajthatóságot sok esetben összekapcsolják a jogerő kérdésével is. Tény az, hogy általánosságban akkor mondunk egy hatósági határozatot végrehajthatónak, amikor az legalább is alaki jogerőre emelkedett. Azonban igen sok esetben megtörténik, hogy egyes hatósági határozatok, amelyek még alaki jogerőre nem emelkedtek, végrehajthatókká válnak: mégpedig abban az esetben, ha azt a törvény kifejezetten megengedi, vagy pedig ha azt a hatóság a közcél, vagy közérdek szempontjából, vagy egy feltétlenül bekövetkező kár elhárítása végett okvetlenül szükségesnek tartja. A végrehajthatóság tehát nincs mindig szoros összefüggésben a jogerővel annyira, hogy a hatóságoknak határozataikban külön ki is kell jelenteniök azt, ha a határozatot fellebbezésre tekintet nélkül, végrehajthatónak akarják nyilvánítani. Általában azonban oly kérdésekre vonatkozó határozat, mely a törvény rendelkezésénél fogva csak felsőbb hatósági jóváhagyás után hajtható végre, a jóváhagyás bekövetkezte előtt sohasem mondható ki végrehajthatónak. Viszont azonban, ha elsőfokú hatóság mondta ki határozatát végrehajthatónak, ez nem zárja ki azt, hogy a határozat végrehajtását az érdekelt fél indokolt kérelmére akár maga az elsőfokú, akár a fellebbezési hatóság felfüggeszthesse, ha ez megítélése szerint helyrehozhatatlan kárt okozna, vagy ha a végrehajtás felfüggesztése más okból méltányosnak látszik.

IX. RÉSZ.

79. A közigazgatási (peres) bírói eljárás lényege és igénybevételének módja.

A közigazgatási hatóságok a közügyek intézésénél sokszor jönnek olyan helyzetbe, hogy a közérdek, illetőleg a közcél megvalósítása érdekében tett intézkedéseikkel a feleknek, azaz az egyeseknek vagy az egyes közületeknek jogait sértik. Bár a közigazgatási hatóságok intézkedései ellen használható jogorvoslatok lehetővé teszik, hogy a közigazgatási hatóságoknak magasabb fórumai is foglalkozzanak egy-egy közigazgatási ügygel, végeredményben azonban ezek is csak közigazgatási szervek, amelyeknek működése elsősorban mégis a közcéloknak és a közérdeknek megvalósítására irányul. A jogrend biztosítása érdekében is szükség volt tehát arra, hogy azok, akik a közigazgatási határozatok révén jelentősebb alanyi jogaikban — közjogi alanyi jogaikban — sérelmet szenvedtek, sérelmeik orvoslását a közigazgatási hatóságtól eltérő független bíróságnál keressék.

Egyébként a közigazgatás törvényszerűségének biztosítása végett is feltétlen szükség volt arra, hogy a közigazgatási szervek eljárása a független bíróság ellenőrzése alá is helyeztessék. A közigazgatási bíróság jogvédelme tehát arra szolgál, hogy a közigazgatási szervek működésének törvényszerűségét ellenőrizze és bizonyos tekintetben biztosítsa.

A közigazgatási peres eljárás a jogvitás ügyek eldöntésére szolgál, azaz olyan jogviták elbírálására, amelyekben különböző jogigények állanak egymással szemben. Ily egymással szemben álló jogigények nélkül közigazgatási perről nem lehet szó. A közigazgatási bírósághoz benyújtható panasz tehát olyan jogvédelmi eszköz, amelynek útján a közigazgatási bíróság jogvédelmét lehet igénybe venni.

A közigazgatási bíráskodás intézményét az 1883:XLIII. törvénycikk valósította meg, amely azonban a pénzügyi közigazgatás terén felmerült jogviták eldöntésére szorítkozott. A pénzügyi közigazgatási bíróság működésével elért kitűnő

eredmények indították azután a törvényhozást arra, hogy az a közigazgatási bíráskodást az 1896:XXVI. törvénycikk útján, az általános közigazgatási ügyekre is kiterjessze. (A közigazgatási bíróság szervezetét lásd a 27. pontban.) A közigazgatási bíróság felsőfokú, független bíróság: Szervezetileg nagy hibája az, hogy egyfokozatú. Annak idején a törvényhozás két fokozatúvá akarta megszervezni, ez azonban pénzügyi okokból, sajnos, megghiúsult. Ezen a hibán óhajt segíteni az 1933:XVI. tc., melyben a középfokú közigazgatási bíróságok felállításáról is rendelkezés történt. Ez a törvény azonban még ma sincs életbeléptetve. A közigazgatási bíróság hatásköre tekintetében még az kifogásolható, hogy eléje nem minden jogvita közigazgatási ügy kerülhet, hanem csak azok, amelyek törvényben, elsősorban az 1896:XXVI. törvénycikkben taxatíve vannak felsorolva. A közigazgatási bíróság hatásköre kiterjeszthető továbbá a törvényben felsorolt ügyeken kívül minisztertanácsi felhatalmazás alapján kiadott miniszteri rendeleten, vagy szabályrendeleten alapuló jogvita kérdések végérvényes elbírálására is. A közigazgatási bíróság hatáskörét egyébként sem joghasonlatosság, sem törvényhasonlatosság alapján kiterjeszteni nem lehet. (T. 19. §). A közigazgatási bíróság hatáskörét azonban kiterjesztheti olyan ügyekre is, amelyek a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartoznak ugyan, de amelyek előzetes eldöntése nélkül a bíróság elé tartozó vitás ügy el nem bírálható. Azokban a kérdésekben, amelyeknek végső fokon való elbírálása a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik, a miniszterek felügyeleti jogkör címén sem intézkedhetnek. A törvény 22—83. §-ában taxatíve sorolja fel azokat az ügyeket, amelyeknél a közigazgatási bíróság előtti eljárásnak van helye, egyúttal megjelöli azt a közigazgatási hatóságot is, amelynek határozata ellen a közigazgatási bíróság jogvédelme igénybevehető. Ez lehet alsó-, közép- vagy felsőfokú hatóság. A közigazgatási bíróság hatásköre kiterjed községi, törvényhatósági, közegészségi stb. ügyekre, mely utóbbiak azonban azóta már más, későbbi törvényben vannak szabályozva; kiterjed továbbá vallás- és népoktatási, vízjogi, vám-, vasúti, állategészségi, mezőgazdasági, mezőrendőrségi ügyekre, házközösségi, cseléd-, munkás- és napszámos, adó- és illetékügyekre; de különös fontossággal bír

az, hogy a közigazgatási bíróság az állami alkalmazottak illetmény- és nyugdíjügyeiben is igénybevehető.

A közigazgatási bíróság előtti eljárás rendesen felfüggeszti a megtámadott véghatározat végrehajtását. Ettől csak azokban az esetekben lehet eltérni, amelyeket a közigazgatási hatósági jogorvoslatoknál említettünk (76. pont). Azokban az ügyekben, amelyeknek elbírálása a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik, a rendes bírósághoz fordulni nem lehet.

Az 1907:LX. törvényeknek a törvényhatóságok jogainak biztosítását célzó rendelkezései a közigazgatási bíróság jogvédelme alá tartozó ügyeket nem taxatív, hanem elvi alapon határozták meg; eszerint a törvényhatóságok a közigazgatási bírósághoz fordulhatnak, amikor a kormány, vagy annak szakközege, intézkedésével a törvényhatóság jogát bármi tekintetben megsértette (33. pont).

A közigazgatási bíróságot a hozzá utalt ügyben úgy cassatórius, mint reformatórius jogkör illeti meg; tehát nemcsak feloldhatja, illetőleg megsemmisítheti a kifogásolt véghatározatot, hanem helyébe új rendelkezéseket is tehet. A közigazgatási bíróság eljárásában a jogbiztonságot óhajtja szolgálni azért, hogy megszüntesse azt a jogbizonytalanságot, mely a közigazgatási határozat következtében felmerült. Eerre elsősorban a jogrend biztosítása érdekében van feltétlenül szükség. A közigazgatási bíróság előtti eljárásnak legfőbb lényege az, hogy bírói eljárás, azaz per útján teszi lehetővé a vitatott jog eldöntését. E perben úgy a közigazgatási hatóság, amely a sérelmes határozatot hozta, mint az érdekelt, aki jogát vitatja, egyenlő fél gyanánt kerülnek a bíró elé. A közigazgatási bíróság a kérdést előzetes jogvita útján kontradiktórius eljárás során dönti el.

A közigazgatási perben, épúgy mint egyéb bírói eljárásban (pl. polgári vagy büntetőperben), megtaláljuk az ügyfeleket. A közigazgatási bíróság előtti eljárás — mint a polgári peres eljárás — megindítása is megfelelő alakszerűséggel történik, amelyet a polgári perben keresetnek, a közigazgatási bíróságnál pedig panasznak neveznek. Helyesebb lett volna ezt is közigazgatási keresetnek nevezni. A közigazgatási per mindig olyan jogsérelem körül forog, amely alanyi (közigazgatási alanyi) jogot érint. A fél, aki a bíróság védel-

mét igénybe veszi, éppen azt kívánja, hogy a hatóság — tehát az állam megszemélyesítője — ezt a jogát elismerje. Végeredményben tehát minden közigazgatási per egyúttal közigazgatási, illetőleg közjogi vita is, amelynek a lényege éppen az, hogy a közigazgatási hatóság intézkedésével nem okozott-e az egyeseknek olyan jogsérelmet, amelyhez neki törvényszerű joga nem volt. A bírói eljárás éppen azt célozza, hogy az állam közege, tehát a közigazgatás maga, az egyes egyén alanyi jogait ne sértse és amennyiben mégis megsértette, az megfelelő jogorvoslásban részesüljön. Ezzel az állam mintegy biztosítani akarja azt, hogy az egyes állampolgárokat, illetőleg testületeket megillető jogok — az állam szervei által is — mindig tiszteletben tartassanak és meggátolja a közigazgatási hatóságnak minden olyan eljárását, amely a szigorúan vett törvényszerűséget túllépte. Másszóval a közigazgatási bíróság felállításával akarta biztosítani az állam azt, hogy a közigazgatás jogszerűsége mindenképen megóvassék. Ez a jogállam elvének szempontjából elengedhetetlen is. A fél tehát, ha panaszát (közigazgatási keresetét) a bírósághoz beadta, csak azt akarja elérni, hogy alanyi jogához való igénye mindenképen elismertessék, illetve, hogy a közigazgatási hatóság intézkedésében csak jogszerű kötelezettség teljesítésére, vagy olyan cselekmény abbahagyására kényszeríthesse őt, amelyhez törvényszerű joga nem volt. A közigazgatási pernél tehát mindig kell lenni egy olyan sérelmes közigazgatási határozatnak, amely valakinek az alanyi jogát sérti. Ez pedig vagy hatósági fél, aki a közigazgatási hatóság hatáskörének és az állami közérdeknek védelmére köteles, minő a főispán (főpolgármester), az alispán, a törvényhatósági város polgármestere, a pénzügyigazgató, a tanfelügyelő stb., vagy pedig magánfél. Ez utóbbiak lehetnek egyesek, jogi személyek, hatóságok, törvényhatóságok, városok, községek, vagy közigazgatási közegek, akik azonban a sérelmes közigazgatási hatósági határozattal szemben mint magánfelek járnak el. A közigazgatási bíróság előtti eljárásban azt a felet, aki az igénnyel, tehát a panasszal fellép, panaszlónak (polgári perben ezt felperesnek, a büntetőperben pedig vádlónak) nevezzük; bepanaszoltnak pedig azt a felet hívják, akit a panaszló panaszával, illetőleg igényével megtámadott, ez általában az a közigazgatási hatóság, amelynek határozata

vagy intézkedése ellen a hatósági vagy magánfél panasszal él (polgári perben ezt alperesnek, büntetőperben terheltnek nevezzük).

A bíróság eljárása a felek kérelmén túl nem terjedhet (ne ultra petitum). A közigazgatási bíróság előtti eljárásban a bíróság — mint a polgári perben is — mindkét fél meghallgatásával és bizonyítékainak megismerése után ítélik. A közigazgatási bíróság előtti eljárás megindítása a panasz (közigazgatási kereset) beadásával veszi kezdetét.

80. A közigazgatási bírói eljárás perrendje. A panasz és fajtái, bizonyítás, képviselő, tárgyalás, határozathozatal, újrafelvételi panasz, végrehajtási panasz.

A közigazgatási bíróság előtti eljárás — mint általában a többi, rendes bíróság előtti eljárás is — szigorúan meghatározott perrend szerint történik. A közigazgatási bíróság perrendjét az 1896:XXVI. törvénycikk a következőképpen határozza meg: 1. a panasz; 2. a védírat; 3. a bizonyítás; 4. a képviselő; 5. a tárgyalás; 6. a határozat; 7. az újrafelvétel; 8. az eljárási költség és 9. a határozat végrehajtása. A panaszt a sérelmesnek vélt véghatározat kihirdetésétől, illetőleg — amennyiben a véghatározatot kézbesítették is — a kézbesítéstől számított 15 napon belül kell a kérdéses ügyben elsőfokon eljáró közigazgatási hatóságnál benyújtani. A panaszt rendes kérvény alakjában kell kiállítani és annak tartalmaznia kell: 1. a bepanaszolt fél, illetőleg hatóság megnevezését, aki vagy amely ellen az intézve van; 2. a sérelmes intézkedésre vagy határozatra való hivatkozást; 3. a tényállás és az ennek igazolására szolgáló bizonyítékok rövid leírását. A bizonyításra szolgáló iratokat eredetben vagy hiteles másolatban kell csatolni. Oly körülményeket és bizonyítékokat is fel lehet sorolni, amelyeket a közigazgatási hatósági eljárás során esetleg érvényesíteni nem lehetett; 4. a panasznak tartalmaznia kell továbbá a panasz tárgyát képező intézkedés vagy határozat sérelmes részének megjelölését; 5. a jogalap feltüntetését; 6. a kérés szabatos kifejezését.

A panasz kétféle: hatósági- vagy magánpanasz. Hatósági panasz benyújtására joga van azoknak a hatósági szer-

veknak, akiket erre a törvény (84. §) vagy egyéb jogszabály feljogosít. Így panaszjoga van a főispánnak (főpolgármesternek) a törvényhatósági és közigazgatási bizottság azon intézkedései és határozatai ellen, amelyeket állami érdekek szempontjából sérelmesnek tart. A főispán a panaszjogot a törvényhatósági bizottság intézkedései és határozatai ellen csak akkor érvényesítheti, ha eziránti szándékát az intézkedés, illetőleg határozat kihirdetése alkalmával nyilvánosan kijelentette. Hatósági panasz megilleti a törvényhatóság első tisztviselőjét, a pénzügyigazgatót, a tanfelügyelőt, az államépítészeti hivatal főnökét, az erdőfelügyelőt — mint az illető közigazgatási ügyág főhatóságának képviselőjét, az általuk képviselt ág körében — a közigazgatási bizottság intézkedései és határozatai ellen, végül az adófelszólamlási bizottság előadóját az adófelszólamlási bizottság határozata ellen. Természetesen azonban a panaszjog az illetékes közigazgatási szerveket csak akkor illeti meg, ha a kérdéses ügy végsőfokon való elbírálása törvény vagy egyéb jogszabály rendelkezései folytán a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik. A hatósági panasz benyújtásához még egyéb eljárások is társulnak. Így a hatósági panaszt benyújtó szervek kötelesek a panasz beadásáról az illető miniszternek jelentést tenni. A miniszter azután, ha szükségesnek találja, a közigazgatási hatóságok hatáskörének, illetőleg az állami közérdeknek védelmére tárgyalás előtt a bírósághoz írásbeli nyilatkozatot intézhet, illetőleg a szóbeli tárgyalásra megbízottat küldhet ki. A hatósági panasz csak írásban nyújtható be. A főispán a hatósági panaszt közvetlenül a közigazgatási bírósághoz nyújtja be, a többi hatósági panaszt benyújtó szervek panaszukat annál a hatóságnál nyújtják be, amelynek az intézkedése vagy határozata ellen az intézve van.

Magánpanaszt mindenki benyújthat (természetes személy, jogi személy vagy hatóság), ha a közigazgatási hatóság valamely véghatározata miatt jogsérelmet szenvedett (érdekelt) és a kérdéses ügy végső elbírálása a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik. Magánpanasz akár szóval, akár írásban benyújtható. Tekintettel arra, hogy a hatósági orvostnak a jogszabályok hatósági panaszjogot nem biztosítanak, minden esetben csak magánpanaszt adhat be. Szóbeli panasz akár a hatóság véghatározatának kihirdetése alkalmával,

akár később is benyújtható az illetékes hatóságnál, de csak a törvényes határidőn belül. Ez esetben a szóbeli bejelentést jegyzőkönyvbe kell foglalni. Mivel azonban a szóbeli bejelentés írásba foglalása csak rövid kivonatban történik, igen ajánlatos, hogy a panaszirat benyújtása minden esetben írásban történjék meg. Nem szabad azonban az írásbeli panasznak terjengősnek lenni, hanem az világos és rövid legyen. Különösen kerüljük a hosszú körmondatokat, vagy az olyan körülmények leírását, melyek a jogalap-kérdésnek eldöntéséhez nem tartoznak.

A hatósági panaszt mindig írásban és két vagy három példányban (ha az csupán hatóság ellen van intézve, 2 példányban, ha magánszemély is van érdekelve, 3 példányban) kell benyújtani. A magánpanaszt mindig 1 példányban kell benyújtani a kérdéses ügyben elsőfokon eljáró közigazgatási hatóságnál.

A közigazgatási bírói eljárás a panasz benyújtásával indul meg. Az elkésve benyújtott vagy szóbelileg kijelentett panaszt a közigazgatási hatóság a közigazgatási bírósághoz való felterjesztés nélkül, végzésileg visszautasítja. Ez ellen felfolyamoddással lehet élni a közigazgatási bírósághoz. Az ily jogorvoslatot azonban a főügytől elkülönítve, ezt megelőzően kell tárgyalni és eldönteni. A közigazgatási bírósághoz intézett panaszt az illetékes miniszter, vagy közép fokú közigazgatási hatóság, akihez a panaszt a közigazgatási bírósághoz való továbbítás végett beadták, köteles — a tárgyra vonatkozó összes iratokat hozzászerelve — felvilágosító irat kíséretében a bírósághoz 8 napon belül benyújtani. Ha a panasz a közép fokú hatóság intézkedése ellen irányul, akkor a felvilágosító iratot is az küldi fel a közigazgatási bírósághoz, természetesen a vonatkozó tárgyiratok egyidejű csatolásával. A felvilágosító irat arra szolgál, hogy a miniszter, illetőleg a hatóság a közigazgatási bíróságot eljárásáról kimerítően tájékoztassa és eljárásának indokait is előadja. A panasz benyujtsa a sérelmes véghatározat végrehajtását rendszerint felfüggeszti. A közigazgatási bíróság a hozzá benyújtott panaszt első sorban abból a szempontból vizsgálja, hogy a panaszt szabályszerű határidőn belül adták-e be. A határidőn túl beadott panaszt tárgyalás nélkül végzésileg visszautasítja. (Amennyiben ezt a közigazgatási hatóság

vissza nem utasította volna végzésileg). A hatósági panasz esetén a panaszt a közigazgatási bíróság a bepanaszolt hatóságnak azzal adja ki, hogy 15 napon belül az ellen együttes vagy külön védíratot nyújthat be (megfelel a felvilágosító iratnak). A közigazgatási hatóság valamely véghatározata elleni magánpanasz esetén, vagy szóbeli panasz bejelentése esetén a védírat benyújtásának helye nincs.

A közigazgatási bíróság az ügy megvilágítására kihallgatja az érdekelt feleket, a berendelt tanukat vagy szakértőket, helyszíni szemlét rendelhet el rendszerint a közigazgatási hatóság által, vagy kivételesen egyik tagjának kiküldése útján. A fél kihallgatásához az ellenfelet, a tanuk, a szakértők kihallgatásához és a szemléhez pedig mindegyik felet meg kell hívni. A felek meg nem jelenése az eljárás folytatását nem akadályozza. Bizonyítási eljárásnál a közigazgatási bíróság a közigazgatási hatóságok felvilágosító nyilatkozatát, esetleg szakközegek véleményét is kikérheti. Bekívánhatja a panaszhoz csatolt másolati okmányok eredetijét (megtekintés vagy összehasonlítás végett), végül bármely hatóság birtokában levő iratokat is. A közigazgatási bíróság a felek, tanuk, szakértők kihallgatásáról és a helyszíni szemléről jegyzőkönyvet tartozik felvenni. Esküvel való bizonyításnak a közigazgatási bíróság előtti eljárásban helye nincs. A bíróságnak joga van a személyes megjelenésre kötelezetteket (pl. tanut, szakértőt) meg nem jelenés esetében pénzbírsággal sújtani.

A bíróság előtt a felek vagy személyesen jelenhetnek meg, vagy ügyvéd által képviseltethetik magukat. Ugyancsak képviselőre vannak kötelezve a nem önjogú természetes személyek és a jogi személyek is. Amennyiben a panaszló fél valamelyik község képviselőtestülete: azt a községi bíró és jegyző együttesen, vagy más, a képviseltetéssel megbízott egyén is képviselheti.

Ha az ügyet a bíróság a tárgyalásra kellő módon előkészítette, a tárgyalás hatánapját 30—40 napra kitűzi. Erre szóbeli tárgyalás esetén a feleket (minisztert, közigazgatási hatóságot, magánfeleket stb.) megidézi. Írásbeli tárgyalás esetén az ügy pontos megjelölése mellett a tárgyalás napját a bíróság hirdetési tábláján hirdetik ki. A tanácskozás rendjének és méltóságának fenntartása az elnök feladatkörébe tartozik,

aki szükség esetén a rendzavarót rendbírsággal sújthatja, esetleg a tárgyalástól el is tilthatja. A panasz tárgyalása rendszerint írásbeli. Szóbeli közvetlen tárgyalást a közigazgatási bíróság csak akkor tart, ha akár hivatalból, akár a panaszlónak, vagy bepanaszoltnak kifejezett kívánságára, az ügy tisztázása végett azt szükségesnek tartja. Az írásbeli tárgyaláson: Az előadó bíró kivonatossan ismerteti az ügyet; a miniszternek, illetőleg a közigazgatási hatóságnak felvilágosító iratát azonban teljes egészében fel kell olvasni. A tanács bármelyik bírása az előadótól felvilágosításokat kérhet, vagy egyes iratok felolvasását is kívánhatja. A szóbeli tárgyaláson: Először a panaszló adja elő kérelmét és bizonyítékait, kívánságait és kérésének jogalapját; ezután a bepanaszolt fél adja elő védelmét; majd a tanúk és szakértők meghallgatása következik. A felek a tanukhoz és a szakértőkhöz csak az elnök engedelmével intézhetnek kérdéseket. A tárgyalás befejezte előtt mindig meg kell hallgatni a miniszter megbízottjának nyilatkozatát is. A tárgyalás megkezdése után a panasz visszavonásának, vagy a felek meg egyezésének csak a bíróság beleegyezésével van helye. A tárgyalás befejezte után a tanács a bírói tanácskozás és a határozat megállapítása végett zárt ülésre vonul vissza. A zárt ülésben a bíróság először ismételten megállapítja illetékességét és errenézve határoz; azután hozza meg érdemi határozatát. Abban az esetben azonban, ha a bíróság megállapítja illetékességét, de a bepanaszolt közigazgatási hatóság, vagy a miniszter a bíróság hatáskörét vitatja, a bíróság köteles a tárgyalást félbeszakítani és az ügyet az összes iratokkal együtt a m. kir. hatásköri bírósághoz átteni (T. 131. §.). A határozat kihirdetése nyilvános ülésben történik, mégpedig vagy ugyanazon tárgyalási napon, vagy kivételes gátló körülmények miatt legkésőbb 48 órán belül. Ha a bíróság az ügyet érdemileg elbírálja, ítéletet hoz, minden más esetben (határidő elmulasztása vagy hatáskörének hiánya miatt) végzés alakjában határoz (T. 137. §.).

A bíróság határozatát még abban az esetben is, ha a felek jelen vannak, írásban is közölni köteles a felekkel. A határozatot épúgy, mint a határozatban foglalt egyéb rendelkezéseket, a kérdéses ügyben elsőfokon eljáró közigazgatási ható-

ság köteles foganatosítani, a rendes közigazgatási eljárási szabályok szerint. A tárgyalásról jegyzőkönyvet kell vezetni, melyben az ügy eldöntésére befolyással lehető minden lényeges mozzanatot kellő rövidséggel, a bírósági határozatot pedig szószerint fel kell jegyezni.

Magánpanasz esetén a fél újrafelvételi panaszt nyújthat be, ha az ügy jogérvényes eldöntése után olyan — a kérdés érdemére döntő — bizonyíték birtokába jutott, amelyet az eljárás folyamán önhibáján kívül nem használhatott. Az újrafelvételi panaszt a főeljárás folyamán keletkezett véghatározat kézbesítésétől számított egy éven belül lehet a közigazgatási bírósághoz benyújtani. Az újrafelvételi panasz megengedése kérdésében a bíróság az ügy érdemétől elkülönítve határoz. Ha a közigazgatási bíróság az újrafelvételt megtagadja, a főeljárásban keletkezett jogerős határozatot érdemébe való avatkozás nélkül végérvényesnek jelenti ki, ellenkező esetben pedig az ügyet érdemileg újból tárgyalja és eldönti. Újrafelvételi panasz esetén az ügyvédi képviselet kötelező. A bíróság azt, aki nyilvánvalóan alaptalan újrafelvételi panaszt adott be, a perköltségekben való elmarasztaláson kívül 1000 pengőig terjedhető pénzbírsággal sújthatja. Egyébként az újrafelvételi eljárás megindítása az eljárás folyamán keletkezett jogerős ítélet végrehajtását nem akadályozza meg. Újrafelvételi panaszt egy- és ugyanazon ügyben mindig csak egyszer lehet beadni. A közigazgatási bíróság határozatában az eljárási költségek tekintetében is határoz. Adó- és illetékügyekben lefolytatott panasz esetén azonban eljárási költségek nem állapíthatók meg.

A közigazgatási bíróság határozatának végrehajtása az ügyben elsőfokon eljáró közigazgatási hatóság hatáskörébe tartozik. Ha a fél a közigazgatási bíróság határozatának végrehajtása során jogsérelmet szenved, úgy a sérelmes cselekvéstől vagy mulasztástól számított 8 nap alatt végrehajtási panaszt intézhet a közigazgatási bírósághoz. A végrehajtási panaszt a végrehajtó közigazgatási hatóságnál írásban kell benyújtani, az pedig köteles azt a tárgyi iratokkal felszerelve, felvilágosító jelentés kíséretében haladéktalanul a bírósághoz felterjeszteni.

81. A közigazgatási végrehajtás (foganatosítás) szervei és módja.

A közigazgatási hatóság határozatában foglalt rendelkezés csak akkor válik konkrét valósággá, ha az tényleg foganatosítva lesz. Ez pedig történhetik a kötelezettséggel terhelt fél akaratlagos közreműködésével, de történhet enélkül, sőt a fél akarata ellenére is. Ez utóbbi esetben a hatóságnak oly eszközöket kell a féllel szemben alkalmaznia, amelyek által akaratának teljesítését kikényszerítheti. A hatóság rendelkezési jogának (impériumának) is egyik jelentős ismérve éppen az, hogy akaratát szükség esetén akár kényszer útján is megvalósíthatja.

A közigazgatási eljárásban rendszerint azok a határozatok hajthatók végre, azaz foganatosíthatók, amelyek alakilag jogerőre emelkedtek (78. pont). Az alaki jogerő azonban nem feltétlen kelléke a végrehajthatóságnak. Vannak határozatok, amelyek előbb is végrehajthatók, mint pl. az elismerésen alapuló, vagy egyéb oly határozatok, amelyeket a hatóság a jogorvoslatra tekintet nélkül — helyrehozhatatlan kár stb. megakadályozása végett — végrehajthatónak nyilvánított. Azokat a határozatokat azonban, amelyek felsőbb jóváhagyást igényelnek, végrehajtani — a jóváhagyás megtörténte előtt — nem lehet.

A végrehajtásnál alapelv az, hogy kényszereszközöket alkalmazni csak végső esetben lehet, akkor, amikor a teljesítésre való felhívás és figyelmeztetés teljesen eredménytelennek bizonyult. Ugyanakkor azonban az állam szigorúan ügyel arra, hogy a hatóság, illetőleg annak közege e jogával vissza ne élhessen. Ezért a felelősség során (különösen büntetőjogi téren) a legszigorúbban torol meg minden hatalommal való visszaélést.

A végrehajtás rendszerint azt a hatóságot illeti meg, amelyik a határozat hozatalánál elsőfokon járt el.

A végrehajtási eljárásban tételes jogilag csupán a közadók módjára való behajtás nyert kimerítő szabályozást. Az erre vonatkozó rendelkezéseket a 600/1927. P. M. rendelet tartalmazza. A közadók módjára való behajtás városokban az adóhivatal, községekben a községi előljáróság kötelessége. Ez a megintéssel kezdődik, majd a zálogolási eljárás után

árverés útján történik. Ingatlanra azonban csak az illetékes közigazgatási bizottság határozata alapján lehet árverést vezetni.

A fenti kivételtől eltekintve a végrehajtási eljárás részletesen szabályozva nincs. Rendszerint a hatóság belátásától függ, hogy milyen eszközöket vesz igénybe. Erre szolgálnak: a rendbirságolás; a határozatnak a fél terhére, de más által való végrehajtása (ez természetesen csak akkor alkalmazható, ha nem személyes szolgáltatásról van szó, amilyen pl. a katonáskodás); az utolsó eszköz a fizikai kényszer alkalmazása, amely szükség esetén a fegyverhasználatig is terjedhet. Ennek az igénybevételét pedig a karhatalmi szervek (rendőrség, csendőrség stb.) szolgálati szabályzatai pontosan körülhatárolják.

X. RÉSZ.

82. A közigazgatási jog forrásairól (kútfőiről) általában. A belső és külső jogforrások.

Jogforrás egyrészt az az erő (hatalom), mely jogot alkothat, de jogforrás másrészt a jognak külső megjelenési formája is. A jogforrásokat két csoportra osztjuk, belső és külső jogforrásokra. Belső jogforrás alatt azt a tényezőt értjük, mely magát a jogszabályt létrehozza. Ez a hatalom alkotmányunk értelmében a törvényhozó hatalom, amely — mint szuverén — a legfőbb és mindenkre kiterjedő jogszabályt — a törvényt — alkotja. Résztvesznek a jogalkotásban továbbá — mint a végrehajtó hatalom birtokosai — az államfő, a kormány és a helyhatóságok is. A törvényhozó hatalmat egyetemes belső jogforrásnak, a többieket pedig különös belső jogforrásnak szokás nevezni.

Külső jogforrás alatt a jogalkotó hatalom akaratkijelentésének megjelenési formáját, magát a jogszabályt értjük. A külső jogforrásokat két csoportba osztjuk, úgymint: írott és nem írott jogforrásokra. Írottak: 1. a törvény; 2. a kormányrendelet; 3. a helyhatósági szabályrendelet és 4. a királyi privilégium. Nem írott külső jogforrások: 1. a szokás-jog és 2. a bírói döntvények (deciziók).

83. A törvény fogalma, fajai, megalkotása, hatálybalépése és kihirdetésének helye. A törvény helyes idézése.

A törvény a szuverén akaratkijelentése. Törvényt alkotmányunk értelmében — az állami szuverénitásnak legfőbb kifejezője — a törvényhozó hatalom alkothat. A törvényhozás egyik tényezője az államfő, nálunk a király (jelenleg a kormányzó), másik az országgyűlés. Az országgyűlésnek két kamarája van: az egyik az állam választópolgáiraiból az 1925:XXVI. törvénycikk alapján választott képviselőház, a másik a régi főrendiházból az 1926:XXII. törvénycikkkel átszervezett felsőház (9. pont).

A törvényt az alkotmány által előírt alakítások pontos betartásával kell hozni. Az 1918. év előtt alkotmányunk értelmében azt a legfőbb akaratkijelentést tartották törvénynek, amelyet az alkotmány szerint egybehívott országgyűlés két háza elfogadott, a király szentesített és szabályszerűen kihirdetett. A magyar alkotmánynak egyik legfontosabb sarkköve, hogy a király és a nép (t. i. az országgyűlés két háza) együttesen gyakorolják a szuverén hatalmat. Szövegileg a törvény ugyan úgy hangzik, mint a király parancsa, ki saját nevében szól mind a törvény bevezetésében, mind záradékában; azonban nyilvánvaló, hogy az a törvényhozó hatalom akaratkijelentése. Ennélfogva minden olyan jogszabály, mely a törvénnyel ellentétes rendelkezéseket tartalmaz, alapjában érvénytelen. Mindazokat a kérdéseket, amelyek fontosabb alanyi jogokra (alkotmányjog, büntetőjog, magánjog stb.) vagy közigazgatási kérdésekre vonatkoznak, alkotmányos államban törvényhozási úton kell rendezni.

A törvény elkészítésének gyakorlati kiindulási pontja az, hogy az illető szakminiszter, akinek ügykörébe a szabályozandó tárgy tartozik, törvénytervezetet készít minisztériumában (akár saját elhatározásából, akár a kormány, akár az országgyűlés utasítására) és azt még benyújtás előtt lehetőleg az illetékes érdekképviselletekkel letárgyalja. A miniszter azután a törvénytervezetet a minisztertanácsnak és az államfőnek való előzetes bemutatása után a képviselőházban — mint törvényjavaslatot — benyújtja. A képviselőház azt különböző szakbizottságaival letárgyaltatja, majd egy képviselő előadásában a javaslatot vita alá bocsájtja. Ha a kép-

viselőház a törvényjavaslatot úgy általánosságban, mint részleteiben elfogadja, azt mint képviselőházi határozatot a felsőházhoz továbbítja, ahol hasonló eljárás szerint a törvényjavaslatot letárgyalják. Ha a felsőház is elfogadta a törvényjavaslatot, akkor az országos határozattá lesz. Ha a kormányzó az országos határozatot elfogadta, azt aláírja és a miniszterelnök vagy helyettesének ellenjegyzésével kihirdeti.

Amíg azonban a király a törvényhozás teljesjogú tényezője volt, a kormányzó a királyi jogok teljességével nem rendelkezik. Amíg a kormányzó csak aláírja és kihirdeti — mint törvényt — a hozzá felterjesztett országos határozatot, addig a király szentesítette és azután hirdette ki a törvényt. A szentesítés azt jelenti, hogy a király elfogadta és jóváhagyta az eléje terjesztett országos határozatot és aláírásával hozzájárulását adta ahhoz, hogy abból törvény legyen. A királynak joga van ahhoz is, hogy a szentesítést megtagadja és az országgyűlés a szentesítésre nem kényszerítheti. A kormányzónak azonban szentesítési joga nincs és az eléje terjesztett országos határozat aláírását csak egy ízben tagadhatja meg, ha azonban az országgyűlés ismétlen eléje terjeszti, azt többé vissza nem utasíthatja, legfeljebb az országgyűlést feloszlathatja; de ha az országgyűlés azt újból felterjeszti, köteles aláírni és kihirdetni. Az államforma és államfő személyének kérdésére vonatkozó országos határozattal szemben azonban még ez a korlátolt visszautasítási joga sincs meg a kormányzónak. A törvény bevezető részéből is kitűnik, hogy a kormányzó hatásköre mennyivel lényegesen kisebb, mint a királyé. A régi szöveg bevezető része így szól: „Mi (következett a király neve) Isten kegyelméből ausztriai császár, Csehország királya stb. és Magyarország apostoli királya. Kedvelt Magyarországunk és társországai hű Főrendei és Képviselői közös egyetértéssel a következő törvénycikket terjesztették szentesítés végett királyi Felségünk elé.” Azután következett a törvény szövege. Záradéka pedig a következő volt: „Mi ezen törvénycikket s mindazt, ami abban foglaltatik, összesen és egyenként helyesnek, kedvesnek és elfogadottnak vallván, ezennel királyi hatalmunknál fogva helybenhagyjuk, megerősítjük és szentesítjük és mind Magunk megtartjuk, mind más Hiveink által megtartatjuk.”

Most pedig a bevezető rész így hangzik: „Emlékezetül adom ezennel mindenkinek, akit illet, hogy Magyarország országgyűlésének képviselőháza és felsőháza közös egyetértéssel a következő törvénycikket alkotta.“ Ezután következik a törvényszöveg. A záradék így hangzik: „E törvénycikk kihirdetését ezennel elrendelem, e törvénycikket, mint a nemzet akaratát, mind magam megtartom, mind másokkal is megtartatom.“ Ebből tehát látjuk, hogy a kormányzó jogi hatásköre e tekintetben lényegesen kisebb, mint a királyé és az országgyűléssel egyenlő tényezőnek tekinteni nem lehet. A szentesítési joggal (kifejezett királyi joggal) mint a törvényhozó hatalomban, az országgyűléssel egyenrangú tényezőnek kifejezőjével, a kormányzó felruházva nincsen.

A törvény tartalma szerint lehet alaki vagy anyagi törvény. Anyagi akkor, ha tartalma jogszabály, alaki pedig akkor, ha csak megjelenése tekintetében törvény, egyébként azonban benne jogi rendelkezés nincs. (Pl. közzétételnyilvánítás stb.). Alaptörvénynek nevezzük azt a törvényt, amelyiket maga a törvényhozó annak mond, vagy amelyek az alkotmánynak alapelveit foglalják magukban. A törvények általában oly jogszabályok, amelyeknek érvénye az ország egész területére és az állam minden tényezőjére egyaránt kiterjed. Vannak azonban egyes különleges törvények, amelyek konkrét ügyek elintézésére szolgálnak; ezek rendszerint oly intézkedéseket tartalmaznak, amelyek a törvény általános rendelkezései alól bizonyos kivételeket létesítenek. A közigazgatási törvények sajátos válfaja a kerettörvény. E törvény nem közvetlenül intézkedik valamely közigazgatási kérdésben, hanem felhatalmazást vagy utasítást ad a kormánynak arra, hogy a kérdést rendeleti úton szabályozza. (Ilyen például az 1931:XXVI. törvénycikk.)

A jó törvény egyik főkélléke, hogy szabatos és könnyen érthető legyen, de az apró, változásoknak kitett részletkérdések szabályozására ne terjedjen ki. A törvénynek u. i. az irányelveket kell megjelölni, az aprólékos részletkérdéseket pedig a rendeleti szabályozásnak kell átengedni. Ez egyrészt abból is nyilvánvaló, mert a közigazgatási szervek — a törvény keretei között — a körülmények változásai szerint a rendelkezéseket helyesebben tehetik meg, másrészt a részlet-

kérdéseknek kikapcsolása a törvényből, annak állandóságát biztosítja. A törvény állandósága annak széles körben való megismerését eredményezi, ami viszont a helyes joggyakorlat kifejlődése szempontjából nagyjelentőségű. Ezért kell ebből a szempontból is kiváló törvénynek tartani a közegészségügy rendezéséről szóló 1876:XIV. törvénycikket.

A törvény érvényességi kellékét képezi, hogy az szabályszerűen ki legyen hirdetve (publikáció). Az érvényesség főkelléke azonban az, hogy a törvényt az alkotmányos alakiságok pontos betartásával hozzák. A törvény kihirdetése 1867-től kezdve az Országos Törvénytárban történik, amely egyúttal a törvény közhitelességű helyének és szövegének tekinthető. Az 1848. év előtt a törvényeknek hiteles úgynevezett közhitelességű hivatalos gyűjteménye nem volt, azok a Corpus Juris Hungarici-nek nevezett magángyűjteményben vannak összefoglalva, mégpedig 1836-ig latin, azután pedig magyar nyelven. Az 1880:LIII. törvénycikk értelmében a törvénytár, törvénygyűjtemény és rendeletek tárának, valamint egyes törvényeknek vagy rendeleteknek, továbbá a törvény értelmében készítendő fordításoknak önálló kiadása és azok elárúsítása az állam kizárólagos jogát képezik.

A törvényeknek és rendeleteknek oly kiadása vagy gyűjteménye, amely a törvényeket vagy rendeleteket tudományos vagy gyakorlati magyarázatokkal kíséri, valamint azok a gyűjtemények, amelyek szakszerű használat céljából csupán az egy szakmába vágó törvényeket és rendeleteket tartalmazzák, bárki által is kibocsáthatók. A törvény eredeti példányát 1867-től az Országos Levéltárban őrzik. A törvény joghatályossá, azaz alkalmazhatóvá csak akkor válik, ha azt életbeléptetik. Az életbeléptetésre vonatkozólag az 1881:LXVI. törvénycikk tartalmaz intézkedéseket. Eszerint a törvény, ha életbeléptetésére más rendelkezés nincs, az Országos Törvénytárban való megjelenésétől (kihirdetésétől) számított 15 nap múlva lép hatályba. De az is lehetséges, hogy egy másik törvényre bízsa életbeléptetését, vagy a törvénynek rendeleti úton való életbeléptetésére az illetékes minisztert felhatalmazza.

84. A kormányrendeletek fogalma és felosztása. Az államfői, minisztériumi és miniszteri rendeletek. A végrehajtási, törvénytől, törvénykiegészítő és a törvényfelfüggesztő (szükség)-rendeletek. A kormányrendeletek jogérvényességének kellékei. A kormányrendeletek kihirdetési és gyűjtőhelye.

A miniszteri szolgálati utasítások.

A kormányrendeletek a közigazgatási jognak legfontosabb jogforrásai. A rendeletek az erre feljogosított állami szervek írásba foglalt akaratkijelentései, amelyeket azok a szuverén hatalomtól eredő felhatalmazás alapján hoztak. Azonban a kormány e jogát csak olyan terjedelemben gyakorolhatja, amilyenre az alkotmány felhatalmazást adott. Ebből következik az is, hogy a rendelet soha sem tartalmazhat törvénnyel ellentétes rendelkezéseket, mert azok ez esetben semmieseknek tekintendők. A kormányrendeletek époly általános érvényű jogszabályok, mint a törvény és azok betartása is époly kötelező. Vannak oly kormányrendeletek, amelyeket a kormány a törvényhozástól nyert különös felhatalmazás alapján bocsát ki, s amelyek a törvényben foglalt rendelkezések megváltoztatására is módot adnak. Ezeket a kormányrendeleteket szokás törvényerejű rendeleteknek nevezni. Ez esetben a kormány mintegy a törvényhozás megbízottjaként jár el (pl. ilyen volt a 177.300/1924. B. M. és a 6.000/1931. M. E. rendelet).

A rendelet kibocsátója szerint lehet:

1. királyi (kormányzói), vagy királyi elhatározás alapján kiadott rendeletnek azokat a jogszabályokat mondjuk, amelyeket a király (kormányzó), illetőleg annak jóváhagyásával valamelyik reszortminiszter bocsát ki. Az államfő azonban rendeleteket szintén csak a törvény keretei között bocsáthat ki (ilyen pl. az országgyűlés összehívásáról szóló királyi (kormányzói) rendelet. (Ilyen a 122.329/1922. V. K. M. az egyetemi orvostudományi karnál tartandó doktori szigorlatokról szóló rendelet). A királyi rendeletek csak akkor érvényesek, ha szabályszerűen ki vannak hirdetve és a felelős miniszteri kormány valamelyik tagja ellenjegyzí.

2. minisztériumi, vagy minisztertanácsi rendeleteknek azokat a rendeleteket nevezzük, amelyeket minisztertanácsi határozat alapján az összes miniszterek bocsátanak ki. Az ily rendeleteket a miniszterelnök vagy helyettese írja alá (M. E. rendeletek).

3. miniszteri rendelet alatt a szakminiszter által kiadott rendeletet értjük. Miniszteri rendeletek helyes idézése úgy történik, hogy megjelöljük az illető minisztert, idézzük a rendelet számát és tört alakban az év számát. Fontosabb megjegyzésnél helyes, ha a rendelet tárgyát is idézzük (Pl. A fertőző betegségek kötelező bejelentésének újjászervezéséről kiadott 36.500/1930. N. M. M. rendelet).

A kormányrendelet tartalom, illetőleg a törvényhoz való viszonya szempontjából lehet:

1. végrehajtási rendelet; 2. törvényt helyettesítő, pótló vagy kiegészítő rendelet és 3. szükségrendelet.

A végrehajtási rendeletek a törvény szabatos végrehajtásával kapcsolatos részletkérdések szabályozására és a végrehajtás helyes útjának megjelölésére szolgálnak. Tulajdonképpen törvénykiegészítő rendeletnek tekinthetők, amelyek nem csupán végrehajtási rendelkezéseket tartalmaznak, hanem magyarázzák és részleteiben kiegészítik a törvénynek egyes rendelkezéseit. A végrehajtási rendelet csak azok között a keretek között mozoghat, amelyek az alapot képező törvénnyel nem ellentétesek, azért mindig *intra legem*, illetőleg *secundum legem* rendelkezéseket tartalmazhat.

A törvényt helyettesítő, pótló és kiegészítő rendeletek törvényben nem szabályozott jogviszonyok szabályozására, illetőleg a vonatkozó szabályok kiegészítésére szolgálnak.

A törvényfelfüggesztő (szükség)-rendeletek azok, amelyeket a kormány kifejezett törvényes felhatalmazás nélkül tisztán a „*salus rei publicae suprema lex esto*” elve alapján — az államot fenyegető végveszély elhárítása végett — bocsájt ki. Az ilyen rendeletek hatályos törvények rendelkezéseit függesztik fel, változtatják meg, illetőleg olyan kérdésben intézkednek, mely egyébként — rendes körülmények között — csak a törvényhozó hatalomnak van fenn tartva. A kormány az ily rendeletek kibocsátása miatt előálló felelőssége alól csak akkor mentesül, ha az országgyűlés a rendelet kibocsátásának fent említett indokát utólag elismeri és ennek alapján a felmentést megadja.

A kormányrendeletek jogérvényességének kelléke, hogy azokat szabályszerűen kihirdessék. A kormányrendeletek kihirdetése a „Budapesti Közlöny“ című hivatalos lapban történik. A kormányrendelet a rendeletben meghatározott időben lép hatályba. A kihágást megállapító kormányrendelet azonban hatályossá legfeljebb a „Budapesti Közlöny“-ben történt megjelenés (kihirdetés)-től számított 8 nap után válhat. A kormányrendeleteket, amelyek az állampolgárok széles körére vonatkozó rendelkezéseket tartalmaznak, a vármegyék hivatalos lapjában is közzé kell tenni.

A kormányrendeletek közhitelességű gyűjtőhelye 1867 óta a Magyarországi Rendeletek Tára, mely évenkénti összeállításban, a belügyminisztérium kiadásában jelenik meg. A miniszteri rendeletek eredeti példányát az illetékes minisztérium irattárában őrzik meg. Magánügyének ily rendeletgyűjteményt csak tudományos célból, vagy magyarázattal ellátva, továbbá csupán az egy szakra tartozó ügyekre csoportosítva adhatnak ki (1880:LVIII. törvénycikk). Az egyes minisztereknek gondoskodniuk kell arról, hogy a tárcájuk körébe tartozó rendeletek és elvi jelentőségű határozatok helyes összeállítású gyűjteménybe foglalva időnként kiadassanak. Ilyenek a különböző hivatalos lapok, pl. a Belügyi Közlöny, a Népegészségügy, az Atzél—Chyzer-féle egészségügyi törvény- és rendeletgyűjtemény stb.

Azok a kormányrendeletek, amelyek nem tartalmaznak az állampolgárokra kiható rendelkezéseket, hanem csupán az egyes alárendelt hatóságokhoz szólnak (utasítások, meghagyások, vagy értesítések), csak belső szolgálati rendelkezéseknek tekinthetők és ezeket kihirdetni nem kell. Nem tekinthetők rendeleteknek azok a miniszteri rendelkezések sem, amelyek egyes konkrét esetek elbírálására vonatkoznak.

85. A királyi privilégiumok.

Királyi kiváltságlevél (privilégium) elnevezés alatt a királynak olyan ünnepélyes alakban adott okiratait, rendelkezéseit értjük, amelyekben egyeseknek, vagy közületeknek bizonyos jogosítványt, illetőleg kiváltságokat, vagy közteher alól mentességet ad. A királyi privilégiumoknak a közigazgatásban ma már igen csekély jelentőségük van, bár egyesek ma is kötelező jogforrások, mint pl. a vásárjog-adományozás. Jelentőségük ma csak nemesség vagy főnemesség adományozásoknál van. A királyi privilégiumoknak hivatalos gyűjteménye nincs.

86. A helyhatósági szabályrendelet fogalma, alkotása, érvényességi kellékei és hatályának terjedelme. A helyhatósági szabályrendeletek hatályon kívül helyezése. A főkapitányi rendeletek.

A helyhatósági szabályrendelet (statutum) oly partikuláris írott jogforrás, amelyet az önkormányzati testületek (törvényhatóságok, megyei városok és községek) bocsátanak ki, törvényes felhatalmazás alapján, önkormányzati körükön belül olyképen, hogy azok saját területükön általános kötelezettségű jogszabályt képeznek. Szabályrendeletet a közületeknek akaratelhatározó szerve, a törvényhatósági bizottság, illetőleg a képviselőtestület közgyűlése alkothat csupán. A helyhatósági szabályrendeletnek külön érvényességi kelléke, hogy azt a törvényben megjelölt felsőbb közigazgatási hatóság jóváhagyja és szabályszerűen ki legyen hirdetve. Enélkül a szabályrendeleteket érvényes jogszabályoknak tekinteni nem lehet. A szabályrendeleteket két csoportra osztjuk: úgymint obligatorius és fakultatív szabályrendeletekre.

Obligatoriusak azok a szabályrendeletek, amelyeknek megalkotását a törvény teszi az önkormányzati testületek köteletségévé. Ily szabályrendeletekkel szemben az azt jóváhagyó közigazgatási hatóságnak oly rendelkezési joga van, hogy ha a szabályrendelet alaki vagy tartalmi fogyatkozása miatt a törvénynek meg nem felel, annak kiigazítását vagy pótlását, egyes rendelkezések kihagyását, módosítását, vagy a kijelölt hiányok pótlását kívánhatja. Sőt amennyiben a

közület az előírt idő alatt nem alkotja meg a szabályrendeletet, a miniszter rendelettel intézkedhetik. Ez a rendelet addig marad érvényben, amíg megfelelő szabályrendeletet a közület nem alkotott.

Fakultatív szabályrendeletek pedig azok, amelyeket az önkormányzati testületek törvényes autonóm jogkörükön belül, a helyi körülmények és életviszonyok szemmeltartásával szabad elhatározásból bocsátanak ki. Ily szabályrendeletekkel szemben a jóváhagyó hatóságnak csak a törvényesség, vagy az ellene benyújtott fellebbezésben felvetett okok miatt lehet változtatást kívánni, illetőleg a jóváhagyást megtagadni.

A szabályrendeleteket kibocsátójuk szerint osztályoznunk kell törvényhatósági, megyei városi, továbbá nagy- és kisközségi szabályrendeletekre. A különböző szabályrendeletek között azonban úgy tartalmuk, mint tekintélyi fok szempontjából, lényeges különbség található, mely a szabályrendelet joghatályára, illetőleg annak terjedelmére is kihatással van. Így a megyei-városi, a nagy- és kisközségi szabályrendeletek nem tartalmazhatnak oly rendelkezéseket, amelyek az illetékes törvényhatóság szabályrendeletével, illetőleg annál magasabb fokú jogszabályokkal ellenkeznek. Amíg a törvényhatóság és a megyei város által létesített szabályrendeletek rendőri intézkedéseket tartalmazhatnak, azaz kihágást statuálhatnak, addig a nagy- és kisközségek ilyen nem alkothatnak. A törvényhatósági szabályrendeletek alkotása tekintetében a törvénynek csak az a megszorítása van, hogy a törvényhatóság nem vehet szabályrendeletbe oly intézkedéseket, amelyek a törvénnyel vagy a kormányrendeletekkel ellenkeznek vagy amelyek a megyei városok, illetőleg nagy- és kisközségek törvényben biztosított jogait sértik (1886:XXI. tc. 11. §-a).

A szabályrendeletek tartalom tekintetében vagy általános közigazgatási vagy rendőri, illetőleg kihágást megállapító rendelkezéseket tartalmaznak.

A szabályrendeletek jóváhagyása vagy kifejezetten vagy hallgatólagosan történik. A törvényhatóság kihágást meg nem állapító szabályrendeleteit, a tárgy szerint illetékes szakminisztereknek kifejezetten kell jóváhagyniok. E ki-

fejezés azt jelenti, hogy a miniszternek jóváhagyási záradékát a szabályrendeletre rá kell vezetnie.

Budapest törvényhatósága által alkotott ily értelmű szabályrendeletek azonban hallgatólag is jóváhagyhatók (1930:XVIII. tc. 94. §.). Tudniillik, ha a miniszter a felterjesztéstől számított 90 nap alatt a szabályrendelet jóváhagyása tekintetében nem rendelkezik, azt a törvényhatóság hallgatólag jóváhagyottnak tekintheti és mint miniszterileg jóváhagyott szabályrendeletet kihirdetheti.

Oly törvényhatósági szabályrendeleteknél azonban, amelyek kihágást tartalmaznak, az 1879:XL. tc. 5. §-ának rendelkezése irányadó, amely szerint ha az ily szabályrendeletnél a belügyminiszter a felterjesztéstől számított 60 nap alatt nem nyilatkozik, azt a törvényhatóság jóváhagyottnak tekintheti és kihirdetheti. Ez a rendelkezés vonatkozik a megyei városok által alkotott, kihágást megállapító szabályrendeletekre is. Itt meg kell jegyeznünk azt, hogy a kihágást nem tartalmazó megyei városi szabályrendeletek jóváhagyása egyes, a törvényben meghatározott eseteken kívül, amikor miniszteri jóváhagyás van kikötve, a törvényhatóság hatáskörébe tartozik, kivéve a fellebbezés esetét, mikor a fellebbezést a miniszter bírálja el. A kihágást megállapító szabályrendeleteknél az alispán csak arra van kötelezve, hogy az ily szabályrendeletet 8 napon belül a belügyminiszterhez továbbítsa. A községi szabályrendeletek azonban — a kihágást megállapító megyei városiak kivételével — az illetékes törvényhatóság által hallgatólag is jóváhagyhatók, ha a törvényhatóság a felterjesztést követő legközelebbi közgyűlésen erre vonatkozólag nem nyilatkozott. A kihágást megállapító törvényhatósági és megyei városi szabályrendeletek jóváhagyásánál a belügyminiszter az 1879:XL. tc. 5. §-a értelmében megkövetelheti, hogy a szabályrendeletekben az általa kívánt módosítások és pótlások megtörténjenek. Fontos okból pedig az ily szabályrendeletek jóváhagyását megtagadhatja.

Bármely község által alkotott szabályrendelet — illetőleg miután még jóvá nem hagyott szabályrendelettről lehet csak szó —, szabályrendelet-tervezet ellen az annak megalkotására vonatkozó törvényhatósági bizottsági, illetőleg képviselőtestületi határozat közhirrétételétől számított 15

napon belül fellebbezéssel lehet élni ahhoz a fórumhoz, amely a törvény értelmében a jóváhagyás kérdésében határozni jogosult. A jogorvoslatok igénybevételének módjára nézve a fennálló rendelkezéseket kell irányadónak tekinteni (75. pont).

A már jóváhagyott törvényhatósági szabályrendeletet a jóváhagyó miniszter, a községi szabályrendeletet pedig a jóváhagyó törvényhatóság utólag is megsemmisítheti azon az alapon, hogy a törvénnyel, illetőleg magasabbfokú jogszabály rendelkezéseivel ellenkezik. A törvényhatóság vagy miniszter megsemmisítő határozata ellen azonban ilyenkor panasznak van helye a közigazgatási bírósághoz (1896:XXVI. tc. 35. §-a és az 1907:LX. tc. 2. §-a).

A törvényhatósági általános közigazgatási tárgyú szabályrendelet kihirdetésétől számított 30 nap múlva (1886. évi XXI. tc. 11. §), a törvényhatósági és megyei városi rendőri szabályrendelet pedig a kihirdetését követő 4. napon, sürgős szükség esetében pedig még a belügyminiszter megerősítése előtt is, a kihirdetést követőleg 24 órával, életbeléptethető. Ha az ily sürgős szükség címen életbeléptetett szabályrendelet érvényét a belügyminiszter megszünteti, a szabályrendeletet alkotó hatóság az 1879:XL. tc. 6. §-a értelmében 6 hónap leforgása előtt meg nem újíthatja. A kormányrendelet és szabályrendelet alkalmazásánál a bíróságok fel vannak hatalmazva arra, hogy annak érvényességét, törvényességét ellenőrizzék (1869:IV. tc. 19. §, 1879:XL. tc. 10. §, 1896:XXVI. tc. 6. és 134. §). A közigazgatási hatóságokat a joghasonlóság elve alapján ugyanaz a jogkör illeti meg, bár erre kifejezett intézkedések nincsenek. Amennyiben a rendelet, illetőleg a szabályrendelet ellen ily kifogás felmerül, akkor a bíróság (hatóság) annak alkalmazásától eltekint, esetleg a jogszabályt alkotó hatóságot a hiányok tekintetében megkeresi.

A szabályrendelet végrehajthatósági kellékeinek egyike az, hogy a szabályrendelet szabályszerűen ki legyen hirdetve.

A vármegyei szabályrendeleteket a vármegyei hivatalos lapban, a városi és községi szabályrendeleteket pedig a helyi szabályoknak, viszonyoknak és szokásoknak megfelelően (falragasz, kidobolás stb.) kell kihirdetni. A helyhatósági szabályrendeletet a közzétételtől számított 8 nap után lehet kihirdetettnek tekinteni, hatályossága, azaz végrehajtható-

sága azonban csak a kihirdetést (8 nap után) követő 30 nap mulva kezdődik. (Végrehajtási kellék.)

A szabályrendeletekhez hasonló ügynevezett főkapitányi rendeletet bocsáthat ki az 1881:XXI. tc. 8. §-a értelmében a m. kir. államrendőrség budapesti főkapitánya is, oly esetben, amikor a főváros területén lakók élet- és testi biztonsága, egészség- és vagyonbiztonsága van közvetlenül veszélyeztetve és ezekről sem törvényhatósági szabályrendelet, sem kormányrendelet nem intézkedik. Azonban az érvényességi kellék az, hogy az ily főkapitányi rendelet falragaszok útján is közzététessék. Ellene szabályszerű jogorvoslattal lehet élni a belügyminiszterhez.

87. A szabályrendelet-alkotás helyes módja.

Helyhatósági szabályrendeletek elkészítésénél elsősorban arra kell vigyáznunk, hogy vajjon annak elkészítését nem valamilyen felsőbb rendelkezés teszi-e a közületek feladatává. Ebben az esetben elsősorban alaposan át kell tanulmányoznunk azt a törvényt, amely a szabályrendelet elkészítését elrendelte. Tisztában kell lennünk magának a törvénynek tárgyával és végül meg kell értenünk a törvény intencióit is. Ha ezzel tisztában vagyunk, ügyelnünk kell arra is, hogy a szabályrendeletet a helyi viszonyokkal és körülményekkel összhangba hozzuk.

Olyan rendelkezéseket lehetőleg ne vegyünk fel, amelyeket magasabb jogszabály már rendezett, de különösen vigyáznunk kell arra, hogy azok magasabb jogszabályok rendelkezéseivel ne ellenkezzenek. Fakultatív statutumnál arra kell a fentiekén kívül vigyáznunk, hogy az az önkormányzati kör kereit túl ne haladja és minden tekintetben megfeleljen céljának, valamint a közérdeknek. Mindezek megfontolása után következik a szabályrendelet szerkezetének megállapítása. Hosszabb terjedelmű szabályrendeletet, ha több fontos önálló részt tartalmaz, osszuk be fejezetekre, a fejezeteket pedig ezenfelül szakaszokra. Vigyázzunk arra, hogy az egyes fejezetek alá csak azokat a rendelkezéseket csoportosítsuk, amelyek a fejezet beosztása szerint odatartoznak. A kihágást, valamint a büntetést megállapító rendelkezéseket, vagy

az esetleges közigazgatási panaszjogot tartalmazó rendelkezéseket helyezzük az utolsó szakaszok közé. Az utolsó szakasz azonban mindig a hatálybaléptető rendelkezéseket foglalja magában. Ha a hatósági orvost kéri fel valamely közegészségi vonatkozású szabályrendelet elkészítésére, olvassa el a hasonló tárgykörre vonatkozó kormányrendeleteket, mert azok minden tekintetben kitűnő útmutatással fognak szolgálni (pl. a köztisztasági szabályrendeletek elkészítésénél a 76.796/1918. B. M. rendelet, 212.000/1933. B. M. rendelet) és alaposan tárgyalja meg a tervezetet illetékes tiszti-ügyészével is.

88. A szokásjog fogalma. A döntvények.

Ha az arra hivatott szervek bizonyos ügyek elbírálásánál hosszabb időn át ugyanazt a gyakorlatot állandóan követik, létrejön a szokás. Ha a szokásnak jogi vonatkozása van, szokásjogról beszélünk. A szokásjognak a törvényhez való viszonyát tekintve, háromféle erőt, úgynevezett „triplex virtus“-t tulajdonítanak, ami a törvény magyarázatában, pótlásában és a törvény rontásában nyilvánul meg.

Törvénymagyarázó a szokásjog: ha valamely törvény bizonyos vonatkozásban többféleképpen értelmezhető és a követett gyakorlat alapján azután szokásjog fejlődik ki (l. a bírói döntvényeket).

Törvénytöltő: ha az intézkedő fórumok a törvény hézagait az életviszonyoknak megfelelő szokásjoggal pótolják.

Törvényrontó végül a szokásjog: ha a törvénynek — eredetileg helytelen — intézkedéseivel szemben az életviszonyoknak megfelelő, de a törvénnyel ellentétes gyakorlat fejlődik ki, mely ilyenképpen a törvény hatályát bizonyos vonatkozásban megszünteti. A közigazgatási jogban a szokásjog csekélyebb jelentőségű, bár bizonyos esetekben a hatóságok szokása révén szokásjogi gyakorlat itt is létrejöhet; de csak oly esetekben, mikor bizonyos életviszonyok szabályozása a rendes jogszabályalkotás keretében nincs meg.

A szokásjog terjedelme szerint lehet generális vagy partiális, aszerint, amint az ország egész területén, vagy annak csak valamely részén követik.

Különösebb jelentősége csak a közigazgatási és rendes bírósági döntvényeknek van, melyek írásba foglalt szokásjognak tekinthetők, új jogszabályalkotásnak azonban nem. (Sem a bírói ítéleteket, sem a hatósági határozatokat jogszabályalkotásnak nem szabad tekinteni, mert azok nem mások, mint a törvények alkalmazásának (jogvita esetén való) kinyilvánításai. Jelentőségük azonban mégis abban nyilvánul meg, hogy a bírói gyakorlat a jogszabályok állandó alkalmazásával a jogi életet kialakítja és így az előírt jogszabályokat valóságos élőjoggá alakítja át.)

A döntvények létrehozásának csak az a célja, hogy a magasabb fokú bírói szervek szokásjogi gyakorlatát az alsófokú bírói fórumok és hatóságok tudomására hozzák és ezáltal az egyöntetű gyakorlat kialakítását elősegítsék. A döntvényeknek és elvi jelentőségű határozatoknak csak addig van a hatósági eljárásban jelentőségük, míg a döntvény által meghatározott kérdésben rendes törvényes jogszabályalkotás nem történik. (Fontosabb közigazgatási bírósági döntvény volt pl. közegészségügyi kérdésben a XXI. sz. döntvény.)

A közigazgatási bíróság döntő és elvi jelentőségű határozatai külön gyűjteményes kiadásban jelennek meg évenként. A közegészségügyre vonatkozó elvi jelentőségű határozatokat, amelyeket a kormányhatóságok kibocsátottak, az Atzél—Chyzer-féle 5 évenként megjelenő gyűjteményben találjuk fel. A szokásjognak egyébként különösen a magánjogban van nagy jelentősége. Ezek közül a legfontosabb gyűjtemények egyike volt Verbőczy István hármaskönyve, melynek címe: „Opus tripartitum iuris consuetudinarii incltyi regni Hungariae“.

89. A jogszabályok bírálata és magyarázata. A felső és alsó kritika, a hivatalos és tudományos magyarázat lényege.

A jogszabályok értelmezésének eszközéül szolgál: 1. a kritika és 2. a magyarázat. Felsőbb kritikáról beszélünk akkor, amikor a jogszabályt egész terjedelmében, alsóbbról, ha annak csak egyes helyeit vizsgáljuk. A magyarázat lehet hiteles — *interpretatio authentica* — és lehet tudományos — *interpretatio doctrinális*. Hiteles a jogmagyarázat, ha azt

maga a jogalkotó faktor magyarázza. A tudományos magyarázat lehet grammatikai, amikor a jogszabály betűszerinti értelmezéséről van szó (sorok, szavak, mondattani összefüggések kutatása) és lehet logikai, amikor a magyarázatot a jogszabály megalkotásának okából vagy indokaiból vonjuk le. A magyarázat lehet kiterjesztő és szűkítő aszerint, amint a szabályt a szűkebb tényállásról az általánosabbra is kiterjeszti, vagy amikor az általános tényállást szűkebb tényállásra vonatkoztatja. Az egészségügyre vonatkozó jogszabályok hiteles magyarázatát a belügyminiszter adhatja meg, mint aki az egészségügyre vonatkozó jogszabályok végrehajtásával, illetőleg a végrehajtás legfőbb felügyeletével van megbízva.

90. Az analogia legis és analogia iuris lényege és alkalmazásának módja. A fictio.

Törvényhasonlatossággal (analogia legissel) akkor él a hatóság (bíróság), ha valamely cselekményre, illetőleg jogesetre kifejezett rendelkező jogszabály nincs. Ily esetben a hatóság (bíróság) egy tágabb, de hasonló tényálladék-elemi jogszabályt alkalmaz. Joghasonlatosság (analogia iuris) esete akkor merül fel, amikor hasonló jogszabály sincs és ez esetben a hatóság (bíróság) a jogrend általános irányelvei alapján hozza meg döntését.

A jogban gyakran fordulnak elő esetek, amikor a jogi eljárás kiinduló pontjául bizonyos képzelt tényeket valóságos tényalapként veszünk, amelyeket jogilag fikciónak nevezünk. Ilyen eset pl. az is, amikor a jogi személyiséget a képzelt, valóságban nem létező személynek megadja. A fikció tehát segítő eszköze a jogi gondolkodásnak.

XI. RÉSZ.

91. A bírói hatalom. A kir. bíróságok szervezetének és hatáskörének rövid ismertetése.

A bírói hatalomnak az a rendeltetése, hogy a fennálló törvényes jogrendet oltalmazza, illetőleg biztosítsa, továbbá minden jogvitás esetben a törvények és a törvény alapján ki-

bocsátott és kihirdetett rendeletek és a törvényerejű szokás szerint a jogot alkalmazza, azaz igazságot tegyen. A közigazgatásnak és a bíraskodásnak elkülönítéséről az 1869:IV. törvény-cikk intézkedik. Ennek értelmében sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak. A magyar alkotmány szerint az igazságszolgáltatásnak feje a király. Azonban ez a kifejezés nem azt jelenti, mintha a király (államfő) bíraskodnék, hanem hogy a bíraskodást az általa kinevezett bírák által gyakorolja; 1918. előtt a bíróságok ítéleteiket a király nevében hozták meg, 1931 óta (1930. évi XXXIV. tc. 1. §-a értelmében) a Magyar Szent Korona nevében hozzák. A bíróságok ítéleteikben nem új jogot alkotnak, hanem a meglevő jogot az egyes konkrét esetekben alkalmazzák. Ítélezésükben függetlenséget élveznek. A bírák minősítését, a bíróságok szervezetét, hatáskörét és eljárását külön törvények szabályozzák. A bírói függetlenséget biztosítják azok az intézkedések, hogy a törvényesen kinevezett bírók a törvényben meghatározott eseteken kívül hivatalból el nem mozdíthatók és beleegyezésük nélkül más bírósághoz, vagy más hivatalba át nem helyezhetők.

Az igazságszolgáltatás körébe tartozó ügyek legnagyobb részében az úgynevezett rendes bíróságok ítéleznek. Vannak azonban olyan ügyek, amelyekben a rendes bíróságok nem járhatnak el, ilyenek pl. azok, amelyek a főudvarnagyi bíróság és a honvédbíróság hatáskörébe tartoznak. Vannak azután különleges bíróságok, amelyek csak egyes bizonyos ügyekben végzik az igazságszolgáltatást, ilyen a szabadalmi bíróság, társadalombiztosítási bíróság, országos földbirtokrendező bíróság. Rendes bíróságok (királyi bíróságok): a járásbíróságok, a törvényszékek, az ítélőtáblák és a m. kir. Kúria. A járásbíróságok elsőfokú bíróságok. A törvényszékek részint első-, részint másodfokon eljáró bíróságok. Az ítélőtáblák és a Kúria felsőfokú bíróságok. A bíróságok úgy polgári, mint büntető perekben ítéleznek. A járásbíróság és a törvényszék hatásköre polgári per esetén a pertárgy értéke, vagy az ügy természete szerint oszlik meg (92. pont).

A büntetőügyek közül a bíróság hatáskörébe utalt kihágások a járásbíróságok hatáskörébe tartoznak; a vétségek megoszlának a járásbíróság és a törvényszék között; a bűntettek pedig mindig a törvényszék hatáskörébe tartoznak.

A járásbíróságok és a törvényszékek hatásköre az ú. n. perenkívüli eljárásra is kiterjed. A bírói szervek egységes működésének biztosítása érdekében hozza a Kúria jogegységi és teljesülési döntvényeit. Ezekhez az alsófokú bíróságok minden esetben alkalmazkodni kötelesek. A polgári és a büntetőbíróságok hatáskörére vonatkozó részletes részeket lásd munkánk megfelelő helyein.

92. A polgári perrendtartás vázlata. A peres és a perenkívüli eljárás.

Mindazok a jogszabályok, amelyek a magánjog rendjének megvalósítására és biztosítására szolgálnak, a polgári törvénykezési jog fogalma alá tartoznak. E feladat elvégzésére hivatott állami közegek: a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a közhitelességgel felruházott személyek.

Ha a bíróság kétoldalú meghallgatás után bizonyos magánjogi vonatkozású elmult tényeket derít ki s kontradiktórius eljárás alapján hozza meg határozatát, létesül a polgári per. Az eljárást polgári peres eljárásnak nevezzük.

Ha az állami közegek (bíróságok) egyoldalú meghallgatás után döntenek, pl. fizetési meghagyásos eljárásnál, ha a jelenben végbemenő, magánjogilag fontos tényeket bizonyítanak, pl. születési és halotti anyakönyvek vezetése, közjegyző előtt felvett nyilatkozatok, ha magánjogi jogosítványokat kényszer útján érvényesítenek, pl. végrehajtási- és csődeljárásnál, ha magánjogi jogosítványokat biztosítanak pl. biztosítási végrehajtásnál és zárlatnál, végül ha magánjogi jogviszonyokat és jogállapotokat létesítenek, módosítanak vagy megszüntetnek, pl. telekkönyvi bejegyzéseknél, anyakönyvezető előtti házasságkötésnél stb.: mindezen esetekben a törvénykezés másik része, az ú. n. perenkívüli eljárás jön létre.

A fenti ténykedések között a legfontosabbak a polgári per és a végrehajtás. A végrehajtást rendszeren megelőzi a peres eljárás, de nem mindig, pl. a közjegyzői okirat alapján vezetett végrehajtásnak nem előfeltétele az előzetesen lefolytatott per.

A végrehajtási eljárás fogalmilag nem tartozik a peres

eljárás körébe. Ezért ezen eljárást külön törvény szabályozza. A végrehajtási eljárásban is vannak esetek, amikor a peres eljárás analógiájára a bíróság a feleket meghallgatja, pl. ha valamely végrehajtási cselekvés szabálytalansága ellen történik panasz; ez a körülmény azonban még nem teszi peres eljárássá az illető aktust. Éles határvonalat húzni a peres és perenkívüli eljárás között nem lehet. Maga a polgári perrendtartás törvénye is szabályozása körébe von perenkívüli eljárásokat, pl. a fizetési meghagyásos eljárást, okiratok megsemmisítését stb. és látszólagos pereket pl. holttanilvánítást, kiskorúság meghosszabbítását, a gondnokág alá helyezést stb.

Alábbiakban foglalkozunk a polgári perrendtartás vázlatos ismertetésével.

A polgári perrendtartás szabályait az 1911:I. törvény-cikk (Pp.), valamint az ezt kiegészítő és módosító jogszabályok foglalják magukban. Ismertetésünk a törvény beosztását követi.

A bíróságok. Elsőfokú bíróságok a kir. járásbíróságok és a kir. törvényszékek; másodfokú bíróságok: a járásbíróságok tekintetében a kir. törvényszékek, törvényszékekre nézve a kir. ítélőtáblák; végül harmadfokú bíróságok a kir. törvényszékekre mint másodfokú bíróságokra nézve a kir. ítélőtáblák és a kir. Kúria; az ítélőtáblákra, mint másodfokú bíróságokra nézve pedig a kir. Kúria.

A bíróságok pártatlan és elfogulatlan ítélkezését biztosítja a Pp. 59. és 61. §-a. Az előbbi azokat az okokat sorolja fel, amelyeknek fennforgása esetén a bíró nem vehet részt az ügy elintézésében, ezek a törvényes kizárási okok. Ezek hivatalból veendő figyelembe, de a felek is érvényesíthetik azokat a per bármely szakában. Az utóbbi (61. §.) jogot ad a félnek, hogy aggályosság címén kifogással élhessen. A bíró szintén jogosítva van felmentését kérni, ha magát aggályosnak érzi.

Azt a kérdést, hogy mely ügyek tartoznak a polgári bíróságok hatáskörébe, a Pp. nem szabályozza. Általánosságban — elvi alapon — azt mondhatjuk, hogy a magánjogi viszonyok elbírálására vonatkozó ügyek ezek.

A Pp. 1. és 2. §-ai sorolják fel a járásbíróságok, illetőleg a törvényszékek hatáskörébe tartozó pereket; e felsorolás azonban nem meríti ki teljesen a hatásköri szabályokat.

Járásbíróági hatáskörbe tartoznak mindazon vagyoni jogi perek, amelyeknél a pertárgy értéke 3.000 P-t meg nem halad, ha nem tartoznak az értékre való tekintet nélkül a törvényszék, avagy értékre tekintettel a községi bíróság hatáskörébe; ide tartoznak továbbá — tekintet nélkül a pertárgy értékére — azok a vagyoni jogi perek, amelyekre nézve a felek a járásbíróság hatáskörét kikötötték; a bérleti és haszonbérleti viszonyból felmerülő perek, szolgálati szerződésből munkaadók és munkavállalók között felmerülő perek, sommás visszahelyezési- és határperek, állatszavatossági perek, ideiglenes nőtartási perek, házasságon kívüli nemzésből származó követelések, ideértve a törvénytelen gyermek tartása iránt indított pereket is stb.

A törvényszék hatáskörébe tartoznak általánosságban mindazon perek, amelyek a járásbíróság hatáskörébe utasítva nincsenek, továbbá taxativ felsorolás szerinti perek, pl. hitbizományi perek, bírák és állami tisztviselők stb. által hivatalos eljárásukban okozott károk megtérítése iránti perek stb. és azon perek, amelyeket külön törvény a törvényszék hatáskörébe utasít. Ide tartoznak végül az összes nem vagyoni jogi perek is, pl. kiskorúság meghosszabbítási, gondnokság alá helyezési stb. perek.

A hatáskörét a bíróság az alperes perbebocsátkozásáig hivatalból veszi figyelembe. A perbebocsátkozás után a hatáskör hiányát a bíróság többé nem veheti figyelembe, ha a hatáskör az értéktől függ. A hatáskör hiányát alperes pergátló kifogás formájában érvényesítheti. Hatáskör megállapítása szempontjából a kereset beadásának napján fennállott értéket kell alapul venni, de csak a főkövetelést s nem a járulékokat is. A pertárgy értékének megállapításánál irányadó a Pp. 6. §. rendelkezése.

Illetékesség alatt azt értjük, hogy az ugyanazon hatáskörrel bíró bíróságok közül melyik jogosult az ügyet elbírálni. Az illetékesség lehet általános illetékesség, amelyet az alperes lakhelye, tartózkodási helye, utolsó belföldi tartózkodási helye (jogi személyek székhelye) határoz meg. Az a bíróság, amelynek területén az alperes lakik, mindazon perekben illetékes, amelyekre nézve más bíróság kizárólagos illetékessége megállapítva nincsen. A felperes követelését a törvényben meghatározott esetekben az általános illetékességű he-

lyett különös illetékességű bíróságoknál érvényesítheti. A különös illetékesség lehet: kizárólagos, amely minden más illetékességet kizár, pl. kiskorúság meghosszabbításának ügyében kizárólag az a törvényszék illetékes, amelynek területén a kiskorú gyámhatóságának székhelye van; vagy nem kizárólagos, pl. a perelt tárgy fekvése, a végrehajtandó vagyron fekvése stb. alapján. A bíróságok és közigazgatási hatóságok közti hatásköri összeütközés elintézésének módját már tárgyaltuk (28. pont). A kir. bíróságok közti hatásköri és illetékességi összeütközés elintézésére vonatkozólag a Pp. rendelkezik és pedig ez utóbbi esetben úgy, hogy a legközelebbi közös bíróság az eljáró bíróságot kijelöli, ez az ú. n. bíróküldés.

F e l e k. Felek azok, akik a perben közvetlen érdekeltségüknél fogva egymással szemben állanak. Ilyen a felperes, aki a pert a bíróságnál kérelemmel (keresettel) valaki ellen folyamatba teszi. Alperes az, aki ellen a per megindított. Ha akár felperes részén, akár az alperes oldalán többen úgy lépnek fel, mint perbeli főszemélyek, akkor pertársaság keletkezik.

A felek lehetnek természetes és jogi személyek. A feleknek perbeli jogképességgel kell birniok. Jogképességen kívül a saját személyében való perléshez szükséges a perbeli cselekvőképesség, amellyel a fél akkor bír, ha perbeli cselekményeket a saját személyében vagy önkéntesen meghatalmazott útján végezhet. Tehát aki szerződés által kötelezheti magát, aki a kereset, illetve a viszontkereset tárgya felett perenkívül rendelkezhetik és általában vagyonával is szabadon rendelkezik. Akinek perbeli cselekvőképessége nincsen, azt a perben törvényes képviselője képviseli. A bíróság a perképesség hiányát a per bármely szakában hivatalból veszi figyelembe. A perbeli cselekvőképesség hiánya pótolható; a perbeli jogképesség pótolhatatlan s ennek hiánya esetében az eljárás megszüntetendő (4. pont).

Harmadik személyek részvétele a perben lehetséges beavatkozás vagy perbehívás útján. A beavatkozás lehet főbeavatkozás és mellékbeavatkozás. A főbeavatkozás: a beavatkozó a vitás jogot egészen vagy részben, mindkét peres fél kizárásával magának követeli, tehát mindkét félnek ellenfelévé lesz a perben. Mellékbeavatkozásról akkor lehet szó,

ha a harmadik személy a perbe azért lép be, hogy a felek valamelyikét segítse vagy ellenőrizze; a mellékbeavatkozónak tehát érdeke fűződik ahhoz, hogy a per az egyik fél javára dőljön el. Perbehívhatja a harmadik személyt a per jogerős befejezéséig az a fél, aki pervesztés esetére harmadik személy ellen szavatossági vagy kártérítési követelést vél érvényesíteni, továbbá az, aki pervesztés esetére harmadik személy követelésétől tart, végül az, akit oly követelés iránt perelnek, amelyet a harmadik személy is a maga részére igényel.

Ha a fél személyesen nem járhat el, ügyvéd által kell magát képviseltetnie. A bírói vagy ügyészi minőségben alkalmazott állami hivatalnok, a kir. közjegyző, a nyilvános jogtanár, akinek bírói és ügyvédi oklevele van és a jogtudor saját ügyében, vagy atyai hatalom alatt álló kiskorú gyermeke, gyámoltja vagy gondnokoltja ügyében és mint nejeének meghatalmazottja, ügyvédi képviselőre nem szorul. Járásbíróság előtt, ha az ügyvédi képviselő nem kötelező, az ügyvéden kívül — mint meghatalmazott — a felet más is képviselheti; pl. a felmenő ágbeli rokon lemenő ágbeli rokonát és viszont, a férj nejét és nejeének felmenő ágbeli vagy lemenő ágbeli rokonát, a nő férjét, a testvér testvérét és a pertárs pertársát stb.

Kötelező az ügyvédi képviselő az 1000 pengőn fölüli perekben és a váltóperekben.

Szegénységi jogban rendszerint az a fél részesíthető, akinek jövedelme nem nagyobb, mint a lakhelyén szokásos közönséges napszám; kivételesen az is, aki a perköltséget fedezni nem tudja anélkül, hogy a saját és azoknak a hozzátartozóinak szükséges tartása sérelmet ne szenvedne, akiknek tartására törvénytől vagy törvényes gyakorlatnál fogva köteles. A szegénységben lévő fél egyelőre fel van mentve a bélyegek és illetékek viselése, a tanúk és szakértők illetményeinek előlegezése alól stb. Ezenkívül jogot nyer arra, hogy ügyének egyelőre díjtalan vitelére ügyvédet rendeljenek ki számára. A kirendelés az ügyvédi kamara joga.

Külföldi felperes az alperes kívánságára a perköltség és az ítéleti illeték fedezéséül biztosítékot köteles adni kivéve, ha abban az államban, amelynek a felperes honosa, a magyar állampolgárt megfelelő esetben biztosíték adására nem kötelezik.

Eljárás az elsőfolyamodású bíróságok előtt. A polgári peres eljárásban az egész vonalon fontos szerep jut a szóbeliségnek, ami túlnyomó súllyal érvényesül az első- és másodfokú bíróságoknál az írásbeliséggel szemben; bizonyos ténykedések mégis feltétlenül írásba foglalandók, pl. kereset, perorvoslatok, jegyzőkönyvfelvétel stb. A közvetlenség elve ugyanígy korlátozásnak van alávetve; pl. a bizonyításfelvétel a perbíróság jogkörébe esik, azonban bizonyos esetekben kiküldött vagy megkeresett bíró által történik.

A kereset a bírósághoz intézett kérelem, amelynek lényeges tartalma a jog előadása, melyre a felperes a teljesítésre irányuló kérelmét alapítja. A kereseti kérelem azonban irányulhat valamely jogviszony vagy jog fennállásának, vagy fenn nem állásának, vagy valamely okirat valódiságának vagy nem valódi voltának a megállapítására is, az utóbbiak az ú. n. megállapítási keresetek. A jog előadásán kívül másik fontos kelléke a keresetnek: a kérelem (petitum).

A kereset az ú. n. keresetlevélbe foglaltatik. A keresetlevélnek a kereset közlésén kívül magában kell foglalnia a bíróság megnevezését, a felek megjelölését nevük, állásuk vagy foglalkozásuk, perbeli állásuk és lakásuk szerint s képviselőiknek ugyanily részletességgel való megjelölését; a tárgyalás előkészítése végett előadandók azon tényállítások, amelyekre felperes keresetét alapítja s ezek bizonyítékai, továbbá a bíróság hatáskörének és illetékességének megállapítására szolgáló adatok stb.

A keresetlevelet egy alperes esetén 2 példányban és egy felzettel, több alperes esetén az alperesek számának megfelelő több példányban kell beadni a bírósághoz. Ha ügyvéd adja be a keresetlevelet, minden példány és a felzet is az ügyvéd által ellenjegyzendő. Ügyvédi képviselő hiányában azokat 2 tanu jelenlétében a felperesnek sajátkezűleg kell aláírni. A járásbíróági eljárásban a kereset jegyzőkönyvbe is mondható.

Kereset benyújtása nélkül is megjelenhetnek a felek a bíróságnál s ott kérhetik bírói egyezség felvételét olyankor, amikor a perenkívül kötött egyezséget kívánják a végrehajthatóság erejével felruházni.

Ha a törvényben megjelölt pergátló kifogások, vagy nem pótolható hiányok forognak fenn, a bíróság a keresetet hiva-

talból visszautasítja; ellenesetben idéző végzést bocsát ki. Gergely naptár szerinti közönséges ünnepnapra, vasárnapra és nemzeti ünnepnapra csak kivételesen és sürgősség esetén tűzhető ki tárgyalás. Az idézés kézbesítésének napjától a tárgyalás napjáig terjedő ú. n. perfelvételi időköz a járásbíró-sági eljárásban a bíróság székhelyén történt kézbesítés esetén 3 nap, azon kívül 8 nap; a törvényszéki eljárásban 8, illetve 15 nap.

A keresetet a perfelvételi tárgyaláson szóval kell előadni, vagy a felperesnek egyszerűen kijelenteni, hogy keresetét változatlanul vagy módosítással fenntartja.

Ha az alperes pergátló kifogást kíván érvényesíteni, ezt a keresetnek előadása után, de a perbebocsátkozás előtt kell megtennie.

Ha alperes pergátló kifogást nem érvényesít, a per érdemére nyilatkozni tartozik. Ez történhetik úgy, hogy egészben vagy részben elismeri a követelést s ez esetben marasztaló végítéletet vagy részítéletet hoz a bíróság, vagy ellenkérelmet terjeszt elő védekezésének részletes előterjesztésével. E nyilatkozattal történik a perbebocsátkozás.

Az érdemleges tárgyalás a felek kérelmeinek előadásával kezdődik, majd a tényállás tisztázása s a bizonyítás felvétele következik. A bíróság kötelessége a késleltetés és rosszhiszemű perlekedés megakadályozása. Ennek szankciójaként a Pp. 222. § (2) bekezdése alapján a bíróság pénzbírsággal sújthatja a felet vagy képviselőjét, ha jobb tudomása ellenére nyíltan valótlan tényt állít, alaptalanul tagad vagy alaptalanul hivatkozik valamely bizonyítékra.

Az eljárás szabálytalansága ellen a tárgyaláson a fél felszólalhat és kérheti felszólalásának a jegyzőkönyvbe való vételét, ha felszólalása nyomban eredményre nem vezet.

A bíróság indokolt esetben a per tárgyalását más polgári vagy büntető per befejezéséig, illetve a közigazgatási hatóság végérvényes döntéséig felfüggesztheti. Ennek joghatása az, hogy az eljárás a felfüggesztés tartamára félbeszakad.

Tárgyalás elnapolásáról akkor van szó, ha a kitűzött, de meg nem kezdett tárgyalás későbbi határnapra tűzetik ki. Bármelyik fél kérheti az elnapolást s a bíróság az ellenfél meghallgatása nélkül dönthet a kérelem felett. Ismételt elnapolásnál az ellenfél meghallgatása kötelező.

A tárgyalás és a határozatok kihirdetése nyilvános; de nem nyilvános a tanácskozás és a szavazás. A nyilvánosság kizárását a bíróság hivatalból elrendelheti közrendi és közerkölesi szempontokból; de kérelemre is, ha a nyilvánosság a fél méltányos érdekét sérti. A felek és képviselőik, valamint mindegyik fél részéről két tanu ez esetben is jelen lehet a tárgyaláson.

A tárgyalás rendjének fenntartása az elnök, illetve az eljáró bíró feladata, aki a rendzavaró hallgatót rendreutasíthatja vagy kivezettetheti, szükség esetén az egész hallgatóságot eltávolíttathatja. A tárgyaláson részt nem vevő személyeket, a feleket és képviselőiket, a tanukat és szakértőket súlyosabb rendzavarás esetén pénzbüntetéssel sújthatja, a tárgyaláson résztvevő ily egyéneket kiutasíthatja és kivezettetheti.

A bíróság a per bármely szakában megkísérelheti a vitás kérdés egyességi elintézését.

A felek és képviselőik a bírósági iratokról másolatokat vehetnek, az iratokba betekinthetnek. Harmadik személyek csak a bíróság elnökének engedélyével és csak akkor tekinthetnek be az iratokba, ha jogos érdekük indokoltá teszi kérelmük teljesítését.

A bizonyítás. A bíró a jogszabályt csak akkor alkalmazhatja, ha a tényállást teljesen tisztázottnak látja. A legtöbb esetben azonban a felek között is vitás a tényállás, tehát a bírónak más úton kell a helyes tényállás birtokába jutnia. E célt szolgálja a bizonyítási eljárás lefolytatása.

A jog megalapítására szolgáló tényeket a jogot érvényesíteni akaró fél tartozik bizonyítani, ezeknek a létrejöttét kizáró, vagy a jogmegszüntető tények bizonyítására viszont az ellenfél köteles. Beismert tényeket bizonyítani nem kell; e szabály a személyjogi perben fenn nem áll, pl. cselekvőképességét elvesztett gondnokolt beismerése esetén. Hallgatólagos beismerést a Pp. tulajdonképpen nem ismer. A beismerés visszavonható. A köztudomású tagadott tényeket bizonyítani nem kell, de a bíróság köteles ezekre a feleket figyelmeztetni, hogy esetleg megdönthessék a bíróság ama véleményét, hogy azok köztudomásúak. Nem kell bizonyítani azon tényeket, amelyek mellett törvényes vélelem szól. Ellenbizonyításnak még közokirattal szemben is van helye.

A bizonyításfelvétel a perbíróság által, vagy kiküldött vagy megkeresett bíró útján történik. A feleket mindenkor értesíteni kell a bizonyításfoganatosítás helyéről és idejéről.

A bizonyítás eszközei: a tanuk, okiratok, bírói szemle, eskü alatti kihallgatás és az eskü.

A tanuk. A fél tanuit magával hozhatja a tárgyalásra s a bíróság esetleg nyomban kihallgatja azokat. Rendesen a szóbeli tárgyaláson rendeli el a bíróság a kihallgatást s az újabb tárgyaláson foganatosítja azt. Lakásukon kell kihallgatni a királyi család tagjait s azokat, akik aggkoruk vagy betegségük miatt a bíróságnál idézésre megjelenni képtelenek.

A bíróság a tanukat egyenként hallgatja ki. A még ki nem hallgatott tanu a kihallgatásnál jelen nem lehet. Ha a tanuk egymásnak vallomásaikban ellentmondanak, egymással szembe állíthatók (szembesítés). A tanu kihallgatása előtt a bíróság által figyelmeztetendő a vallomás fontosságára s az eskü jelentőségére, valamint a hamis eskü következményeire. A figyelmeztetés után személyi adatairól s a felekhez való viszonyáról kell megkérdezni s ezután kell alkalmat adni a tanunak arra, hogy az ügyre vonatkozólag mindazt összefüggően elmondja, amit tud.

A tanut az elnök (eljáró bíró) hallgatja ki, de hozzá a felek, illetve képviselők is kérdéseket intézhetnek. Kihallgatása után a vallomásáról felvett jegyzőkönyv előtte felolvasandó s a járásbíróági eljárásban a tanu a jegyzőkönyvet aláírja, a törvényszéki eljárásban azonban nem. A vallomás után a tanut meg kell esketni, vagy ha az eskü a tanu vallási meggyőződésével ellenkezik, ünnepélyes fogadalmat kell tennie.

A tanu megesketését mellőzni kell: ha a tanu 14 éven alóli, értelmileg fejletlen; ha hamis esküért vagy tanuzásért jogerősen elítéltetett; ha testi vagy elméleti fogyatkozásánál fogva a valóságot meg nem tudhatta, vagy közölni képtelen; vagy ha a felek a tanu megesketésétől elállanak.

Tanuskodást kizáró okok forognak fenn: a lelkeszre nézve arra, amit a gyónásban vagy egyébként vele a titoktartás egyházi kötelezettsége alatt közöltek; a közszolgálatban levő vagy abból kilépett egyénre nézve abban, amire nézve a tanuságtétellel a hivatali vagy szolgálati titoktartás köteles-

ségét megsértené, ha illetékes fellebbvaló hatósága felmentést nem ad.

A tanuságtétel alól mentesítő okok: 1. ha a tanu a felek valamelyikének fel- és lemenő ágban rokona, házastársa vagy jegyese; 2. ha a felelet bűnvádi eljárás alapjául szolgálna a tanu ellen, vagy a felelet által a tanu vagy a vele az 1. pontban említett viszonyban álló személyek valamelyike becsületében, vagy a tanu vagyonában jelentékeny sérelmet szenvedne; 3. ha a tanu mint ügyvéd, orvos, közjegyző, gyógyszerész, szülésznő vagy ezeknek segéde a hivatásával járó titoktartás kötelességét a vallomástétellel megsértené; végül 4. ha a tanu a felelettel műszaki vagy ipari titkot árulna el (Pp. 299. §). E mentesítő okokra a tanut kihallgatásakor figyelmeztetni kell azzal, hogy vallomásának megtagadására joga van.

Ha a tanu ok nélkül tagadja meg a vallomástételt, illetve az eskütételt, a megtagadás által okozott költségekben és pénzbüntetésben el kell marasztalni. A büntetés eredménytelensége esetén a tanu letartóztatható. A tanu indokolatlan meg nem jelenése miatt pénzbüntetéssel sújtható és elő is vezettethető. A pénzbüntetés elzárásra változtatható át.

A tanu a megjelenésével járó költségeknek, úti és esetleges szükséges ellátási költségének megtérítését követelheti. Időmulasztás megtérítését akkor követelheti, ha a megjelenés által keresetében károsodott.

O k i r a t o k. A Pp. szerint a bíróság más bizonyítást mellőzhet, ha a fél beszerezhető okirattal bizonyít. A legerősebb okirati bizonyíték a közokirat. A Pp. 315. §-a szerint közokirat az oly okirat, amelyet belföldön közhatóság hivatalos hatáskörén belül, vagy belföldön közhitelességgel felruházott egyén ügykörén belül állít ki az erre nézve megszabott alakban. Külföldön közhatóság, vagy közhitelességgel felruházott személy által kiállított okirat szintén közokiratnak tekintendő, föltéve, hogy a kiállítás helyének joga szerint is az teljes bizonyító erejű közokirat. Ezenkívül közokirat az az okirat is, amelyet a magyar diplomáciai hatóság külföldön állított ki. Külön törvények egyes okiratokat közokiratnak nyilvánítanak, pl. a Nemzeti Bank könyvkivonatait is. Közokiratot az ellenkező bizonyításáig valódinak kell tekinteni.

A magánokirat, ha valódisága nincs kétségbevonva, vagy be van bizonyítva, az ellenkező bebizonyításáig teljes bizonyítékul szolgál arra nézve, hogy kiállítója az abban foglalt nyilatkozatot magáévá tette: ha a kiállító a sajátkezűleg írt okiratot aláírta, ha az idegen kézzel írt okiratot két előtte-mező tanu jelenlétében aláírta, vagy előttük az aláírást sajátkezű aláírásának elismerte és a kiállító aláírása vagy kézjegye az okiraton bíróilag vagy közjegyzőileg hitelesítve van. Amely okirat nincs ily alakban kiállítva, annak bizonyító erejét a bíróság szabadon mérlegeli; ugyanígy mérlegeli azt is, hogy az okiraton levő törlések, vakarások és más hiányok vagy rendetlenségek az okirat bizonyító erejét mennyiben csökkentik vagy szüntetik meg.

Az okiratot a bíróság rendeletére vagy az ellenfél kívánságára bizonyítás végett fel kell eredetben mutatni, de felmutatható másolatban vagy kivonatban is. A bíróság belátása szerint ítéli meg, hogy az okirat hitelesített vagy egyszerű másolatának milyen bizonyító erőt tulajdonít. A bíróság a tanut is kötelezheti arra, hogy a birtokában levő s az ügyre vonatkozó okiratokat mutassa fel. Ha az okiratnak a perbíróság elé vitele nem lehetséges, a bíróság azt a helyszínen is megtekintheti, vagy elrendelheti, hogy azt a kiküldött vagy megkeresett bíró előtt mutassák fel. A bíróság a felet kötelezheti arra, hogy a nem magyar nyelvű okiratot hiteles fordításban mutassa be.

S z e m l e. Szemle megtartását a felek indítványozhatják s annak irányára és módjára indítványokat tehetnek, de a bíróság a szemlét hivatalból is elrendelheti. A szemle költségeit az a fél tartozik előlegezni, akinek érdekében a bíróság a szemlét elrendelte.

S z a k é r t ő k. Ha a perben jelentős ténykérdés megítéléséhez, vagy valamely szemle teljesítéséhez oly különös szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik, szakértőt alkalmazhat. Ily esetben a bíróságtól függ, hogy megállapítsa, miszerint szakértő meghallgatására szükség van-e vagy sem. A bíróság a szakértőt rendszerint a felek meghallgatása után jelöli ki.

Szakértőnek nem nevezhető ki az, aki ellen a bíróra vonatkozó kizárási okok forognak fenn. A szakértői kinevezés elfogadását mindenki megtagadhatja, kivéve: 1. aki az

illető szakban a véleményadásra állandóan alkalmazva van és 2. aki a kérdéses szakmát keresetképen gyakorolja. Amely okok miatt a tanu megtagadhatja a vallomástételt, azon okok miatt a szakértő is jogosult a vélemény megtagadására. Ha azonban a vélemény adására egyszer már késznek nyilatkozott, úgy csak az esetben tagadhatja meg, ha az ok a szakértői tiszt elvállalása után keletkezett. Közzolgálatban levő egyén nem lehet szakértő, ha fellebbvaló hatósága e működését a közzolgálat érdekébe ütközőnek nyilvánítja.

Ha a kinevezett szakértő idézésre meg nem jelenik, vagy az eskütételt vagy a véleményadást ok nélkül megtagadja, vagy ha a véleményt megintés után kellő időben elő nem terjeszti, pénzbüntetéssel büntetendő. Elővezetésnek vagy elzárásnak szakértővel szemben helye nincs.

A szakértőt meghallgatása előtt figyelmeztetni kell az eskü jelentőségére és a hamis eskü következményeire s azután meg kell esketni arra, hogy véleményét részrehajlás nélkül, legjobb tudása és lelkiismerete szerint fogja előadni. Az állandóan alkalmazott szakértőt nem kell megesketni, elég ha a már letett esküjére figyelmezteti őt a bíróság.

A szakértő a bíró engedélyével a felekhez kérdéseket intézhet.

Ha több szakértő van, együtt hallgathatók meg és közös véleményt adhatnak, ha ellentétes a véleményük, egyenkint hallgatandók meg. A véleményt rendszerint a tárgyaláson szóval kell előterjesztetni, de a megszabott határidő alatt írásba foglalva is beadható.

A szakértő költségét az a fél tartozik megfizetni, akinek érdekében a bíróság a véleményadást elrendelte. A költség előlegezendő s annak nagyságát a bíróság állapítja meg.

Ha szakértő személyek a szakértelmet igénylő elmúlt ténykörülményekről vagy állapotról tanuskodnak, tanuként kell őket kihallgatni, ezek az ú. n. szakértő tanuk.

A fél eskü alatti kihallgatása és a fél esküje. A bíróság kérelemre, vagy hivatalból rendelheti el a félnek eskü alatti kihallgatását, ha döntő ténykörülményre a bizonyítás kiegészítése szükséges, vagy ha más bizonyíték nem áll rendelkezésre. A bíróság belátása szerint ítéli meg, hogy a bizonyító felet, vagy ellenfelét hallgassa-e ki és bocsássa-e esküre. Ha más bizonyíték nincsen, a bizonyító fél

ellenfele hallgatandó ki, kivéve ha ez maga kéri a bizonyító fél eskü alatti kihallgatását, vagy ha a vallomástételt megtagadja. A bíróság rendszerint mind a két felet kihallgatja, ha ez nehézséggel nem jár. Ez esetben a kihallgatás után dönt a fölött, hogy melyik felet bocsássa esküre.

A fél vallomásának bizonyító erejét a bíróság belátása szerint ítéli meg.

A felek megállapodhatnak abban is, hogy a döntő tény-körülmény valósága vagy valótlan-sága valamelyik félnek vagy egy harmadik személynek leteendő esküjétől tétessék függővé; ez az ú. n. egyességi eskü.

Előleges bizonyítás. Az érdekelt fél kérelmére a bizonyítás végett a per bármely szakában, sőt a per megindítása előtt is, előleges tanukihallgatásnak vagy szemlének van helye, ha az ellenfél ebbe beleegyezik, vagy ha valószínűnek látszik, hogy a bizonyítás az eljárás rendes menetében már nem lesz sikeresen felvehető, vagy a felvétel meg lesz nehezítve. Az ilyen szemlénél alkalmazható szakértő is, de a szakértői meghallgatás önállóan nem lehet az előleges bizonyítás tárgya. Ugyanez áll az okiratokra és a fél eskü alatti kihallgatására is.

Az előleges szemle iránti kérelem a perbíróságnál terjesztendő elő, ha azonban még nincsen per, úgy annál a járásbíróságnál, amelynek a területén a tanu tartózkodik, vagy a szemle tárgya van. A kérelem benyújtható írásban, vagy a bíróságnál jegyzőkönyvbe is mondható. A bíróság szóbeli tárgyalás nélkül határoz; sürgős esetben, vagy ha az ellenfél ismeretlen, az ellenfél meghallgatása nélkül is dönt. A bizonyításfelvétel határnapjáról az ellenfelet értesíteni kell. Ha az ellenfél ismeretlen, vagy jókor nem értesíthető, úgy a folyamodó fél költségére részére hivatalból ügygondnok rendelhető ki. A bizonyításfelvétel eredményét a perben bármelyik fél felhasználhatja. Az előleges bizonyításfelvétel költségét a per költségéhez hozzá kell számítani.

Bírói határozatok. A bíróságoknak a peres és perenkívüli eljárás során hozott döntéseit bírói határozatoknak nevezzük. E határozatok kétfélék, ú. m.: ítéletek és végzések. Az ítélet ismét lehet végítélet, elkülönített végítélet, részítélet, közbenszóló ítélet és kiegészítő ítélet. Ha a per érdemi eldöntésre alkalmas, a bíróság végítéletben hatá-

roz. Ha egy eljárásban több per van egyesítve s ezek közül csupán egy is alkalmas a végeldöntésre, a bíróság elkülönített végítéletet hozhat. Ha az alperes a kereseti követelést egészen vagy részben elismeri, úgyszintén ha a felperes kereseti követeléséről egészen vagy részben lemond, a bíróság az ellenfél kérelmére az elismerés vagy lemondás értelmében végítéletet vagy részítéletet hoz. A követelés alapja és mennyisége szerint elkülöníthető vitáknál a bíróság az alap fennállását közbenszóló ítélettel előzetesen megállapíthatja.

Ha a bíróság a kereseti kérelemnek vagy az ellenkérelemnek valamely részéről a fő- és mellékkötelezettségek tekintetében, vagy a perköltség viseléséről nem rendelkezett, úgyszintén ha a végrehajthatóságról nem határozott, kiegészítő ítéletnek van helye.

Az ítéletben megállapított kötelezettség teljesítésére általában 15 napos határidőt kell szabni. A felek kérelmére a bíróság rövidebb vagy hosszabb teljesítési határidőt is szabhat. A váltófizetési meghagyásos eljárásban a teljesítési határidő 3 nap.

A bíróság ítéletét a tárgyalás határnapján, vagy a határozathirdetésre kitűzött határnapon hirdeti ki. A kihirdetés szóval történik úgy, hogy az ítélet rendelkezési részét kihirdeti a bíróság, s ha az ítélet írásba foglalva még nincsen, az indokolást szóval adja elő.

A teljesítési határidő a járásbírói eljárásban az ítélet kihirdetésétől, a törvényszéki eljárásban az ítéletnek (teljes kiadmánynak) kézbesítési napjától kezdődik.

Az ítéletet a Magyar Szent Korona nevében hirdetik ki.

Bár a bíróság az ítélethez általában kötve van, mégis helyt foghat: 1. az ítélet kijavítása; 2. az ítéleti tényállás kiigazítása és 3. az ítélet kiegészítése.

Az ítéletben előforduló tévedések kijavítása végett a felek kérhetik a kihirdetéstől számított 8 napon belül az ítélet kiigazítását, amely kérelmük felett a bíróság szóbeli tárgyaláson határoz. Az ítéletbe csúszott név, szám és más nyilvánvaló hibák bármikor hivatalból kijavíthatók.

Minden oly esetben, amikor a bíróság a törvény szerint nem ítélettel dönt, végzéssel határoz. A végzések teljesítési határideje, ha a törvény másként nem rendelkezik, 8 nap a kihirdetéstől vagy kézbesítéstől számítva.

A mulasztás és annak orvoslása. Mulasztásról akkor beszélünk, ha a felek valamelyike valamely perbeli cselekményt elmulaszt.

Határnap elmulasztása: ha a fél a határnapon az ügy kikiáltásától kezdve a szóbeli tárgyalásig meg nem jelenik, vagy a perbeli cselekményt nem teljesíti. A mulasztás jogkövetkezménye nem áll be, ha a fél törvényesen értesítve nem volt, ha a kézbesítés és határnap között a megkívánt időköz nem volt meg, vagy ha a felet megjelenésében köz tudomású természeti esemény vagy más elháríthatatlan akadály gátolta. Perfelvételi tárgyaláson alperes meg nem jelenése esetén felperes keresetének megfelelően mulasztási, vagyis marasztaló ítéletet kérhet; ha felperes marad távol, úgy az alperes az idézés feloldását és költségeinek felperessel szemben való megállapítását kérheti, amely kérését a bíróság végzéssel teljesíti. Alperes a mulasztási ítélet ellen ellentmondással élhet, amelyben új határnapot kér kitűzni. Ennek határideje 15 nap. Felperes idézés ismételését kérheti 15 nap alatt. Ha a felek egyike sem jelenik meg a perfelvételi vagy érdemi tárgyalás határnapján, vagy a megjelent fél a tárgyalás megtartását nem kéri, az eljárás mindaddig szünetel, amíg valamelyik fél tárgyalási határnap kitűzését nem kéri. Az eljárás folytatását csak 4 hónap eltelte után lehet kérni, hacsak igazolást nem nyer, hogy a mulasztás vétklen volt.

A záros határidők meghosszabbíthatatlanok és elmulasztásuk miatt igazolásnak van helye; hogy melyek a záros határidők, a törvény esetenként külön megjelöli. Ilyenek pl. az ellentmondási, fellebbezési, felülvizsgálati, felfolyamodási, perújítási, váltókifogások beadására előírt határidők. A Pp. 449. §-a állapítja meg, hogy a határidők miként számítandók; annyit meg kell itt is jegyezni, hogy ha a határidő utolsó napja vasárnapra, Gergely naptár szerinti közönséges ünnepnapra, vagy nemzeti ünnepre esik, a határidő a legközelebbi köznapon telik le.

A záros határidők elmulasztása esetén igazolásnak van helye és pedig a mulasztás napjától számított 15 nap alatt; ha pedig a mulasztásról csak később szerez a fél tudomást, a tudomásvételelől számított 15 nap alatt, de legkésőbb a mulasztás napjától számított 6 hónap alatt. Az igazolásnak

sem a végrehajtásra, sem az eljárás további folytatására nincsen halasztó hatálya. A bíróság azonban a felfüggesztést a fél kérelmére az ellenfél meghallgatása nélkül is elrendeli, ha az igazolás sikere valószínűsítve van.

Ha alperes a perfelvételi határnapon nem jelent meg, ellentmondással élhet az ítélettel szemben. Az ellentmondás folytán kitűzött határnap elmulasztásakor ismételten nincs helye ellentmondásnak. Az ellentmondást 15 nap alatt kell benyújtani. E határidő záros. Az ellentmondásnak a végrehajtásra halasztó hatálya van.

Az eljárás folytatása félbeszakadhat a felek akaratából szüneteltetéssel, vagy akaratukon kívül eső okból, pl. valamelyik fél halála miatt, cselekvőképesség hiánya miatt, ügyvédképes hiány miatt, vagy ha a bíróság működése háború vagy más esemény miatt megszűnik, vagy úgyis, hogy a bíróság az eljárást a felek kérelmére bizonyos ok miatt felfüggeszti.

Fellebbvitel. A bírói határozatok ellen használható fellebbviteli jogorvoslatok: az ítélet elleni fellebbezés és felülvizsgálat és a végzések elleni felfolyamodás és előterjesztés.

Fellebbviteli fórumok: járásbíróági ügyekben másodfokon a kir. törvényszék, harmadfokon a kir. ítélőtábla, illetve a kir. Kúria; törvényszéki ügyekben: másodfokon a kir. ítélőtábla, harmadfokon a kir. Kúria.

Az értékre való tekintet nélkül a járásbíróági hatáskörbe utalt perekben a felülvizsgálati bíráskodást a kir. Kúria gyakorolja, ha a pertárgy értéke 5000 pengőt meghalad, 5000 pengőn alul a kir. ítélőtábla.

A fellebbezést az elsőbíróágon, a felülvizsgálati kérelmet a másodfokú bíróságnál kell írásban benyújtani. A fellebbezési eljárásban, ugyanígy a felülvizsgálatnál is az ügyvédi képviselet kötelező.

A fellebbezéshez az ellenfél a tárgyalás befejezéséig csatlakozhatik; ha a csatlakozás a fellebbezési határidő alatt nyújtott be, úgy önálló fellebbezésnek tekintendő. A fellebbezést a tárgyalás befejezéséig vissza lehet vonni az okozott költségek viselésének terhe mellett.

Felfolyamodás felett a közvetlen felsőbíróóság határoz, ha a törvény kivételt nem tesz. Másodfokú megváltoztató

végzés ellen további felfolyamodásnak van helye, kivéve ha a törvény csak egy felfolyamodást enged meg. A felfolyamodás határideje 8 nap.

A kiküldött bíró eljárása és határozatai ellen a perbíró-ságnál előterjesztéssel lehet élni.

Perújítás. A perújításnak általánosságban helye van minden jogerős ítélet (egyesség, fizetési meghagyás, váltó-fizetési meghagyás) ellen. Kivétel: sommás birtok- és határ-per, gondnokság alá helyezés és megszüntetési per, házassági perek, kiskorúság meghosszabbítása és annak megszüntetése iránti eljárás stb.

A perújítási okok közül a leggyakrabban előfordulók: ha a fél az alapperben előadott vagy elő nem adott tényre vonatkozó oly bizonyítékot, úgyszintén ha olyan jogerős bírói vagy közigazgatási határozatot hoz fel, amelyet az alapperben nem használt és amely részére az ügy érdemében kedvezőbb határozatot eredményezhetett volna; továbbá ha a fél oly tényeket, vagy bizonyítékokat hoz fel, amelyeket a bíróság a 222. § értelmében, vagy a bizonyításfelvételre engedett idő sikertelen letelte miatt (275., 283. és 293. §.) mellőzött, amennyiben azok részére az ügy érdemében kedvezőbb határozatot eredményezhettek volna stb.

A perújítási keresetet az alapperben eljáró elsőfokú bíróságnál kell beadni, de rendszerint az a bíróság bírálja el, amelynek jogerős végítéletét támadta meg a kereset, illetőleg amely az ügyben az utolsó — végérvényes — ítéletet hozta, legyen az akár első-, akár másod-, akár harmadfokú bíróság.

Az eljárás tekintetében általában a per megindítására s a további eljárásra vonatkozó szabályok az irányadók.

A perújítás határideje 6 hónap. E határidő záros és az ítélet jogerőre emelkedésének napjától számítandó; ha pedig a fél csak később szerzett tudomást a perújítási okról, úgy a tudomásszerzés napjától számítandó a 6 hónap; 5 év elteltével perújításnak helye nincsen.

Perújítással a felek bármelyike élhet; fellebbevitelnek annyiban van helye, amennyiben az az alapperben is meg van engedve.

Választott bíróságok. A választott bírósági

szerződés érvényességének feltétele, hogy írásba legyen foglalva, a felek a szerződés tárgya felett szabadon rendelkezessenek s végül, hogy meghatározott vitás ügyre, vagy legalább meghatározott jogviszonyból jövőre keletkezhető vitás ügyre vonatkozzék. A bíróválasztás módját és a bírák számának megállapítását a Pp. a felekre bízza.

Tanukat és szakértőket a választott bíróság csak akkor hallgathat ki, ha előtte megjelennek, azonban sem ezeket, sem a feleket meg nem esketheti. Szemlét a választott bíróság maga foganatósíthat. A választott bíróság kényszereszközt el nem rendelhet és bírságot ki nem szabhat. E bíróság ítélettel dönt a vitás kérdés felett. A választott bíróság az eredeti ítéletet a rendes bíróságnál letenni köteles. A választott bírósági ítélet ellen a Pp. nem fellebbevitelt, hanem érvénytelenítési keresetet enged meg, amely 90 nap alatt indítandó meg.

Fizetési meghagyásos eljárás. Fizetési meghagyás útján érvényesíthetők mindazok a követelések, amelyek készpénzfizetésre, vagy helyettesíthető dolgok, avagy értékpapírok szolgáltatására irányulnak, ha per esetére azoknak érvényesítése a járásbíróság hatáskörébe tartozik. A 400 P-t meg nem haladó készpénzkövetelések kizárólag fizetési meghagyás útján érvényesíthetők.

Fizetési meghagyás kibocsátására az a járásbíróság illetékes, amely a követelésre nézve per esetében illetékes lenne, de csak akkor, ha a fizetési meghagyás az adósnak a bíróság területén vagy székhelyén kézbesíthető.

A kiadmánytervezetet is tartalmazó fizetési meghagyás iránti kérvényt egy adós esetén 3 példányban kell benyújtani a bíróságnál.

A fizetési meghagyásnak az adós írásban vagy szóval ellentmondhat. Ha ellentmondás nem történt, a kézbesítéstől számított 15 nap elteltével kielégítési végrehajtásnak van helye. Ellentmondás esetén tárgyalást tűz ki a bíróság.

Okiratok megsemmisítése iránti eljárás. A Pp. szerint az elveszett okirat megsemmisítését az okirat utolsó birtokosa vagy az kérheti, aki az okiratból jogot érvényesíthet.

Az eljárás annál a járásbíróságnál indítható, amelynek

területén az okiratban kikötött teljesítési hely, vagy az okirat kiállítójának általános illetékessége van, vagy volt.

A kérvényhez csatolni kell a hirdetményt, amelyet a bíróság bocsát ki. Ebben felhívja az okirat birtokosát, hogy az okiratot a hirdetménynek a hivatalos lapban történt közzétételétől számított egy év alatt mutassa be, ellenkező esetben a bíróság az okiratot semmisnek fogja nyilvánítani.

Ha a kitűzött határidő alatt az okiratot bemutatják, a bíróság a megsemmisítési eljárást végzéssel megszünteti; az okirat be nem mutatása esetén a határidő eltelte után a folyamodó fél kérelmére az okiratot semmisnek nyilvánítja.

Eljárás a bérleti viszonyok megszüntetése tárgyában. Lakás, más helyiség, vagy terület bérletét mind a bérbeadó, mind a bérlő a bérlet tárgyának fekvése szerint illetékes járásbíróság útján felmondhatja.

A felmondás tartalmát a Pp. 622. §-a határozza meg. Ha a visszautasítás esete fenn nem forog, a bíróság a felmondás egy példányát oly figyelmeztetéssel közli az ellenféllel, hogy ha a felmondás ellen kifogása van, azt 8 nap alatt terjessze elő a bíróságnál, mert ellenkező esetben a felmondás alapján végrehajtásnak lesz helye. A közlésben a kiköltözés napját meg kell jelölni. A kézbesítésnek a járásbíróság területén kell történnie. Ha az ellenfél nem ott lakik, úgy a bérlemény kezelésével vagy őrzésével megbízott kezéhez kézbesítendő, ha így sem lehetne kézbesíteni, úgy a bíróság által kinevezett ügygondnok kezéhez történik a kézbesítés.

A közjegyző útján történt felmondásnak ugyanaz a hatálya, mint a bíróság útján történt felmondásnak.

Ha a bérleti viszony a szerződés értelmében a kikötött idő lejártá után felmondás nélkül megszűnik, vagy ha sem bíróság, sem közjegyző útján felmondás nem történt, mind a bérbeadó, mind a bérlő az illetékes járásbíróság útján felhívhatja ellenfelét, hogy a kitűzött idő lejártával a bérlet tárgyát adja át, illetőleg vegye át. A felhívás közjegyző útján is történhetik.

Ha kifogás nem érkezik és a kiköltözés a megszabott időben meg nem történik, az eljáró járásbíróság a bérlet tárgyának visszabocsátása, illetőleg átvétele iránt a végrehajtást elrendeli.

A kifogás írásban vagy szóval terjesztendő elő. A felmondás a kifogás benyújtásával perré alakul át, amelyet a peres eljárás szabályai szerint folytatnak le. Ha a kitűzött tárgyaláson az alperes meg nem jelent, a bíróság ítéletet hoz, amely ellentmondással meg nem támadható, de 8 nap alatt igazolásnak van helye. A fellebbezés határideje 8 nap. Felülvizsgálatnak helye nincsen, ugyanígy perújításnak sem.

Kiskorúság meghosszabbítása és a meghosszabbítás megszüntetése. A kiskorúság meghosszabbítását kérheti a kiskorú szülője, gyámja, az árvaszéki ügyész, a kiskorú nagyszülői, ilyenek nem létében a kiskorú törvényes képviselője és bármely oldalrokona az unokatestvérig bezárólag.

A keresetet 3 példányban kell beadni, hogy az árvaszéknak is jusson egy példány. Ügyvédi képviselőt kötelező. Ha az eljárás a kiskorú testi vagy lelki fogyatkozásai miatt indul meg, megvizsgálásával és véleményadással egy vagy több szakértő bízandó meg. A bíróságnak jogában áll indokolt esetben hat hétnél nem további időre a kiskorút megfigyelés végett gyógyintézetben elhelyeztetni. Az ítéletet meg kell küldeni az árvaszéknak, a telekkönyvi hatóságnak feljegyzés végett és a hivatalos lapban közzé kell tenni. Perújításnak helye nincsen. Új eljárás azonban megindítható oly okok miatt, amelyeket az előző eljárásban nem érvényesítettek.

A kiskorúság meghosszabbításának megszüntetését az is kérheti, akinek a kiskorúságát a bíróság meghosszabbította és a Pp. 703. §-ában jogosított személyek is kérhetik.

Gondnokság alá helyezés és annak megszüntetése. A Pp. megkülönbözteti: 1. elmebetegnek, vagy a magát jelekkel megértetni nem tudó siketnémának gondnokság alá helyezését, amikor a kérelmezés joga megilleti az árvaszéki ügyészt, egyenes ágbeli és oldalági rokonokat unokatestvérig bezárólag, a házastársat, illetőleg ezek törvényes képviselőit; 2. a gyengeelméjűnek, a magát jelekkel megértetni tudó siketnémának és a tékozlónak gondnokság alá helyezését, amikor a keresetindítás jogából ki vannak zárva a távolabbi rokonok s az 1885:VI. tc. 4. §-a kivételével az árvaszéki ügyész. A 2. pont esetében a gondnokság alá

helyezendő is kérheti az eljárás megindítását, azonban nem keresettel, hanem kérvénnyel.

A gondnokság alá helyezés minden esetében közölni kell a gondnokság alá helyezési határozatot: az árvaszékkal; a telekkönyvi hatósággal feljegyzés végett; közigazgatási tisztviselőkre nézve az illetékes közigazgatási hatósággal; intézetbe felvett elmebetegre nézve az intézet igazgatójával stb. és azt a hivatalos lapban is közzé kell tenni.

Az atyai hatalom gyakorlásának megszüntetését megtámadó eljárás. Ez akkor fog helyt, ha az árvaszék az atyai hatalom gyakorlatát megszüntette. Az eljárásban a felperes, az árvaszéki ügyész és a gyám vesz részt. A kereset 3 hónap alatt terjesztendő elő, az árvaszék a gyámhatósági eljárás iratait a kereset másolatának vétele után a bírósághoz teszi át. A törvényszék azután jogerős ítéletét az iratok visszaküldése mellett közli az árvaszékkal. Perújításnak helye van.

Holtnaknyilvánítási eljárás. Eltűnt egyén holtak nyilvánítását kérheti: a házastárs, az örökös s mindenki, aki az eltűnt halálának megállapításában jogilag érdekelve van. Így pl. kérheti az életbiztosítási kötvény jogosítottja, a hitbizomány várományosa, vagy akire valamely dolog haszonélvezete rászáll az eltűnt egyén halála után.

A bíróság holtak nyilvánítja azt: akinek születése óta 30 év elmúlt s azon év végétől számítva, amelyben eltűnt, 10 év óta híre veszett; akinek születése óta 70 év eltelt s azon év végétől számítva, amelyben hír szerint még életben volt, 5 év óta híre veszett; aki háborúban vett részt és annak folyamán eltűnt, azóta híre veszett és annak az évnek végétől kezdve, amikor a háború bevégződött, 3 év eltelt; aki hajótörést szenvedett, azóta híre veszett és a hajótöréstől kezdve 3 év eltelt; aki egyéb körülmények között életveszélyben forgott, azóta híre veszett és az életveszélyt előidéző körülmény megszüntétől 3 év eltelt.

Az eljárásra kizárólag az a törvényszék illetékes, amelynek területén az eltűntnek utolsó általános illetékessége volt.

Az eljárás, kérvény beadásával kezdődik, melyben a kérelmezési jogosultságot és a holtak nyilvánítási kérelem alap-

jául szolgáló tényeket kell előadni. Ha a bíróság az adatokat elegendőnek találja, ügygondnokot rendel ki és hirdetményt bocsát ki. Ebben felhívást tesz közzé, hogy aki az eltűnt életben létéről tudomással bír, az a bíróságot értesítse, mert ellenkező esetben a hirdetményi határidő eltelte után az eltűntet holtnak nyilvánítja. A hirdetményi határidő 1 év, mely a hirdetménynek a hivatalos lapban való közzététele napjától számít. E határidő eredménytelen eltelte után a kérelmező tárgyalás kitűzését kéri, amelyen a bíróság meghozza ítéletét. Fellebbvitelnek és perújításnak helye van.

A háborúban eltűntnek holtánnyilvánításáról külön jogszabályok intézkednek.

93. A községi bíraskodás lényege és terjedelme.

A községi bíróság hatáskörébe tartoznak pénz fizetése, munka teljesítése, vagy ingó dolgok iránti perek, ha a per tárgyának értéke 100 P-t meg nem halad; az egyesületi és egyéb tagsági díjak és hozzájárulások iránti perek azonban csak akkor, ha a pertárgy értéke 5 P-t meg nem halad. Kivételek azok a perek, amelyek — tekintet nélkül az értékre — a törvényszék hatáskörébe vannak utalva, vagy amelyekben a törvény kizárólagos illetékességet állapít meg, továbbá az örökösödési perek, részvénytársasági és szövetkezeti viszonyból származó perek, váltótörvény alapján indítható keresetek, a kereskedelmi utalványból vagy kötelező jegyből, vagy csekkből származó keresetek, a szabadságnak, védjegynek, ipari minták törvényes oltalmáról fennálló szabályoknak megsértéséből származó kártérítési perek stb.

A községi bíraskodást a székesfővárosban: a kerületi városbírák, a törvényhatósági joggal felruházott és megyei városokban: a közgyűlés által erre a célra rendelt egy vagy több közigazgatási tisztviselő; nagyközségben: a bíró, a tanács egy tagjával és a jegyzővel vagy helyettesével, községben pedig: a bíró az előjáróság két tagjával gyakorolják. Az a fél, aki a községi bíróság határozatával nem

elégedett meg, a határozat közlésétől számított 15 nap alatt a járásbíróság elé viheti az ügyét.

A községi bíráskodás különösen alkalmas az orvosoknak járó tiszteletdíjak behajtására. A megítélt követelésnek a behajtása községek módjára történik.

94. Egészségügyi közigazgatási ügyeknek a kir. bíróságok elé vitelének módja.

Az egészségügyi közigazgatási ügyek közül csak azok vihetők a rendes bíróságok elé, amelyekre nézve azt a törvény, vagy törvényen alapuló más jogszabály kifejezetten megengedi. Ezek rendesen olyan ügyek, amelyeknél a magánjogi elem oly mértékben lép előtérbe, hogy az ügy magánjogi részének a rendes bíróságok által való elintézése kívánatos. Egyébként ha valamely törvény a rendes bíróságok igénybevételét ilyen esetekben megengedi, ezt határozottan meg is jelöli és egyúttal meghatározza azt a záros határidőt is, amelyen belül az üggyel a rendes bírósághoz lehet fordulni.

Azokban az ügyekben azonban, amelyekben a közigazgatási bíróság határozott, a rendes bírósághoz fordulni nem lehet.

XII. RÉSZ.

95. Az orvos szerepe a büntető igazságszolgáltatásban. A büntetőjog fogalma. Az anyagi és alaki büntetőjog. A büntetőjog segédtudományai. A magyar büntetőjog forrásai. A büntetőjog hatálya idő, terület és személyek szempontjából.

A jogrendszer egyetlen ága sincsen szorosabb kapcsolatban a természettudományokkal, köztük az orvostudománnyal, mint a büntetőjog és a büntető igazságszolgáltatás, mert nemcsak a büntetőjog számos fogalma és általános sza-

bálya, de az ú. n. különös részben foglalt egyes büntetendő cselekmények tekintélyes csoportjának tényálladási elemei is oly közeli vonatkozásban állanak orvostudományi jelenségekkel és megállapításokkal, hogy a büntető igazságszolgáltatás tényleges lefolyása során lépten-nyomon merülhetnek fel, csakis orvostudományi ismeretek alapján — szakértők meghallgatása útján, vagy esetleg enélkül — eldöntendő kérdések. De nemcsak a büntetőjogász részéről követelhető meg bizonyos természettani, orvostudományi tájékozottság, hanem megfordítva is. Minden orvos, de különösen a tiszt, illetőleg a hatósági orvos, valamint a törvényszéki orvos működésének ellátásában az egyetemes jogrendszer egyetlen ágazatának alapos ismeretére sincsen — a közegészségügyi jogszabályok mellett — annyira ráutalva, mint éppen a büntetőjogra. A büntetőjog alapelemeinek, közkeletű fogalmainak s legfontosabb jogszabályainak pontos és alapos átértése, úgy eszmevilágának, mint gyakorlati megvalósulásának legalább nagy vonásokban való megismerése oly követelmény, melynek elsősorban a hatósági orvos, de általában minden gyakorló orvos, a jogrend és a közbiztonság támogatása, valamint saját érdekében is eleget tartozik tenni. A büntetőper során nem egyszer fordul elő, hogy az orvos szakértői meghallgatása döntő jelentőségű a bűnügy mikénti megítélésére és a bírói ítéletre, de nemcsak közvetve, hanem közvetlenül is az orvos — saját cselekvéseinek megítélésénél talán fokozottabban, mint akárhány más hivatás üzője — feltétlenül rászorul a büntetőjog szabályainak ismeretére. Természetesen elsősorban a büntetőjog orvosi vonatkozású részeinek alapos ismerete szükséges és a bűnvádi eljárásjog azon részei, ahol az orvos szakértői közreműködése előfordulhat. Minthogy azonban büntetőjogunk és bűnvádi eljárásjogunk egységes kódexbe foglalt összefüggő rendszert alkot, mellőzhetetlen az általános szabályok és elvek ismertetése is, melyek nélkül csupán egyes kiragadott részletek bemutatása helytelen lenne. A nagyszámú büncselekményfajok közül azonban kizárólag azok jellemzése szükséges, melyek közvetlenül, vagy közvetve közegészségügyi vonatkozásúak.

A büntetőjog azoknak a jogszabályoknak összessége, melyek meghatározzák a bűnösség elleni államhatalmi küzdelem feltételeit, eszközeit, szerveit és rendjét. Hogy tehát

az állam a bűnözés ellen a jogrend biztosítására e hatalmával élhessen, feltételként rendszerint büntetendő cselekmény fennforgása szükséges, eszköze pedig a büntetés különböző nemeinek alkalmazása, szervei a különböző közhatóságok, elsősorban a bíróság, végül rendje: az az eljárás, melynek során a büntetőjog gyakorlása feltételeinek tényleges fennforgását a meghatározott szervek megállapítják s a megfelelő eszközöket alkalmazzák.

A büntetőjog egyik legfőbb jellemzője, mely az egész büntetőjogszolgáltatás irányeszméit, jogelveit és lefolytatását élesen elhatárolja a magánjogtól és a polgári bíraskodástól, a büntetőjog közjogi eredete és jellege. A modern büntetőjog alanya, kizárólagos gyakorlója: az állam; tárgya és gyakorlásának előfeltétele: a bűncselekmény, mint az általános jogi és társadalmi rend sérelme; végül eszköze: a közérdekből alkalmazott büntetés. A bűnvádi eljárás megindítása és lefolyása — csekély kivételtől eltekintve — független a sértett vagy károsult magánszemély akaratnyilvánításától, kívánságától; hanem a hivatalbóliség (officialitás) az uralkodó. Az államnak nemcsak joga, de törvényes kötelessége megfelelő szervei útján büntető hatalmát érvényesíteni minden oly esetben, midőn a büntető üldözés, az eljárás megindításának általános és különös feltételei fennforognak. Célszerűségi, méltányossági, vagy politikai szempontok és érdekek kizárólag annyiban vehetők figyelembe, amennyiben a törvény erre külön szabállyal lehetőséget ad.

Különbséget szokás tenni anyagi büntetőjog és alakai büntetőjog között. Előbbi jelenti a büntetendő cselekményekre, mint elvont jogi tényálladékokra, valamint a bűnösség elleni küzdelem eszközeire, a büntetések tartamára és kiszabására vonatkozó jogszabályok összességét; utóbbi az állami büntetőigény konkrét érvényesülésének módját, a büntetőhatalom gyakorlására jogosított hatóságok szervezetét s az eljárás folyamatát és szerkezetét szabályozza. Ez utóbbi azonos a büntetőeljárásjoggal, melynek bemutatására az anyagi büntetőjog feldolgozását követően kerül sor.

A modern büntetőjog kialakulása és tudományos művelése alig idősebb másfélszáz esztendőnél. Legújabb tudományos és gyakorlati haladását pedig elsősorban annak köszön-

heti, hogy mindinkább eltávolodva a tisztán jogászai, dogmatikus felfogás egyoldalúságától, a bűnöző embert és világát — a bűnözés egészét — nemcsak kizárólag elvont jogi képletként szemléli, hanem beállítja az élet természeti és társadalmi valóságába. A büntetőjog nemcsak elvont jogi alakzatok, jogászai fogalmak megállapításával és megítélésével foglalkozik, hanem legfőbb célja a társadalom védelme a bűnözéssel szemben. Mindinkább felismerik tehát a büntetőjog ú. n. segédtudományainak növekvő jelentőségét, melyek a bűnözés legkülönbözőbb egyéni és társadalmi okaival (kriminalaetiologia), a bűnöző egyén lelki, testi stb. sajátosságaival foglalkoznak. A természettudományi és szociológiai módszer és megismerés így jut mindnagyobb jelentőséghez a büntetőjogi segédtudományokban, melyek sorra kialakulnak: egyfelől a bűnügyi embertan (kriminalanthropologia), a bűnügyi élettan (kriminalbiologia), a bűnügyi lélektan (kriminalpszichologia és kriminalpszichopatologia), másfelől a bűnügyi társadalomtan (kriminalszociologia) és a bűnügyi statisztika; végül idetartozik még a törvényszéki orvostan és elmekórtan. A büntetőjog ezen ú. n. segédtudományai a bűnözés okainak, tényezőinek kutatásával s a bűnelkövető ember lelki és testi tulajdonságainak behatóbb megismerésével nemcsak megalkották és előrevitték a kriminologia tudománykörét, de igen nagy hatást gyakoroltak a büntető jogalkotás egész fejlődésére és legújabb reformjaira is. Ma már nyilvánvaló, hogy csak a természettudományi és a társadalomtani kutatások eredményeinek megfelelő felhasználásával lehet a bűnözés elleni megelőző és megtorló küzdelmet hatályosabban és célszerűbben kiépíteni s a bűnügyi politikai célkitűzéseket elérni.

A segédtudományok közt szerepel a kriminalisztika is, melynek tudományos művelése csak néhány évtizedre tekinthet vissza. Feladata a büntetendő cselekmény tényálladékaiknak, elkövetési módozatainak és felfedésének gyakorlati célú munkáját, különösen a rendőri nyomozást előmozdítani; nagymértékben rászorúl ez is természettudományi, orvostani s a legkülönbözőbb technikai ismeretekre és vizsgálatokra.

A magyar büntetőjog főforrása az 1878:V. törvénycikkbe foglalt büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről (Btk.), a kihágásokról pedig az 1879:XL. törvénycikk (Kbtk.)

szól. Mindkét kódex 1880 szept. 1-én lépett hatályba. A megelőző időben hazánkban csupán néhány bűncselekményre vonatkozólag volt törvényes szabályozás, egyébként a büntetőbírószági gyakorlat kijegecesedett jogelvei voltak irányadók. A két kódex ma is hatályban van, időközben azonban az életviszonyok fejlődése, a bűnözés tényezőinek alaposabb megismerése és a kriminalitás újabb meg újabb alakjainak feltűnése szükségessé tette, hogy kiegészítésül számos újabb törvény alkottassék. E törvények úgy az általános, mint az egyes bűncselekményeket tartalmazó különös résznek anyagát jelentősen módosították, illetve újra szabályozták; számuk igen nagy (közel száz) és a fontosabbak bemutatása a ma hatályos magyar büntetőjog ismertetésénél nem nélkülözhető.

A kihágásokról — mint láttuk — külön kódex szól, elválasztva a büntettekéről és vétségekről szóló kódextól. A kihágások ugyanis nemcsak súlyban a legenyhébb büntetendő cselekmények, de tartalmilag is lényegesen különböznek a többitől, jó részük nem a társadalomra veszélyes valóságos jogsértés, hanem a jogsértés megelőzésére alkotott törvény pusztá megszegése, a tiltó szabály iránti engedetlenség. A kihágásokra nézve ezért csak részben állanak azon általános jogelvek, melyek a többi bűncselekményre vonatkoznak (pl. a kihágás kísérlete nem büntetendő, a kihágás büntethetőségéhez szándék fennforgása nem szükséges, gondatlanságból is elkövethető; míg a büntettek — a legsúlyosabb büntetendő cselekmények — kivétel nélkül csak szándékosan követhetők el, a vétségek — a középsúlyos cselekmények — pedig csak meghatározott esetben büntethetők gondatlan elkövetés esetén). A kihágások igen nagy és folyton szaporodó száma kizárja, hogy azok oly kizárólagossággal kimerítően egyetlen kódexbe foglaltassanak, mint a többi bűncselekmények. Innen van a különbség a jogforrások szempontjából is.

Büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít. Büntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint amelyet arra, elkövetése előtt a törvény megállapított (Btk. 1. §). Viszont a törvény e kizárólagos jogforrási minősége a kihágásoknál már nincsen előírva. Így kihágást képez azon cselekmény, melyet: 1. törvény, 2. miniszteri rendelet, 3. törvényhatóság,

vagy 4. törvényhatósági joggal fel nem ruházott szabad királyi város, vagy megyei város által kiadott szabályrendelet kihágásnak nyilvánít. Úgy a miniszteri rendelet, mint a szabályrendeletek csupán valamely rendőri tilalomnak vagy rendelkezésnek megszegését minősíthetik kihágásnak (Kbt. 1 §).

A „*nullum crimen, nulla poena sine lege*“ elve büntetőjogi rendszerünk egyik alappillére, mely megállapítja a törvény kizárólagos jogforrási erejét és kizárja úgy a szokásjog, mint az analogia (törvény- vagy joghasonyszerűség) alapján való büntethetőséget. A törvény — mint elsődleges írott jogforrás, a legfelső hatalom kifejezett akaratnyilvánítása — a büntettek és vétségek konstituálása szempontjából kizárólagos erővel bír, a kihágásokat illetően pedig elsőrendű jogforrás.

Az említett két kódexen kívül legjelentősebb büntetőjogi tárgyú törvényeink: az első és a második ú. n. büntetőnovella (1908:XXXVI. és az 1928:X. törvénycikk). Előbbi a büntetés feltételes felfüggesztését vezeti be s a fiatalkorú bűnösökre vonatkozóan ír elő speciális rendelkezéseket, továbbá több büncselekmény újabb szabályozását tartalmazza; a második büntetőnovella pedig a pénzbüntetési rendszert modernizálja és a megrögzött büntetettekkel szemben alkalmazható, relatíve határozatlan ideig tartó szigorított dologházat vezeti be. Továbbá az 1913:VII. törvénycikk a fiatalkorúak bíróságáról, az 1913:XXI. törvénycikk a közveszélyes munkakerülőkről, az 1914:XIV. törvénycikk a sajtóról, az 1914:XLI. törvénycikk a becsület védelméről, az 1921:III. törvénycikk az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szól. Az 1930:II. törvénycikk az új katonai Btk.-et kodifikálja, míg az 1930:XXXIV. törvénycikk a törvénykezés egyszerűsítéséről szól s főleg eljárásjogi reformokat tartalmaz. Gazdasági vonatkozású az 1932:VI. törvénycikk, az új uzsoratorvény és az 1932:IX. törvénycikk a hitelsértésről. A nagyszámú egyéb törvény közül néhányra még később visszatérünk.

A rendelet mint jogforrás a büntetőjog terén alárendelt jelentőségű, büntettet vagy vétséget nem konstituálhat, sem büntetést ilyen cselekményekre meg nem állapíthat; a kihágások terén azonban a miniszteri rendelet és a szabályren-

delet már széleskörben jut jelentőséghez. Továbbá törvényi felhatalmazás alapján — mint végrehajtási rendelet — fontos gyakorlati, adminisztratív utasításokat adhat, különösen a büntetések és egyéb büntetőjogi következmények végrehajtása tárgyában.

Nem valóságos kútfők, de mint a szokásjog kifejezői, gyakorlatilag jelentőségteljesek a bírói ítéletek, elsősorban a királyi Kúria gyakorlata. A Kúria jogegységi és teljesülési határozatai, melyek többnyire vitás kérdések elvi döntései, minden alsóbb bíróságra nézve kötelező erővel bírnak mindaddig, míg azokat a Kúria újabb döntvénnel meg nem változtatja.

A büntető jogszabályok hatálya idő, terület és személyek szempontjából vizsgálható. Alapelv — mivel a jogalkalmazás a jog erejével bíró szabálynak az adott esetre vonatkoztatásában áll — hogy csakis oly büntetőjogi szabály alkalmazható, mely hatályban van, vagy — bár már nincsen hatályban — annak alkalmazását az érvényben levő jog előírja s így a jog erejével bír; az előbbi eset természetesen a gyakoribb.

Az egyes jogforrások hatálybalépésének idejéről az általános közjog rendelkezik. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a jogszabály ú. n. „velejáró erejétől“ különbözik a „köleszözt“, midőn valamely érvényben nem levő jogszabály a kútfő akaratából átmenetileg, többnyire egy-egy esetben való alkalmazhatóság céljából, ismét életre kél. Ha ugyanis a cselekmény elkövetésétől az ítélethozásig terjedő időközben egymástól különböző törvények, gyakorlat vagy szabályok léptek hatályba: ezek közül a legenyhébb intézkedés alkalmazandó (Btk. 2. §.). A visszaható erő kérdése gyakorlatilag igen nagy jelentőségű, mert formailag az újabb törvény mindig visszahat, de materialiter nem hat vissza, ha in concreto az elkövetés idején érvényben volt törvény enyhébb az újnál. Előfordult azonban kivételesen, hogy az állami és társadalmi érdekek védelmében az újabb törvény materialiter is visszahatott, azaz feltétlen alkalmazást nyert még a hatálybaléptét megelőző időben elkövetett cselekményekre is.

Kérdés, vajjon miként állapítandó meg a bűncselekmény elkövetésének ideje? E probléma megoldásra vár különösen az esetben, midőn a törvényes fogalom alá eső tényálladék

egyek elemei, részei más-más időpontban létesültek s az egyes részek létrejövetelekor különböző jogszabályok voltak érvényben. A gyakorlatilag leghelyesebb eredményre az ú. n. cselekményegység elmélete vezet, mely szerint a deliktum mindazon időben elkövetettnek tekintendő, amelyben a törvényes fogalom alá eső tényálladék bármely eleme megvalósult. Így pl. többmozzanatú deliktumnál az elkövetési idő: bármelyik mozzanatnak és az eredmény beálltának ideje. Az alkalmazandó legenyhébb intézkedés pedig nem a büntetési tételek pusztá összemérése alapján állapítandó meg, hanem mindig az a jogszabály alkalmazandó, melynek alkalmazása mellett a vádlottra nézve a helyzet végeredményében a legkedvezőbben alakul (tehát pl. a súlyosabb büntetési tétellel fenyegető jogszabály alkalmazandó akkor, ha az magánindítványt kíván és ilyen nem tétetett).

A büntető jogszabályok hatálya terület szempontjából többféle rendszer alapján szabályozható, kódexünk a végyes rendszert követi. A büntető jogszabályok hatálya a magyar állam területén elkövetett minden bűncselekményre feltétlenül kiterjed. A külföldön elkövetett bűncselekmények közt azonban különbséget kell tenni aszerint, hogy politikai jellegű deliktumról (felségsértés, királysértés, hűtlenség, lázadás stb), vagy közönséges deliktumról van szó. Előbbi esetben ugyanis magyar bíróság előtt, magyar büntetőjogszabályok szerint büntetendő úgy az a belföldi, mint az a külföldi honos, ki e cselekmények valamelyikét akár belföldön, akár külföldön követte el. Viszont az utóbbi esetben, ha a cselekményt belföldi honos követte el, a magyar büntetőjogszabály szerint büntetendő, kivéve, ha az elkövetés helyén érvényesülő büntetőjogszabály enyhébb, mikor is ez utóbbit, tehát a külföldi jogszabályt alkalmazza a bíróság; de eljárás nem indítható, ha a cselekmény akár a magyar törvény, akár az elkövetés helyén fennálló jogszabály szerint nem büntethető, illetve megszűnt büntethető lenni, vagy a büntetést az illető külföldi hatóság elengedte. Külföldi állampolgár pedig külföldön elkövetett nem politikai cselekményéért belföldi bíróság előtt felelősségre csak feltételesen vonható és pedig akkor, ha kiadatásának helye nincs és az igazságügy-miniszter a bűnvádi eljárás megindítását elrendelte. Kiegészítésül még megjegyzendő, hogy honosságváltoztatás esetén

az elkövetéskori honosság veendő figyelembe, magyar honos azonban akkor sem adható ki, ha az elkövetéskor külföldi volt. Általános elv ugyanis, hogy kiadatásnak, azaz megbüntetés végett az erre illetékes külföldi államnak való kiszolgáltatás elrendelésének, kizárólag külföldi állampolgárral szemben lehet helye (Btk. 17. §). A kiadási jog egyes rendelkezései meglehetősen változatos szabályozásban, a külföldi államokkal kötött kiadási egyezményekben és a viszonyossági gyakorlatban kifejezve találhatók meg. A kiadási bűncselekmények köre is e szerződésekben van szabályozva, de általános kivételt képeznek az ú. n. politikai bűncselekmények, melyek miatt a mintegy száz év óta közkeletű politikai menedékjog alapján kiadatásnak helye nincs.

A Btk. hatálya személyek tekintetében egyszerűbben körvonalazható. A magyar büntetőjogi szabályok hatálya általában mindenkire, úgy magyar, mint külföldi honosokra kiterjed. Csupán kisszámú kivétel van; közjogi alapon elsősorban a király, kinek személye szent és sérthetetlen. A kormányzó személye is sérthetetlen és ugyanolyan büntetőjogi védelemben részesül, mint törvényeink szerint a király; a kormányzót azonban az alkotmány vagy a törvény megszegése esetében az országgyűlés felelősségre vonhatja. A törvényhozói működés függetlenségének biztosítása érdekében továbbá az országgyűlés tagjait (a képviselőket és a felsőházi tagokat) mentelmi joguk alapján egyfelől feleletmentesség (immunitás) illeti meg, melynélfogva az országgyűlés tagjai azért, amit mint ilyenek a Házban vagy a Házon kívül mondanak vagy tesznek, csak az országgyűlés illető Háza által vonhatók felelősségre; másfelől pedig megilleti őket a sérthetetlenség (inviolabilitás), ami azonban lényegében nem kivétel, hanem csupán a bűnvádi eljárás megindításának feltételhez kötése, a törvényhozás tagjai ugyanis bűnvádi eljárás, közkereset alá bármely cselekményükért csak az esetben vonhatók, ha mentelmi jogukat az illető Ház felfüggesztette (10. pont). A miniszterek, valamint az állami számvevőszék elnöke alkotmánysértő cselekményeikért különleges szabályok szerint felelnek a parlamenti bíróság előtt. Végül itt említhető, hogy a fegyveres erőhöz tartozó egyének tényleges szolgálatuk idején külön katonai büntetőbíráskodásnak vannak alávetve. Az 1930:II. törvénycikkben foglalt Katonai

Btk. tartalmazza a katonai büntetőjog általános anyagi szabályait, különös része azonban a csupán katonai egyén által elkövethető speciális katonai deliktumokat tartalmazza. Egyébként pedig a közönséges büntetőtörvénykönyvek kerülnek alkalmazásra. Az eljárást az 1912:XXXIII. törvény-cikkbe foglalt katonai bűnvádi perrendtartás szabályozza.

A belföldi büntetőbíráskodás alól nemzetközi jogi alapon kivételnek és területenkívüliséget (extritorialitás) élveznek a külföldi uralkodók és államfők, velük utazó idegen honosságú családtagjaik, kíséretük és ezek családtagjai. A külföldi államok nálunk akkreditált képviselői, velük közös háztartásban élő családtagjaik, továbbá hivatalnoki személyzetük, ezek családtagjai, valamint idegen honosságú szolgaszemélyzetük a magyar állam területén elkövetett cselekmények tekintetében hasonlóképp mentességet élveznek. Személyi mentességet élveznek még a vétségek és kihágások tekintetében a konzulátusok hivatalnoktagjai és alkalmazottai, ha nem magyar honosok (7. pont).

96. A bűncselekmény fogalma és tényálladékanak elemei. A bűncselekmények osztályozása. Büntett, vétség és kihágás.

A büntetendő cselekmény fogalommeghatározása két irányban lehetséges. Tételesjogi alapon: büntetendő cselekmény az a cselekmény, melyet a törvény büntettnak vagy vétségnek (illetve, amelyet a törvény vagy a törvény által erre felhatalmazott kútfő kihágásnak) minősít. E meghatározás nemcsak formalisztikus jellegű, hanem alkotmányos garanciaként tilalmat is tartalmaz, mely szerint senki sem büntethető más cselekményért, mint amelyet a törvényes kútfő előzetesen büntetendőnek nyilvánított.

Vizsgálható azonban a bűncselekmény tartalma is. Idevonatközzőleg sokféle meghatározással találkozunk. Tudományos alapon: bűncselekmény valamely jogilag védett érdeknek oly jogellenes — érdeksérelmet vagy veszélyeztetését előidéző — megzavarása, amelyre az állam — mert annak megbüntetését a korabeli társadalmi felfogás igazságosnak, szükségesnek és hasznosnak tartja — büntetést szab; a jogellenes emberi cselekmények széles köréből kiemeltetnek azok a cselekmények,

melyek elkövetőire az állam büntetést szab. A bűncselekmény fogalmát betöltő tartalom a társadalom felfogásának változása szerint módosul, a jogilag védett érdek társadalmi értékelése hol megelégszik a magánjogi következményekkel, hol büntetéssel való védelmet követel.

A bűncselekmény, mint társadalmi jelenség, az újabb kriminológiai kutatás szerint számos tényező összhatására vezethető vissza. Egyfelől exogén tényezőkre: azaz fizikai (éghajlati, földrajzi, évszaki stb.) és a legkülönbözőbb szociális tényezőkre (gazdasági viszonyok, vagyoni helyzet, munkanélküliség, drágaság, lakásviszonyok, alkoholizmus, prostitúció, játékszenvedély, erkölcstelen életmód, családi körülmények, továbbá kultúra, civilizáció, vallási és műveltségi viszonyok stb.); másfelől pedig endogen tényezőkre: azaz részben az emberi szervezetben rejlő testi (faj, nemzetiség, nem, egészségi állapot stb.), részben lelki tulajdonságokra (erkölcsiség, érzelmi világ, jellem stb.). Bármily növekvő jelentőségre emelkedett is a bűnöző és a bűnözés szociológiai, természettudományi, antropológiai és lélektani vizsgálata és megismerése, nem szabad szem elől téveszteni, hogy az egyes bűncselekmény létrejöttére, mindezen tényezők teljes és abszolút magyarázatot nem adnak. Annak okai kizárólag szociológiai vagy természettudományi alapon teljesen fel nem deríthetők, hanem végsősorban mindeme tényezők csak többé-kevésbé erős diszpozícióként jöhetnek figyelembe, melyek a bűnöző ember egyéniségéből, akaratirányából, erkölcsi és jellembeli fogynakosságából előállott bűncselekmény elkövetését előmozdíthatják.

Vizsgálva ezután a büntetendő cselekmény jogi képletét, az négy összetevő elemre bontható: cselekmény — jogellenesség — bűnösség — büntetettségi, azaz: büntetéssel fenyegetett jogellenes cselekmény bűnös elkövetése. A cselekmény emberi akaratmegnyilatkozás, tehát szükséges az akarat ennek tevékenységben való külső megnyilatkozása, végül a tevékenység hatása, az eredmény. Cselekménynek tehát nem tekinthető csupán egyik mozzanat, sem a pusztán akaratelhatározás, sem az akaratra vissza nem vezethető reflexmozgás, sem az akaratlagos tevékenységen kívül beálló hatás. A jogellenesség annyit jelent, hogy valamely cselekmény jogszabályba ütközik, jogi szempontból helytelenítő értékítélet alá

esik, mert a cselekménnyel sértett vagy veszélyeztetett érdek a jog által védelemmel körülvett érdekek közé tartozik. A bűnösség pedig a cselekmény és a cselekvő lelkivilága közti pszichiko-ethikai kapcsolat, melyet a cselekmény társadalom-erkölcsi rosszalást érdemlőségének tudata sző át.

A jogellenes cselekmény bűncselekménynek tehát csak akkor tekinthető, ha az elkövető tevékenysége, másfelől pedig egyénisége, jelleme, lelkivilága közt oly pszichikai kauzalitás és ethikai összefüggés mutatható ki, melynél fogva az rosszaló értékítélet alá vonható (bűnösség nélkül nincs bűncselekmény). Végül a negyedik elem: a kriminális büntetéssel fenyegetettség, értve ezalatt oly joghátrányt, melyet a törvény értelmében, vagy — a törvény felhatalmazásából — más kútfő alapján a büntetőbírótság közérdekből kiszab; ilyen egyfelől a büntetés, másfelől a biztonsági vagy védelmi intézkedés.

Valamely cselekmény csak abban az esetben minősül bűncselekménnyé, ha mindazon ismérvekkel bír, melyeknek együttes fennforgása esetében az illető büntetőjogszabály alkalmazásba jöhet. A büntetőjogilag értékelt absztrakt cselekmény meghatározása az ú. n. törvényes fogalom, másként törvényes tényálladék; míg a konkrét, valóságos történés, melynek részei együttesen és összefüggésükben egy tényt alkotnak, az ú. n. tényálladékot. Ha a tényálladékban meg vannak valamely törvényes fogalom elemei, az ú. n. tényálladékszerűség fennforog, a tényálladék szubszumálható a törvényes fogalom alá: megállapítható a bűncselekmény s alkalmazható a büntető jogszabály.

A törvényes fogalom természetesen csak a tipikus elemeket juttatja kifejezésre. A szubszumpcionális műveletnél is csupán az a kérdés vár eldöntésre, vajjon ezek a tipikus elemek megtalálhatók-e a tényállásban, a többi ebből a szempontjából közömbös (pl. a gyilkosságnak a Btk. 278. §-ában található törvényes tényálladék meghatározása megkívánja az előre megfontolt szándékból történt emberölést, figyelmen kívül marad azonban, vajjon az ölés lőfegyverrel vagy pusztá kézzel, éjjeli vagy nappali időben történt-e, továbbá az áldozat neme, honossága stb.).

A törvényes tényálladékfogalom több elemből tevődik össze. Ezek egy része általános, azaz mindenik törvényes

fogalomban megtalálhatók; a többi különös, azaz csak egyes törvényes fogalomban fordul elő. Általános: az elkövető, a tevékenység, a bűncselekmény tárgya; különös: pl. az előre megfontoltság a gyilkosságnál, a fondorlat a csalásnál (Bn. 50. §). Más közkeletű szétválasztás szerint vannak alanyi (szubjektív) és tárgyi (objektív) tényálladási elemek. Előbbiek a cselekmény belső oldalán a bűncselekményt elkövető egyén lelkivilágában jelentkeznek, mint pl. a szándék, gondatlanság, célzat; utóbbiak a cselekménnyel összefüggő s külsőleg érzékelhető elemek, pl. az elkövetés módja, eszköze, a tevékenység eredménye stb. Mindezen elemek egyenértékűek, téves tehát úgy a szubjektivizmus, mint az objektivizmus iránya; bármelyikük hiánya u. i. kizárja a bevégzett bűncselekmény megállapíthatását, legfeljebb kísérletről lehet szó.

A törvényes fogalmi elemek közelebbi meghatározását illetően a jogszabály majd kimerítő, majd bizonyos fogalmakra utaló, illetve csupán névszerint megjelölő (pl. párbaj, házasságtörés stb.). E fogalmak mikénti értelmezése, a kerettörvények tartalmának megállapítása a bíró szabad mérlegeléskörébe tartozik. A törvényes fogalomban foglalt tevékenység majd egymozzanatos (pl. a gyilkosság), majd két illetve többmozzanatos (pl. a 401. §-ban meghatározott magánokirathamisítást követi el, aki hamis magánokiratot készít és ezt arra használja, hogy ezáltal valamely kötelezettség vagy jog létezése, megszűnte vagy megváltoztatása bizonyíttassék).

Vizsgáljuk ezután sorra a törvényes tényálladék általános elemeit. A bűncselekmény — mint cselekmény — akaratmegnyilvánulás lévén, elkövetőként akarattal bíró lényt tételez fel, következésképp a bűncselekmény elkövetője, alanya csak az ember lehet; erre utal a törvényes fogalmak rendszerinti kezdőszava is: „aki”. Újabban a jogi személy bűncselekmény alanyiságának és megfelelő eszközökkel (felosztatás, pénzbüntetés) való büntetőjogi felelősségrevonásának gondolata is felmerült.

A bűncselekményt elkövető egyéneknek, a büntetteknek különböző osztályba sorozása úgy a helyes büntetőigazságszolgáltatás, mint pedig a célszerű büntetésvégrehajtás szempontjából nagyjelentőségű. Az egyik nagy csoportba

tartoznak az akarati büntettek. Ezek vagy alkalmi, illetve epizódbüntetések, akikkel szemben elégségesnek mutatkozik a megtorló büntetéssel való megintés; vagy pedig hajlamos büntetések, megrögzött visszaesők, akik ellen a megfelelő társadalomvédelem már hathatósabb biztonsági intézkedéseket, viszonylag határozatlan ideig tartó ártalmatlannátételt követel. A második csoportba tartozókra kevésbé gyengült, vagy fogyatékos akarati irányuk jellemző, mint inkább bűncselekmények elkövetésére való determináltságuk, ilyenek pl. a mostoha szociális viszonyok között élő, züllött fiataalkorúak, akik kriminálpedagógiai elbánásra szorulnak, valamint a csökkent szellemi értékű, korlátozott beszámíthatóságú, abnormális lelki alkatú büntettek, akik megfelelő gyógyító-intézetekbe utalva, szakorvosilag irányított kezelésnek alávetve volnának gyógyítóbüntetés alá vethetők.

A tevékenység: az akarat megnyilatkozása a külső világban aktíve tevés (erőmozgósítás); passzív nemtevés (erőpihentetés) által. A bűncselekmények nagyobbik része tevés-sel valósul meg. Minthogy bűncselekményről csak akkor lehet szó, ha a cselekmény ellentétes valamely tiltó vagy parancsoló szabállyal, a nemtevés csak akkor tekinthető büntetőjogilag jelentőséggel bírónak, ha valamely parancsoló szabályt sért, azaz ha mulasztásnak tekinthető. A mulasztás tehát annak nemtevése, amit valamely parancsoló szabálynál fogva kellett volna tenni. Tevékenység csak akaratlagos, külső és okozatos, tehát hatást, eredményt kiváltó magatartás lehet; fiziológiailag tekintve, rendszerint több izommozgás, melyet a jogi szabályozás egységbefoglaltan vesz figyelembe.

A tevékenység során a büntettes az okozati folyamatot megindító, illetve azt fokozó akaratközvetítő eszközt használ; ilyen magának a cselekvőnek izomrendszere vagy valamely szerve, vagy valamilyen technikai értelemben vett eszköz (pl. kés, lőfegyver, mérge stb.), végül a különböző emberi, állati, természeti vagy gépi erő. Az eszköz egyik-másik neme mint törvényes fogalmi elem is szerepel (pl. a mérge a Btk. 309. §-ában, a hamis kulcs vagy fegyver a lopás bünteténél stb.), egyébként azonban ilyen vagy olyan eszköz használata csupán jelentős következtetési alap a tettes szándékát, valamint az okozati összefüggés megállapítását ille-

tően, az eszköz alkalmas vagy alkalmatlan volta pedig a kísérlet problémájánál kerül előtérbe.

Minden bűncselekmény belső magja annak tárgya, vagyis az a jogilag védett érdek, melynek megzavarására a tevékenység irányul. Ily ú. n. jogi tárgy pl. az élethez, testi épséghez, becsülethez fűződő jogvédte érdek, az állam fennállása, biztonsága és a társadalom rendje. Ha ez külsőleg érzékelhető dologban valósággá válik (ez nem forog fenn az ú. n. immateriális deliktumoknál, pl. istenkáromlásnál, izgatásnál stb.) tevékenységi tárgyról, ha a tevékenységi tárgy személy: passzív alanyról beszélünk. A tevékenységi tárgy általában — kivéve, ahol formailag kizárt — szükséges a törvényes fogalom betöltésének teljességéhez, hiányában legfeljebb kísérlet lesz megállapítható (pl. a zsebtolvaj üres zsebbe nyúl). A jogtárgy helyes felismerése és megállapítása igen fontos iránytű a büntetőjogszabály megfelelő alkalmazásánál.

A tevékenység hatása az e r e d m é n y, mely aszerint, amint a jogi vagy tevékenységi tárgyon áll elő, jogi vagy tevékenységi eredmény. Az előbbi vagy jogtárgysértés, vagy csupán jogtárgyveszélyeztetés (ilyen általában a kísérlet, továbbá egyes deliktumtípusok, mint a gyermekkítétel, az ú. n. közveszélyű deliktumok stb.). A tevékenységi eredmény pedig a legkülönbözőbb külsőleg érzékelhető változás a tárgyon (sérülés, megsemmisülés, helyváltoztatás stb), illetve lelki hatás, eszmei sérelem. A jogi eredmény a törvényes fogalomban felemlítve általában véve nincsen, a tevékenységi eredmény azonban (pl. a testi sértés folytán előállott sérülés, betegség, elmebaj, vagy a csalás folytán beállott vagyoni kár stb.) többször szerepel.

Az okozati összefüggés (kauzalitás) a tevékenységet és az eredményt köti össze, jelenti tehát azt a kapcsolatot, amelyben valamely történés mint hatás vagy eredmény, egy más történéssel mint okkal szükségképen elválaszthatatlanul össze van kötve olyképp, hogy előbbi az utóbbi hiányában nem létezhetnék. Büntetőjogi vonatkozásban a kauzális nexus fennforgása szükséges egyfelől a bűncselekmény eredménye és az elkövetett cselekmény, tevékenység között (imputatio facti); másfelől pedig e tevékenységnek a bűncselekmény-alanyisággal bíró lény bűnös akaratából kell származnia

(imputatio iuris). E kettős kapcsolat együttesen teszi lehetővé a büntetőjogi értelemben vett kauzális folyamat megállapítását.

Az okozati összefüggés problémája egyike a filozófiai és a természettudományi gondolkodás legfőbb kérdéseinek, de megoldása nem kizárólag jogtudományi feladat. A büntetőjog célja, feladatának természete azonban kizárja azt, hogy az okozati összefüggés mikénti magyarázatánál egyszerűen átvegye a filozófiai okfogalmat, a feltételek egyenértékűségének elméletét; ez a „regressus in infinitum“ képtelen eredményre vezetne a büntetőjogi felelősség megállapításánál. Az okkiválasztás különböző teóriái, melyek az eredmény előzményei közt különböztetnek s egyet kiemelve, ezt oknak minősítik, büntetőjogi szempontból túlnyomó részt szintén nem vezetnek megnyugtató eredményre. A büntetőjog nem kívánja megoldani az okozatiság filozófiai problémáját, hanem a maga feladatának megfelelően vizsgálja az okozati kapcsolat vonatkozásait. Ennek megismerése igen fontos a szakértői véleményadásra kötelezett orvos számára is, mert csak ennek megfelelő átértése után nyújthat a büntetőjogszolgáltatás igényeinek megfelelő véleményt.

Midőn valamely büntetőjogi szempontból értékelés alá eshető eredmény okát kutatjuk, egyedüli érdekünk annak a kérdésnek az eldöntése, hogy van-e az eredmény feltételei között egy vagy több olyan, melyre az állam a büntetőjog eszközeivel tud és akar hatni. A büntetőjogász, akit a feltételek közül csak ez vagy ezek érdekelnek — mert csak ezt vagy ezeket minősíti a büntetőjog szempontjából oknak — a többit — bár azok híján sem jöhetett volna létre az eredmény akkor és úgy, amikor és ahogyan létrejött — mint feltételt figyelmen kívül hagyja (pl. egy pisztolyból leadott lövés következményeként beállott halálos eredménynek filozófiailag egyenértékű feltételei: a pisztoly, a lövedék elkészítése, a fegyverkereskedő részéről történt eladása, a ravasz elhúzása stb. Am ezek közül a büntetőjog csak a ravaszelhúzás tevékenységének elkövetőjére tudván hatni, oknak csupán ezt a tevékenységet minősíti.). A jogsértő eredmények létrejötténél feltételként szereplő tevékenységek közül a büntetőjogi befolyás alá vonhatóra maga a törvény utal, midőn a törvényes fogalomban a tevékenység meghatározására oly

kifejezést használ, amely alá eső tevékenység elkövetője eshetőleg felelősségre vonható (az „öl“ kifejezés utal a szúrásra, lövésre, fojtogatásra, de nem foglalja magában a kés készítőjének, a pisztoly eladójának tevékenységét).

Nem érinti az okozatos összefüggést: 1. az együttható okok (concausa) fennforgása (sértett csak azért halt meg a fejére mért ütés következtében, mert koponyaacsontja abnormisan vékeny volt); 2. az oktevékenység közvetettsége (az eredmény úgyszólván sohasem közvetlen következménye a tevékenységnek, pl. A. főbeüti B-t, ki ájultan az úton marad s megfagy); 3. sem harmadik személy gondatlan vagy felelőtlen tevékenysége, eredjen bár a sértettől (A. a betegápolónak orvosság helyett mérget ad át azzal, hogy ezt B-nek adja be; B. meghal. A. tevékenysége ok marad, bár a betegápolót gondatlanság terheli, mely esetben a betegápoló is okot teremtett; vagy pl. A. testi sértést ejt B-n, ki meghal, mert nem engedi magát operáltatni); 4. az oktevékenységek közössége, melyek egymást kiegészítve idézik elő az eredményt (a könnyen megsebesített A. az orvos ügyetlen kezelése folytán 20 napnál tovább beteg).

Viszont megszakad az okozati összefüggés, midőn: 1. az oktevékenység által megindított okfolyamat továbbhaladását valamely ettől független természeti kauzalizmus (az A. által halálra sebzett B-t a villám agyonsujtja, A. csak kísérletért felel), vagy 2. szándékos emberi tevékenység által mozgásba hozott okfolyamat kettévágja (a még élő B-t C. leszúrja: a kísérletért, C. bevégezett ölésért felel); amikor is az eredeti oktevékenység az okfolyamatnak csak ama pontjáig kauzális, amelyen az új kauzalitás indul útjára.

Különösen nagyfontosságú és nehéz probléma a mulasztásnál az okozati összefüggés megállapítása. A tiszta mulasztási bűncselekménynél (*delicta ommissiva* pl. a felségsértés előkészítésének fel nem jelentése) az okozati összefüggés problémája fel sem merül, mert ennél az eredmény (a mulasztással járó veszély) a kötelelességellenes passzív magatartás első pillanatában adva van.

A mulasztással elkövetett bűncselekményeknél (*delicta commissiva per omissionem*) azonban erősen vitás, van-e a beállott eredményt illetőleg okereje a mulasztásnak s ha

igen, miként magyarázható az meg; idevágólag számos elmélet alakult ki.

A mulasztás okozatossága fennforog a következő megfontolás alapján: a mulasztás annak nemtevése lévén, amit valamely parancsoló szabálynál fogva meg kellett volna tenni, nyilvánvaló, hogy a mulasztásnak az eredmény előzményei sorából való gondolati kiiktatása nem azt jelenti, hogy ennek az előzménynek helye üressé lesz, hanem azt, hogy a helyet gondolatban az a kötelezett tevés foglalja le, amely megakadályozta volna az eredmény bekövetkezését. Ámde akkor az eredmény előzményei között szereplő mulasztás az eredménynek feltétele, mely nélkül az eredmény vagy egyáltalában nem, vagy nem úgy és nem akkor következett volna be, mint ahogyan s amikor bekövetkezett. De ha a mulasztás az eredménynek feltétele, úgy — a feltétel egyenértékűség-elvéből folyólag — oka is annak. A mulasztás tehát — figyelemmel ismét a büntetőjogi érdekekre — épúgy okozatos, mint a tevés.

A mulasztás fogalmi feltétele valamely tevésre kötelező jogparancs léte, melynek alapja lehet: 1. törvény (pl. 1877. évi XX. tc. 11. §-a alapján gyermektartás kötelezettsége); 2. szolgálati, hivatali vagy hivatásos viszony (pl. pályőr, rendőr kötelességei); 3. szerződés (felfogadott betegápoló kötelessége); végül 4. valamely — megfelelő magatartásra kötelező — előzetes cselekvés vagy ígélet (pl. a rossz úszót fürdésre rábíró egyén köteles a fenyegető sérelmek bekövetkezését megakadályozni).

Lássuk ezután a büntetendő cselekmények osztályozását. A büntetőtörvény, mint láttuk, a hármas felosztású rendszert fogadta el s büntett, vétség és kihágás közt különböztet. Mindenik jellemzője az in abstracto kiszabható büntetés neme és nagysága. Eszerint büntett: in abstracto az a bűncselekmény, melyet a törvény annak nevez, vagy amelyre büntetti büntetést (halálbüntetés, fegyház, börtön, legalább 5 évi államfogház) rendel kiszabni; vétség in abstracto az a cselekmény, melyet a törvény annak nevez, vagy amelyre vétségi büntetést rendel kiszabni (5 évnél rövidebb tartamú államfogház, fogház, vagy pénzbüntetés); végül kihágás az, melyet a törvény annak nevez, illetve amelyre kihágási büntetés (elzárás vagy pénzbüntetés) jön alkalmazásba. Azért

fontos kiemelni: „in abstracto“, mert tényleg a bíróság büntetett bűncselekményre vétségi büntetési tételt is szabhat ki és pedig: kísérlet, bűnsegély, valamint a rendkívüli enyhítést eredményező körülmények fennforgása esetében. Ez az ú. n. bírói korrekcionalizáció, amikor a bíró az ítéletben a bűncselekményt is in concreto vétségnek nevezi. Törvényi korrekcionalizációnak mondható az első büntetőnovella (1908. évi XXXVI. tc. 18. §. (2) bek.) azon rendelkezése, mely szerint a fiatalokú büntetessel szemben alkalmazott intézkedéssel a törvényben büntettként szereplő cselekmény vétséggé minősül. Törvényi felminősítés pedig háború idején állhat be, midőn a fegyveres erő érdekeit sértő vétségi bűncselekményre 5 évig terjedő börtön lévén kiszabható, a vétségből tényleg büntett válik. A korrekcionalizáció csupán a cselekmény súlybeli változottságát juttatja kifejezésre, a bűncselekmény jellege nem változik. Ily jellegkövetkezmény pl. a kísérlet büntetendősége, a hivatalból üldözés, míg súlykövetkezmény, tehát megfelelően módosul: az elévülési idő stb.

A büntetendő cselekmények gyakorlatilag is jelentős számos osztályozása közül kiemelhetők a következők: Elkövető alany szerint: közönséges, bárki által, vagy csak bizonyos személyek által elkövethető cselekmény (pl. vérfertőzés, hivatali büntettek stb.); továbbá polgári és katonai deliktumok. Tárgy szerint: állami, társadalmi vagy egyéni érdekek ellen irányuló cselekmények. A bűnösség neve szerint: szándékosan és gondatlanságból elkövetett bűncselekmények. A bűncselekmény módja, eszközei, célja, eredménye stb. szempontjából a következő különböztetések emelhetők ki: tevés-sel (delictum commissivum, pl. a lopás), mulasztással (parancsoló normával szemben: delictum ommissivum, pl. a felség-sértés feljelentésének elmulasztása), végül tevés-sel és mulasztással egyaránt elkövethető bűncselekmények (delictum commissivum per ommissionem: pl. a tápláléknyújtás kötelezettségének elmulasztásával elkövetett emberölés). További osztályozás: egyszerű és minősített bűncselekmény (előbbi az alaptípus, utóbbi a súlyosabb vagy enyhébb válfaj, pl. a lopásnak mintegy tizenhat minősített esetét sorolja fel a törvény; a közönséges bűncselekménnyel szemben sajtó útján elkövetett bűncselekmény; a közönséges és politikai deliktumok). Az eredményt illetően van külsőleg érzékelhető ered-

ményt létesítő anyagi bűncselekmény (emberölés, gyújtogatás) és alaki bűncselekmény (pl. becsületsértés); ez utóbbiaknál hiányozván a külsőleg érzékelhető hatás, kísérlet sem követhető el. Az anyagi bűncselekmények a jogilag védett érdeken vagy sérelmet, sértést idéznek elő, vagy veszélyeztetők, konkrét vagy absztrakt veszélyt előidézők. A tevékenység milyensége szerint: van pillanatnyi, egyetlen mozzanatból álló cselekmény (pl. becsületsértés), tartós bűncselekmény, amikor a tevékenység részekre nem tagolható hatása szünetnélküli (jogtalan letartóztatás), állapotdeliktum, azaz jogellenes állapot előidézése (kettős házasság), folytatólagos bűncselekmény, amely időbeli megszakításokkal — melyek azonban jogi jelentőséggel nem bírnak — követtetik el (pl. a pénztárt folytatólagosan megdézsmáló sikkasztó bankpénztáros), végül üzletszerű bűncselekmény, midőn a tettes életirányzatának, állandósult szokásának folyománya a bűnözés. Jogszerkezeti szempontból: megkülönböztethető az egyszerű deliktumtól a több tényálladékot egyesítő összetett és összefoglalt bűncselekmény. Végül bűnvádi eljárásjogi szempontból: van hivatalból — ez a túlnyomó — és magánindítványra üldözendő bűncselekmény.

97. Az előkészületi cselekmény és a kísérlet fogalma.

Előkészületi cselekmény: az a cselekmény, mely a szándékos bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladék megvalósítására irányul anélkül, hogy a véghezvitel megkezdését magában foglalná, míg a véghezvitel megkezdésének határvonalát túlhaladott cselekmény kísérletnek minősül. Az előkészületi cselekmény több mint a belső világban lejátszódó puszta elhatározás (*cogitationis poenam nemo paritur*), oly szándékos tevékenység, mely valamely büntetendő cselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladék megvalósulására irányul, úgy azonban, hogy ez nem esik a bűncselekmény törvényes fogalma alá (pl. a bűncselekmény elkövetéséhez szükséges eszközök beszerzése, előkészítése, az alkalom megteremtése, a helyszínre menetel, lesbenállás stb.).

Az előkészületi cselekmény jogunkban nem esik büntetés alá, csupán kivételkép néhány meghatározott előkészületi

cselekmény büntethető, mint *sui generis delictum*, ahol a veszélyezés nagyságára s a jogtárgy magas értékére tekintettel a törvény előírja; így a felségsértés elkövetésére tett előkészület, a felségsértésre, hűtlenségre, lázadásra, hatóság elleni erőszakra irányuló szövetség (mely létrejött, mihelyt két vagy több személy a bűncselekmény elkövetését közös egyetértéssel elhatározza) előkészülettel együtt vagy anélkül is, továbbá a pénzhamisítás, gyilkosság, gyújtogatás elkövetésére irányzott szövetség, ha ahhoz előkészületi cselekmény járult, valamint az állam elleni és néhány más bűncselekmény elkövetésére irányult nyilvános és egyenes felhívás stb.

Kísérlet az a cselekmény, mellyel a szándékolt büntett vagy vétség véghezvitele megkezdett, de be nem végeztett (Btk. 65. §. 1. bek.).

A kísérlet fogalmához három ismérv szükséges: kell valamely büntett vagy vétség elkövetésére irányuló szándék, szükséges továbbá a szándékolt cselekmény véghezvitelének megkezdése, végül mint negatív ismérv, a büntett vagy vétség be nem végzése. Ebből következik, hogy gondatlanságból elkövetett kísérlet nem képzelhető; a szándéknak a bűncselekmény elkövetésére, bevégzésére kell irányulnia. A véghezvitel megkezdésének követelménye pedig annyi, mint az időben egymásra következő és a bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tevékenységi sorozatból legalább az első tevékenységi mozzanatnak megvalósítása. Amely bűncselekmény törvényes fogalmának meghatározásában a tevékenység szerepel (pl. a lopásnál: „elvesz“), ott a törvényes fogalmat betöltő tényálladékhöz tartozósága, mint alaki jellegű ismérv dönti el a véghezvitel megkezdésének kérdését, míg ellenben ahol a véghezviteli cselekmény lényegileg az eredmény előidézése (pl. az ölésnél: a „megöl“ kifejezés alá esik bármely halálos eredményt előidéző okozatos cselekmény), ott a materiális elem és a jogtárgy megtámadottsága vagy közvetlen veszélyeztetettsége alapján dől el a kérdés. A harmadik, negatív ismérv arra utal, hogy kísérlet addig forog fenn, míg a tényálladék a maga fokozatos létében mennyiségileg kevesebb, mint amennyit a törvényes fogalom kíván. A kísérlet törvényes fogalma alá oly tényálladék esik, melyből a véghezvitt bűncselekmény törvényes fogalmában meghatározott záróelem hiányzik, tehát az ú. n. tényálladék-hiány egyik

oly esete, melyet a törvény a büntetendőség területére von; a kísérlet esetében oly elem hiányzik a tényálladékból, amit a tettes akarta átfog, azonban a tettes akarata valósággá nem lett.

Olyan cselekményeknél, amelyeknél a törvényes fogalom alá eső tényálladék oszthatatlan, vagy amelyeknél a véghezvitel megkezdésével a bűncselekmény befejezést nyer: a kísérlet fogalmilag kizárt (ilyenek a pillanatnyi deliktumok, amilyen pl. a szóbeli becsületsértés, a tiszta mulasztási bűncselekmények, amilyen a törvényileg kötelező feljelentés megtételének elmulasztása, továbbá maga a kísérlet és a sui generis delictumként büntetendő előkészület, végül a büntetőtörvényünk felfogása szerint a felbujtás és a bűnsegély).

Az alkalmatlan kísérlet problémájánál két álláspont áll szemben egymással; a szubjektivizmus szerint a büntetést érdemlőség alapja a bűnös akarat, ezt pedig az alkalmatlan kísérlet is kifejezésre juttatja, tehát büntetendő; viszont az objektivizmus szerint a kísérlet csak akkor büntetettik, ha a jogtárgyat érintő tevékenység veszélyes s így abszolút alkalmatlan kísérlet esetében tehát veszély hiányában, egyáltalán nincs helye büntetésnek s csupán az adott esetben, relatíve alkalmasnak tekinthető kísérlet esik büntetés alá. Mindenesetre különböztetni kell a relatíve s absolute alkalmatlan eszköz használatával elkövetett kísérlet között. Előbbi esetben u. i. (pl. a töltött pisztoly nem sült el, a mérgező mennyiségnél kevesebb volt) a sikertelenség csupán a cselekvő tényköörülményre vonatkozó tévedésen alapuló véletlen mulat, a veszély így mindenképp fennforgott, tehát a kísérlet büntetendő. Az abszolút alkalmatlan eszköz használatánál célszerű megkülönböztetni, vajjon a tettes tévedése ugyancsak tényköörülményre vonatkozó-e (pl. a pisztoly töltetlen volt), mert így az alkalmatlan eszköz használata a véletlen mulat és a veszély nyilvánvaló lévén, büntetni kell; míg ha az alkalmatlan eszköz használata értelmi gyengeségből fakadó s a tevékenység vagy az ebből eredő okozati folyamat törvényeire vonatkozó tévedésen alapul (pl. az ölni szándékozó babonás szertartással kívánja ellenségét megölni), veszély hiányában nincs ok a büntetésre. (Kúriánk absolute alkalmatlan eszköz használata esetében egyáltalában mellőzi a kísérlet megállapítását.) Ha nem a használt eszköz alkal-

matlan, hanem a tárgy, melyre a tevékenység irányult: tényálladáshiány forog fenn s így nincs bűncselekmény (pl. a magzatelhajtó-szert belevő nő nincs teherben); ha azt a tettes feltételezte (pl. a tolvaj nem abba a zsebbe nyúlt, ahol a pénztárca volt), a cselekmény veszélyessége megállapítható, a kísérlet fennforog.

A kísérlet több faja és fokozata különböztethető meg: teljes a kísérlet, ha a tettes a törvényes fogalom által megkívánt tevékenységet a maga egészében elkövette, eljutott tevékenységi sorozatának utolsó mozzanatához, az azonban nem következett be (pl. a mérge beadatott, a sértettet azonban az orvos megmentette); nem teljes kísérletről pedig akkor beszélünk, midőn a tettes a törvényes fogalom által megkívánt tevékenységet nem követte el egészen (pl. a tettes már közelről célzott a sértetre, azonban a ravasz elhúzása előtt a pisztolyt kiütötték a kezéből). E megkülönböztetés jelentőséggel bír a kísérlettől való visszalépésnél — előbbinél eredményelhárítás kell, utóbbinál az elállás elég — továbbá a jogos védelemnél, melynek csak teljes kísérletnél van helye.

A büntett kísérlete mindig, a vétségé azonban csak a törvény különös részében meghatározott esetekben büntethető. A kísérlet enyhébben büntetendő, mint a véghezvitt büntett vagy vétség. A kísérlet büntetése a véghezvitt büntetetre vagy vétségre megállapított büntetés legkisebb mértékén alul is, sőt a megállapítottnál enyhébb büntetési nemben is kiszabható. Oly esetekben, melyekben a véghezvitt büntetetre halál- vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést határoz a törvény: a kísérlet büntetése határozott ideig tartó fegyház, mely azonban a halállal büntetendő büntetteknel öt, az életfogytig tartó fegyházzal büntetendőknél három évnél enyhébb nem lehet (Btk. 66. §).

A kísérlettől visszalépés két esetét ismeri a törvény: Nem büntettetik a kísérlet: 1. ha a tettes a megkezdett büntett vagy vétség véghezvitelétől önként elállott; 2. ha a büntett vagy vétség tényálladáshoz tartozó eredményt, mielőtt cselekménye felfedeztetett volna, önként elhárította.

A büntetlenség kilátásbahelyezése kriminálpolitikai megfontoláson alapul, a társadalomnak ugyanis nagyobb érdeke, hogy a jogsértő eredmény be ne következzen, mint az, hogy a büntettest minden körülmények között elérje a büntetés.

Az elállás egyszerű passzív magatartás akkor, midőn a bűncselekmény törvényes fogalmába illő tényálladék teljességéhez még további aktív tevékenység volna szükséges, tehát csak a nem-teljes kísérlet esetében lehet helye; oly cselekményeknél, melyeknek nincsen kísérlete, így a *sui generis delictum*-ként meghatározott előkészületi és kísérleti cselekményeknél az elállás nem hatályos. Eredményelhárítás alatt aktív tevékenységet kell érteni, mely az eredményt létrehozó okfolyamat megszakításával, illetőleg az ezt megindító cselekvés megakadályozásával a bűncselekmény törvényes fogalmához tartozó jogsértő eredmény bekövetkezését megakadályozza. Ha az eredmény a tettes közbevetett magatartásától különböző okból maradt el, nincs szó elhárításról (pl. a tettes a mérge beadása után orvosért fut, mire azonban ez megérkezik, a sértett a mérget kihányta), viszont elhárításnak tekintendő az is, midőn a tettes az elhárító okfolyamatot sikerrel megindította (pl. a megmérgezett életét a tettes által előhívott orvos mentette meg). Az elhárító tevékenység önmagában közömbös, szükséges az eredmény elmaradása.

A visszalépés önkéntesnek mondható, ha az motivált, de nem determinált, másszóval, ha a cselekvő túlnyomóan a saját akaratából lépett vissza. Ennek megítélése csak *in concreto* történhet, a motiváció minősége közömbös, akár félelemből, akár megbánásból vagy a véghezvitellel járó nehézségek felismerése folytán hagyta abba tevékenységét. Nem lehet szó önkéntességről a *vis absoluta* erejével ható akadály esetén (pl. a betörő eltávozott, mert képtelen volt a Wertheim-kasszát megfúrni), hasonlóképp, ha az eredményelhárítás kényszerítés folyamánya (lényegtelen azonban az, hogy a kényszer ereje csupán vélt, pl. a tettetést töltetlen pisztollyal kényszerítik az eredményelhárításra). Az eredményelhárítás csakis akkor vezet büntetlenségre, ha a cselekmény felfedezése előtt történt, felfedezettnek azonban csak akkor tekinthető a cselekmény, ha arról olyan valaki vesz tudomást, akitől elvárható, hogy az eredményt el fogja hárítani (tehát kisgyermek tudomásvétele a büntetlenségnek nem lehet akadálya), valamint ha a felfedezés a cselekmény büntetőjogi minőségére vonatkozik (nem felfedezés, ha látom ugyan, midőn az ápoló sértettnek mérget ad be, azonban azt hiszem, hogy aszpirint adott be). A visszalépés jogi természe-

tét illetően az csak személyes büntethetőséget kizáró körülmény, maga a kísérlet azonban büntetendő cselekmény marad és büntetendő azok terhén, akik attól nem léptek vissza. Az ú. n. maradékcselekmény megbüntetését a visszalépés nem zárja ki; vagyis ha a kísérleti cselekmény, mint ilyen, büntetés alá nem vonható, azonban már magában véve valamely büntetendő cselekmény tényálladékát képezi, ennek megbüntetését a visszalépés nem akadályozza.

98. A tettesség és a bűnrészesség; társtettes, felbujtó és bűnségéd fogalmának meghatározása.

Az egyes bűncselekmények törvényi meghatározásánál rendszerint az a típus áll szem előtt, melyben elkövetőként egyes személy szerepel. Ha az elkövetésben ketten vagy többen működnek közre, e részvétel büntethetősége, mint eltérés a típustól, külön törvényi szabályozásra szorul; megállapítandók tehát a részvételi alakzatok és azon határok, melyeken belül a részvétel büntetés alá esik; a bűnrészességre vonatkozó szabályok lényegileg kiterjesztik a büntetendőség körét oly tényálladékokra, amelyekre az egyébként nem terjedne ki.

Első sorban a tettesi cselekmény fogalmát kell megállapítani. Tettes az, aki a bevégzett vagy megkísérelt bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladékot létrehozta, a tettesi cselekmény tehát az a bűnösségből fakadó jogellenes tevékenység, mely magán hordja valamely bűncselekmény törvényes fogalmának ismérveit. A tettes cselekményének elkövetésénél rendszerint eszközöket használ; ha oly idegen emberi erőt használ fel, amelynek alanya által kifejtett magatartás akár abszolút, akár pedig az adott körülmények közt jogi okból tettesi cselekménynek nem minősíthető; közvetett tetteségről van szó. Így közvetett tettes: 1. aki erőszakkal vagy fenyegetéssel idézi elő más személy magatartását, 2. aki kötelző parancs adásával kényszeríti ki a cselekvést, 3. aki beszámítási képességgel nem bíró egyént, pl. gyermeket, elmebeteget, öntudatlan állapotban levő személyt, vagy 4. aki gondatlanul cselekvőt használ fel az elkövetésre (pl. A tudva, hogy a B kezében levő fegyver meg van töltve, ráveszi B-t, aki a fegyvert töltetlennek hiszi, hogy

tréfából süsse C-re, aki a lövéstől meghal: ekkor A a szándékos emberölés közvetett tetteseként lesz felelősségre vonható). Nem lehet szó közvetett, hanem csak közvetlen tetteségről, ha az elkövetés a sértett útján történik (pl. a gazda megeteti inasával a romlott húst, amitől ez megbetegszik). Az ú. n. *delictum proprium* is elkövethető közvetett tettesi minőségben oly személy által is, akinél a kérdéses bűncselekmény elkövetőjénél megkövetelt személyes körülmény hiányzik (pl. ha nem hivatalnok egyén beszámítási képességgel nem bíró közhivatalnokot használ fel a sikkasztás elkövetésére, mint a hivatali sikkasztás közvetett tettese felel). A tettes büntetése a bűncselekményre meghatározott törvényes büntetési tétel keretei közt szabandó ki; a közvetett tettes büntetésének keretei azonosak, azonban e minősége súlyosbító körülményként esik mérlegbe, különösen ha gyermeket használ fel.

Bűnrészesség több személy szándékos közreműködése a bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladék megvalósításában. Fogalmilag tehát legalább két személy közreműködését tételezi fel, az egyik a tettes, aki a cselekményt elköveti, a másik a részes, aki az elkövetés során valami módon közreműködik. Szükséges az ú. n. alapcselekmény, melyhez a részvétel járulékosan (akcesszóriusan) hozzákapcsolódik. Bűnrészességről csak akkor lehet szó, ha az oly tettesi cselekményhez járul, mely betölti valamely bűncselekmény törvényes fogalmának kereteit s *in concreto* jogellenes bűnösségből fakad. Tettesi cselekmény hiányában, vagy ha a cselekmény nem büntetendő cselekmény, a reábirás vagy előmozdítás legfeljebb *sui generis delictum*ként, a törvény külön intézkedése alapján büntethető (pl. az öngyilkosság nem bűncselekmény, a törvény azonban 3 évig terjedhető fogházzal rendeli büntetni azt, aki mást öngyilkosságra rábír, vagy e célra annak tudva eszközöket vagy szereket szolgáltat). Szükséges továbbá, hogy az alapcselekmény jogellenes és bűnösségből fakadó legyen, közömbös azonban a részesség fogalmi konstrukciója szempontjából, hogy a tettesi cselekmény tényleg büntethető-e vagy sem. A bűnrészesség tehát fennforog és büntetendő, bár a tettes személyi okokból nem büntethető, felelősségrevonása nem következhetik be pl. halál, távollét, kegyelem stb. okából.

A részesi cselekmény szándékosságának ismervét a törvény követeli meg, elképzelhető volna egyébként a gondatlan közreműködés is (pl. a kapus gondatlanságból nyitva hagyja a kaput, mire a tolvaj behatol a házba, azonban a kapus büntetés alá nem vonható). A bűnrészes szándékának mindenekelőtt saját tevékenységét kell áthatnia, ezenfelül azonban át kell fognia a tettesi cselekményt is (ha azonban a tettes többet vagy mást követett el, ezért az eltérésért — excessus mandati — a bűnrészes nem felelős). A bűnrészes szándékának továbbá a bevégezésre kell irányulnia; aki azzal a szándékkal bujt fel mást bűncselekmény elkövetésére, hogy az elkövető a véghezvitelt megkezdje ugyan, de a bevégzésig ne jusson el, bűnrészesként büntetőjogi felelősségre nem vonható. Ez az ú. n. agent provocateurség egyik esete (agent provocateur az, aki mást bűncselekmény elkövetésére felbujt, beugrat, hogy aztán a hatóságnál bosszúból, jutalomvágyból vagy egyéb célból leleplezze). Ha a beugratott cselekménye beleillik valamely törvényes fogalom kereteibe és így bevégzett bűncselekményt hajtott végre: a kelepceállító, mint felbujtó, illetve bűnszegéd, esetleg gondatlanságért felel; ha azonban az eredmény a kelepceállító révén nem következett be, a tettes csak kísérletet követett el: az agent provocateur, mint felbujtó vagy bűnszegéd felelősségre ezidőszerinti jogszabályaink szerint nem vonható.

Bűnrészesi közreműködésként csak okozatos tevékenység jöhet számba. Az egyszerű óhajítás, hogy más bűncselekményt kövessen el, a tudomás, helyeslés vagy jóváhagyás — ha csak nem hatott pszichikailag mint szándékerősítés — kívül esik a részesi tevékenység körén, hasonlóképp a bűncselekmény elkövetésének meg nem akadályozása csak sui generis delictum-ként büntetett mulasztásként eshetik büntetés alá.

A Btk. a bűnrészesiségnek három alakját különbözteti meg: a társtetteséget, a felbujtást és bűnszegélyt. Társtettesnek tekintendők mindazok, akik a bűncselekményt együtt vagy közösen követik el; társtetteség tehát a bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladéknak több személy — egymást tudatosan kiegészítő — tevékenysége útján való szándékos megvalósítása. Társtettes csak az lehet, aki-

nek tevékenysége, hacsak részben is valamely bűncselekmény törvényes fogalma alá vonható, szóval a véghezviteli cselekmény fogalmi körébe esik. Ennek eldöntésénél mindig a konkrét törvényes fogalom tartalma irányadó. A törvényes fogalmat betöltő tényálladékhhoz tartozó tevékenységet megosztottan kifejtőknek cselekvésüket abban a tudatban kell végezni, hogy egyikük tevékenysége a másikat kiegészíti. A komplementer kauzalitás e tudata csak szándékos cselekményeknél lévén elképzelhető, társtettség is csak szándékos bűncselekményeknél foglalhat helyet. Két gondatlanul, úgyszintén egyik szándékosan, másik gondatlanul cselekvő, különállóan felel, nem társtettség, hanem melléktettség forog fenn. Hasonlókép, ha a szándékosan cselekvők egymásról nem tudva hajtják végre a tényálladéki tevékenységet (pl. A elől, B pedig hátul gyújtja fel C házát).

A társtettesi szándék három eleme: a saját tevékenységnek, a másik közreműködő tevékenységének, valamint a közösen előidézendő eredménynek tudata, szóval a társtettesi szándék a másik társelkövető szándékára és tevékenységére támaszkodik (animus coauctoris). A társtettes nemcsak azért felel, amit ő maga tesz, hanem azért is, amit társa véghezvitt, tehát az elkövetett bűncselekményre meghatározott büntetéssel büntetendő; in concreto természetesen az enyhítő és súlyosbító körülményekre tekintettel a társtettesek büntetésének nem kell azonos nagyságúnak lennie.

Felbujtó, aki mást a bűncselekmény elkövetésére szándékosan reábir (Btk. 69. §. (1) bek.); felbujtásnak csak szándékos tevékenység minősíthető. A felbujtói szándék ismérvei: a reábirás szándékébresztésre alkalmas minőségéről való képzet, továbbá a tettesi cselekményről való tudat és az okozatiság lehetőségének tudata. A felbujtói szándéknak egyezőnek kell lennie a tettesi szándékkal, át kell fognia a tettes által elkövetett bűncselekmény összes ismérveit. A felbujtó tevékenysége: a reábirás, azaz oly értelmű működés, melynek hatása alatt valaki bűncselekmény elkövetésének elhatározására indíttatik, mely tehát az elhatározásra determináló, mindenestre azonban erősen motiváló okul szolgál, az egyszerű példálózás, felszólítás tehát még nem felbujtás. A reábiró tevékenység a legkülönbözőbb formákban jelentkezhetik, lehet tevés vagy mulasztás, kérelem, kívánság, helybenhagyás, jutalomígérés, felbérelés stb.

A felbujtói tevékenységnek hatásosnak, azaz olyannak kell lennie, hogy a tettesben a bűncselekmény elkövetésére elhatározást ébresszen. Nem hatásos reábirás, ha a tettesben az elhatározás más motívum hatása alatt már megérlelődött (alias aut omnimodo facturatus esete). Ha a reábiró tevékenységet többen összebeszélés alapján (koordinált társfelbujtás), vagy egymásról nem tudva (véletlen társfelbujtás), illetve a felbujtó felbujtása útján (szukcesszív felbujtás) foganatosították, úgy valamennyien felbujtóként büntetendők. Ha a reábiró tevékenység nem meghatározott személyhez, hanem tömeghez, gyülekezethez intéztetik, nem felbujtás, hanem felhívás forog fenn, mely csak a törvény külön rendelkezése alapján (Btk. 171. §.) esik büntetés alá. A reábirásban a cselekménynek, melyre irányul, individualizálnak kell lennie, persze jogi precizitás nem szükséges.

A felbujtás fogalmához törvényünk az eredményt is megkívánja, azaz, hogy a címzett a cselekményt a felbujtó reábirása következtében tényleg véghezvigye, vagy legalább a büntetendő kísérlet stádiumáig vezesse. Alapcselekmény hiányában tehát nincs felbujtás; ha a címzett a cselekményt nem követte el, vagy az elkövetett cselekmény nem bűncselekmény, felbujtás nem állapítható meg; a felbujtás kísérlete elvileg elképzelhető, jogunk azonban nem bünteti. A felbujtó a tettelssel egyenlően az elkövetett bűncselekményre meghatározott büntetéssel büntetendő, in concreto természetesen előfordulhat, hogy a felbujtót súlyosabb büntetésre ítélik, mint a tettet.

A bűnrészség harmadik alakja a bűnsegély. Bűnsegéd, aki a bűncselekmény elkövetését szándékosan előmozdítja vagy annak előmozdítására vagy könnyítésére mást rábír; úgyszintén aki másokkal a cselekmény elkövetésénél vagy annak elkövetése után nyújtandó segély vagy a cselekményből származó haszon biztosítása, vagy pedig a hatósági intézkedések megghiúsítása iránt megelőzőleg egyetért (Btk. 69. §. (2) bek.). A Btk. e hosszadalmas meghatározása helyett elég: bűnsegéd az, aki valamely bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladék megvalósításánál másnak szándékosan segélyt nyújt. A szándékosság nélküli, gondatlan segítség nem esik a bűnsegély fogalma alá. A segítő szándék elemei: az akaratlagos tevékenység segítségére alkalmas voltának tudata, a tettesi cselek-

ményről való képzet, végül az okozatosság lehetőségének tudata. A segítő szándéknak tevékenységben kell megvalósulnia és ez állhat tevésben vagy mulasztásban, lehet fizikai, vagy pszichikai, közvetlen vagy közvetett. A fizikai segély oly tevékenység, mely a véghezviteli cselekmény határain kívül fekszik, míg a véghezviteli tevékenység egy részének segítő szándékkal történt elkövetése már társtettség. A pszichikai segély és a felbujtás között pedig az a különbség, hogy míg a felbujtó szándékot ébreszt, motívumot teremt, a pszichikai bűnsegéd a már meglevő szándékot csak erősíti.

A bűnsegély — hasonlóképp a részesség egyéb alakzataihoz — járulékos jellegénél fogva oly jogellenes tettesi cselekményt tételez fel, mely betölti valamely bűncselekmény törvényes fogalmának kereteit. A bűnsegélynek tehát eredményesnek kell lennie, eredmény híján — ha a tettesi cselekmény nem követtetett el, vagy az nem bűncselekmény, vagy nem jogellenes — büntetőjogi értelemben vett segély meg nem állapítható.

A bűnsegédek büntetése a kísérletre vonatkozó szabályok szerint történik, tehát enyhébb büntetéssel büntetendők, mint a tettesek; in concreto persze itt is előfordulhat, hogy a segédi büntetés súlyosabb, mint a tettesé.

Ha a tettes súlyosabb büntetés alá eső cselekményt követ el, mint amelyre a felbujtó rábírta: a súlyosabb beszámítású cselekmény a felbujtót nem terheli; ugyanez a szabály áll a bűnsegédekre nézve is; ez az ú. n. excessus mandati esete. Qualitativ excessus esetén a tettes másnemű bűncselekményt követ el, mint amelyet a bűnrészes képzele átfogott; a bűnrészes felelőssége e minőségileg különböző deliktumra meg nem állapítható. Quantitativ excessus esetében a tettes a részes képzetében lerajzolódott deliktumnál súlyosabbat követett el, e súlyosabb beszámítás alá eső cselekmény a részt nem terheli; a tettes által elkövetett oly többletet azonban, melyet a részes szándéka eshetőlegesen, eventualiter, átfogott, a részes felelősségre vonható. Ha a tettesi tevékenység kauzális lehetőségei tárgyában mutatkozik eltérés a tettesi és részesi képzet között, különbséget kell tenni, hogy a felfogásbeli divergencia objektív alapon nyugvó-e vagy sem; előbbi esetben kiki csak saját cselekvési körébe vont eredményért felel (pl. a felbujtó pusztá kézzel való bántalmazásra bírja

reá a tetteset, aki azonban baltát használt), míg a csupán szubjektív divergencia esetében az excessus mandati szabályai nem alkalmazhatók. Viszont, ha a tettes enyhébb beszámítás alá eső cselekményt követett el, mint amilyenhez a részes hozzájárulni vélt, minőségi eltérés esetén a részes egyáltalán nem felelős, mennyiségi eltérés esetén a részes felelősségre vonandó, de nem a súlyosabb cselekmény kísérletéért, hanem azon cselekmény alapján, melyet a tettes elkövetett.

Valamely tettes vagy részes személyes tulajdonságai vagy körülményei, melyek az elkövetett cselekmény büntetethetőségét megszüntetik, büntetését enyhítik vagy súlyosbítják: a többi tettesre és részesre nézve tekintetbe nem vehetők.

Kiegészítésül még említésre méltó, hogy míg általában a tettes és a részesek a közreműködésükkel létrehozott cselekményért bűnösségük egyénies értékelése mellett együttesen felelősek, addig a sajtó útján elkövetett bűncselekmények esetében nem az együttes, hanem az ú. n. fokozatos felelősség elve érvényesül, amennyiben a sajtódeliktumért nem az annak létesítésében résztvevő összes személyek, hanem ezek közül csupán a törvény által megjelöltek s ezek sem együttesen, hanem bizonyos egymásra következő sorrendben, fokozatban és egymást kizárva felelnek. A sajtófelelősségi rendszer részletes szabályait a sajtótörvény (1914:XIV. törvénycikk) foglalja magában.

99. A büntetőjogi felelősségrevonás feltételei. A bűnösség, szándék és gondatlanság fogalmának meghatározása.

A bűnösségre vonatkozóan fentebb már láttuk, hogy a büntetőjogszabályba ütköző cselekmény büntetethetőségének előfeltétele, hogy a jogellenes cselekmény az elkövetőnek terhére írható, beszámítható legyen, a beszámítás pedig a tevékenység és annak eredménye közti kauzális összefüggésen felül két feltételtől függ: 1. szükséges, hogy a cselekménynek a cselekvő tudatos akaratával pszichikai kapcsolata legyen, 2. kell a cselekmény értékének a cselekvő egyén értékelő képességével való ethikai kapcsolata; előbbi pszichológiai, utób-

bit ethikai bűnösségnek lehet nevezni. A büntetőjogi felelősségrevonás egyik legfőbb feltétele tehát a bűnösség. Míg a jogellenesség: mint a cselekményt kísérő jogszempontú helytelenítő értékelés, objektív jellegű, a bűnösség: a cselekvő személyét érő szubjektív értékítélet. Büntetőjogunk sarkalatos alapelve: bűnösség hiányában nincs büntetőjogi felelősség, tehát a bűnösség bizonyítása nélkül büntető ítélet nem hozható. A csekély kivételek közé tartoznak az ú. n. praer-intentionális (az akaraton túlmenő eredményt létrehozó) deliktumok, mikor az elkövető felel a szándékon túlmenő eredményért is, még ha gondatlanság sem terheli (pl. a Btk. 306. §. szerint, ha a súlyos testi sértés folytán a megsértett halála következett be, noha a tettes szándéka nem volt erre irányozva, a büntetés tíz évig terjedő fegyházra emelkedik); hasonlóképp az alanyi bűnösség bizonyítottsága nélkül is hozható büntető ítélet sajtódeliktumok esetében az ú. n. fokozatos felelősségi rendszer alapján.

A bűnösség fogalmi definíciója: a bűnösség oly szociál-ethikai rosszalást érdemlő pszichikai és ethikai kapcsolat a cselekmény és a cselekvő lelkivilága közt, melyet a rosszalástérdemlőség reális vagy potenciális tudata sző át. E meghatározásban foglalt tartalmi elemek közül kiemelkedik annak tényleges tudása, vagy bár hiányzó, de elvárható tudata, hogy a cselekmény szociáletnikai rosszaló értékítélet alá esik. Ily értékítélet parancsoló vagy tiltó jellegű, tehát kötelességet megállapító szabályt tételez fel, a bűnösség tehát röviden: a kötelességellenesség tudata, vagy elvárt tudhatása. A bűnösséghez tehát mint minimum elegendő a cselekvés kötelességellenességére vonatkozó tudat lehetősége, vagyis aki kötelességeit nem ismeri, noha megismerésüket, mert lehetséges volt, elvárhattuk tőle: szociáletnikai rosszaló értékítélet alá esik, tehát bűnös. Természetesen a jogi és erkölcsi kötelességek megismerésének forrásai nem szükségképp az írott jogforrások, a Btk. rendelkezései, hanem elsősorban a társadalomban élő átlagember értelmi fejlettségével járó vallási, családi és iskolai nevelés útján megszerzett erkölcsi képzetek. A bűnösség tehát kötelességellenesség lévén, lényegileg mindig első sorban akarathiba s nemcsak az értelem fogyatéka.

A Btk. a bűnösség két alakját különbözteti meg: a szán-

déket és a gondatlanságot, anélkül azonban, hogy ezek fogalmi meghatározását adná, vagy elemeiket jellemezné. Elméleti alapon szándék forog fenn, ha a cselekvőt a bűncselekmény kötelességellenes elkövetésére az eredményképzet indította vagy attól nem tartotta vissza. Elemei: 1. a bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladék alkotó elemeinek és az eredménynek, valamint a tevékenység és eredmény közti kauzális összefüggésnek képzete; 2. a kötelességellenesség tudata, vagy tudatának lehetősége (ezzel nem azonos a jogellenesség tudata, mely a szándék megállapításához nem szükséges; ez tehát fennforog, bár a cselekvő nem tudta, hogy az általa kötelességellenes minőségűnek ismert cselekményhez a törvény is büntetőjogi következményeket fűz); végül 3. az eredményképzet motiváló hatása, mely majd pozitíve — tevékenységre indítólag — majd negatíve — attól vissza nem tartólag — érvényesül s oly elhatározást érlel a cselekvőben, mely rosszaló értékelés alá esik.

Nem eleme a szándéknak sem a célzat, sem a motívum.

Célzat: a cselekvés hatásának anticipált képzete, mint a cselekvés oka. A célzat általános konstrukcionális szempontból a büntetőjogot nem érdekli, néha azonban a törvény a célzatot felveszi a törvényes fogalomba, mikor is a célzatnak a cselekvő szándékában meg kell lennie (így pl. a lopásnál „a jogtalan eltulajdonítási cél“, a csalásnál „a jogtalan vagyoni haszonszerzés célja“ stb., máshol meg a bűncselekmény súlyosabb, illetve enyhébb minősítését idézi elő).

A motívum a cselekvés indító oka, okalapja, irányító tényezője, minden motívum-képzettel kapcsolatos érzelemben áll (pl. bosszú, káröröm, felindulás stb.). Míg a célzat valamely eredmény elérésére, addig a motívum valamely érzelem kielégítésére irányul (pl. a tolvaj lop, hogy kenyérhez jusson és mert éhes). A motívum általában a szándék szempontjából irreleváns, kivéve, ha a törvényes fogalomban szerepel, akár mint súlyosító (pl. az aljas indok a rágalmazásnál és becsületsértésnél, a bosszú az ingórongálásnál), akár mint enyhítő körülmény (pl. a szegényérzet a gyermekölésnél); a motívum a bűnösség bírói értékelésénél nagyjelentőségű.

A szándéknak, mint láttuk, át kell fognia a törvényes fogalmat betöltő tényálladékot, az eredményt és a kauzalitást, ily átfogás hiányában (nem-tudás), vagy a valóságtól

eltérés esetében (tévedés), szándékról általában nem lehet szó. Természetesen csak a lényeges elemekre vonatkozó nemtudás vagy tévedés zárja ki a szándékot.

Lényeges a tévedés, ha az a törvényes fogalmat be-töltő tényálladéokban meghatározott tevékenységre, eszközre, tárgyra vagy eredményre vonatkozik, amennyiben a képzeti elem nem egyenértékű a törvényes fogalomban megkívánt elemmel (pl. a tettes atyját akarta megölni, de a sötétségben tévedésből egy idegent ölt meg, egyszerű emberölésért felel, nem pedig a 280. §-ba ütköző deliktumért). Nem lényeges a tévedés, tehát a szándékot nem zárja ki: 1. ha a törvényes tényálladékon kívül eső mozzanatokra vonatkozik; 2. ha a cselekvő a törvényes tényálladék általános elemeiben téved, a szándéknak ugyanis nem ezekre, hanem a konkrét elemekre kell kiterjednie (pl. a tettes nem tudta, hogy mulasztással is lehet bűncselekményt elkövetni, mulasztása e tudathiány ellenére szándékos); 3. ha a tévedés csak a kauzalitás mód-jára vonatkozik (pl. dologrongálásnál a szándék létén nem változtat, hogy kauzaliter más módon semmisült meg a dolog, amint azt a tettes elképzelte); végül 4. ha a tévedés tárgya a bűncselekmény oly konkrét eleme, mely a törvényes fogalomban általános megjelöléssel szerepel, tehát a képzeti és a valóságos elem lényegében egyenértékű (pl. A lopni megy B. pincéjébe, tévedésből a fehér bor helyett vörös bort lop: error in obiecto). Ide tartozik az error in persona esete is, midőn a cselekvő cselekményének egyenértékű passzív alanyában téved (pl. A megöli B-t, noha C-t akarta megölni, de a sötétben a közeledő B-t C-nek nézte, e tévedés a szándékot nem érinti, mert a törvény nem B vagy C, hanem az „ember“ megölését bünteti). Mindkét esetben eltérő a megoldás, ha a törvény kifejezetten és különlegesen rögzíti a sértett személyt vagy a tárgyat.

Itt említhető az ú. n. aberratio ictus, mikor a tevékenység tévedésből nem azon a személyen vagy tárgyon idézi elő az eredményt, melyre irányoztatott, hanem más személyen vagy tárgyon (pl. A rálő az előtte álló B-re, ám a lövés, mert B félreugrott, a mögötte álló C-t sebszi halálra). A Kúria szerint (60. döntvény) a tettes felelőssége akként állapítandó meg, mintha bűncselekményét azon személy ellen követte volna el, akit megölni vagy megsérteni akart (elméletileg

helyesebb lenne a képzeti cselekmény kísérletét és a megvalósult cselekmény gondatlan elkövetését megállapítani).

A szándék körében különböztetni kell közvetlen és eshetősleges szándék közt (lásd fentebb); míg előbbinél egyenesen az eredményképzet indította a cselekvőt a tevékenységre, utóbbi esetben az eredménylehetőség képzele nem tartotta vissza a cselekvőt attól a tevékenységtől, melynek elkövetésére őt tulajdonképpen más eredményképzet indította. A *dolus eventualis* és a tudatos culpa közt az a különbség, hogy míg előbbi esetben az eredménylehetőség képzele akkor sem tartja vissza a cselekvőt a tevékenységtől, ha ezt az eredményt, mint biztosan bekövetkezőt előre látja (pl. a nemi betegségben szenvedő közösülésnél mást megfertőz: *dolus eventualis* forog fenn), míg a *luxuria* esetében a cselekvéstől nem tartózkodás oka az a remény, hogy a csupán lehetségesnek vélt eredmény úgysem következik be (pl. az említett esetben a beteg óvszert használ, azonban ennek ellenére megfertőzi a másikat: tudatos culpa állapítandó meg).

A szándék fokozati különbségei szerint a következő három típus ismeretes: 1. az előre megfontolt szándék (*dolus praemeditatus*) fennforog akkor, ha a cselekvésre indító eredményképzet felmerülését nem követte nyomban annak megvalósítása, hanem a tettes hideg számítással és nyugodt mérlegeléssel vetette össze a cselekvésre indító eredményképzetet az attól visszatartó motívumokkal és határozta el magát a cselekvésre. Nem feltétele az abszolút lelki nyugaltság és a teljes hidegvérűség, mindenesetre azonban az elhatározás idején minden izgatottságnak és felindulásnak teljesen hiányoznia kell; az elhatározás és kivitel közti időt régebben pontosan igyekeztek meghatározni, helyesen ez csak a konkrét esethez és a tettes lelkialkatához képest dönthető el, általában minél nyugodtabb lelkiállapotban volt a tettes, annál rövidebb idő elég az előre megfontoláshoz. 2. Az indulatos és rögtönös szándék (*dolus impetuosus* aut *repentinus*) jellemzője, hogy az elhatározás indulat hatása alatt keletkezik és ugyanazon indulat hevében nyer megvalósulást, tehát az indulat és a kivitel egybeesik, illetve csupán annyi időbeli eltérés van, mely alatt az idegizgalmi állapot még nem csökkent. Végül 3. a megfontolt szándék mint középfok a két véglet közt áll s fennforog, ha a szándék nem előre

megfontolt, sem nem indulatos és rögtönös. A szándék e három fokát a törvény a szándékos ölés három típusánál értékeli.

A törvény értelmében büntettet csak szándékosan elkövetett cselekmények képeznek; ugyanez áll a vétségekre is, kivéve, ha a gondatlanságból elkövetett cselekmény a törvény különös részében vétségnek nyilvánítatik (Btk. 75. §). A kihágás az esetben is büntetendő, ha az gondatlanságból követtetett el, kivéve, ha a törvény, a rendelet vagy a szabályrendelet csak a szándékos elkövetést rendeli büntetni (Kbtk. 28. §.).

Gondatlanság akkor forog fenn, ha a cselekvőt a bűncselekmény kötelességellenes elkövetésére a beállott eredmény elmaradásához fűzött remény indította (tudatos culpa), vagy attól az eredményképzet — mert hiányzott, bár meg kellett és lehetett volna — nem tartotta vissza. A gondatlanság három eleme: 1. a beállott eredmény képzetének elhárítható hiánya (lélektani elem), 2. a kötelességellenesség tudata, vagy tudatának lehetősége (etikai elem), végül 3. az eredményképzetnek ki nem alakulása okából vissza nem tartó (illetve az eredményelmaradás reményének tevékenységre indító) motivációja. Bár fogalmilag fennforoghat a gondatlanság, ha a jogsértő eredmény nem állott is be, mint-hogy azonban a kulpózus cselekmény kísérlete nem büntetendő, gondatlanságról eredmény hiányában nem lehet szó.

A tudatos és nem tudatos gondatlanság közti megkülönböztetésen kívül mennyiségileg elhatárolja a bírói gyakorlat a súlyos (culpa lata) és enyhe gondatlanságot (culpa levis); míg az előbbinél a cselekvő kis jóakarattal elháríthatta volna az eredményt, az utóbbinál a cselekvő részén volt ugyanilyen irányú akarat, de nem elegendő. A Btk. a gondatlan emberölés és a testi sértés deliktumánál ismeri még az új n. ipari culpát, mely a szakfoglalkozás körében megkívánt nagyobb fokú gondosság elmulasztásában áll s e címen súlyosabb büntetést rendel alkalmazni. Helyesen felfogva azonban, a szakfoglalkozás gyakorlása nem fokozza a gondatlanságot, hanem csak annak körét vonja meg szélesebben (pl. az orvos gondatlan, ha egy kelés felvágásánál mellőzi a fertőtlenítést, míg a laikust ugyanez esetben nem terheli gondatlanság).

A gondatlanságot nem zárja ki, hogy a sértett is gondatlan volt s az ő gondatlansága nélkül a jogsértő eredmény nem állott volna elő, azaz a kulpák kompenzációja nem foghat helyt.

100. A beszámítást kizáró vagy enyhítő okok. A beszámítási képesség. Az ellenállhatatlan erő és fenyegetés. A szellemi képességek fejletlensége és zavara. A tévedés, jogos védelem és végszükség.

Beszámítás az a bírói cselekmény, mely a bűncselekményre vonatkozó rosszaló értékítélettel a cselekvő bűnösségét megállapítja. Ennek feltétele azonban a beszámítási képesség, mely akkor forog fenn, ha a bűncselekmény elkövetője oly tulajdonságokkal bír, melyek őt a cselekmény ténybeli következményeinek s kötelességellenes voltának felismerésére, valamint e felismerésből eredő motívumok mérlegelésére képesítik. A klasszikus büntetőjogi felfogás szerint e beszámítási képesség vagy fennforog, vagy teljesen hiányzik. Az újabb pszichiatriai vizsgálatok azonban bebizonyították, hogy vannak nem kis számban olyan egyének, akiknél bizonyos biológiai okok a felismerő és mérlegelőképeséget ugyan nem zárják ki, de kisebb-nagyobb mértékben korlátozzák. E csökkent szellemi értékű, vagy korlátozott beszámítási képességű egyéneket a modern büntetőjog kriminálpolitikai okokból a többi bűnözőtől külön tartani kívánja s különleges — gyógyító és védelmi — kezelés alá vonását követeli.

A Btk. a beszámítási képeséget, a bűnösséghez hasonlóan nem definiálja, csupán felsorolja azokat az okokat, melyek kizárják azt. Ehhez képest a beszámítási képesség így konstruálható meg: a 12. életévét meghaladott egyén azon tulajdonsága, melynél fogva a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel, valamint a bűnösség felismerésére szükséges belátással bírván, öntudatos akaratelhatározásra képes. A beszámítási képességnek az elhatározás, illetve az akaratnak a tevékenységbe átmenetele idején kell meglennie. Nem érinti a beszámítást a beszámítási képesség hiánya, amikor a cselekvő a kauzális folyamatot ugyan beszámíthatatlan

állapotban kifejtett magatartásával indította meg, de a magatartása beszámítható állapotban fogamzott meg, ilyenkor a cselekvő tulajdonképpen saját magát eszközként iktatja be az okfolyamatba s mert ezt beszámítható állapotban tette: felelősségre vonható (ez az ú. n. *actio libera in causa* esete, pl. A. meg akarja ölni B-t, előbb leissza magát és a cselekményt részeg állapotban követi el: szándékos emberölésért felel; az anya, aki tudja, hogy alvás közben ide-oda forgolódik, újszülött gyermekét az ágyába veszi és agyonnyomja: rendszerint gondatlanság állapítható meg).

Beszámítási képesség híján nincs felelősségre vonható elkövető és nincs bűnösség. A Btk. a beszámítást kizáró, vagy enyhítő okokról szóló fejezetben tíz ily okot sorol fel, melyeket a következő rendszerbe foglaltan ismertetünk: I. a bűncselekvési képességet zárja ki: 1. az ellenállhatatlan erő és 2. a fenyegetés, II. a beszámítási képességet zárja ki: 1. a szellemi képességek fejletlensége címén a gyermekkor, a fiatalkor és a siketnémaság, 2. a szellemi képességek zavara címén az öntudatlan állapot és az elmezavar, III. a bűnösséget zárja ki a tévedés, a cselekmény jogellenességét pedig 1. a jogos védelem és 2. a végszükség.

Az ellenállhatatlan erő (*vis absoluta*) oly külső, természeti, állati vagy emberi erő, mely mást meghatározott magatartásra kényszerít. Az ily erő hatása alatt álló egyén nem cselekszik, „*non agit, sed agitur*“ tette bűncselekvési képességének hiánya folytán nem bűncselekmény, nem számítható be. Az erőnek fizikainak kell lennie, a hipnotizálás és a narkotika szerek alkalmazása is ideesik, mert fizikailag érvényesülnek, a pszichikailag ható lelki kényszer, pl. a szerelem-féltés azonban nem esik ide.

A fenyegetés (*vis compulsiva*) az akaratra nehezedő oly pszichikai hatás, mely súlyos és közvetlen veszélyeztetéssel bűncselekmény elkövetésére kényszerít. Nem számítható be a cselekmény, ha elkövetője oly fenyegetés által kényszerítettett arra, mely a saját vagy valamely hozzátartozójának életét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette s a veszély másképpen nem volt elhárítható (Btk. 77. §.).

A szellemi képességek fejletlensége elsősorban a gyermek- és fiatalkorban levőknél észlelhető. Aki a bűncselekmény elkövetésekor életkorának 12. évét meg nem haladta,

gyermek, beszámítási képességgel nem bír, ellene bűnvádi eljárás nem indítható, cselekménye nem bűncselekmény. Ebből következik, hogy aki gyermeket bűncselekmény elkövetésére felhasznál, közvetett tettesként felel, a gyermek ellen elkövetett cselekmény pedig akarata ellenére elkövettnek tekintendő akkor is, ha abba a gyermek beleegyezett (a 12 éven aluli leánnyal közösülés beleegyezés esetén is erőszakos közösülésként minősül).

Aki a bűncselekmény elkövetésekor 12. évét már meghaladta, de 18 évét még nem töltötte be: fiataikorú. Ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg s beszámítási képességgel nem bír, felelősségre nem vonható, ellenkező esetben azonban beszámítási képességgel bírván, ellene esetleg büntetésszerű intézkedések alkalmazhatók. Az értelmi és erkölcsi fejlettség fokát in concreto a bíróság állapítja meg, figyelemmel a fiataikorú jellemére, egyéniségére, előéletére, családi és szociális életkörülményeire, evégből környezettanulmányt szerez be, esetleg szakértők közbejöttével pszichiogrammot vesz fel.

A Btk. a fejletlen értelmi tehetséggel bíró egyének közül kiemeli a siketnémákat, kimondva, hogy ezek, amennyiben cselekményük bűnösségének felismerésére szükséges belátással nem bírnak, büntetés alá nem vonhatók. A belátási képesség vizsgálata mindig a konkrét bűncselekménnyel kapcsolatosan eszközölendő. Lehetséges, hogy e képesség, pl. a rágalmazásra vonatkozóan hiányzik, míg a lopás irányában megállapítható. Az aggkornak a törvény büntetésátváltató hatást tulajdonít, mint beszámítást kizáró vagy enyhítő okot azonban nem értékeli.

A szellemi képességek zavara: vagy öntudatlan állapotra, vagy elmebetegségre vezethető vissza. A törvény értelmében nem számítható be a cselekmény annak, aki azt öntudatlan állapotban követte el, ez alatt nemcsak az öntudat teljes hiányát, hanem nagyfokú zavarát is érteni kell: pl. az álom, álomittasság, alvajárás, a hipnotikus állapot, bizonyos betegségekkel járó öntudatlanság, magas láz, delirium, továbbá a teljes részegség, a magasfokú indulat stb. (utóbbi csak akkor, ha oly erővel lép fel, hogy az akarat szabad elhatározását időlegesen lehetetlenné teszi, pl. a feleségét tettenérő férj szerelemféltségéből eredő nagyfokú izgatottsága). Az ön-

tudatlan állapotban cselekvő: képtelen tettének következményeit, szociáletikai értékét felismerni, a cselekvéstől visszatartó motívumokat mérlegelni, cselekménye tehát be nem számítható.

Nem számítható be a cselekmény annak sem, akinek elmetehetsége meg volt zavarva és emiatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt (Btk. 76. §-a világosan utal arra, hogy a törvényhozó az akaratszabadságnak problémájában határozottan az indeterminista álláspontra helyezkedett, a determinizmus alapján állva valóban nehezen konstruálható meg ellenmondás nélkül — az alanyi bűnösségen nyugvó büntetőjogi felelősségrevonás). A patológikus eredetű elmetehetségszavar, azaz elmebetegség tehát beszámítást kizáró ok. Ide esnek a kóros átmeneti elmezavarban szenvedők is. Ennek megállapítása a bíróság feladata, melynél az orvosszakértői vélemény — bár nem köti feltétlenül a bíróságot — igen nagy jelentőséggel bír.

Kiegészítésül megemlítendő, hogy a női nemhez tartozás is jelentőséggel bírhat a beszámítási képesség megállapításánál. Természetesen nem mint általános beszámítást enyhítő vagy kizáró ok, hanem mint esetenként figyelembe veendő körülmény, mely a beszámítási képességet nagymértékben érintheti. Vizsgálni kell, vajjon a nő által elkövetett bűncselekmény nem esik-e arra az időpontra, melyben a nő szervezete oly fiziológiai folyamat hatása alatt állt, mely alkalmas volt szellemi képességeinek, idegállapotának olymértékű zavarát előidézni, hogy az szabad akaratelhatározási képességét esetleg teljesen kizárhatja (ilyen a menstruáció, puerperium, szülési idő, klimakterium stb.). Kriminálstatisztikai vizsgálatok alapján megállapítható, hogy bizonyos deliktumfajok női elkövetőinek igen jelentős hányadánál megállapítható volt az említett állapotok valamelyikének hatása.

A bűnösséget és a beszámítást is kizárja: a tévedés és nemtudás. Nem számíthatók be a büntettnak vagy vétségnek tényálladákhöz tartozó vagy annak súlyosabb beszámítását okozó körülmények, ha az elkövető a cselekmény elkövetésekor azokról nem bírt tudomással. A gondatlanságból elkövetett cselekményekre ezen szabály csak az esetben alkalmazható, ha az érintett körülmények nemtudása már magábanvéve nem képez gondatlanságot (Btk. 82. §). Csak a tény-

beli tévedés (error facti) zárja ki a beszámítást, míg a büntetőtörvény nemtudása vagy téves felfogása (error iuris) a beszámítást nem zárja ki (Btk. 81. §). Mindenki, aki valamely államban él, köteles azon állam törvényei szerint cselekedni és annak tilalmaival való szembehelyezkedés a jogrend biztonságának érdekében büntetendő akkor is, ha a cselekmény elkövetője esetleg annak büntetendő voltáról tudomással nem birt, ez a körülmény legfeljebb a büntetéskiszabásnál jöhet figyelembe. (A joggyakorlat a nem-büntetőjogi szabályra vonatkozó tévedést a ténytévedéssel azonosítja.)

Valamely tényálladék — mint láttuk — csak akkor büntethető, ha jogellenes, azaz jogszempontú helytelenítő értékítélet alá esik. Amely tényálladék a jogrend részéről megengedett, közömbös, vagy éppen parancsolt, nélkülözvén a jogellenesség kritériumát, még ha jogsértő vagy veszélyeztető is, egyáltalán nem bűncselekmény. Elkövetőjének tehát nem számítható be. Idetartozik a jogos védelemben elkövetett az a cselekmény, mely akár a megtámadottnak, akár másnak személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen támadás elhárítására szükséges (Btk. 79. §). E törvényi meghatározás alapján a következőket kell kiemelni: a jogos védelem első feltétele, hogy legyen támadás, azaz valamely állapot hátrányos megváltoztatására irányuló, élőlénytől eredő erő kifejtés. Az ember részéről eredő erő kifejtésnek nem kell bűncselekménynek lennie, származhat beszámítási képességgel nem bírótól (elmebetegtől, gyermektől) is, sőt állatok támadásával szemben is lehet jogos védelemnek helye. Csak közvetlenül intézett, vagy fenyegető támadás esetén jogos a védelem, kívül esik tehát a még nem fenyegető vagy már befejezett támadás (de ha a jogtárgy-sértés még tart és a restitúció lehetősége még fennáll, szó lehet jogos védelemről: pl. menekülő betörő lelőhető). A támadás jogtalanságának kritériumából folyik, hogy nincs helye védelemnek jogos támadás esetén (pl. a támadó fegyelmi jogot gyakorol, hatósági intézkedést tesz, továbbá maga a támadás a jogosan védekezőnek vagy végszükségben levőnek erő kifejtése). A jogos védelmi cselekmény ismerve, hogy az olyan támadást elhárító vagy visszaverő cselekmény legyen, mely egyébként tényálladékként beültené valamely bűncselekmény törvényes fogalmának kere-

teit. A védelemre jogosított: a megtámadott vagy bárki más. Továbbá kell, hogy az elkövetett cselekmény a támadás elhárítására szükséges legyen, ez pedig szubjektív alapon, in concreto állapítható meg, proporcionalitásra, azaz a megtámadott és a védelem során sértett javak értékarányosságára a törvény elvi előírást nem tartalmaz.

A jogos védelem a cselekmény jogellenességét zárja ki, bűncselekmény tehát nem forog fenn (az ahhoz járuló részeség, tehát nem bűnrészesség). Viszont a vélt (putativ) jogos védelem esetében (pl. a bankpénztárosra egyik barátja álarcot öltve tréfából töltetlen pisztolyt fog, mire a védekező abban a hitben, hogy megtámadták, lelövi a vélt támadót), amennyiben az jogos védelemként mentesít, nem a cselekmény jogellenessége, hanem a védekező bűnössége kizárt. Hasonlóképpen nem büntetendő a jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből vagy megzavarodásból származott túlhágása.

Végzsükség címén nem büntetettik a cselekmény, ha az a tettes vagy hozzátartozói életének véetlenül származott, más módon el nem hárítható közvetlen veszélyből való megmentése végett követtetett el (Btk. 80. §). A végzsükségben elkövetett cselekmény nem jogos ugyan, de kívül esik a jogi értékelés körén, tehát nem jogellenes, nem is büntetendő. A végzsükség első feltétele az életveszély fennforgása (pl. tűzvész, hajótörés), ezeknek fennforgását azonban objektív ismérvek alapján a bíróság állapítja meg, a szubjektív vélekedés egymagában nem minősítheti életveszéllyé azt, ami tárgyilag nem az. Véetlenül (nem véletlenül) származott a veszély, ha a veszélyben forgó nem tudta s nem is tudhatta, hogy abból csak bűncselekmény útján menekülhet. Az életmentő cselekményt csak a veszélyben forgó, vagy hozzátartozója követheti el, más kívülálló cselekménye nem esik a végzsükség fogalma alá. A mentő cselekménynek egyedüli menekülési módozatnak kell lennie, az életveszély másként ne legyen elhárítható.

Ez ismertetett eseteken kívül a cselekmény jogellenességét más okok is kizárhatják, melyek parancson, engedélyen vagy eltúréson alapulnak. Jogi parancson alapuló köteleesség zárja ki az egyébként büntetendő cselekmény jogellenességét, ha a cselekmény a törvény vagy más kútfő parancsán alapul

(pl. kivégzés, letartóztatási intézetben tartás, fegyverhasználat), továbbá a felsőbb hatóságnak az alárendelt közegehez intézett formailag és érdemileg kifogástalan parancsára történő cselekvés. Jogi engedély áll fenn az önsegély megengedett eseteiben (pl. a tettenkapott letartóztatása, vagy a törvényes zálogjog és megtartási jog érvényesítése), továbbá a fegyelmi és fenytékjog gyakorlása (erre jogosult a szülő gyermekével, a gyám gyámoltjával, a tanító tanítványával szemben). Eltűrt és jogilag közömbös, ennél fogva nem jogellenes és nem büntetendő cselekmények: az öngyilkosság, az önokozta testi sértés (a védkötelezettség teljesítésére képtelenné tétel céljából elkövetett öncsonkítás azonban büntetendő) és a sértett beleegyezésével elkövetett testi sértés (pl. a sport közben ejtett testi sértések stb.).

Az ú. n. érdekvédő cselekmények körébe esnek az orvosi műtéti beavatkozás során ejtett testi sértések, az ilyen cselekmények jogellenességének hiányát sokféle indokolással igyekeztek magyarázni, így a beteg beleegyezésével vagy megbízásával (de ez nincs meg minden egyes esetben), vagy a megbízás nélküli ügyvitel fogalmának alkalmazásával, más magyarázat az orvosi beavatkozás jogosságát a szükséghelyzettel indokolja (de ez sem állapítható meg minden esetben), végül utalnak az évezredes szokásjogra vagy az orvosi hivatásjogra is. Valójában az orvos ily cselekményei azért nem jogellenesek, mert a társadalmi érdekmentést szolgálják, tehát párhuzamosak a jogrend céljaival.

101. A bűnhalmazat (egység, többség) lényege és alakjai.

Bűnhalmazat az a büntetőjogi alakzat, mely előáll, ha a büntettes terhén nem egy, hanem több — ítélet alá vonható — bűncselekmény jelentkezik. A halmazat, helyesebben többség fogalmának megértése feltételezi az egység fogalmának és alakjainak megismerését. Az egység oly tényálladék, mely valamely bűncselekmény törvényes fogalmát betölti anélkül, hogy az esetleges tényálladáki többlet akár ugyanabba, akár egy másik törvényes fogalomba beleillessék. Megkülönböztethető a természetes és a normatív egység. Természetes egység a cselekménynek mint egységes élet-

fogalomnak egyezése a bűncselekmény törvényes fogalmával, a természetes egység tehát a közfelfogás szerint is egy cselekményfogalmat alkotó tényálladék. Ennek egyes alakjai: 1. az egyszerű bűncselekmény, egy vagy több mozzanatból álló, az életfogalom szerint egy-cselekvésbe olvadó egység (pl. az akár egy törzsúrással, akár több lövéssel véghezvitt emberölés); 2. a tartós bűncselekmény, azaz bizonyos időn keresztül megszakítás nélkül ismétlődő tevékenység-komplexum, melyet az élet is egynek tart (pl. a személyes szabadság megsértése olyképp, hogy a tettes napokig fogvatartja a sértettet); 3. az állapot-bűncselekmény, a rendszerint egyetlen tevékenységgel létesített, hosszabb ideig tartó jogellenes állapot előidézése (pl. a kettős házasság); végül 4. az együttes bűncselekmény, mely több tevékenységből álló, esetleges több eredményre vezető, de az életfogalom által együvé foglalt cselekmény (pl. egy pénzhamisításról van szó, bár több pénzdarab hamisított).

A normatív egység több cselekménynek az életfogalomtól eltérően, jogszabálynál fogva egy bűncselekmény fogalmába szorítása, másként: a közfelfogás szerint több cselekményfogalmat alkotó, de egyetlen törvényes fogalomba egyszer beillő tényálladék. Egyes esetei: 1. az összetett bűncselekmény: több szervesen kapcsolódó tényálladék összevonása egyetlen törvényes fogalomba, melyet az élet is egységes kifejezéssel jelöl (pl. a személy elleni erőszak + lopás = rablás); 2. az összefoglalt bűncselekmény: több lazábban, esetlegesen kapcsolódó tényálladéknak egy törvényes fogalomba egységesítése, mely célszerűségi, jogpolitikai megfontoláson alapul (pl. több ember szándékos megölése a Btk. 280. §-ába foglaltnak); 3. a kollektív bűncselekmény, mely több tevékenységgel, de ugyanazon életirányzat folyamányaként elkövetett bűncselekmény jogi egységbefoglalása, ideesnek az üzletszerűen, iparszerűen és szokásszerűen elkövetett cselekmények; 4. a folytatólagos bűncselekmény: azonos alaphól fakadó, alanyilag és tárgyilag benső összefüggésben álló tényálladékoknak a bírói gyakorlat által egyetlen törvényes fogalom alá vonása, kriminálpolitikai érdekből és méltányossági szempontból (pl. az inasnak gazdája kárára naponta elkövetett tolvajlásai).

Törvényhalmazat forog fenn, midőn valamely tényállá-

dék látszólag vagy valósággal több törvényes fogalom kerekeit tölti be; utóbbi esetben halmazat állapítandó meg, előbbi esetben azonban a helyes értelmezés szerint egyetlen büncselekmény valósulván meg, egységről van szó. A látszólagos törvényhalmazat esetei: 1. a specialitás: a találkozó törvényhelyek közül egyik *lex speciális*, a másik *lex generális*, a „*lex specialis derogat generali*“ elvénél fogva csak az előbbi alkalmazandó (pl. az atya megölése nem az emberölésről szóló általános 279. §, hanem a 280. § alá esik); 2. a konszumpció: a látszólag megsértett törvényhely közül az egyik mennyiségileg többet ölel fel, mint a többi, ekkor a „*lex consumens derogat legi consumptae*“ elve érvényesül, egyedül a *lex consumens* kerül alkalmazásra (pl. a bevégzés magába olvasztja a kísérletet, a tettesség a bűnsegélyt stb.); 3. szubsidiaritás, mely akkor forog fenn, midőn a találkozó törvényhelyek közül az egyik csak akkor alkalmazható, ha azt a másik ki nem zárja, többnyire ily utasítással: „amennyiben a cselekmény súlyosabb beszámítás alá nem esik“, ekkor a „*lex primaria derogat legi subsidiariae*“ elv érvényesül; végül 4. az alternativitásról akkor lehet szó, ha az egyes törvényhelyek látszólag vagyilagosan, tényleg azonban egymást kizáróan alkalmazandók (pl. ugyanazon ingatlan két különböző vevőnek való eladása ú. n. intellektuális közokirathamisításnak: Btk. 400. §., vagy csalásnak látszik minősülni, valójában azonban csupán csalás forog fenn, mert a másodszori eladásnál a „jogok vagy jogviszonyok lényegére vonatkozólag nem valótlán tények vagy körülmények vezetnek a telekkönyvbe“, tehát a 400. §. nem alkalmazható).

A bűnhalmazat két alakja ismeretes: az eszmei és az anyagi halmazat. Eszmei halmazatról beszélünk, ha valamely cselekmény több büntetőjogszabályba vagy pedig ugyanazon büntetőjogszabályba többször ütközik, előbbi a heterogen, utóbbi a homogén eszmei halmazat. A törvény szerint, ha valamely cselekmény a büntetőtörvény több rendelkezését sérti, ezek közül az lesz alkalmazandó, mely a leg súlyosabb büntetést, illetve büntetési nemet állapítja meg.

Az eszmei halmazat e fogalmára azonban nincs szükség, valójában a Kúria joggyakorlata is kiküszöböli. Helyesen ugyanis azokban az esetekben, midőn egyetlen cselekmény többberedményűsége több törvényhely felhívását indokolja

meg: a tényálladék többes büntetőjogi értékelés alá esik. A tényálladék való életjelenség, a törvényes fogalom jogi konstrukció, amint egyfelől nincs akadálya, hogy a törvény több tényálladékot egy törvényes fogalomba szorítson (ú. n. normatív egység), éppenúgy nem kifogásolható, ha egy tényálladék — annak egyes elemeit több irányban értékelve — több törvényes fogalom alá vonatik (pl. aki férjes nővérén erőszakos nemi közösülést követ el, egy tényálladáki cselekményével három törvényes fogalmat tölt be: vérfertőzést, erőszakos nemi közösülést és házasságtörést). Az eszmei halmazat helyett tehát az anyagi halmazat megállapítása indokolt.

Az anyagi halmazat, helyesen többség akkor forog fenn, ha a büntettnak egy vagy több cselekménye több törvényes fogalmat tölt be, vagy ugyanazt a törvényes fogalmat többször valósítja meg; a több bűncselekmény együttes büntetőjogi értékelés alá esik, azaz összbüntetés állapítandó meg. Összbüntetés csak oly bűncselekményekre szabható, melyeket a tettes az összbüntetést megállapító ítélet jogerőre emelkedése előtt követett el. Az anyagi halmazat büntetése többféle rendszer szerint történhetik: a kumuláció elve alapján annyi büntetés állapítandó meg, ahány bűncselekmény elkövetett; az abszorpció alapelve „poena maior absorbet minorem“, tehát csak a legsúlyosabb cselekményre szabható büntetést kell kiszabni, végül az asperáció rendszere, mely a túlszigorú és túlenyhe álláspont közt áll s melyet büntetőtörvénykönyvünk is elfogadott. Eszerint az összbüntetés a bűnös által elkövetett cselekményre meghatározott legsúlyosabb büntetési nemben állapítandó meg s a határozott időtartamú szabadságvesztésbüntetés tartama a következő előírások szerint feljebb emelhető: vétségek, vagy vétségek és kihágások halmazata esetében az azokra megállapítottak közül a legsúlyosabbra kiszabott szabadságvesztésbüntetés: 1 évvel, büntett és büntetendő vétségek halmazata esetén: 2 évvel, végül büntettek halmazatánál: 5 évvel emelhető feljebb. A felemelt szabadságvesztésbüntetés azonban 15 évet nem haladhat túl. A különböző nemű szabadságvesztésbüntetések között a büntettek megállapított, ezek között pedig a hosszabb tartamú tekintendő súlyosabbnak. Az összbüntetés maximuma tehát 1, 2, illetve 5 évvel magasabb, mint a leg-

súlyosabb deliktum büntetésének maximuma. Általános szabály, hogy az összbüntetés tartama rövidebb legyen, mint az összesítendő több büntetés együttes összege.

A pénzbüntetés is összbüntetésben állapítandó meg: ha a bíróság ugyanazt az elítéltet egy határozatban több cselekmény halmazata esetében ítéli pénzbüntetésre, a pénzbüntetést valamennyi bűncselekmény miatt együttesen egy összegben kell megállapítani, tekintet nélkül arra, hogy a pénzbüntetés fő- vagy mellékbüntetésként van kiszabva. A pénzbüntetés törvényi általános maximumai halmazat esetében sem emelhetők feljebb.

Végül az összbüntetésre vonatkozó szabályok a törvény értelmében akkor is alkalmazandók: 1. ha valaki külön ítéletek által többrendbeli szabadságvesztésbüntetésre ítéltetett és 2. ha az elítélt szabadságvesztésbüntetésének végrehajtása alatt, már jogerejű elítéltetése előtt elkövetett más büntetendő cselekmény miatt szabadságvesztésbüntetésre újólág ítéltetik el.

102. A büntetés fogalma, osztályozása és egyes fajai. A bűnözés elleni küzdelem ú. n. biztonsági és védelmi intézkedései. A gyermekek és fiatalkorúak ellen hozható intézkedések (patronage).

A büntetés jogi fogalma: a törvény által a bűncselekmény elkövetőjére a cselekmény elkövetése előtt megállapított joghátrány, melyet a bírói hatalommal felruházott hatóság törvényesen eljárva megtorlásul kimond. A joghátrány pedig az élet, szabadság, vagyon vagy becsület értékeihez fűződő jog megsemmisítése, csorbítása, illetve korlátozása. A büntetés a régi korokban kizárólag a bosszúállás volt, vagy az azt szolgáló elégtétel, majd az elrettentésül alkalmazott érzéki rossz; mai felfogásunk szerint ellenben a közösség részéről a büntetettnek okozott szenvedés, az elkövetett súlyos antiszociális cselekmény megtorlásául és a bűnösség bűnhődéséül. Emellett azonban célja a büntettek elkövetésének általános megelőzését is szolgálni és a büntettes egyéniségének megfelelő átalakítását is a lehetőségig előmozdítani. A megtorlás szociológiai jellegű, a bűnhődés pedig individuál-

ethikai eleme a büntetésnek. A büntetés ideális fogalmára nézve sokféle kellék felsorolásával találkozunk, így a büntetés legyen a társadalmi felfogással megegyező, érezhető, egyéniesíthető, személyes, példás, javító hatású, helyrehozható, lehető gazdaságos stb. A büntetés célját abszolút ideálisan szolgáló büntetés természetesen sem eddig, sem a jövőben nem lesz teljesen megvalósítható, mindenesetre törekedni kell a cél lehető megközelítésére, a büntetés megtorló tartalmának és ethikai bűnhődési jellegének feláldozása nélkül.

A büntetések többféleképp osztályozhatók. Azon javak szerint, melyeket a büntetés alkalmazása érint, vannak: halál-, szabadság-, vagyon- és becsületbüntetések; aszerint, amint önállóan vagy csak más büntetéssel kapcsolatban szabhatók ki: fő- és mellékbüntetések. Ezenfelül különbséget teszünk büntetési-, vétségi- és kihágási büntetések közt; valamint végrehajtás szempontjából: egyszerű és minősített büntetések között, utóbbiak a típustól eltérő súlyosbításokkal hajtathatnak végre.

A magyar büntetőjog szerint főbüntetések: a halálbüntetés, a szabadságvesztésbüntetés öt neme (fegyház, börtön, államfogház, fogház és elzárás) és a pénzbüntetés. Mellékbüntetés a pénzbüntetés, továbbá bizonyos jogképessegek elvonása, valamint büntetésnek nevezett védelmi intézkedések. Lássuk ezeket sorra.

A halálbüntetés Btk.-ünk értelmében csupán a gyilkosság, valamint felségsértés büntette azon esetének elkövetőjére szabható ki, aki a királyt meggyilkolja, szándékosan megöli, vagy ezen cselekmények valamelyikének véghezvitelét megkísérli; újabban ezenfelül a hűtlenség legsúlyosabb esetében béke idején is kiszabható. Enyhítő körülmények fennforgása esetén a halálbüntetés helyett életfogytig tartó, rendkívüli enyhítés esetében 15 éves fegyházbüntetés állapítható meg; kísérlet és bűnsegély esetében 5 évi fegyházra lehet szállítani. Ha a tettes 20 éven aluli korban követte el a cselekményt, a halálbüntetés kiszabása mellőzendő, annak helyébe 10–15 évi fegyház lép. Végrehajtásának közelebbi részletes szabályait igazságügyminiszteri rendeletek szabályozzák. A halálbüntetés zárt helyen, kötél által hajtatik végre. A végrehajtásnál jelen kell lennie az eljárást vezető kir. ügyésznek, a törvényszék részéről kiküldött bírónak és

jegyzőkönyvvezetőnek, a fogházfelügyelőnek, a lelkésznek, valamint két orvosnak a halál megállapítása végett. A halál bekövetkezésének az orvosok által megállapított időpontja a jegyzőkönyvbe vétetik. Ez időpont megállapításától számított legalább harminc percig a kivégzett hullája érintetlenül a bitófán hagyandó és csak az ezutáni újabb orvosi vizsgálat megtörténtevel emelhető le onnan; két órán belül azonban a kivégzés helyéről el nem elszállítható.

A halálbüntetés megengedhetősége évszázados heves vitát és küzdelmet provokált nemcsak jogtudományi, de politikai és bölcseleti téren is. Míg a múlt században általánosan érezhető volt a halálbüntetés alkalmazási körének jelentős csökkenése, sőt több helyütt az abolicionalista felfogás győzött, addig a világháború után általában ma még nélkülözhetetlen végső megtorló eszköznek tartják s több olyan állam is visszaállította (pl. Olaszország, Ausztria stb.), mely megelőzően eltörölte.

Mai büntetési rendszerünk középpontjában világszerte a szabadságvesztésbüntetés áll, melynek lényege, hogy az elítélt büntetett bizonyos ideig szabadságától megfosztva, valamely e célra szolgáló büntetőintézetben való tartózkodásra kényszerítetik, ahol a lehetőség szerint a társadalmi életbe leendő beilleszkedésre, reszociálizálásra megfelelő eszközökkel, elsősorban munkáltatással, fegyelemre, rendre szoktatással, valamint erkölcsi és szellemi neveléssel előkészítetik. Az ó- és középkor a szabadságelvontatást tulajdonképeni büntetésként nem ismerte és az elzárás csak a büntetett le-tartóztatását szolgálta. Az újkorban — valójában azonban csak a XIX. század elejétől kezdve — ez a büntetési rendszer előtérbe lép s kialakulnak a különböző börtönrendszerek, melyek a szabadságvesztésbüntetés célját más-más végrehajtási módszerrel (magánelzárás rendszere, hallgató rendszer, elkülönítési rendszer, osztályrendszer stb.) igyekeztek megköze-líteni. A leghelyesebb a fokozatos rendszer, mely az elítéltet fokról-fokra igyekszik közelebb hozni a szabad társadalmi élethez. Ennek ú. n. ir alakja nálunk valósult meg először és ma is a legideálisabbnak mondható; négyféle egymásra követ-kező fokozatot különböztet meg: 1. magánzárkában elzárás; 2. nappali közös munkáltatás; 3. közvetítő intézetbe utalás, ahol az elítélt már szinte szabad életben levőnek érezheti ma-gát; végül 4. a feltételes szabadságrahelyezés.

Büntető jogrendszerünk ötféle nemét ismeri a szabadságvesztésbüntetésnek, feltétlenül elégséges volna azonban három büntetési nem s a jórészt papíron maradt különböztetés helyett a végrehajtás során lenne szükséges intenzívebb egyéniesítésre (individualizációra) törekedni, bizonyos elítélt-típusok számára pedig speciális intézeteket alkotni. Sorra véve az egyes büntetésnemeket: 1. a fegyházbüntetés vagy életfogytig tart, vagy pedig 2—15 évig terjedő tartamban szabható ki; 2. a börtönbüntetés 6 hónaptól 10 évig terjedő tartamban szabható ki, mindkettő kizárólag büntettekre alkalmazható; 3. az államfogházbüntetés tartama 1 naptól 15 évig terjed (5 évi időtartamon alul vétségekre, egyébként büntettekre alkalmazható); 4. a fogházbüntetés 1 naptól 5 évig terjedő tartamban kizárólag vétségekre alkalmazandó; végül 5. az elzárás a kihágásokra alkalmazható egyedüli szabadságvesztés, minimuma 3 óra, maximuma 3 hónap (az 1916. évi IV. tc. 6. §-a alapján 6 hónap). Fiataikorú (12—18 éves) bűnözők ellenében kiszabható államfogház 1 naptól két évig, fogház 15 naptól 15 évig terjedhet, más büntetésinem nem alkalmazható.

A fegyházbüntetés a legsúlyosabb szabadságvesztési nem. Az életfogytiglani fegyház épűgy, mint a halálbüntetés nem abszolút büntetés, azaz enyhítő körülmények, illetve rendkívüli enyhítés esetén 15, illetve 10 évi tartamra szállítható le; az életfogytiglani fegyház az elítélt szorgalmas és jó magaviselete esetében pedig valójában 19 esztendeig tart (10 évi fegyház + 5 évi közvetítő intézet + 4 évi feltételes szabadság). A határozott ideig tartó fegyházbüntetés áthághatatlan felső határa 15 esztendő, egyetlen kivétel, midőn a fegyházra ítélt a fegyintézetben vagy a közvetítő intézetben határozott ideig tartó fegyházzal büntetendő büntettet követ el; végrehajtása a legalább 3 évre ítéltéknél a fentebb említett ir fokozatos rendszer szerint megy végbe; a büntetési idő $\frac{1}{3}$ részéig, de legfeljebb 1 évig, a büntetés kezdetén: magánelzárás, a második harmadban: nappali közös munka, éjjeli magánelzárással, ezután azon fegyencek, akik szorgalmuk és jóviseletük által javulásra alapos reményt nyújtottak, büntetésük hátralevő részének kitöltése végett a felügyelőbizottság meghallgatása után az igazságügyminiszter rendeletére közvetítő intézetbe szállíttatnak, ahol szintén munkával foglalkoznak, azonban enyhébb bánásmódban részesülnek és

kevesebb korlátozás közé szorított életet élnek; végül ha a fegyenc büntetési idejének $\frac{3}{4}$ részét kitöltötte (az életfogytiglan elítélt 15 év után) és fegyelmileg büntetve nem volt s a javulásra alapos reményt nyújt, az igazságügyminiszter által feltételes szabadságra bocsátása rendelhető el. E kedvezményből kizáratnak a külföldiek, valamint a visszaeső bűnözők bizonyos kategóriái. Az e fokozatba jutottak külön rendőri szabályok alatt állnak, helyváltoztatási szabadságuk erős korlátok közé van szorítva s a rendetlen és munkakerülő életmódtól tartózkodniok kell, ellenkező esetben büntetésük kitöltésére az intézetbe visszaszállíthatók.

A börtönbüntetés végrehajtásának szabályai jórészt hasonlóak, azonban a végrehajtás módja enyhébb. Az államfogházbüntetés „custodia honesta“ privilegizált büntetési nem, mely kimerül a lehető kíméletesen végrehajtott, pusztá szabadságelvonásban; munkakényszer nincsen, az elítéltek saját ruhájukat viselhetik, önmagukat élelmezhetik, dohányozhatnak stb. Kiszabását a törvény oly bűncselekmények esetében írja elő, melyek tetteseai mint nem társadalomellenes cselekmények elkövetői, némi kíméletre tarthatnak igényt (így bizonyos politikai deliktumoknál, valamint a párviadalnál). A fogházbüntetés kizárólag vétségekre alkalmazható enyhe szabadságvesztés, végrehajtása az egy évet felül nem haladó időre ítélt foglyoknál: közös elzárás (ami igen aggályos intézkedés), míg a többieknek az ú. n. angol rendszer szerint hármaskozatú: magánelzárás, majd nap-pali közös munka, éjjeli elkülönítés, végül a harmadik negyed után feltételes szabadságrabocsátás. A kihágásokra kiszabható elzárásbüntetés esetében munkakényszer nincs, az elítélt saját ruháját viselheti s önmagát élelmezheti.

A pénzbüntetés — a vagyonek kobzása, vagyoni elégtétel és az inkább védelmi intézkedésként szereplő elkobzás mellett — a vagyoni büntetés egyik neme, mely újabban mind nagyobb jelentőségre emelkedik. Modern alapra helyezett szabályozását az 1928:X. törvénycikkben foglalt II. Büntetőnovella valósította meg.

Mint főbüntetés: vétségekre és kihágásokra, mint mellékbüntetés: bűntettek, vétségekre és kihágásokra egyaránt alkalmazást nyer. Ha mellékbüntetés, úgy kiszabásának feltétele, hogy egyfelől főbüntetésként szabadságvesztésbünte-

tés állapíttassék meg, másfelől, hogy a terheltnek megfelelő vagyona, jövedelme vagy keresete legyen. E feltételek fennforgása esetén a pénzmellékbüntetés kiszabása kötelező a vagyon elleni bűntettek, vétségek és kihágások minden esetében, úgyszintén bármely más bűncselekmény esetében is, ha azt nyereségvágyból vagy jogtalan haszonszerzés céljából követték el. E kötelezően előírt kiszabás esetein kívül fakultatív a kiszabás minden egyéb bűncselekmény elkövetése esetében, ha a bíróság — tekintettel az elítélt egyéniségére — úgy találja, hogy a pénzbüntetés alkalmazásával az elítéltet újabb bűncselekmény elkövetésétől hatályosabban vissza lehet tartani. A pénzbüntetés mint főbüntetés kétféle formában ismeretes: kiszabandó azon kisebbszámú vétség és kihágás elkövetőire, amelyekre vonatkozó jogszabály a kiszabást előírja; mint szabadságvesztésbüntetést helyettesítő pénzfőbüntetés pedig fakultatíve kiszabható szabadságvesztésbüntetéssel büntethető vétségek vagy kihágások elkövetőivel szemben, ha a bíróság tekintettel a vádlott egyéniségére úgy találja, hogy megfelelően súlyos pénzbüntetés alkalmazásával őt épenúgy vagy érzékenyebben lehet megbüntetni és újabb bűncselekmény elkövetésétől visszatartani, mint a cselekménnyel arányban álló szabadságvesztésbüntetés alkalmazásával. Az ilykép kiszabott helyettesítő pénzbüntetés feltehető felfüggesztésének nincsen helye.

A pénzbüntetés keretei a következők: fő- vagy mellékbüntetésként kiszabása esetén a minimum 1 P, a szabadságvesztést helyettesítő pénzfőbüntetés minimuma azonban vétség esetén 50, kihágás esetén 10 P; maximuma: büntett esetén 20.000 P, vétség esetén 8000 P, kihágás esetében pedig 600, 200, 100 vagy 40 P, aszerint, hogy a kihágást törvény vagy más jogforrás határozza meg. A pénzbüntetést úgy kell megállapítani, hogy a kiszabott büntetés a különböző vagyoni és kereseti viszonyok között élő különböző egyénekre nézve, vagyoni és kereseti viszonyaikhoz arányítva egyenlő súlyú vagyoni hátrányt jelentsen. A pénzbüntetés behajthatatlansága esetére az ítéletben szabadságvesztésbüntetésre változtatandó. Az átváltoztatás kulcsa: 1 P-től 100 P-ig terjedő összeg helyett 1—1 napot lehet számítani s ez olykép állapítandó meg, hogy az elítéltet a pénzbüntetés lefizetésére indítsa. A pénzfőbüntetést fogházra (kihágás

esetében elzárásra) kell átváltoztatni, a pénzmellékbüntetést pedig ugyanolyan nemű szabadságvesztésbüntetésre, amilyen a főbüntetés.

A mellékbüntetések közé tartozik a pénzbüntetésen kívül a különböző jogképességek elvonása és pedig a hivatalvesztés, valamint a politikai jogvesztés. Előbbi abban áll, hogy az arra ítélt elveszti kinevezés vagy választás útján nyert közhivatalát, közszolgálatát, ezek után járó nyugdíj és kegydíját, továbbá ügyvédi, közjegyzői, nyilvános tanári vagy tanítói állását, a gyámságot és gondnokságot, valamint az örökökre át nem szálló nyilvános címeit, külföldi rend- és díszjeleit s ezek viselhetésének jogosítványát, végül mindezek elnyerésére való képességét. Az utóbbira ítélt pedig nem lehet tagja az országgyűlésnek, a törvényhatósági vagy községi képviselőtestületnek, nem bír ugyanezen testületek választásánál választói joggal, végül nem lehet esküdszéki tag. E mellékbüntetéseket ki kell szabni mindazon büntettek és vétségek esetén, melyeknél a törvény azok egyikének vagy másikának, vagy mindkettjének alkalmazását előírja és pedig akkor is, ha az elítéltnak nincs hivatala, választói joga, érdemrendje stb. Tartamukat büntetteknel 3—10, vétségeknél 1—3 éven belül meghatározott időre szólóan a bíróság állapítja meg. A szabadságvesztésbüntetés tartama alatt az elítélte e mellékbüntetésekkel járó jogelvonások a törvény erejénél fogva amúgyis kiterjednek és így a bíróilag meghatározott tartam a szabadságvesztésbüntetés kiállításától fogva kezdődik. A tartam lejártával az elítélt elvesztett jogképességét visszanyeri; megelőzően viselt hivatalát, címeit, rendjeleit stb. azonban nem.

Szűkebb körben érvényesülő mellékbüntetések továbbá: a viselt hivatal és az ügyvédség elvesztése, valamint a szakképzettséget kívánó hivatás vagy foglalkozás gyakorlásától való eltiltás, mely utóbbi csak a gondatlanságból elkövetett emberölés és testi sértés esetében alkalmazható s vagy örökre, vagy meghatározott időre szól. Az utóbbi esetben a gyakorlat megengedése újabb vizsgálat, vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló bizonyítéktól tehető függővé. Itt említendő a kitiltás és a kiutasítás, előbbi csak belföldivel, utóbbi csak külföldivel szemben mondható ki. A kitiltás meghatározott község területéről való távozásra kényszerítés; kiszabható:

uzsora, árdragító visszaélés, közveszélyes munkakerülés és hűtlenség esetében (legutóbbi esetben az elítélt illetékességi helyéről való kitiltása is lehetséges, ha az államérdek veszélyeztetése forog fenn). A kiutasítás, azaz az ország területéről távozásra kényszerítés, büntettek és egyes meghatározott vétségek esetében szabható ki.

Végül az elkobzás — inkább preventív célt szolgáló intézkedés — kiterjed a bűncselekmény által létrehozott s annak elkövetésére szolgált dolgokra (producta et instrumenta sceleris), amennyiben a tettes vagy részes tulajdonában állnak; ha másnak tulajdonai, úgy csak akkor kobozhatók el, ha birtoklásuk, használatuk vagy terjesztésük különben is tilos. A sajtójog ismeri az ú. n. tárgyi eljárás alakuló elkobzást is, ha a bűncselekmény nyomtatvány, irat vagy képes ábrázolat közzététele vagy terjesztése által követtetett el s a bűnvádi eljárás senki ellen sem indítható meg. Az elkobzott tárgyak, ha birtoklásuk tiltva van, megsemmisítendő, egyébként értékesítendő.

Az említett büntetések alkalmazásával az utóbbi évtizedek jogfejlődése nem látta kimerítettnek a bűnözés elleni küzdelem folytatását s mellettük különböző ú. n. biztonsági vagy védelmi intézkedések alkalmazását is sürgette. Ez utóbbiak a büntetőbíróóság által a bűnözés veszélyét magukban hordozó egyének ellen alkalmazott nem represszív, hanem elsősorban preventív célú intézkedések. Míg a megtorló büntetés bűnösséget feltételez, a biztonsági vagy védelmi intézkedés alkalmazásának előfeltétele a társadalmi veszélyesség, előbb szociáletikai értékelést fejez ki, utóbbi viszont etikailag szintelen jogkövetkezmény, mely nem ellenértéke az elkövetett bűncselekménynek és csak szimptomatikus jelentőséggel bír. Míg külföldön a biztonsági, illetve védelmi intézkedés többféle neme ismeretes, a magyar jogfejlődés eddig a következő három társadalomveszélyes kategóriával szemben vezette be: a gyermek és fiatalkorú bűnözőkkel, a közveszélyes munkakerülőkkel és a megrögzött büntetettekkel szemben.

A gyermekek és fiatalkorúak irányában alkalmazható biztonsági intézkedések rendszerét az I. Bn. és a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913:VII. törvénycikk építette ki. Gyermekeknek tekinti a törvény, aki a bűncselekmény elkövetésekor 12. évét

meg nem haladta, fiatalkorú pedig az, aki a bűncselekmény elkövetésekor 12. évét már betöltötte, de 18. évét még nem haladta túl. Az ezekkel szemben alkalmazható intézkedések tartalma, bírói kiszabása és végrehajtása a következő elveken épül: a legmesszebbmenő individualizáció, a represszió helyett a pedagógiai szellem érvényesülése, a kiskorú megmentésének érdeke és a rehabilitáció elve. A beavatkozásnak nem feltétele minden esetben a büntetendő cselekmény elkövetése, indokolt lehet ugyanis a megfelelő intézkedések alkalmazása a bűnözés veszélyének kitett, züllött kiskorúakkal szemben is. Az alkalmazható védőintézkedések: a szülő figyelmeztetése, megfelelő utasítása, a kiskorú környezetének célszerű megváltoztatása stb. Ha bűncselekményt elkövetett gyermekről van szó, különböző nevelő intézkedések alkalmazhatók: átadás a szülőnek minden utasítás nélkül, házi vagy iskolai fenyítés végett átadás a házi fegyelem gyakorlására jogosultnak, illetve az iskolai hatóságnak, ezenfelül züllöttség esetén az előbb említett védőintézkedések, főképp azonban a környezetváltoztatás állami gyermekmenhelyen, vagy más helyen történő javítónevelés elrendelésével. A büntettes fiatalkorúakkal szemben általában az említett nevelőintézkedések alkalmazhatók, büntetésszerű rendszabályok csakis az esetben rendelkezhetők el, ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettséggel bírnak. A különböző már említett nevelőintézkedéseken felül elrendelhető a házi felügyelet, a bírói carcer, a fiatalkorú szociáletikai átalakítását szolgáló javítónevelés, valamint a próbára bocsátás, azaz a fiatalkorúnak megfelelő figyelmeztetés után 1 évi próbaidőre, szigorú szabályokhoz kötött felügyelet mellett, feltételes szabadon hagyása. A büntetőjogilag felelősségre vonható fiatalkorúakkal szemben a bíró belátása szerint és a fiatalkorú érdekében alkalmazhatja e nevelőintézkedések valamelyikét, büntetésszerű intézkedésként pedig alkalmazhatja a dorgálást, a fogház- vagy államfogházbüntetést; súlyosabb büntetési nem alkalmazása kizárt. A fiatalkorú által elkövetett cselekmény — a kihágásoktól eltekintve — törvénynél fogva mindig vétség. Fogházbüntetés 15 éven aluli fiatalkorúval szemben csakis a legsúlyosabb esetben szabható ki, egyébként is csak akkor, ha szigorúbb intézkedés alkalmazása szükséges. Végrehajtása külön intézetekben s a

kriminálpedagógiai elvek és célok szemmeltartásával történhetik.

A közveszélyes munkakerülőkről szóló törvény (1913. évi XXI. törvénycikk) vezette be az asszociális s a bűnözés veszélyét magukban rejtő egyének dologházba utalását. Közveszélyes munkakerülő általában az a keresetre utalt munkaképes egyén, aki munkakerülésből vagy egyébként munkakerülő életmódot folytat, továbbá aki magát vagy családját munkakerülő életmódjával erkölcsi romlásnak teszi ki, valamint akinek terhén oly tények merültek fel, amelyekből megállapítható, hogy rendszerint bűncselekmények elkövetéséből tartja fenn magát, végül aki nyilvános helyen úzótt szerencsejátékból tartja fenn magát, vagy mások szenvedélyét, könnyelműségét vagy tapasztalatlanságát üzletszerűen kihasználja, illetve aki kéjnővel vagy tiltott kéjelgésből élő nővel tartatja ki magát. A legenyhébb esetben elzárás, a többi esetben pedig egészen hat hónapig terjedő fogházbüntetés szabható ki; ezenfelül biztonsági intézkedésként alkalmazható a dologházba utalás, mely határozatlan időre szól, de 1 évnél rövidebb, 5 évnél hosszabb tartamú nem lehet és elrendelhető fogházbüntetés helyett, illetve anélkül, valamint a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása után.

Legújabban a II. Büntetőnovella megrögzött büntettekkel szemben a szigorított dologházbautalást mint viszonylag határozatlan ideig tartó biztonsági intézkedést vezette be. A bíróság ítélettel határozott tartamú szabadságvesztésbüntetés kiszabása nélkül szigorított dologházba utalja azt a büntettest, aki az élet, a szemérem vagy a vagyon ellen különböző időben és egymástól függetlenül legalább három büntetést követett el, ha nála megállapítja, hogy az utolsó és az azt közvetlenül megelőző büntetést 5 éven belül követte el és hogy a bűncselekményeket üzletszerűen követi el, vagy bűncselekmények elkövetésére állandó hajlamot mutat, tehát megrögzött büntettes. A beutalás feltétele, hogy a megrögzött büntettes az ítélethozatalkor 21. évét már betöltötte; hogy megrögzött büntettes a terhelt, ennek megállapításánál figyelembe kell venni egyéniségét, életmódját, életviszonyait és a bűncselekmény elkövetésének körülményeit. Szigorított dologházi őrizet legrövidebb tartamát a bíróság az ítéletben határozza meg, ez azonban 3 évnél kevesebb nem lehet.

Ennek leteltével az elítélt az igazságügyminisztertől évenként feltételes szabadságrabocsátását kérheti, melyet az igazságügyminiszter a felügyelő hatóság meghallgatása után rendelhet el, ha az elítéltnak az intézetben tanúsított magaviseletéből és a munkában kifejtett szorgalmából alaposan lehet következtetni arra, hogy szabadonbocsátása esetén a jogrendet és közbiztonságot újból veszélyeztetni nem fogja. A feltételes szabadságrabocsátás tartama 3 év. A szigorított dologházba utalás és annak végrehajtása az elítéltre ugyanazokkal a jogkövetkezményekkel jár, amelyeket a törvény a fegyházbüntetéshez fűz. Végrehajtása különleges intézetben történik (Sopron-Kőhida), ahol a beutaltakat szigorú fegyelemmel munkás és rendes életmódhoz kell szoktatni és munkával foglalkoztatni.

103. A büntetés kiszabásának szabályai. Enyhítő és súlyosbító körülmények. Az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal.

A beszámíthatóság kérdésének igenleges eldöntése után a bíróság megállapítja a bűnösséget és kiszabja a büntetést, szóval a büntetőigény konkretizálódik: az elítélttel szemben a kiszabott büntetés végrehajtásával megvalósul. A büntetés kiszabása tehát a büntetésnek a bűncselekmény következményeként, ennek elkövetőjével szemben történő bírói megállapítása. Hazai jogunkban a büntetési tétel (szabadságvesztés-büntetésnél) többnyire speciális minimum és maximum által meghatározott keretben jelentkezik (pl. 5 évtől 10 évig terjedhető fegyház), ahol speciális minimum nem szerepel, az általános minimum értendő (tehát pl. 2 évi fegyház). A legújabban bevezetett szigorított dologház, mint biztosítási intézkedés kiszabásánál azonban a védelmi célnak, a megelőzés érdekének megfelelően a határozatlan tartamú büntetés rendszere érvényesül. A bíró csak a büntetés nemét és minimális tartamát szabja meg, az intézetbentartás tényleges időtartamát, illetőleg a szabdlábrahelyezés idejét azonban nem a bíróság, hanem egy külön bizottság javaslatára a legfőbb igazságügyi hatóság állapítja meg.

A büntetéskiszabás terén érvényesülő szabad bírói értékelés elvét fejezi ki büntetőtörvénykönyvünk ez általá-

nos rendelkezése: a büntetések kiszabásánál figyelembe veendő (Btk. 89. §). A további részletes felsorolást a törvény igen helyesen mellőzte és azok meghatározását teljesen a bírói gyakorlatra bízta. A bírói gyakorlat megfelelő értékelésben részesíti a büntetett egyéniségét és az elkövetett cselekmény tárgyi súlyát, figyelemmel van a társadalmi közfelfogásra és a büntetőjogi védelem követelményeire. A gyakorlatban kifejezésre jutott alanyi és tárgyi enyhítő és súlyosbító körülmények oly számosak, hogy felsorolásuk szinte lehetetlen, mikénti értékelésükben pedig az idők folyamán nem egyszer módosulás észlelhető. Az egyes enyhítő és súlyosbító körülmények nem elvontan, hanem mindenkor a bűncselekményhez viszonyítva értékelendők: a törvény által tényálladási elemként vagy súlyosbító, illetve enyhítő irányban már figyelembe vett körülmények újból nem értékelhetők (a „ne bis idem“ tilalmát azonban a bírói gyakorlat nem követi szigorúan, figyelembe veszi pl. enyhítő körülményként a párbajnál a társadalmi kényszert).

A súlyosbító körülmények növelik, az enyhítők csökkentik a bűnösség mennyiségét, előbbiek a szigorúbb, utóbbiak az enyhébb büntetés kiszabását indokolják. Ha sem súlyosbító, sem enyhítő körülmények nem forognak fenn, vagy azok egymást ellensúlyozzák, a törvényben meghatározott büntetés középértékét kell kiszabni (pl. 5—10 évig terjedhető fegyház esetén 7½ évi fegyházat). Ha a súlyosbító körülmények számuk vagy nyomatékuk tekintetében túlnyomók: a büntetésnek az elkövetett cselekményre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó. Ha pedig az enyhítő körülmények túlnyomóak: a cselekményre megállapított büntetésnek legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó, ily esetekben a halálbüntetés életfogytig tartó fegyházra, az életfogytig tartó fegyház pedig 15 évre változtatandó. E normális határok azonban bizonyos kivételes esetben nem nyújtanak elégséges teret a bírói individualizációnak, ezért a törvény gondoskodni kívánt a rendkívüli enyhítési jogról, melynek általános kerettágító hatást tulajdonít. Eszerint, ha az enyhítő körülmények annyira nyomatékosak, vagy oly nagy számmal forognak fenn, hogy a cselekményre meghatározott büntetésnek legkisebb mértéke is aránytalanul súlyos lenne, ez esetben ugyanazon bün-

tetési nem a legkisebb mértékig leszállítható, sőt ha ez is túlszigorú volna: határozott időtartamhoz kötött fegyház helyett börtön, börtön helyett fogház, fogház helyett pénzbüntetés, ezen büntetési nemnek legkisebb mértékéig állapítható meg. Halálbüntetés helyett 15 évi, életfogytiglani fegyház helyett pedig 10 évi fegyháznál kisebb büntetés azonban nem állapítható meg (Btk. 92. §). E rendkívüli enyhítési joggal bíróságaink meglehetősen gyakran élnek, büntetékiszabási gyakorlatunk hajlik az enyhesség felé. Nincs helye e § alkalmazásának a közveszélyes munkakerülés esetében, valamint a fiatalkorúakkal szemben kiszabható büntetésszerű intézkedéseknél.

E rendkívüli enyhítési jognak mintegy továbbfejlesztése az a legújabb törvényi intézkedés, mely szerint, ha a vád tárgya vétség vagy kihágás és a bűnösség oly csekély s a cselekmény tárgyi súlya oly jelentéktelen, hogy a büntetés sem a jogrend védelme, sem a sértettnek nyújtandó elégtétel érdekében nem mutatkozik szükségesnek, a bíróság az ítélelhozatalt mellőzheti és az eljárást végzéssel megszüntetheti (1930:XXXIV. tc. 125. §).

Általános kerettágító, sem rendkívüli súlyosbító jogot a törvény nem biztosított a bírónak, csupán kivételesen van erre újabban lehetőség, ha a háború idején követtetett el a büntett, vagy szándékos vétség s annak folytán a fegyveres erő érdekének közvetlen veszélyeztetése, vagy a hadviselés érdekének lényeges sérelme állott elő, úgyszintén ha a bűncselekmény véghezvitele robbanóanyag vagy robbantószer felhasználásával történt. Szükséges volna a visszaesést általános büntetéssúlyosbító körülmény gyanánt értékelni, miután az ismételten bűnözők a társadalomra fokozottabb veszélyt jelentenek és súlyosabb büntetést igényelnek. Büntető jogszabályaink azonban csupán egyik-másik bűncselekmény esetében írják elő a visszaesésnek súlyosabb büntetést lehetővé tevő minősítő körülményként való értékelését, így a lopásnál, rablásnál, sikkasztásnál, orgazdaságnál, csalásnál, uzsoránál, kerítésnél, közveszélyes munkakerülésnél stb., amelyeknél a visszaesés megállapításának előfeltételei is bűncselekmények szerint változnak. A visszaesés tényleges megállapítását szolgálja az 1909 óta Budapesten felállított Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal, ahol a büntetett előéletű

egyénekről ú. n. büntetőlapok alapján nyilvántartó lajstromok vezettetnek, ezt szolgálja továbbá a büntettek személyazonosságának igazolását nagyban megkönnyítő ujjnyomat-felvétel, az ú. n. daktiloszkópia is.

A büntetés átváltoztatását — a behajtatlan pénzbüntetés átváltoztatásától és az összbüntetés kiszabásától eltekintve — írja elő a törvény, ha a bűnös agg kornál vagy testi gyöngeségénél fogva a fegyházbüntetés túlságos súlyosnak mutatkoznék, mert ez esetben a határozott ideig tartó fegyház helyett börtön állapítandó meg. A büntetés beszámítása pedig a büntetett által bűncselekménye következményeként elszenvedett hátránynak a kiszabandó büntetésbe való betudása; egyik esete a külföldön kiállott büntetésnek a belföldi ítélet által megállapított büntetésbe betudása, a másik a vizsgálati fogság beszámítása. A vizsgálati fogságnak a vádlott hibáján kívüli hosszú tartama a szabadságvesztés- vagy pénzbüntetésbe beszámítandó s az ítéletben meg kell jelölni, hogy ezáltal a büntetésből mennyi vétetett kitöltöttek. A szabadságvesztésbüntetéseknél a vizsgálati fogság a büntetésnek legfeljebb egyenlő tartamú idejét pótolhatja. A beszámítás tárgya az ítélethezsig kiállott vizsgálati fogság, beleértve az előzetes letartóztatást is (az ítélethezatal utáni időre eső letartóztatás már büntetésnek számít).

104. A bűnvádi eljárás megindítását és a büntetés végrehajtását kizáró okok (a büntetett halála, királyi kegyelem, elévülés és a magánindítvány hiánya).

A modern büntetőjog — szemben régmúlt évszázadok némileg eltérő felfogásától — magától értetődő elvként állítja fel, hogy a büntetett halálával a földi igazságszolgáltatás folyása véget ér, eljárás nem indítható, a már megindított megszüntetendő, büntetés ki nem szabható, a kiszabott büntetés pedig végre nem hajtható. Kivétel csupán a pénzbüntetés tekintetében áll fenn: amennyiben a büntető ítélet még az elítélt életében jogerőre emelkedett, a kiszabott pénzbüntetés az elítélt hagyatékából behajtható. A bűncselekmény nem-büntetésszerű jogkövetkezményei (bűnügyi költségek fedezése, a producta et instrumenta sceleris, elkob-

zása) a vádlott, illetve az elítélt elhalálozása esetén is helyt foghatnak. (Ügyszintén, mint rendkívüli perorvoslat, az újrafelvételi eljárás — az elhalálozott elítélt javára — megindítható és lefolytatható.)

Hasonló jogkövetkezményekkel jár a büntettes gyógyíthatatlan elmebetegsége, amennyiben a cselekmény elkövetése után jelentkezett (a bűncselekmény elkövetésekor megállapíthatóan fennforgott elmetehetség megzavartsága viszont beszámítást kizáró körülmény). Az ily elmebeteg ellen a büntető eljárás kizárt, illetve a már megindított e címen megszüntetendő, a büntetés végrehajtása pedig nem foghat helyt. Az időleges elmebetegség csupán a bűnvádi eljárás felfüggesztésével jár; amennyiben az elmebeteg netán felgyógyul, az eljárás folytatásának, valamint a kiszabott büntetés végrehajtásának — az elévülési időn belül — nincs akadálya.

A „fiat iustitia, pereat mundus“ — elvből előállható káros visszásságok és túlzott szigorúság célszerű elhárítására szolgál a kegyelmezés intézménye, mely a kizárólag jogszolgáltatási szempontokat összeegyeztetni hivatott az emberiség, politikai bölcsesség és méltányosság érdekeivel. A kegyelmezés lényegileg kivételes törvényfelfüggesztés, gyakorlása szabály szerint csak a szuverén akaratkifejezés szervét, rendszeren az uralkodót vagy az államfőt illeti meg. Hazánkban ősidőktől fogva a királyt (ezidőszerint az 1920:I. törvénycikk értelmében Magyarország kormányzóját) illeti, aki azt igazságügyminiszteri ellenjegyzés mellett alkotmányosan gyakorolja.

A kegyelmezés két neme ismeretes: mint pertörlés (abolió) jelenti a büntetőeljárás megindításának, illetve a megindított eljárás továbbfolytatásának megakadályozását, azaz az állami büntetőigény érvényesítéséről való lemondást; mint szorosan vett megkegyelmezés (adgratiatio) pedig a kiszabott büntetés elengedését jelenti, azaz végrehajtását teljesen kizárja, illetőleg enyhébb büntetésre változtatja. A kegyelem lehet egyetlen személyre szóló (speciális), vagy lehet a büntettek vagy elítéltek bizonyos kategóriájára, meghatározott csoportjára (pl. az ú. n. politikai büntettek stb.) kiterjedő; az utóbbit közbocsánatnak, amnesztíának nevezik s többnyire nemzeti örömnépek idején kerül

alkalmazásra. Forradalmi megmozdulások, tömeges kriminalitás után is élnek vele.

A kegyelmezés gyakorlása többnyire kérelemre történik, de hivatalból is gyakorolható, a halálbüntetés kiszabása esetén azonban mindenkor hivatalból kell a kegyelmezés iránt előterjesztést tenni s halálbüntetés — a statáriális eljárástól eltekintve — csak akkor hajtható végre, ha kegyelem nem adatott. A kegyelem visszautasításának nincs helye. A királyi kegyelem nem terjedhet ki az elkobzott tárgyak visszaadására, az eljárási és perköltségekre, nem érinti a sértett fél magánjogi igényét sem. Ettől eltekintve azonban, a megkegyelmezés kiterjed a bíróilag kiszabott összes fő- és mellékbüntetésekre, melyeket vagy teljesen elenged, vagy a kiszabott súlyos büntetést enyhébbre változtatja. Ily enyhítés esetében is — melyet a király a bíróság hatáskörébe is utalhat — érvényesül a Btk. büntetési rendszere; új ismeretlen büntetések alkalmazása kizárt.

A kegyelem távolabbi hatása: az összes bűncselekménykövetkezményeket törli, tehát az elkövetett cselekmény sem a visszaesés, sem pedig a feltételes elítélés szempontjából nem jó figyelembe.

Végül kizárja egyfelől a bűnvádi eljárás megindítását, másfelől a jogerősen kiszabott büntetés végrehajtását az elévülés, azaz az időmúlás büntetőigényt elenyésztető hatása. Múltányossági és célszerűségi szempontból ugyanis indokolt bizonyos idő múltán eltekinteni a régen elkövetett bűncselekmény feltétlen megtorlásának követelésétől, minthogy a büntetés végrehajtása már sem szükségesnek, sem igazságosnak nem mutatkozik.

A büntetőeljárás megindítását kizárja az elévülés, büntetteknel: 20, 15, 10, illetve 5 év elteltével, aszerint, hogy az elkövetett büntetettre halálbüntetés, vagy életfogytiglani fegyház, illetve 10 éven felüli, vagy 5 éven felüli büntetés van megállapítva; végül ha kisebb büntetés van megállapítva, vagy vétségekre nézve: 3 év elteltével; kihágásoknál az elévülési idő 6 hó; de kivételes elévülési időt ismer a sajtójog, amennyiben időszakos lapban elkövetett büntett és vétség miatt megindítható eljárás 6 hó alatt, a nem időszakos lapban elkövetett 2 év alatt elévül. A jogerősen kiszabott büntetés végrehajtását kizáró elévülési idők hosszabbak; a

fenti megkülönböztetés szerint 25, 20, 15, 10 év büntettek, 5 év vétségek, 1 év kihágások esetében.

Az elévülési idő számítása az ú. n. *civilis computatio* szabályainak megfelelően, tehát a közönséges naptár szerint „a die ad diem“ történik, a kezdőnap az elévülési időbe beszámít. Az eljárás elévülése esetében a kezdőnap: bevégzett bűncselekményeknél a véghezvitel napja, tehát tevésnél az utolsó tevés-mozzanat, mulasztásnál az a nap, melyen az elmulasztott tevékenységeket ki kellett s lehetett volna fejteni; kísérlet esetén a véghezvitelre irányzott utolsó cselekmény elkövetésének napja; folytatólagos deliktumnál az utolsó bűncselekmény elkövetési napja; a tartós és állapotbűncselekményeknél a jogellenes állapot megszűnésének napja, így tehát kettős házasság esetében e viszony fennállása alatt az elévülés nem kezdetik meg, csakis az utóbbi házasság megszüntének napjától veszi kezdetét (55. kúriai döntvény). A büntetés elévülésének kezdőpontja az ítélet jogerőre emelkedésének napja; ha az elítélt büntetését már megkezdte, úgy az a nap, melyen a büntetés végrehajtása szökése által félbeszakított.

Az elévülés félbeszakítása a már eltelt elévülési időnek a törvényben meghatározott okból és feltételek közepette beálló hatálytalanulása olyképp, hogy a félbeszakítás napján az elévülés ideje újból kezd folyni. Az eljárás elévülését félbeszakítja a bíróságnak az elkövetett büntett vagy vétség miatt, a tettes vagy részes ellen irányzott határozata, vagy intézkedése. Az elévülés csak azon egyénre nézve szakad félbe, akire a bíróság intézkedése vonatkozik. A büntetés elévülése félbeszakad az illetékes hatóságnak a büntetés végrehajtására irányzott és az elítélt személyére vonatkozó bármely intézkedése, különösen annak elfogatása által; az intézkedés napján azonban az elévülés újra kezdetét veszi (ilyen hatósági — tehát nemcsak bírósági — intézkedés pl. a nyomozólevél kibocsátása).

Az elévülés nyugvása az elévülési idő folyásának akadályozottsága oly értelemben, hogy a nyugvást előidéző állapot tartama alatt szünetel az elévülés, ennek megszűnésével azonban tovább folyik. Így ha az eljárás megindítása vagy folytatása valamely előzetes kérdésnek hatósági elintézésétől függ: az elévülés az előzetes kérdés jogerejű elintézéséig

nyugszik (ily ú. n. prejudiciális kérdés pl. a házasság érvényének kérdése kettős házasságnál, a mentelmi jog stb.). Az elévülés egyébként csak az állam büntetőigényét szünteti meg, a magánjogi igényekre nem terjed ki, továbbá ha a terhelték vagy elítéltek közt olyanok is vannak, akiknek javára az elévülés még nem telt el, ezekkel szemben a bűnvádi eljárás lefolytatásának, illetve a büntetés végrehajtásának nincs akadálya.

Míg az eddig tárgyalt három körülmény minden bűncselekmény tekintetében kizárja a bűnvádi eljárást, addig a magánindítvány hiánya csupán a bűncselekmények azon szűkebb csoportjánál bír jelentőséggel, melyek csak a sértett fél indítványára üldözhetők. A büntetőhatalom gyakorlása elsősorú közérdeket szolgálván, az államot illeti, s szabályként a büntetőigény érvényesülése nem függ a sértett vagy más érdekelt kívánságától, tetszésétől. A hivatalbóliság (officialitás) elve alól azonban a magánindítványra üldözendő bűncselekmények kivételt alkotnak. Némely bűncselekménynél a sértett fél kímélete (pl. a szemérem elleni merényletnél), másoknál az elkövetett cselekmény a köz szempontjából csekélyebb jelentősége (pl. a könnyű testi sértés, idegen dolog rongálása) a „minima non curat praetor” elvénél fogva teszi szükségtelenné a bűnvádi eljárás hivatalból való megindítását, végül vannak oly cselekmények (pl. a becsületsértés, a magánlaksértés vétsége), melyek büntetéstérdemlősége in concreto csak a sértett állásfoglalása alapján állapítható meg. A hivatalból vagy magánindítványra üldözhetőség köre nem azonos a büntetőigényt érvényesítő vádló személyének meghatározásával (azaz bizonyos magánindítványra üldözendő cselekmények esetében is a közvádló, szóval a kir. ügyész jogosult a vád képviselőjére, csak a kifejezetten meghatározott esetekben szerepel a sértett, mint főmagánvádló; viszont a közvádló helyébe, ha a vád képviselőjét nem vállalja, hivatalból üldözendő cselekmények esetében is a sértett mint pótmagánvádló léphet).

A büntető eljárás magánindítványi volta kivétel a hivatalbóliság alól, melyet a törvénynek kifejezetten ki kell mondanania. Az indítványi jogosultság kiterjed az indítvány előterjesztésére, visszavonására, valamint mindennek mellőzésére. Az indítványozásra jogosítva van a sértett fél, ha élet-

korának 16. évét már betöltötte, ellenkező esetben törvényes képviselője; a vagyon elleni bűncselekmények esetében azonban minden kiskorú (azaz, aki 24. évén aluli és nincsen nagykorúsítva) helyett a törvényes képviselő jogosult az indítvány előterjesztésére. Gondnokság alatt levő más egyének helyett egyéb büntettek és vétségek esetében is az indítványozás joga azok törvényes képviselőjét illeti meg. Ha azonban a sértett fél ellen éppen ennek törvényes képviselője vagy gondnoka követte el a cselekményt: a bűnvádi eljárás hivatalból indul meg. A Btk. e rendelkezésein felül említendő a Kúria 25. számú döntvénye, melynek értelmében a sértett mellett a nem vagyon elleni deliktumok esetében (pl. erőszakos nemi közöszlülésnél) indítványra jogosult a 16—24. éves kiskorútól függetlenül, önállóan is a kiskorú törvényes képviselője, pl. atyja.

Sértett általában az, akinek bármily jogát sértette vagy veszélyeztette az elkövetett bűncselekmény (Bp. 13. §.), ezenfelül azonban a büntetőtörvény több helyütt kifejezetten is megjelöli a sértett, az indítványtételre jogosító személyt. Ha ugyanazon bűncselekményre vonatkozólag az indítványozás joga több magánszemélyt illet: az egyiknek mulasztása vagy ellenállása a többiek jogát nem szünteti meg, szóval a jogosultak irányában az indítvány osztható. Az indítványozás joga az örökösökre nem száll át, a már előterjesztett indítvány hatályát azonban az indítványozásra jogosult halála nem érinti (a vagyon elleni deliktumoknál azonban a Kúria elismeri az átöröklést). Az indítvány oszthatlan; azaz, ha a bűncselekmény elkövetésénél többen működtek közre és a büntető eljárás valamennyi ellen csak indítványra indítható meg, az indítványnak előterjesztése azok egyike ellen az eljárásnak valamennyi ellen megindítását maga után vonja.

A magánfél indítványa azon naptól számított három hó alatt terjesztendő elő, amely napon az elkövetett bűncselekmény és annak elkövetője az indítványra jogosítottnak tudomására jutott, ha a cselekmény büntethetősége időközben elévülés által el nem enyészett. Meghatározott bűncselekményeknél ettől eltérő, rövidebb vagy hosszabb határidők is kivételképp előfordulnak. Az indítvány szabályszerint az elsőfokú ítélet kihirdetéséig visszavonható; nincs helye azon-

ban az indítvány visszavonásának egyes szemérem elleni deliktumoknál (erőszakos nemi közösülés, szemérem elleni erőszak, megfertőzés, kerítés, továbbá nőrablás, leányszöktetés stb.). Az egyszer visszavont indítvány többé joghatályosan elő nem terjeszthető. A visszavonásnak kifejezettnak kell lennie, a hallgatólagos visszavonás (pl. a tárgyaláson meg nem jelenés) nem hatályos. A visszavonás következménye a folyamatban levő eljárás megszüntetése, illetve felmentő ítélet hozatala.

A rágalalmazás és becsületsértés bizonyos eseteiben, ha az meghatározott közjogi testületek, továbbá közjogi állásokat betöltő egyének (miniszter, bírósági, ügyészségi tag, egyéb közhivatalnok) ellen hivatásuk gyakorlására vonatkozólag követtetett el, a bűnvádi eljárás hivatalból, de csak a sértett, illetőleg felettes hatóságának felhatalmazása alapján indítható meg, ennek hiányában az eljárás a nyomozáson túl nem terjedhet (közelebbi szabályai a becsületvédelmi törvényben találhatók).

105. A büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése.

A büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése az újabb büntetőjogfejlődés eredménye, mely a kiszabott szabadságvesztésbüntetés tényleges végrehajtásának mellőzésével kívánja a büntetés célját elérni s az elítéltet újabb büncselekmény elkövetésétől visszatartani. A magyar büntetőjog szerint a bíróság három hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogházbüntetés és pénzbüntetés végrehajtását különös méltánylást érdemlő okból felfüggesztheti, ha ettől az elítélt magaviseletére, egyéniségének, életviszonyainak és az eset többi körülményeinek figyelembevételével, kedvező hatást vár. A büntetést felfüggeszteni nem lehet visszaesés esetében, azaz ha az elítélt előzőleg büntett miatt jogerősen el van ítélve, vagy tíz éven belül fogház-, vagy egy hónapot meghaladó elzárásbüntetés volt ellenében jogerősen megállapítva, valamint ha az elítélt a cselekményt aljas indokból követte el. A felfüggesztett büntetést nem lehet végrehajtani, ha az elítélt ellen az ítélet jogerőre emelkedésétől számított három évi próbaidő alatt bűnvádi eljárás

nem volt folyamatban. Ellenkező esetben azonban a felfüggesztett büntetés is végrehajtandó, illetőleg az újonnan kiszabott büntetéssel, összbüntetésbe kell foglalni.

106. A Btk. különös része; az ember élete és testi épsége elleni bűncselekmények és ezeknek orvosi vonatkozásai. Az orvosszakértők szerepe. Az emberölés, gyermekölés, magzatelhajtás, testisértés, párviadal.

Míg az eddig előadottakat a Btk. első része „Általános határozatok” cím alatt foglalja össze, a második — ú. n. különös rész — a büntettek és vétségek egyes nemeit és azok büntetését tartalmazza. A különös rész összesen 42 fejezete — kiegészítve nagyszámú melléktörvény rendelkezéseivel — kimerítő összefoglalását adja a büntetteknek és a vétségeknek. A beosztás nem követ pontosan valamely rendszert, nagyjából azonban megállapítható, hogy az első tizenhat fejezet az állam belső és külső rendje és biztonsága, valamint a társadalom békéje, vallási, erkölcsi és családi javai és értékei elleni deliktumokat tárgyalja, míg a következő fejezetek az egyes ember élete, testi épsége, becsülete, személyes szabadsága, vagyona és anyagi érdekei elleni különböző büntetendő cselekmények törvényes meghatározását és büntető szankcióját nyújtják, végül az utolsó tizenegy fejezet ismét oly deliktumokra vonatkozik, melyek nemcsak az egyesek érdekeit, de a társadalmi közösség rendjét és biztonságát is veszélyeztetik (pl. a köz- és magánokirathamisítás, gyűjtögetés, vízáradás okozása, vaspályák, hajók és távirdák megrongálása és egyéb közveszélyű cselekmények, hivatali és ügyvédi büntettek stb.).

Ezúttal csupán a közegészségügyi és orvosi szempontból figyelembe jöhető bűncselekmények bemutatására törekedve az ember legmagasabb értékű java ellen irányuló legsúlyosabb deliktumcsoporttal „az ember élete elleni bűncselekmények” egyes fajainak ismertetésével kezdjük a sort.

A törvény a XVIII. fejezetben (278—292. §§.) a szándékos ölés három nemét különbözteti meg: 1. aki embert előre megfontolt szándékkal megöl, a gyilkosság büntetettét követi el és halállal büntetendő; 2. aki embert szándékosan megöl,

ha szándékát nem előre fontolta meg, a szándékos emberölés büntetettét követi el és tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő; ha a tettes a cselekményt felmenő ágbeli törvényes rokonán, házastársán, több emberen, törvénytelen gyermek saját anyján, vagy törvényesítés esetében természetes atyján követte el: a büntetés életfogytiglani fegyház; 3. ha a szándék a tettesnek erős felindulásában keletkezett és rögtön végre is hajtatott: az emberölés tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő, ha pedig az erős felindulást az okozta, hogy a megölt személy a tettest vagy hozzátartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta vagy megsértette és az emberölés ezen felindulásában rögtön végre is hajtatott: a büntetés öt évig terjedhető börtön; felmenő vagy lemenő ágbeli rokonnak vagy házastársnak erős felindulásban elkövetett megölése: öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A három típust a szándék minősége különbözteti meg egymástól, e kérdéssel a szándék fogalmának és fokozatainak vizsgálatánál már foglalkoztunk. Orvosi vonatkozásban különösen egy kérdés vizsgálata kerülhet előtérbe: megállapítható-e az okozati összefüggés a tettes szándékos cselekménye és a beállott halál között? Mint már az okozati összefüggés általános bemutatásánál utaltunk rá, az összefüggés lehet közvetlen, de lehet közvetett is, (pl. az ütés okozta seb fertőződik és ez okból beáll a halál); nem érinti az okozatosság megállapítását az együttható okok (concausa) fennforgása sem (pl. a fejremért ütés csak azért idézett elő halálos koponyarepedést, mert a sértett koponyacsontja abnormisan vékony volt). Az okozati összefüggés megállapítása feltételezi a halál okának pontos megállapítását, ez pedig csak boncolás útján lehetséges. A bűnvádi perrendtartás előírása szerint halottszemle és boncolás foganatosítandó, ha gyanú támad, hogy valakinek halálát büntett vagy véttség okozta. Az esetleg már eltemetett holttest kiásandó és boncolás alá veendő, ha a szakértők véleménye szerint a szemléltől és a boncolástól az adott körülmények közt még eredmény várható. A holttest azonossága a boncolás előtt lehetőleg megállapítandó. Ismeretlen holttestről a boncolás előtt, amennyiben lehetséges, fénykép készítenő. A halottszemlére és a boncolásra két orvosszakértőt kell alkalmazni. A szakértők véleményében kimondandó, hogy mi volt a ha-

lálnak közvetlen oka és ezt az okot mi idézte elő. Ha a holttesten sérülés észlelhető, megállapítandó, hogy ezt más okozta-e és ha igen: vajjon a sértés mily eszközzel, mi módon, mennyivel a halál bekövetkezése előtt volt ejtve és hogy a sérülés okozta-e a halált. Több sérülés esetén az is megállapítandó, hogy mindegyiket ugyanazzal az eszközzel ejteték-e és melyik idézte elő a halált; ha pedig több sérülés okozta, ezek közül melyek voltak azok, amelyeknek összehatása volt a halálnak oka. Meg kell állapítani, vajjon: 1. a sértés minősége, 2. a sérült szervezetének egyéni sajátossága vagy különös állapota, 3. a sértés elkövetésének különös körülményei, 4. a sérüléshez véletlenül hozzájárult, de mégis általa előidézett vagy belőle fejlődött okok eredményezték-e a halált, 5. avagy ez oly idegen ok folytán állott-e be, mely a sérülés nélkül is abban az időben, vagy rövid idő múlva a halált eredményezte volna. A 2—4. pontok eseteiben meghatározandó az is, vajjon a halált idejekorán érkező, célszerű segély elháríthatta volna-e. A 4—5. pontok esetében pedig meghatározandó, vajjon a sértés mennyi idő alatt gyógyult volna meg, ha — a véletlenül hozzájárult vagy idegen ok miatt — a halál be nem áll. Ha a halált lövés okozta, meghatározandó, hogy a lövést mily méretű löveggel, mily irányból és körülbelül mily távolságból intézték (Bp. 240—242. §.). Ha a mérgezés gyanúja forog fenn, a vegyészeti vizsgálatot rendszerint az országos bírósági vegyész teljesíti. A vegyészileg megvizsgálandó tárgyak az elcserélést, a más anyagokkal való összekeverést és a megromlást megakadályozó módon edénybe vagy tartóba helyezendők és az országos bírósági vegyészhez küldendők (Bp. 244. §.). A további részleteket illetően rendeletekben foglalt utasítások adnak előírásokat.

Az emberölés speciális fajai közé tartozik az emberölés a megölt személy kívánságára: aki valakinek határozott és komoly kívánsága által bíratott arra, hogy őt megölje, három évig terjedhető börtönnel büntetendő. A felszólításnak határozottnak kell lennie, nem elég a megölt egyszerű beleegyezése. Az enyhe büntetés alapja, hogy az ily cselekmények motívuma gyakran elismerésre méltó, pl. a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő, súlyos kínok közt fetrengő beteg kívánságára, szájalomból, emberi részvétből követtetik el a cselek-

mény (újabban némelyek a halálbasegítés, az euthanasia büntetlenségét sürgetik bizonyos feltételek mellett).

Mint láttuk, az öngyilkosság nem esik büntetés alá, büntetendő azonban, aki mászt öngyilkosságra reábír vagy e célra annak tudva eszközöket vagy szereket szolgáltatott. Büntetés alá esik az ú. n. amerikai párbaj is: ha két személy kölcsönösen megegyezett aziránt, hogy előre meghatározott módon a sorstól tétessék függővé, hogy közülük melyik váljék öngyilkossá s ennek következtében az öngyilkosságra irányzott cselekmény végre is hajtatott, de a halál nem következett be: mindkettőre 1 évtől 5 évig terjedhető államfogház, ha pedig a halál bekövetkezett: az életben maradottra 5 évtől 10 évig terjedhető államfogház állapítandó meg.

Az emberölés enyhén büntetett, speciális esete a gyermekölés: azon anya, aki házasságon kívül született gyermekét a szülés alatt, vagy közvetlenül a szülés után, szándékosan megöli: 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő. E cselekmény enyhe büntetése figyelembe kívánja venni a házasságon kívül gyermeket szülő anya szégyenérzetét és a gyermekéről való gondoskodás nehézségeit, illetve mindennek erős motiváló hatását a szülés idején vagy közvetlenül utána. Minthogy a fogalommeghatározásban nem a törvénytelen gyermek megöléséről van szó, a gyakorlat felfogása szerint e rendelkezés azon férjes nőre, aki házasságának tartama alatt született gyermekét megöli, azon esetre sem nyerhet alkalmazást, ha gyermekét nem férjével, hanem akár a házasság tartama alatt, akár a házasság létrejötte előtt mással nemzette. Ebből következőleg az ily nő az emberölésre vonatkozó általános — jóval szigorúbb — szabályok szerint büntetendő.

Gyermekölés gyanúja esetében a halottboncolás alkalmazásával megállapítandó, hogy a gyermek újszülött és élve született, érett és életképes volt-e? Ha a gyermek élveszületett, a boncolás során a fent körülírt ténykörülmények sorra megállapítandók (Bp. 243. §.). Az élveszületés a hullavizsgálati utasítás szerint, főképp az ú. n. tüdőpróba útján állapítandó meg. Nagyjelentőségű kérdés az ölési cselekmény elkövetésének időpontja, ugyanis csak a szülés alatt vagy közvetlenül a szülés után végrehajtott gyermekölést bünteti enyhén a törvény, minthogy a kriminálpolitikai mérlegelés alapjául szolgált rendkívüli lelki- és idegállapot fennforgása

is csak ez időben tételezhető fel. Ez a lelkiállapot irányadó a „közvetlenül szülés után“ fogalmának értelmezésénél is, a gyermekülés speciális esete u. i. csak azon időpontig állapítható meg, ameddig az anyának a szülés által előidézett kivételes lelkiállapota tart.

A magzatelhajtásról a törvény így rendelkezik: a teherben levő nő, aki méhmagzatát szándékosan elhajtja, megöli, vagy azt más által eszközölteti, ha házasságon kívül esett teherbe: 2 évig terjedhető, ellenkező esetben 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő. Ugyanazon büntetés éri azt, aki a büntetett a teherben levő nő beleegyezésével követi el, ha pedig azt nyereségvágyból követte el, 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő. Aki a teherben levő nő méhmagzatát annak beleegyezése nélkül szándékosan elhajtja vagy megöli: 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő; ha pedig ezáltal a teherben levő nő halálát okozta: 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A magzatelhajtás deliktumának büntethetősége és ennek köre, régtől fogva vita tárgya. A modern jogi felfogás a méhmagzatot, habár még nem élő emberi lény, büntetőjogi védelemben részesíti, e védelem azonban nem azonos az élő ember büntetőjogi védelmével, a magzatelhajtás büntetése jóval enyhébb az emberölésnél. Ujabban több oldalról a magzatelhajtás büntetésének további enyhítését, sőt bizonyos körülmények fennforgása esetén annak büntetlenségét követelik, indokolásul számos ethikai, szociális, gazdasági és egyéb szempontra történik hivatkozás és utalnak arra a jogpolitikailag nem közömbös tényre, hogy a valójában végrehajtott magzatűzésnek csupán igen csekély hányadát követi a büntetőjogi megtorlás. Bár kétségtelen, hogy a magzatelhajtás elkövetési okai egészen mások, mint a többi ölési cselekményé és a felhozni szokott argumentáció egyik-másik megállapítása nem lehet teljesen közömbös: a magzatelhajtás feltétlen büntetés alá vonásához — az orvosilag indikált magzatelhajtás nem esvén ide — úgy a büntetőjog ethikai alapelveinél fogva, mint pedig a nemzet népesedési érdekeinél fogva, ragaszkodni kell. Az esetleg indokolt enyhe büntetés kiszabását törvényünk is lehetővé teszi és különbséget tesz a házasságon belül és azon kívül teherbe esett nő közt is.

Csak tényleg teherben levő nő lehet e cselekmény el-

követője, illetőleg tárgya, nem terhes nőn magzatelhajtás el nem követhető, sőt tárgy híjján még büntetendő kísérlet sem állapítható meg. A magzat elhajtása, megölése — eltérően egyes régebbi jogoktól — a terhesség bármely időszakában, tehát a folyamat kezdetétől kezdve elkövethető. Az elkövetési cselekmény egyik módja — a magzatölés — a magzatnak a méhben történő megölését kívánja kifejezni, a másik — a magzatelhajtás — pedig a méhből való eltávolítás következtében történő elpusztítást; a szándéknak minden esetben a magzat megölésére kell irányulnia. A magzatelhajtás büntethetőségének is kelléke a cselekmény jogellenessége, mely az orvos által végzett művi abortus esetében nem forog fenn, feltéve, hogy a beavatkozás az anya életének megmentése, vagy előre látható súlyos betegsége megelőzése érdekében orvosilag indikált. Az orvosi szakvélemény magzatelhajtás esetén igen nagy jelentőségű és a következő kérdésekre terjed ki: fennállott-e tényleg a nő terhessége, mi volt a magzat elpusztulásának előidéző oka, mily eszközzel, szerrel vagy beavatkozási móddal követték el a magzatelhajtást; kísérlet esetében vizsgálandó, vajjon az alkalmazott eljárás mód alkalmas-e a magzatölésre, amennyiben az anya halála következett be, megállapítandó, vajjon a magzatúzési beavatkozás és a nő halála közt van-e kauzális összefüggés stb.

A kitétel és elhagyás fogalmát a törvény így határozza meg: azon szülő, aki koránál vagy állapotánál fogva önszegélyre képtelen gyermekét félreeső vagy rendszerint járattalan helyre teszi ki, vagy oly körülmények közt hagyja el, hogy annak megmentése a véletlentől függ: a gyermekkitétel büntetettét követi el és 3 évig terjedhető fegyházzal büntetettetik. Aki pedig önszegélyre koránál vagy állapotánál fogva képtelen személyt, akit ápolni köteles, vagy aki felügyelete alatt áll, kitesz, vagy segély nélküli állapotban elhagy: 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő. Ha a kitétel vagy elhagyás következtében a kitett vagy elhagyott személy súlyos testi sértést szenvedett: a cselekmény 5 évig terjedhető fegyházzal, ha pedig ezáltal annak halála okoztatott: 5—10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

E cselekmények az emberi élet ellen irányulnak, azt veszélyeztetik, mégis különböznek az emberöléstől, mert hiányzik az ölésre irányzott szándék. Az orvosi szakvélemény

főleg azon kérdésre terjedhet ki, vajjon a kitett, illetve elhagyott személy állapotánál fogva tényleg önsegélyre képtelen-e, azaz oly fejletlenkorú, súlyos betegségben szenvedő, testi fogyatékos, aggkorú, vagy öntudatlan állapotban levő-e, akinek kitétele, illetve elhagyása életét vagy testi épségét komolyan veszélyeztetheti. További kérdés a cselekmény következtében beállott eredmény, testi sértés, egészségsértés, vagy elhalálozás (pl. az erdőben éjjeli időben elhagyott aggastyán a nagy hidegben megfagyott) megállapítása, valamint az elkövetési cselekmény és a beállott eredmény közti okozati összefüggés kimutatása.

Az eddig ismertetett cselekmények mind szándékos elkövetést feltételeznek, büntetés alá esik azonban a gondatlanságból okozott emberölés is: aki gondatlansága által embernek halálát okozta, vétségért 3 évig terjedhető fogházzal büntetendő. Ha azonban a halál az azt okozónak hivatásában, vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából vagy azok szabályainak megsértéséből származott, 3 évig terjedhető fogházzal büntetendő és a bíróság a bűnösnek talált személyt azon hivatás, vagy foglalkozás gyakorlatától, belátása szerint, végkép vagy határozott időtartamra eltilthatja és a gyakorlat ismétli megengedését újabb vizsgától, vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítéktól teszi függővé.

A gondatlanságról, valamint a mulasztásról fentebb közölt általános elvekre utalva, csupán azon eseteket emeljük ki, midőn a törvény, tekintettel a gondatlanul eljáró hivatására, szakfoglalkozására, az átlagosnál fokozottabb gondosságot, elővigyázatosságot és óvatosságot követel, melynek elmulasztása, illetve foglalkozásbeli járatlanság, vagy az előírások megszegése súlyosabb beszámítás alá esik és a büntetésen felül oly jogkövetkezménnyel is járhat, mely az elítéltet igen érzékenyen érinti (pl. a gyógyszerész a receptet felületesen olvassa és halálos dózist szolgáltat ki, az orvos oly műtétet vállal — pl. agyműtétet — melynek elvégzéséhez sem megfelelő orvostudományi ismeretei, sem gyakorlata nincsenek meg és az operált elhalálozása kimutathatóan az orvos járatlanságára vezethető vissza). Az orvosi működés számos esetében állhat elő gondatlanság, hanyagság vagy mulasztás, mely a beteg életébe kerül (pl. az operált elvérzik,

a seb a sterilitás nélkül végzett műtéti beavatkozás folytán fertőződik stb.). A tudomány előírásának megszegése, a hanyag eljárás, egyáltalán a gondatlanság megállapíthatásának mértéke nem írott szabályokon nyugszik, hanem egyfelől az orvostudomány mindenkori fejlettségéhez, másfelől az orvosi ethika íratlan parancsaihoz igazodik. Az orvosszakértő által véleményezendő kérdés: vajjon a beállott elhalálozás és az orvos tevékenysége, illetve mulasztása közt megállapítható-e az okozati kapcsolat, fennforog-e az orvos kötelességszegése, lehet-e szó orvosi műhibáról, avagy a beállott eredmény a gondatlanság kizárásával a véletlenre, vagy az orvosi tudomány gyógyítási lehetőségeinek korlátozottságára vezethető vissza.

A testi sértés alapcselekményét és minősített eseteit a Btk. XX. fejezete (301—313. §.) határozza meg. Aki másnak testét szándékosan, de ölési szándék nélkül bántalmazza, vagy egészségét sérti, ha az ez által okozott sérülés, betegség vagy elmebetegség 20 napnál hosszabb ideig tartott: a súlyos testi sértés büntetést, ha húsz napot túl nem haladott, de nyolc napnál tovább tartott: a súlyos testi sértés vétségét, ha pedig nyolc napnál tovább nem tartott: a könnyű testi sértés vétségét követi el. A büntetés e három fokozatnak megfelelően: 3 évig terjedhető börtön, 1 évig terjedhető fogház, illetve 6 hónapig terjedhető fogház. A büntetés magasabb akkor, ha a testi sértés felmenő ágbeli rokonon követtetett el.

Elmeghatározás szerint a testi sértés vagy testbántalmazásban, vagy egészségháborításban, egészségsértésben áll, feltéve, hogy az bizonyos ideig tartó sérülést, betegséget, vagy elmebetegséget okozott. A szándéknak testi sértésre kell irányulnia — nem pedig ölésre — ez különböztetvén meg a tevékenységet az ölési cselekményektől.

Az elkövetési cselekmény súlyossága a gyógyulási időtartamtól függ, noha az egyfelől orvostudományilag nem teljesen helytálló megkülönböztetés, másfelől pedig mint kizárólagos objektív ismérv, melynél a véletlen is közrehat, az alanyi bűnösség eszméjétől is némileg elhajlik.

Fokozottabban áll az a minősített testi sértésnél, ahol kifejezetten a praeterintentionalis eredményért való felelősség is létrejöhet, minthogy a tettes szándékán túlmenő eredményért, súlyosabb következményekért is felel. Öt évig ter-

jedhető börtönnel büntetendő a testi sértés, ha annak következtében a sérült testének valamely nevezetesebb tagját vagy érzékét, beszélő, halló, látó vagy nemző tehetségét elvesztette; ha e tagok, érzékek, vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná lett, ha a sérült nyomorékká vált; ha elméje megzavarodott; ha előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett vagy rendes foglalkozásának folytatására végkép vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált, vagy feltűnően eltorzított. Ugyane büntetés alkalmazandó akkor is, ha a testi sértés terhes állapotban levő nőn követtetett el és a nő annak folytán méhmagzatát elvesztette. Ha a tettes szándéka az előbb felsorolt következmények valamelyikére irányult és az be is következett: a büntetés öt évig terjedhető fegyház leendő.

Külön rendelkezés szól arról az esetről is, midőn a tettes szándékában csupán testi sértés okozása állt, azonban a sértett halálát idézte elő. Ha a súlyos testi sértés folytán a megsértett halála következett be: a büntetés tíz évig terjedhető fegyház; ha pedig a tettes szándéka az előbb említett következményekre volt irányozva és a megsértettnek halála következett be: büntetése 5—10 évig terjedhető fegyház. Ha a halált okozó testi sértés a tettes erős felindulásában követtetett el, a büntetés 1—5 évig terjedhető börtön. Ha pedig az erős felindulást az okozta, hogy a sértés folytán meghalt személy a tettest vagy hozzátartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta és a testi sértés ezen felindulásában rögtön követtetett el: a büntetés három évig terjedhető börtön. E rendelkezés azonban nem alkalmazható, ha a halált okozó testi sértés a tettesnek felmenő rokonán követtetett el.

Az emberölés és a halált okozó testi sértés közt szubjektíve a szándék lényeges különbsége von határvonalat, egyébként azonban az orvosszakértő által vizsgálandó kérdések, a halál bekövetkeztének okozatossága, hasonlóak az ölésnél kifejtettekhez. A testi sértés megállapításával kapcsolatban egyébként az orvosi látlelet, illetve szakvélemény mutatis mutandis ugyanazon irányelvek szerint igazodik, mint amelyeket a bűnvádi perrendtartás a halottszemlére és boncolásra előír. E szabályok megfelelően alkalmazandók és a véleményben a gyógyulás időtartama meghatározandó, evégből a véleményadás későbbre is halasztható, sőt a már

adott vélemény az eredménynek megfelelően módosítható is. A törvényszéki, kir. tiszti főorvos, kir. tiszti orvos, m. kir. rendőrorvos, községi vagy körorvos véleménye, amennyiben az eljárás adataival megegyező és senki sem kifogásolja, a testi sértés minőségének és gyógyulása tartamának megállapítására bizonyítékuul bírói szemle nélkül is elfogadható. Egyébként azonban egy vagy több orvosszakértő alkalmazásával szemle foganatosítandó (Bp. 245. §.).

Speciális felelősségi elvvel találkozunk a törvény 308. szakaszában: Ha a súlyos testi sértés többek bántalmazásából származott és ki nem tudható, hogy ki vagy kik okozták azt, mindazok, akik a bántalmazásban szándékosan résztvettek: 2 évig terjedhető börtönnel, ha pedig a bántalmazásból halál származott: 3 évig terjedhető börtönnel büntetendők.

Aki azon szándékkal, hogy másnak egészségét megrontsa, mérget, vagy más, ártalmas szert ad be, vagy bármi más módon alkalmaz: 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő; ha pedig a szer életveszélyes, de ölési szándék nélkül adatott be vagy alkalmaztatott: a büntetés 3—5 évig terjedhető fegyház. Ha az életveszélyes szer beadása vagy alkalmazása folytán a fentebb említett súlyos következmények valamelyike, vagy halál állott be: a büntetés 10—15 évig terjedhető fegyház. E lényegileg veszélyeztető deliktum meghatározásánál szereplő fogalmak értelmezésénél (méreg, ártalmas szer, életveszélyes szer) figyelembe jő az orvostudomány álláspontja, a szakvélemény feladata pedig különösen annak vizsgálata, vajjon a beadott, illetve alkalmazott szer ártalmas vagy életveszélyes-e, illetve méregnek tekintendő.

Amint az emberölés, úgy a testi sértés is nemcsak szándékosan, de gondatlanságból elkövetve is büntetendő. Aki gondatlanság által másnak súlyos testi sértést okozott: három hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. Ha azonban a súlyos testi sértés, az azt okozónak saját hivatásában vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából vagy azok szabályainak megszegéséből származott: 1 évig terjedhető fogházzal büntetendő. A foglalkozás eltiltására vonatkozólag ugyanazon előírások érvényesülnek, mint a gondatlan emberölésnél. Egyébként is megfelelőképp figyelembe veendők a gondatlanságból elkövetett emberölésnél előadottak. Itt is vagy cselekszik a tettes, azonban a köteles óva-

tosság és körültekinítés nélkül, noha előre láthatta cselekményének eredményét; vagy pedig nemtevésével, illetve mulasztásával függ össze az előállott testi sértés, bár kötelessége lett volna az eredmény beálltát megelőző vagy elhárító tevékenység. A gondatlanságból okozott könnyű testi sértés nem esik ide, eshetőleg kihágásként minősülhet.

Kiegészítésül még a következőket kell megjegyezni: gyilkosság és emberölés esetében, ha a megölt után oly személyek maradtak, akiknek tartásáról gondoskodni köteles volt, ezek részére megfelelő kártérítés is megítélendő, mely a viszonyokhoz képest egyszersmindenkorra fizetendő tőke, vagy évi járadék lehet. A testi sértés eseteiben pedig a sértett kívánságára és részére megfelelő kártérítés is megítélendő, mely tartós betegség vagy munkaképtelenség esetében a megsértettnek személyi és családi viszonyaihoz képest egyszersmindenkorra megállapítandó tőke, vagy évi járadék lehet.

Az emberölés és testi sértés szabályozásától külön tartva foglalkozik a Btk. XIX. fejezete (293—300. §.) a párviadal során ejtett sérülésekkel és beállott halálos eredménnyel. Büntetés alá esik már a kihívás párviadalra, úgyszintén a kihívás elfogadása: hat hónapig terjedő államfogházzal büntetendő vétség; aki pedig valakit párviadalra egyenesen buzdít, vagy azért, mert mást ki nem hív, vagy a kihívást el nem fogadja, megvetéssel fenyeget: 1 évig terjedhető államfogházzal büntethető. A segédek, valamint azok, akik a kihívást megakadályozzák: 6 hónapig terjedhető államfogházzal büntethetők. A párviadalnál jelen volt orvosok és tanuk, továbbá azon segédek, akik a párviadalt megakadályozni törekedtek, nem büntettetnek.

Aki a párviadal megkezdésére fegyveresen kiáll: 1 évig terjedhető államfogházzal büntetendő. Ha a felek a párviadaltól elállottak, senkisémmel büntethető. A párviadal mikénti kimenetele szerint enyhébb vagy súlyosabb a büntetés; ha az ellenfél megsebeztetett: 2 évig terjedhető, ha a megsebesített fél testének valamely tagját vagy érzékét elvesztette, vagy ha a félnek a megsebesítésből gyógyíthatatlan sérülése származott: 3 évig terjedhető, ha pedig az ellenfél halála, bár nem rögtön következett be: 5 évig terjedhető államfogház a büntetés. E privilegizált büntetési nem és enyhébb

büntetés alkalmazása azonban kizárt, ha a párbajt vívó a párviadal szokásos, vagy kölcsönös egyetértéssel megállapított szabályait megszegte; ez esetben az ennek következtében beállott megsebesülés súlyos testi sértés büntettként, a halálos kimenetel pedig a szándékos emberölés büntettére meghatározott büntetéssel büntetendő, a segédek pedig mint bűnrészesek vonhatók felelősségre.

107. A szemérem elleni bűncselekmények. Az erőszakos nemi közösülés, szemérem elleni erőszak, megfertőzés, csábítás.

A szemérem elleni büntettek és vétségek jogi tárgya nem könnyen határozható meg. Általában sértik az uralkodó erkölcsi felfogást, a társadalom nemi, erkölcsi tisztaságát és természetes rendjét; ezenfelül a nő nemi vonatkozású akaratsíjlvánítási szabadságát, a gyermekek és a fiatalokúak erkölcsi és szervezeti épségének érdekeit; majd a közszemérmét sértik, vagy veszélyeztetik. E deliktumok közelebbi bemutatását indokolja egyfelől jelentős közegészségügyi vonatkozásuk, másfelől az orvosi szakvélemény adásának gyakran felmerülő szükségése.

A Btk. XIV. fejezete (232—250. §.) és melléktörvényei a következő szemérem elleni büntetteket és vétségeket ismerik: Az erőszakos nemi közösülés büntettét követi el és 10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő: 1. aki valamely nőszemélyt erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy vele házasságon kívül nemileg közösüljön; 2. aki valamely nőszemélynek öntudatlan vagy akarata nyilvánítására, vagy védelmére tehetetlen állapotát arra használja fel, hogy vele házasságon kívül nemileg közösüljön, akár ő idézte elő azon állapotát, akár nem. A szemérem elleni erőszak büntettét követi el és 5 évig terjedhető börtönnel büntetendő: aki valamely nőszemélyen erőszakkal vagy fenyegetéssel vagy a nő öntudatlan, illetve védelmére tehetetlen állapotában, házasságon kívül fajtalanságot követ el, amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítású büntettet nem képez. Fenyegetés alatt oly fenyegetést kell érteni, mely alkalmas arra, hogy a fenyegetettben saját vagy jelenlevő hozzátartozójának életét vagy testi épségét veszélyeztető súlyos testi

sértés közvetlen bekövetkezése iránt alapos félelmet gerjeszsen. Minősítő körülmény, ha a cselekmény felmenő vagy lemenő ágbeli rokonon vagy testvéren, továbbá, ha a tettes gyám-ságára, gondnokságára, tanítására, nevelésére, felügyeletére, gyógykezelésére vagy gondviselésére bízott személyen követte-tett el, ez esetekben az erőszakos nemi közösülés 10-től 15 évig terjedhető, a szemérem elleni erőszak pedig 5—10 évig terjedhető fegyházzal büntetendő. Ha pedig a cselekmény, vagy ennek elkövetésére használt eszközök vagy szerek a sértett halálát okozzák: a büntetés életfogytig tartó fegyház.

A törvényi körülírásból következik, hogy a cselekmények elkövetője a férj, törvényes házassági kapcsolatának ideje alatt, nejével szemben nem lehet; egyébként közvetlen elkövetője csak férfinemű egyén lehet. A nemi közösüléshez pedig a bírói gyakorlat felfogása szerint sem ejaculatio, sem immisio penis nem követelhető meg, elégséges lehet a nemi szervek érintkezése is és már ezzel bevégzett a büntett (legújabbban a Kúria ilyenkor csak kísérletet állapít meg); míg kísérlet pl. akkor forog fenn, ha a nemi szervek érintkezése nélkül a tettes a nő ellen erőszakot használva, a cselekmény véghezvitelét megkezdte azzal, hogy a nőre ráfeküdt. Az orvosszakértő elsősorban azt fogja vizsgálni, megtörtént-e a közösülés, kimutatható-e az erőszak alkalmazásának valamely nyoma, a sértett nő az elkövetéskor öntudatlan, akarat nyilvánításra, vagy védelemre tehetetlen állapotban volt-e, az erőszakos nemi közösülés mily következményekkel (pl. sérülés, nemi betegséggel fertőzés stb.) járt?

A szemérem elleni erőszak esetében nem közösülés, hanem valami más, a nemi ösztön — a rendestől eltérő, abnormális — kielégítésre irányuló cselekmény követtetett el; e deliktum csak akkor állapítható meg, ha az erőszakos nemi közösülés fennforgása kizárható. A fajtalankodás legkülönbözőbb módjai tartoznak ide, azonban csak férfi követheti el nővel szemben.

Az erőszakos nemi közösülés büntettét követi el, aki 12 éven aluli leánnyal nemileg közösül, akkor is, ha erőszakot nem alkalmazott, illetve a leánygyermek a közösülésbe beleegyezett. A védelmi korhatárt azonban indokolt a 12. életévnél magasabbra emelni, mert a serdületlen leány idő előtti nemi tevékenysége súlyos erkölcsi, lelki és testi károkkal jár.

hat. Azon férfi, aki életkorának 14. évét még be nem töltött tisztességes leánnyal nemileg közösül, a megfertőztetés büntettét követi el és 5 évig terjedhető fegyházzal büntetendő. E cselekmény passzív alanya tehát a 12—14. életév közötti tisztességes leány. A tisztességes kifejezés nem jelent feltétlen érintetlenséget, csupán annyit, hogy a közösülés a leány erkölcsi értékét csökkenti; a védelem tehát a feslett életű, köztudomás szerint züllött, romlott nőre nem vonatkozik. A leány korában való igazolt tévedés — mint ténytévedés — a bűnösséget kizárhatja, természetesen csak akkor, ha a tévedés menthetősége bizonyítást nyer.

Az eddig tárgyalt három büntett miatt a bűnvádi eljárás rendszerint csak a sértett fél indítványára indítható meg, az indítvány azonban vissza nem vonható. A sértett fél indítványa nélkül indítandó meg a bűnvádi eljárás: 1. ha a tettes ellen a szóbanforgó büntettel az elkövetés idejére és helyére nézve összefüggő és hivatalból üldözendő más büntett is forog fenn, továbbá, ha a büntett a megsértett halálát okozta, végül, ha a cselekmény a fentebb említett rokoni, felügyeleti, gyámi vagy gondnoki kapcsolatban, illetve viszonylatban a bizalmi helyzet kihasználásával követtetett el. A magánindítványtételre jogosultságról mondottakhoz ezenkívül még hozzáteendő, hogy a férj a feleségen elkövetett erőszakos nemi közösülés miatt a bűnvádi eljárás megindításához szükséges magánindítványt a házassági élet közössége tartama alatt a saját férji jogán, nejének törvényszerű meghatalmazása nélkül is megteheti (16. sz. döntvény). Az erőszakos nemi közösülés, a szemérem elleni erőszak és megfertőztetés nem büntetettik, ha a tettes és a sértett között a bűnvádi ítélet kihirdetése előtt házasság jön létre; nem szünteti meg azonban a cselekmény büntethetőségét az elsőfokú bíróság jogerőre még nem emelkedett ítéletének kihirdetése után, de a bűnvádi ügyben végső fokon eljáró bíróság véghatározatának kihirdetése előtt létrejött házasság (21. sz. döntvény).

Ellentétben néhány külföldi törvénnyel, a magyar Btk. a homosexualitást bünteti. Férfiak közt véghezvitt fajtalanság, úgyszintén embernek állattal elkövetett fajtalansága: a természet ellen fajtalanság vétségét képezi és 1 évig terjedhető fogházzal büntetendő. Ha férfiak közt erőszakkal

vagy fenyegetéssel követtetett el: a büntetés 5 évig terjedő börtön; ha pedig a büntett a sértett halálát okozta: élet-fogytig terjedő fegyházzal büntetendő. A törvény tehát csak a férfiak közti homosexualitást, másképp paederastiát bünteti, míg az ú. n. amor lesbicus (nők közt elkövetett fajtalanság), nyilván az elkövetési cselekmény meghatározása és megállapítása nagy nehézségei miatt nem büntetendő. A sodomia vagy bestialitás (állattal elkövetett fajtalanság) elkövető tettese azonban férfi és nő egyaránt lehet. A különböző nemű egyének közti mindennemű fajtalankodás — amennyiben nem erőszakkal vagy fenyegetéssel követték el — kívül esik a büntethetőség körén. A fajtalanság fogalmát a törvény nem határozza meg, rábízva azt a joggyakorlatra, mely az orvostudomány és a sexual-pszichológia idevágó megállapításait figyelembe véve értelmezi a fogalmat. A férfiak közti fajtalanság megállapításához általában a bírósági gyakorlat a közösüléshez hasonló (Beischlafähnliche Handlung) cselekményt követel meg, ideesik elsősorban a penis betolása in anum, amely tehát legalább az egyik fél nemi ösztönének természetellenes kielégítését szolgálja, az ú. n. manustupratiot a gyakorlat nem vonja büntetés alá. Az orvosszakértői vizsgálat főleg a vádlott és a sértett vizsgálatára, a cselekmény esetleges nyomainak megállapítására, valamint egyéb beállott következmények kimutatására terjed ki; célszerű sexualpsychologiai, illetve psychopathologiai véleményezés is.

Vérfertőzés: a felmenő és lemenő ágbeli rokonok közti nemi közösülés, mely a felmenő ágbeli rokonon 5 évig terjedő fegyházzal, a lemenő ágbelin pedig 2 évig terjedő fegyházzal büntetendő. Másnemű fajtalanságok felmenő ágbeli rokonok között pedig három évig terjedő fegyházzal, illetve 1 évig terjedő fogházzal büntetendők. A lemenő ágbeli rokon azonban nem büntetettetik, ha a cselekmény elkövetésekor életének 18. évét még nem haladta túl. A testvérek közötti nemi közösülés szintén a vérfertőzés büntettét képezi s 2 évig terjedhető börtönnel büntetendő, ezen büntetés a testvérek közti természetellenes fajtalanságra is alkalmazandó. A bűnvádi eljárás azonban csak a szülő vagy gondnok indítványára indul meg, kivéve ha a cselekmény erőszakkal vagy fenyegetéssel követtetett el, vagy pedig a büntett a sértett halálát

okozta. Az említett deliktumok létrejöttének feltétele az elkövetők vérrokoni kapcsolata; a mostohaszülő, illetve mostohagyermeki vagy örökbefogadási viszony nem számít rokonságnak.

Aki magát valamely nő férjének színleli és a nőnek tévedését felhasználja, hogy azzal nemileg közösüljön: büntetett miatt 3 évig terjedhető börtönnel büntetendő; a bűnvádi eljárásnak csak a sértett nő vagy férjének indítványára van helye. A házasságtörés, ha amiatt a házasságfelbontás, vagy az elválás jogerejű ítélet által kimondatott: 3 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. A házasságtörés esetében a bűnvádi eljárásnak csak a sértett házastárs indítványára van helye.

A csábítás büntetettét követi el az a szülő, aki törvényes vagy természetes nőgyermekét mással nemi közösülésre, vagy nemi, természetellenes fajtalanság elkövetésére csábítja, úgyszintén aki a gyámságára, gondnokságára, nevelésére, tanítására vagy felügyeletére bízott személyt ezen cselekményre csábítja (a büntetés 5 évig terjedhető fegyház). A joggyakorlat némi ingadozás után leszögezte, hogy nem esik ezen rendelkezés alá, aki a gyámságára, gondnokságára stb. bízott személyt arra csábítja, hogy nemileg vele közösüljön, vagy fajtalanságot vele kövessen el.

Míg a csábítás csak meghatározott kapcsolatban állók közt jöhet létre, a kerítés — melyet az I. büntetőnovella, valamint néhány újabb nemzetközi egyezményt becikkelyező törvény szabályoz — általánosabb körben érvényesülő deliktumtípus. A kerítés vétségét követi el, aki valamely tisztességes személyt házasságonkívüli nemi közösülés vagy fajtalanság céljára önérdékből más részére szándékosan megszerez vagy megszerezni törekszik, ha a sértett életének 21. évét még be nem töltötte; a bűnvádi eljárás csak magánindítványra indítható meg, a magánindítvány nem vonható vissza. Kerítés vétségét követi el továbbá, aki tisztességes személyt rábír, hogy az előbb említett célra bordélyházba vagy hasonló üzletbe lépjen. A törvény számos büntetté minősítő körülményt ismer, mely a büntetést jelentősen — adott esetben 10 évig terjedhető fegyházig — felemeli, így: a csalárdsággal, fenyegetéssel vagy erőszakkal elkövetés, a bordélyházban való erőszakos visszatartás, a nő külföldre szállításának célzata, a cselekménynek

hozzátartozóval, alárendelttel vagy felügyelet, nevelés, tanítás végett rábízott nővel szemben történt elkövetése, végül az üzletszerű kerítés megállapítása esetében.

A fejezet utolsó deliktumfaja a szemérem elleni vétség. Ennek egyik esete a szeméremsértő iratok stb. fogalmazása. Másik esetének meghatározása: Aki szemérmet sértő cselekmény nyilvános elkövetése által közbotrányt okoz, 3 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő. Ily cselekmények elkövetői közt nem kis számmal akadnak abnormis, gyengeelméjű egyének, impotens vagy nemi perverzitásban szenvedők, különösen exhibicionisták, akiknek megvizsgálása szükségessé teheti az orvosszakértő igénybevételét.

Itt említhetők még a közszemérem elleni kihágások, melyek közül gyakorlatilag legjelentősebbek a prostitúcióra vonatkozó szabályok megszegésének különböző esetei.

108. A közegészségügyi szempontból és az orvosi hivatás gyakorlása során felmerülő deliktumok. Az orvosi titoktartás, hamis orvosi bizonyítványok kiállítása, hamis tanuzás, hamis eskü. Kuruzslás.

A közegészségügyi és orvosi szempontból figyelembe jövő egyéb deliktumok részletesebb taglalását mellőzzük, csupán fogalommeghatározásukra, illetőleg felsorolásukra szorítkozhatunk.

A közegészségügy elleni bűncselekményekről szól a Btk. XXI. fejezete (314—316. §). Aki a közfogyasztás tárgyait képező s elárusításra vagy szétoztásra rendelt élelmicikkek közé az egészségre ártalmas anyagot kever vagy kevertet, úgyszintén az, aki az ekként meghamisított vagy életveszélyes élelmicikkeket elárusítás vagy szétoztás céljából boltjában vagy más áruhelyen vagy raktárában tartja: közegészség elleni vétséget követ el és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő. Aki használatban levő kutat, vízvezetéket, víztartót megmérgez, úgyszintén aki életveszélyes vagy az egészségre ártalmas anyaggal kevert valamely élelmicikket — ennek veszélyes vagy ártalmas tulajdonságát elhallgatva — elárusít, áruba bocsát vagy szétozt: 5—10 évig terjedhető fegyházzal, ha pedig valakinek súlyos testi sértése vagy halála következett be — amennyiben gyilkosság nem forog fenn — 10—15 évig terjedhető fegyházzal büntetendő. Aki ragá-

lyos betegség idején a továbbterjedésnek megakadályozása végett elrendelt zár- vagy egyéb felügyeleti szabályokat megszegi: 6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő; ha pedig ennek következtében valaki a ragályos betegséget megkapta: a büntetés 3 évig terjedhető fogház.

A közegészség elleni kihágásokról a Kbt. IX. fejezete (92—125. §.) szól, ezek közül kiemeljük a következőket: Pénzbüntetéssel büntetendő: 1. aki szabályszerű jogosítvány nélkül, fizetésért vagy jutalomért orvosi, sebészi, fogorvosi, vagy pedig — olyan helyen, ahol szülész vagy szülésznő van és ezek akadályozva nincsenek — szülési teendőt végez; 2. aki szabályszerű jogosítvány nélkül gyógyszert betegek számára árusít vagy elad, vagy bizonyos gyógyszert, hatósági tilalom ellenére, habár ingyen osztogat vagy ad. Visszaesés esetében 1 hónapig terjedhető elzárás állapítandó meg. Azon gyakorlóorvos és sebész (a Kbt. életbelépésekor még oly egyének is folytathattak bizonyos, sebészettel összefüggő orvosi ténykedést, akik orvosi oklevéllel nem rendelkeztek), aki veszély esetében az első orvosi segélynyújtást alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja, továbbá azon gyakorlóorvos vagy sebész, aki járvány idején rendes működési területén a hatósági kirendelést el nem fogadja, vagy a járvány folytán megbetegültek részéről kért első orvosi segélyt s — amennyiben lakhelyén más orvos a gyakorlatot nem űzi — a további gyógykezelést alapos ok nélkül megtagadja: pénzbüntetéssel büntetendő. Ugyanezen büntetés éri azon szülészt vagy szülésznőt, aki sürgős esetekben, a hivatásával járó és igénybe vett szolgálatot, valamint azt a gyógyszerészt, aki az orvosilag rendelt gyógyszer kiszolgáltatását alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja. Az állam, a törvényhatóság vagy a község által alkalmazott orvos, sebész, szülész vagy szülésznő, aki ezen hivatalos alkalmaztatásával egybekötött orvosi, sebészi, vagy szülési szolgálatot alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja: pénzbüntetéssel büntetendő. Az állam, a törvényhatóság, vagy község által alkalmazott azon orvos vagy sebész, aki a járványos betegség idején, habár lemondás folytán, de lemondásának szabályos elfogadtatása előtt, hivatalát elhagyja, vagy orvosi, illetve sebészi alkalmaztatásával egybekötött szolgálat teljesítését alapos ok nélkül megtagadja

vagy elhalasztja: két hónapig terjedhető elzárással büntetendő. Ugyanezen büntetés éri azokat, akik állami, törvényhatósági vagy községi kórházakban mint gyógyszerészek, felügyelők, ellenőrök, vagy mint betegápolók határozott időtartamra alkalmazva lévén, járvány idején hivatalukat vagy szolgálatukat azon idő lejárta előtt elhagyják. Ugyanezen büntetéssel büntetendő azon gyógyszerész is, aki járvány idején gyógyszerértárát elhagyja, vagy az orvosilag rendelt gyógyszer kiszolgáltatását alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja.

Ebben a körben említhető néhány újabb törvény, így a tejtermékek állami ellenőrzőjeggel való ellátásáról szóló 1925:X. törvénycikk; a gyógyfürdőkről, az éghajlati gyógyintézetekről, a gyógy- és üdülőhelyekről és az ásvány- és gyógyvízforrásokról szóló 1929:XVI. törvénycikk; valamint a Genfben 1925 február hó 19-én kötött nemzetközi ópium-egyezményt becikkelyező 1930:XXXVII. törvénycikk, mely szerint vétséget követ el és hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő: 1. aki hatósági engedély nélkül gyárt, behoz, elad, terjeszt vagy kivisz olyan kábítószer, mely a m. kir. népjóléti és munkaügyi miniszter rendelete szerint (jelenleg belügymin.) kóros méregélvezésre alkalmas; 2. aki ily kábítószer engedély nélkül készletben tart; 3. nem jogosult személy részére elad, terjeszt vagy kivisz, ha egyébként hatósági engedélye van is; 4. aki kábítószer más helyen vagy más helyiségben gyárt, mint ahová engedélye szól. Visszaesés esetében a cselekmény 2 évig terjedhető börtönnel büntetendő bűntett.

Orvosi szakvéleményezés szüksége merülhet fel a személyes szabadság magánszemélyek általi megsértésének esetében; a Btk. XXII. fejezete (317—326. §) a következő nemeit ismeri: gyermekrablás, leányszöktetés, nőrablás, valamint a személyes szabadságtól való megfosztás eseteit.

Az orvosi hivatás gyakorlata során a következő deliktumokra vonatkozó büntetőjogi szabályok ismerete szükséges: a Btk. XXIV. fejezete (328—29. §) a titok tiltott felfedezéséről így rendelkezik: azon közhivatalnok, ügyvéd, sebész, orvos, gyógyszerész, szülésznő, aki valamely család vagy személy jó hírnevét veszélyeztető és hivatalánál, állásánál vagy foglalkozásánál fogva megtudott, vagy reábizott titkot

alapos ok nélkül másnak felfedez, vétséget követ el és a sér-
tett fél indítványára 3 hónapig terjedhető fogházzal bünte-
tendő. Nem tartozik ide azon eset, ha a megjelölt személyek
a tudomásukra jutott vagy reájuk bízott titokról a hatóságot
kötelességükhöz képest értesítik vagy ez által megkérdezett-
vén, vagy mint tanuk kihallgattatván, azt a hatóság előtt
felfedezik. A Btk. ezen rendelkezéseivel, helyesen, nem az
abszolút orvosi titoktartás szigorú követelményét kívánja
szankcionálni, mert csak oly természetű titok felfedezését
bünteti, amely valamely család vagy személy jóhírnevét ve-
szélyezteteti és ezt is csak akkor, ha alapos ok nélkül történt,
ennek megítélését pedig a bíróra bízza. Az újabb fejlődés
mindenesetre fokozottabban kívánja figyelembe venni a tár-
sadalom érdekeit, melyek adott esetben erősebbnek bizonyul-
hatnak a titok fel nem fedezéséhez fűződő magánérdeknél.

A Btk. XXXIII. fejezete (408—411. §) az orvosi bizo-
nyítványok hamis kiállítását pönalizálja. Azon orvos, aki
valamely egyén egészségi állapotáról hamis bizonyítványt
avégett ad ki, hogy az valamely hatóságnál vagy biztosító
társaságnál használtassék, vétséget követ el és egy évig ter-
jedhető fogházzal büntetendő. Ugyanígy büntetendő, aki
anélkül, hogy orvos volna, ezen minőséget színelve, vagy
más orvos nevében, vagy költött név alatt valakinek egész-
ségi állapotáról bizonyítványt ad ki, vagy egy valódi orvosi
bizonyítványt meghamisít avégett, hogy az valamely ható-
ságnál vagy biztosító társulatnál használtassék. Aki avégett,
hogy valamely hatóságot, vagy biztosítás esetében a bizto-
sító társaságot, egészségi állapotára vonatkozólag tévedésbe
ejtsen, tudva hamis orvosi bizonyítványt használ: 1 évig
terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő.

Végül még megemlíthető a Btk. XII. fejezeté-
ben (213—226. §) foglalt hamis tanuzás és hamis eskü
büntette. Aki bűnvádi ügyben a bíróság előtt az ügynek
valamely lényeges körülményére nézve hamis vallomást tesz
és azt esküvel megerősíti, a hamis tanuzás büntettét követi
el. A büntetés 5 évig terjedhető fegyház, ha pedig annak
folytán a vádlott halálra ítéltetett: a hamisan tanuskodó
büntetése 10—15 évi fegyház. Az esküvel meg nem erősített
tanuvallomás, habár hamis tartalmú, nem valósítja meg e
deliktumot. Büntetés alá esik a polgári ügyben tett esküvel

megegerősített hamis vallomás is. A hamis tanúval egyenlően büntetettik azon szakértő, aki akár büntető, akár polgári ügyben a tényállás valamely lényeges körülményére nézve valótlanúságot, vagy hamis véleményt terjeszt a bíróság vagy más hatóság elé. Az esküvel való megerősítéssel egyenlő hatállyal bír a nyilatkozatnak szakértő általi megerősítése, hivatkozással szakértői esküjére, úgyszintén a vallomásnak, illetve nyilatkozatnak a megjelölt személyek által való megerősítése, hivatkozással a fennforgó ügyben ugyanazon minőségükben már előbb letett esküjükre. Eme büntettek miatt a főbüntetéssel a hivatalvesztés is törvényi rendelkezésnél fogva egybekötendő. A gondatlanságból elkövetett hamis tanuzás, vagy szakértői nyilatkozat 1 évig terjedhető fogházzal büntetendő vétség.

Aki orvosi gyakorlatra jogosultság nélkül orvosi gyakorlat körébe tartozó cselekményt ellenszolgáltatásért, vagy ellenszolgáltatás nélkül, de rendszeresen végez, kuruzslás vétségét követi el és hat hónapig terjedhető fogházzal, valamint hivatalvesztéssel büntetendő.

Ha a elítéltnak egészségügyi foglalkozása van, attól az ítéletben határozott időtartamra vagy véglegesen el lehet tiltani. A cselekmény elkövetésére használt eszközöket, berendezéseket és szereket el kell kobozni.

A kísérlet büntetendő (1936:I. tc. 52. §.).

Aki mást orvosi gyakorlatra jogosultsága tekintetében tévedésbe ejt és orvosi gyakorlatra jogosultság nélkül orvosi tevékenységet végez, vétséget követ el és egy évig terjedhető fogházzal, valamint hivatalvesztéssel büntetendő.

Ha az elítélt egészségügyi foglalkozást folytat, ettől az ítéletben határozott időtartamra vagy véglegesen el lehet tiltani.

A kísérlet büntetendő (1936:I. tc. 51. §.).

109. A magyar büntető eljárásjog forrásai. A magyar büntető bíróságok szervezete, hatásköre és illetékessége.

A büntető eljárásjog azoknak a szabályoknak összessége, melyek egyfelől a büntetőjog gyakorlására hivatott hatóságoknak szervezetét és ezeknek, valamint az eljárás során

közreműködő magánszemélyeknek jogállását, másfelől a büntetőjog érvényesítésének módját határozzák meg. A büntető eljárásjog közjogi természetű és több tekintetben különbözik a polgári perjogtól. Míg a polgári perjog a magánjog mellett csak kiegészítő eszköz, a büntető eljárásjog a büntetőjog érvényesülésének egyetlen eszköze; előbbi tárgya: *causa civilis*, utóbbié: *causa criminalis*; a polgári perben az igazság csak a felek vontá határig érvényesül (ú. n. alaki igazság), a büntető eljárás célja viszont a teljes igazság megvalósítása a társadalmi védelem szolgálatában (ú. n. anyagi igazság). Innen van, hogy a büntető eljárás során a felek rendelkezési joga, a polgári perjoggal szemben, jóval szűkebb. Míg a polgári eljárásban esetleg állami szervek nélkül (pl. a választott bíróság) is történhetik döntés az ügyben, a bűnvádi eljárás állami szervek nélkül nem folytatható le. A büntető per — mely a vádemeléstől az ítélethezóságig tart — jogi természetét tekintve, az állam és a terhelt közt létező és fokozatosan fejlődő közjogi viszony, mely az állam részéről a jogrend fenntartását és a társadalom védelmét, a terhelt oldaláról pedig egyéni jogainak oltalmazását szolgálja.

A magyar büntető eljárásjog anyagát a Bűnvádi Perrendtartás- (Bp.)-ről szóló 1896:XXXIII. törvénycikk tartalmazza. E kódex 1900 január 1-én lépett életbe, életbeléptetéséről az 1897:XXXIV. törvénycikk rendelkezett. Említésre méltó egyéb törvények: az 1897:XXXIII. törvénycikk az esküdtbíróságról, az 1907:XVIII. törvénycikk a Bp. módosítása és kiegészítése tárgyában, az 1913:VII. törvénycikk a fiatalok bíróságáról, az 1914:XIII. törvénycikk az esküdtbíróság eljárásáról, az 1921:XXIX. törvénycikk a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről, végül a két legújabb nagyjelentőségű reformtörvény: az 1928:X. törvénycikk (a II. büntetőnovella) és a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930:XXXIV. törvénycikk.

A kútfők közé számít több — törvény alapján kibocsátott — miniszteri rendelet, mely az eljárás részleteit szabályozza és a büntetésvégrehajtás tekintetében tartalmaz közelebbi előírásokat. Bár ez utóbbi nem tekinthető eljárásjogi forrásnak, mégis gyakorlatilag jelentőséggel bír, mint a bírósági ügyvitelre vonatkozó terjedelmes útmutatás többféle

neme. Végül itt említendő a bírói gyakorlat, mely a Kúria jogegységi tanácsa, valamint teljes ülése által hozott döntvényekben nyilatkozik meg.

A bírói joghatóság gyakorlását alkotmányunk és törvényeink garanciákkal látják el, melyek főbbjei: a bíráskodás az állam kizárólagos joga; a törvényhozói és végrehajtói hatalomtól elkülönített; szervezete törvényen alapuljon; a bírói függetlenség (úgy a kormányhatalom, mint a jogkereső közönség irányában). Ezt szolgálja az az alapelv is, hogy a bíró kizárólag az érvényben levő törvényes jogszabályok alapján köteles ítélni, továbbá az elmozdíthatatlanság és áthelyezhetetlenség elve. Végül pedig uralkodó követelmény, hogy senki illetékes bíróságától elvonható ne legyen. A bírói hatalom gyakorlásának feltétlen törvényességét, tisztaságát, elfogulatlanságát biztosítják azon szabályok, melyek a hivatásos bíróvá kinevezés előfeltételeire, valamint a konkrét ügyből való kizárásra, illetve mellőzésre vonatkoznak.

Megkülönböztetünk rendes és különös bíróságokat (pl. a honvédbíróság). Büntető bírói joghatóságot gyakorolnak, mint elsőfokú bíróságok: a kir. járásbíróságok, a fiataalkorúak bírósága és az uzsorabíróság (az esküdtbíróság működése a világháború óta felfüggesztett); vegyesfokú, majd első-, majd felsőbbfokú bíróság: a kir. törvényszék és a kir. ítélőtábla; kizárólag felsőfokú a kir. Kúria. A járásbíróság, mint egyesbíróság jár el a hatáskörébe utalt vétségek és kihágások ügyeiben, a törvényszék — mint elsőfokú bíróság — majd mint egyes bíróság, majd bizonyos deliktumok eseteiben, mint társasbíróság hármas tanácsban jár el, másodfokon pedig mindig hármas tanácsban (az esküdtbíróság háromtagú bírói tanácsból és 12 esküdtből állott). Az ítélőtábla — jelenleg Budapesten, Debrecenben, Győrött, Pécsen és Szegeden — mindig hármas tanácsban határoz. A Kúria székhelye Budapesten van, joghatósága az ország egész területére terjed, büntetőügyekben mindig ötös tanácsban határoz.

A hatáskör büntető eljárásjogi szempontból az a speciális büntető joghatóság, mely a bíróságokat — valamint bizonyos közigazgatási szerveket — jogként megilleti és kötelességgé terhel. Négyféle értelemben vehető: 1. a tárgyi hatáskör: bizonyos fajtájú bíróságnak az a joga, melynél

fogva meghatározott nemű bűncselekmények tárgyában más bíróságok kizárásával első fokon eljárni jogosult (pl. a gyilkosság büntette tárgyában a törvényszék tanácsa jár el); 2. működési hatáskör; az ugyanazon bűnügyben lefolytatandó eljárás egymásra következő sorozatos mozzanataiból, különböző szerveket megillető, bizonyos funkcionális részre kiterjedő hatalmi kör (pl. a marasztaló ítéletet az ítéldbíróság és nem a vád tanács hozza); 3. területi hatáskör vagy másként illetékesség: az a hatalmi kör, mely egyenlő tárgyi és működési hatáskörű bíróságok közül — az állam területének valamely földrajzilag elhatárolt részén — a konkrét ügyben az egyiket megilleti (pl. a kérdéses bűnügyben a budapesti büntetőtörvényszék illetékes eljárni); végül 4. időbeli hatáskör: a bíróságnak vagy más hatóságnak, mely egyébként minden irányban hatáskörrel bír, bizonyos időpontra vagy határidőre korlátozott hatalmi köre.

A tárgyi hatáskör szabályozása a Bp. életbeléptetési törvényében és más törvényekben található. Irányadó körülmények: a bűncselekmény súlya, minősége, a terhelt kora és az elkövetés helye.

A járásbíróság hatáskörébe tartoznak: a közigazgatási hatóságokhoz nem utasított, illetve kifejezetten a járásbíróshoz utasított kihágások; az egy évet meg nem haladó fogházzal büntetendő s kifejezetten a járásbíróshoz utalt vétségek (büntett sohasem). A törvényszék hatáskörébe tartoznak: az összes büntettek; az egy évet meghaladó fogházbüntetéssel büntetendő és a járásbíróság hatáskörébe nem utalt vétségek; az alanyi és tárgyi összefüggés, valamint a fő tárgyaláson történt elkövetés címén egyéb vétségek és kihágások is. Bizonyos, gyakrabban előforduló deliktumok tárgyában, melyeket az egyszerűsítési törvények pontosan felsorolnak, a törvényszék egyes bíróságként jár el.

Az illetékesség megállapítása oly tényektől függ, melyek a bíróság részére a konkrét ügyben a joghatóságot biztosítják, ez ú. n. illetékességi okoknál célszerűségi szempontok és kriminálpolitikai indokok irányadók. Az illetékességre vonatkozóan a főbb szabályok a következők: Belföldön elkövetett bűncselekmény tárgyában illetékes: 1. az elkövetési hely bírósága, 2. megelőzés címén a terhelt lakóhelye szerinti bíróság (megelőzést állapít meg bármely bírói cselekmény). Kül-

földön elkövetett cselekmény tárgyában illetékes: 1. a lakóhely bírósága, 2. ennek hiányában a kézrekerülés helyének bírósága. Tárgyi összefüggés címén: A tettes bírósága illetékes a részesre, orgazdára, bűnpártolóra stb. Alanyi összefüggés címén: az ugyanazon tettes ellen különböző ügyek miatt folytatott eljárások rendszerint egyesítendők és a további eljárásra az a bíróság hivatott, amelynek hatáskörét a bűncselekmények egyike sem haladja meg; ha több ilyen volna, úgy a legsúlyosabb deliktumra illetékes bíróság. A forum connexitás hatáskörébe nem vonható több meghatározott büntető ügy, egyáltalán az egyesítés, a célszerűségi szempontokhoz igazodóan fakultatív. Mellőzve bizonyos speciális bűncselekménytípusokra vonatkozó rendelkezések ismertetését, a rendkívüli illetékességet kell megemlíteni; ha ugyanis az illetékes bíróság kizárás, részrehajlás vagy a közbéke megzavarásának esetleges lehetősége miatt nem járhat el, a Kúria által kiküldött bíróság jár el. Végül említendő, hogy a hatásköri és illetékességi összeütközések elhárítása megfelelő eljárással biztosítva van, döntésre általában a felsőbbfokú bíróság hivatott.

110. A vád képvisellete. A kir. ügyészség. A közvád és magánvád. A sértett és a terhelt. A védelem ellátása.

A vád képviselétére külön hatóság, ú. n. közvádló hatóság szerveztetett, mely — bizonyos kivételektől eltekintve — a vád képviselétére kizárólag jogosult: a kir. ügyészség (1871:XXXIII. törvénycikk). A kir. ügyészség az igazságügyminiszter alá rendelt, egységes testületet alkotó és a főügyész felügyelete alá tartozó hatóság, melynek tagjai a bíróságtól függetlenül látják el a közvád képviselétét. A járásbíróság előtt a vádat ügyészségi megbízott képviseli, akit az igazságügyminiszter állandó megbízás jellegével a jogvégzett egyének közül kirendel. A törvényszék mellett a kir. ügyészség tagjai, az ítéletábla mellett pedig a kir. főügyészség tagjai képviselik a közvádat; a kir. tábla területén működő összes ügyészségi tagok a főügyésznek vannak alárendelve, akinek utasítási és közvetlen vádképviselési joga van. A Kúria mellett a vádat a koronaügyészség látja el;

a koronaügyész nem bír utasítási joggal a koronaügyszség tagjainak körén túl, nagyfontosságú feladata azonban a jogegység érvényesülésének őrzése (perorvoslattel élhet a Kúriához a jogegység érdekében).

A kir. ügyész joga és kötelessége a vádképviselet (az ú. n. főmagánvadás esetekben csak másodlagosan, ha a magánvádlótól a vádat közérdekből átveszi). Joga van a vád képviseletét megtagadni, ha a feljelentett cselekmény nem büntethető, vagy az eljárás sikeréhez szükséges bizonyíték nem szerezhető meg; ezzel perjogilag egyenlő jelentőségű a vád elejtése, illetőleg az eljárás megszüntetésének indítványozása, mely legkésőbb a tárgyalás befejeztéig, az ítélethozás céljából tartott zárt ülés kezdetéig hatályos, későbbi vádelejtés a bíróságot határozathozatalában már nem korlátozza. A vádváltoztatás joga nincsen perszakhoz kötve, helye van a felsőfokú bíróság előtt is, de csak alapos okból történhetik meg és olyképen, hogy a terhelt érdekeit megfelelő módon megóvhassa.

Az ügyész közhatósági minőségéből folyó jogai és kötelessége: nyomozó hatáskör, a hivatalból üldözendő deliktumok tárgyában kötelességszerűen; közhatósági hatáskör az eljárás folyamán (iratmegtekintési jog, érintkezés a letartóztatottal a vizsgálóbíróság engedélye nélkül is stb.); hatáskör a büntetésvégrehajtás folyamán, ellenőrzés és felügyelet. Az ügyész és a rendőrség viszonyát illetően általános szabály, hogy az ügyész — a főmagánvadás esetek kivételével — a nyomozást elrendelheti és azt teljesítteti. E célból felhasználhatja megkereséssel és utasítással — a rendőri hatóságokat és közegeket, valamint a csendőrséget is.

A közvád mellett a magánvád két alakja ismeretes: a főmagánvád és a pótmagánvád. Főmagánvádló az a sértett, aki néhány meghatározott esetben (pl. könnyű testi sértés, magánlaksértés vétsége, idegen ingó és ingatlan vagyron rongálása, rágalmazás és becsületsértés) a kir. ügyészségnek a vád képviseletére való felhívása nélkül önállóan vádat emelhet és a vád képvisellete körül általában az ügyészség jogait gyakorolja. A főmagánvadás esetek egyben mind indítvány deliktumok. Ha az ügyészség a vád képviseletét közérdekből átveszi, a magánvádlót csak kisegítő hatáskör illeti meg.

A pótmagánvádló az a sértett, aki oly esetben, midőn a vádemelés joga elsősorban az ügyészséget illeti, de az a vád képviselőjét megtagadja vagy elejti: a vád képviselőjét átveszi, midőn is a vádképviselő körül a pótmagánvádlóként fellépő sértettet általában a kir. ügyészség jogai illetik meg. Pótmagánvádnak nincs helye oly cselekmények esetében, mikor a köz, az állam vagy a társadalom a sértett, továbbá a főmagánvádas deliktumok és a felhatalmazásra és kívánatra üldözendő bűncselekmények esetében. A magánvádló jogkörét a Bp. részletesen szabályozza.

Sértett az, akinek bármily jogát sértette vagy veszélyeztette az elkövetett vagy megkísérelt bűncselekmény. Sértett alatt ennek törvényes képviselője és ha nincs külön felemlítve, a magánindítványra jogosult is értendő. Joga van, ha nem vehet is részt a vád képviselőjében, indítványt tenni a bizonyítás felvétele vagy a bizonyító eljárásnak valamely tüzetesen meghatározott irányban való kiegészítése iránt, e célból az ügy iratait jogosult megtekinteni. Magánfél az a sértett, aki magánjogi igény érvényesítése végett a bűnvádi eljáráshoz csatlakozott.

A törvény értelmében felek alatt értendők: a köz- vagy magánvádló képviselői, valamint az is, aki ellen a bűnvádi eljárás folyik. Terheltnek nevezzük általában azt, aki ellen bűnvádi eljárás folyik, gyanúsítottnak azt a terheltet nevezzük, aki ellen a vizsgálat elrendelése még indítványozva, vagy a vádirat benyújtva nincs; végül vádlott az a terhelt, aki ellen vádhatározatot hoztak, vagy enélkül a fő tárgyalást elrendelték. A terhelt a nyomozás vagy vizsgálat során még nem ügyfél, de nem is pusztán vizsgálati tárgy, az ügy iratait jogosult bizonyos korlátok közt megtekinteni, vizsgálatot kérni, védőt igénybe venni stb.; a közbenső eljárásban már bizonyos ügyféljogokat gyakorolhat, pl. kifogásokat adhat be a vádirat ellen, végül a fő tárgyalási szakban már teljes ügyfél-jogokat gyakorolhat. Az ú. n. ügyfélegyenlőség elve tökéletesen nem valósul meg, a közvádló jogköre több vonatkozásban tágabb a terhelténél.

A terhelt érdekeinek — a társadalmi közérdekkel összhangzó — oltalmazására szolgál a büntető eljárásban a védelem intézménye. Matriális értelemben védelem: a hatóságok azon kötelessége, hogy nemcsak a terhelt és súlyosító, hanem

a mentő- és enyhítő-körülményeket is felderíteni tartoznak; formális védelem pedig: a szakképzett védő közreműködése, mely a terhelttől nyert megbízáson, vagy kirendelésen alapul. Védő lehet az ügyvédi kamarai lajstromba bejegyzett ügyvéd és egyetemi vagy jogakadémiai jogtanár; a járásbíróági eljárásban ezenkívül ügyvédjelölt és a terhelt férfi-hozzátartozója is. Kirendelt védő és a kir. ítélőtáblán közvédő csak ügyvéd lehet. Védő közreműködésével élhet a terhelt minden bűnügyben, az eljárás minden szakában. A védelem csupán a következő esetekben kötelező: a főtárgyalásra védő rendelendő, ha a vádat oly büntett miatt emelik, melyre a törvény 5 évig terjedhető szabadságvesztésnél súlyosabb büntetést állapít meg; ha a vádlott siketnéma, vagy írni nem tudó néma, vagy életének 18. évét még túl nem haladta; végül ha a vádlott, annak törvényes képviselője, házastársa, vagy fel- vagy lemenő ágbeli rokona kívánják. A rögtönítélő eljárásban mindig védőt kell kirendelni, míg a járásbíróági eljárásban ennek nincs helye. Célszerűségi okból egyébként a bíróság védőt rendelhet a főtárgyalás előtt is az eljárás bármely szakában.

A védő feladata a terhelt érdekeinek képviselete az anyagi igazság követelményei által vont keretek közt. A terheltnek előtte tett beismerő nyilatkozatát a bíróság előtt nem tartozik felfedezni, egyébként a terhelt utasításai és magatartása a védőt nem kötelezik. A védő önálló perbeli ügyszemély, akinek különleges jogai vannak: védence érdekében az eljárás bármely szakában eljárhat, letartóztatott védencével rendszerint hatósági személy ellenőrzése nélkül érintkezhetik (korlátozások csupán a vádirat benyújtása előtt állíthatók fel), az ügyiratokat megtekintheti. A terhelttel szemben titoktartásra van kötelezve és munkájáért igényt tarthat díjazásra.

111. A bűnvádi eljárás főbb mozzanatai. A törvényszéki orvos szerepe.

A büntető eljárás összes szabályainak részletes ismeretése nem célunk, csupán alapelveire, szerkezetére és főbb mozzanataira kívánunk rámutatni.

A büntető eljárás rendszere a jogfejlődés folyamán kétféle alakban valósult meg, mint nyomozó-, vagy mint vádrendszer. Előbbiben az eljárás hivatalból, vád nélkül indítatik, külön vádló és védő nincs, a bíróságban egyesülnek e szerepek is; az eljárás és ítékezés főként a vizsgálati iratok alapján, a nyilvánosság kizárásával történik, legfőbb bizonyító eszköz a beismerés.

A vádrendszerben viszont a vád és az ítékezés el vannak választva; a bíróság eljárást csak vád alapján indíthat, védelejtés esetén pedig az eljárás megszüntetendő. A bizonyítást a felek végzik, a vádlott is ügyfél, jogában áll védőt választani; az eljárás vezéreszméi a szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség és szabadbizonyítás. A modern perjogok — köztük a magyar — bizonyos vegyes rendszeren épülnek, mely elfogadja a vádelvet, emellett azonban az anyagi igazság kiderítése érdekében a nyomozó elv számára is némi utat enged.

A Bp. 1. §-a értelmében bűnvádi ügyben bírói eljárás csak a törvény értelmében, vád alapján és csak az ellen indítható, akit bűncselekmény nyomatékos gyanúja terhel. Bűncselekmény miatt nem alkalmazható más büntetés, mint amelyet bírói hatalommal törvényesen felruházott hatóság törvényesen eljárva kimondott.

Eljárásjogunkban továbbá a következő vezérelvek érvényesülnek: 1. az officialitás elve: a büntető hatalom gyakorlása közérdek, kizárólag az államot illeti, ennek gyakorlása és érvényesülése a sértett kívánságától nem tehető függővé; ez elv biztosítására kimondja a törvény, hogy a kir. ügyészség hivatalból köteles minden tudomására jutott bűncselekmény tárgyában nyomoztatni (kivételek az officialitás elve alól a magánindítvány, felhatalmazás és kívánat); 2. a legalitás elvénél fogva a közvádló kötelessége minden hivatalból üldözendő bűncselekmény esetében vádat emelni. Kivételek: az ügyészség megtagadhatja a vád képviselését, ha a bizonyítékok nem szerezhetők meg; külföldön külföldi által

elkövetett cselekmény tárgyában eljárás akkor indítható, ha az igazságügyminiszter elrendeli, végül legújabbán — az 1930:XXXIV. törvénycikk 105. §-a értelmében — tágabb tere nyílik az oportunitási elv érvényesülésének; amennyiben, ha ugyanazt az egyént több bűncselekmény terheli, az ügyészség mellőzheti a vádemelést olyan bűncselekmények miatt, amelyek figyelmen kívül hagyása a megtorlás súlyát lényegesebben nem befolyásolhatja; 3. az immutabilitás elve kizárja a felek rendelkezése érvényesülését, a terhelt beismérése tehát nem dönti el az ítélethozatalt (kivétel ez elv alól a magánvádló rendelkezési joga, a magánindítvány visszavonhatósága, a felek szabad rendelkezése a perorvoslatok tárgyában); 4. az anyagi igazság elve a büntetői igazságszolgáltatás legfőbb feladatára utal, biztosítékai: a bíró aktív szerepe az adatgyűjtésnél, a felek szabad adatszolgáltatása, a bizonyítékok szabad bírói mérlegelése, továbbá a perorvoslatok lehetősége; 5. az egyéni jogok biztonságának elve; ezt szolgálja a bírói függetlenség, az ügyfélegyenlőség, a favor defensionis, az ártatlanság védelme, a védekezés szabadsága.

Az eljárás lefolytatását illetőleg pedig a következő elvek érvényesülnek: 1. a nyilvánosság (a főtárgyaláson kizárható azonban, ha a nyilvánosság a közrendet, vagy közérkölsiséget veszélyeztetné, valamint a fiatakorúak bírósága előtt); 2. a szóbeliség, azaz a bíróság és a felek élőszó útján érintkeznek s az ítélezésnél csak a szóbelileg feltárt anyag jó figyelembe (bizonyos indítványok, intézkedések azonban írásbeliséget igényelnek, továbbá kivételesen okiratok felolvasását is megengedi a törvény); 3. a közvetlenség követelménye arra utal, hogy a bíróság minden közvetítés nélkül észleli a bizonyítás anyagát s ítéletét csak e saját észlelése körébe esett bizonyítékokra alapíthatja.

Ami az egyes eljárási cselekményeket illeti, legfontosabb a bizonyítás, értve ezen oly tevékenységet, amely bizonyos ténykörülmények valódisága, vagy valótlansága iránt, a bíróban megfelelő meggyőződést ébreszt. A bizonyítás nemcsak a felek joga, hanem egyben a bíróságnak is kötelessége. Érvényesül az „accusatori incumbit probatio“, azaz ha a vádló bizonyítani, illetve legalább bizonyos tényeket valószínűsíteni nem képes, eljárás nem folytatható, marasztaló

ítélet nem hozható. A terheltre bizonyítási teher csak saját érdekében nehezedik annyiban, hogyha nem hozza fel mentő és enyhítő bizonyítékait, ezek esetleg figyelmen kívül maradnak. A bizonyítás tárgya általában minden oly ténykörülmeny, melynek megállapítása valamely intézkedés vagy határozat előfeltétele; nem tárgya: a jogszabályok — ezeket maga a bíróság veszi figyelembe, — köztudomású tények és a tényálladék általános elemei. Jogunk a szabad bizonyítási rendszeren épülő vegyes rendszert követi. Főbb elvei: a bizonyítás eredménye felett a bíróság a bizonyítékoknak egyenként és összefüggésükben való gondos mérlegelése alapján határoz; az ítélet indokolásában kifejtendő vagy az, hogy a bíróság mely tényeket és mi okból tart bizonyítottnak; vagy az, hogy mivel bizonyítva nincsen, hogy azokat a vádlott követte el, felmentő ítéletet kell hozni.

A bizonyító eszközök a következők: a bírói szemle (a bíróságnak az a cselekménye, melynél fogva valamely szemletárgyat az eljárás során a törvényben meghatározott alakszerűségek mellett érzéki észlelete körébe von abból a célból, hogy lényeges ténykörülmények tárgyában közvetlen meggyőződést szerezzen), a szakértők, továbbá a tanuk. Tanu az a harmadik személy, aki valamely ténykörülmenyre vonatkozó közvetlen észlelésén, érzéki benyomásán alapuló tudomását a bírósággal, vagy a nyomozó hatósággal közli. A tanuzás, azaz a bíróság előtti megjelenés, a vallomástétel és annak esküvel, vagy ünnepélyes fogadalommal megerősítése mindenkit terhelő kötelezettség, mely megfelelő szankciókkal (elővezettetés, költségmegtérítés, rendbüntetés, esetleg letartóztatás) van biztosítva. A megjelenés, illetve vallomástétel alól vannak bizonyos kivételek, melyeket a törvény pontosan felsorol. A lelkész a gyónási titokra nézve, a védő a védencétől megtudottakra nézve tanuként ki nem hallgatható, a terhelt hozzátartozói, valamint azok, akik bizalmi viszonyból fogva titoktartásra kötelezettek (orvos, gyógyszerész, szülésznő és segédjük) a tanuzás kötelezettsége alól mentesek, azonban őket megbízójuk a titoktartás kötelessége alól fel is mentheti.

A bizonyítás eszközei közé tartozik a terhelt kihallgatása és nyilatkozata is, melyre idézőlevéllel, ha pedig erre meg nem jelenik — vagy ha előzetes letartóztatásának valamely

törvényes oka fennforog — elővezetéssel hivatik fel. Az okirati bizonyítás az okirat felolvasása útján történik. A törvény értelmében a bűncselekményre vonatkozó okirat felolvasandó, hatósági értesítések pedig felolvashatók; szakértői vélemény csak akkor olvasható fel, ha a testi sértés miatt folyó eljárásban azt hatósági orvos adta; egyéb ügyben pedig, ha az igazságügyi orvosi tanács vagy az országos bírósági vegyész adta; végül ha a szakértő nem volt megidézhető; ugyanez esetben a tanuvallomás felolvasható.

A bűnvádi eljárás során különböző kényszercselekmények alkalmazhatók, melyek a bizonyítás szempontjából nélkülözhetetlen személyek és dolgok biztosítását célozzák. A terhelt személye ellen alkalmazhatók: az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság; elrendelésük előfeltételeit és tartamukat szigorú szabályok írják körül. Egyéb kényszercselekmények: a lefoglalás (tárgyai a bizonyításra felhasználható és az elkobzandó tárgyak); a házkutatás; végül a személymotoszás, melynek helye van, midőn valakit büntett, vagy fogházzal büntethető vétség nyomatékos gyanúja terhel, ha a kérdéses személy szokásos bűnöző, vagy ha valószínű, hogy bizonyítékul szolgáló tárgyat rejt magánál. E kényszercselekményeket csak bíróság (vizsgálóbíró) rendelheti el, kivételkép rendőri hatóság is, ha a késedelem veszéllyel jár; az elrendelés rendszerint írásos határozattal történik.

Lássuk ezután a büntető eljárás típusának, a törvényszék előtti eljárásnak szerkezetét és főmozzanatait. Az eljárás megindulása leggyakrabban feljelentésre történik. A feljelentésre mindenki jogosult, de csak a hatóságokat és hatósági közegeket terheli mint kötelesség, a hivatali hatáskörükben tudomásukra jutott, nem magánindítványi deliktumok tárgyában. A feljelentés az illetékes kir. ügyészségnél teendő, de rendőrhatalóságnál is tehető. Ezután a kir. ügyészség a következő határozatot hozhatja: 1. áttétel az illetékes hatósághoz, 2. a nyomozás elrendelése, 3. a vádképviselő megtagadása, végül 4. a bíróság elé megfelelő indítvány terjesztése (vizsgálat elrendelésének indítványozása, vádirat, benyújtása stb.).

Az előkészítő eljárás két tagozatra oszlik: nyomozásra és vizsgálatra. A nyomozás célja a vádló tájékoztatása abban a kérdésben, emelhető-e vád? A nyomozás ura a kir. ügyész,

de elrendelheti az ügyészen kívül a vádtanács is (ha pedig a vádakát kizárólag főmagánvádló képviseli, úgy a rendőrhatalóság főnöke). A nyomozást foganatosítják: a rendőri hatóságok és közegek, a csendőrség, bizonyos keretek között a járásbíróság és a vádtanács; az ügyészség szabályként a nyomozást csak irányítja és ellenőrzi, újabban azonban maga is teljesítheti. A nyomozati cselekmények nemeit a törvény nem határozza meg, általános szabály azonban, hogy a rendőrhatalóság megidézhet és eskü kivétele nélkül kihallgathat mindenkit, akitől felvilágosítást vár. Kizárólag bírói nyomozó cselekmények: a tanúk megesketése, vallomásra kényszerítése, a lefoglalt postai küldemény felbontása, levelek lefoglalása stb. A nyomozás véget érhet megszüntetés vagy befejezés által. Előbbinek van helye, ha nem forog fenn bűncselekmény, hiányzik a szükséges indítvány, felhatalmazás vagy kívánat, végül ha a további eljárástól bizonyítékok hiánya vagy azok megszerzésének rendkívüli nehézsége miatt eredmény nem várható. Befejezésre pedig akkor kerül sor, ha a vizsgálat indítványozására, vagy a vádirat benyújtására elegendő adat van.

A vizsgálat célja azoknak az adatoknak bírói kimerítése és megállapítása, melyek alapján eldönthető, van-e helye a főtárgyalás elrendelésének, vagy meg kell-e szüntetni az eljárást. A vizsgálat csupán a következő esetekben kötelező: 1. az esküdtbíróság — jelenleg a törvényszék — hatáskörébe tartozó súlyos büntettek ügyében, kivéve ha tettenkapás, vagy a nyomozás adataival összhangzó beismerés forog fenn; 2. a törvényszék elé tartozó egyéb ügyekben, ha a vizsgálatot az ügyész indítványozza, vagy a bíróság a terhelt kérelmére vagy más okból szükségesnek látja, végül 3. ha a vádat egyedül magánvádló képviseli. Elrendelésére jogosult első sorban a vizsgálóbíró és a vádtanács, továbbá a törvényszéki ítéldbíróság. A vizsgálat mindig csak az indítványban megjelölt tette nézve és csak az ezzel terhelt egyén ellen rendelhető el (tettazonosság elve). A vizsgálóbírónak a vizsgálatot elrendelő vagy mellőző határozata felfolyamodás útján a vádtanács elé vihető, melynek a vizsgálatot mellőző végzése ellen további felfolyamodásnak van helye az ítéltáblához. A vizsgálatot a vizsgálóbíró, vagy a megbízott járásbíróság teljesíti, egyes intézkedések tételére a rendőri ható-

ságok és közegek is megkereshetők. A vádtanács mint utasító, felügyelő és fellebbviteli fórum szerepel.

A vizsgálat lényegesebb mozzanatai: a nyomok megállapítása, a terhelt kézrekerítése, a tárgyi bizonyítékok megszerzése és őrzése, a terhelt kihallgatása, a többi bizonyítékok megszerzése. A vizsgálat megszüntetéssel, vagy befejezéssel ér véget, utóbbi esetben a vizsgálat célját elérte és az eljárás további perszaka következik.

Az eddig ismertetett előkészítő eljárás után a főtárgyalást megelőző, ú. n. közbenső eljárási szak következik, melynek során bírói döntés alá kerül, vajjon főtárgyalásra bocsátandó-e az ügy, vagy sem? Az eljárás a vádirattal indul meg. A vádirat a vádló indítványa a főtárgyalás kitűzése tárgyában. Míg a magánvádló csak vizsgálat alapján, a közvádló akár feljelentés, akár nyomozás alapján, akár a vizsgálat befejeztével adja be vádiratát, melynek tartalmi kellékeit a Bp. felsorolja. Ujabban a vádirat mellőzhető is, mégpedig: tettenkapás esetén, ha a testi sértésnek és a lopásnak egyes bíró hatáskörébe utalt esetéről van szó, a terheltet az ügyészség elé kell állítani s ez a terheltet nyomozás nélkül, vádirat mellőzésével 3 napon belül a törvényszék elé állíthatja. Ezenfelül minden a törvényszék egyes bírójának hatáskörébe utalt oly bűncselekmény esetében, amelynek jogi és ténybeli megítélése egyszerű s a nyomozó szerv tényvázlatszerű rövid tájékoztatást terjeszt az ügyészség elé, a vádirat mellőzésével a tárgyalás kitűzését indítványozhatja. Mindezen esetben a bizonyítékok előteremtéséről az ügyészség gondoskodik. Az egyesbíróági egyszerűsített eljárás főtárgyalásán — a vádirat felolvasása helyett — a vádat az ügyész élőszóval terjeszti elő.

A vádaláshelyezési eljárás során különböztetni kell, tette a terhelt kifogást, vagy sem. A vádirat ellen kifogás csupán a törvényszéki tanács hatáskörébe utalt oly bűnügyekben tehető, melyek tárgya bonyolultabb természetű deliktum (hamis tanuzás, hamis eskü, hamis vád, szemérem elleni bűncselekmény, magzatelhajtás, gyermekölés, zsarolás, hűtlen kezelés, csalás, okirathamisítás, végül hivatali vagy ügyvédi büntett vagy vétség). A kifogás tárgyalása külön tanács, az ú. n. vádtanács elé tartozik, mely nem nyilvános ülésen határoz: az ügyet átteheti, az eljárást felfüggesztheti, vizs-

gálatot rendelhet, az eljárást megszüntetheti, végül vádhatározatot hozhat, végzéssel kimondva, hogy a terheltet vád alá helyezi. Ha a terhelt kifogást nem tett, az ügy iratai az illetékes törvényszékhez teendőik át, melynek tanácsa zárt ülésben, az iratok alapján (a vádtanács előtt a felek szóbeli előterjesztéseket tehetnek, a terhelthez kérdések intézhetők stb.) vagy áttételt, felfüggesztést, illetőleg megszüntetést rendel el, vagy pedig főtárgyalást tűz ki.

Az egyes bíró elé tartozó ügyekben a vádirat elleni kifogásnak nincs helye, a terhelt azonban észrevételeket tehet, amelyek felett a főtárgyalás megtartására hivatott bíróság határoz. Különleges szabályok érvényesülnek az ú. n. „közvetlen idézés a főtárgyalásra” — esetében, melynek feltételei, hogy a vád tárgyává tett deliktum 5 évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendő és vagy tettenkapás forog fenn, vagy a terhelt bűnösségét beismerte és beismerése a nyomozás, vagy a vizsgálat adataival összhangban áll. A vádirat ellen ekkor a terhelt kifogást nem tehet.

Ha a közbenső eljárás mindeme szűrőin áthaladva, az ügy a főtárgyalásra megérett: a vádaláshelyező, főtárgyalást, vagy közvetlen idézést rendelő határozat, az iratokkal együtt a főtárgyalás elnökéhez juttatandó, feladata a főtárgyalás megfelelő előkészítése után a főtárgyalási határnap kitűzése (az idézőlevél kézbesítése és a határnap közé 8 nap essék), a személyek (vádlott, védő, magánvádló, ügyész, sértett, tanúk és szakértők) megjelenésének biztosítása és a bizonyító eszközök, valamint ügyiratok készenlétbe helyezése.

A főtárgyaláson dől el a büntetőper érdeme. A főtárgyalás a következő mozzanatokra tagolható: 1. a főtárgyalás megnyitása, a vádlott kikérdezése személyes viszonyai iránt, az idézettek jelenlétének megállapítása, felhívás a tanukhoz és szakértőkhöz a terem elhagyására, a vád előterjesztése, végül a vádlott kihallgatása, kihez csak az elnök intézhet kérdéseket; 2. a bizonyító eljárás során a bizonyítás sorrendjének meghatározása és a bizonyítás-felvétel (szemle, tanúk és szakértők kihallgatása, okirati bizonyítás, végül a tanúk megesketése); 3. a bizonyító eljárás befejezettnek nyilvánítása után a felek perbeszédei következnek, előbb a vádló vádbeszéde (indítvány a bűnösül kimondás s a büntetési tétel tárgyában, a büntetés mennyisége iránt azonban

nem szabad nyilatkozni), majd a védelem előterjesztése, esetleg a vádló replikája, végül az utolsó szó a vádlottat illeti; 4. a bíróság határozathozatalra visszavonul és zárt ülésben tanácskozik. Ítélet csak a főtárgyaláson fennforgott bizonyítékokra alapítható, a bizonyítékok, illetve a bizonyítás eredménye felett a bíróság a bizonyítékoknak egyenként és egybefüggésükben való gondos mérlegelése alapján határoz. Az ítéletben a bíróság a vádlottat vagy felmenti a vád alól, vagy bűnösnek mondja ki (bizonyítékok elégtelensége vagy meg nem állapíthatása miatt felmentésnek nincs helye). Felmentő ítéletet kell hozni: 1. bűncselekmény hiánya miatt (vagy korábbi jogerős ítélet címén); 2. ha nincs bizonyítva a bűncselekménynek, illetőleg annak a vádlott általi elkövetettsége; 3. ha a bűnvádi eljárást kizáró ok forog fenn (elévülés, kegyelem); 4. ha a beszámíthatóságot kizáró ok forog fenn; 5. büntethetőséget megszüntető ok címén (pl. visszalépés a kísérlettől); végül 6. ha a vád perjogi feltételei hiányoznak (indítvány, felhatalmazás hiánya). Az ítélet meghatározott tartalmi feltételeit és alakításait a Bp. részletesen előírja. Az ítélet három részre oszlik: 1. fej (rubrum), 2. rendelkező rész (elítélés vagy felmentés és rendelkezés a bűnügyi költségekről), végül 3. az indokolás (tényálladék megállapítása, a minősítés jogi okai, a súlyosító és enyhítő körülmények stb.). A végső mozzanat az ítélet kihirdetése, mely után következik a perorvoslatok előterjesztése, majd a vádlott további fogvatartása, vagy szabadlábra helyezése tárgyában való határozat.

A bűnvádi eljárás folyamata és egyes mozzanatai az egyesbíróági eljárásban egyszerűbbek, ugyancsak több tekintetben egyszerűbb és rövidebb a járásbíróság előtti eljárás menete is, melynek részletes szabályait azonban szükségtelen vázolniunk, hasonlóképen a speciális eljárásmódokat is.

Külön tárgyalást igényel a szakértők közreműködése a büntető eljárás során. Szakértő az a perben szereplő személy, aki szakértelménél fogva oly esetben, midőn valamely tény megállapításához, vagy megítéléséhez külön szakképzettség szükséges, a bíró ismereteit pótolja vagy kiegészíti. E segédkező funkcióval azonban a szakértő még nem válik a bíraskodás közvetlen részesévé. A szakértői véleményhez a bíró semmi vonatkozásban sincsen kötve, azt éppen úgy

mérlegeli — más adatokkal összeveti —, mint az egyéb bizonyítékokat. Minthogy az ítéletért kizárólag a bíró felelős, jogában áll a szakértői véleményt felülbírálni, szabadon értékelni.

A szakértők vagy állandóan alkalmazott, rendes szakértők, vagy alkalmi szakértők, akiket a bíró csak esetenként alkalmaz szakértők gyanánt. Állandóan alkalmazott szakértő a törvényszéki orvos, aki képesítését külön törvényszéki orvosi vizsgálat leteltével szerzi meg, megbízását az igazságügyminisztertől kapja. A szakértő alkalmaztatása előtt esküt tesz arra, hogy észleleteit híven és véleményét részrehajtatlanul, legjobb tudása és lelkiismerete szerint fogja előadni. Az állandóan alkalmazott szakértő újabb megesketeése helyett hivatalos esküjére figyelmeztetendő. Az alkalmi szakértő esküt tesz minden egyes alkalmaztatása során, valamástétel előtt. Az, akit szakértőül kirendeltek, nem tagadhatja meg közreműködését: ha a szemlénél szükséges szakmára rendes szakértői minőségben van alkalmazva, vagy ha a szakmát keresetképen gyakorolja; kivételesen azonban nyomós okból fementést nyerhet. Közzolgálatban álló egyén nem alkalmazható szakértőül, ha ezt fellebvaló hatósága a közzolgálat érdekébe ütközőnek nyilvánítja. Szakértőül a lelet és a vélemény semmisségének terhe mellett nem alkalmazhatók, akik mint tanuk ki nem hallgathatók, vagy meg nem eskethetők, továbbá azok sem, akik a terhelttel, vagy a sértettel a törvényben meghatározott rokoni viszonyban állanak, valamint akik ellen a bűncselekményt elkövették.

Ha a szemléhez szakértők szükségesek, a bíróság rendes szakértői közül kettőt, az ügy fontosságához képest esetleg többet kell alkalmazni, csekélyebb fontosságú körülmények megállapítására egynek alkalmazása is elégséges. A rendes szakértők akkor mellőzhetők, ha ellenük aggodalom merül fel, vagy ha akadályozva vannak és a késedelem veszéllyel járna. Oly ügyben, melyben az eldöntendő kérdések felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges, a terheltek saját költségükön ellenőrző szakértő közreműködésével élhetnek. Ez utóbbinak joga van a terhelt, vagy a terheltek érdekeit szakértői közreműködésével előmozdítani és megoltalmazni; a szemlénél jelen lehet, a hiányokra, vagy mulasztásokra figyelmeztethet, a véleményre nézve észrevéte-

leit előterjesztheti. A szakértők neveit a felekkel, illetőleg képviselőjükkal közölni kell. A felek kifogásaikat a szemle megkezdése előtt előterjeszthetik. Ha ezek nyomatékosak és a más szakértők alkalmazásából származható késedelem veszálylyel nem jár, a kifogásolt szakértő mellőzendő. A megjelenésre kötelezett, de az idézés dacára meg nem jelent, úgyszintén a vélemény adását, vagy az eskü letételét megtagadó (törvényes ok híján), vagy a véleményt megintés dacára elő nem terjesztő szakértőt, a bíróság elzárásra változtatható pénzbüntetéssel bünteti, ezenfelül az okozott költségek megfizetésében elmarasztalja.

A szemle foganatosítása tekintetében a Bp. következő általános előírásokat adja: ha a szakértők véleményük előkészítése céljából szükségesnek tartják, bizonyos körülményekre vonatkozólag a szükséges felvilágosítások az ügy irataiból nekik megadhatók, ugyane célból új tanuk is kihallgathatók és a szakértők a kihallgatáson a bíró beleegyezésével a tanuhoz kérdéseket intézhetnek. A szemlét rendszerint a vizsgálóbíró vezeti és megjelöli a szakértői vizsgálat tárgyait és megállapítja a kérdéseket. A szemle tárgya rendszerint a vizsgálóbíró jelenlétében vizsgálandó meg. Nem szükséges a vizsgálóbíró jelenléte, ha a szemle tárgyának minemúsége csak hosszabb időn át tartó megfigyelés, vagy kísérletezés alapján állapítható meg. A lelet a szemléről felvett jegyzőkönyvbe veendő, a szakértők véleménye pedig indokolásával együtt vagy azonnal jegyzőkönyvbe mondandó, vagy annak írásban leendő benyújtására a vizsgálóbíró megfelelő határidőt tűz ki. Ha a szakértők ténybeli megállapításai jelentékenyen eltérők, vagy a lelet határozatlan, homályos vagy ellentmondó, esetleg más szakértőkkel új szemlét kell tartani. Amennyiben ily ellentmondások vagy hiányok forognak fenn orvostani vagy vegyészeti szakvéleményben, úgy ha a véleményt nem törvényszéki orvos, illetőleg az országos bírósági vegyész adta, ennek felülvéleménye szerzendő be; ha pedig a bíróság kétségeit ez a vélemény sem oszlatta el, fölülvélemény adása végett az igazságügyi orvosi tanács keresendő meg. Ha az igazságügyi orvosi tanács fölülvéleménye nem nyújt teljes tájékozást, a bíróság megkeresésére köteles az a kívánt felvilágosítást, vagy pótvéleményt megadni (26. a) pont).

A Bp. a halottszemle, a boncolás, a gyermekölés, mérgezés és testisértés megállapítása tárgyában a szakvéleményadásra vonatkozó általános előírásokat néhány speciális szabállyal és irányelvvel egészíti ki, melyekről az ember élete elleni bűncselekmények tárgyalásánál már szóltunk (106. pont). Közöljük végül még az elmezavar megállapítására vonatkozó előírásokat. Ha gyanúok merül fel, hogy a terhelt beszámíthatóságát kizáró vagy korlátozó elmezavarban vagy öntudatlanságban szenved, a megfigyelést mindig két orvosnak kell teljesíteni és véleményt adni arról, vajjon a terhelt elmezavarban vagy öntudatlanságban szenved-e vagy sem, illetőleg a bűncselekmény elkövetésekor abban szenvedett-e úgy, hogy emiatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt. A vádtanács vagy az ítéldbíróság bármelyik megfigyelő vagy véleményt adó orvosnak, vagy bármely félnek indítványára — a vádló és a védő meghallgatása után — elrendelheti, hogy a terheltet elmeállapotának további megfigyelése végett az e célra rendelt állami intézetbe szállítsák. Az intézetben a megfigyelés rendszerint legfeljebb két hónapig tarthat, mely idő alatt a vélemény is előterjesztendő. A megfigyelést hosszabb időre csak a vádtanács, illetőleg az ítéldbíróság újabb határozattal terjesztheti ki.

112. A bűnvádi eljárás során hozott határozatok elleni perorvoslatok (jogorvoslatok). A büntetőbírói ítéletek jogereje.

A Bp. rendszerében rendes perorvoslatok — melyek nem-jogerős határozat ellen használhatók —: a felfolyamodás, a fellebbezés és a semmiségi panasz; rendkívüliek pedig a perorvoslat a jogegység érdekében és az újrafelvétel (ezek csak jogerős bírói határozat ellen használhatók). Tágabb értelemben idesorozható a kijavítás és az igazolás is. Felfüggesztő hatályúak, azaz akadályozzák a jogerőre emelkedést: a fellebbezés, a semmiségi panasz, kivételesen: a felfolyamodás és az újrafelvétel; nem felfüggesztő hatályúak — tehát a végrehajtást sem akadályozzák — szabályként a felfolyamodás, az újrafelvétel és az igazolás. Devolutív hatályúak (magasabb fokú bíróság jár el): a felfolyamodás, a fellebbezés, a semmiségi panasz és a perorvoslat a jogegység érde-

kében; nem devolutív hatályúak (ugyanaz a bíróság jár el, amely a határozatot eredetileg hozta): az újrafelvétel, a kijavítás és rendszerint az igazolás.

A Bp. perorvoslati rendszere meglehetősen bonyolult jogi szerkezetet és kiépítést mutat, melynek pontos ismertetése munkánk céljánál fogva nem lehet feladatunk, csupán az egyes perorvoslatok lényegét kívánjuk röviden megvitatni.

A felfolyamodás, végzés ellen irányuló perorvoslat. Minden határozat, melyet a törvény kifejezetten ítéletnek nem nevez, végzésnek tekintendő. A felfolyamodás — két kivételtől eltekintve — egyfokú; felülvizsgálati fórumok: járásbíróságtól — a törvényszék, vizsgálóbírótól — a vádtanács, vádtanáctól, törvényszéktől, főtárgyalási elnöktől — az ítélőtábla, a táblától — a Kúria. Elintézése mindig zárt ülésben történik; vagy visszautasítják, vagy elutasítják (azaz az alsófok végzését helybenhagyják), vagy az alsófok végzését megváltoztatják, vagy pedig megsemmisítik és megfelelő határozatot hoznak.

A fellebbezés az alsóbíróság ítélete ellen irányuló s az ügynek a ténnyállás és a jogi kérdések irányában a felsőbíróság által eszközözendő felülvizsgálására szolgál. A fellebbezési fórumok: a járásbíróságtól — a törvényszék, törvényszéktől — a tábla. A fellebbezés három címen használható: az ítélet rendelkező része, indokolása, végül a főtárgyaláson és az ítélethozásnál felmerült semmiségi ok miatt.

Semmiségi ok valamely büntetőjogszabálynak az alsóbíróság részéről történt megsértése, mely aszerint, hogy az eljárásjognak, vagy az anyagi jognak valamely szabályát sérti, alaki vagy anyagi semmiségi ok; részben hivatalból, részben csak a fél kérelmére veendő figyelembe. Az alaki szabálysértések 11 nemét sorolja fel a törvény (Bp. 384. §), míg az anyagi semmiségi okok a következők: 1. ha a bíróság a büntető törvény megfelelő rendelkezését nem alkalmazta vagy tévesen alkalmazta ama kérdésekben: a) hogy a vád alapjául szolgáló tett megállapítja-e valamely bűncselekmény tényálladékát, b) hogy a bűncselekményt a büntetőtörvények mely rendelkezése szerint kell minősíteni, c) hogy a beszélmíthatóságot, a bűnvádi eljárás megindítását vagy a büntetethezőséget kizáró ok forog fenn; 2. ha a bíróság a büntetés

kiszabásánál a törvényben megállapított büntetési tételeket vagy ezek enyhítésénél, átváltoztatásánál vagy súlyosbításánál a törvényben vont határokat nem tartotta meg; 3. ha a bíróság a büntetés megállapításánál a törvénynek a büntetés kiszabására vonatkozó rendelkezéseit tévesen alkalmazta vagy nem alkalmazta (II. Bn. 28. §). Ez anyagi semmisségi okok csak akkor veendők hivatalból figyelembe, ha a vádlott sérelmére szolgáltak.

A törvényszéki ítélet fellebbezés esetén a tábla elé kerül, mely azt vagy egyszerűen ülésen kívül, vagy tanácsülésben, vagy pedig, ha az ügy érdemleges elintézését igényel, fellebbviteli főtárgyaláson bírálja el, melyen többnyire bizonyítás-felvételre is sor kerül. Az érdemi határozatok a következők: 1. megszüntetés (pl. vádlott meghalt); 2. megsemmisítése; vagy 3. helyben hagyása az elsőfokú ítéletnek; végül 4. az elsőfokú ítélet megváltoztatása.

Semmisségi panasz alatt az alsóbíróságnak fellebbezéssel meg nem támadható ítélete ellen irányuló és az ügynek jogi vonatkozásában a felsőbbíróság általi felülvizsgálatát előidézni célzó perorvoslatot értjük. Fórumok: a tábla és a Kúria. A semmisségi panasszal megtámadható határozatok körét, valamint a különböző korlátozásokat a Bp. igen bonyolult rendszerben állítja fel. A semmisségi panaszokat úgy a tábla, mint a Kúria ugyanazon három módon intézheti el, mint a fellebbezési bíróság, érdemi elbírálás csak tárgyaláson történhetik. A határozatok három csoportba oszthatók: 1. alaki semmisségi ok érvényesülése címén megsemmisítés és újabb eljárásra vagy ítélethozatalra utasítás; 2. érdemi okból megsemmisítés és új eljárás elrendelése: fontos tény-körülmény megállapításának mellőzése esetén; 3. a felülvizsgálati bíróság érdemleges határozathozatala, melynek egyik esete, midőn a felülvizsgálati bíróság úgy találva, hogy az alsóbíróság ténymegállapítása hiányos, homályos, vagy az iratok tartalmával ellentétben áll, vagy pedig helytelen ténybeli következtetéssel történt és a helyes tényállás az iratok alapján megállapítható: a ténymegállapítást helyesbíti s a törvénynek megfelelő határozatot hoz (a Bp. a Kúria ténykedésére vonatkozó e reformatórium jogkörét nem ismerte, azt a II. Büntetőnovella 33. §-a vezette be, miáltal a felülvizsgálat köre jelentősen kiszélesítettett).

A rendkívüli perorvoslatok sorában a perorvoslat a jogegység érdekében: az a jogorvoslat, mellyel határidőhöz nem kötve a koronaügyész bármely büntetőbíróság törvénysértő jogerős határozata vagy intézkedése ellen közvetlenül a Kúriánál kereshet orvoslást. A határozat kimondhatja, hogy a megtámadott határozat vagy intézkedés a törvényt sérti, e jogegységi határozat azonban a felekre rendszerint nem bír hatállyal, kivéve mégis, ha a vádlott a törvény megsértésével volt elítélve, a Kúria a vádlottat felmentheti, vagy büntetését enyhítheti.

Az újrafelvétel az a rendkívüli, nem felfüggesztő hatályú perorvoslat, mely a jogerősen befejezett bűnügyben a tévedések orvoslása céljából a büntető eljárás újbóli lefolytatását eredményezi. Eseteit a törvény kimerítően felsorolja, ezek közt szerepel az az eset, midőn oly új tény vagy bizonyíték hozható fel, mely az elítélt ártatlanságát, vagy a Btk. enyhébb intézkedése alá eső cselekményben való bűnösségét teszi valószínűvé. Az elítélt terhére az újrafelvétel több vonatkozásban jelentősen korlátozottabb körben foghat helyet, mint az elítélt javára. Az újrafelvételi kérelem illetékes bírósága az alapperben eljáró elsőfokú bíróság, mely abban az esetben, ha az előbbi ítélet hatályon kívül helyezése alaposan várható, az ítélet végrehajtását felfüggesztheti. Az újrafelvételi főtárgyalásra egyébként a főtárgyalás szabályai irányadók. A bíróság ítéletében vagy fenntartja az előző ítéletet, vagy azt hatályon kívül helyezve, új ítéletet hoz.

A büntetőper befejeztével a bírói ítélet jogerős. Alaki értelemben a jogerő a bírói ítéletnek az a tulajdonsága, melynél fogva az perorvoslattal meg nem támadható, anyagi jogerő pedig az alakilag jogerős ítéletnek az a hatása, melynél fogva ez új eljárás megindítását, vagy a megindított folytatását kizárja (res iudicata). A jogerős ítélet legfőbb következménye: a büntetés végrehajthatósága. (78. pont.) A büntetésvégrehajtás a kir. ügyészség feladata.

113. A rendőri büntető eljárás a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó kihágásokban. A tisztí orvosok szakképviseleti jogköre.

Az eddigiekben a büntettek és vétségek miatt folyó bűnvádi eljárást ismertettük. Bár az 1869:IV. törvénycikk alkotmányos alapelvként kimondta a bíraskodás elválasztását a közigazgatástól, mégis az eddig tárgyalt bírói ítélkezés mellett, a legcsekélyebb súlyú bűncselekmények — a rendőri kihágások — túlnyomó részében a közigazgatási hatóságok ítékeznek.

A kihágások jogi fogalmáról már a büntetőjog általános tanaival kapcsolatban szoltunk (95. pont).

A Kbt. különös része számos rendőri kihágást — köztük közegészségügyi kihágást is — határoz meg, ezenfelül újabb törvények, valamint különösen a miniszteri rendeletek és a szabályrendeletek a rendőri kihágások számát oly mértékben szaporították, hogy azok áttekintése nem csekély nehézségbe ütközik.

A rendőri kihágások büntetése: elzárás vagy pénzbüntetés. A Btk. általános határozatait — amennyiben a Kbt. ellenkezőt nem állapít meg — a kihágások eseteiben is alkalmazni kell.

Eljárásjogi szempontból tekintve, a kihágások hatáskör szempontjából részben a kir. járásbíróóságok, részben pedig a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartoznak, mely utóbbiak ilykép bírói ténykedést végeznek. A bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897:XXXIV. tc. 19. §-a sorolja fel a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó kihágásokat. Ezek: a Kbt.-ben meghatározott kihágások legnagyobb része; továbbá azok a kihágások, amelyeket más törvények a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalnak; a miniszteri rendeletben megállapított rendőri kihágások, ha csak kifejezetten a kir. járásbíróóságok hatásköréhez utasítva nincsenek; végül a törvényhatósági vagy megyei városi szabályrendeletben megállapított kihágások.

Rendőri büntető bíraskodás alatt a közigazgatási hatóságoknak a 65.000/1909. B. M. rendelettel (Rbsz.) szabályozott eljárását értjük a hatáskörükbe utalt kihágások tárgyában. A közegészségügyi kihágási ügyekben a követ-

kező közigazgatási hatóságok ítélkeznek: Elsőfokon kis- és nagyközségekben a főszolgabíró vagy szolgabíró; megyei és törvényhatósági jogú városokban a képviselőtestület, illetőleg a törvényhatósági bizottság közgyűlése által megbízott tisztviselő; Budapesten a kerületi elöljáró, vagy helyette a törvényhatósági bizottság közgyűlése által megbízott tisztviselő. Másodfokon kis- és nagyközségekben az alispán; megyei és törvényhatósági jogú városokban a törvényhatóság első tisztviselője; Budapesten a polgármester. Harmadfokon a belügyminiszter, illetőleg olyan kihágásban, amely valamelyik szakminiszter ügykörébe tartozó ügygel kapcsolatban merült fel, a belügyminisztériumban szervezett Kihágási Tanács.

Az 1897:XXXIV. tc. 28. §-a és a közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről szóló 1901:XX. törvény cikk 22. §-a felhatalmazta az igazságügy- és belügyminisztert, hogy a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágási ügyekben követendő rendőri büntető eljárást rendelettel szabályozzák. A 65.000/1909. B. M. rendelet (röviden a Rbsz.) kétszáznyolcvanhat szakaszban szabályozza a rendőri büntető eljárást, mely lényegében a bűnvádi perrendtartás (Bp.) jelentősen egyszerűsített és rövidített mása. Kiemelést igényelhetnek a szabályzat következő rendelkezései: Kihágás miatt a rendőri büntető eljárásra az a rendőri büntetőbíróság illetékes, amelyiknek területén a terhelt a kihágást elkövette. A feljelentést tehát ennél a rendőri büntetőbírósnál kell megtenni. Több elkövetési hely vagy bizonytalanság esetében az eljárásra az a rendőri büntetőbíróság illetékes, amelynek területén a kihágás befejezést nyert, vagy amelyik az ügyben valamely intézkedéssel vagy határozattal a másikat megelőzte.

A terhelt lakóhelye szerint az eljárásra akkor illetékes a rendőri büntetőbíróság, ha a kihágást nála jelentették fel és a terhelt legkésőbb a kihallgatásáig vagy az első hatósági intézkedéstől számított három nap alatt, illetékességi kifogást nem tesz (Rbsz. 4. §).

A kihágási eljárásban hivatalból üldözendő kihágás esetében a vádat a tiszti ügyész (illetőleg tb. tiszti ügyész, ügyészi megbízott), a szakképviselő és a sértett képviseli. Tiszti ügyész alatt a törvényhatósági, városi ügyészeket (alügyé-

szeket) és ügyészi megbízottakat értjük. Magánindítvány esetében a vádat a sértett képviseli, mint magánvádló. Sértett az, akinek bármely jogát sértette vagy veszélyeztette az elkövetett kihágás. Terhelt az, aki ellen a kihágási eljárás folyik. Feljelentő az, aki valamely kihágást a hatóság tudomására juttat.

Egyes közigazgatási ágakban — főként közegészségügyi, közgazdasági és más különleges kérdésekben — a közérdeknek és szakszerűségnek képviselőt bizonyos testületek vagy bizottságok képviselői, az ú. n. szakképviselők biztosítják. A szakképviselő az általa képviselt érdekkört érintő bármely kihágás miatt, mely hivatalból üldözendő, felléphet a vád képviselőjében és ugyanazokat a jogokat gyakorolja, mint a tiszti ügyész. Ha azonban a tiszti ügyész a vád képviselőjében fellép, a szakképviselőt a vád képviselőjében csak kisegítő hatáskör illeti s ennek érvényesítése végett joga van az iratokat megtekinteni, a tárgyaláson résztvenni, a vád tárgyában kiegészítő vagy pótdítmányokat tenni és a határozatok ellen a megengedett jogorvoslatokkal élni (Rbsz. 30. §).

Az 5.200/1932. B. M. kih. rendelet szerint a közegészségügyet érdeklő minden kihágási ügyben működésük területén szakképviselők a kir. tiszti orvosok és a kir. tiszti főorvosok, Budapesten a kerületi tiszti orvosok.

A közegészségügyi kihágások hivatalból üldözendők, ennél fogva a tiszti orvosok kötelesek a hivatali hatáskörükből tudomásukra jutott közegészségügyi kihágásokat az adatok és a bizonyítékok közlésével az illetékes elsőfokú rendőri büntetőbírósnál feljelenteni (Rbsz. 49. §). Vigyázni kell azonban arra, hogy a feljelentés időben történjék meg, mert a Kbt. 31. §-a értelmében a büntető eljárás megindíthatása 6 hónap alatt elévül. A feljelentésben kérhetik, hogy a tárgyalásra őket idézzék meg és a hozandó ítéletet írásban közöljék velük (Rbsz. 24. §. (2) bek., 30. és 106. §.).

A kir. tiszti orvosok a sérelmes ítéletek ellen fellebbezéssel, a sérelmes végzések ellen felfolyamodással élhetnek. A törvénytsétség jogerős büntetőparancs, ítélet vagy megszüntető végzés ellen kivételes felülvizsgálattal a tiszti ügyész élhet (Rbsz. 196. §.). Ily esetben a tiszti orvos keresse

meg az ügyészt a kivételes jogorvoslat beadása végett.

Ha a szakképviselő a bíróság által kiszabott büntetést enyhének találja, feltétlenül éljen jogorvoslattal, mert különben a felsőbb rendőri bíróság a terhelt terhére a büntetést nem súlyosbíthatja. Gyakorlati szempontból nagyjelentőségű a büntetőparancs bevezetése, ami a hatóságok számára munkamegtakarítást, a kihágást elkövetett egyénnek pedig idő- és költségkímélést jelent. A rendőri büntetőbíró a terhelt ellen előzetes tárgyalás nélkül büntetőparancsot bocsáthat ki — a terhelt letartóztatásával nem járó kihágás esetében — ha csupán 30 pengőig terjedő pénzbüntetés mutatkozik kiszabandónak és ha a feljelentést hatóság, közhivatalnok vagy hatósági közeg — hivatali hatáskörében szerzett közvetlen tapasztalata alapján — tette meg és valósága ellen nem merült fel aggodalom; vagy pedig ha a feljelentés magánegyéntől ered, de ez a kihágás elkövetését köz- vagy magánokirattal, vagy más bizonyítékkal valószínűvé teszi és a rendőri büntetőbíró meggyőződött a vád alaposságáról. A büntetőparancs tartalmi elemeit a rendelet részletesen előírja. Ha a terhelt a büntetőparancs kézbesítése alkalmával, vagy 15 nap alatt a büntetőparancs mellőzését és a tárgyalás megtartását kéri, úgy a büntetőparancsot hatályon kívül kell helyezni; ha a terhelt az ellen a büntetés enyhítése céljából fellebbez, a másodfokú rendőri büntetőbíróság végérvényesen határoz; ellenkező esetben a büntetőparancs végrehajthatóvá válik.

A Rbsz. részletes utasítást ad az előzetes eljárásra, így többek közt a terhelt előállítására és letartóztatására nézve is. Az érdemleges eljárásról szóló fejezet a rendőri büntetőbíróság előtt tartandó tárgyalást szabályozza, melynél ugyan csak érvényesül a nyilvánosság, a közvetlenség, a szóbeliség, az ügyfélegyenlőség és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve, illetőleg követelménye. A bizonyításfélvételre vonatkozó szabályok — így a szakértők alkalmazása is — jórészt a kir. bíróságok előtti eljárásnál ismertettekkel egyezők.

A rendőri büntetőbíró ítélettel vagy végzéssel határoz. Megszüntető végzést hoz, ha a magánvádlo magánvadját elejtette, vagy kiderül, hogy a jogosult magánindítványa hiányzik, továbbá ha az eljárás megindítását vagy folytatását kizáró egyéb körülmény merül fel, végül

ha a vádbeli cselekmény tárgyában már előbb jogerős ítélet, büntetőparancs, vagy megszüntető végzés volt hozva. Ítélet csak a tárgyaláson felvett vagy felhozott bizonyítékokra alapítható. Az ítéletben a rendőri büntetőbíró a terheltet a vád alól vagy felmenti, vagy bűnösnek mondja ki. Előbbire akkor kerül sor, ha a vád tárgyává tett cselekmény nem büntetendő cselekmény, vagy ha elkövetése, illetőleg az, hogy a terhelt követte el, nincs bebizonyítva; végül ha a beszámíthatóságot kizáró vagy a büntetethez való alkalmatlanságot megszüntető ok forog fenn (100. pont).

A jogorvoslatok rendes nemei: a fellebbezés és a felfolyamodás; míg a rendkívüliek: az igazolás, az újrafelvétel, valamint a jogerős határozatok kivételes felülvizsgálata. Fellebbvitellel a kihágási ügyekben a határozat kihirdetését vagy kézbesítését követő naptól számított 15 napon belül lehet élni.

A rendőri büntető eljárást szabályozó rendelet (Rbsz.) ma is alapvető eljárásjogi kódexnek tekinthető, melyet újabb miniszteri rendeletek csupán kevésbé lényeges vonatkozásokban módosítottak, illetve egészítették ki.

TARTALOM.

Előszó	3
Bevezetés	5

I. R É S Z.

1. A társadalmi élet kialakulása	9
2. A társadalmi életet szabályozó főbb normák	9
3. A jog fogalma és jelentősége. A tárgyi és alanyi jog. A jogviszony. A közjog és a magánjog lényege	11
4. Az ember és a jogi személy. A jogképesség és a cselek- vőképesség meghatározása. A képviselő (gyámság, gond- nokág)	14
5. Az állam fogalma és az állami élet jelentősége. Nemzet, nemzetiség. Az állami főhatalom (szuverénitás) fogalma és megnyilvánulása. Az alkotmány fogalma és lényege	22
6. Az állampolgárság lényege. A magyar állampolgár jogai és kötelességei. A magyar állampolgárság megszerzése, igazolása és elvesztése	24
7. A külföldiek (idegenek) jogviszonya hazánkban. A terü- letenkívüliség (exterritorialitás)	34

II. R É S Z.

8. A magyar állam életműködésének áttekintése. A magyar állami főhatalom megnyilvánulása. A törvényhozás, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás. Az államfő jog- köre általában. A magyar állam államformája és jel- vényei	35
9. A törvényhozó hatalom (törvényhozás): a) az államfő tör- vényhozói tevékenysége; b) az országgyűlés: a képviselő- ház és a felsőház	40
10. A mentelmi jog (immunitas) és az összeférhetetlenség (incompatibilitas) lényege	44
11. A végrehajtó hatalom. A közigazgatás és a közigazgatási jog fogalma. A közigazgatási jogviszony lényege. A köz- igazgatási cselekmények (aktusok). A közigazgatási cen- tralizáció és decentralizáció lényege	47
12. A közigazgatás szervei és csoportosításuk. A hatáskör és illetékesség fogalma.	50
13. A közszolgálati jogviszony lényege. A közszolgálat általá- nos feltételei. A közalkalmazottak kötelességei, jogai, illetményei. A közszolgálati jogviszony megszűnése	56
14. A közalkalmazottak büntetőjogi, magánjogi (vagyon) és fegyelmi felelősségéről általában	78
15. A közigazgatási intézmény és közvagyon fogalma	82
16. A magyar közigazgatás szervezete. A központi, közép- és alsófokú közigazgatási szervekről általában	85

III. R É S Z.

17. A magyar közigazgatás központi szervei	86
18. A kormányzó közigazgatási hatásköre. A felségfolyamod- ványok és a kormányzói kihallgatások. A kormányzó segédszervei	87
19. A felelős miniszteri kormány. A minisztertanács. A miniszterek hatásköre és felelőssége általában	89
20. Az egészségügyi közigazgatás szervezete. A belügy- miniszter egészségügyi közigazgatási hatásköre	95
21. A m. kir. közegészségügyi felügyelők és munkakörük ..	101
22 a) Az Országos Közegészségügyi Tanács szervezete és munkaköre	102
22 b) Az Országos Forrás- és Fürdőügyi Bizottság szervezete és munkaköre	104
23. A m. kir. Országos Közegészségügyi Intézet szervezete és munkaköre	106
24. A m. kir. Ápolónő- és Védőnőképző Intézet szervezete és munkaköre	109
25. A m. kir. Társadalomegészségügyi Intézet és Múzeum szervezete és munkaköre	111
26. Közegészségügyi szempontból fontosabb egyéb szervek és intézmények szervezete és munkaköre	112
a) Az Országos Stefánia Szövetség	112
b) Az Igazságügyi Orvosi Tanács	116
c) A m. kir. Országos Birósági Vegyészeti Intézet ..	117
d) Az Igazságügyi Országos Megfigyelő és Elme- gyógyintézet	117
e) A m. kir. Országos Chemiai és Központi Vegy- kísérleti Állomás	118
I. Állami vegykísérleti állomások	119
II. Törvényhatósági vegyvizsgáló állomások	120
III. A m. kir. Állami Vetőmagvizsgáló Állomás	120
f) Az Országos Allatgyógyászati Tanács	120
g) A m. kir. Növénygyógyászati Intézet	121
h) Az Országos Testnevelési Tanács (OTT)	121
i) Az Állatorvosi Felülvizsgáló Bizottság	122
j) A Magyar Vöröskereszt Egylet	123
27. A m. kir. Közigazgatási Biróság szervezete és hatásköre. A Közigazgatási Biróság orvosi tanácsa	124
28. A m. kir. Hatásköri Biróság szervezete és hatásköre ..	130
29 a) A m. kir. Legfőbb Állami Számvevőszék szervezete és hatásköre	133
29 b) Az állami és önkormányzati költségvetés rendszere	136
29 c) A belügyi költségvetés áttekintése	138
29 d) A nyilvános betegápolási és gyermekgondozási pótadó	138
29 e) Az ebadó	139
30. A m. kir. Központi Illetményhivatal	140
31. A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal	141
32. A m. kir. Országos Levéltár	143

IV. R É S Z.

33. A magyar közigazgatás középfokú szervei. A törvényhatóságokról általában	144
34. A törvényhatóságok fajtái és mai felosztásuk	148
35. A törvényhatóságok testületi és egyedi szervei	154
36. A törvényhatósági bizottság szervezete és hatásköre, különös tekintettel az egészségügyi közigazgatásra. Aktív, passzív választójog. Az igazolóválasztmány, kijelölő bizottság, az összeférhetlenségi bizottság, a szakbizottságok, a kijelölő választmány	155
37. A törvényhatósági kisgyűlés szervezete és hatásköre, különös tekintettel az egészségügyi közigazgatásra	170
38 a) A közigazgatási bizottság szervezete és hatásköre, különös tekintettel az egészségügyi közigazgatásra. A közigazgatási bizottság fegyelmi választmányának és közegészségügyi albizottságának szervezete és hatásköre ..	173
38 b) A számonkérőszék	177
39. A törvényhatóság egyedi szervei. A főispán, alispán, polgármester, főszolgabíró és a megyei város polgármesterének hatásköre	178
40. Az alispánnak, a törvényhatósági jogú város polgármesterének, a főszolgabírónak és a megyei város polgármesterének egészségügyi közigazgatási hatásköre ..	181

V. R É S Z.

41. A hatósági orvosi szolgálatról általában. Az 1936:IX. törvénycikk teljes szövege és magyarázata	183
42. A tiszti orvosi szolgálatról általában. A tiszti orvosi képesítés megszerzésének módja. A tiszti főorvosi és tiszti orvos állás betöltésének módja. (Pályázat, kinevezés, hivatali eskü, szolgálati beosztás)	196
43. A kir. tiszti főorvos és kir. tiszti orvos szolgálati viszonyai. Kettős hatósági beosztás. Áthelyezés és központi szolgálatra berendelés	208
44 a) A kir. tiszti orvosok (főorvosok) illetményei (fizetés, lakáspénz, családi pótlék, hadipótlék, közlekedési segély, személyi pótlék). Kiküldetési illetmények (uti átalány, napidíj, utazási költség, áthelyezési és átköltözködési átalány). Magánfelek érdekében kifejtett tennivalók után járó eljárási díjatalány, OTBA., vasúti díjkezdvezmény, fizetési előleg, P. K. kölesön	211
44 b) A kir. tiszti orvosok (főorvosok), valamint özvegyeik és árváik nyugdíjügye	221
45. A kir. tiszti főorvosok munkaköre	223
46. A kir. tiszti orvosok munkaköre	229
47. A magánfél érdekében teljesített hatósági orvosi szolgálat díjazása. A kir. tiszti orvosi (főorvosi) mellékfoglalkozások és az ezekre vonatkozó engedély megszerzésének módja	231
48. A kir. tiszti főorvosok és kir. tiszti orvosok fegyelmi szabályzatának ismertetése és magyarázata	236
49. A hatósági orvosok (kir. tiszti főorvosok és a kir. tiszti orvosok) nyilvántartásai és időszaki jelentései. Az ügyiratkezelés és elintézés helyes módja	248

50 a) A törvényhatósági jogú városi orvosok hatósági orvosi szolgálata	256
50 b) A vármegyei orvosgyakornokok alkalmazása és szolgálati teendőik	257

VI. R É S Z.

51. Budapest székesfőváros törvényhatóságáról általában. Budapest székesfőváros közigazgatási szervezete	258
52. Budapest székesfőváros egyes szerveinek egészségügyi közigazgatási hatásköre	272
53. A székesfővárosi tiszti főorvos, a kerületi tiszti orvos, a kerületi orvos, hatósági orvosi szolgálata	272

VII. R É S Z.

54. A magyar közigazgatás alsófokú szervei. A községekről általában. A községek jogai és kötelességei általában. A községek fajtái. A községi körök	274
55. A községek szervei. A képviselőtestület és az előljáróság. A jegyző, a községi (kör-) orvos egymáshoz való viszonya	281
56. A községi illetőség lényege	289
57. A községek közegészségügyi teendői	292
58. A községi (városi) orvosi állások szervezésének módja ..	293
59. Az egészségügyi körök szervezésének módja	295
60. A megyei városi, községi és körorvosi állások elnyerésének feltételei és betöltésének módja	298
61. A városi, a községi és körorvos illetményei és nyugdíjügye ..	300
62. A városi, községi és körorvosok szabadsága és helyettesi teendői	306
63. A megyei városi, a községi és körorvosok munkaköre és hatósági orvosi szolgálata	309
64. A városi, községi és körorvosok fegyelmi szabályzatának ismertetése és magyarázata	311
65. A hatósági orvosok (városi, községi és körorvosok) nyilvántartásai és időszaki jelentései	318
66. A községi bábák alkalmazásának módja; illetményeik, munkakörük és fegyelmi felelősségük. A szülészeti rendtartás célja, jelentősége és szervezete	319
67. A községi halottvizsgálat szervezete. A halottkémlés általános szabályainak rövid ismertetése	324
68. A községi húsvizsgálat ellátása. A húsvizsgálók alkalmazásának módja	330
69. A községi fertőtlenítők alkalmazása és munkakörük	336
70. A zöldkeresztes védőnők alkalmazásának módja és munkakörük	336
71. A községi általános egészségvédelmi szolgálat szervezete. (Az egészségvédelmi körök.)	337

VIII. R É S Z.

72. A közigazgatási hatósági (nem peres) eljárásról általában. A közigazgatási eljárás hivatalos nyelve. Idegen anyanyelvű magyar állampolgárok nyelvhasználatának joga	339
73. A közigazgatási hatóságok intézkedési joga. A jogvita (kontenciózus) ügyek. A diszkrecionális jogkör lényege. A határozat, véghatározat, végzés fogalma	343

74. Jogvédelem a közigazgatási eljárásban	347
75. A közigazgatási hatósági eljárásban igénybevehető jogorvoslatok fajtái. A fellebbezés, a felülvizsgálati kérelem, a felfolyamodás, az igazolási kérelem, az újrafelvételi kérelem. Lemondás a jogorvoslatról	349
76. A jogorvoslatok előterjesztésének módja és helye. Az előterjesztés határideje, halasztó hatálya	353
77. Miként kell a hatósági orvosnak a közigazgatási eljárást megindítani	356
78. Az anyagi és alaki jogerő fogalma a közigazgatásban. A végrehajthatóság lényege	356

IX. RÉSZ.

79. A közigazgatási (peres) bírói eljárás lényege és igénybevételének módja	359
80. A közigazgatási bírói eljárás perrendje. A panasz és fajtái, bizonyítás, képviselő, tárgyalás, határozathozatal, újrafelvételi panasz, végrehajtási panasz	363
81. A közigazgatási végrehajtás (foganatosítás) szervei és módja	369

X. RÉSZ.

82. A közigazgatási jog forrásairól (kútfőiről) általában. A belső és külső jogforrások	370
83. A törvény fogalma, fajtái, megalkotása, hatálybalépése és kihirdetésének helye. A törvény helyes idézése ..	371
84. A kormányrendeletek fogalma és felosztása. Az államfői, minisztériumi és miniszteri rendeletek. A végrehajtási, törvénytöplő, törvénykiegészítő és a törvényelfüggesztő (szükség) -rendeletek. A kormányrendeletek jogérvényességének kellékei. A kormányrendeletek kihirdetési és gyűjtőhelye. A miniszteri szolgálati utasítások	375
85. A királyi privilégiumok	378
86. A helyhatósági szabályrendelet fogalma, alkotása, érvényességi kellékei és hatályának terjedelme. A helyhatósági szabályrendeletek hatályon kívül helyezése. A főkapitányi rendeletek	378
87. A szabályrendelet-alkotás helyes módja	382
88. A szokásjog fogalma. A döntvények	383
89. A jogszabályok bírálata és magyarázata. A felső és alsó kritika, a hivatalos és tudományos magyarázat lényege ..	384
90. Az analogia legis és analogia juris lényege és alkalmazásának módja. A fictio	385

XI. RÉSZ.

91. A bírói hatalom. A kir. bíróságok szervezetének és hatáskörének rövid ismertetése	385
92. A polgári perrendtartás vázlata. A peres és a perenkívüli eljárás	387
93. A közszégyi bíráskodás lényege és terjedelme	408
94. Egészségügyi közigazgatási ügyeknek a kir. bíróságok elé vitelének módja	409

XII. RÉSZ.

95. Az orvos szerepe a büntető igazságszolgáltatásban. A büntetőjog fogalma. Az anyagi és alaki büntetőjog. A büntetőjog segédtudományai. A magyar büntetőjog forrásai. A büntetőjog hatálya idő, terület és személyek szempontjából	409
96. A bűncselekmény fogalma és tényálladékanak elemei. A bűncselekmények osztályozása. Büntett, vétség és kihágás	418
97. Az előkészületi cselekmény és a kísérlet fogalma	428
98. A tettesség és a bűnrészesség; társtettes, felbújtó és bűnszegéd fogalmának meghatározása	433
99. A büntetőjogi felelősségrevonás feltételei. A bűnösség, szándék és gondatlanság fogalmának meghatározása ..	439
100. A beszámítást kizáró vagy enyhítő okok. A beszámítási képesség. Az ellenállhatatlan erő és fenyegetés. A szellemi képességek fejletlensége és zavara. A tévedés, jogos védelem és végszükség	445
101. A bűnhalmazat (egység, többség) lényege és alakjai	451
102. A büntetés fogalma, osztályozása és egyes fajai. A bűnözés elleni küzdelem ú. n. biztonsági és védelmi intézkedései. A gyermekek és fiatalok ellen hozható intézkedések (patronage)	455
103. A büntetés kiszabásának szabályai. Enyhítő és súlyosbító körülmények. Az Orsz. Bűnügyi Nyilvántartó Hivatal	465
104. A bűnvádi eljárás megindítását és a büntetés végrehajtását kizáró okok (a büntetett halála, király kegyelem, elévülés és a magánindítvány hiánya)	468
105. A büntetés végrehajtásának feltételes felfüggesztése	474
106. A Btk. különös része; az ember élete és testi épsége elleni bűncselekmények és ezeknek orvosi vonatkozásai. Az orvosszakértők szerepe. Az emberölés, gyermekölés, magzatelhajtás, testisértés, párviadal	475
107. A szemérem elleni bűncselekmények. Az erőszakos nemi közösülés, szemérem elleni erőszak, megfertőzés, csábítás	486
108. A közegészségügyi szempontból és az orvosi hivatás gyakorlása során felmerülő deliktumok. Az orvosi titoktartás, hamis orvosi bizonyítványok kiállítása, hamis tanulás, hamis eskü. Kuruzslás	491
109. A magyar büntető eljárásjog forrásai. A magyar büntető bíróságok szervezete, hatásköre és illetékessége	495
110. A vád képvisellete. A kir. ügyészség. A közvád és magánvád. A sértett és a terhelt. A védelem ellátása	499
111. A bűnvádi eljárás főbb mozzanatai. A törvényszéki orvos szerepe	503
112. A bűnvádi eljárás során hozott határozatok elleni perorvoslatok (jogorvoslatok). A büntetőbírói ítéletek jogereje	513
113. A rendőri büntető eljárás a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó kihágásokban. A tiszti orvosok szakképviselési jogköre.	517

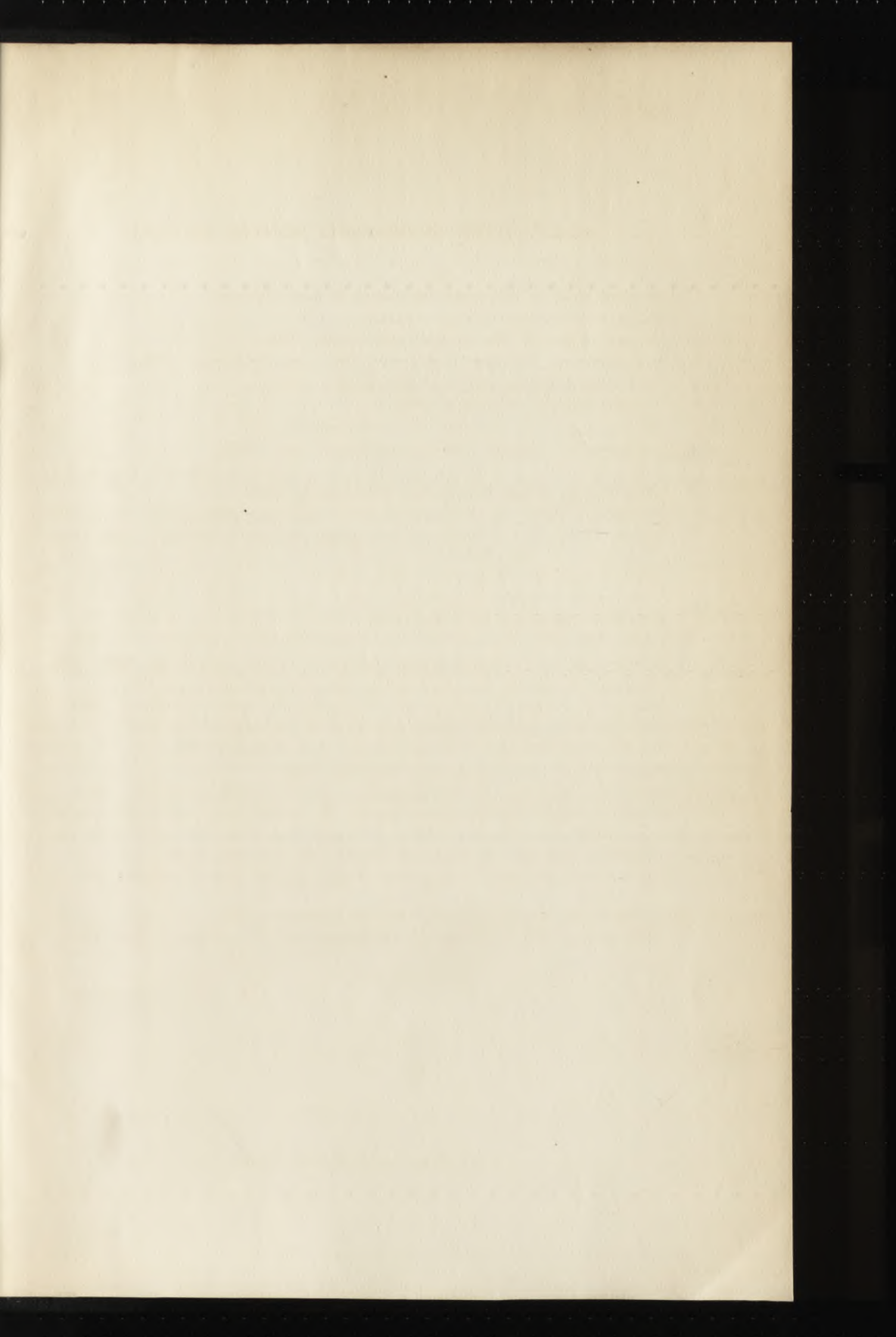
Betűsoros tárgymutató a III. kötet végén.

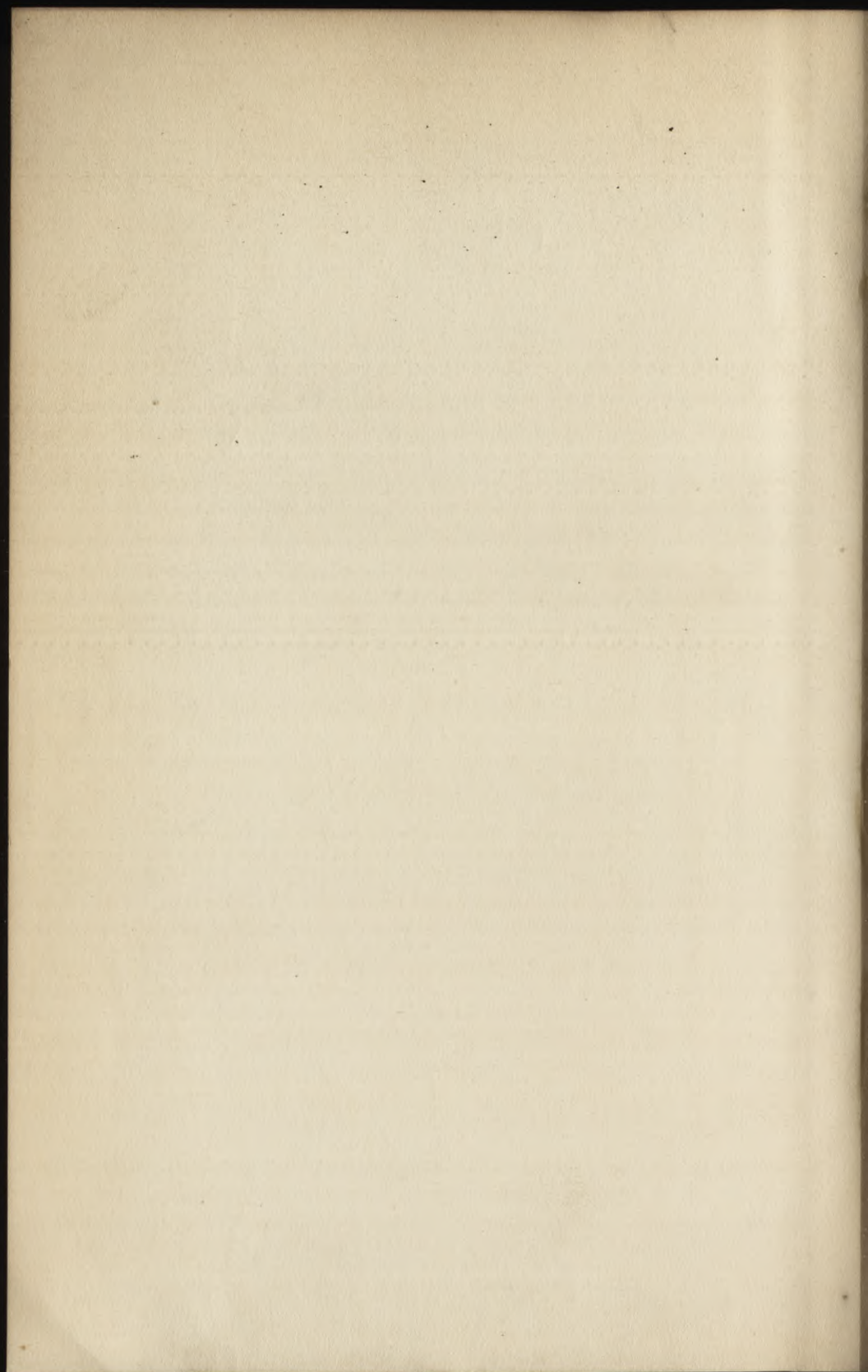
AZ I. KÖTETNÉL FELHASZNÁLT MUNKÁK JEGYZÉKE:

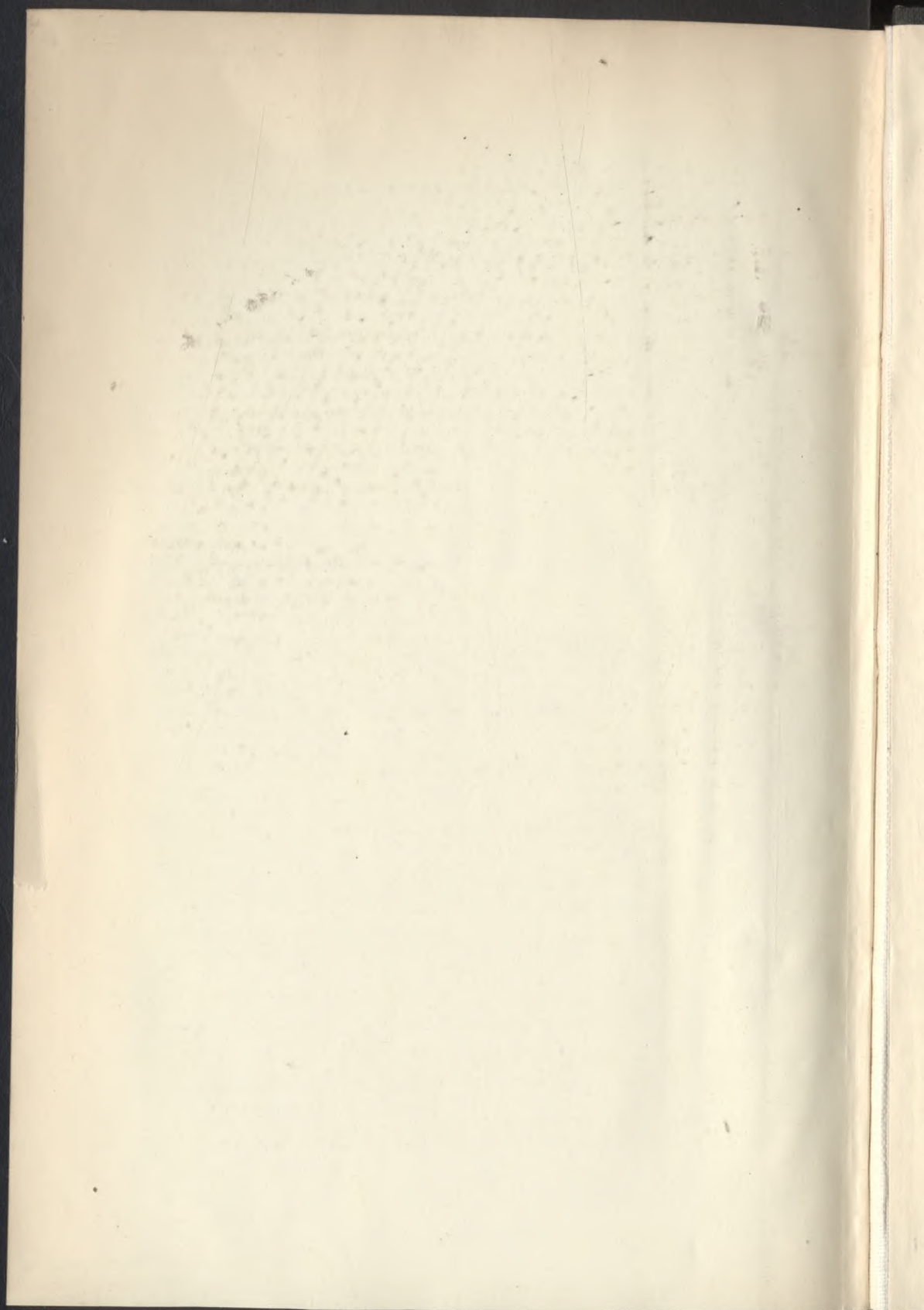
- Angyal Pál*: A magyar büntetőjog kézikönyve.
Angyal Pál: Szociológia, 1924.
Angyal Pál: A közvéleménybüntetés, 1933.
Baumgarten Nándor: Összegyűjtött tanulmányai, 1936.
Boér Elek: Közigazgatási bíráskodás, 1907.
Concha Győző: Politika, 1905.
Elthes Gyula: A rendőri büntető eljárás, 1937.
Ferdinándy Gyula: Törvényhatósági jog, 1913.
Gaár Vilmos: A magyar polgári perrendtartás magyarázata, 1911.
Grosschmid Béni: Magánjogi előadások, 1905.
Grünwald Béla: A törvényhatósági közigazgatás kézikönyve, 1889.
Kmety Károly: A magyar közigazgatási és pénzügyi jog kézikönyve, 1911., 1926.
Kmety Károly: Magyar közjog, 1926.
Kolosváry Bálint: Magánjog, 1930.
Krisztics Sándor: Politika, 1931.
Ladik Gusztáv: A szabályrendeletek, 1912.
Ladik Gusztáv: Tételes közigazgatási jogunk alaptanai, 1935., 1937.
Lechner Agoston: Magyar közigazgatási jogi jegyzet, 1894.
Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás racionalizálása, 1930.
Márffy Ede: Magyar közigazgatási és pénzügyi jog, 1925.
Mártonffy Károly: A közszolgálat utánpótlása, 1935.
Nagy Ernő: Magyarország közjoga, 1914.
Némethy Károly: A közigazgatási eljárás egyszerűsítése, 1903.
Stein Lőrinc: Az államigazgatás és igazgatási jog alapvonalai, 1890.
Szladits Károly: A magyar magánjog vázlata, 1933.
Tomcsányi Móric: A magyar közigazgatási jog alapintézményei, 1926.
Tomcsányi Móric: Magyarország közjoga, 1932.
Tomcsányi Móric: Magyar közigazgatási és pénzügyi jog, 1933.

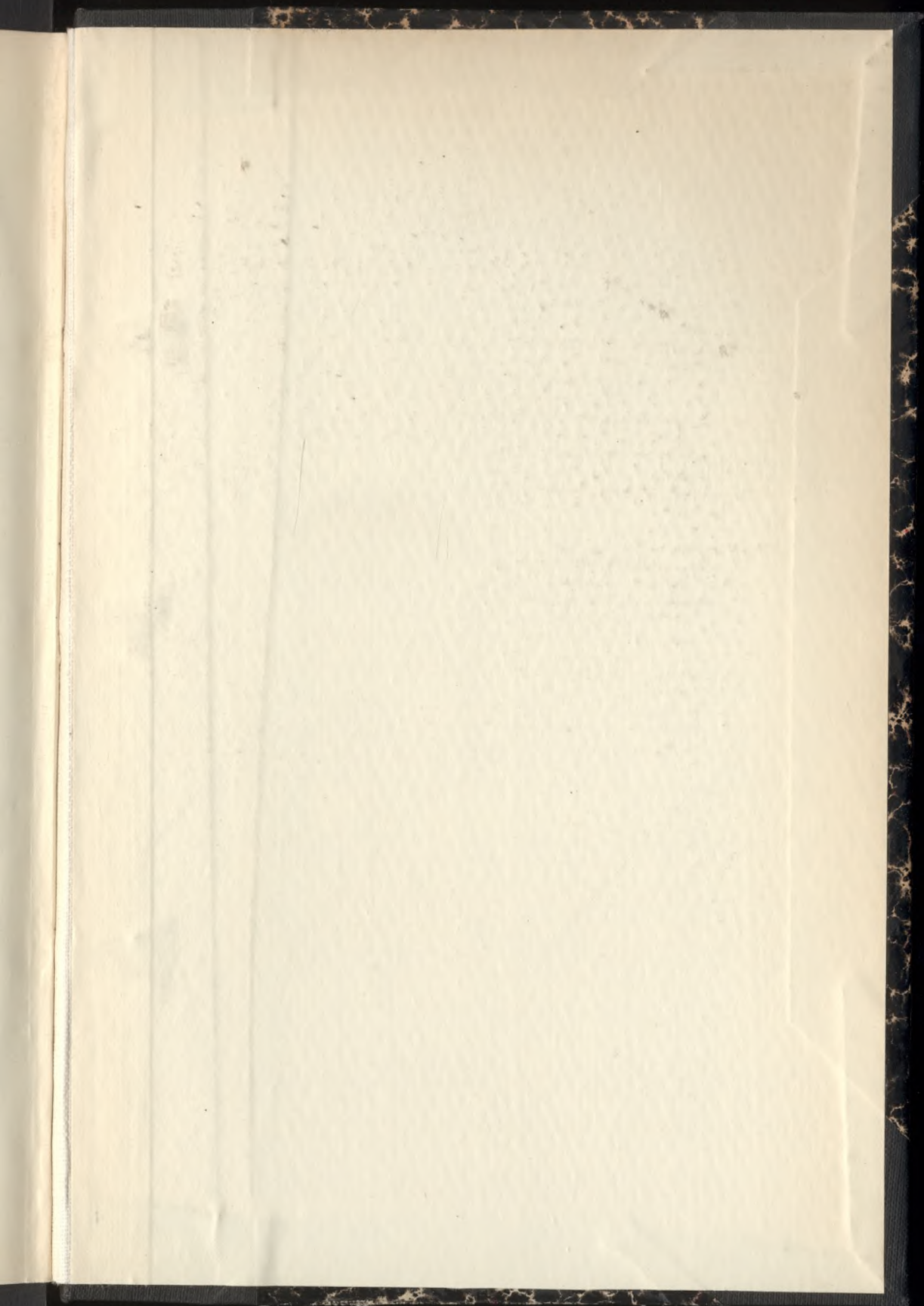

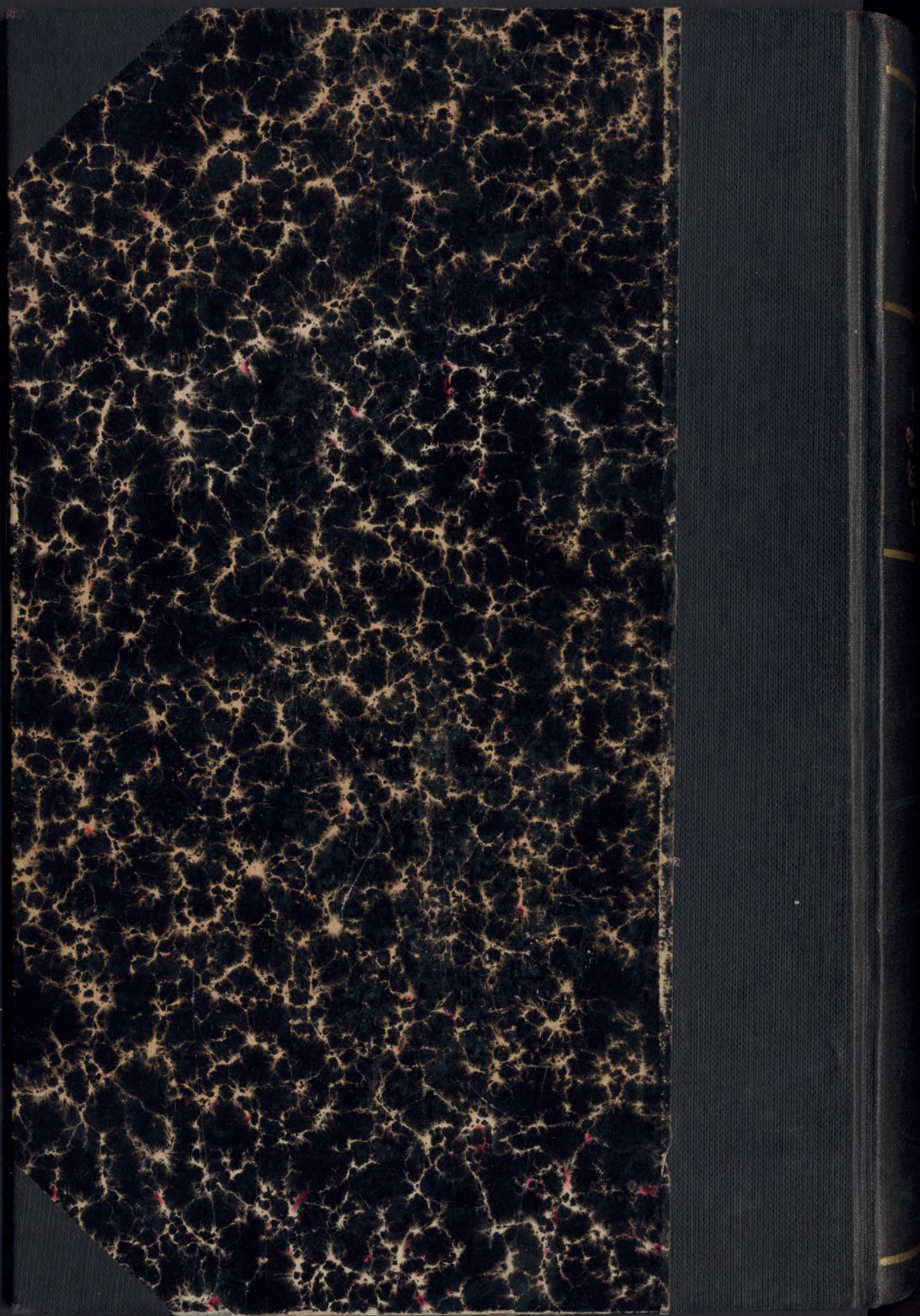
Felelős kiadó: **Havas Ödön.**

13674

ATZÉL

A magyar
egészségügyi
közigazgatás
kézikönyve

I

N. M.